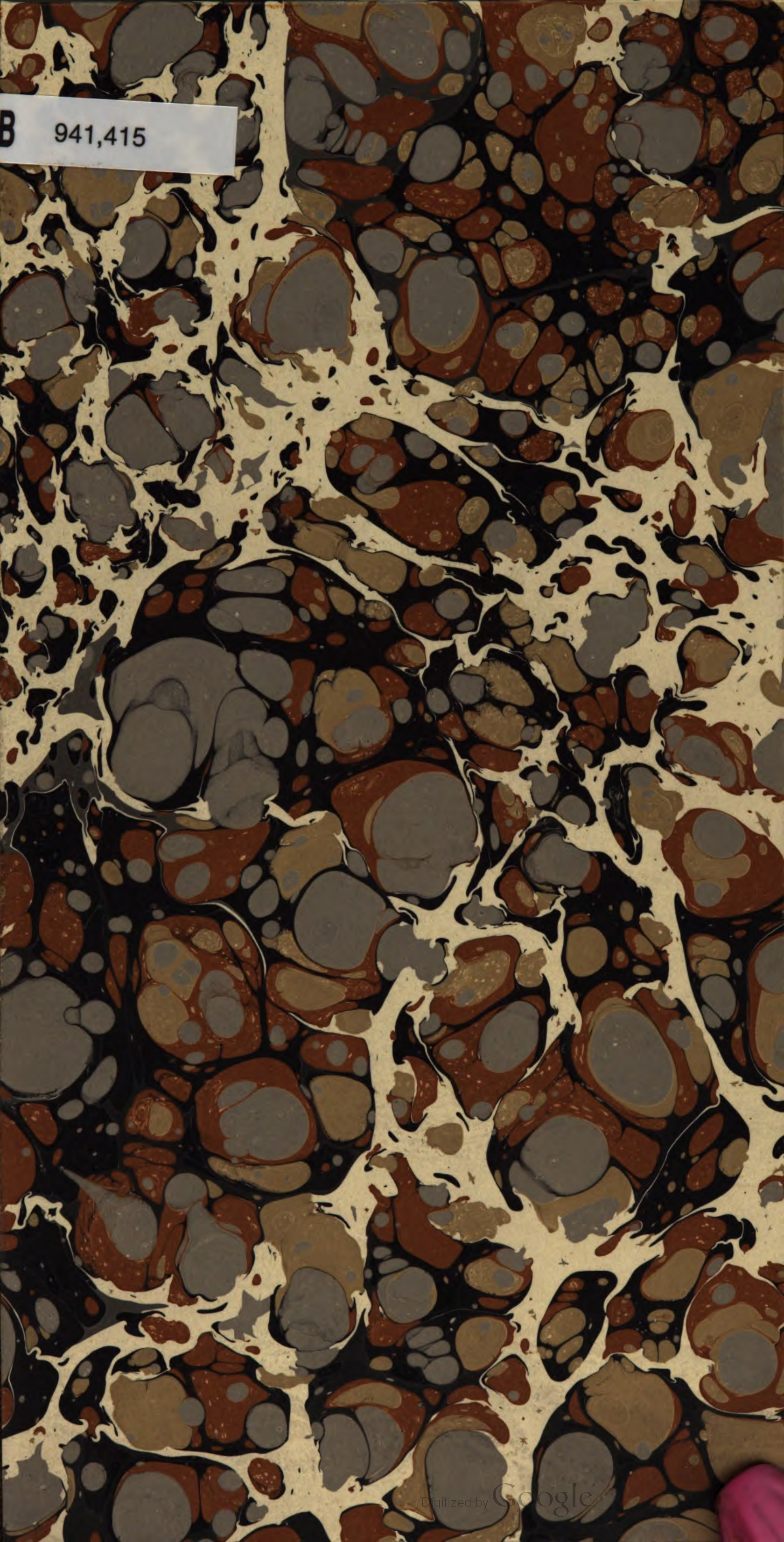
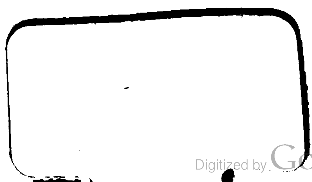

LEXICON
TECHNOLOGIAE
LATINORVM
RHETORICAE

CONGESSIT

ET ANIMADVERSIONIBVS

ILLVSTRAVIT

IO. CHRIST. THEOPH. ERNESTI

PHILOS. PROF. LIPS.

LIPSIAE

SVMTIBVS CASPARI FRITSCH

MDCCXCVII.

PRAEFATIO

Cum primum technologiae Graecorum rhetoricae accuratius illustrandae consilium cepissem, multa iam tum subibant animum meum, quae Latinorum quoque Rhetorum disciplinae eodem modo aliquando tractandae vel necessitatem commonebant, vel commendabant vtilitatem. Vtriusque doctrinae quam propinqua affinitas esset, facile videbam; quod Latini non omnem solum artis rhetoricae formam suam ex Graeca expressissent, sed in rerum quoque significatione ea, quae transferenda similitudine fieri solet, ex qua maior technologiae pars nata est, et in omni prope cogitandi modo, ita se ad Graecorum imitationem comparassent, vt saepe nec horum acumen sine illorum lumine peruideri, neque ad Latinae doctrinae intelligentiam, nisi Graecorum pressis vestigiis, perveniri posse videretur. In summa autem copia et difficultate rerum illarum, quas vna Graecae artis inuestigatio suppeditabat, intelligebam fieri nullo pacto posse, vt vtraque opera in vno eodemque libello coniuncta absolueretur. Praeterea, Graeciae et Latii opibus rhetoricis com-

parandis, Latinos cognoſcebam ita pependiſſe a Graecis, vt tamen in quamplurimis ſuum iudicium ſequerentur, ſaepe inchoata ab illis perficerent, relicta repeterent, ſaepe nouas cogitandi et iudicandi vias inſiſterent, artis virtutisque oratoriae rationem et cauſas altius indagarent, metaphorarum, quibus res maxime ſubtiles et reconditas explicarent, nouos fontes aperirent, atque omnino, cuius aedificii fundamentum Graeci poſuiſſent, id ipſi ſuis opibus inſtruerent, ſua arte expolirent, ſua ſupellectile explerent. His accedebat, quod Rhetorum Latinorum, Ciceronis inprimis et Quintiliani, quos principes diſciplinae rhetoricae auctores habemus, interpretes quidem recentiores et notos in nulla re minus, quam in technologia rhetorica explicanda elaboraſſe, vſu ſatis longo edoctus, ſciebam: antiquiorum autem, vt Melanchthonis, Strebaei, Sev. Boetii, Vallae, Ioh. Viſorii, Barth. Latomi, Hieron. Capiduri, commentaria, in quibus multo maiora illius intelligendae praeſidia ſunt, perpaucis cognita, plurimis ne fando quidem audita, nedum verſata manibus, arbitrabar. Sed harum omnium rerum cogitatione animum meum, a natura diffidentem ſui, illo tempore magis perturbatum, quam excitatum ſentiebam. Vrgebat labor ſuſceptus et praeſens; futuri, qui poſt illum, et acriori fortaſſe contentione, repetendus eſſet, obliuiſci etiam cupiebam. Illo autem opere tandem abſoluto, faciebam id, quod prudentiſſimos

mos quosque in simili re facere animaduerteram. Quid vero isti? Nempe requiescunt, emissi libelli fortunam exspectant; si secunda sit, vt scribere pergant: sin adversa, vt desinant. Itaque ego, cum Lexicon technologiae Graecorum rhetoricae emulgarem, nec publice quicquam promisi, nec priuatim verbum vllum dixi, quo edendae aliquando Latinorum technologiae rhetoricae consilium significarem. Interea, dum foris erat libellus, et incerta fortuna vagabatur, Rhetores Latinos, tacito et tranquillo studio, animi causa, tractabam. Nam, ille si leuis et nullius pretii libellus iudicaretur, calamum ponere potius, quam duplicem scribendi culpam contrahere, constitueram. Sed euenicbat id, quod, cum sperare sine magna leuitate non possem, honestius optaueram. Quem emiseram libellum, eruditis hominibus non prorsus displicere videbam, et, quam honestam pariter atque humanam laetitiam puto, laetabar. Iam vero, quae antea de Rhetorum Latinorum, technologiae causa excutiendorum, necessitate atque vtilitate cogitaueram, sponte ad animum recurrebant; iam ad illum laborem, cui hactenus leui et intermisso saepe conatu me dederam, totis viribus incumbebam. Atque in eo labore, cum adiutum leuatumque me sentirem quadam familiaritate rerum illarum, quibus Graeca disciplina animum memoriamque instruxerat: tum vero propriis Latinorum bonis, quae tradenda arte oratoria declararunt, ita

captus sum, vt ex Graecorum Rhetorum dumetis quibusdam in Latinorum amoenissimos hortos immigrasse mihi viderer. Omnino Graeci Rhetores in arte tradenda minutam aliquam diligentiam sectati sunt, quae cogitantis quidem animum satis exerceret, memoriamque discentis expleret, non multum autem adferret, quod lectorem elegantem et politum iucunde tenere posset. Eandem docendi rationem propagatam videmus ad nonnullos Latinorum, qui Hermagoram, Hermogenem, Zoilum, similesque artifices sequebantur: e quo genere, praeter Cornificium, seu quisquis Librorum ad Herennium auctor est, omnes propemodum illi Rhetores sunt, quorum libellos a Pithoeo coniunctim editos habemus. Ipse Cicero, quae in libris Rhetoricis, Hermagorae vestigia premens, et adolescentulus, de inuentione scripserat, ex commentariolis suis inchoata et rudia sibi excidisse, vixque digna iudicabat eo vsu, quem prouectiori aetate ex multis magnisque caussis consecutus esset (v. de Orat. 1, 2.). At cum in his caussis diu multumque versatus, iam arcem teneret eloquentiae, cum et philosophiae studio, et quouis maximarum artium literarumque genere excelleret, vt non modo summus orator, sed maximus etiam vir in ciuitate haberetur; tum demum de Oratore Libros tres, de Claris Oratoribus, et Oratorem, ad Brutum, scripsit: qui libri, si soli, caeteris perditis, superessent, satis tamen de-

 clarare

clarare possent, quantum ille ingenio, quantum doctrina, prudentia, arte, elegantia, sapientia valuisset. In nullo enim alio genere scriptorum, quod quidem in disputando disserendoque versaretur, subtilitatem praecipiendi, tanta rerum pulcherrimarum grauissimarumque suauitate et varietate temperauit. Ea autem re vnus omnium, qui de ratione dicendi scripserunt, illud consecutus est, vt ad eloquentiam commendandam et docendam non plus ipsis praeceptis, quam eo modo, quo haec praecepta tractavit et elocutus est, contulisse videretur. Ego certe, cum eos libros legissem, sentiebam me non artis solum rhetoricae rationem et ambitum intellexisse, sed et didicisse ea, quae vitae prodesse possent, quae sensum pulcri excitarent et acuerent, quae doctrinae elegantiam commendarent; vt non commemorem alia, quae ad varias literarum artiumque partes pertinerent. Omnino, quemadmodum philosophiam primus literis latinis illustrauerat, ita primus quoque Cicero rationem doctrinamque dicendi ornauit. Neque enim illud curauit solum, vt de arte dicendi, hoc est, de inuentione, de constitutionibus caussarum, de variis partibus orationis, de tribus dicendi generibus, de formis et luminibus orationis, quae σχήματα Graeci vocant, ea scriberet, quae a Graecis doctoribus accepisset, sed et cum vsu dicendi propemodum quotidiano, tum ingenio philosophia subacto, et doctrina consecutus est,

vt de his ipsis rebus acute, copiose, et ornate scribere posset. Quam varie, quam eleganter, quam verbis ac sententiis illuminate in Libris de Oratore, in Oratore, in Bruto ea ipsa docuit, quae in Libris de Inuentione, in Topicis, in Partitionibus, ex arte, hoc est, subtiliter, aride, ieiune, disputauerat! In vno Oratore, libello vere aureo, quam prope diuinitus omnem eloquentiae summae vim et naturam, nullis praeceptis, nulla subtilitate scholastica vsus, explicauit! elocutionis varietatem, virtutes, vitia, adfectiones, non ex vulgaribus Rhetorum cantilenis, sed ex naturae fontibus, et iudicio literis artibusque exculto, docuit! formarum et luminum orationis, quorum nominibus et exemplis Graeci et Latini Rhetores tota librorum volumina explerent, non nomina vulgaria, sed multo illis rectius et vtilius vim et naturam et sensum tradidit!

Sed mittamus haec, quae nota omnibus esse debent, quibus Cicero cognitus est. Ad ea explicanda veniamus, quae ex his consequuntur. Illa igitur artis tradendae vel ratio vel elegantia, quam Ciceronis propriam esse diximus, verborum technicorum non copiam solum auxit, sed et genera quaedam peperit, quae, etsi Graecis Rhetoribus non ignorata vel praetermissa, tamen a Cicerone frequentius vsurpata, multis partibus nouata, atque expressioribus ingenii acuminisque notis distincta reperimus. In parte quidem Rhetorices ea, quae

in

in materia orationis explicanda versatur, ita non cessit Graecis vbertate et subtilitate technica, vt saepe etiam vtramque sua variandi frequentandique facultate superaret. Sed vberrima laetissimaque metaphorarum technicarum seges enata est ex altera parte, in qua forma et character elocutionis oratoriae quaeritur. In eo genere doctrinae, quantum Cicero, et eum sectatus Quintilianus, ceteros omnes scriptores artis cum Graecos, tum Latinos, acumine, subtilitate, et elegantia antecelluerint, facile intelligetur, si quis ea, quae de technologia Graecorum scripsimus, cum his Latinorum copiis comparare velit. Exempla enim nunc non ponimus: notamus locos, quorum facilior in ipso opere inuestigatio erit iis, qui animum aduertant. Quemadmodum autem alibi diximus, in Graecorum technologia inuestiganda cautionem fuisse adhibendam, ne metaphorarum illud genus, quo vel ornandae orationis caussa, vel ingenio suo indulgentes nonnulli vterentur, cum ceteris vere technicis confunderemus, ita et apud Ciceronem et Quintilianum, vt metaphoras perpetuam orationem ornantes, ab his quae ad artis institutionem pertinerent, distingueremus, magnum vtriusque generis delectum habendum existimauimus. Sed in eo delectu, quoniam saepe debebamus nostrum sensum quendam sequi, recte id an temere fecerimus, aliis iudicandum relinquimus. Vno exemplo vtamur, quo sen-

tentiae nostrae rationem declaremus. Latini Rhetores nonnunquam vocabula Graecorum sine dubitatione technica ita expresserunt, ut tamen latinae interpretationes pro meris metaphoris ornantibus habendae sint, nec possint in technologiam referri. Ad hanc technologiam pertinere, quas ἔννοιας σπερματικὰς quidam Graeci appellarunt, in Lexico graec. technologico docuimus. Rem eandem Quintilianus expressit Lib. 4, 2. 53. „*non fuerit inutile, semina quaedam probationum spargere.*" Haec metaphorice dicta sunt: Res ad artem rhetoricam pertinet: sed illud *semen spargere* technicum non est. Cicero de Orat. 2, 7. cum ita praecipit: „*exordium debet efflorescere ex causa,*" translate et ornate, non τεχνικῶς loquutus est. Omnino autem in talibus dicendi formis vel deligendis vel separandis, non sensui solum nostro, sed etiam illis legibus obtemperauimus, quas iam antea in praefatione Lexico graeco praemissa nobis scripseramus.

De Quintiliano, politissimo scriptore, et acutissimo artifice, non videtur opus esse, vt separatim multa verba faciamus. Nam, quae de Cicerone diximus, in hunc quoque quodammodo conueniunt. Non ille quidem ita, vt Cicero, de industria Rhetoricen ornauit: hunc enim inter ceteros fere omnes vnum nouimus, qui, cum non minus ingenio ad dicendum, quam doctrina ad praecipiendum valeret, Rhetorum non modo doctissimus, sed et eloquentissimus

videri

videri vellet. Sed Quintilianus, quae bona vel a natura acceperat, vel ſtudio comparauerat, minus ambitioſe ſcribendo exſerebat. Erat in eo homine non mediocre ingenium, ſingulare acumen, multa doctrina, rectiſſimum iudicium, inſignis elegantia latini ſermonis. Omnes omnium Rhetorum, Graecorum et Latinorum, Artes cognouerat: ex omnibus, quae optima viderentur, in vſum ſuum conuerterat: eorumque doctrinam ita amplectebatur, vt ſaepe ipſum Ciceronem, ad cuius imitationem ſe maxime comparauerat, moneret, reprehenderet, corrigeret. Itaque accurata Quintiliani lectio non eo tantum valuit, vt, quae a ceteris vel ambigue vel obſcure dicta erant, ſoluerentur, et illuſtrarentur, ſed libellum noſtrum etiam iis metaphorarum technicarum copiis locupletauit, quae cum nouitate, tum ſingulari acumine inſignes eſſent. Vtroque enim hoc genere non minus, quam totius inſtitutionis rhetoricae praeceptorumque ambitu et copia mihi videbatur ceteros Rhetores, ipſumque adeo Ciceronem ſuperaſſe.

Quo modo ad technologiam rhetoricam Latinorum vel explanandam vel amplificandam aliis quoque ſcriptoribus, qui non de induſtria, ſed velut aliud agentes, et occaſione oblata, rerum ad Rhetoricam pertinentium mentionem facerent, vſus fuerim, et quid ex iis profecerim, commodius ex ipſo libello cognoſci poterit. Nullum enim genus ſcriptorum, ne recentio-

rum

rum quidem, vnde peti aliquid lucri posset, neglegimus. Si qui tamen sint, quorum angulos non excusserim, (erunt autem, in tam immensa scriptorum multitudine, fortasse non pauci) eam negligentiam humanam, non leuem inertiam existimabunt, qui probe et iuste iudicare volent.

Restat igitur, vt studii illius mei, ex quo iam uterque natus libellus est, futuram pertinaciam pollicear. Nullum opus humanum ita finitur, vt plane absolutum et perfectum dici possit. Nescio autem, an nullum sit, in quo iudicando nos forma, ambitus, et laboris nostri aestimatio magis fallat, quam quod in hoc literarum genere elaboratur. Multa legimus, multa reperimus quaesita; sed non pauciora fortasse erunt, quae repetita lectio dabit, vel occasio non quaerentibus offeret. Multa nobis opinio, multa praesens quidam sensus commendat, quae fortasse mox vel nostro iudicio, vel aliena auctoritate damnantur. Sic mihi accidit, vt, cum ad voc. *Numerus* p. 268. de loco aliquo Saleii Bassi sententiam meam, quae tum vnice placebat, exposuissem, paullo post procliuem me sentirem ad aliam, quam in fine libelli collocaui. Multa etiam placent, quia nostra sunt, et nemo adest, qui aurem nobis vellat. Postquam Graecorum technologiam rhetoricam edidi, vix biennium effluxit. Sed interea lectio et obseruatio non pauca obiecit, quae libelli nostri margini mandaremus: mox forsitan ne

in

in margine quidem literis nostris locus erit. Ac profecto in Latinis quoque latebunt, quae resumta lectio, et meditatio tranquillior protrahet. Turbulenta enim et sollicita omnis scribendi cura est, quae mercatibus seruit, quam bibliopola imperat, vel typothetae efflagitant.

Sed ad haud paullo maiora, nisi fallor, studii mei continuatio illa, quam supra pollicitus sum, pertinebit. Quae si perficere possem, tum demum laboris illius, quem Rhetoribus Graecis Latinisque versandis hactenus impendi, fructum me tulisse existimarem. Nunc breuissime dicam, quae aliquando fortasse latius et accuratius exponenda erunt: fortasse, inquam: res est enim omnis eiusmodi, quam non modo facultate consequi, sed etiam cogitatione complecti, difficillimum sit.

Ego disciplinae Rhetoricae, quam Graeci et Latini scriptis illustrarunt, originem, naturam, ambitum, contemplans, et cum illa comparans rationem illam, quam inde a renatis in Germania literis, vsque ad hanc nostram aetatem in eadem arte rhetorica tradenda docti homines secuti sunt, mihi ita persuasi, Germanos (de his enim loquor) nondum habuisse Rhetoricen, hoc est, neminem adhuc extitisse, qui, vt ex Graecis Hermagoras, vel Theophrastus, vel Aristoteles, vel Theodectes, e Latinis Cicero et Quintilianus suis quisque popularibus rationem doctrinamque dicendi tradiderunt, quae si ediseeretur, Graece Latineue eloquentes redderet: ita, subtiliter, acute,

acute, ornate, apte et copiose dicendi vel scribendi praecepta ea conscriberet, quae nostrae linguae, nostris moribus, reipublicae, studiis, literis, accommodata essent, hoc est, quibus recte perceptis et cognitis, Germanice aliquis eloquens, non Graeco, non Romano, sed nostro sensu et modo, dici haberique possit. Nam illud existimo in hac omni quaestione sumendum esse, cogitari non posse Rhetoricen aliquam vniuersalem, hoc est, eam, quae omnibus in rebus ad facultatem recte et eleganter dicendi pertinentibus, cunctis gentibus, earumque linguis conueniat. Nam etsi non in modis solum legibusque cogitandi, sed etiam in verborum compositione, collocatione, ornatu, multa sunt pluribus linguis et gentibus communia; tamen multo plura reperiuntur, quae, singulis propria, sine vitio et damno commisceri et cum omnibus communicari non possint. Ipsi Latini cum in pluribus rebus, vita, moribus, institutis, ipsa lingua, ad Graecorum imitationem comparati essent, tamen in multis dicendi formis et praeceptis a Graecorum consuetudine et disciplina recesserunt. Ipsi adeo Graeci, obseruante Cicerone in Orat. cap. 8. tam diuersa dicendi ratione vsi sunt, vt alia fuisse Atticorum, alia Rhodiorum, alia Phrygum, alia Mysorum disciplina rhetorica existimari possit: nam istae gentes non moribus solum et studiis, sed inprimis etiam sensu iudicioque dissimiles erant. Neque autem ego is sum, qui,

cum

cum Germanos Rhetoricen habuisse supra negauerim, vel ignorem vel contemnam doctorum hominum industriam, qui antiquiori et recentiori aetate studium eloquentiae praeceptis adiuuare, omnemque artem Rhetoricam scriptis illustrare et commendare annisi sunt. Quem enim, vt ex immensa paene copia potiores commemorem, Georgii Trapezuntii, Melanchthonis, Caselii, Schraderi, Sturmii, Morhofii, Vossii, Bergeri, recentiorum autem, Gesneri, I. A. Ernestii, Lawsoni, Campbelli, Blairii, Eschenburgii, Adelungii, Morizii, studia vel scripta fugiant? Sed his tamen omnibus studiis et scriptis non hoc puto effectum esse, vt artem Rhetoricam haberemus, quae et partibus suis absoluta esset, et nostrae linguae, nostris moribus, institutis, literis apta, aut forma, ambitu et vsu similis operi Quintilianeo, vel Ciceronis libris, quos de Oratore scripsit. Antiquiores quidem illi, quos supra nominaui, cum Graecorum Latinorumque oratorum excellentiam admirarentur, omnesque cuperent ad eorum imitationem perducere, in eo maxime elaborarunt, vt disciplinam, qua Graeci Latinique artifices ad eloquentiam suae aetatis homines adduxerunt, explanatam redderent. Libri enim Graecorum et Latinorum ita tum soli omnis sapientiae, elegantiae, doctrinaeque fontes erant, vt nemo fere, nisi Latine eloquens esse posset: et lingua Germanica tam parum exculta iacebat, vt nec ea vterentur,

qui

qui docti haberi vellent, nec cuiquam in mentem veniret, ea, in quibus elegantiam ſuam vel doctrinam, vel eloquentiam oſtendere cuperet, Germanice dicere. Recentioribus autem temporibus, cum imitatione veterum, qui nobis vel non ſentientibus omnis elegantiae doctrinaeque doctores extiterunt, tum ſtudiis eorum, qui ſingulari ingenio et acumine valerent, ita linguae noſtrae forma limata atque expolita eſt, vt hodie multi ſcriptores eloquentiae etiam Germanicae non famam ſolum, ſed auctoritatem quoque ſint conſequuti. Itaque apud nos quoque Rhetores quidam extiterunt, qui praecepta bene et eleganter dicendi traderent. Sed ſinguli quoniam aliam viam rationemque indicandi et docendi ſequebantur, eorum libris nihil confectum eſt, quod in eo genere abſolutum dici vel haberi poſſet. Qui ſummam eloquentiae in elocutione, vel ſtilo, quem vulgo dicunt, ponendam exiſtimabant, praecepta ſtili ſcripſerunt, ſpeciem et cutem curantes orationis, carnem et oſſa, et ſanguinem et neruos negligentes. Alii philoſophorum more diſſerentes de rebus iis, quas ad eloquentiam pertinere arbitrarentur, in magno disputandi acumine, ea dixerunt, quae, ſi ad vſum eloquentiae venias, non valde requiras. Tertium genus fuit eorum, qui, cum veterum ſapientiam et doctrinam magni, vt par erat, aeſtimarent, ac ſimul ad temporis ſui vſum rationemque praecepta accommodare vellent, res maxime

ſepa-

ſeparandas ita commiſcuerunt, vt nec veteris diſciplinae naturam et ambitum plene et accurate referrent, nec ſuae aetatis ſtudioſis eloquentiae facerent ſatis. Cuncti mihi videntur haec duo peccaſſe, vt partim, quid omnino inter eloquentiam Graecorum et Latinorum, et inter noſtram dicendi ſcribendiue rationem intereſſet, non ſatis accurate animaduerterent, partim non ſatis acute viderent, eloquentiae eius, quae apud illos veteres vna erat, apud nos, rebus omnibus ſtudiisque mutatis, plura genera extitiſſe, quorum vnumquodque ſingulatim cognoſci et tractari debeat, et quorum tamen ea coniunctio et neceſſitudo ſit, vt, qui alterum neglexerint, alterum nec recte docere, nec accurate diſcere poſſint.

Primum enim omnis veterum eloquentia in reipublicae incunabulis nata, cum ad ſolas cauſas ciuiles adhiberetur, hunc vnum ſummumque vſum habuit, vt, qui vel accuſandum reum, vel defendendum amicum, vel ſententiam dicendam de rebus publicis, vel rem cum ciuibus deliberandam accepiſſet, is in foro, in iudiciis, in concionibus oratione vincere poſſet. Qui primi oratores in ciuitate extiterunt, rerum vtilitate vel neceſſitate ad dicendum adacti, ingenio ſuo, et prudentia, et naturae obſequio conſequebantur, vt recte et apte dicerent. Poſtea notatio et obſeruatio eorum, quae bene

ab illis vel cogitata vel dicta essent, peperit artem. Quaecunque igitur ex ista prudentium animaduersione nata sunt dicendi praecepta, illi publicae eloquentiae vel vtilitati vel necessitati seruiebant; neque in alio vllo, quam ciuili oratore informando, omnis Rhetorum Graecorum Latinorumque doctrina occupata fuit. Iam non rerum modo, de quibus diceretur, veluti numerus et ratio certa, sed etiam forma, qua illae tractarentur, et partibus, et ambitu suo definita erat. Tria videre debebat orator, quid, et quo quidque loco, et quomodo diceret. Itaque et rerum inueniendarum, iudicandarum, instruendarum, et elocutionis conformandae certam circumscriptamque rationem, nulli alii generi eloquentiae, quam illi ciuili, aptam, sanciuerunt; tria genera causarum, locos argumentorum singulis illis generibus accommodatos, iam ab Aristotele traditos, vt exinde in vtramque partem traheretur oratio: oratoris certa officia: orationis definitas partes quinque: tria genera dicendi, quorum vnicuique certa forma esset perpetuusque character, qui rursus certis causarum generibus conueniret. Haec et alia similia, quae commemorare putidum esset, tam definita numeris et formis esse non potuissent, nisi vna fuisset et certa res, eloquentia ciuilis et forensis, cui perficiendae omnia seruirent. Atque hanc quoque duplicem causam fuisse existimo, cur disciplina veterum Rheto-

Rhetorica, et tanto hominum doctiſſimorum ſtudio tractata, et tam ſingulari cum acumine et arte exculta perfectaque fuerit. Primum enim omnis illa dicendi facultas erat eiusmodi, vt qui ea polleret, non ſolum vtiliſſimus ciuitati, ſed et ſummis honoribus omniumque ciuium admiratione digniſſimus haberetur. Deinde artis informandae difficultatem illud maxime leuabat, quod vnam rem propoſitam habebant, ad quam omnis animi contentio referretur, praeceptorumque certa ratio accommodaretur.

Iam vero, quid nos hodie iſtorum ſimile habeamus, facillimum erit cognoſcere. Nunquam apud nos, immutata republica, illius eloquentiae, de qua diximus, vel vſus vel honos aliquis extitit. Vnam eloquentiam ſacram habemus, quae publica in concione, et dicendo, hoc eſt, voce et actione, declaratur, ſed ab illa, cum rerum tum formae varietate, ſi verum quaerimus, diuerſiſſimam. De caeteris rebus omnibus non dicimus, ſed ſcribimus: non audimur, ſed legimur: neque earum rerum, in quibus exponendis aliqua eloquentia, hoc eſt, perſpicua, apta, ornata, grauis, ſuauisque tractandi enuntiandique ratio requiritur, tam definita, vt cauſarum olim forenſium, deſcriptio eſt. Sunt, qui hiſtorias narrant: ſunt alii, qui vitae et moribus ſcribunt: alii qui

philoſophiam tradunt: alii, qui fabulis inuolútam veritatem commendant; alii, qui alias res, quarum hodie immenſa paene varietas eſt, exponunt. De his omnibus rebus aliter ab imperitis et indoctis, aliter ab acutis, eruditis, politisque dicitur. Neceſſe eſt autem, vt de omnibus rebus optime dicatur. Nam credi et probari et placere ea tantum poſſunt, quae recte et apte et ſuauiter verbis et ſententiis enuntiantur. Nemo autem eſt, qui ea, quae dicat aut ſcribat, credi et probari nolit. Haec igitur noſtra, Germanorum, eloquentia erit, vt, quam rem et materiam nobis tractandam atque oratione declarandam ſumſerimus, eam, prudenter et acute cogitatam, apteque diſpoſitam, optimis verbis et ſententiis enuntiemus. Iam, quid illud ſit, prudenter et acute rem cogitare, apte diſponere et tractare, et elegantiſſime eloqui, arte et praeceptis quibusdam ad ſingula rerum elocutionisque genera accommodate doceri debet.

Sed quoniam ſupra diximus, apud nos hodie plura genera eloquentiae reperiri, reſtat, vt, quo ſenſu dictum illud ſit, qualia illa genera ſint, et quid ex ea re conſequatur, videamus. Primum igitur in Graecorum Latinorumque ſcriptis fontes eſſe omnium artium et literarum, quae quidem ad humanitatem et doctrinam

nam pertinent, cum veteres, quorum induſtria illos libros ex puluere et tenebris in lucem protractos, emaculatos, conſeruatosque habemus, recte crediderunt, tum hodie neminem eſſe puto, a liberaliori doctrina non prorſus alienum, quin exiſtimet. Itaque inde ab eo tempore, quo coeptum eſt ex illis fontibus hauriri, vsque ad hanc noſtram aetatem, vtraque lingua ſummis doctorum hominum ſtudiis tractata fuit. De Graeca nunc non loquor: quam ita diſcimus, vt nec loquendi, nec ſcribendi cauſa vtamur. Latina autem, notis de cauſis, ad nos ita própagata eſt, vt, qui literis tincti, et docti eſſe haberique volunt, latine quoque dicendi et ſcribendi facultatem habere, adeoque, cum Germani ſint, latine tamen etiam eloquentes eſſe debeant. Omnibus igitur, quid ſit illud, latine eloquentem eſſe, et quem ſenſum, quemue ambitum habeat, et quomodo optime efficiatur, videndum erit. Nam ſi recte ridentur vel reprehenduntur, quicunque, cum velint linguae Francogallicae, vel Anglicae, vel Italicae periti exiſtimari, earum linguarum nec rationem, nec vim, nec indolem cognouerint: quanto magis vituperandus erit is, qui latine loquens aut ſcribens, barbare, inepte, inconcinne, diſſolute loquatur, aut ſcribat, hoc eſt, id agat, vt, cum in doctorum hominum numero eſſe velit, et loqui cum doctis, a vera doctrina

quam maxime alienus eſſe videatur. In Germaniae noſtrae partibus locisque iis, qui literis ad doctrinam pertinentibus domicilium praebent, prope quotidie latine vel dicitur vel ſcribitur. Sed qualis plurimorum ea Latinitas ſit, videmus. Verba latina ſunt; quis neget? At nullus ſenſus, nullus color, nullus ordo, nulla forma Latinitatis eſt. Nemo me pluris aeſtimare poteſt ſtudia doctiſſimorum hominum, qui arte Grammatica, Lexicis, praeceptisque ſtili, quem vocant, linguae latinae intelligentiam adiuuerunt. Haec ita neceſſaria ſunt, vt, qui aedes exſtruere vult, poſito fundamento cauere debet, ne poſtridie corruant. Sed funditus ex animis maxime tironum euellenda opinio eſt, iſtos libros qui edidicerit, eum repente linguam eſſe eloquentiamque latinam aſſecutum. Res altius repetenda eſt: omnis eloquentiae latinae origo, ambitus, vis, vſus cognoſcendus; ingeniorum Latinorum propria et domeſtica indoles diſcenda: quam formam, quem ordinem cogitandi et iudicandi Latini illi ſecuti ſint, quem ſenſum pulcritudinis, ſuauitatis, grauitatis, vrbanitatis, ſubtilitatis, ceterarumque rerum orationem vel ornantium, vel amplificantium, vel illuſtrantium, habuerint, quam vim ſingulis dicendi formis et veluti flexibus, quid concinnitati, quid numero tribuerint, intelligendum, atque, vt breuiſſime dicam quod ſentio, elaborandum eſt omnibus iis, qui in

hoc

hoc genere doctrinae recte velint verſari, vt, cum iam ad ſcribendum accedunt, Protei inſtar, ingenium mentemque ſuam omnem Latinis veluti coloribus imbuere, Germanos ſe eſſe, prope obliuiſci, atque ita tum in tractandis rebus, tum in verbis ſententiisque expreſſam paene ex ipſis Latinorum ingeniis formam orationis referre poſſint. Haec neque Grammatici docent, neque Lexicographi inſtillant, neque ſtili praeceptores ingerunt. Magna in ea re, fateor, lectionis exercitationisque vis eſt. Sed nunc cum adoleſcentibus res agitur, qui in ſcholis, tanquam in palaeſtra quadam, praeparandi ſunt, vt, cum ad pugnam venerint, ſciant, quomodo armis vtantur. Lectionis, ex qua illa omnia diſci poſſint, ambitum ſcholarum anguſtiae non capiunt: omnem paene vitam ille complectitur. Quidni ergo, cum demonſtratum eſſe videatur, nos Germanos, quae literarum noſtrarum cum omni antiquitate docta cognatio et neceſſitudo eſt, eloquentia Latina carere non poſſe, quidni, inquam, ad ipſos illos Rhetores Latinos, Ciceronem inprimis et Quintilianum, confugiamus, qui, cum ipſi ſummo ingenio, doctrina, elegantia, et vſu dicendi valerent, in libris Rhetoricis, tanquam in theſauro, quaecunque a maximis ingeniis inuenta, obſeruata, explicata, omnem eloquentiae Latinae rationem, indolem, ambitum, vim, declararent, ſumma cum induſtria, ſa-

pientique delectu congesserunt? Et cum multi sint nostrorum hominum, qui veterum disciplinam Rhetoricam ad eloquentiae etiam recentioris vsum plurimum valere existiment, quidni et vtile, et vero etiam necessarium esse putemus, vt ex illis libris accurate descriptam Rhetoricam Latinam habeamus, quae iuuenibus tradita, et cum artis Grammaticae institutione coniuncta, Latinitatis, hoc est eloquentiae omnis latinae veram formam et imaginem in iuuenum animis absoluat? Hic talis libellus, quem ego Archaeologiam rhetoricam inscribi velim, (scribi enim, quod literis et sono parum ab illo, sensu autem aliquantum differt, ab alio, eoque doctissimo, malim) praeter illum vsum, hanc quoque duplicem vtilitatem habebit, vt primum instar esse possit commentarii, vnde tirones Rhetorum et Oratorum veterum faciliorem accuratioremque interpretationem petant: deinde, vt, cum illam sapientiae doctrinaeque priscae veluti siluam quandam et copiam occupauerint, exinde depromant, quibus in vernacula etiam dicendi ratione vtantur. Nam Ciceronis et Quintiliani thesauros illos rhetoricos hodie nondum ita excussos, vel exhaustos esse, vt non nisi quisquiliae lateant, scient, qui compendia recentiorum rhetorica, vel cum his copiolis nostris, quas in hoc opere technologico exposuimus, comparare velint.

Sed

Sed quoniam vereor, ne, cum de Latinitatis ſtudio tantopere aſſeuerarim, nonnulli me forte putidum moleſtumque hominem dicant, qui iſtud a Germanis poſtulem, vel exſpectem; hanc omnem inuidiam prius, quam ad aliam orationem transeo, paucis verbis deprecari, et a me amoliri debeo. Sunt enim hodie multi, qui, cum vel magiſtrorum inopia, vel ingenii tarditate, vel laboris fuga iſta non ſint aſſecuti, omnem hanc Latinitatis curam et ſollicitudinem, ſi non rident, tamen negligant, et ſupervacaneam putent: eiusque negligentiae tam viciſſim et dari et peti venia ſolet, vt, qui nihil minus quam accurate et eleganter, atque ex norma antiqua, latine loquuntur aut ſcribunt, dummodo nihil committant, quod Donati plagis dignum ſit, nec doctrinae fama careant, nec deminutam dignitatem, vel auctoritatem vel fidem ſuam ſentiant. Sed his, qui ita beati ſunt, et eiusmodi ſenſu delectantur, (vt breviſſime me expediam) primum omnino ars dicendi non ſcribitur: deinde, qui verum quaerunt, et liberaliter iudicare volunt, alterutrum putabunt neceſſarium eſſe, vt aut omnem latine ſcribendi dicendique conſuetudinem aboleamus, aut, illa ſeruata, patiamur, vt, qui Latinitatis, vel eloquentiae latinae ſtudium commendant, perfectiſſimam eius formam proponant, ſummam artem requirant, mediocritatem damnent. Quicquid enim eſt, veriſſime

Cicero ait, de quo ratione et via disputetur, id eſt ad vltimam ſui generis formam ſpeciemque redigendum.

De altero genere eloquentiae, quod totum Germanorum proprium eſt, et ad eorum linguam, indolem, mores, ſtudia, literas, accommodandum, breuius dicendum videtur. Nam quale illud eſſet, et quam diuerſum a latinae forma eloquentiae, ſupra commemoraui. Hanc autem noſtram dicendi vel ſcribendi rationem, qualiscunque demum ſit, nondum eſſe praeceptis definitam, atque in aliquam artis formam ita incluſam, vt omnibus et rebus et partibus abſolutam Rhetoricam haberemus, facile intelligitur. Nam cum omnis hominum prudentium, doctorum, politorumque, ad ſanos et eruditos et liberales et venuſtos homines vel dicta vel ſcripta oratio, partim rerum prudenter et acute cogitatarum tractationem aptam, diſpoſitamque, partim verborum cum ſingulorum tum iunctorum rectam, venuſtam concinnamque conformationem habere debeat, fieri autem poſſit et ſoleat, vt eadem ab aliis recte, acute, compoſite, concinne et apte, ab aliis inepte, diſſolute, aſpere, dicantur: cogitur primum arte quadam et praeceptis opus eſſe, quae optime dicendi modum definiant, deinde omnem hanc inſtitutionem duabus partibus conſtare, quarum

rum vna ad res et materiam orationis, altera ad verba et elocutionem pertineat. Iam de posteriori quidem genere multos multorum acutissime scriptos libellos habemus, e quibus si rerum optimarum delectus fiat, sperandum est, fore, vt vernaculae nostrae orationis absolutam perfectamque artem teneamus. Sed in priore illo genere, in quo, vt veterum dicendi consuetudine, breuitatis causa, vtar, de inventione quaeritur, nullus huc vsque Germanorum de industria elaborauit. Cuius ego quidem negligentiae hanc praecipuam puto caussam fuisse, quod, cum multi viderent in hac orationis conformandae parte, ingenium, et studium, et multarum rerum scientiam plurimum valere, et fuisse non paucos, qui ita instructi essent a natura, vt sine arte rationeque dicendi, tamen recte et grauiter et copiose et eleganter scriberent, totam hanc inueniendi facultatem, remota arte, a natura expectandam existimabant. Hi autem, qui ita sentiebant, mihi videntur non vno modo a veritate aberrasse. Nam nec omnes istis naturae bonis et copiis abundant; nec in omnibus ita veluti in ordinem digesta natura est, vt, quae vel sua sponte propellat, omnia recte, et composite et concinne cadant; nec ab arte et praeceptis quisquam hoc postulat, vt, qui tardi et hebetes sint a natura, repente ingeniosos et acutos faciat; nec praecepta scribuntur iis, quos

iam

iam natura perfecit. At hanc tamen magnam vim, concessu omnium, inprimis in iuuentute, ars habet, vt ipsam naturam adiuuet, in ingeniis aliquid limet, addat, ordinet, tarditatem calcaribus quibusdam excitet, frenis exsultantem audaciam reprimat, omninoque commoneat vnumquemque, quo quidque referat, et quo intuens, ab eo, quodcunque sibi proposuerit, minus aberret. Tota quidem res illa, quam quaerimus, magnas variasque difficultates habet, sed non tantas tamen, quae non possint Germanica docrina et industria superari. Quamuis enim rerum, de quibus hodie accurate et eleganter dici et scribi possit, immensa paene varietas est, tamen illae non sunt tam infinitae, quin earum certa genera, quibus singulae formae subsint, distinguere, tractandarumque scribere leges quasdam possimus, quae hanc vim habeant, vt, qui in aliqua tali materia versatur, sciat, quo animo tendat, quid teneat, negligatue, vnde vberiorem copiam petat, neue omnino a vero tramite aberret; in quibus rebus maxima et prope sola praeceptorum dos et vtilitas cernitur. Ita quaedam Topice nasceretur, non ea quidem vbertate, quali fuit illa, quam Aristoteles olim tradidit, sed quae nobis, tot philosophiae literarumque omnium praesidiis instructis, magnam inueniendi meditandique commoditatem esset allatura.

tura. Sed vere quoque esse, et doceri posse quandam artem cogitandi, quae ad hanc ipsam dicendi facultatem et vsum inprimis valeat, nuper Garuius elegantissima subtilitate ostendit in ea commentatione, quam de arte cogitandi scripsit. *) Eam cum legeremus, et quanta in illo viro cum elegantissimo iudicio iuncta doctrina esset, consideraremus, vehementer optandum nobis videbatur, vt eam partem Rhetoricae, quae rerum inuentionem tractationemque complectitur, a tali scriptore et philosopho descriptam explanatamque haberemus. Quisquis autem aliquando hanc in se operam suscipiat, is maxime sibi hoc faciendum putabit, vt industriam suam ad illam Garuii subtilitatem accommodet.

Ab hoc autem toto genere, latius patente, vt eam eloquentiam, quae sacra appellatur, separemus, non tam auctoritas quorundam veterum, qui ab humana discreuerunt, (qualis fuit Caussinus, doctissimus homo, at iudicii expers, et in suae aetatis ineptiis doctrinam exercens) quam ipsa ratio commonet. Nihil enim paene est in vllo genere orationis, quae de rebus humanis ad homines habetur, quod non

*) Versuche über verschiedene Gegenstände aus der Moral etc. Th. 2. S. 304. u. f.

non ſit in illa ſacra dicendi ratione diuerſum: alii et certi rerum fontes, alia tractatio, forma elocutionis alia. Accedit actio, pronuntiatio, memoria, quae hodie in hoc vno genere valent. Non eſt huius loci, illa quomodo et quatenus diuerſa ſint, disputare. Sed nos ita exiſtimamus, ſi qua ſint, quae ab oratoribus ſacris inepte fiant, (habet autem plurimorum eloquentia tam multa, tam aperta, et prope ſolennia vitia, vt ſaepe ſapientiſſimi et eruditiſſimi religioſis auribus non ſatisfaciant) ea omnia ex hoc veluti fonte manare, quod genera eloquentiae vulgo confundunt et commiſcent, doctrinam et artem veterum, ſine delectu, ſine discrimine, ſine commutatione ea, quam mutata tempora, diuerſi mores, variae rationes poſtulant, ad res disſimillimas accommodant, nec ſatis recte, quod deceat, animaduertunt, quam ſapientiam omnis eloquentiae fundamentum eſſe Cicero cenſuit. Illius autem ſacrae eloquentiae plane perficiendae, et in quandam artis formam, quae certis aptiſſimisque praeceptis nitatur, redigendae, tot tantaque, hac noſtra aetate, praeſidia atque adiumenta ſunt, vt in eo genere fere noſtra ratio a veterum Graecorum Latinorumque rationibus non multum discrepare videatur. Habemus oratores ſacros, ſummo ingenio,

maximis

maximis ſtudiis, admirabili doctrina, in quorum eloquentia, quae maxime emineant, et imitatione digna ſint, cum animaduerti, tum notari facilius poſſunt. Neque vllo tempore plus, quam noſtra memoria docti acutique homines, vt huius eloquentiae fines recte regerentur, virtutes aut vitia notarentur, copiae augerentur, ſcriptis elaborarunt. Itaque ſi quis, e Theologis maxime, ea doctrina inſtructus, vt veterum ſapientiam Rhetoricam accurate cognitam habeat, eo autem iudicio valens, vt illa aptiſſime vti poſſit, eo denique ingenio praeditus, vt, quo quidque referat, quid ex antiquorum copiis adſciſcendum, vel mutandum, vel ſeparandum, ex recentiorum inuentis et ſtudiis quid adhibendum, et quomodo tota haec rerum ſilua ad vſum idoneum inſtruenda ſit, acute videat, ſi quis, inquam, talis ad Rhetoricae ſacrae deſcriptionem ſe compărauerit, tum non dubitandum eſt, templa noſtra mox oratores eos habitura eſſe, quibus nemo vel ſpectare, vel audire aptiores velit.

Haec, quae magis effudi rudia, quam diſtincta, et illuſtrata et pertractata propoſui, ad illam meditationem meam, quam Rhetorum Graecorum et Latinorum ſtudium poſtulabat, ita ſeſe adiunxerant, et ita mihi vide-

bantur

bantur a veri ſimilitudine prope abeſſe, vt ea mallem cum periculo futurae reprehenſionis commemorare, quam cum vtilitatis, etiam exiguae, vel ambiguae, damno reticere. Enimvero non liber, ſed praefatio ſcribenda erat. Itaque liceat mihi in timore meo ita ſaltem callidum eſſe, vt disputationis exilitatem praefationis anguſtiis; totam autem ſcribendi audaciam honeſtae vtilitatis ſpei condonandam eſſe cenſeam. Scr. in Acad. Lipſ. d. XVI. April. MDCCXCVII.

LEXICON

LEXICON

TECHNOLOGIAE LATINORVM RHETORICAE.

A.

Abiicere.

Abiicere res orator dicitur, cum eas verbis argumentisque minuit, et eleuat. Huic abiectioni, quae et *extenuatio* vocatur, contraria est *amplificatio*, αὔξησις Graecis dicta. Cic. Orat. 36. „augendis rebus, et contra *abiiciendis*, nihil est quod non perficere possit orator: quod et inter media argumenta faciendum est, quotiescunque dabitur vel amplificandi vel minuendi locus.“ cf. de Orat. 3, 27. In Bruto Cap. 12. rem *affligere*, cui augere oppositum sit, simili metaphora commemorat. — In elocutione autem sensus *abiicit*, qui triuiali dicendi genere illos exprimit, vt est apud Senec. epist. 75. vbi huic abiectioni *exornatio*, et *accurata dictio* opponitur. Caetera, quae huc pertinent, ad voc. *ponere* quaerenda sunt.

Abruptus.

Principia *abrupta* Quintil. 3, 8, 58. sunt initia orationis cum summo affectu, et quodam ἐνθουσιασμῷ, et furore propemodum dicentis elata: *affectvoller Eingang.* Mox idem initium furiosum appellat, vbi concitatius, quam opus sit, orator declamet: cui *ciuilis* et *humanus ingressus* opponitur. Nempe *abrupta* Latinis omnino dicta sunt, quae celeritatem nimiam, praecipitantiam, vim acriorem, et praecisam breuitatem haberent. Itaque Sil.

It. 7,

It. 7, 219. *abruptum ingenium* pro praecipiti, ardente, acri, dixit, et Flor. 4, 12, 6. *abruptos torrentes*, praecipiti curſu defluentes. Ergo *abruptum* genus ſermonis Salluſtio tribuit Quintilianus 4, 2. 45. ob nimiam breuitatem, vnde obſcuritatem trahat. Et Seneca Ep. 114. Salluſtio vigente, inquit, *amputatae* ſententiae, et verba ante exſpectatum cadentia, et obſcura breuitas, fuere pro cultu. cf. quae ad voc. *breuitas* dicta ſunt.

Abſolutus.

In doctrina Rhetorum de ſtatibus, *abſoluta* conſtitutio dicitur ſpecies conſtitutionis iuridicialis, *cum id ipſum, quod factum eſt, vt aliud nihil foris adſumatur, recte factum dicimus*, apud Auct. ad Herenn. 1, 14. vel vt idem Lib. 2, 13. definit, *cum ipſam rem, quam nos feciſſe confitemur, iure factam dicimus, ſine vlla aſſumtione extrariae defenſionis. In ea quaeri conuenit, iurene factum ſit. Conſtat autem his partibus: natura, lege, conſuetudine, iudicato, aequo et bono, pacto.* Quintilianus 7, 4. *abſolutam defenſionem* vocat; Graeci Hermagorei κατ' ἀντίληψιν. Nempe tum de re ſola quaeſtio eſt, iuſta ſit ea, nec ne? vid. Lex. gr. techn. ad voc. ποιότης. —

Conuerſiones abſolutas, quas Cicero appellet, ex hoc ipſo loco de Or. 3, 49. intelligi poteſt, vbi ad rectum numerorum vſum adhortans Craſſus, „efficiendum eſt illud modo vobis, inquit, ne fluat oratio, ne vagetur, ne inſiſtat interius, ne excurrat longius: vt membris diſtinguatur, vt *conuerſiones* habeat *abſolutas*. Neque ſemper vtendum eſt perpetuitate, et quaſi conuerſione verborum, ſed ſaepe carpenda membris minutioribus oratio eſt etc." Nam cum nunc conuerſiones dicat, quas Graeci καμπὰς ſ. συστροφὰς appellarunt, h. e. ambitus et orbes illos, quibus periodus continetur, tum *abſolutae* erunt, quarum tam recta ratio et proportio eſt, vt iis nec ad ſenſum, nec ad concinnitatem quicquam deſit; αὐτοκαταστρόφους Demetrius Phal. de Eloc. §. 10. cf. Orat. 51. vbi oratio commemoratur *apta*, et *finita*, et *cum ſententia pariter excurrens*, et *propemodum abſolute concluſa: das ſchöne Verhältniß des Periodenbaues.*

Abſonus.

Si de vitio vocis ſermo eſt in diſciplina rhetorica, *abſonus* dicitur, qui vel ſonum vocis orationi aptum non habet,

habet, vel etiam habet suauitati et grauitati oratoriae contrarium: idem *absurdus* appellatur. Ergo vox *absona* et *absurda* eadem erit, quae dissona, inepto sono, siue acumine, siue grauitate, siue alio modo, aures offendens. Cic. Or. 3, 11.

Abundans.

Defensio, vel argumentum *ex abundanti* dicitur, quod ea forma loquendi exprimitur, quae superflui, et extra causam positi notionem habeat. Ea ratio magis exemplo monstrari, quam definitione illustrari potest. Itaque cum Cicero pro Milone insidiatorem Clodium fuisse ostendit, tum *ex abundanti* haec addit: *etiamsi insidiator non fuerit, talem tamen ciuem* (Clodium) *cum summa interfectoris virtute et gloria necari potuisse.* Quintiliano, qui inprimis hoc genus argumentandi commemorat, praeiuerunt Rhetores Graeci, qui non solum προοίμιον ἐκ περιουσίας, sed et ἀντιστροφὴν ἐκ περιουσίας laudant, de quibus in Lex. gr. ad voc. περιουσία diximus. Ex Quintilianeis cf. lib. 4, 5. 15. 5, 6. 2. et 8. 3. 88. vbi etiam *cumulus ex abundanti* dicitur. — Caeterum illud peruulgatum est, siue orationem, siue oratorem ipsum passim *abundantem* dici eodem sensu, quo copiosum, amplum, latum appellant; vnde et *inops*, h. e. exilis, contractus, opponitur. cf. Cic. Brut. 67.

Abusio.

Auctori ad Herenn. 4, 33. *abusio* est, quae verbo simili et propinquo pro certo et proprio abutitur. cf. Quintil. 8, 2. 5. et 6, 34. vbi abusio dicitur, quae non habentibus nomen suum accommodat, quod in proximo est. vid. Lex. gr. techn. in κατάχρησις. Caeterum hoc genus a translatione s. metaphora ita discernendum est, vt *abusio* sit, vbi nomen defuit, *translatio*, vbi aliud fuit. Cicero in Orat. 27. Aristoteles, inquit, translationi haec ipsa (sc. hypallagen vel metonymiam) subiungit, et *abusionem*, quam κατάχρησιν vocant: vt, cum minutum dicimus animum pro paruo, et abutimur verbis propinquis, si opus est, vel quod delectat, vel quod decet.

Accuratus.

Quicquid cum cura, studio, et artificio quodam factum est in oratione, *accuratum* Rhetoribus Latinis dici

 solet.

solet. Itaque Cic. de Or. 1, 9. *accurata orationis copia*, quae studiose et cum artis cura elaborata sit, opponitur *nutui*, et *verbo*, quatenus vtrumque hoc non habet artem et studium, sed exilitatem potius quandam et breuitatem illis maxime propriam, qui vel negligenter, vel ex tempore, vel vulgari sermone loquuntur. Ibi Scaeuola, *Sempronius*, inquit, *non accurata quadam orationis copia; sed nutu atque verbo libertinos in vrbanas tribus transtulit.* Sic et in Bruto Cap. 7. *accurata* et *facta* quodammodo oratio iungitur, (vid. voc. *facere)* Cap. autem 95. *accurata* et *polita*. — Quintilianus 4, 1. 56. cum praecepisset in exordiis *curam* ostentari non debere, quia *ars* omnis dicentis contra iudicem adhiberi videatur, addit, in quibusdam tamen iudiciis, maxime capitalibus, iudices exigere *sollicitas* et *accuratas* actiones, quod contemni se credant, nisi in dicendo etiam *diligentia* appareat, neque doceri tantum, sed etiam *delectari* velint. E quo loco omni luculentissime, et quid sit *accurate* dicere, et quid ea cura efficiatur, intelligi potest. cf. Libri 8. prooem. vbi de *cura verborum regenda* praeclare disputatur. Similis ratio loquendi est, quam adhibuit Plinius, cum Lib. 3. ep. 7. Silium Italicum ait maiore *cura*, quam ingenio scripsisse: *Silius war mehr poetischer Sprachkünstler, als Geist- und Geschmackvoller Dichter.* Huc etiam pertinere videtur, quod Quintil. 11, 26. nitidam et *curatam* vocem tribuit phonascis, qui definitis vsibus ita vocem suam praeparabant, et fingebant, vt mollis et tenera esset, et aures delectaret, de firmitate, grauitate, aliisque vocis virtutibus in oratione necessariis minus solliciti. Neque obscurum iam erit, quid sibi voluerit Quintil. 8, 3. 49. *orationi accuratae* contrariam faciens *vilem*, h. e. neglectam: *der vernachläßigte, hingeschluderte oder gesudelte Ausdruck im Gegensatze des sorgfältig bearbeiteten.* Orationem *accuratam meditatamque* iungit etiam Auct. Dial. de corr. eloq. Cap. 6. eique *extemporalem audaciam* opponit. cf. Senec. Ep. 75.

Acerbus. Acerbitas.

Quintilianus 11, 3. 32. cum vocem *acerbam* inter illa vocis genera commemorat, quae ex faucium orisque incommodo oriantur, et praecipuum mollitiei, imbecillitatis, et tenuitatis vitium habeant, sententia illorum valere non potest, qui *tristem*, λυπηρὰν, interpretantur, quae

quae auribus iniucundum sonum fundat, qualis fit rotarum stridularum; vt taceam, hanc interpretationem iusto latiorem esse, et ad multa alia etiam vocis genera pertinere posse. Itaque, mea quidem sententia, Quintilianus, qui omnino in his rebus illustrandis metaphoras subtiliores et longius petitas adhibere solet, *acerbam vocem*, a fructuum acerbitate, immaturitatis indice, ducta metaphora, appellat veluti immaturum illum faucis sonitum, qui solet esse in iuuenibus a pueritia in adolescentiam transeuntibus, habetque grauitatem cum exilitate inaequabiliter mixtam. Nolo hoc loco repetere, quae in Lex. gr. techn. ad voc. πικροφωνία de hoc genere vocis, et metaphorae istius vsu copiosius disputaui: quae inprimis ad locum Quintil. 11, 3. 169. pertinent. Confirmabit autem illa, quae diximus, locus etiam Valerii Max. Lib. 8. ext. 1. p. m. 690. vbi de Demosthene: „propter nimiam exilitatem *acerbam auditu vocem* suam exercitatione continua ad *maturum* et *gratum* auribus sonum perduxit.“ — Quae autem in elocutione et verbis *acerba* veteres dixerint, intelligi potest e Gellii loco Lib. 13, 2. vbi Pacuuius traditur de Accii Atreo ita iudicasse: „sonora quidem esse, quae scripsisset et grandia, sed videri ea tamen sibi *duriora* paullum et *acerbiora*.“ His fertur Accius ita respondisse: „ita est, inquit, vt dicis: neque id sane me poenitet: meliora enim fore spero, quae deinceps scribam. Nam quod in pomis est, idem esse aiunt in ingeniis, quae *dura* et *acerba* nascuntur, post fiunt *mitia* et *iucunda*.“ His addendus est locus Cic. Brut. 83. vbi, cum adnotasset, nimiam vetustatem non habere suauitatem, adeoque nec orationem Thucydidis veterem illam persequendam esse, *ipse Thucydides*, ait, *si posterius fuisset, multo maturior fuisset et mitior.* — *Acerbitas* vero, quam Graeci δριμύτητα dixere, est pars vrbanitatis acrioris, quae cum sale et amara irrisione coniuncta est, ἀλυσμῷ et μυκτῆρι Graecorum. Itaque Quintil. 10, 1. 117. Cassio Seuero *acerbitatem* miram et vrbanitatem, eidemque mox stomachum tribuit: *Talent zur bittern, beissenden Satyre.* cf. voc. *color.*

Acrimonia.

Acrimoniam passim reperimus de ea seueritate seu grauitate dictam, quae apud Graecos δριμύτης, σφοδρότης, vel βαρύτης et σεμνότης vocatur. Auct. ad Herenn.

renn. 3, 15. „Conuenit, inquit, in vultu *pudorem* et *acrimoniam* esse:" *Anstand, Ernst, Würde.* Hinc et alibi cum *grauitate* iungitur, vt Herenn. 4, 13. vbi et *augere* orationem dicitur, cf. Cap. 24. vbi de *subiectionis* figura, „multum inest, inquit, *acrimoniae* et grauitatis in hac exornatione, propterea quod, cum quaesitum est quod oporteat, subiicitur id non esse factum. Quare facillime fit, vt *exaugeatur* indignitas negotii." cf. ibid. Cap. 30. — Alio loco Lib. 4, 42. *sermo* et *acrimonia* in voce et pronuntiatione ita sibi opponuntur, vt ille sedatam, haec vehementem orationem potet, cum gestu simili.

Acris.

Quintilianus Lib. 1, 11. 4. in pronuntiando *parum acriores literas efficere*, dicit, quando earum vim, quam a natura habent, lingua non recte exprimimus, sed cum aliis literis similibus, at *hebetioribus*, permutamus, vt cum literam R vt L pronuntiamus: *die scharfe, rollende Aussprache des* R, *im Gegensatze der abgestumpften, lallenden, welche das* L *gibt.* Vnde et λαμβδακισμὸν hoc vitium Graeci appellarunt, et ῥωβικὺς, qui literam ρ efferre lingua non poterant, vt est apud Diog. Laert. 2, 108. — Deinde *acre* etiam Quintiliano passim dici solet, quicquid est vehemens, acutum, scitum, vrbanum in sententiis: *sinnreich, stark, treffend.* vid. inprimis Lib. 9, 3. 72 sqq. et alibi multis in locis. Ei, in affectibus quidem, *lene* et *remissum*, in sententiis et rebus, *leue*, plerumque opponitur. Vnde Quintil. l. c. quas *acres sententias* dixerat, iisdem rerum *pondus* et §. 100. *vires* tribuit: *wichtige, Sinn- und Gehaltvolle Gedanken.* cf. Dial. de corr. eloq. Cap. 11. — *Acribus* affectionibus, quas oratio exprimit, Gellius N. A. 2, 23. *pigra* opponit, quae motu carent, animos non afficiunt.

Actuosus.

Cicero Orat. 36. *actuosas* partes orationis appellat, in quibus orator amplificatione, αὐξήσει, grauiore ornatu, maioreque contentione vti debet. Scilicet in his locis etiam *actio* oratoris maxime valet. Graeci id τὸ δραστήριον, idemque τὸ ἐναγώνιον et ἐμπαθὲς dixerunt,

runt, vt pluribus exposuimus in Lex. gr. techn. ad voc. δριμύτης. cf. voc. *contentio*.

Aculeus.

Aculei Ciceroni dicti sunt de eo genere sententiarum et orationis, quod vi quadam sua, mentibus, adfectibusque accommodata, altius in animos descendit, eos pungit, et veluti acriter expugnat persuasionem atque assensum: quod quidem genus orationis forensis proprium est. Vnde is Orat. 2, 15. iudicialem *asperitatem*, et sententiarum forensium *aculeos* coniungit, iisque opponit historicorum scriptorum *fusum tractumque*, et *cum lenitate quadam profluens* orationis genus: *der leidenschaftliche, erschütternde, das Herz tief angreifende Ausdruck des Redners, im Gegensatze des ruhigern, sanftern, mehr auf Unterhaltung und Belehrung abzweckenden Vortrags des Geschichtschreibers.* cf. Orat. 19. qui locus de ea re classicus est. Tales *aculei* fere sentiri animo possunt in nonnullis figuris, quae dicuntur, oratoriis, iisque παθητικοῖς, vt interrogationibus, exclamationibus aliisque eius generis, quae instar fulminis mentes feriunt, a quarum vsu historia quodammodo abhorret. Cicero Orat. 3, 34. de Pericle: „in quo *tanta vis* fuit, vt in eorum mentibus qui audissent, quasi *aculeos* quosdam relinqueret." cf. Brut. 9. et quae de hoc loco notauimus in Lex. gr. ad voc. καταπλῆσσειν. Seneca etiam Ep. 100. *vigorem* oratorium, *aculeos* et *ictus* sententiarum iungit, et Controu. Lib. 2. praef. cum oratorio robore, simili metaphora, *pugnatorium mucronem* componit, vim illam acrem significans, qua orator animos vehementer mouet et oppugnat. Vnde et *aculei* dicacitati et iocis tribuuntur, noto sensu, quo et *acumen* adhiberi solet. v. Cic. Or. 2, 55. et 60. et in Bruto 47. vbi de Philippo oratore: „in altercando cum aliquo *aculeo* et male dicto facetus."

Acutus. Acumen.

Tam definitae notiones sunt, quas his vocabulis Rhetoricae Latinae scriptores adiunxerunt, vt in τοῖς τεχνικοῖς primo loco collocari debeant. Primum enim *acuta* oratio dicta est, et Ciceroni quidem, quae in rebus inueniendis et tractandis oratoris prudentiam, ingenium

ingenium et doctrinam declarat. Sic Cic. in Bruto 27. „Gracchi, ait, et Carbonis habemus orationes nondum satis splendidas verbis, sed *acutas*, prudentiaeque plenissimas.“ Vnde patet acumen illud in rebus cerni, non in verbis, quibus eleganti et sapienti iudicio splendor potius tributus est, quoniam vt splendor non nisi externa rerum virtus, ita in verbis non nisi externus nitor et ornatus esse solet, multum discrepans ille ab interno decore, quod ingenio, acumine, et prudentia comparatur. Hinc et saepe *prudenter et acute* coniunctim ponuntur, vt l. c. Cap. 28. cf. Brut. 62. vbi manifeste *acumen* ad res inueniendas refertur. Locus autem classicus de *acuminis* sensu est in Orat. 2, 29. Ibi Antonius: „meae totius orationis tres sunt rationes; vna conciliandorum hominum, altera *docendorum*, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda *acumen*, tertia vim desiderat. Nam hoc necesse est, vt is, qui nobis causam adiudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut *defensionis argumentis* adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed quoniam illa pars (scil secunda, acuminis) in qua *rerum ipsarum explicatio posita est*, videtur omnem huius generis quasi doctrinam continere, de ea primum loquemur.“ Iam igitur Antonius de locorum argumentorumque fontibus et sedibus reperiundis, vel de omni inuentionis, docendique artificio, quod ipsum acuminis nomine insigniuerat, vberius exponit. Vnde Lib. 1. de Or. 29. dialecticis, quorum omnis paene opera in rerum quaestionibus et argumentis consumitur, propriam veluti virtutem *acumen* tribuit. — Deinde etiam Lib. 2. Cap. 35. *acumen* manifeste pro ingenio dicitur, et a *ratione*, quae solius artis et studii est, distinguitur. cf. de Or. 1, 25. Sic et Aquila Rom. de Fig. p. 13. ed. Pith. in Prooem. „Inuentio, inquit, rerum cum *acutis* hominibus, quos tamen oratores nondum appellare possis, communis est.“ Huic autem acumini opposita proprie est *excogitandi tarditas*, quam Cicero appellat in Bruto Cap. 66. Luculentior tamen de eadem re locus est Cap. 67. de Pisone: „minime ille quidem *tardus in excogitando*, verum tamen vultu et simulatione multo etiam *acutior*, quam erat, videbatur.“ Ad eandem fere notionem pertinent hae formulae: *in existimando*

prudentem

prudentem esse, Cap. 68. et ibidem *rem prudenter videre;* deinde Cap. 70. *non hebetem in caussis esse;* quo sensu et Quintilianus 8, 3. 49. *hebetem* orationem *acutae* opponit. Omnino Cicero in libris Rhetoricis semper haec duo distinguit, *rem nosse*, quod est philosophi; et *rem dicendo explicare posse*, quae propria oratoris virtus est. In illo *prudentia* vel *acumen*, in hoc *eloquentia* cernitur. De quo discrimine luculentus locus extat de Orat. Lib. 3, 35. Caeterum in hoc loco peropportune, ni fallimur, in mentem nobis venit animaduertere, quantam diuersissimarum linguarum voces, Latinorum *acumen*, et Germanorum *Scharfsinn*, non solum metaphorarum, sed etiam sensus similitudinem habeant. Itaque si externa aliqua confirmatione indigerent illa, quae nuper Garuius in Commentatione de arte cogitandi (vid. *Versuche über Gegenstände der Moral, Literatur* etc. Th. II. p. 349.) diuine disputauit, non ineptum fortasse foret, illa Latinae loquendi consuetudinis auctoritate vti. — Quod autem *acumen* Quintilianus 6, 4. in altercationibus plurimum valere dicit, recte Gesnerus docuit inesse in celeritate cogitandi dicendique promte et breuiter, quod ex re sit. cf. Cic. de Or. 2, 58. — Denique *acuta* exclamatio apud A. ad Herenn. 3, 12. est nimis attenuata, atque exilis, quae neruorum et arteriarum intentionem quandam requirat: *Anschlag der Stimme in den hohen Tönen.* Ictus enim fit, inquit, et vulnerantur arteriae *acuta* nimis atque attenuata acclamatione. cf. Cic. Or. 3, 57.

Adfictio.

Iulio Rufiniano p. 36. *adfictio* dicitur, quam σχέσιν Graeci appellarunt, figura eiusmodi, qua adfectum aduersariorum quemlibet fingimus, cui respondeamus. Similis est τῇ ἀνθυποφορᾷ, s. *subiectioni*, de qua alio loco diximus.

Adhaerescere.

Exquisita metaphora Ciceroni oratio *adhaerescere* dicitur, cum verba tam parum concinne et numerose collocantur et iunguntur, vt vox in literis durioribus et aspere concurrentibus, crebro offendat, impingat, nec libere et expedite prolabi in pronuntiando possit.

Ita in Bruto 79. mollem, apteque compositam Calidii orationem describens: *ita libere fluebat*, inquit, *vt nusquam adhaeresceret.* Haec sunt impedimenta illa, hae offensiones, quae Graecis *ἐγκαθίσματα, στηριγμοὶ, ἀνακοπαὶ, ἐξερείσματα* appellantur. Hinc et ipse Hortensius, cum coepisset contentionem pristinam, et vim ardoremque dicendi remittere, dicitur Ciceroni in Bruto 93. *in celeritate et continuatione verborum adhaerescere*, ob spiritus contentionisque moderationem, quae linguam eius solutiorem minusque incitatam reddiderat. vid. ad voc. *fluere* quae notauimus.

Adhortatio.

Gr. *παρατροπὴ*, cum *παλιλογία* coniuncta, a Iul. Rufiniano p. 29. Pith. ad figuras sententiarum refertur, atque exempli causa ponuntur haec Virgiliana: *Nunc nunc insurgite remis.*

Adiunctum. Adiunctio.

Cicero. Lib. 1. de Inuent. Cap. 24. cum docuisset omnes res argumentando confirmari, aut ex eo, quod personis, aut ex eo, quod negotiis sit attributum, mox Cap. 26. ad posterius genus inter alias formas etiam *adiuncta negotio* refert. Itaque Cap. 28. „*adiunctum* negotio id intelligitur, inquit, quod maius et quod minus, et quod simile erit ei negotio, quo de agitur, et quod aeque magnum, et quod contrarium, et quod disparatum, et genus, et pars, et euentus." Haec deinceps separatim explicat.

Ex disciplina Dialecticorum in Topicis *adiuncta* commemorantur, vbi docetur locos argumentorum ex adiunctis repeti posse, ita vt quaeratur, quid ante rem, quid cum re, quid post rem euenerit. vid. Cic. Top. 12. Ab his tamen diuersi sunt loci, qui sunt ex consequentibus, antecedentibus, et repugnantibus. Nam adiuncta, inquit Cicero, non semper eueniunt, illa autem consequentia etc. semper. — Ad idem genus pertinent quae *περιστάσεις* vocantur, et omnia ea, quae in illo capite status coniecturalis continentur, quod ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ab Hermogene vocatur Partit. Cap. 5. cf. Casp. Laurentii Comment. ad Hermog. Lib. 3. de Inuent. Cap. 9. pag. 84. *Adiunctionem* in figuris elocutionis commemorat Cic. Or. 3, 54. cf. voc. *disiunctio.*

iunctio. Sed verborum adiunctionem Cicero Partit. 5. appellat, quam Grammatici vulgo *compositionem* vocant, vnde verba composita, ὀνόματα συνθετὰ, fiunt.

Adipatus. vid. *Opimus.*

Adiuuare.

Adiuuare argumenta dicitur is, qui declarat, quam vim habeant, quid efficiant, vt eorum robur manifestum fiat, et animus in iis velut immoretur. Contrarium facit, qui nuda argumenta *ponit* tantum. Sic Quintil. 5, 12. 6. „Quaedam argumenta, inquit, ponere non satis est; *adiuuanda* sunt, vt, si cupiditas causa sceleris fuit, explices, quae sit vis eius; ira, quantum efficiat in animis hominum talis adfectio. Ita enim et firmiora erunt ipsa, et plus habebunt decoris, si non nudos et veluti carne spoliatos artus ostenderint.“ cf. Cap. 13, 27.

Admirabilis.

Admirabile genus causae, τὸ παράδοξον Graecis dictum, Ciceroni Inuent. 1, 15. dicitur, *a quo alienatus est animus eorum, qui audituri sunt.* cf. Quintil. 4, 1. vbi παραδοξολογίαι Graecorum conferuntur. Aliis locis Cicero infestum, abalienatum iratumque auditoris animum in admirabili genere causae statuit, vt l. c. Cap. 15. et 17. Eius rei vltimo in loco tres causas commemorat, 1) si aut inest in ipsa causa quaedam turpitudo, aut 2) ab iis qui ante dixerunt, iam quiddam auditori persuasum videtur, aut 3) eo tempore locus dicendi datur, cum iam illi quos audire oportet, defessi sunt audiendo. His ergo in locis *admirabile* in deteriorem partem dicitur, *ein auffallender Gegenstand.* Vnde et Trapezuntius Lib. 1. Rhetor. *admirabile turpi* adiungendum putat. In fine Cap. 17. Cicero *admirationem* tribuit his, quibus triste, nouum aut horribile aliquid obueniat, vel dicatur. Et in Orat. Cap. 3. reprehensionem cum *admiratione* simili fere sensu iungit: *Befremdung, Andeutung des Abscheues, der Bestürzung, des Mißfallens.* cf. Cur. Fortunat. p. 60. Pith. Sulpicius autem Victor Institt. Or. p. 243. *admirabilis causa* est, inquit, quae talis facie ipsa videtur, talisque apud opinionem iudicum coepit esse, vt admiren-

admirentur, quènquam ad defensionem eius accedere. — Aliud est *admirabile dicendi genus*, magis proprie dictum, quod, vt Cicero describit in Orat. Cap. 27. *cursu magno sonituque fertur, quod suspiciant omnes, quod admirentur, quod se assequi posse diffidant.* Hunc certe locum Ciceronis in mente habuisse videtur Quintilianus 11, 1. 92. vbi sententiam Ciceronis laudat simili sensu, quamuis verbis diuersam, eaque dicit *admirabile illud genus* dicendi significari, cui contraria sit *simplicitas*, et veluti *seueritas inaffectatae orationis.* cf. quae diximus ad voc. ἀφελὴς in Lex. gr. techn. Affine ergo isti generi est, quod *mirabile* dicitur in elocutione oratoria, hoc est, ita vehemens et splendidum, vt audienti quendam stuporem afferat. vid. Cic. Or. 19. cf. de Orat. 1, 21.

Adstrictus.

Primum simpliciter *adstrictus* oratione dicitur, qui raro ornatu vtitur, simplicior, et moderatior, et exilior est in dicendo. Ita Cicero in Bruto 25. „Fuerunt, inquit, etiam in oratorum numero mediocrium L. et Sp. Mummii, fratres. Simplex quidem L. et antiquus: Sp. autem nihilo quidem ille ornatior, sed tamen *adstrictior:* fuit enim doctus ex disciplina Stoicorum. Vnde et Cap. 31. Stoicorum orationem statuit *adstrictiorem* esse, quam aures populi requirant, Academicorum autem liberiorem et latiorem, quam patiatur consuetudo iudiciorum et fori. Scilicet Stoici illi solam disserendi subtilitatem et tenuitatem sectabantur, a copia et grauitate ornatuque oratorio alieni. Hinc Dialectica quasi *contracta* et *adstricta eloquentia* putabatur, contraria iustae oratoris eloquentiae, quam Dialecticam dilatatam appellabant, auctore Cicerone in Brut. 90. Auct. Dial. de corr. eloq. 31. Sunt, inquit, apud quos *adstrictum* et *collectum*, et singula argumenta concludens dicendi genus plus fidei meretur: apud hos dedisse operam Dialecticae proficiet. vid. quae ad voc. *pressus* et *exilis* notata sunt. Apud Plinium etiam Lib. 1. ep. 20. *adstrictius* et *effusius* dicere opponuntur. cf. Quintil. 10, 4. 1. et Cap. 5, 4. — *Adstrictus* denique *numerus* qualis dicatur, ad voc. *numerus* explicabimus.

Aduersus.

Aduersum genus argumentationis, ideoque vitiosum, dicitur Ciceroni Inu. 1, 50. quod ipsi causae aliqua ex parte officit: vt si quis hostium vim, et copias, et felicitatem augeat, cum ad pugnandum milites adhortetur: si non ad id, quod instituitur, accommodabitur aliqua pars argumentationis, horum aliquo in vitio reperietur: si plura pollicitus pauciora demonstrabit; aut, si, cum totum debebit ostendere, de parte aliqua loquatur: aut, si non id, quod accusabitur, defendet: aut, si res ex hominis vitio vituperabitur: aut, si qui, cum aliquem volet laudare, de felicitate eius, non de virtute dicat: aut, si qui rem cum re ita comparabit, vt alteram se non putet laudare, nisi alteram vituperarit: aut, si alteram ita laudet, vt alterius non faciat mentionem; aut si, cum de certa re quaeretur, de communi instituetur oratio: aut, si ratio alicuius rei reddetur falsa: aut si infirma: aut eadem: aut parum idonea.

Aequabilitas.

vid. *Lenis. Durus. Fluere.*

Aequalitas.

In elocutione *aequalitas* orationi tribuitur, si numero ita continuo instructa est, vt non mox fluens et lenis, mox hiulca et aspera sit. Cicero Or. 58. „Omnis, inquit, nec claudicans, nec quasi fluctuans, et *aequaliter* constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio.“ Et Seneca Controu. Lib. 2. praef. vitium contrarium in Fabiani oratione notans: „summa, inquit, *inaequalitas* orationis, quae modo exilis erat, modo nimia licentia vaga et effusa.“ — In pronuntiatione autem *aequalitas* dicitur Quintiliano 11, 3. 43. si sermo non subsultat imparibus spatiis et sonis, miscens longa breuibus, grauia acutis, elata submissis, et inaequalitate horum omnium, sicut pedum, non claudicet: *die egale Tempo- und Tonhaltung.*

Affectatio.

Affectatum Rhetoribus in genere dici solet, quicquid apertum et manifestum artis accurationisque studium

dium habet. cf. Quintil. 9, 3. 54. et 10, 1. 81. vbi de Xenophonte: quid commemorem, inquit, Xenophontis iucunditatem illam inaffectatam, fed quam nulla poffit *affectatio* confequi. *Mala affectatio* commemoratur Quintil. 8, 3. 56. ad quam pertinent, quae in oratione funt *tumida*, *exilia*, *praedulcia*, *abundantia*, *arceffita*, *exultantia*. Eo nomine expreffit, quod Graeci τὸ κακόζηλον vocarunt. Cuiusmodi κακοζηλίας fpecimen qui legere cupit, euoluat Crefollii Vacatt. Autumn. Lib. 3. p. 581. — In fingulis etiam verbis *affectationem* quandam effe poffe, cum nimiam delectus ornatusque curam prodit is, qui loquitur, docuit Quintil. 8, 1. vbi narrat Theophraftum, ab Attica anu, adnotata *vnius verbi affectatione*, pro hofpite habitum, quod *nimium Attice* loqueretur. Vnde et τὸ *curiofe* dicere, τῷ *Latine*, et orationem ciuitate donatam, Romanae opponit.

Affectio. Affectus.

Ciceroni de Inuent. 1, 25. *affectio* eft animi aut corporis ex tempore aliqua de caufa commutatio, vt laetitia, cupiditas, metus, moleftia etc. Et Lib. 2, 58. *affectio*, inquit, quaedam eft ex tempore, aut ex negotiorum euentu aut adminiftratione, aut hominum ftudio, commutatio rerum, vt non tales, quales ante habitae fint, aut haberi plerumque foleant, habendae videantur effe. Nempe *affectus* Rhetoribus dicuntur, vt philofophis, motus animorum, dolores, iracundiae, metus, laetitiae, cupiditates. cf. Cic. Part. Cap. 9. Quintil. 4, 2. 110 fq. In his propriam oratoris vim pofuerunt eloquentiae doctores, hos in iudiciis dominari, hos eloquentiam regere exiftimarunt. cf. Cic. Orat. 2, 43. 44. Pluribus id docuit Quintil. 6, 2. quo in loco fingularis de affectibus difciplina continetur. Itaque, „*probationes*, inquit, efficiunt fane vt caufam noftram meliorem effe iudices putent, *affectus* praeftant, vt etiam velint; fed id, quia volunt, credunt quoque. Nam cum irafci, fauere, odiffe, mifereri coeperint, agi iam rem fuam exiftimant." — Affectuum, ex mente Quintiliani Graecos veteres in eo etiam genere fecuti, duae fpecies funt, τὸ πάθος, quem proprie Latini *affectum* vocant, et τὸ ἦθος, *mores*, vel vt ille explicat, *morum quaedam proprietates*. Alii illos

illos affectus *concitatos*, hos *mites* et *compositos* appellarunt, quae sensus magis quam nominis interpretatio est; illosque imperare, hos persuadere, illos ad perturbationem, hos ad beneuolentiam praeualere statuerunt. cf. Quintil. 10, 1. 48. Hinc et Iul. Rufinian. p. 29. in figuris sententiarum παθοποιΐαν retulit, quae vel ira, vel odio, vel misericordia commoueat. cf. Cassiodor. in Rhet. Comp. p. 335. ed. Pith. Porro, vt ad Quintilianum redeamus, l. c. τὸ ἦθος id esse iudicat, quod ante omnia *bonitate* commendetur, non solum mite et placidum, sed plerumque blandum et humanum et audientibus amabile et iucundum: in quo exprimendo summa haec virtus sit, vt fluere omnia ex natura rerum hominumque videantur, quo mores dicentis ex oratione pelluceant, et quodam modo agnoscantur. Hinc in scholis etiam τὰ ἤθη dicebantur, quibus rustici, superstitiosi, auari, timidi effingi solent; vel ἠθικαὶ ὑποθέσεις, quas causas *morales* dixerunt Latini, vt Sulpic. Vict. Institt. Or. p. 242. quibus opponebant παθητικὰς, cum personae eius, quae loqueretur, repraesentandus affectus esset. Genus dicendi *mores* desiderant placidum et mite, nihil superbum, nihil elatum, ac sublime: proprie et credibiliter dicere, sat est. Huc et illa Quintiliani obseruatio pertinet, affectus non hoc solum agere, vt, quae sunt, ostendantur luctuosa et acerba, sed etiam vt, quae toleranda haberi soleant, grauia videantur: vnde oriatur illa quae δείνωσις Graecis vocatur, rebus indignis, asperis, inuidiosis, addens vim oratio, qua Demosthenes inprimis valuit. v. Trapezunt. Rhet. Lib. 5. p. 76. de *morata*, s. *affecta* oratione ex Hermogenis disciplina exponens copiosius. cf. Voss. Instit. Or. Lib. 2. p. 196 sqq.

Agere. Actio.

Primum *agere* causas Rhetoribus dicitur, quod Graecis τὸ ἀγωνίζεσθαι, publice *orationem habere*, quatenus ab eo munere declamatio vmbratilis et scholastica differt. cf. Cic. de Orat. 2, 24. Libro autem 3, 45. *agendi* praecepta et *loquendi* ita distinguuntur, vt illa ad res, inprimis forenses, haec ad elocutionem et sermonis elegantiam pertineant. cf. Brut. 22. *Actorem in veris causis*, scriptoremque laudat Molonem Rhodium ibid. Cap. 91. Itaque etiam Quintiliano 3, 10. *agens* dicitur,

dicitur, qui Graecis ὁ διώκων, accusator in causa iudiciali, cui contrarius est *recusans*, ὁ φεύγων, qui se defendit. Haec et ita distinguuntur, vt *agere* sit κατ' ἐξοχὴν petitoris, s. accusatoris, rei autem *respondere*, vt Quintil. 5, 13. 53. „si *agimus*, nostra confirmanda sunt prius, tum quae nostris opponuntur, refutanda: si *respondemus*, prius incipiendum est a refutatione. Sic apud Plin. Ep. 1, 20. *actio* orationi opponitur, quod in illa vox, gestus, et aurium iudicium valet, in hac sola lectio locum habet. cf. Lib. 2, 19, 1 sqq. Quintil. 11, 3. 5. 12, 2. 11. Cic. de Offic. 2, 1. vbi *agere* et *scribere*, scriptaque philosophica *actionibus* opponuntur, quas et mox *literas forenses* et *senatorias* appellat. Deinde *agere* Latinis est idem, quod Graecis ὑποκρίνεσθαι, declamare, quod fit vultu, gestibus, voce. Cic. Orat. 1, 5, et 31. vnde ipsa *actio* dicitur gr. ὑπόκρισις. cf. Cap. 42. et in Orat. Cap. 17. vbi *actio* corporis eloquentia dicitur. Neque adeo vrgendum est, quod Cicero Lib. 2, 19. *agere* et *pronuntiare* componit, quasi in agendo pronuntiationem exceperit. Nam aliis in locis modo *agere*, modo *pronuntiare*, separatim commemorat, vt in illis omnibus, vbi de officiis oratoris vel partibus eloquentiae sermo est. vid. voc. *officium*. Sic et Quintil. 3, 3. *pronuntiationem* et *actionem* vt synonyma iungit, et Lib. 11, 3. init. pronuntiatio, inquit, a plerisque *actio* dicitur, sed prius nomen a voce, sequens a gestu videtur accipere. — Denique *actionis* controuersia vocatur, quam in disciplina statuum vulgo *translationem* dicunt, de qua separatim exposuimus. v. Quintil. 3, 6. 68. 7, 5. et 5, 13. 8. Cic. de Inuent. 1, 8.

Alienus.

Aliena verba Rhetores dicunt, vbi de elocutione et verborum delectu et vsu praecipiunt, quae non sunt oratori accommodata, sed historico aut poetae. v. Cur. Fortunat. Rhet. p. 70. ed. Pith. Apud Ciceronem Or. 24. *aliena* verba propriis opponuntur.

Altercatio.

Altercationes sunt breues loquentium vices, quibus vtrinque se interrogationibus et responsionibus interrumpunt. Quintil. 2, 4. 28. De eo genere dicendi ex

instituto

instituto agit Lib. 6, 14. Ibi *breuem* et *concisam actionem* appellat altercationem, *perpetuae* orationi contrariam. In illa enim, inquit, non *alia* dicuntur, sed *aliter*, nimirum interrogando et respondendo. cf. Cic. ad Att. 1, 16. vbi se ait Clodium praesentem in senatu fregisse cum perpetua oratione, tum *altercatione*. In hac epistola ipsum huius altercationis exemplum ponitur.

Ambiguum. Ambiguitas.

Vbi Rhetores Latini de statibus, seu constitutionibus causae praecipiunt, in constitutione legitima *ex ambiguo* dicunt controuersiam nasci, cum res in vnam sententiam scripta, duas aut plures significat. Sic Auct. ad Herenn. 1, 12. Cicero tamen controuersiam illam, quae in scripto versetur, a constitutionibus separauit. cf. de Inuent. 2, 40. vbi de illo ambiguo, „Ex *ambiguo*, inquit, nascitur controuersia, cum, quid senserit scriptor, obscurum est, quod scriptum duas plerumque res significat.“ cf. quae dicta sunt ad voc. *legitimus*, et in Lex. gr. techn. ad voc. *ἀμφιβολία*. Quintilianus de hoc quaestionum legitimarum genere agit Lib. 7, 9. Huius amphiboliae innumeras species esse notat, quoniam aut singulis vocibus aut coniunctis accidat, et vix aliquod verbum sit, quod non plura significet. Ergo huc pertinet *ὁμωνυμία*, cum pluribus rebus aut hominibus eadem appellatio est. Aliud genus est ambigui, cum alia integro verbo significatio est, alia diuiso, quale est in Graeco exemplo: *αὐλητρὶς πεσοῦσα δημοσία ἔστω*. Vnde Graeci Sophistae quaesiuerunt, *αὐλητρὶς* coniunctim, an diuisim *αὐλὴ τρὶς πεσοῦσα*, legi debeat, vel vt Quintilianus interpretatur: *vtrum aula, quae ter ceciderit, an tibicina, si ceciderit, debeat publicari.* Merito autem eas ineptas cauillationes Fabius appellat. Tertium genus est in *compositis*, in quibus ambiguitas nascitur, cum ex vno verbo duo fiunt, quam *διάστασιν* Graeci dixerunt, vsi exemplo, a Quintiliano etiam allato, nominis *Παντάλεων*, de quo diximus in Lex. gr. techn. ad voc. *διάστασις*. In verbis coniunctis fit 1) per casus, 2) per collocationem, vbi dubium est, quid quo referri oporteat, 3) per flexum vocis in pronuntiando, 4) per productionem vel correptionem syllabarum, quibus saepe casus mutari solent. cf. Cic. Orat.

B 2, 25.

2, 25. Voss. Instit. Rhet. Lib. 1. p. 167 sqq. — Ex *ambiguo*, quomodo ridicula eruantur, explicauit Cic. Or. 2, 62 sqq. Sunt ea in verbo posita non in re: nec saepe magnum risum mouent, sed magis vt belle et literate dicta laudantur: nisi si quando incidunt in aliud genus ridiculi. cf. Quintil. 6, 3. 62 sqq. De *ambiguitate*, elocutionis vitio, Quintilianus Lib. 8, 2. 15. ita disputat. vt non illam solum reprehendat, *quae incertum intellectum faciat*, sed illam etiam, quae, etsi turbare non potest sensum, in idem tamen verborum vitium incidat, vt, si quis dicat: *visum a se hominem librum scribentem.* Nam etiamsi librum ab homine scribi pateat, male tamen composuerat, feceratque ambiguum, quantum in ipso fuit.

Ambitiosus.

Noto sensu in vita communi, et in negotiis vitae inprimis publicae *ambitiosus* dici solet, qui aliorum gratiam captat rogando, blandiendo, vt sibi prosint. Quoniam autem eiusmodi ambitiosi studiosius iusto et cupidius omnia facere solent, hinc factum est, vt et in ratione dicendi *ambitiosus* diceretur Quintiliano 8, 3. 26. qui studiosius, quam par est, vetusta, et obsoleta verba sectatur, vt vel doctus, vel singularis videatur, et his veluti notis et maculis insignem orationem faciat. Quare et *ornamenta ambitiosa* Horatius Art. poet. 447. pro nimiis, argutis, luxuriantibus, dixit. cf. Heusing. ad Cic. de Offic. 1, 30. 10. Noto aliam metaphoram, qua Cicero eandem illam artis nimiam industriam exprimere solet. Ea in *aucupii*, et *aucupandi* vocabulis sita est. Sic in Orat. 55. *aucupium* delectationis, et quadrandae orationis *industriam*, et pro Caecin. 23. *aucupia* verborum et literarum *tendiculas* iungit. cf. eiusdem orationis Cap. 18. et pro Sextio 55.

Ambitus.

Verborum *ambitus*, e Graeco περίοδος expressa vox, pro quo et *conuersionem*, *continuationem*, *comprehensionemque* orationis dixere Latini. Sic Cic. Or. 3, 48. Brut. 44. Quamuis Suetonius ambitum verborum de circumscriptione etiam s. περιφράσει Graecorum adhibuit, vt ex Tiber. Cap. 71. intelligitur. De forma et iusta talis ambitus vel periodi veluti mensura Cic. Orat.

Orat. 66. ita: „constat ille ambitus et plena comprehensio e quatuor fere partibus, quae *membra* dicimus, vt et aures impleat, et ne breuior sit, quam satis sit, neque longior.“ Et Aquila Rom. de fig. p. 17. orationem, quae ex *ambitu* constat, s. periodum ita definit: *quae sententiam certa quadam circumscriptione determinat.* *Rerum* vero *ambitum* de periphrasi vel descriptione dixit Quintil. 10, 1. 16. ad quem locum Gesnerus docuit *ambitum* non ad periodum modo et orbem illum verborum pertinere, sed ad copiam simpliciter et multitudinem, attulitque exempli gratia Plin. H. N. 15, 30. s. 39. „Id quoque, quod daphnoides vocatur, lauri genus in nominum *ambitu* est. Nam alii Pelasgum, alii cupetalon, alii stephanon Alexandri vocant.“

Amplificatio.

Triplici fere sensu a Rhetoribus Latinis *amplificationem* dictam esse reperimus. Vsitatior eius verbi, et oratori praecipue accommodata vis est, vt *amplificare* dicamus ea, quae augeamus vel altius tollamus dicendo, aut etiam extenuemus et abiiciamus. Ad vtrumque enim amplificationem valere, diserte docet Cicero Or. 3, 26. et 27. Inprimis autem ad concitandos animos adhibetur, in quo proprium oratoris officium continetur. — Partit. Cap. 8. *amplificatio* definitur vehemens quaedam argumentatio, quae commouendi caussa fiat. Huius quidem amplificationis, quae ad res pertinet, modos et genera Quintilianus in locis inuentionis tractauerat. Illam autem, quae in verbis et elocutione cernitur, et qua *augetur* et *extollitur* oratio, tractat Lib. 8, 4. vbi eam dicit quatuor maxime generibus constare, *incremento*, *comparatione*, *ratiocinatione*, *congerie*, de quibus separatim suo loco dicetur. vid. Lex. gr. techn. in voc. *αὔξησις* et cf. Berger. de nat. pulcr. Or. p. 99. Similis huic quaedam alia est species amplificationis, quae propria est generi demonstratiuo, et inprimis laudibus, de qua Quintil. Lib. 3, 7. 6. vbi eius tanquam synonymum ponit *ornare.* Sic et Cicero Or. 3, 27. „maior est etiam, inquit, exercitatio laudandi et vituperandi: nihil enim est ad exaggerandam et amplificandam orationem accommodatius, quam vtrumque horum cumulatissime facere posse.“ —

Aliud genus amplificationis est, *quae per locum communem instigationis auditorum causa sumitur*, et in epilogo quidem adhibetur, docente Auct. ad Herenn. 2, 30. vbi conclusiones s. ἐπιλόγες, ex *enumeratione*, *amplificatione*, et *commiseratione* constare dicit. Eandem Cicero Inuent. 1, 52. *indignationem* vocat et Cap. 53. vtramque vocem synonymice iungit. Ab eodem in Partitt. Cap. 15. peroratio in duas partes diuiditur, *amplificationem* et enumerationem, illaque dicitur esse grauior quaedam affirmatio, quae motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea est vel verborum vel rerum. Sulpicio Vict. Inst. Rhet. p. 249. eadem perorationis pars *exaggeratio* dicitur. — Denique in vocis vsu et pronuntiatione Auctori ad Herenn. 3, 13. *amplificatio* appellatur ea oratio, quae aut iracundiam inducit, aut ad misericordiam trahit auditoris animum; *Ausdruck der Leidenschaft und der Rührung durch Stimme und Declamation.* Itaque ab eodem Rhetore in cohortationem et conquestionem diuiditur, habeturque pars *mollitudinis* vocis, cuius reliquas partes *sermonem* et *contentionem* facit.

Amplitudo.

Hanc orationis virtutem, quae beatam ingenii foecunditatem, rerumque singularem copiam et vbertatem significat, Platoni κατ᾽ ἐξοχὴν a Cicerone tributam reperimus in Orat. Cap. 1. Neque dubium est Latinos expressisse Graecorum πλατύτητα τῆς ἑρμηνείας ibidem praecipuo modo de Platone dictam, quam Plinius Ep. 1, 10. magis etiam ad vocabulum Graecum accommodate *platonicam latitudinem* interpretatus est. cf. voc. πλατύτης in Lex. gr. technol. In vniuersum autem *amplitudo* propria virtus est oratoris grauiter, ornate, copiose, et cum verborum et sententiarum insigni dignitate dicentis: vnde ei tenuitas, subtilitasque opposita est, quae magis in docendo, et persuadendo cernitur. Illustris locus Ciceronis, ex quo amplitudinis vis intelligi possit, est de Inuent. Lib. 2, 16. fin.

Anceps.

Anceps genus causae est, in quo aut iudicatio dubia est, aut causa et honestatis et turpitudinis particeps, vt et beneuolentiam pariat, et offensionem. v. Cic.

Cic. de Inu. 1, 15. Auct. ad Herenn. 1, 3. idem *dubium* appellat. cf. Quintil. 4, 1, 40.

Angustus.

Anguste dicere, iudicantur oratores vel scriptores illi, quibus in subtilitate quadam et concinnitate, tamen oratoria grauitas et vis et copia deest. Cicero in Bruto Cap. 86. „Si *anguste* et *exiliter dicere*, inquit, est Atticorum, sint sane Attici, sed in concilium veniant, ad stantem iudicem dicant. Subsellia *grandiorem* et *pleniorem* vocem desiderant." Quare Dialectici, quoniam a copia dicendi oratoria abhorreant, *anguste* disserere dicuntur, h. e. exiliter, tenuiter, Ciceroni Partit. Rhet. Cap. 40. Brut. 33. et alibi. vid. voc. *exilis*, et *tenuis*. Et in Paradox. 1. cum significare vellet, Catonem ab ornatu et splendore eloquentiae proprie sic dictae, et forensis alienum, ita sententiam dixit: „Cato nullum sequitur florem orationis, nec *dilatat* argumentum." — Deinde *angusta* oratio Cic. Orat. 58. dicitur etiam, quae nimis adstricta est numeris ita vt ad versuum similitudinem, et carminis definitam legem prope accedat; cui contraria est *dissoluta* et *fluens*, nullisque prorsus numeris distincta. — Vocem etiam *angustam* Iuuenal. Sat. 3. dicit, exilem et obscuram, qualis fuit eorum, quos Graeci ἰσχνοφώνους vocarunt.

Animatus.

Verba exiliter *animata* Ciceroni Orat. 3, 11. dicuntur quae cum exili spiritu vel anima pronuntiantur, vocisque exilis, mollioris et impotentioris vitio nascuntur. Contrarium vitium nimiae contentionis habent *inflata*, vel *anhelata*, de quibus alio loco. cf. Cresoll. Vacatt. Aut. Lib. 3. Cap. 5. Sect. 1. p. 475. vbi verba exiliter animata prodire ait, cum vocis canorae sonus in vltimo palati cauo leniter infringatur, quod proprie *supplantare verba* dixerit Persius Sat. 1, 35. hoc est, Gesnero quidem interpretante, supprimere, et veluti strangulata voce efferre, vt suauiora videantur.

Annominatio.

Huius figurae haec vis est, vt ad idem verbum, et ad idem nomen accedatur commutatione vnius literae aut literarum; aut ad res dissimiles similia verba accom-

accommodentur. Fit autem 1) attenuatione, aut complexione eiusdem literae 2) productione eiusdem literae 3) breuitate eiusdem literae 4) literis addendis, 5) demendis, 6) transferendis et 7) commutandis. Praeterea aliae sunt annominationes, quae non habent tam propinquam in verbis similitudinem, et tamen dissimiles non sunt. Haec disputat Auct. ad Herenn. 4, 21 sqq. qui Lib. 1, 6. eandem *literarum mutationem* dicere videtur. cf. Rutil. Lup. Lib. 1. p. 1. Ruhnk. Graece παρήχησις dicitur, aut παρονομασία, aut παρωνυμία Aquilae Rom. pag. 19. — Cicero de Orat. 3, 54. eandem formam significat, cum *verbum paullatim immutatum et deflexum* in figuris elocutionis commemorat; in Orat. autem Cap. 39. *cum verba breuiter commutata ponuntur;* neque aliam vim habet illa, quam Cic. de Or. 2, 63. *paruam verbi immutationem* appellat. Quintil. 9, 3. 66. Iul. Rufin. p. 32. *adfictionem* etiam latine dici notat.

Anteoccupatio.

Figura eloc. commemorata Cic. Or. 3, 53. gr. προκατάληψις, vel πρόληψις simpliciter, quam Quint. 9, 2. *praesumtionem* appellat. Iulius Rufin. de Schem. p. 36. *praeceptionem* vel *anteoccupationem* interpretatur Graecam προκατάληψιν, qua id, quod aduersarius accepturus est aut obiecturus, praesumimus, aut praedicimus.

Antonomasia.

Seruato idiomate graeco, vt non raro fieri solet a Rhetoribus Latinis, tropus dicitur Quintiliano 8, 6. 29. quo aliquid pro nomine ponitur, siue sit epitheton, vt in vocibus Tydides, Pelides, siue ex his, quae in quocunque sunt *praecipua*, siue ex factis, quibus persona signatur.

Apertus.

Aperta narratio Ciceroni de Inu. 1, 20. est, si, vt quidque primum gestum erit, ita primum exponetur, et rerum et temporum ordo seruabitur, si ita narrentur, vt gestae res erunt, aut vt potuisse geri videbuntur. cf. de Orat. 2, 80. Quintiliano autem 4, 2. 36. *aperta* et *dilucida* narratio iunctim dicitur, si fuerit primum

primum exposita verbis propriis et significantibus, et non sordidis quidem, non tamen exquisitis, et ab vsu remotis; tum distincta rebus, personis, temporibus, locis, caussis, ipsa etiam pronunciatione in hoc accommodata, vt iudex, quae dicuntur, quam facillime accipiat. In eiusdem capitis locis aliis idem narrationis genus *lucidum* et *planum* appellatur.

Apodixis.

Quintilianus 5, 10. ex mente Graecorum apodixin speciem *argumentorum* appellat inter ἐνθυμήματα et ἐπιχειρήματα, interpretaturque *euidentem probationem*. Alii Rhetores *imperfectum epicherema* dixere: alii inesse epicherematі apodixin putarunt, et esse partem eius confirmantem. Vtrumque autem alii eodem modo finiebant, vt esset ratio per ea, quae sint certa, fidem dubiis adferens. Sed haec est natura et vis omnium argumentorum. Sine dubio Graeci ἀπόδειξιν, quoniam ab illis duobus generibus separabant, et Quintilianus, quoniam *euidentem prolationem* interpretabatur, significare voluerunt argumentum eiusmodi, quod facto et certa re gesta, vel scripto etiam nitebatur, *ein Beweis auf eine unläugbare Thatsache, oder urkundliche Versicherung gegründet.* Itaque saepe oratores Graeci ἀπόδειξιν opponunt λόγῳ, h. e. vulgari sermoni, rumori, *Beweis aus Thatsache oder Urkunde im Gegensatz einer blos mündlichen Behauptung.* vid. Lycurg. contr. Leocr. p. 181. et 203. ed. Hauptm.

Apparatus.

Notum est, quo sensu *coena apparata* Latinis dicatur. Hinc haud dubie metaphora ducta, *apparata oratio* dicta est Rhetoribus, vt studiosius et exquisitius facta praeparataque significaretur. Sic Auct. ad Herenn. 1, 6. vbi mox *apparata verba* eodem sensu appellantur, exquisita, cum artis cura et studio elata. Neque alio sensu *apparationem* et *artificiosam diligentiam* iungit Cicero Inu. 1, 18. cf. quae ad voc. *accuratus*, et *sollicitus*, et in Lex. gr. techn. ad voc. *κατασκευή* a nobis disputata sunt. Huc et pertinent, quae *arcessita* dicuntur in elocutione, quibus opponuntur *simplicia*, et a *veritate profecta* apud Quintil. Lib. 8. procem. qui locus omnino classicus est de vitiosa cura et

et diligentia, quam nonnulli verbis impendere solent; item *innata* Lib. 9, 3. 75. vbi et in proxime antecedentibus *captata* et *oblata* simili sensu sibi inuicem opponuntur. Hinc *apparatus* subst. Ciceroni simpliciter de ornatu eo dicitur, qui in elocutione adhibetur, vid. Brut. 76. coll. 78. et de Orat. 1, 53.

Appositus.

Apposita argumenta sunt, quae maiora ex minoribus, et minora ex maioribus, paria ex paribus probant, Quintil. 5, 10, 16. — Eidem Lib. 8, 2. 10. *apposita* dicuntur, quae Graecis ἐπίθετα, veluti adiectiva substantiuis apposita. Cap. 6, 40. τὸ ἐπίθετον, vel *appositum* tropis adnumerat ornantibus orationem. non quod per se tropus esse possit, sed quatenus aliis adiunctis, tropus efficitur. Sic in formula, *tristis senectus*, metonymia inest causae. Ibidem a nonnullis *sequens* dici adnotat.

Approbatio.

Apud Auct. ad Herenn. 2, 6. *approbatio* dicitur certus modus coarguendi aduersarii in causa coniecturali, quo orator, confirmata suspicione, ad extremum vtitur. Eo pertinent loci tum proprii accusatoris et defensoris, tum communes, vt a testibus contra testes, a quaestionibus contra quaestiones, ab argumentis contra argumenta, a rumoribus contra rumores. Omnino autem *approbare* apud Rhetores est, argumentis aliquid confirmare, vt Inuent. 1, 34. cf. Clauis Cic. ad h. v.

Aptus.

In omni disciplina rhetorica Latinorum videmur nobis tria potissimum huius verbi significationum, quae quidem recte distingui possint, genera animaduertisse; quorum vnum ad ipsam scriptoris veluti personam, alterum ad res, tertium ad verborum et elocutionis habitum quendam pertineat. Ad primum genus refero, quod Thucydides a Cicerone Orat. 2, 13. dicitur ita verbis *aptus* et *pressus*, vt nescias, vtrum res oratione, an verba sententiis illustrentur. Nam virtus haec acutae foecundaeque breuitatis, quam Cicero significat, nec rebus, nec verbis, sed cuidam indoli, et charactéri scriptoris

scriptoris adsignatur: *der Charakter des Thucydides, als Schriftsteller, ist Gedankenreiche Kürze und Gedrungtheit.* — Alia ratio est, vbi a Cicerone *aptum* et *congruens* orationis genus iunctim commemoratur. Id enim hanc vim habet, vt rerum et personarum dignitates seruentur, vt de magnis elate, de paruis tenuiter dicatur; in quo est pars eius virtutis, quam Graeci τῦ πρέποντος nomine insignire solent. vid. Cic. Or. 3, 15. et vberior disputatio Cap. 55. vbi, quale sit id quod aptum est in oratione, et quam late pateat, his verbis exponit: „id quidem perspicuum est, inquit, non omni causae, nec auditori, neque personae, neque tempori congruere orationis vnum genus. Nam et causae capitis alium quendam verborum sonum requirunt, alium rerum priuatarum atque paruarum: et aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud iudicia, aliud sermones, aliud consolatio, aliud obiurgatio, aliud disputatio, aliud historia desiderat. Refert etiam, qui audiant, senatus, an populus, an iudices, frequentes, an pauci, an singuli: et quales ipsi quoque oratores, qua sint aetate, honore, auctoritate, debet videri: tempus pacis an belli, festinationis an otii etc." De hoc genere Quintilianus ex instituto agit Lib. 11. cuius statim in principio monet illud in eo cerni, vt ornatus orationis *rebus et personis accommodatus sit. Nam ornatus omnis*, inquit, *non tam sua, quam rei, cui adhibetur, conditione constat: nec plus refert, quid dicas, quam quo loco.* Neque alio sensu Cap. 3, 61. *aptam pronuntiationem* commemorat, h. e. eam, *quae iis quae dicimus accommodatur: quod quidem maxime praestant ipsi motus animorum, sonatque vox, vt feritur. Itaque vox in laetis rebus plena, simplex, et ipsa quodammodo hilaris fluit: at in certamine erecta totis viribus et velut omnibus neruis intenditur: atrox in ira, et aspera ac densa et respiratione crebra* etc. Nam singulis animi motibus ipsa etiam vocis intentio, remissio, flexio accommodanda. Hinc non difficile erit, definire, quare *ineptias* absolute Cicero dixerit in actione oratoris primum, de argutiis vocis et pronuntiationis, quibus dum aliquis nimium indulget, vitiosus et absonus fieri solet: *Grimassen, widrige Ziererey.* Sic in Bruto Cap. 63. de Antistio: „Actio paulum cum vitio vocis, tum etiam *ineptiis* claudicabat." Et in luculento loco de

 Offic.

Offic. 1, 36. „Palaestrici motus saepe sunt odiosiores, et histrionum nonnulli *gestus inepti* non vacant offensione: et in vtroque genere, quae sunt *recta* et *simplicia*, laudantur." In elocutione autem *ineptum* appellasse, qui ornatu et pigmentis, et concinnitate abutatur, rectumque et venustum orationis cultum veluti cincinnis quibusdam inflectat et crispet, e Cap. 75. patet, vbi cum Caesaris commentarios laudasset, *nudos, rectos, venustos, omni ornatu orationis tanquam veste detracto*, ita pergit:" sed dum voluit alios habere parata, vnde sumerent, qui vellent scribere historiam, *ineptis* gratum forte fecit, qui volent illa calamistris inurere: *sanos* quidem homines a scribendo deterruit." Capite etiam 91. *ineptiis molestias* iunxit, de quibus diximus ad voc. *argutus*. Et in Orat. 12. *ineptias* appellat nonnullorum Sophistarum, vt Gorgiae Leontini, et Theodori Byzantini, genus dicendi nimis pictum, argutum, et vsque ad poeticam concinnitatem numerosum, vnde λογοδαίδαλοι a Socrate dicti fuerint. In vultu quoque, ne quid *ineptum* aut *vultuosum* sit, praecipit Cap. 18. vid. voc. *vultus*. et cf. Berger de nat. pulcr. or. p. 56. Recte etiam et proprie Fauorinus ille philosophus apud Gellium N. A. 1, 10. *ineptum* appellabat adolescentem verborum veterum cupidissimum, et plerasque voces nimis priscas et ignotissimas in quotidianis communibusque sermonibus expromentem: „Tu, inquit, proinde quasi cum matre Euandri nunc loquare, sermone abhinc multis annis iam desito vteris, quod scire atque intelligere neminem vis, quae dicas. Nonne, homo inepte, vt quod vis abunde consequaris, taceres? etc." Nam, auctore Cicerone Or. 2, 4. qui aut, tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est, is *ineptus* dicitur. — Denique *aptum dicendi genus* cum *numeroso* ita iungi solet, vt concinnitas illa notetur, quam absolutus verborum ambitus desiderat. Sic Cic. Or. 50. Quo sensu etiam *apte* verba cadere dicuntur, si numerosa periodo comprehensa efferuntur. Itaque *principia apta verbis* Ciceroni de Or. 2, 78. erunt, in quibus magna est elocutionis concinnitas, pulcritudo et accuratio. Nam ibi et *acuta* et *instructa* sententiis

sententiis iunguntur, quorum illa ad ingenium potius et prudentiam, haec ad vim dicendi et eloquentiam ipsam pertinent. cf. Orat. Cap. 68. vbi non nisi de numerosa compositione orationis sermo est; et Cap. 70.

Ardere.

Ardens verbum, audaciori, et poetae aptiori metaphora, at tamen in tali breuitate dicendi admodum dilucida, Cicero Or. 8. dixit, quod orator subinde, ipse, affectu ardens, et veluti extra se raptus impetu τῦ πάθυς, audacius, inusitatius et portenti instar fingit et enuntiat, quod tranquilliori iudicio vsus, nec probauisset, nec dixisset. — *Ardens* autem orator est idem, qui grauis, acer, amplus, animis inflammandis permouendisque comparatus Cic. Or. 28. Vnde et Cap. 29. se dicit in oratione pro Rabirio, propter summam dicendi vim et contentionem, quam illa causa postulabat, *in omni genere amplificationis exarsisse*. cf. Cap. 38. — Ipsi affectus Quintil. 11, 3. *inardescere* dicuntur, h. e. ad iustam vim et efficaciam augeri, si orator eos voce, vultu, gestu recte prosequatur et adiuuet. cf. Cic. de Or. 2, 45. et 47. Vnde apud Quintil. l. c. §. 145. *ardere omnia* dicuntur, cum ad argumenta et locos ventum fuerit, ibidemque et *calor* et *contentio* vt synonyma iunguntur. — Actione oratoria, quomodo *accendantur* iudices (quos ipsos *ardentes* dicit Cic. Or. 8.) docet Quintil. 11, 3. 166. Itaque *ardentem motum* et *gestum*, qui tamen non sine venustate fuerit, in Caesare laudat Sueton. 55. Neque alia metaphora est, qua *faces dicendi* Rhetoribus commemorari solent, si de vi oratoris ad animos incendendos, impellendosque apta sermo est; vt ap. Cic. de Or. 2, 51. Quamobrem in Orat. 35. perorationis partes, quae in commouendis sedandisue animis insunt ita describit vt vel *inflammantem*, vel *restinguentem* dicat. Locus classicus, et hisce metaphoris plenissimus est in Bruto Cap. 24. Nec dissimilis, certe commemoranda hoc loco metaphora videtur illa, qua *Declamatores Caldos* dixerunt, vt ait Seneca Suasor. 3. (θερμοτέρας apud Nazianz. Orat. 20. quem locum laudauit Cresoll. Vac. Autumn. Lib. 2. Cap. 13. p. 396.) oratores tam vehementes in causis agendis, vt paene furiosi hominis vultum vocemque induerent. Talis C. Stalenus fuisse dicitur a Cic. in Bruto,

Bruto, *feruida quodam et petulanti et furioso genere dicendi.* Eiusmodi oratores descripsit etiam Quintil. Lib. 2, 12.

Argumentatio.

Auctori ad Herenn. Lib. 2, 18. *argumentatio* dicitur, commemoratio rerum earum, quae causae nostrae adiumento esse possunt. Ibi et absolutissimam argumentationem statuit, quae habeat 1) propositionem h. e. per quam ostendimus summatim, quid sit, quod probare velimus; 2) rationem h. e. causam, quae demonstrat verum esse id, quod intendimus; 3) rationis confirmationem, 4) exornationem, qua vtimur rei honestandae et collupletandae causa; 5) complexionem, quae concludit breuiter, colligens partes argumentationis. Denique Rhetor adnotat, subinde etiam complexione et exornatione supersedendum esse: itaque amplissimam argumentationem esse quinquepartitam: breuissimam esse tripartitam; mediocrem, sublata aut exornatione aut complexione, esse quadripartitam. Sequitur posthaec vberior explicatio vitiorum, quibus illae argumentationis partes laborare possint. Ciceroni de Inu. 1, 29. *argumentatio* est inuentum ex aliquo genere, rem aliquam aut probabiliter ostendens, aut necessarie demonstrans. Ergo omnis argumentatio vel erit probabilis vel necessaria. *Necessarie* demonstrantur ea, quae aliter ac dicuntur, nec fieri nec probari possunt: idque genus argumentandi tractatur 1) per *complexionem*, in qua, vtrum concesseris, reprehenditur, gr. διλήμματον. vid. Trapezunt. Rhet. Lib. 1. p. 28. 2) per *enumerationem*, in qua, pluribus rebus expositis, et ceteris infirmatis, vna reliqua necessario confirmatur; 3) per simplicem *conclusionem*, quae ex necessaria consecutione conficitur. *Probabile* autem est id, quod fere fieri solet, aut quod in opinione positum est, aut quod habet in se ad haec quandam similitudinem. In his numeri et modi et partes argumentandi cernuntur. *Tractatur* autem vel *exornatur* argumentatio duobus modis, per *inductionem* et *ratiocinationem*. De his Cicero agit copiosius Cap. 31. cf. Trapez. Lib. 1. p. 28. vbi decem argumentationis modos ponit, scilicet praeter illos tres a Cicerone commemoratos, *subiectionem*, *expeditionem*, *oppositionem*, *violationem*, *inductio-*

ductionem, *collectionem*, *ratiocinationem*. — A Quintiliano *argumentum* ab *argumentatione* ita distinguitur, vt in argumento solummodo medius terminus appareat, in argumentatione autem omnes syllogismi partes ponantur. Illud qui facit, ex mente Quintiliani *argumentum ponit*, hoc autem qui facit, is *argumentatur*. Itaque Lib. 4, 2. 79. docet in narratione subinde *argumenta* quaedam adhiberi posse, *argumentationem* autem non posse. cf. §. 108. sq. vbi haec sunt: *argumentabimur in narratione nunquam*, *argumentum ponamus aliquando*. Hoc Cur. Fortunat. in Rhet. Schol. p. 64. ita distinguendi caussa enuntiat: *argumenta* sunt, quibus caussa probatur, *argumentatio* vero est, qua argumenta ipsa verbis explicantur. Cicero tamen de Inuent. 1, 40. argumentationem ait vno nomine res duas significare, ideo, quod et inuentum aliquam in rem probabile aut necessarium, argumentatio vocetur, et eius inventi artificiosa expolitio.

Argumentum.

Quomodo *argumentum* ab *argumentatione* Rhetores distinxerint, ad voc. *argumentatio* diximus. Cicero quidem in Topicis Cap. 2. *argumentum* definit, rationem quae rei dubiae fidem facit. vid, ad voc. *locus*. De sedibus et locis horum argumentorum variis cf. Cic. Or. 2, 39. et Cur. Fortunat. Rhet. p. 63. Quintilianus autem in doctrina de probationibus Lib. 5, 10. *argumenta* speciatim dicit, quae Graeci *ἐνθυμήματα*, *ἐπιχειρήματα*, *ἀποδείξεις* vocant, pertinentque ad probationes artificiales, *ἐντέχνους πίστεις*. *Argumenti* igitur, hoc sensu dicti, quam et probationem artificialem appellant, hanc definitionem ponit: *argumentum* est ratio probationem praestans, qua colligitur aliud per aliud, et quae, quod est dubium, per id quod dubium non est, confirmat. — Angustiori sensu Auctori ad Herenn. 2, 5. *argumentum* dicitur modus quidam coarguendi aduersarii in caussa coniecturali. Ex definitione, quam pro more suo addit, non satis tamen accurata illa, intelligitur, in illo modo tractandi, singula, quae vel coarguuntur, vel in suspicionem adducuntur, certiora et firmiora esse. Haec caussa videtur, quare illum modum *κατ᾽ ἐξοχὴν* argumentum dixerit. In eo genere de temporibus, praeterito, instanti, et consequenti, disqui-

disquiritur. — Ciceroni de Inuent. 1, 19. *argumentum* speciatim dicitur pars aliqua narrationis, quae quidem remota a ciuilibus caussis, delectationis gratia ab oratore instituitur, habetque *fictam rem, quae tamen fieri potuit.* cf. Quintil. 2, 4. et quae ad voc. *narratio* notata sunt de eodem genere. Caeterum, commemorante Quintiliano l. c. *argumentum* apud Latinos etiam 1) de fabula ad actus scenicos composita; 2) de omni materia ad scribendum instructa dici solebat.

Argutus.

Huius vocis vsus apud Rhetores latinos cum in elocutione oratoria frequens reperiatur, tum vero in actione, quae voce, motu et vultu continetur, latius etiam patet. In vtroque genere, nimiam fere vel ornatus, vel curae, vel delectationis affectationem significant, saepiusque in reprehensionem quam in laudem dicentis commemorant. Itaque vt primum de elocutione disseramus, *argute* dicere est, cum exquisito ornatu dicere, qui aliquid habeat admirationis, et animis delectandis tenendisque aptus sit. Sic Cic. Brut. 11. concessum ait Rhetoribus ementiri in historiis, vt aliquid *dicere* possint *argutius.* Mox autem idem *rhetorice* et *tragice ornare* dicit. Paullo inuidiosius Cap. 70. C. Memmius, vt literis Graecis perfectus, et Latinarum fastidiosus, *argutus* orator appellatur, verbisque dulcis, *ein Süssling von Redner, ein Liebhaber der Zierrerey und des Putzes.* His nempe hominibus, qui literas Graecas prae Latinis amplecterentur, fere idem accidebat, quod nostratium nonnullis, qui vernacularum literarum fastidiosi, Francogallicarum studium vnice laudant, omnes vitae sermonisque virtutes dulcedine quadam et argutiis metientes. Itaque etiam Cap. 95. Asiaticae dictionis genus *sententiosum* et *argutum* commemorat, sententiis non tam grauibus et seueris, quam concinnis et venustis instructum. Hinc *arguti verborum ambitus* Ciceroni de Orat. 12. sunt periodi ad circinum fere circumductae et curiosius elaboratae. Simili modo de artis Lysippicae sedulitate illa, qua capillos et alia minuta expressit, Plinius Hist. Nat. Lib. 34, 8. „propriae huius videntur esse *argutiae operum*, custoditae in minimis quoque rebus. Et mox Euthycratem filium Lysippi, constantiam patris dicit potius aemula-

aemulatum, quam *elegantiam*, et austero genere, quam *iucundo*, placere maluisse: *er machte sich den ernsthaften und hohen Stil, mehr als den gefälligen und gekünstelten, eigen.* Quamuis alio loco Lib. 35, 10. *argutias* vultus a Parrhasio primum adhibitas, non nisi in laudem artificis dixisse videtur, qui ita os et vultum pinxerit, vt spirare et loqui figurae viderentur: *das Sprechende, Geist- und Ausdruksvolle in der Gesichtsbildung.*

In institutionibus autem de actione oratoria, quam Graeci ὑπόκρισιν vocant, *manus arguta*, in gestibus oratoris, dicitur, quae scenicorum more verba adiuuet, *digitis verba exprimens: wenn jede, auch die kleinste Nüance des Ausdrucks von einer besondern Bewegung der Hände oder der Finger begleitet und angedeutet wird.* Is motus in vitio est, quoniam affectatam curam et accurationem arguit. v. Cic. Or. 3, 59. Eodem sensu in Or. 18. *argutias digitorum*, et *articulum ad numerum cadentem* componit. Adscribam Commentarium Cresollii ex Vacatt. Autumn. Lib. 2. p. 360. „*Argutiae digitorum* sunt celeres quaedam et subtiles motiones digitorum, quales praestigiatorum esse consueuerunt, qui fucum faciunt, oculosque illudunt. Hinc manus *argutae* furum dictae, quae celeriter emicant, et e conspectu modo eripiuntur, modo emergunt, et in omnem partem cientur. Erudite Sidonius Apollin. Epist. 7. *Scrinia tua conniuentibus nobis ac subornantibus effractorum manus arguta populabitur.* Hoc leuium et imperitorum est vitium, et efferuescentis nimio calore adolescentiae, imo et doctorum etiam hominum, qui propter viuidam ingenii vim et spirituum copiam, incredibili totius corporis agitatione dicunt, quorum manus nunquam fere deponuntur continuo pulsu incitatae, sed in omnem partem euolant." Haec Cresollius. Pedibus adeo qui tripudiabant et audacius exsultabant, *argutari pedibus* dicti sunt a Titinnio vetere poeta, cuius locum laudauit idem Cresollius l. c. p. 386. — Manus *argutas* et *gestuosas* Hortensii, ob id maledictis iactati, commemorat Gellius N. A. 1, 5. Neque alio sensu Quintil. 11, 3. fin. *gestus argutias* appellat, quae comoedum ab oratore distinguant. Cum autem illa cura, quae in istis argutiarum generibus cernitur, semper aliquid *molestiae* et *difficultatis* habeat, hinc factum, vt, quicquid a veritate naturae et simplicitate

citate

citate in his rebus abhorreret, *molestum* et *difficile* dixerint: *Schwerfälligkeit und Steifheit.* Sic Cic. Brut. 30. statariis oratoribus simplicem in agendo veritatem dicit esse, non autem *molestam*, h. e. affectatam, argutam, magna cura et veluti intentione aliqua expressam. Vnde et Cap. 38. sine *molestia* diligens elegantia laudatur, et Cap. 91. Attici dicuntur nihil *molestiarum* habere. vid. voc. *aptus*. Quod autem Cicero l. c. Cap. 30. motum *celerem* et *difficilem* ita iunxit, vt vtrumque in laude posuisse videatur, cum tamen vox *difficilis* plerumque in vitio esse soleat, ego quidem Ciceronem in eo verbo non tam laudis vel vitii, quam sensus rationem habuisse censeo. Nam statariorum simplici in agendo veritati opponit aliorum, qui mobiliores et celeriores essent, motum, qui non ita facilis sit et simplex, sed ex arte et intentione quandam difficultatem habeat. Ex quibus omnibus intelligitur, non inepte fecisse Morhofium, quod, cum rationem dicendi venustam, elegantem, acutam et vrbanam, quae translationibus et σχηματισμῷ maxime vtatur, explicare vellet, librum suum de *arguta dictione* inscripsit. Nam in vniuersum Veteres etiam ita statuerunt, *argutum* esse, quicquid a recta et simplici forma recederet, atque in nouam eam subtilitate et acumine mutaretur.

Aridus.

Cicero de Or. 2, 38. genera sermonis, exile, *aridum*, concisum et minutum, ita componit, vt sensu nihil differre videantur. Sed in eo sensu eruendo, vt saepe alias, ita et nunc ad Graecorum rationem confugiendum nobis est, qui τὸ ξηρὸν dixerunt, vbi vel minutis breuibusque membris et particulis composita oratio esset, vel iusto tenuioribus humilibusque verbis elata. vid. Lex. gr. techn. ad voc. ξηρὰ σύνθεσις. Iam vero apud Ciceronem l. c. sermo est de Diogene Dialectico, qui in summa subtilitate rerum, omni orationis suauitate et concinnitate caruisset. Atque ita aliis quoque in locis illa genera orationis, quibus etiam *exsangue* et *ieiunum* accedit, opponi solent grauitati et vbertati oratoriae, quae copiam, plenitudinem et ambitum desiderat. cf. quae ad voc. *siccus* notauimus. Sic Auct. ad Herenn. 4. 11. ad *aridum* et *exsangue* genus orationis venire ait, qui non possint in illa facetissima verbo-

verborum attenuatione versari, itemque posse exile etiam nominari. Et Quintil. 2, 4. 3. *aridam* et *ieiunam* narrationem vocat, quae nil nisi res nudas, nulloque orationis ornamento instructas exponat. Cum quo loco componendus est alius ex Prooem. Libri 1, 24. vbi Rhetorum Artes, quae vocabantur, verae et validae eloquentiae instillandae impares describit, similibus fere metaphoris vsus, quae ariditatis illius vim luculenter explicant: *plerumque nudae illae Artes nimia subtilitatis affectatione frangunt atque concidunt, quicquid est in oratione generosius, et omnem succum ingenii ebibunt, et ossa detegunt, quae vt esse et adstringi neruis suis debent, sic corpore operienda sunt.* Quo sensu etiam videtur Libri 8. prooem. *aridos* quosdam oratores vocare; quibus, quamuis non stulti aut coeci in caussis fuerint, tamen in eloquendo iudicium et modus defuisset. Vnde patet *ariditatem* hanc maxime in elocutionis apparatusque oratorii sterilitate quadam cerni. Id manifestum quoque est ex loco Senecae Controu. Lib. I. praef. vbi Marillium Rhetorem, hominem *aridum*, paucissimeque belle dicentem, cui et *exilitatem* orationis tribuit, cum Latrone Porcio comparat, qui non in spinis controuersiae perpetuo haeserit, sed et crebras sententias argumentis interposuerit, quibus, tanquam suppellectili quadam, orationem distingueret atque ornaret. Eademque de causa Auctor Dial. de corr. Eloq. Cap. 19. Hermagorae libros *aridissimos* appellat. Nam eius disciplina, vt Cicero in Bruto Cap. 76. et 78. notat, inops ad ornandum, nudis praeceptis ad inuentionem spectantibus continebatur. vid. ad voc. *ieiunus* adnotata. Neque, his ita cognitis, dubitabimus, apud Quintil. 2, 4. 8. *aridum magistrum*, dici sterilis et mediocris ingenii hominem, qui non recte alere vires puerorum, et augere possit, ita vt hi non audeant sese vltra quotidianum sermonem attollere. Eum compararat cum solo sicco et humoribus destituto, cui, si tenerae plantae inserantur, humiles manent et infirmae: *ein steriler, Geist- und Geschmakloser Kopf, im Gegensatze eines fruchtbaren geistreichen Genies.*

Ars.

Auctori Libb. ad Herenn. 1, 21. *ars*, qua orator quidem consequitur ea, quibus excellere debeat, est

 praece-

praeceptio quae dat certam viam rationemque dicendi. cf. Cic. de Or. 1, 25. vbi cum *doctrina* iungitur, quatenus ab ea differunt, quae beneficio naturae habemus. Quintil. 2, 17. 41. „Siue, vt Cleanthes voluit, *ars est potestas via*, id est, *ordine efficiens*, esse certe viam atque ordinem in bene dicendo nemo dubitauerit: siue ille ab omnibus probatus finis obseruatur, *artem constare ex praeceptionibus consentientibus et coexercitatis ad finem vitae vtilem*, iam ostendimus nihil non horum in rhetorice inesse.“ Auctore Cicerone de Or. 1, 20. Charmadas artem negabat esse vllam, nisi quae cognitis penitusque perspectis et in vnum exitum spectantibus et nunquam fallentibus rebus contineretur. Sed Crassus ibidem Cap. 23. negat, si ita ars definiatur, artem vllam esse oratoris. Ergo artem oratoriam in eo putat poni posse, vt, quae obseruata sint in vsu et ratione dicendi, haec ab hominibus callidis et peritis animaduersa et notata, verbis designata, partibus distributa, tradantur. cf. Lib. 2, 35. et Cap. 86. qui locus hanc inprimis notabilem de arte sententiam habet: *haec ars tota dicendi*, inquit Antonius, *siue artis imago quaedam est et similitudo, hanc vim habet, non vt totum aliquid, cuius in ingeniis nostris pars nulla sit, pariat et procreet; sed vt ea, quae sunt orta iam in nobis et procreata, educet, et confirmet.* Pro ipso systemate et doctrina rhetorica literis consignata, *artem* dixit Cic. Inu. 1, 6. de Hermagora: „neque eo dico, quod eius *ars*, quam edidit, mihi mendosissime scripta videatur.“ cf. Lex. gr. in voc. τέχνη. Et mox *antiquas artes* commemorat eodem sensu. cf. id. de Inu. 2, 2. sqq. de Or. 1, 25. vbi *scriptores artis*, gr. τεχνογράφοι, nominantur. vid. Brut. 12. et Quintil. 2, 5. 14. Vnde idem Lib. 11, 3. 112. *artifices* simpliciter appellat, quos Graeci τεχνίτας, artis oratoriae magistros.

Articulus.

Auctor ad Herenn. 4, 19. exornationem illam vel figuram, *qua singula verba interuallis distinguuntur caesa oratione, articulum* appellat, hoc exemplum ponens: *acrimonia, voce, vultu aduersarios perterruisti.* Simile isti generi est, quod *membrum* idem Rhetor ibidem vocat, hoc tamen discrimine, quod membrum tardius

et

et rarius veniat, illud autem crebrius et celerius perveniat. Vtrumque vehementiae exprimendae seruire, eodem loco notat. — Quintilianus autem 9, 3. 98. illa genera, cum aliis, quae ab eodem auctore in figuris numerantur, vt *interpretationem*, *conclusionem*, *sententiam* etc. omnino schemata esse negat. Hoc tamen commemorandum puto, *articulosam* partitionem Quintiliano dici, nimium concisam, et velut *in digitos deductam*, Lib. 4. Cap. vlt. vbi ea ratio partitionis scrupulosae et subtilioris improbatur. *Nam et auctoritati*, inquit, *plurimum detrahunt minuta illa, nec iam membra, sed frusta: et huius gloriae cupidi, quo subtilius et copiosius diuisisse videantur, et superuacua assumunt, et, quae natura singularia sunt, secant, nec tam plura faciunt, quam minora. Deinde cum fecerunt mille particulas, in eandem incidunt obscuritatem, contra quam partitio inuenta est.*

Asper. Asperitas.

Cicero de Or. 2, 14. significaturus, quomodo genus dicendi historicum ab oratorio differat, *asperitatem iudicialem* dicit, genus dicendi vehemens, acre, quo impetum quendam ad auditorum mentes facit orator, vnde et illi simul aculeos tribuit, opponitque *lenitatem* historici generis: *die erschütternde, schmerzende, beizende Wirkung des Redners.* v. voc. *aculeus.* Sic et Cap. 53. *asperitas* contentionis oratoriae, quam et grauitatem dicit, temperatiori orationi opponitur, in qua sit remissio quaedam et lenitas. v. Lex. gr. techn. in τραχύτης et σφοδρότης. cf. Quintil. 1, 8. 11. et 10, 5. 14. et 11, 3. 23. vbi *aspere concitateque* dicere iungitur. Talis fere asperitas, ni fallor, fuerit, quam Lib. 3, 7. Galbae oratori tribuit. Eodemque sensu Cicero ad Attic. 2, 1. *refractariolum* iudiciale dicendi genus appellat, ab eoque distinguit illud, quo quis se σεμνότερον et πολιτικώτερον ostendat. Tum enim grauitatem elegantia quadam temperabit. — Compositio verborum *aspera* Rhetoribus est disturbata, salebrosa, inaequalis. Eam graphice et eleganter describit Seneca Ep. 114. „Quidam, inquit, *praefractam* et *asperam* compositionem probant: disturbant de industria, si quid placidius effluxit: nolunt sine salebra esse iuncturam; virilem putant et fortem, quae aurem inaequalitate

percutiat: „*der holpriche, rauhe Ausdruck.* Vnde et *aequaliter ingredi* oratio dicitur Ciceroni Orat. 58. si constantem aequalemque numerum habet, ita vt non mox lenis et fluens, mox hiulca et aspera sit. cf. Quintil. 9, 4. 142. et Cic. Or. 16. — In voce *asperum* dicitur, si quis vaste, late diducto ore, et rustice, sonos effert. Contrarium est *lene*, de quo genere alibi diximus: *die rauhe, grobe, derbe Aussprache.* v. Cic. de Or. 3, 57.

Assumtiuus.

Constitutio *assumtiua*, in disciplina rhetorica de statibus, vocatur, cum per se defensio rei infirma est, sed *assumta extraria re* comprobatur. Species est constitutionis iuridicialis, quae in *absolutam* et *assumtiuam* diuidi solet. Ita A. ad Herenn. 1, 14. vid. voc. *iuridicialis* et Lex. gr. techn. in ποιότης. Quintil. 7, 4. Graecis eam defensionem προσληπτικὴν dici tradit; vnde Latini haud dubie suum vocabulum expresserunt. Hermogeni dicebatur ἀντιθετικὴ, vt in Lex. gr. notavimus. Alterum genus est defensionis, inquit l. c. Quintilianus, *in quo factum per se improbabile assumtis extrinsecus auxiliis tuemur.* Quaenam haec auxilia sint, ad voc. *iuridicialis* exposuimus.

Attenuatus.

Figura, s. genus elocutionis *attenuatum* A. ad Herenn. 4, 8. dicitur, quod demissum est vsque ad vsitatissimam puri sermonis consuetudinem: Graecorum ἰσχνὸς χαρακτήρ. Ad idem genus pertinet etiam illa tenuitas, et subtilitas, quae magis docendo, quam animis mouendis concitandisque occupatur. Vnde Cicero Or. 30. iuuenili redundantiae, quae nimiam copiam, adfectuumque nimium ardorem attulisset, *attenuata* opponit, h. e. remissius, et subtilius, docendi non permouendi causa, adeoque moderatius dicta. *Nec vero*, inquit, *hic vnus erat ardor in nobis, vt hoc modo omnia diceremus. Ipsa enim illa pro Roscio iuuenilis redundantia, multa habet* attenuata, *quaedam etiam paullo hilariora.* Quae sequuntur, commentarii loco esse possunt: „*An ego Homero, Ennio, reliquis poetis, et maxime tragicis concederem, vt ne omnibus locis eadem contentione vterentur, crebroque mutarent, saepe etiam*

etiam ad quotidianum genus sermonis accederent: ipse nunquam ab illa acerrima contentione discederem? Ergo vbi orator a contentione dicendi discedit ad moderatius orationis genus, ibi incipit *attenuata* oratione vti. Propius autem ad propriam vocis significationem accedit ratio illa dicendi, qua *attenuata* et quidem *nimia religione attenuata* oratio Ciceroni vocatur nimis accurata et polita et ad obscuritatem vsque subtilis, estque eius oratoris, qui nimium inquirit in se, ipse se obseruat, metuitque ne vitium colligat: *wenn der Redner, aus Mißtrauen gegen seine Kunst, aus Aengstlichkeit vor Fehlern, und übertriebener Gewissenhaftigkeit, seinen Vortrag so fein bildet und ausspinnt, daß ihn nur ein sehr gebildeter Zuhörer, und bey der angestrengtesten Aufmerksamkeit zu fassen vermag.* Sic Cicero in Bruto Cap. 82. de Caluo Oratore, quem Auct. Dial. de corr. Eloq. 18. eodem sensu *attritum* appellat. vid. quae diximus ad voco. *calumniari, cauillatio, deuorare.*

Auctoritas.

Si quis in verborum vsu sequitur exemplum eorum, qui summam in dicendo famam consecuti sunt, ea *auctoritas* dicitur, maximeque, vt ait Quintil. 1, 6. ab oratoribus et historicis peti solet, quia poetas metri necessitas excusat. Deinde et *auctoritas* in probanda causa adhiberi potest, quam κρίσιν Graeci dixerunt, nonnulli Latinorum *iudicium*, et *indicationem*, de quibus vid. Quintil. 5, 11. 36. et quae ad voc. *iudicatum* a nobis notata sunt.

Auersus. Auersio.

Quintilianus 4, 1. 63. quam formam dicendi Graeci ἀποστροφὴν dixere, *sermonem a persona iudicis auersum* interpretatur. Docet ibi prooemium saepe hanc figuram admittere, quamuis vulgo artis scriptores vitiosum existiment, si in exordio oratio a iudice ad aliam personam auertatur. Deinde laudat exempla Demosthenis, et Ciceronis, qui idem subinde fecerit, vt pro Ligario ad Tuberonem, et haec addit: „si quis illam totam partem vehementissimam, cuius haec forma est: *habes igitur Tubero, quod est accusatori maxime optandum* etc. conuertat ad iudicem, tum *vere auersa* videatur oratio et languescat vis omnis, dicentibus

nobis, *Habet igitur Tubero* etc. Nempe nunc Quintilianus ludit in voce, et *vere auersam* dicit orationem, quia sublata apostrophe a ratione et veritate et vtilitate causae auersa sit et alienata. Libro autem 9, 2. 38. „*auersus* quoque a iudice *sermo*, inquit, qui dicitur *ἀποστροφὴ*, mire mouet, siue aduersarios inuadimus, siue ad inuocationem aliquam conuertimur, siue ad invidiosam implorationem. Sed illa quoque vocatur *auersio*, quae a proposita quaestione abducit audientem; quod fit et multis et variis figuris, cum aut aliud expectasse nos, aut maius aliquid timuisse simulamus, aut plus videri posse ignorantibus, quale est prooemium pro Coelio." Etiam Aquila Rom. p. 15. *auersionem* interpretatur. *Necessaria plerumque figura*, inquit, *vbi quae ad alios dicta volumus, ad alios dicere videmur. Sic plerumque conuertimus orationem ad reum ab iudice, cum illa tamen, quibus aduersarium alloquimur, iudici alligentur.* Exemplo vtitur Cic. pro Roscio Cap. 49. *Rogat oratque te, Chrysogone* etc.

B.

Barbarismus.

Vitium sermonis puritati s. latinitati contrarium, a soloecismo differt eo, quod hic in verbis pluribus, *barbarismus* autem in singulis vitiose elatis conspicuus est. Sic A. ad Herenn. 4, 12. — Quintilianus Lib. 1, 5. tria genera barbarismi commemorat, 1) „si quis orationi Latinae peregrinum nomen inferat. 2) quod fiat animi natura, vt is, a quo insolenter quid aut minaciter aut crudeliter dictum sit, barbare locutus existimetur, 3) vt verbo, cui libebit, adiiciat aliquis literam syllabamue, vel detrahat, aut etiam pro alia, aut eandem alio, quam rectum est, loco ponat." In eodem loco Rhetor etiam scite notat vitia barbarismi et soloecismi interim excusari aut consuetudine, aut auctoritate, aut vetustate, aut denique vicinitate virtutum: vnde saepe a figuris ea separare difficile sit, vid. quae diximus in Lex. gr. ad voc. *σολοικισμὸς*, et cf. Gell. N. A. 13, 6.

Beatus.

Quintilianus 11, 3. 40. inter varias ornatae pronuntiationis virtutes hanc quoque commemorat, vt *vox* ſit *beata*. Recte iam ad hunc locum Geſnerus virum doctum refutauit, qui eam vocem ſollicitaret, velletque *latam* reſcribi; deinde acutiſſime docuit, *beatum* ad laetam quandam vbertatem ſignificandam, excludendamque inopiam aut tenuitatem, etiam vbi de voce humana ſermo ſit, pertinere poſſe: vt adeo *beata* vox dicatur, vt *felix ingenium*, quae virtutes omnes habeat, ſufficiat vna omnibus contentionibus, remiſſionibus, eademque, prout opus, ſit acuta, et grauis etc. *eine vollendete Stimme, eine Stimme vom gröſsten Umfange;* Sic iam olim in libello ſatis eleganti et raro Iodocus Wilichius de Pronuntiat. Rhetor. p. 11. *beata vox eſt*, ait, *cum ſit plena et perfecta.* vid. quae notauimus ad voc. *contractus.* Seneca etiam Controu. Lib. 3. praef. vbi ſignificare vult Albutium vbere explicatione vſum eſſe, ſi in aliquem controuerſiae locum incidiſſet, locum *beate* impleuiſſe dicit. Et Quintil. 10, 1. 61. Pindaro *beatiſſimam* rerum verborumque *copiam* tribuit.

Bonus. Bonitas.

Verborum *bonitas* ineſt in eo delectu, qui verbis ſuauitatem, ſplendorem et elegantiam conciliat. Cicero Brut. 59. cum Curioni *verborum ſplendorem* tribuiſſet, mox Cap. 61. hanc laudem ita repetit: „orator proximus optimis numerabatur, propter *verborum bonitatem*, vt ante dixi.“ Hinc *bona verba* eodem ſenſu commemorat Cap. 66. cf. de Orat. 3, 37. Et *bene loqui* maxime idem eſt, quod *pure* et *latine* loqui, vt patet ex loco Brut. Cap. 72. vbi illae formulae manifeſte commutantur, ita tamen vt ſimul intelligatur *delectum verborum* inprimis ad illam loquendi elegantiam requiri. vid. voc. *ſonus.* Curius etiam Fortunat. Rhet. p. 70. Pith. *bona verba* eſſe dicit, ſplendida, antiqua, propria, translata: *mala* autem, vulgaria, aliena, gentilia, obſcura. — *Bonitas* vocis, quam Cicero in Or. 18. optandam eſſe dicit, quoniam non ſit in nobis, omnes eas virtutes complectitur, quas natura dare ſolet, cum perfectam vocem homini attribuit. cf. Quintil. 11, 3. 13. et quae ad voc. *liberalis* dicta ſunt. In

 loco

loco Enniano apud Cic. de Or. 2, 54. *bona dicta* sunt, facetiae, sales, acuti ioci, *les bons mots* Francogallorum.

Breuis. Breuitas.

Auctori ad Herenn. 4, 54. *breuitas* est, res ipsis tantummodo verbis necessariis expedita. Et mox, „habet paucis comprehensa *breuitas*, inquit, multarum rerum expeditionem. Quare saepe adhibenda est, cum aut res non egent longae orationis, aut tempus non sinit commorari.“ vid. quae dicta sunt in Lex. gr. techn. ad voc. *σύντομος* et *βραχυλόγος*. Cicero autem de Or. 3, 53. inter figuras sententiarum, *distincte concisam breuitatem* nominat, Graecorum *βραχυλογίαν*. Ne autem putemus breuitatem, quam Rhetores subinde laudant et requirunt, pugnare cum copia illa, quae oratoris propria habetur, huc pertinet locus Ciceronis in Bruto Cap. 13. „*Breuitas*, inquit, laus est interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa eloquentia laudem non habet.“ Itaque in summa vbertate et copia, tamen etiam breuitate laudabili vti possumus ac debemus. — Quintilianus 4, 2. 42. cum notasset Graecorum nonnullos *circumcisam* expositionem, *σύντομον*, quae superuacuis careret, a *breui* distinguere, quae et aliquid ex necessariis desiderare posset, *nos*, inquit, *breuitatem in hoc ponimus, non vt minus, sed ne plus dicatur, quam oporteat.* Ibi et *Sallustianam breuitatem* commemorat, *abruptumque* sermonis genus appellat. Ammianus Marcell. 15, 1. *Tunc est laudanda breuitas*, inquit, *cum moras rumpens intempestiuas, nihil subtrahit cognitioni iustorum.* vid. Raderus ad Martial. Lib. 6, 77. 7. Similes metaphoras huc pertinentes dabit Plinius Ep. 1, 20. vbi toto capite hoc agit, vt amplum et copiosum genus dicendi cum breui et circumscripto conferat. Sic *amputatam* et *abscissam* orationem, *latae, adstrictius* dicentem, *effusius* dicenti opponit. Et Seneca Controu. Lib. 2. praef. de Fabiani oratione: quaedam, ait, tam subito desinunt, vt non *breuia* sint, sed *abrupta*. De *breuitate* ea, quam narrationi tribuere solent, egregie praecepta sunt in loco fere classico Cic. de Or. 2, 80. Auctor autem ad Herenn. Lib. 1, 9. *breuiter narrare* quid sit, hoc modo docet: „*rem breuiter narrare poterimus, si inde incipiemus narrare,*

unde

vnde necesse erit, et si non ab vltimo initio repetere volemus, et si summatim, non particulatim narrabimus, et si non ad extremum, sed vsque eo, quo opus erit, persequemur: et si transitionibus nullis vtemur, et si non deerrabimus ab eo, quod coeperimus exponere etc. *et omnino non modo id, quod obest, sed etiam id, quod neque obest neque adiuuat, satius est praeterire.* Manifeste haec expressa sunt ex Cic. de Inuent. 1, 20. in quo loco maxime eminet vtilisque est haec obseruatio: *Multos imitatio breuitatis decipit, vt, cum se breues putent esse, longissimi sint: cum dent operam, vt res multas breuiter dicant, non vt omnino paucas res dicant, et non plures, quam necesse sit.* — Magis proprie et ad physicam quandam rationem accommodate *breuia* opponuntur extensis, vt *breuis* gestus, et *breues* manus in actione et motu corporis oratorio appellantur, quae non euagantur, non excurrunt, sed contractiores sunt et moderatiores. Sic Quintil. 11, 3. 100. et 116. in paruis rebus, inquit, tristibus, mitibus, *breues* manus, in magnis, laetis, atrocibus, extensiores sunt. cf. Cic. Orat. Cap. 18.

C.

Cadere.

Frequentior apud Rhetores Latinos huius metaphorae haec vis est, vt, quae *cadere* dicunt, eorum quendam finem, et terminationem, vel rationem in fine verbi aut orationis conspicuam significent, haud dubie consuetudinem loquendi imitati Graecorum, quibus τὸ πίπτειν iisdem fere in rebus vsurpatum scimus, vt in πτώσει, πολυπτώτῳ, ὁμοιοτοπτώτῳ, et similibus, quae vel ad Grammaticam vel Rhetoricam pertinent. Vnde non modo *casum* expressere Latini Grammatici, sed et Rhetoribus *similiter cadens* dicta est figura orationis, qua in eadem constructione verborum, duo aut plura sunt verba, quae similiter iisdem casibus efferuntur, gr. ὁμοιόπτωτον. vid. A. ad Herenn. 4, 20. et Cic. Or. 3, 54. vbi et commemorat similem figuram, *qua verbum in multis casibus ponitur,* τὸ πολύπτωτον. In Oratore Cap. 12. eandem figuram sic variatis verbis eloquitur: *si pariter extrema terminantur, eundemque referunt in cadendo sonum;* Cap. 25. *eodem*

pacto cadentia commemorat; quorum prius ὁμοιοτέλευ-τον; duo poſteriora autem ὁμοιόπτωτον ſignificat. vid. Quintil. 9, 3. 36. 77. ſqq. et Aquila Rom. p. 19. vel p. 169. ed. Ruhnk. — Porro *numeroſe cadere* dicitur oratio, ſi in extremis verbis numerus ſentitur, et verba in ſyllabas longas *cadunt*, ſi extremae eorum ſyllabae longae ſunt, vt in ſpondeo et iambo. Cicero in Or. 59. „Solet quaeri, inquit, totone in ambitu verborum numeri tenendi ſint, an in primis partibus, atque extremis. Plerique enim cenſent *cadere* tantum numeroſe oportere, *terminarique* ſententiam.“ cf. Quintil. 9, 4. 27. 32. et alibi ſaepe. Itaque ad hunc locum illa etiam ſubtilitas pertinebit, qua vſus eſt Seneca Ep. 100. vt *cadendi* et *deſinendi* in oratione diſcrimen notaret. Ibi duo genera ſcriptorum commemorat, alios, qui eo vsque aſperam compoſitionem ament, vt etiam quae mollius caſus explicuerit, ex induſtria diſſipent, et clauſulas abrumpant, ne ad exſpectatum reſpondeant: alios contra, quorum compoſitio pedem ſeruet, curata, lenta, et ſine infamia mollis ſit. Illam priorem Pollionis Aſinii, poſteriorem Ciceronis eſſe dicit: denique haec duo ita complectitur: „apud Ciceronem omnia *deſinunt*, h. e. apte et molliter et numeroſe clauduntur, apud Pollionem *cadunt*, h. e. aſpere, abrupte, abſone finiuntur: *Beym Cicero gleitet die Periode mit anſtändigem, gleichem Schritte zum Ziele, beym Pollio ſtolpert und ſtürzt ſie dahin.* — Non plane ſimilis illi metaphora videtur, qua ad vitioſam oratoris geſticulationem *articulus ad numerum cadens* refertur a Cicerone Or. Cap. 18. quod fit, cum orator ſingula momenta rerum et ordines ita auditoribus adnumerat, vt articulis digitorum *depreſſis et veluti intra palmam decidentibus* illum numerum notet: *an Fingern herzählen.*

Calamiſtrum.

Notum eſt, inſtrumentum id fuiſſe ferreum, quo capillos criſpare ſolebant. Id quoniam ornatus atque elegantiae cauſa fiebat, a Rhetoribus etiam *calamiſtris inurere* orationem dicti ſunt, qui nimiis ornamentis eam inſtruerent, eiusque natiuam pulcritudinem corrumperent. v. Cic. Brut. 77. et Orat. 23. vbi de verecundo oratoris ſubtilis et tenuis ornatu: „remouebitur,

tur, inquit, omnis insignis ornatus, quasi margaritarum; ne *calamistri* quidem adhibebuntur." Explicationes Grammaticorum veterum de hoc vocabulo attulit Wezelius ad Cic. Brut. 75. p. 182. cf. Schulzius ad Dial. de corr. Eloq. p. 104. Berger de nat. pulcr. or. p. 56. et quae ad voc. *concinnus* diximus.

Callidus.

Hoc verbo Cicero inprimis, et primum ita quidem vtitur, vt significet tale oratoris ingenium, quo se non vni potissimum arti accommodet, sed ex omnibus, quantum oratoriae facultati satis sit, perceperit, nulla in re tiro vel rudis, qui et ex multis artibus rebusque multa sciat, et acute videre possit, quomodo iis consequi, quae vult, optime queat: *ein Universal-Genie mehr durch Weltkenntniss und Erfahrung, als durch das Studium philosophischer Spitzfündigkeiten, und systematische Trockenheit gebildet.* Classicus fere locus, vnde illa verbi vis inprimis elucet, est de Orat. 1, 50. „Sit boni oratoris, ait, multa auribus accepisse, multa vidisse, multa animo et cogitatione, multa etiam legendo percurrisse, neque ea, vt sua, possedisse, sed vt aliena libasse. Fateor enim, *callidum* quendam hunc et nulla in re tironem ac rudem, neque peregrinum atque hospitem in agendo esse debere." Et mox Cap. 51. „Orator, inquit, ita peragrat per animos hominum, ita sensus, mentesque pertractat, vt non desideret philosophorum descriptiones, neque exquirat oratione, summum illud bonum in animo sit, an in corpore etc. sed acuto homine nobis opus est, et natura vsuque *callido*, qui sagaciter peruestiget, quid sui cines, iique homines, quibus aliquid dicendo persuadere velit, cogitent, sentiant, opinentur, expectent etc. — Aliud nimirum est, vt Cap. 58. notat, esse artificem cuiusdam generis et artis, aliud, in communi vita et vulgari hominum consuetudine nec hebetem nec rudem. — Deinde a Cicerone veluti κατ' ἐξοχὴν *callidi* dicuntur, qui in genere dicendi subtili et acuto excellunt. Nam Orat. Cap. 6. cum tria dicendi genera, graue, subtile et medium, copiosius exposuisset, Demosthenem dicit vnum in singulis magnum fuisse. Hanc autem sententiam mox ita enuntiat: hoc nec *grauior* extitit quisquam, nec *callidior*, nec *temperatior*. Atque

que antea etiam in eadem re *versute* et *subtiliter dicere* iunxerat. Cf. Cap. 28. vbi ad genus subtile et acutum hoc refert, vt quis *callide* arguteque dicat. cf. de Or. 1, 20. fin. — Magis proprie dicuntur *callide dicere*, qui ita se oratione elaboranda et accuranda comparant, vt non solum doceant auditorem, sed et delectare et tenere cupiant non sine quodam blandiendi, insidiandi vel sese insinuandi consilio. Sic Quintil. 4, 1. 57. cum obseruasset, a quibusdam iudicibus exigi orationes accuratas et diligentes, quibus non doceri tantum, sed et delectari velint, haec addit: " est difficilis huius rei moderatio, quae tamen ita temperari potest, vt videamur *accurate*, non *callide* dicere.

Calumniari.

Quintilianus in prooem. Libri 8. *calumniari* dicit eos scriptores vel oratores, qui in cura verborum et omni eloquentiae studio ita modum excedant, vt singulis paene syllabis anxie inhaereant, et commorentur: qui, etiam cum optima reperta sint, quaerant aliquid, quod sit magis antiquum, remotum, inopinatum. Iisdem anxietatem, moram, diffidentiam tribuerat, miserosque et pauperes declarauerat, qui nullam verbum aequo animo perdere possint. Libro 10, 1. 115. Caluum, ait, nimia contra se *calumnia* verum sanguinem perdidisse. Scilicet Quintilianus ita rem breuius et vno *calumniae* vocabulo expressit. Cicero autem in Bruto 82. ita de Caluo: „nimium inquirens in se, atque ipse sese obseruans, metuensque ne vitium colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat." *Infelicem calumniandi se poenam* damnat etiam Quintil. Cap. 3. 10 et 43. et *infelicem* verborum *cauillationem* Cap. 7. 14. cf. Senec. Ep. 45. Idem vitium est eorum, quos Quintil. 10, 2. 17. *tristes* et *ieiunos* ob eandem caussam appellauit. Nam cum Pollionis *diligentiam* laudasset, quae in recta verborum cura et delectu cernitur, reprehendit nonnullos, qui, cum proxima virtutibus vitia comprehendant, *tristes et ieiuni*, Pollionem aemulentur: *eigensinnige Wortklauber, grammatische Grimlinge*. Cf. Cap. 3. 11. vbi hoc hominum genus pluribus describitur. Et Libr. 12, 10. 77. eandem *infelicem sollicitudinem* appellat, quae vsque ad vltimum persequatur, et maceret et coquat, aegre verba vertentem, et

et perpendendis coagmentandisque eis intabescentem. cf. Lib. 9, 4. 35. vbi eidem *metum* et *humilitatem* quandam tribuit: *ängstlicher Kleinigkeitssinn.* Hoc omne diligentiae nimiae vitium, Graecis κακιζοτεχνία dictum, Callimacho etiam statuario, quem Plinius H. N. 34, 8. p. 523. *semper calumniatorem sui, nec finem habentem diligentiae* dicit, nomen κακιζοτέχνε peperit. Vnde et factum videtur, vt, cum lima statuariorum propria sit, etiam in oratione expolienda *limae* abusum Rhetores reprehenderent. Itaque Quintil. 10, 4. 4. eandem illam emendandi nimiam curam notans: „sit aliquando, inquit, quod placeat, aut certe quod sufficiat, *vt opus poliat lima, non exterat.* Quem locum praeceptoris sui haud dubie imitatus Plinius Lib. 5. epist. 11. cum se in edendo haesitatorem professus esset, „perfectum opus, ait, absolutumque est; *nec iam splendescit lima, sed atteritur.*“ Idem Lib. 9. ep. 35. ad Appium: „diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Est tamen aliquis modus, quod *nimia cura deterit magis, quam emendat.*“ Neque aliud vitium Tiberii notat Sueton. Cap. 70. cum eum *affectatione* et *morositate nimia stilum obscurasse* dicit. Et Seneca Controu. Lib. 1. praef. p. 65. Bipont. *Illi, qui scripta sua torquent, qui de singulis verbis in consilium veniunt, necesse est, quae totiens animo suo admouerint, nouissime adfigant.*

Candidus.

Si de scriptore, eiusque oratione sermo est, Rhetores Latini *candidum* accepere pro aperto, dilucido, facili intellectu. Nempe in candore notio lucis subest, quae deinde perspicuitati notandae seruit, vt obscuritati tenebrae. Quare et Graeci in illis generibus τὸ λευκὸν et σκότος habent. vid. Lex. gr. techn. ad voc. λευκὸς, et Φῶς. Eandem metaphoram nos sequimur, cum dicimus, *ein lichtvoller, heller, klarer, oder dunkler Vortrag.* Sic Quintil. 2, 5. 19. „ego, inquit, optimos quidem, et statim, et semper, sed tamen eorum *candidissimum* quemque, et maxime expositum velim, vt Liuium a pueris magis, quam Sallustium.“ Quo sensu et Lib. 10, 1. 73. *candidum* Herodotum appellat, cum in breuitate densa Thucydidis, quem illi opponit, magis *obscuritas* quaedam insit. — *Candida*

vox

vox est; clara, pura, explanata, quam canoram Cicero dicit de Nat. Deor. 2, 58. Nam ibi itidem, vt Quintil. 11, 3. *fuscae* opponit. Et Seneca Controu. Lib. 1. praef. cum dicere vellet, Porcium Latronem nimiis lucubrationibus vocis illum candorem et veluti puram claritatem perdidisse, ita ait: vox *sordida* lucubrationibus, et negligentia, non natura, *infuscata*. Simili metaphora τὸ λευκὸν Aristoteles in Topicis appellauit, vbi ipse interpretatur εὔηκοον: *die helle, reine, vernemliche, metallvolle Stimme.* vid. quae pluribus notauimus in Lex. gr. techn. ad voc. λευκός; et inf. ad voc. *Lenis.*

Canorus.

Vox *canora* maxime in virtute ponitur, oratorisque perfecti propria dicitur a Rhetoribus, qui et *canorum* oratorem laudant, vbi de praestanti voce et actione sermo est. Sic Cic. Or. 3, 7. in Carbone *profluens* quiddam et *canorum* laudat, quorum illud ad expeditam suauemque orationis copiam, hoc ad concinnitatis eam suauitatem pertinere videtur, quae cum pronuntiandi modulandique iucunda varietate coniuncta sit. vid. Brut. 88. et 92. vbi, cum concursus hominum forique strepitus dicantur desiderare *canorum* oratorem, patet magnam vocis claritatem intelligi, quae nullo strepitu obruatur, sed eum penetret, et sua vi superet. Sic Spartianus Pescennium Nigrum ita *canorae* vocis fuisse dicit, vt in campo loquens per mille passus audiretur. Enimuero idem Cicero vocem canoram Offic. 1, 37. 7. ita commemorat, vt in vitio esse videatur. Ibi de Catulis: „sine contentione vox nec lanquens, nec *canora*," vbi pro tinnula accepit Heusingerus, recte quidem, si cantum quendam tremulum cogitauit et firma intentione carentem, vt est apud Quintil. 11, 3. 55. Non dubito illorum verborum Ciceronis eundem sensum esse, qui Cassiodori Lib. de Anima, vbi describens hominem virtute et sapientia praeditum, *vox ipsa*, inquit, *mediocris, nec debilis vicino silentio, nec robusta clamore dilatato.* Quamuis in loco Ciceronis illud etiam vocis vitium cogitari velim, quo illa propter modulationis affectationem ad mollem quendam cantum accedit. vid. quae ad voc. *Cantus* diximus. Ceterum in *canoro* veteres non solum praestantiam et splendidam claritatem, sed et suauitatem et elegantiam

auribus

auribus iucundam cogitasse, patere videtur ex Horat. Art. Poet. 321. vbi *nugae canorae* dicuntur versus, non rebus ac sententiis, sed solis elocutionis ornamentis, numero, concinnitate etc. excellentes: *schöne Worte ohne Verstand.* cf. Cresoll. Vacatt. Aut. Lib. 3. p. 484.

Cantilena.

Vulgaria Rhetorum praecepta Cicero de Or. 1, 23. *cantilenam e scholis* dicit. Huc pertinet locus Libri 2, 18. vbi Catulus, „non mihi opus est, inquit, Graeco aliquo doctore, qui mihi *peruulgata praecepta decantet.*" Alia ex metaphora Gellius 5, 21. grammaticae disciplinae *inauditiunculas*, h. e. vulgares regulas, quae audiendo percipiuntur, commemorat. De alio *cantilenae* sensu vid. ad voc. *cantus.*

Cantus.

Modulatio illa, qua in omni oratione vox dicentis varie immutatur, et modo acutos, modo graues, modo temperatos ex vtroque genere sonos emittit, *cantus obscurior* a Cicerone Orat. 18. dicitur, cum quo loco conferendus est Quintil. 11, 3. 60. et Cresoll. Vac. Aut. Lib. 3. p. 490. Itaque ad eandem rem notandam Cicero has fere verborum formulas adhibet: *modulari orationem, variare, mutare, omnes sonorum, tum intentendo, tum remittendo, gradus persequi.* Scilicet haec omnia modulationem illam et cantum orationis efficiunt. Deinde vero, cum *cantare* proprium esset histrionum, (vnde *cantorem* pro histrione Horatius dixit Art. Poet. 155.) omnis autem modulatio scenica in oratore vitiosa haberi soleret, Quintiliano 11, 1. 56. *cantare* etiam simpliciter dicuntur, qui in illo modulato flexu pronuntiandi modum excedant: et Cap. 3, 57. vitium *cantandi*, et modulatio scenica, synonymice commemorantur. cf. Plin. Ep. 2, 14. 13. et Cresoll. Vacatt. aut. 3, 7. p. 484 sq. De hoc cantandi vitioso genere, quo declamatores laborarent, inprimis agit Auct. Dial. de corr. Eloq. Cap. 29. quem locum docte exposuit Cel. Schulzius. Haec sunt *frequentamenta* varia, quae Gellius N. A. 1, 11. suo verbo appellat, h. e. vocis variae flexiones et modulationes. Haec est *cantilena rhetorica,* quam idem Gellius vocat Lib. 10, 19. h. e. sententia *lepidis et venustis vocum modis vincta.*

vincta. cf. Senec. Suasor. 2. vbi de Fusco Rhetore, *has*, inquit, *explicationes Fusci, alius alia inclinatione vocis, velut sua quisque modulatione cantabat.*

Caput.

Apud Quintil. 3, 11. fin. haec sunt: „Theodori schola omnia refert ad *capita*. His plura intelliguntur: vno modo summa quaestio, item vt status; altero ceterae, quae ad summam referuntur; tertio propositio cum affirmatione. In vniuersum autem, quicquid probandum est, erit *caput*." cf. Auct. Herenn. 2, 2. vbi *rationem* videtur dicere, quod Hermogenes κεφάλαιον. vid. Lex. gr. techn. in voc. κεφάλαιον. Non alienum videtur paulo accuratius inquirere in locum Ciceronis ad Quint. Fr. Lib. 2. epist. 13. variis interpretum nonnullorum sententiis agitatum. Ibi de Philisto historico: „*Siculus ille*, inquit, *capitalis, creber, acutus, breuis, paene pusillus Thucydides.*" Quaeri potest, quo sensu Philistus ille *capitalis* dictus fuerit. Manutius quidem, capitalem nunc esse, grauem, *capita tantum rerum attingentem*, censebat. Muretus autem Var. Lect. 2, 5. quem et Gesnerus in Thes. et Ernestius in Clau. Cic. secutus est, negat illum sensum esse posse, 1) quod, si Philistus capita modo rerum attigerit, plane Thucydidi similis non fuerit: 2) quod nomen *capitalis* eam vim habere apud Latinos non existimet. Itaque *capitalem* nunc pro *ingenioso* dici contendit, auctore vsus Ouidio, cuius in Fast. Lib. 2, 839. haec sunt: *capitale votamus Ingenium sollers;* quibus addit a Pollione etiam *capitalem iocum* pro acuto et ingenioso dictum. Ego quidem, si quid in illo Ciceronis loco explicandum et definiendum est, fateor me ad Manutium potius quam ad Muretum accedere. Primum quaero, quid sibi hoc loco vniuersalis illa ingenii laus velit, inter res tam definitas et proprias, qualis est breuitas vel acumen, quod et ipsum carere ingenio non facile potest. Et cur ingeniosum dicebat, quem mox *pusillum* Thucydidem appellabat, in quo nomine imitationis quidem qualiscunque significatio, at profecto non ingenii laus esse potest? Et cur Cicero, cum sexcentis in locis ingenii vim verbis notis et satis significantibus exprimere consueuisset, nunc tam ambiguo minusque trito vocabulo vtebatur? Neque eadem ratio est, *ingenium capitale*, vel

vel *iocum capitalem*, an aliquem hominem simpliciter *capitalem* dicam. Nam vox *capitalis* per se magnitudinis et ἐξοχῆς cuiusdam notionem habet: ergo si ea vox ingenio vel ioco adponitur, non potest aliud nisi magnum ingenium vel admirabilis iocus intelligi. At exinde non sequitur capitalem scriptorem continuo et solum ingeniosum esse, praesertim in eo loco, vbi de genere dicendi et charactere orationis proprio sermo est. Iam Graeci et Latini, qui de Thucydide sententias dixerunt, in eo omnes consentiunt, vt breuem, densum, aptum et pressum acutumque sententiis dicant, idque genus dicendi fere proprium Thucydidi iudicent. vid. quae ad voc. *Pressus* notauimus; et Dionys. Halic. Iud. Thuc. Cap. 24. p. 869. ἐκδηλότατα δ' αὐτȣ̃, inquit, καὶ χαρακτηριχώτατα ἐστι, τό τε πειρᾶσθαι δι' ἐλαχίστων ὀνομάτων πλεῖστα σημαίνειν πράγματα, καὶ πολλὰ συντιθέναι νοήματα εἰς ἓν, καὶ ἔτι προσδεχόμενόν τι τὸν ἀκροατὴν ἀκȣ́σεσθαι, καταλιπεῖν· ὑφ' ὧν ἀσαφὲς γίνεται τὸ βραχύ. κ. τ. λ. Philistus autem erat Thucydidis imitator, sed ita vt solam breuitatem sententiarumque abrupta acumina, quibus ille praeter alios excellere credebatur, expримeret, relictis aliis dicendi tractandaeque historiae virtutibus, quas si Philistus adsecutus fuisset, non *pusillus*, sed plane *alter* et *germanus* Thucydides appellandus fuisset. Sic Cicero in Orat. 9. de Thucydide: *Huius nemo neque verborum neque sententiarum grauitatem imitatur: sed cum mutila quaedam et hiantia locuti sunt, germanos se putant esse Thucydidas.* Itaque ex his cogi arbitror, etiam in verbo *capitalis* aliquam qualemcunque breuitatis, vel densi crebrique generis dicendi partem a Cicerone significari. Iam quemadmodum Graeci Rhetores τὰ κεφάλαια, argumenta seu capita rerum nude et sine exornatione verborum et copiosa tractatione exposita dixerunt, et τὰ κεφαλαιώδη, veluti *capitalia*, hoc est, summatim et breuius contractiusque vel dispersius elata, quo sensu Dionys. Halic. in Iud. Thuc. Cap. 1. p. 811. σύντομον καὶ κεφαλαιώδη γραφὴν coniunctim dixit: ita Latinos quoque *capita* breuitatis cuiusdam, quae in rebus et sententiis et argumentis tractandis inesset, causa adhibuisse, ex vno loco Ciceronis in Bruto Cap. 44. intelligi poterit, vbi de L. Crassi oratione aliqua haec disputat: „Est etiam L. Crassi in consulatu, pro Q. Cae-

 pione,

pione, defensione iuncta, non breuis, vt laudatio, vt oratio autem, breuis, postrema Censoris oratio, qua anno duodequinquagesimo vsus est. In his omnibus inest quidam sine vllo fuco veritatis color; quin etiam comprehensio et ambitus ille verborum erat apud illum contractus et breuis, et in membra quaedam, quae κῶλα Graeci vocant, dispertiebat orationem libentius." — Et mox paucis versibus interiectis: „Illa ipsa censoria contra Cn. Domitium collegam non est oratio, *sed quasi capita rerum*, et *orationis Commentarium paullo plenius.*" Itaque cum Cicero Philistum omne imitandi Thucydidis studium in breui, denso acutoque genere dicendi declarasse significare vellet: cum porro eundem *pusillum* Thucydidem appellaret, inuidioso hoc et paene lepido nomine vsus, vt illius imitationis imbecillam affectationem notaret; iam intelligo, quibus rebus et sensibus inductus Cicero Philistum *capitalem* dixerit, quem imitandi Thucydidis ambitio quaedam impellebat, vt omnia breuius et summatius et densius, quam par erat, diceret et tractaret, hoc modo se ad vim dicendi et characterem Thucydideum proxime accessurum ratus. Habet omnino illa Ciceronis ad Q. Fratrem epistola familiarem quandam hilaritatem et leporem, ex quo etiam nonnihil ad crisin Callisthenis et Philisti redundauit. Manifeste Cicero, cum ad Fratrem scriberet Graecarum rerum amantem, in Graecis coloribus elocutioni allinendis lusit: „*Ad Callisthenem et ad Philistum redeo*, inquit, *in quibus te video volutatum. Callisthenes quidem vulgare et notum negotium, quemadmodum Graeci aliquot locuti sunt, Siculus ille, capitalis, creber, acutus, breuis, paene pusillus Thucydides: sed vtros eius habueris libros (duo enim sunt corpora) an vtrosque, nescio. Me magis de Dionysio delectat: ipse enim est veterator magnus, et perfamiliaris Philisto.*" Nonne haec sunt hilarius et iocosius dicta? Nonne in tali ioco natura comparatum est, vt si non reperiamus verba, quae istam hilaritatem nostram adiuvent, nonnulla nouemus, vel aliunde transferamus? Itaque cum illud *vulgare et notum negotium* ex Graeca consuetudine loquendi non sine lepore quodam translatum adhibuisset, (εὐκαταφρόνητον πρᾶγμα καὶ οὐ πολλοῦ ἄξιον ipse Muretus ex Luciano contulit) quidni credamus *capitalem* etiam dixisse, quem Graeci Rhetores

κεφαλαιώδη

κεφαλαιώδη vel κεφαλαιωδῶς λέγοντα dicturi fuissent. — Quod autem Muretus illum, quem ostendimus, sensum esse posse negat, propterea quod, si Philistus capita modo rerum attigerit, plane Thucydidi similis non fuerit, his duobus modis occurri potest. Primum Philistus *paene pusillus* Thucydides appellatur, in quo cognomine profecto non absolutae similitudinis, sed mediocris et minutae imitationis declaratio continetur. Deinde si vel maxime ipse Thucydides dici non possit capita tantum rerum attigisse, tamen Philistus eius imitator cogitari potest ita se imitando comparasse, vt quam breuitatem elocutionis affectaret, eandem etiam vsque ad rerum argumentique tractationem extenderet. Sed ne Thucydides quidem videtur prorsus abstinuisse ab illo genere breuitatis, quo aliquis scriptor capita potius rerum attingit, quam res vberius et explanatius exponit. Huius quidem consuetudinis vestigia satis expressa Dionysius Halic. in Thucydide monstrauit. Ita Cap. 8. eum reprehendit, quod narrationem neque locis neque temporibus satis distinxerit, sed omnem historiam in aestates et hiemes partitus sit; hinc enim ortam esse rerum coniunctarum separationem et diuulsionem perspicuitati contrariam. Pauca quae huc inprimis pertinent, adscribamus: Ἐφ' ᾧ θαυμάζειν ἄξιον, inquit, πῶς αὐτὸν ἔλαθεν, ὅτι πολλῶν ἅμα πραγμάτων κατὰ πολλὰς τόπους γινομένων, εἰς μικρὰς κεκερματιζομένη τομὰς ἡ διήγησις, ὀυκ ἀπολήψεται τὸ τηλαυγὲς φῶς ἐκεῖνο καὶ καθαρὸν, ὡς ἐξ αὐτῶν γίνεται τῶν πραγμάτων φανερόν. Et non multo post: τί δεῖ πλείω λέγειν; ὅλη γὰρ ἡ βίβλος ὕτω συγκέκοπται, καὶ τὸ διηνεκὲς τῆς ἀπαγγελίας ἀπολώλεκε. πλανώμεθα δὴ, καθάπερ εἰκὸς, καὶ δυσκόλως τοῖς δηλυμένοις παρακολυθῦμεν, ταραττομένης ἐν τῷ διασπᾶσθαι τὰ πράγματα τῆς διανοίας, καὶ τὰς ἡμιτελεῖς τῶν ἀκυσθέντων μνήμας ὐ ῥᾳδίως, ὐδ' ἀκριβῶς ἀναφερύσης. δεῖ δὲ τὴν ἱστορικὴν πραγματείαν εἰρομένην καὶ ἀπερίσπαστον εἶναι. Haec, vt alia similia praetermittamus, ipsum Thucydidem quodammodo *capitalem* fuisse, satis euincunt.

Carpere.

Carpere membris orationem est, membratim caesimque scribere, cui generi periodica dictio opposita est, quam conuersionem, et comprehensionem verbo-

rum, et perpetuitatem quandam dicit Cic. Or. 3, 49. In eadem re *verba vellere* dixit Seneca Ep. 40. vbi id continuae orationis volubilitati et cursui opponitur.

Cauillatio.

Genus illud facetiarum, quod in omni sermone aequabiliter fusum sit, a quo differt *dicacitas*, quae in breuitate peracuta cernitur. Sic Cic. Or. 2, 54. Ibidem mox vtrumque genus variatis verbis ita quoque explicatur, vt illud, quod *cauillationem* dixerat, in perpetuitate sermonis, haec autem dicacitas in celeritate et dicto insit; porro vt illa *perpetua festiuitas*, quam appellat, imitatores et narratores facetos faciat, hoc autem facete dictum emissum ante haerere debeat, quam cogitari potuisse videatur. Nempe *dictum* veteri loquendi consuetudine proprie pro facete et salse dicto vsurpatum esse, locus Ennii a Cicerone laudatus declarat. Vnde in Bruto 47. *cum aculeo et male dicto facetum* aliquem dicit. cf. Orat. 26. Quintil. 6, 3. 16. et 36. et quae notauimus in Lex. gr. ad voc. χάρις. — De alia vocabuli significatione ad molestam et putidam orationis accurationem pertinente vid. quae ad voc. *calumniari* dicta sunt.

Causa.

Duplex huius vocabuli vis est, quae quidem ad hanc, quam tractamus, technologiam rhetoricam pertineat. Nam primum *causa* dicitur materia dicendi, seu argumentum quoad dicendo explicari atque tractari debet, praesertim in rebus ciuilibus, quae vel coram iudicibus vel in concione disceptantur. Vnde dicta sunt *genera causarum* tria, deliberatiuum, iudiciale, demonstratiuum. v. Auct. ad Herenn. 1, 2. vel alia ex ratione, quatuor, honestum, turpe, dubium, humile ibid. Cap. 3. Talis causa, prout ab oratore tractatur in iudicio vel concione, ex disciplina Ciceronis de Inuent. 1, 12. est vel *simplex*, quae absolutam in se continet vnam quaestionem, vel *coniuncta*, ex pluribus quaestionibus s. statibus, aut *ex* aliqua *comparatione* in qua per contentionem vtrum potius, aut quid potissimum sit, quaeritur. cf. Quintil. 3, 10. vbi et *comparatiuum* genus causarum commemorat, cum quaeritur v. c. vter haereditate dignior sit; quo et pertinent *diuinationes*, de

de accusatore constituendo, qualis est Ciceronis ante Verrinas. Et Sulpic. Vict. Inst. Rhet. p. 244. vbi, quod Cicero *ex contentione* dixit, *concertatiuam causam* appellat, si aut leges aut rogationes ad populum aut sententiae senatus inter se diuersae sint, et certent. Hinc dicitur *causam discere* orator vel patronus causae, cum ab altero docetur et instruitur de controuersiae statu et omni argumento, quod tractare oratione debet. v. Cic. Inu. 2, 14. et de Or. 2, 24. —

Deinde vero etiam Ciceroni de Inu. 1, 6. *causa* appellatur, quam Hermagoras, de quo ibi sermo est, ὑπόθεσιν dixerat, h. e. quae habeat in se controuersiam in dicendo positam cum personarum certarum interpositione. vid. quae dicta sunt in Lex. gr. techn. ad voc. θέσις et Cic. Or. 1, 31. et 2, 10. vbi *quaestio certa* dicitur, et Cap. 19. vbi Graecorum disciplina ab Antonio vituperatur, quod *causam* appellent, rem positam in disceptatione et controuersia, eamque a *quaestione* distinguant, quae in infinita dubitatione posita sit. Hinc et *causae* simpliciter dici solent de controuersiis iudicialibus, quatenus his opponi debeant orationes suasoriae vel consilia. Ita Quintil. 3, 8. 67. et seqq. cf. Cic. Top. 21. et de Orat. 2, 13. vbi Theopompum *causas omnino nunquam attigisse* narrat. Dionysius enim Halic. Ep. ad Pomp. auctor est Theopompum multas demonstratiui et suasorii generis orationes scripsisse.

Celer. Celeritas.

Apud Ciceronem oratio *celeris* et concitata in vigore quodam pronuntiationis cernitur, qui e celeribus ingenii motibus oriri solet, vt tarditas proloquendi maxime tardum ingenium prodit. Ita de Or. 2, 21. — Similis *celeritas* est, quae in dicacitate et acutis iocis adhiberi solet, quoniam tales ioci breuitate sua maxime pungunt; γοργότης et τάχος Graecorum, quibus perpetuitas et continuatio sermonis contraria est. v. Cic. Or. 2, 54. et Cap. 55. vbi exemplum talis celeritatis ponitur. Cap. autem 83. „nullo in loco, inquit, (sermo scil. est de concione populi) plus facetiae prosunt, et *celeritas*, et breue aliquod dictum. cf. quae in Lex. gr. techn. ad voc. τάχος et infr. ad voc. *cursus* adnotata sunt. Vitiosam celeritatem, quae *praecipitem*, *rapidam*, et *caecatam* orationem efficiat, tractat Cic. in Bruto

Cap. 76. — Quintilianus, qui in notionum subtiliorum translate exprimendarum artificio inprimis excellit, *celerem* et *rotundam* distributionem appellat Lib. 3, 4. 16. quae breuitatis et compendii causa res omnes non exhaurit, sed praecipuas tantum nominat, adeoque non ex summae veritatis legibus iudicanda est, plane vt *numerum rotundum* in vita communi dicere solemus non veritatis sed breuitatis gratia. „Qui laudatiuam materiam honestorum, inquit, deliberatiuam vtilium, iudicialem iustorum quaestione contineri putant, *celeri* magis et *rotunda distributione* vtuntur.“ Simili modo in narratione *celeriter* dicuntur, quae breuissimis verbis, *ἀσυνδέτως*, et membratim absoluuntur, omissis omnibus quae ad causam non proprie pertineant. v. Quintil. 4, 2. 41. vbi notat a Graecis hanc expositionem dici *σύντομον* h. e. *circumcisam*; quae superuacuis careat. Hinc et Lib. 10, 1. 103. quam alibi *breuitatem* Sallustio tribuerat, *velocitatem* appellat huic scriptori inprimis propriam. — Denique cum orationi metro constrictae *pedes* tribuerent Veteres, non mirum est, *celerem* et *mobilem* orationem dictam esse, quae breuibus, stabilem contra et grauem, quae longis syllabis maxime abundaret. Sic Quintil. 9, 4. 83. de tribrache et molosso: „horum pedum, inquit, nullus non in orationem venit, sed quo quique sunt temporibus pleniores, longisque syllabis magis stabiles, hoc grauiorem faciunt orationem, breues *celerem* et *mobilem*.“ cf. Macrob. Saturn. 5, 13. vbi illa *celeritas* orationis ex Homero et Virgilio demonstratur.

Ceruix.

In actionis oratoriae parte illa, quae motu corporis continetur, cum et ceruicis mouendae dignitas quaedam requireretur, orta sunt praecepta rhetorica, quae huius motus vel vitia notarent, vel virtutes commendarent. Iam in vtroque genere metaphoris quibusdam vsi sunt Rhetores, quae ad technologiam rhetoricam recte referri videntur. Itaque Ciceroni Or. 18. *mollitia ceruicum* dicitur vitiosa quaedam ceruicis iactatio, quae affectationis et mollitiei speciem habeat. Nam decor et grauitas oratoris postulat, vt non in vnam corporis partem motum conferat, sed, vt Cicero praecipit, *trunco magis toto se ipse moderetur*. Et Quin-

Quintilian. 1, 11. 9. „obſeruandum erit, vt recta ſit facies dicentis, ne ſupinus vultus, ne deiecti in terram oculi, ne *inclinata vtrolibet ceruix;* id quod etiam Dio Pruſ. Or. de Regno 4. ἀποκλίνειν τὸν τράχηλον dixit. Libro autem 4, 2. 39. reprehendit declamatores, qui in narratione, quae leniorem et moderatiorem actionem poſtulet, *ceruicem reponant*, h. e. reflectant, quod non niſi in ſumma contentione et affectibus expromendis fieri ſolet. cf. Clau. Cic. in *ceruix*, et omnino Creſoll. Vac. Autumn. Lib. 2. Cap. 1. 2 ſqq. inprimis pag. 111. et ſqq.

Cicatricoſus.

Hac metaphora Quintilianus cum eleganti ſignificantia vtitur, vt declaret, nimia emendandi, circumcidendi, limandique cura ſaepe peiorem orationem fieri, quam antea fuerit; veluti, qui nimium ſecant medici, et cicatrices multas faciunt, et boni ſanguinis multum profundunt. Ita et oratio *cicatricoſa* et exſanguis fieri poteſt, quae antea ſatis recta et ſpecioſa et valida erat. Quintil. 10, 4. „*Sunt, qui ad omnia ſcripta, tanquam vitioſa, redeant, et quaſi nihil fas ſit rectum eſſe, quod primum eſt, melius exiſtiment, quicquid eſt aliud, idque faciant, quoties librum in manus reſumſerint, ſimiles medicis etiam integra ſecantibus. Accidit itaque, vt cicatricoſa ſint, et exſanguia, et cura peiora.*“ *Entſtellende Spuren von Verbeſſerungsſucht im Vortrage eines eigenſinnigen Schriftſtellers.* cf. quae ad voc. *calumniari* notauimus; nam hoc verbo ſignificatur vitium illud, quo oratio cicatricoſa efficitur. Non poſſum mihi temperare, quin Lichtenbergii, acutiſſimi artis Hogarthianae explicatoris, ſententiam ab hoc loco non alienam, commemorem. Is de aliqua effigie, cuius formam Hogarthius, cum mutare vellet, peiorem feciſſet, quam antea fuiſſet, ita iudicat: *Hogarth hat es verbeſſern wollen, und ſchlechter gemacht, alſo* verſchlimmbeſſert. *Dieſe Art zu corrigiren, die auch in Werken des Witzes der beſten Köpfe nicht ſelten iſt, verdiente wohl einen eigenen Namen, weil dergleichen Fehler nicht die Frucht der Nachläſſigkeit, ſondern gerade umgekehrt, oft der ängſtlichſten Anſtrengung ſind.*

Cincinni.

Vt calamiſtrum Rhetores Latini exprobrant his, qui elegantius, quam par eſt, et mollius orationem ſuam comant et ornant, ita eidem ſcriptorum generi *cincinnos*; quos inſtrumentum illud fingit, eodem ſenſu tribuunt. Quare Cicero *cincinnos* cum *fuco* iunxit. Lib. 3. de Orat. Cap. 25. „eo citius in oratoris aut in poetae *cincinnis* et *fuco* offenditur, quod ſenſus, in nimia voluptate, natura, non mente ſatiantur; in ſcriptis et in dictis non aurium ſolum, ſed animi iudicio etiam magis, *infucata vitia* noſcuntur.“ Et Sueton. de Augusto Cap. 86. „exagitabat, inquit, nonnunquam inprimis Maecenatem ſuum, cuius *μυροβρεχεῖς*, vt ait, *cincinnos* vsquequaque perſequitur, et imitando per iocum irridet.“ Hic eſt, quem Macrob. Saturn. 2, 4. Maecenatis ſtilum *remiſſum*, *mollem*, et *diſſolutum* dicit: qualem et copioſius et ſimilibus metaphoris deſcribit Seneca Ep. 114. quem locum attulit Schulzius ad Dial. de corr. Eloq. 26. p. 105. vbi ille Auctor *calamiſtros* Maecenatis commemorauerat. Ex eiusdem metaphorae veluti fonte hauriebant; qui *criſpum* dicebant, ſi quid oratio ex oppoſitis, comparibus, ſimilibusque figuris, vel ex conciſa breuitate, affectati acuminis haberet. Sic de tali loco Ciceronis in Orat. pro Plancio Gellius N. A. 1, 4. refert Antonium Iulianum Rhetorem hoc modo iudicaſſe: „*criſpum* ſane, inquit, agmen orationis, *rotundum*que, ac modulo ipſo numerorum venuſtum, ſed quod cum venia legendum ſit verbi paulum ideo immutati, vt ſententiae fides ſalua eſſet.“

Circuitus. Circuitio.

Circuitum verborum pro periodo dixit Cic. Or. 3, 50. vbi idem et *orbis*, vt Graecis *κύκλος*, vocatur. cf. Orat. Cap. 23. et 61. et vid. Lex. gr. techn. ad vocc. *περίοδος* et *κύκλος*. et Creſoll. Theatr. Rhet. 3, 26. p. 349. — *Circuitus loquendi*, ſ. *circumlocutio* Quintiliano 8. 6. 59. eſt, quae Graecis *περίφρασις*, cum id, quod vno aut paucioribus certe verbis dici poteſt, pluribus explicatur. Ea interim ad deformitatem rei tegendam neceſſaria eſt, interim autem ſoli ornatui ſeruit. Cum in vitium incidit, *περισσολογία* dicitur. Quo pertinet

notatio

notatio haec Quintiliani ex Libri 8. prooem. §. 23. „Quod recte dici potest, *circuimus* amore verborum." Quod idem alio loco Lib. 8, 2. 17. loquacitati tribuit. Vnde et apud Auct. ad Herenn. 4, 32. *circuitio* definitur, oratio rem simplicem assumta circumscribens elocutione. cf. Quintil. Lib. 10, 1. 12. Gell. N. A. 3, 1. et quae infra diximus ad voc. *loquacitas*.

Circumcisus.

Quintil. 4, 2. 42. *circumcisam* expositionem vocat, quam Graeci *σύντομον*, h. e. quae superuacuis careat, diuersam a *breui*, quae possit etiam aliquid ex necessariis desiderare. Sed haec disputat ex Graecorum disciplina, quam non plane amplectitur. cf. voc. *breuis*.

Circumcurrere.

Rhetores nonnullos, qui materiam Rhetorices infinitam, et ad omnes res latissime patentem statuebant, eam ob causam *artem circumcurrentem* vocasse, tradit Quintil. 2, 21. 7.

Circumductio.

Quintiliano dicitur genus illud periodi simplicis, *cum sensus vnus longiore ambitu* circumducitur. Sic Lib. 9, 4. 119. vbi talis *circumductionis* exemplum ex Ciceronis Verrina adfert, coll. §. 114. Graeci *ἀπλῆν* et *μονόκωλον περίοδον* dixerunt, vt pluribus ostendimus in Lex. gr. techn. ad voc. *περίοδος*. - Ab eo genere Fabius distinguit alterum, quod membris et incisis, plures sensus habentibus, constet. — Georgio Trapezunt. Lib. 5. Rhet. p. 73. 6. *circumductio* definitur, *orationis congeries, quae multitudine rerum in longius compositionem protrahit: haec forma puro sermoni opposita est.* Haud dubie ista eadem est, quam Graeci Rhetores, Hermogenes et Aristides, *περιβολὴν* dixere, de qua satis notauimus in Lex. gr. p. 254.

Circumlatus.

Expresso ex Graeco *περιφερὴς* et *περιβάλλειν* vocabulo Quintilianus 4, 1. 60. *circumlatam orationem* dicit partim periodicam, partim copia et vbertate quadam instructam, quare eandem et *deductam* appellat, veluti inter manus artificis extensam atque amplificatam.

Burmannus iam ad Ouid. Met. 1, 4. vbi *deducere carmen* occurrit, metaphoram ad artis opera pertinere formantium aliquid et fingentium, indeque traductam ad copiose elatam dictionem, docuit. vid. Lex. gr. techn. ad voc. περιφερής, περιφορά, περιβολή, et περιβάλλειν, ex quibus vocibus etiam magis expressa est, quam Quintil. 4, 2. 117. *circumiectam* orationem appellat, h. e. copiosam, dilatatam, contrariamque *presso* sermoni. vid. voc. *pressus*, et *circumductio*.

Circumlinire. vid. voc. *Plasma.*

Circumscriptus. Circumscriptio.

Circumscripti verborum ambitus, sunt veluti ad circinum circumductae periodi, nimis accurate rotundae, atque e nimia concinnitatis cura ortae. Itaque Cic. Or. 12. *arguti*, *certi*, *circumscriptique* verborum ambitus commemorantur affini sensu. coll. Cap. 66. vbi *circumscripte* et *numerose* dicere, τῷ *incise* et *membratim* dicere opponitur. cf. Lex. gr. techn. in περιγραφή et περιφερής. — Syllogismos autem *circumscriptos*, quos Plinius dixerit, ad voc. *enthymema* notauimus. Simili sensu Ciceroni Or. 1, 22. *circumscripta* explicatio est breuis, qualem rei definitio praestat. Et Quintil. 9, 3. 91. diserte docet duplicem *circumscriptionis* vim esse, vnam, quae *comprehensam breuiter sententiam*, alteram, quae *finitionem* notet. — In figuris elocutionis etiam *circumscriptionem* numerat Cic. Or. 3, 54. quam tamen figuram esse negat Quintil. 9, 3. 91. Is laudat eam ex Rutilio, cuius ὁρισμὸν haud dubie sic interpretatus est.

Circumstantia.

Argumentorum genus est, quod Latini dicunt *ex circumstantia*, quam Graeci περίστασιν appellant, hoc est, ex antecedentibus, iunctis et consequentibus, de quo Quintil. 5, 10. 104. cf. Vossius de Rhetor. Nat. et Constitut. p. 36. seqq. — De partibus *circumstantiae*, quae τὰ μόρια vel ἀφορμὰς τῆς περιστάσεως Graeci dixerunt, copiose exposuit Aurel. Augustin. in Princip. Rhet. p. 293. Pith. Sunt haec: quis, quid, quando, vbi, cur, quemadmodum, quibus adminiculis. Horum nempe omnium vel plurimorum congregatione omnis

quaestio

quaestio eiuilis conflatur. cf. Cassiodor. Compend. Rhet. p. 336.

Citus.

Cita vox, cui tarda opponitur Cic. Or. 3, 57. ad naturalem veluti vocis indolem quandam pertinet, nonnullis hominibus a natura propriam; *das Allegro im Vortrage, in Rükſicht auf die Stimme des Sprechenden.*

Ciuilis.

Ciuilis ſermo, vbi opponitur verbis priſcis, obſoletis adeoque obſcuris, dicitur quaſi *ciuitate donatus*, notus, vſitatus, adeoque perſpicuus. vid. Sueton. de Ill. Gramm. Cap. 10. et quae ad voc. πολιτικὸς in Lex. gr. techn. notauimus.

Clarus.

In variis vocis generibus, quae quidem ad eius qualitatem pertineant, Quintil. 11, 3. 15. *claram* et *obtuſam* commemorat. Puto haec eadem genera eſſe, quae apud Ciceronem de Nat. Deor. 2, 58. *graue* et *acutum*, *Stimme auf hohe, oder auf tiefe Töne eingerichtet.* Nam ita multi natura facti ſunt, vt mature vel ad acutum, vel ad grauiorem ſonum vox inclinet. Ergo haec duo praecipue ad eam vocis qualitatem pertinent, quam Quintilianus explicare volebat. Et tamen non ita, vt Cicero, appellabat: ergo verba mutauit, rem ſeruauit, vt ſaepe fit. Sicuti autem *acuta* vox exilitatem illam notare poteſt, quae in ſummis vocis ſonis auditur, ita et *obtuſa*, in quo eadem metaphora eſt, grauiores ſonos ſignificabit. Quintilianus quidem mox tria genera vocis, *grauis*, *acutae* et *flexae* commemorat, ſed hoc diſcrimen non tam *naturam* vocis, quam eius *vſum* et *accentum* ſpectat, qui ipſe vel grauis vel acutus vel circumflexus eſſe ſolet. Sed *obtuſa* vox etiam eſt rauca, cum *vocem obtundere* dicendo exiſtimetur is, qui raucitatem gutturi contraxit. vid. Cic. Or. 2, 70.

Claudicare.

Significanti metaphora oratio, quae non ſatis numeroſa eſt, nec fluminis inſtar facile prolabitur, ſed ſaepe hiat et inſiſtit, *claudicare* dicitur Cic. Or. 3, 51.

„Vt

„Vt in versu vulgus, inquit, si est peccatum, videt, sic, si quid in nostra oratione *claudicat*, sentit." vid. Lex. gr. in χωλὸς et infr. voc. *fluctuans*. Luculentius in Orat. Cap. 58. *claudicanti*, et *fluctuanti* opponit *aequaliter constanterque ingredientem*, quae ideo numerosa sit. Deinde ibidem Cap. 51. *claudicare* et *insistere* oratio dicitur tum etiam, cum est infracta et amputata, hoc est, cum membratim et per breuia incisa effertur, ita vt vna sententia, quam oportebat apta et continuata periodo comprehendi, variis membris concidatur. Itaque in eo loco claudicanti orationi opponitur ea, quae cum sententia pariter *excurrit*. Illa est, quam Graeci εἰρομένην, haec, quam κατεστραμμένην dixere, de quibus generibus in Lex. techn. gr. disputauimus. In Bruto Cap. 63. de Antistio Oratore, „actio, inquit, paullum cum vitio vocis, tum etiam ineptiis *claudicabat*," h. e. offendebat, indecens erat, et minus suauiter ad oculos auresue accidebat. Ad eandem metaphoram pertinet, quod Quintil. 9, 4. 70. clausulas membrorum *claudas* et pendentes appellat, cum ita abrumpitur oratio, vt non impleat aures, nisi accidant sequentia, quae veluti sensum absoluant. „Quaedam clausulae, inquit, sunt *claudae* et pendentes, si relinquantur: sed sequentibus suscipi et sustineri debent, eoque facto vitium, quod erat in fine, continuatio emendat."

Coaceruatio.

Hoc nomine Quintilianus 9, 3. 53. appellat duas formas elocutionis, quarum vna coniunctionibus caret, διάλυσις, vel ἀσύνδετον dicta, altera coniunctionibus abvndat, quam πολυσύνδετον vel συνάφειαν vocarunt Graeci. Deinde addit haec: *omnibus scriptores sua nomina dederunt, sed varia et vt cuique fingenti placuit. Fons quidem vnus, quia acriora facit et instantiora, quae dicimus, et vim quandam prae se ferentia, velut saepius erumpentes affectus.* — Aquila Roman. p. 148. ed. Ruhnk. ἐπιτροχασμὸν, quam *percursionem* vocat, a *coaceruatione*, quae haud dubie est συναθροισμὸς Graecorum, eo differre dicit, quod cum illa res diuersas pluresue in eundem locum confert: haec distantia plura inter se percurrens velocitate ipsa circumponat. vid. *Congeries* et *Percursio*.

Coagmentare.

Verba verbis coagmentare Ciceroni Or. 23. dicuntur, qui verba inter se tam apte et concinne collocant et iungunt, vt quasi artificiosum quoddam agmen faciant, quod fit, cum nimio studio cauent, ne quid hiulce aut aspere concurrat. Vnde Orat. 3, 43. *coagmentatus* et *laeuis* concursus verborum, hiulco opponitur. cf. Brut. 17. Eodem modo Quintil. 12, 10. 77. infelicem sollicitudinem oratoris reprehendit, qui aegre verba vertat, et perpendendis *coagmentandisque* eis intabescat: *die Aengstlichkeit eines Schriftstellers, der jedes Wort gleichsam auf die Goldwage legt, oder in Reihe und Glied stellt.*

Cogitatio.

Quintilianus Lib. 10, 3. sqq. praeter stilum, s. studium scribendi, et extemporalem dicendi exercitationem, tertium etiam eloquentiae auxilium commemorat, *cogitationem*, quae inter scribendi laborem, extemporalemque fortunam media sit. *Haec*, inquit, *paucis admodum horis magnas etiam causas complectitur: haec, quoties intermissus est somnus, ipsis noctis tenebris adiuuatur; haec inter medios rerum actus aliquid inuenit vacui, nec otium patitur. Neque enim rerum ordinem modo intra se disponit, sed verba etiam copulat, totamque ita contexit orationem, vt ei nihil praeter manum desit.* Simillimus est locus Ciceronis Or. 3, 33. „*si subitam et fortuitam orationem commentatio et* cogitatio *facile vincit, hanc ipsam profecto assidua et diligens scriptura superabit.* cf. Clau. Cic. in h. v.

Cognominatus.

Cognominata verba, vt Graecis *συνώνυμα*, Ciceroni dicta in Partit. Or. 15. Huc et pertinet, quam *communionem nominis* interpretatus est Aquila Rom. p. 21. Graecorum *συνωνυμίαν*, h. e. id genus elocutionis, quo vtimur, quoties vno verbo non satis videmur dignitatem, magnitudinem rei demonstrare, ideoque in eiusdem significatione plura conferuntur. Ab ea forma non multum dicit differre *ταυτολογίαν*, quae eandem rem pluribus verbis significet. In synonymia enim singulas partes ex ordine idem significantes poni, in hac

autem

autem vnius nominis aut verbi prius positi vim deinceps pluribus verbis explicari.

Cohortatio.

Auctori Libr. ad Herenn. 3, 13. vbi de voce et pronuntiatione παθητικῇ, quam amplificationem appellauerat, sermo est, *cohortatio* dicitur contentio vocis, quae aliquid peccatum amplificans auditorem ad iracundiam adducit. Mox idem Rhetor Cap. 14. *in cohortatione*, ait, *vtemur voce attenuatissima, clamore leni, sono aequabili, commutationibus crebris, maxima celeritate.* — Cicero autem in Partit. Or. Cap. 17. *cohortationes* dicere videtur, quod vulgo genus causae deliberatiuum vocatur. Nam tria illa genera causarum hoc modo commemorat: *Illud iam est iudicii, quo quaque in causa genere vtamur augendi. In illis enim causis, quae ad delectationem exornantur,* (demonstratiuis) *ii loci tractandi sunt, qui mouere possunt exspectationem, admirationem, voluptatem: in* cohortationibus *autem* (deliberatiuis) *bonorum ac malorum enumerationes et exempla valent plurimum. In iudiciis* (causis iudicialibus) *accusatori fere, quae ad iracundiam, reo plerumque, quae ad misericordiam pertinent.* Causa illius denominationis est, quod ad suasionem, quae illius generis deliberatiui propria est, etiam cohortatio pertinet. cf. Cap. 26. et 27.

Collatio.

Modus est tractandae causae coniecturalis, *per collationem*, cum accusator id, quod aduersarium fecisse criminatur, in neminem alium, quam in aduersarium quauis ratione cadere demonstrat. De eo genere exponit Auct. ad Herenn. 2, 4. — Cum autem *argumentatio* probabilis fit *collatione*, res cum re ex similitudine confertur. Cic. Inuent. 1, 30. cf. voc. *comparabile.* De ea denique *collatione*, quam παραβολὴν Graeci vocarunt, ad voc. *similitudo* fusius disputauimus.

Collectio.

Cicero in Brut. 88. *collectiones* appellat summas eorum, quae vel a nobis vel ab aliis dicta erant. His collectionibus pollebat inprimis Hortensius, *memor, et quae essent dicta contra, quaeque ipse dixisset.* Eandem *enume-*

enumerationem dicit de Inuent. 1, 52. cf. Quintil. 6, 1. init. et quae a nobis dicta sunt ad voc. ἀνακεφαλαίωσις in Lex. gr. techn. — Quintilianus deinde Lib. 9, 2. 103. συλλογισμὸν interpretatur *collectionem*, figuram a Gorgia Rhetore, quem Rutilius fecutus fuerit, commemoratam. cf. Senec. Ep. 45. Itaque *collectionem* Georg. Trapezunt. Lib. 3. Rhet. p. 29. 6. inter modos argumentationis ponit, dicitque eſſe perfectiorem argumentationem, quae rationibus et expolitione abſoluatur, ſitque in partes quinque distributa, propoſitionem, rationem, confirmationem, expolitionem, concluſionem. — De *collectione*, ex Graecorum συλλογῇ expreſſa Latinis, ſtatus legitimi, ſeu quaeſtionum legalium parte aliqua, ad voc. *ratiocinatio* diximus. — *Collectum* dicendi genus, quid ſit, vid. ad voc. *adſtrictus*.

Collocatio.

Collocatio ad diſciplinam de ornatu orationis pertinet, quae continuatis coniunctisque verbis conſtat, eiusque eſt *componere et ſtruere* verba ſic, vt neque aſper eorum concurſus, neque hiulcus ſit, ſed quodammodo coagmentatus et laeuis. Ita Cic. Or. 3. 43. coll. Cap. 52. vbi hanc *coniunctionis lenitatem* appellat. Hinc et alia metaphora *verborum conglutinatio* dicitur in Or. 23. Eiusdem autem Libri Cap. 44. accuratius hanc diſciplinam explicans, tria collocandorum verborum genera ponit: „*collocabuntur* verba, inquit, vt aut 1) inter ſe quam aptiſſime cohaereant extrema cum primis, eaque ſint quam ſuauiſſimis vocibus (vnde Lib. 3. de Or. l. c. collocationi verborum hoc tribuit, vt efficiat orationem *iunctam, cohaerentem, lenem, et aequabiliter fluentem*) aut 2) forma ipſa concinnitasque verborum conficiat orbem ſuum, aut 3) comprehenſio numeroſa et apte cadat.“ Quas partes Cap. 60. breuius enuntians, *collocationis ſunt*, inquit, *compoſitio*, *concinnitas*, *numerus*.

Color.

Hoc verbo ſignificatur a Cicerone vniuerſa quaedam orationis ſpecies et forma, quae non ad ſingulos eius veluti articulos, ſed ad totum corpus pertinet: *allgemeiner Charakter der Rede.* Itaque vt oratio ſit ſuauis, grauis, erudita, liberalis, admirabilis, vt ſenſus

et

et dolores habeat. quantum opus sit, id omne ad *colorem*, vel etiam succum, qui dicitur, orationis refertur, quoniam in colore et succo cogitamus aliquid, quod per vniuersam rem vel per totum corpus fusum sit aequabiliter, nec in singulis partibus haereat, sed totum occupauerit. Iam plana est vis praecepti, quo Cicero Or. 3, 25. docet *orationem ornari primum genere, et quasi colore et succo suo*, porro *verborum, sententiarumque floribus*. Et Cap. 52. color oriri dicitur tribus rebus, *sublimi, medio* et *tenui. His tribus figuris*, inquit, *insidere quidam venustatis, non fuco illitus, sed sanguine diffusus debet color*. Eadem vniuersitatis cuiusdam notio inest in *vrbanitatis colore*, quo veluti colorata fuerit nonnullorum oratio, in sententia Cic. in Brut. 46. vbi illud ita explicat, vt dicat, in vocibus Latinorum oratorum, si cum externis comparentur, *recinere quiddam et resonare vrbanius*. Hunc ex mox *saporem quendam vernaculum* appellat: *römischer National-Ton in Sprache und Ausdruck, woran ich gleich den gebornen Römer erkenne*. cf. Quintil. 6, 3. 107. et infr. voc. *vrbanitas*. Neque silentio praetermittenda est *coloris* illa a Quintiliano etiam 8, 4. 28. exquisite adhibita significatio, qua orationis vniuersum habitum quendam, vel speciem aequabiliter fusam, vniformemque characterem notat, cui *maculas* hinc inde adsperſas opponit: *einfaches, einfarbiges Colorit, im Gegensatze des schäkkigten, Tigerfarbigen*. Nam cum densitatem et nimiam frequentiam sententiarum orationi intertextarum reprehendisset, huius reprehensionis hanc causam addit: *color* ipse *dicendi* quamlibet claris, multis tamen et variis veluti *maculis* conspergitur: *allzuhäufige Sentenzen unterbrechen das herrschende Colorit des Vortrags, und machen ihn nur buntschäkkigt*. Mox, vt omnis hic locus metaphoris foecundus est, non alio sensu lumina ista sententiarum non flammis, sed scintillis inter fumum emicantibus similia dicit, quae crebris paruisque conatibus se attollunt, inaequalia tantum et veluti confragosa, nec admirationem consequuntur eminentium, et planorum gratiam perdunt: *diese Sentenzen sind einzelne aus der ganzen Lichtmasse hervorblitzende Funken, welche nicht nur die Wirkung nicht verstärken, sondern auch noch die Beleuchtung ungleich machen, und ihren Reiz stören und verderben*. Inprimis autem, vt pateat, quid

quid in illo *colore* et *colorando* cogitauerit Cicero, subtilissimus ille metaphorarum artifex, memorabilis locus est Orat. Cap. 13. Ibi eloquentiam natam fuisse et educatam nutritamque in gymnasiis Sophistarum, qui primi ornatum et delicias orationis curassent, quoniam illorum omne genus dicendi delectationis causa comparatum esset (ἐπιδεικτικὸν). Sed iam, acceptis his primis nutrimentis, *eloquentia postea se ipsa colorat et roborat*, h. e. se ipsa absolutius effingit, formam exprimens grauiorem, non iam pompae et gymnasiis, sed pugnae et dimicationi aptam, qua indutus orator in foro et iudiciis agere cum laude et victoria possit. cf. de Orat. 2, 14. vbi oratio scriptorum lectorum tactu *colorari* dicitur, cum lectio assidua hoc efficit, vt sensim sensimque oratio similem ex illis habitum, colorem, et formam arripiat. —

Porro cum et vtile et paene necessarium existimaretur, vt aut verecundiae causa res dictu turpes velo quodam fictae orationis tegerentur, aut defendendi excusandique facti consilium aliquod et praetextus culpam mitigans inueniretur, vtrumque fictionis et defensionis genus *color* Rhetoribus Latinis dictus est, accommodate quidem ad rationem loquendi Graecorum, qui idem χρῶμα appellabant, vt in Lex. gr. techn. docuimus. De priori *coloris* genere locus classicus est Quintil. 4, 2. 88. „Sunt quaedam, inquit, et falsae narrationes, quarum in foro duplex est genus, alterum, quod instrumentis adiuuatur, alterum quod est tuendum dicentis ingenio. Id interim ad solam verecundiam pertinet, vnde etiam mihi videtur dici *color*; etc. cf. Lib. 6, 5. 5. vbi ad *colores* refert, vt quis sciat, *aspere an leniter, an etiam submisse loqui expediat*. Ex his iam puto intelligi posse, quid sibi voluerit Quintil. Lib. 10, 1. 116. cum de Cassio Seuero Rhetore haec dicit: „si ceteris virtutibus *colorem* et *grauitatem* orationis adiecisset, ponendus inter praecipuos foret.“ Nam cum ex iis, quae de illo oratore passim veteres memorarunt, appareat, in eo haec duo maxime vitia fuisse, primum seueritatem asperitatemque morum, deinde acerbitatem licentiamque iocandi, mihi certe dubium non est, *coloris* penuriam in Cassio eo pertinere ex mente Quintiliani, quod ab omni dicendi moderatione et verecundia alienus fuerit, *grauitatis* autem,

quod cum in vita omni minus bene se gesserit; tum vero iocandi acerbitati et amaris salibus nimium iusto indulserit. Quare Quintilianus mox et haec addit: *plus stomacho quam consilio dedit: er folgte mehr seiner Leidenschaft, und muthwilligen Laune, als irgend einer vernünftigen Rüksicht.* cf. Senec. Controu. Lib. 3. init. Tacit. Annal. 4, 21. — Posterioris generis, quod defensioni et excusationi seruit, exempla reperiuntur apud Senecam in Controu. et Quintil. l. c. §. 97. sqq. qui ideo et *remedia* hos ipsos colores dicere videtur, quoniam eorum ope excusare possimus, quae contra nos sint. Sic apud Senecam Lib. I. Controu. p. 81. haec controuersia proponitur: *Quaedam virgo a piratis capta venit; emta a lenone et prostituta est. Eadem militem qui ad se venerat, colluctantem et vim inferentem occidit: accusata et absoluta, remissa ad suos est: petit sacerdotium, contradicitur.* Iam pro hac puella Fuscus Rhetor hunc *colorem* introduxisse dicitur: „*Voluerunt*, inquit, *dii immortales in hac puella vires suas ostendere, vt appareret, quam nulla vis humana diuinis resisteret: magis putauerunt miraculo esse in captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in accusata innocentiam.*“ Talium *colorum*, qui in variis declamationum generibus adhiberi possent, libros edidisse Othonem quendam Iunium, idem Seneca p. 97. memorat. —

Denique etiam, vt *pigmenta*, ita et *colorem*, pro ornamentis orationis dixisse videtur Cic. ad Quint. Fr. 2, 15. „pingam *coloribus* tuis, penicillo meo.“ In Brut. Cap. 87. „voluendi, inquit, sunt libri cum aliorum, tum inprimis Catonis: intelliges, nihil illius lineamentis, nisi eorum pigmentorum, quae inuenta nondum erant, florem et *colorem* defuisse.“ Et de Orat. 3, 25. poesin, vel orationem, quamuis *claris sit coloribus picta*, h. e. suauissimo verborum ornatu figurata et instructa, sine intermissione et varietate tamen diuturnam delectationem habere posse negat.

Commendatio.

Inter lumina et figuras sententiarum refertur a Cicerone Or. 3, 53. Eandem nominat Quintil. 9, 2. 3. vna cum *conciliatione*, quibus affectus mitiores, quae τὰ ἤθη Graeci dixerunt, reguntur.

Commi-

Commiseratio.

Haec est oratoris, misericordiam auditorum in epilogo commouentis ap. Auct. ad Herenn. 2, 31. vbi et varii loci, quibus illa tractari possit, enumerantur. In fine, *commiserationem*, ait, *breuem esse oportet: nihil enim lacryma citius arescit:* quod dictum Cicero de Inuent. 1, 56. Apollonio Rhetori tribuit. Eadem est, quam l. c. *conquestionem* appellat. cf. Sulpic. Vict. Instit. Rhet. p. 249.

Commissiones.

A Suetonio *commissiones* dictae sunt certamina oratoria et poetica, in quibus maxime ostentatio ingenii quaerebatur, Graecorum quaedam ἐπιδείξεις. Sic in Octau. Cap. 89. Et Caligulam dicit Cap. 53. Senecae scripta *commissiones* vocasse, quod plena quaesitis acuminibus essent. cf. Vit. Claud. 41. et de Illustr. Gramm. Cap. 17. vbi de Verrio Flacco: „ad exercenda discentium ingenia aequales inter se *committere* solebat, proposita non solum materia, quam scriberent, sed et praemio, quod victor auferret." Vnde et Seneca Musicorum aut cantorum *commissiones* appellat, quas nos vulgo *concerts*. vid. Epist. 85. vbi omnis locus huc pertinens hunc sensum confirmat.

Commoditas.

Virtus, praestantia, excellentia oratoris, si ad ipsam orationem pertineat, ab Auctore Libb. ad Herenn. *commoditas* dicta est. Sin de eo ipso, qui dicit, praedicatur, facultatem notat idoneam, et dexteritatem, vt *commode* saltare dicuntur, qui in ea arte praestantes sunt atque excellentes. Ille Auct. Lib. 1, 1. *non parum*, inquit, *in se fructus habet copia dicendi, et commoditas orationis*. In quo loco necesse est, copiam dicendi, pro ipsa facultate dicendi et arte oratoria dici, quoniam copia et vbertas orationis praecipua quaedam oratoris, et propria virtus habita est, adeoque *copiam* et *commoditatem* tanquam synonyma poni. Alioquin enim non satis intelligi possit, quare auctor *copiam*, quae est definita oratoris virtus, cum *commoditate*, quae est indefinita et varias virtutes complectitur, composuerit. Itaque de Or. 1, 54. quam *commo-*

de scriptam orationem dixerat, eandem non multo post *disertam* et *oratoriam* appellat; ita tamen, vt ad solam artem dicendi, et ornatum referre illam commoditatem videatur. Nam *fortem* et *virilem* eandem orationem fuisse negat, quod vtrumque ad res ipsas et materiem orationis potissimum pertinet. Magis autem perspicuus locus, ex quo intelligas, *commoditatem* ad elegantiam orationis et dexteritatem dicendi ab ingenio ortam, pertinere, est in Cic. Orat. pro Rosc. Amer. Cap. 4. „His de tantis rebus, inquit, neque satis me *commode* dicere, neque satis grauiter conqueri posse intelligo. Nam *commoditati* ingenium, grauitati aetas sunt impedimento.“ Quo minus opus esse putamus, vt hoc verbum sollicitetur in loco Cic. de Inuent. Lib. 1, 2. vbi manifeste *ingenio* vt synonymum adiungitur, et eam artis peritiam et dexteritatem notat, quae maxime naturalibus ingenii bonis efficitur. „Primo quidem, inquit Cicero, sic et nata et progressa longius eloquentia videtur; et item postea maximis in rebus pacis et belli cum summis hominum vtilitatibus esse versata. Postquam vero *commoditas* quaedam, praua virtutis imitatrix, sine ratione officii, dicendi copiam consecuta est; tum *ingenio* freta malitia, peruertere vrbes, et vitas hominum labefactare adsueuit.“ Iam etiam illud videtur intelligi posse, quod Ernestius ad h. l. se intelligere negabat, quomodo commoditas illa *virtutis imitatrix* dici queat. Nempe homines, quamuis a ratione officii alieni, eo tamen ingenio praediti, vt commode et diserte dicere possint, saepe specie virtutis et grauitatis fallere alios solent. Nam vt *eloquentiam* veteres semper cum animi bonitate et virtute coniunctam volebant, ita Cicero illis, qui ab ingenio quidem instructi ad dicendum, ab officii animique ratione alieni essent, adeoque eloquentiae nomine indigni, *commoditatem* tribuit. Quamobrem etiam mox Cap. 3. initio, eodem distinguendi consilio et sensu, *disertos* homines, ab *non incallidis* discreuit, in illis *eloquentiam*, in his hanc ipsam *commoditatem* cogitans. cf. de Orat. 3, 14. fin.

Commotus.

Genus dicendi *commotum*, idemque vehemens et forte, eius est oratoris, qui propter illam ipsam vehementiam

mentiam agendi et proloquendi non poteſt certo in loco tranquillus conſiſtere, ſed ſemper in motu eſt atque agitatione. Sic Cic. Or. 3, 9. vbi, cum Craſſus illud *genus commotum in agendo* Antonio tribuiſſet, mox ſe ipſum prorſus diſsimilem Antonio profeſſus, primum motus ſui mediocritatem commemorat, deinde ſe dicit, *quibus veſtigiis primum inſtitiſſet, in iis fere ſolere perorare.* Quibus verbis contraria illi commotioni tranquillitas et moderatio ſignificatur, *ſtatariorum* propria. vid. voc. *Statarius.* Hinc etiam *agens* orator, *κατ' ἐξοχὴν* dicitur, *ein lebhafter, feuriger Redner,* in Bruto Cap. 92. cf. voc. *lenis.*

Commoratio.

Auct. Libb. ad Herenn. 4, 45. *commoratio* eſt, cum in loco firmiſſimo, quo tota cauſa continetur, manetur diutius, et eodem ſaepius reditur. vid. Lex. gr. techn. in *ἐπιμονή*. Apud Cic. de Inuent. 1, 49. *commorari* in aliqua re, et eam *augere* ponuntur vt ſynonyma: vnde vis commorationis intelligitur; eodemque ſenſu in Orat. 15. *haerere* et *habitare in bonis* ſuis orator dicitur. cf. de Orat. 3, 53. vbi contraria illi formae dicendi adfertur *percurſio.* Trapezuntius Lib. 5. Rhet. p. 85. *inhaeſionem* vocat, hanc ei vim tribuens, vt *inuentum extendat magnitudine rerum, et oratorem affectum oſtendat, et auditoris animum penetret.*

Communicatio.

Fig. eloc. gr. *ἀνακοίνωσις*, quae eſt quaſi cum iis ipſis, apud quos dicas, deliberatio. Sic Cic. Or. 3, 53. Et Orat. Cap. 39. *ſaepe cum iis, qui audiunt, nonnunquam etiam cum aduerſariis deliberet.* Quintilianus 9, 2. 20. a *dubitatione* non procul abeſſe dicit illam communicationem, qua aut ipſos aduerſarios conſulamus, aut cum iudicibus quaſi deliberemus, aut aliquid inexſpectatum ſubiungamus. Ad eam, tanquam ſpecies pertinet *ἰδιωτισμὸς* Graecis dictus, quo nos gerimus iis, ad quos dicimus, familiares, vt ait Cic. Or. 39. item *ſuſtentatio*, de qua alibi diximus. cf. Iul. Rufinian. p. 26. ed. Pith.

Communis. Communio.

Haud dubie ad Latinorum technologiam rhetoricam pertinet, quod *commune exordium* dicitur, quo nihilo minus aduersarius potest vti, estque ideo vitiosum. Sic Auct. ad Herenn. 1, 7. Cicero de Inu. 1, 18. definit: *quod nihilo minus in hanc, quam in contrariam partem causae conuenire potest.* cf. de Or. 2, 78. Quintil. 4, 1. 71. Simili modo etiam *commune* argumentationis genus, ideoque vitiosum dicitur Ciceroni Inuent. 1, 48. *quod nihilo magis ab aduersariis, quam a nobis facit.* vid. Quintil. 5, 13. 29.

Communionem nominis Aquila Rom. p. 180. ed. Ruhnk. interpretatur *συνωνυμίαν*, qua vtimur, quoties vno verbo non satis videmur aut magnitudinem aut dignitatem rei demonstrare; ideoque in eiusdem significationem plura conferuntur, vt si dicas; *prostrauit, afflixit, perculit.*

Commutabilis.

Exordium *commutabile*, quod in vitio sit, Cicero Inuent. 1, 18. dicit, quod ab aduersario potest, leuiter mutatum, ex contraria parte dici. cf. Quintil. 4, 1. 71.

Commutatio.

Auctori Herenn. 4, 28. figura est, qua duae sententiae inter se discrepantes ex traiectione ita efferuntur, vt a priore posterior, contraria priori, proficiscatur. Quintilianus 9, 3. 85. *ἀντιμεταβολὴν* dicit, qua verba declinata repetantur, vt: *non vt edam viuo, sed vt viuam, edo.* vid. Berger. de nat. pulcr. Or. p. 196. vbi Iulii Caesaris hanc sententiam *commutatione* expressam adfert: *non sese Gallis, sed Gallos sibi bellum intulisse;* et p. 683. hanc: *ire se ad exercitum sine duce, et inde reuersurum ad ducem sine exercitu.* v. Lex. gr. techn. in voc. *ἀντιμεταβολή.*

Compar.

Figura, Graecorum *ἰσόκωλον*, s. *πάρισα κῶλα*, habens in se membra orationis, quae constant ex pari numero syllabarum, vt ait Auct. Herenn. 4, 20. — *Quae paribus paria referuntur,* inquit Cic. Or. 3, 54. et alio loco Orat. 12. *si verba verbis quasi demensa et paria respon-*

respondent. Nam Cicero sibi in eo placere videtur, vt harum figurarum, quas vno verbo Graeci appellarunt, sensum variatis verbis saepe enuntiet. cf. Quintil. 9, 3. 76. — *Exaequatum membris* vocat Aquila Rom. p. 18. et *πάρισον prope aequatum.*

Comparabile.

In argumentatione probabili, *comparabile* dicitur, quod in rebus diuersis similem aliquam rationem continet. Eius partes sunt, *imago*, *collatio*, *exemplum*, quae, quam vim habeant, separatim explicauimus. v. Cic. de Inu. 1, 30. et voc. *argumentatio.*

Comparatio.

Modus est hic defendendi, vel criminis mitigandi, in constitutione iuridiciali (Graeci συλλογισμὸν appellant) cum dicimus necesse fuisse alterutrum facere, et id quod fecerimus, satius fuisse facere. Ita Auct. Herenn. 1, 15. — Ciceroni Lib. 1. de Inu. Cap. 11. *comparatio* est, cum aliud aliquod alicuius factum rectum aut vtile contenditur, quod vt fieret, illud, quod arguitur, dicitur esse commissum. v. Lib. 2, 24. et infr. notata ad voc. *iuridicialis.* *Comparatiuam* defensionem appellat Quintil. 7, 4. Graeci etiam ἀντίστασιν. Nam in comparatione malorum boni locum obtinet melius. cf. Lex. gr. techn. in voc. ποιότης. De *Comparatione*, quae sit locus argumentandi, disputat Cicero in Top. 18 sqq. ex disciplina Dialecticorum, quorum proprium erat, de comparandi variis generibus et formis disputare. Quintilianus de eo genere amplificationis in elocutione, quod fit *comparatione*, agit Lib. 8, 4. Haec nempe *incrementum ex minoribus petit: augendo enim, quod infra est, necesse est extollat id, quod supra positum est. Interim etiam, proposito veluti simili exemplo efficiendum est, vt sit maius id quod exaggerare volumus.* — Est etiam *comparatio* aliqua, in figuris sententiarum commemorata Iulio Rufin. p. 29. qua res et personae inter se contrariae comparantur, quam Graeci σύγκρισιν vel ἀντίθεσιν dixerint.

Compensatio.

Graec. ἀντεισαγωγή, eiusmodi figura describitur ab Aquila Rom. p. 16. vel p. 154. Ruhnk. vbi aliquid dif-

ficile et contrarium confitendum est; sed contra inducitur non minus firmum, vt illa Ciceronis: *difficilis ratio belli gerendi, at plena fidei, plena pietatis.* Mart. Capella, qui ex Aquila hausit, *contrariam inductionem* appellat. — Deinde et *compensatio* in disciplina statuum, et quidem *assumtiuae qualitatis*, dicitur is modus defendendi, quo incommodum, quod dicimur attulisse, compensamus vicario commodo eius loci, vid. Sulpic. Vict. Inst. Rhet. p. 267. Graeci hanc dixerunt ἀντίστασιν, de qua exposuimus in Lex. gr. techn.

Complementum.

Numerorum *complementa*, Cicero Orat. 69. vocat verba illa quae oratores Asiatici orationi inculcare soliti fuerint, ad rem et sensum non pertinentia illa quidem, sed quibus numerus et concinnitas quaedam efficeretur: *Lückenbüßer, Flickwörter zur Ausgleichung des holprichten, und zur Beförderung des Numerus.* v. Lex. gr. techn. in voc. παραπλήρωμα.

Complexio.

Fig. verb. quae et repetitionem et conuersionem complectitur, ita vt et repetatur idem primum verbum saepius, et crebro ad idem postremum reuertamur; Graecorum συμπλοκή. v. Auct. Herenn. 4, 13. Quintil. 9, 3. 31. et Aquila Rom. de Figg. p. 21. qui *connexum* appellat eandem figuram, ex epanaphora et anastrophe compositam. — Per *Complexionem* argumentari, quid sit, dictum est ad voc. *argumentatio*, e Cic. Inuent. 1, 29. — *Complexio* verborum, pro periodo vel ῥῆσει Cic. Or. 3, 47. Orat. 25. vt *complexum loquendi* Quintilianus 1, 5. dixit pro contextu et serie orationis, quam Graeci συνάφειαν vel συνέπειαν vocarunt. Cui similis ratio est, qua Cic Phil. 2, 27. *miram verborum complexionem* pro mira dicendi ratione dixit. cf. Quint. Lib. 9. 4. 32. Sed idem etiam *complexionem* ibidem appellauit, quam Graeci συναλοιφήν vel συναίρεσιν dicunt, qua duae vocales pronuntiatione iunguntur. Ei contraria est διαίρεσις, qua vocales separatim enuntiantur, vt in *Europai.* v. Quintil. 9. 4. 36. et 59. vbi illam Graecorum συναλοιφὴν *coitum syllabarum* appellat. Denique *complexio* est etiam vltima pars syllogismi s. ratiocinationis, per quam id, quod conficitur

ex

ex omni argumentatione, breuiter exponitur. vid. voc. *Ratiocinatio*.

Compositio.

Gr. σύνθεσις, σύνταξις, Auct. Herenn. 4, 12. verborum constructio dicitur, quae facit omnes partes orationis aequabiliter perpolitas. Ea conseruabitur, si 1) crebras vocalium concursiones, 2) eiusdem literae nimiam assiduitatem, 3) eiusdem verbi nimiam assiduitatem, 4) verborum traiectionem, 5) longam verborum continuationem vitabimus. In his inest, quae dicitur Cic. Or. 1, 33. *collocatio conformatioque verborum.* Vnde et ei compositioni, *horridus sermo*, vt forte effluxerit, opponitur Quintil. 9, 4. 3. Omnino autem Quintilianus compositionis tres partes facit l. c. §. 22. *ordinem, iuncturam, numerum.* Cicero in Bruto 8. eam *structuram* vocat veluti κατ' ἐξοχὴν, quoniam *ea fit oratio accurata, et facta quodammodo, et ad quendam modum numerumque conclusa.* Maxime autem valebunt ad vim compositionis intelligendam, quae Quintilianus in principio Cap. 4. Libri 9. vsque ad §. 18. eleganter et egregie disputat. Quorum haec veluti summa est, vt, quem in poemate locum *versificatio*, eum in oratione *compositio* habeat.

Compositus.

Si Cicero de Or. 1, 11. satis distincte locutus est in his: „oratoris vim esse, vt *composite* et *ornate* et *copiose* dicat, primum illud *composite* dicere in eo erit, vt verborum rectus et elegans delectus constructioque sit; reliqua ars in elocutionis ornatu et copia cernetur. Haec ita nobis videbantur recte se habere. Quamuis, cum alium locum similem Cap. 15. consideraremus, incepimus dubitare, an Cicero in vsu illius vocabuli satis sibi constiterit. Ibi nimirum propriam oratoris vim ita definit, vt oratorem dicat esse, qui, quaecunque res inciderit, quae sit dictione explicanda, *prudenter*, et *composite*, et *ornate*, et *memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate.* Nonne existimemus his verbis descripta esse quinque illa oratoris officia, quae dicuntur, *inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, pronuntiationem?* Ergo *composite* dicere nunc non ad concinnitatem verborum, sed ad rectam con-

 cinnam-

cinnamque rerum dispositionem pertinebit. Eamque sententiam confirmabit Cap. 31. vbi vis et facultas oratoris in easdem partes quinque distributa, in eo esse dicitur, vt 1) debeat *reperire* quid dicat (h. e. *inuentio*) 2) inuenta non solum ordine, sed etiam momento quodam et iudicio dispensare atque *componere* (h. e. *dispositio.* cf. Lib. 2, 19.) etc. E quo loco simul caussa illius formulae loquendi intelligitur. Sed haec nondum sufficiunt. Nam, quamuis *disponere* et *componere*, s. composite dicere, in vniuersum in eadem re cernitur, tamen illud prius maxime ad *ordinem*, hoc posterius autem ad oratoris *iudicium* et *prudentiam* pertinere, partim ex loco laudato, partim vero, et praecipue quidem, ex Lib. 2. de Or. Cap. 76. patet, vbi haec sunt: „Redeo ad ordinem collocationemque rerum ac locorum. Cuius ratio est duplex: altera, quam affert natura caussarum, altera, quae oratorum iudicio et prudentia comparatur. Nam vt aliquid ante rem dicamus, deinde, vt rem exponamus, post vt eam probemus nostris praesidiis confirmandis, contrariis refutandis, deinde vt concludamus atque ita peroremus, hoc dicendi genus natura ipsa praescribit. Vt vero statuamus, ea, quae probandi, docendi, persuadendi caussa dicenda sunt, quemadmodum *componamus*, id est vel maxime proprium oratoris prudentiae." Sed vt ad locum supra commemoratum Libri de Or. 1, 11. redeamus, Cicero ibi mox orationem *compositam*, et *ornatam* et *artificio quodam* et *expolitione distinctam* iungit; vnde patet eum in voce *componere* et deriuatis notionem studii, delectus et artificii elegantis in verbis collocandis sibi informasse. Quae caussa est, cur alii quoque *compositam* orationem opposuerint *extemporali*, vt Sueton. Aug. 84. cf. Lex. gr. techn. in voc. *συγχεῖσθαι*. De solis autem *verbis* cogitasse Ciceronem, euincunt proxime sequentia: „haec autem oratio, si *res* non subest ab oratore percepta, aut nulla sit necesse est, aut omnium irrisione ludatur. Quid enim est tam furiosum, quam verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia, nec scientia?" — Itaque *compositum dicendi genus* in Bruto 78. erit, elegans, concinnum, accuratum. Mox ibidem commemorat in C. Pisone *verborum delectum elegantem, aptam et quasi rotundam*

constru-

constructionem, non dissimili sensu. Nam haec talia Cicero mirifice variat dicendo. Ita mox Cap. 79. de Calidii oratione haec addit: „nihil nisi *loco positum*, et tanquam in vermiculato emblemate, vt ait Lucilius, structum verbum videres;" id quod ad artificiosam verborum concinnamque structuram collocationemque pertinet, vnde suaues numeri, mollisque et lenis pronuntiatio pendet. Cf. Orat. 70. vbi *compositi* scriptoris bene structa collocatio commemoratur. Ei contrarius est *inconditus* scriptor, vt sententiae *aptae* et *compositae*, sententia dissipata, diffluens, dissoluta; quae omnia ibi Cicero iunxit. cf. Cap. 61. fin. — Quintilianus etiam Lib. 10, 1. 44. *lene* et *nitidum* et *compositum* dicendi genus coniunxit. vid. voc. *saltare*. Quamuis aliam metaphoram secutus *compositam* actionem Lib. 11, 3. 110. dixit moderatam, quietam, qualis esse solet in initiis orationis, vbi nondum calor ex affectu oratorem occupauerit: tum enim gestus cum ipsa orationis celeritate crebrescit; plane vt Seneca, qui cum Ep. 40. in Serapione reprehendisset, quod soleat magno cursu verba conuoluere, *hoc non probo*, inquit, *in philosopho, cuius pronuntiatio quoque, sicut vita, debet esse composita.*

Comprehensio.

Comprehensio verborum pro periodo dicta Cic. Brut. 44. vid. voc. *ambitus*, et cf. Orat. 67. vbi Cicero aliam quoque metaphoram addidit a *crepidine* ductam, cui tanquam fundamento innititur aedificium, ne collabatur. „Omnia, inquit, tanquam crepidine quadam, comprehensione longiore sustinentur." Haec nempe opponit iis, quae membratim et per incisa dicta essent. Georg. Trapezunt. Lib. 5. Rhet. Hermogenem secutus *comprehensionis* species quasdam facit *circuitum* et *ambitum*, his vsus definitionibus: *comprehensio* est duorum aut plurium membrorum ad absoluendam sententiam inter se cum dependentia compositio: *circuitus* est totius orationis rotunda et coacta densa cum frequentatione verborum compositio: *ambitus* est membrorum inter se ad absoluendum sensum sine vi et commoratione comprehensio. Eidem comprehensioni subiicit etiam *productionem spiritus*, et *continuationem*, πνεῦμα et περιβολὴν ab Hermogene appellatas. — Pro omni orationis contextu *comprehensionem* Cicero dixit Or. 58. fin.

Concer-

Concertatorius, Concertatiuus.

Concertatorium dicendi genus, quod et *forense*, et *iudiciale* dicitur Cic. Brut. 83. oratoris ciuilis et forensis proprium est, habetque vim et contentionem, ad animos mouendos flectendosque aptam, quae abhorret a ceteris generibus, vt historico et vulgari, in quo sedatior, lenior, et simplicior oratio esse debet; *ἐναγώνιον λόγον* Graeci dixere, de quo vid. Lex. gr. techn. et infr. voc. *contentio.* — *Concertatiuam* autem *accusationem* Latini quidem Rhetores dixerunt, quam Graeci *ἀντικατηγορίαν*, *mutuam* accusationem Quintilianus appellat, cum litigatores vel idem crimen inuicem intentant, vel aliud atque aliud. Lib. 3, 10. et 7, 2. 9. sqq. *Concertatiuam* causam quam dixerit Sulpicius Victor, ad voc. *causa* notauimus.

Concessio. Concessus.

Gr. *συγγνώμη*, forma aliqua defensionis in statu iuridiciali, *cum reus sibi postulat ignosci.* Ea diuiditur in *purgationem*, et *deprecationem.* Ita A. Herenn. 1, 14. De eadem Cic. Inu. 1, 11. *concessio est*, inquit, *cum reus non id quod factum est defendit, sed vt ignoscatur, postulat.* vid. voc. *iuridicialis*, et Inuent. Lib. 2, 31. vbi vberius id genus explicatur. Est et illud genus *concessionis*, qua figurate, h. e. cum aliqua indignatione et affectu odii concedimus, vt quod velit quis faciat. Hanc vim Iul. Rufin. p. 28. Graecorum *ἐπιτροπῇ* tribuit. — *Non concessum* argumentationis genus, eoque vitiosum, Ciceroni Inuent. 1, 49. dicitur, *cum id, quod augetur, in controuersia est.*

Conciliatio.

Hanc in figuris elocutionis commemorat Cic. Or. 3, 53. ad quem locum Strebaeus hoc exemplum adfert: „Fide sapientiaque vestra fretus plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo." Quintilianus autem Lib. 11, 3. 154. *conciliatio*, inquit, aut commendatione morum, aut orationis suauitate constat. Latius autem patet illa conciliatio, quae ad omnem oratoris artem pertinet, multumque ad vincendum valet; de qua elegans disputatio est Antonii apud Cic. de Or. 2, 43.

Concin-

Concinnitas.

Orationis ille habitus, qui in concinnitate cernitur, ita comparatus est ex veterum Rhetorum sententia, vt vtrum in vitio an in laude ponatur, singulis in locis dispiciendum sit. In vniuersum autem ornatus venustatisque accurationem, artisque captationem significat, habetque locum in iis omnibus dicendi formis, in quas certa aliqua verborum, vel ordinis, vel interualli, vel magnitudinis dimensio cadit. Qui ergo de industria hoc agit, vt v. c. verba verbis quasi demensa et paria respondeant, vt crebro conferantur pugnantia, comparenturque contraria, vt pariter extrema terminentur, eundemque in cadendo sonum referant (Gr. παρισώσεις, ὁμοιοτέλευτα, ἀντίθετα, παρομοιώσεις) is, si quidem in eo genere orationis versatur, quod has ornandi argutias nec desiderat nec fert, in *concinnitatis* vitium incurrere, vel concinnitati studere dicitur. Nam in eo genere, quod ἐπιδεικτικὸν Graeci vocarunt, quodque, vt Cicero ait, quasi ad inspiciendum et delectationis causa comparatum est, venia datur concinnitati sententiarum, iudice eodem Cicerone Or. 12. Cum omni hoc loco comparandus est Isocrates in Panathen. p. 684. ed. Wolf. vbi de eadem concinnitate simillimo modo loquitur. Sed definitius etiam *concinnitatem* dictam fuisse Ciceroni eam partem collocationis, qua forma ipsa verborum orbem suum quendam conficiat, patet ex Orat. 60. vbi *collocationis* tres partes ponit, *compositionem*, *concinnitatem*, et *numerum*. Has autem partes Cap. 44. ita luculentius exposuerat: „collocabuntur igitur verba, inquit, vt 1) aut inter se quam aptissime cohaereant extrema cum primis, (h. e. compositio) 2) aut vt forma ipsa concinnitasque verborum conficiat orbem suum (h. e. concinnitas) aut 3) vt comprehensio numerose et apte cadat (h. e. numerus). Deinde Cap. 65. *formae quaedam sunt orationis*, inquit, *in quibus ea concinnitas inest, vt sequatur numerus necessario.* Iam figuras illas nominat, quas supra commemorauimus. cf. Or. 6. vbi scriptoribus *concinnis* haec vis tribuitur, vt sint faceti, florentes, et ornati, iisque *impoliti* opponantur, qui rudium et imperitorum orationem imitentur. cf. Cresoll. Theatr. Rhet. 3, 25. p. 343.

Concio.

Conciones.

Conciones non solum dictae sunt orationes in concionibus seu populi publicis conuentibus habitae, sed etiam κατ' ἐξοχὴν, vt δημηγορίαι Graecorum (v. Lex. gr. tech. in h. v.) orationes illae, quas historiis interserere, Thucydidis exemplo, solebant. Vnde opponebantur *orationibus*, iis nimirum, quae in foro et iudiciis habebantur. Sic Plin. Ep. 1, 16. de Saturnino: „in historia magis satisfaciet vel breuitate vel luce vel splendore etiam et sublimitate narrandi. Nam in *concionibus* eadem quae in *orationibus* vis est, pressior tamen et circumscriptior et adductior." Et Cicero Or. 9. de Thucydide: „ipsae illae *conciones* ita multas habent obscuras abditasque sententias, vt vix intelligantur, quod est in oratione ciuili vitium vel maximum. Idem tamen in Bruto 83. easdem simpliciter *orationes* appellat. cf. Iustin. Hist. Lib. 38, 3. vbi Troium Pompeium tradit reprehendisse in Liuio et Sallustio, quod *conciones* directas pro sua oratione operi suo inserendo, historiae modum excesserint. v. Berger de nat. pulcr. or. p. 145. sqq.

Concisus.

Cicero *concisum* in oratione omnino dicit, quod nimia breuitate efferatur, ita vt non tam breuitati seruitum sit, sed magis venustati; vid. Or. 2, 80. *Kürze, als Wirkung einer absichtlichen Künsteley, oder Affectation.* Itaque etiam Quintilianus Lib. 4. vlt. in vitio ponit *partitionem concisam,* quae plures iusto partes easque minutas faciat. *Nam et auctoritati,* inquit, *detrahunt minuta illa, nec iam membra sed frusta, et huius gloriae cupidi, quo subtilius et copiosius diuisisse videantur, et superuacua assumunt, et quae natura singularia sunt, secant, nec tam plura faciunt, quam minora.* Vnde et in pronuntiatione vetat, ne spiritus crebro receptus *concidat* sententias Lib. 11, 3. 53. et §. 107. *concidere actionem,* nimio manuum aut corporis motu, cui contrarium vitium est, si *manus otiosa* sit. — Apud Cur. Fortunat. Rhet. p. 61. genus narrationis commemoratur *concisum,* cum res gestae, quoniam nobis obsunt, non continua narratione significantur, sed per totam orationem per paruas partes sparguntur

guntur et quasi concidantur, vt statim singulis occurramus, quod in narratione facere non possumus.

Concludere.

Cum Rhetores ad concinnitatem et numerum orationis inprimis etiam hoc referrent, vt sententiae in fine apte caderent, et iucunde terminarentur, hinc nata illa quoque metaphora est, qua dicerentur *numeri aperte conclusi*, cum orationis partes et membra cum tanta numeri et rhythmi cura et concinnitate posita et iuncta essent, vt artificium et studiumo rnandi appareret, et in oratione versuum quorundam, et poeticae concinnitatis similitudo deprehenderetur. Tales numeri sunt, quos παρισώσεις, παρομοιώσεις, ὁμοιοτέλευτα, et similes formae dicendi, afferunt. Nam in his similes verborum, sententiarumque exitus (*Reimähnliche Harmonie*) et fines quaeruntur. Ita Cic. Brut. 79. in Calidii oratione laudat, *quod numeris, non aperte, nec eodem modo semper, sed varie dissimulanterque conclusis adstricta fuerit*. Scilicet artem celare et dissimulare, etiam in hac re summae artis est. — Faciliori sensu Quintil. 9, 4. 125. periodum praestare debere dicit, vt *sensum concludat*. Vnde et *comprehensionem* Rhetores pro periodo dixerunt, quoniam, si iusta et absoluta est, totum aliquem sensum suo veluti orbe et ambitu comprehendere debet. Et Cic. Or. 5. *conclusam, terminatamque* orationem non alio sensu dixerat.

Conclusio.

Primum *conclusio* dicitur, quem ἐπίλογον Graeci vocarunt, *artificiosus terminus orationis*, tribus partibus, enumeratione, amplificatione, commiseratione constans, vt est ap. Auct. Herenn. 1, 2. et 2, 30. Similis est Ciceronis de Inu. 1, 50. definitio: „*Conclusio* est exitus et determinatio totius orationis, habetque tres partes, enumerationem, indignationem, conquestionem. Deinde in figuris etiam elocutionis commemorat *conclusionem* A. Herenn. 4, 30. *quae breui argumentatione ex iis, quae ante dicta sunt, aut facta, conficiat id, quod necessario consequatur.* Cicero autem Or. 3, 53. *rationis aptam conclusionem* inter lumina vel figuras sententiarum refert. Ad quem locum Strebaeus hoc exemplo vtitur: „Quodsi pro republ. oportere accedere

cedere ad periculum, et ratione demonstratum est, et exemplo comprobatum: ii sapientes sunt existimandi, qui nullum pro salute patriae periculum vitant." — Porro *sententiarum conclusio* pro periodo dicta Cic. Or. 50. Latius vero patet ea, quam Lib. 2. de Or. Cap. 8. et alibi *verborum conclusionem* appellat. Nam rhythmum et numerum orationis intelligit: Strebaeus quoque de clausula apte et suauiter cadente accepit. Sic Lib. 3, 44. quem cantum et versum, item verborum numerum, et vocum modum dixerat, mox *vocis moderationem*, et *verborum conclusionem* appellat. vid. voc. *concludere*. Denique, cum Quintil. Lib. 10, 2. 17. reprehendit eos, qui *praecisis conclusionibus* obscuri, Sallustium et Thucydidem superare existiment, de ἀποδόσεσι cogitandum est, quas, qui breuitatis nimiae vel acuminis causa omittunt, obscuram orationem reddunt, quam inde ἀνταπόδοτον, ἀνακόλουθον et δυσπαρακολούθητον Graeci dixerunt. vid. Lex. Gr. techn. in h. vocc.

Concursio. Concursus.

In eadem verba impetus et concursio, figura elocutionis a Cicerone memorata de Or. 3, 54. Capperonerius ad Quintil. 9, 1. intelligit Graecorum συμπλοκήν, cuius exemplum est Ciceronis pro Mil. „*Quis eos postulauit? Appius. Quis produxit? Appius.* Sic et Strebaeus. cf. Quint. 9, 3. 31. — Alia est *vocum*, f. vocalium literarum *concursio*, vnde vel hians vel aspera oratio redditur, de qua vid. Cic. Or. 44. sqq. Idem *concursus* etiam vocalium dicitur Quintil. 9, 4. 33. *qui, cum accidit*, inquit, *hiat et intersistit et quasi laborat oratio.* — Alius *concursus oris* est eorum, qui, si inter dicendum aut memoria fefellerit, aut cogitatio non suffragetur, labiis trepidant. Itaque Quintil. 11, 3. 56. hanc quoque *cum verbis colluctationem* appellat, et alio loco §. 121. *cum ore concurrente rixari.* cf. Seneca de Benef. 2, 1. de Ira 3, 15. pr. Epist. 11. quae loca Gesnerus ad Quintil. 10, 7. 8. laudauerat. Cresollius in Vacatt. Autumn. Lib. 2. p. 225. haec habet: „Qui timidi sunt et verecundi, iis facile labra coeunt, et aegre diducuntur, quod Latini scriptores *os concurrere*, siue *labra* dicere solent. Sunt autem eiusmodi homines in periculo, ne compressa nimium labia, dum volunt postea diducere, sonitum edant, quod graecae eruditio-

eruditionis auctores βαμβαλίζειν dicunt, h. e. ψοφεῖν τοῖς χείλεσι, vt docti monuerunt."

Condimenta.

Genera illa et modi dicendi, ex quibus oratio suauitatem et venustatem trahit, quales sunt in facetiis, lepore, vrbanitate etc. v. Cic. Or. 2, 67. et Lex. Gr. techn. in voc. ἥδυσμα.

Conduplicatio.

Figura elocut. cum ratione amplificationis aut commiserationis, eiusdem vnius aut plurium verborum iteratio. Ita definit Auct. Herenn. 4, 28. cf. Lex. gr. techn. in vocc. ἐπίζευξις, ἐπαναδίπλωσις, παλιλογία, quibus Graeci illam formam significarunt. Affinis illi figurae est, quam idem Rhetor *interpretationem* vocat, quae non iterans idem redintegrat verbum, sed id commutat, quod positum est, alio verbo, quod idem valeat. Cicero eandem innuit de Or. 39. his: *cum verba duplicantur*, vel *geminantur*, vt ait Quintil. 9, 3. 28. vel amplificandi vel miserandi gratia. vid. *replicatio.* — Iul. Rufinian. p. 30. *duplicationem* interpretatur ἀναδίπλωσιν, qua idem verbum continuatim repetatur. vid. voc. *inclusio.*

Confirmatio.

Auct. Herenn. 1, 3. *Confirmatio*, inquit, est nostrorum argumentorum expositio cum asseueratione. Ciceroni de Inu. 1, 24. dicitur *ea pars orationis, per quam argumentando nostrae causae fidem et auctoritatem et firmamentum adiungit oratio.* Sequitur ibi vberrimus locus de iis rebus, ex quibus argumentatio omnis, causarum singulis generibus apta, conficiatur. De hac *confirmatione*, quae in partibus orationis tertium locum post narrationem occupat, copiosius agit Quintil. 4, 3. „*Probanda* sunt, ait, quae propter hoc exposuimus,“ h. e. narrationem causae sequi debet *confirmatio* earum rerum quas narrauimus. Quod Quintil. plerumque *confirmare* dicit, alio loco Lib. 5, 1. etiam *alleuare* nominat.

Conformatio.

Auctori Herenn. 4, 53. *conformatio* dicitur, cum aliqua quae non adest, persona confingitur, quasi adsit, aut cum res muta aut informis fit elegans, et formata, et ei oratio tribuitur ad dignitatem accommodata aut actio quaedam. Describitur in his *προσωποποιΐα*, coniuncta cum *εἰδωλοποιΐα* et *ἠθοποιΐα*, de quibus cf. Lex. gr. techn. — Cicero autem ea voce vtitur, vt notet, quas vulgo *figuras* sententiarum, Graeci *σχήματα διανοίας* vocant, vt Cic. Brut. 37. et Or. 39. vbi *conformatio sententiae* dicitur. cf. Quintil. 9, 2. et Clau. Ciceron. in h. v.

Confragosus.

Versus et voces *confragosas* Quintil. 1, 1. fin. appellat, in quibus ex pluribus et asperrime coeuntibus inter se syllabis magna difficultas pronuntiandi nascitur. Metaphora luculenter translata ex aquis, quae inter obstantia saxa se *frangunt*, et reluctantur: vnde illi generi oratio *aequabiliter fluens* opponitur. v. voc. *fusus*. Lib. 9, 4. 116. etiam *fragosis*, *lenia*, et 8, 5. 29. *inaequalia* et *confragosa* ita *eminentibus* opponuntur, vt illa in vitio, haec in virtute sint. Nam ad illa impingimus et offendimus, haec admiramur. vid. Berger de nat. pulcr. Or. p. 338. sq. vbi hoc omne genus dicendi, numeris et suauitate et concinnitate carens, scriptorum veterum recentiorumque exemplis apte illustrat. Similis metaphora est, qua Sidon. Apollin. Lib. 9. epist. asperitatem illam orationis significat, cum *orationem salebrosas passam iuncturas, per cameram palati volutatam balbutire* dicit. cf. Senec. Ep. 100. Itaque et Quintilian. 11, 2. 46. orationem *salebrosam* et *resistentem* dicit, quae memoriae vitio vel negligentia interrumpitur: *der stockende Vortrag eines Redners, der schlecht memorirt hat.* Eandem mox *deformem haesitationem* appellat.

Confusio. Confusus.

Simplex et vndique praecisa narratio, inquit Quintilianus 4, 2. 47. non tam *narratio* vocari potest, quem *confusio*. vid. Lex. gr. techn. in voc. *σύγχυσις*, ex qua illa expressa videtur. Hinc *confusa* oratio Ciceroni

ceroni Or. 3, 13. est obscura, ex negligentia ordinis, in qua nihil sit primum, nihil secundum: vnde et *perturbata* dicitur: *verwirrt, undeutlich.* Ei opposita est *clara, pura, dilucida*, metaphoris ab aqua vel turbida, vel clara, vel pellucida sumtis. cf. Cap. 10. l. c. Iam intelligi poterit, quale sit vitium vocis et pronuntiationis, quod Plin. Ep. 4, 7. *confusum os* appellat. Ei contrarium *os planum* commemorat idem Lib. 6. ep. 11. hoc est, interpretante Gesnero, quod singula verba recte explicet, syllabas non obscuret, aut deuoret etc.

Confutatio.

Auct. Herenn. 1, 3. *confutatio* est, ait, contrariorum locorum dissolutio. Graeci etiam λύσιν dixerunt, vt docuimus in Lex. gr. techn. ad voc. λύσις. vid. infr. *reprehensio.* Etymologiam vocabuli docte exposuit Voss. Instit. Rhet. Lib. 3. p. 379. sq.

Congeries.

In collocandis tractandisque argumentis *congeries* dicitur, cum omnia argumenta, vt fortius aduersarium feriant, in vnum locum conferuntur et colliguntur, quam et *turbam* et *contextum* dicunt, qui contraria ratio est, quum argumenta *dissoluuntur* per partes vel *diducuntur*. Has omnes metaphoras in vno loco adhibet Quintil. 5, 13. 12. sqq. —

Similis est *congeries* verborum et sententiarum idem significantium, quae amplificationem in elocutione efficit, docente Quintil. 8, 4. 26. Haec ratio amplificandi, ab illa, quae Graecis συναθροισμὸς dicitur, et inter figuras commemoratur, ita discrepat, vt haec vnius tantum rei multiplicationem, illa autem plurium rerum congeriem praestet. Ad alterutrum genus haud dubie pertinet, quam *consummationem* dicit Quintil. 9, 2. 103. διαλλαγή a Gorgia Rhetore dicta, *cum plura argumenta ad vnum effectum deducuntur*, vel etiam *cum in digitos diducuntur*, vt ait Lib. 11, 1. 53. vbi aptior lectio esse videtur Cod. Goth. *deducet.* —

Ad *congeriem* etiam referre nonnulli solent formam illam orationis, qua *verba idem significantia congregantur*, quam adfert Quintil. 9, 3. 45. vt in his: *Catilina, perge quo coepisti, egredere ex vrbe, proficiscere.* Item: *abiit, excessit, erupit, euasit.* Hanc ta-

 men

men formam notat a Caecilio *pleonasmum* dici, quae sit abundans supra necessitatem oratio. Eandem etiam *pleonasmo* vim tribuit Aquila Rom. de Fig. eloc. p. 23. Pith. „necessarius, inquit, huius figurae vsus in eo est, vt verba quidem adiiciamus, non tam enunciandae rei necessaria, quam vt ex his magnitudo vel dignitas, vel moralis aliqua commendatio, aut denique species motura iudicem circumponatur. Alioquin, si nihil eorum additio verbi efficiet, vitiosa erit.“ De eodem genere augendae orationis cf. Gellius 13, 24. vbi *exaggerationem* appellat, cum verba vel sententiae idem significantes cumulantur: id quod multis Graecorum et Latinorum exemplis ostenditur. vid. quae ad voce. *Percursio* et *Coaceruatio* dicta sunt.

Coniectura. Coniecturalis.

Status, f. constitutio causae *coniecturalis*, Graecorum στοχασμός, Latinis Rhetoribus dicitur, cum de facto controuersia est et coniectura rerum quaeritur. Sic *R.* Herenn. 1, 11. Vnde et *infitialis* hic status vocatur, quoniam factum negatur, vt habet Cic. Top. 24. cf. Partit. Or. 29. et Quintil. 3, 6. Alio loco idem ille Auctor Lib. 2, 2. primam et difficillimam hanc causam coniecturalem dicit, ibidemque sex eius constitutionis partes numerat, *probabile*, *collationem*, *signum*, *argumentum*, *consecutionem*, *approbationem*, quorum singulorum vis suis locis explicabitur. De ea constitutione vid. Cic. Inu. 1, 8. et vberius eius locos explicatos Lib. 2, 5. Ibi, *omnis coniectura*, inquit, *ex causa*, *ex persona*, *ex facto ipso*, *capienda est*. *Causa* distribuitur in *impulsionem*, et *ratiocinationem*. Ex *persona* coniectura capietur, si eae res, quae personis attributae sunt (v. Lib. 1, 24.) diligenter considerabuntur. Ex *facto* ipso suspiciones ducentur, si totius administratio negotii ex omnibus partibus pertentabitur. cf. Partit. Or. Cap. 10. vbi locos coniecturae separatim et per partes singulas explicat, quarum omnium haec duo genera vniuersa ponit, vt coniecturam vel in *verisimilibus*, vel in *propriis* rerum notis positam statuat.

Coniugatio.

Locus est argumentandi in Topicis *ex coniugatione*, cum argumentum aliquod ex verbis coniugatis, sensu

sensu grammatico, dicitur, vt *pluuia*, *pluere*, *compluuium*. vid. Cic. Top. 9. Quintil. 5, 10. 85.

Coniungere.

Coniungere vocales, apud Cic. Or. 44. est, contrahere, ita vt altera vocalis elidatur. „Nemo ita rusticus est, inquit, qui *vocales* nolit *coniungere*.“ Est ergo descriptio *elisionis*, quam *συναλοιφὴν* Graeci dixere. vid. Lex. gr. techn. in h. v. et Quintil. 10, 4. 36. Contrarium illi est apud Cic. l. c. *distrahere voces*, h. e. per hiatum, et sine elisione pronuntiare.

Conquestio.

In pronuntiatione oratoria, Auctori Herenn. 3, 13. *conquestio* dicitur oratio, quae incommodorum amplificatione animum auditoris ad misericordiam perducit. — Ciceroni de Inu. 1, 52. dicitur tertia pars conclusionis, s. epilogi, estque oratio auditorum misericordiam captans, quam Auctor. Herenn. *commiserationem* dixerat. vid. Lex. gr. techn. in vocc. *ἔλεος*, et *σχετλιασμός*. Locos, e quibus auditorum misericordia captari possit, sedecim recenset Cic. l. c. Cap. 55.

Consecutio.

In variis modis tractandae causae coniecturalis, et coarguendi quidem in ea causa aduersarii, numeratur etiam *consecutio*, quae hanc vim habeat, vt quaeratur, *quae signa nocentis et innocentis consequi soleant*. v. Auct. Herenn. 2, 5.

Consistere.

Rhetores Latini, inprimis seriores, ex graeco *συνιστάναι* et *ἀσύστατον*, *consistere causam vel controuersiam* dixere, si ea iudicio et disceptationi apta esset, et in ea locum haberet intentio et depulsio. Sic Cur. Fortunat. Rhet. Schol. p. 39. et Gell. N. A. 5, 10. vbi vid. Gronou. Inde etiam haud dubie *constitutio* dicta, quamuis ea iam ab antiquioribus Rhetoribus vsurpata vox est. v. voc. *constitutio*. cf. Sulpic. Vict. Inst. Orat. p. 242. Pith. qui Zoilum secutus est cum aliis Graecis, et inprimis Georg. Trapezunt. Lib. 1. Rhet. p. 8. sqq. ed. Ald. vbi *ἀσυστάτων*, quae *inconsistentia* appellat, haec e graecis maxime conuersa genera ponit:

nit: *vnicum* (*μονομερὲς*) *aequale* (*ἰσάζον*) *conuertibile* (*τὸ κατὰ τὸ ἀντίστροφον*) *inexplicabile* (*ἄπορον*. v. Gell. 9, 15.) *non verisimile* (*ἀπίθανον*) *impossibile* (*ἀδύνατον*) *turpe* (*ἄδοξον* vel *ἀπρεπὲς*) *sine circumstantia* (*ἀπερίστατον*) *sine colore* (*ἄχρωμον*) *impensum* (*ἑτερορεπὲς*) *erraticum* (*παρ' ἱστορίαν*) et *praeiudicatum*. Horum singulorum vis et sensus partim a nobis in Lexico gr. technol. declaratus, partim ex ipsis Trapezuntii libris petendus est.

Consolatio.

Cic. Or. 3, 55. *consolatio* dicitur id genus dicendi vniuersum, quod consolandi causa instituitur: *die Trost-Rede, der Vortrag des Tröſters.*

Constitutio.

Explicante Auctore Herenn. 1, 11. *constitutio causae* (gr. *στάσις*) est *prima deprecatio defensoris, cum accusatoris insimulatione coniuncta*. Hinc tres *constitutiones* statuit, ex disciplina quidem Hermetis doctoris, f. vt alii legunt, Hermagorae, *coniecturalem*, *legitimam*, *iuridicialem*, de quibus suo loco dicetur. — Cicero de Inuent. 1, 8. *constitutionem* vocat, *quaestionem ex qua causa nascitur*, definitque *primam conflictionem causarum ex depulsione intentionis profectam*. Quatuor numerat constitutiones, ex controuersia *facti*, *nominis*, *generis*, *actionis*, quarum prima *coniecturalis*, secunda *definitiua*, tertia *generalis*, quarta *translatiua* appellatur, gr. *στοχασμὸς*, *ὅρος*, *ποιότης*, *μετάληψις*, de quibus in Lex. gr. techn. copiosius dictum est. Cum autem Cicero multa in Libris de Oratore mutauit, accuratiusque et elegantius docuit, quam in illis Rhetoricis Libris fecerat, tum Lib. 2, 25. tria tantum constitutionum genera, *coniecturale*, *generale*, et *definitiuum* describit, in quibus sit vel controuersia *facti*, vel *generis*, vel *nominis*. Et Cap. 26. „Ita sunt, inquit, tria omnino genera, quae in disceptationem et controuersiam cadere possint, 1) quid fiat, factum, futurumque sit (h. e. *coniecturale*) 2) quale sit, (*generale*) 3) quomodo nominetur (*definitiuum*). Nam et illud quidem, quod quidam Graeci adiungunt, rectene factum sit, totum in eo est, quod, quale sit, quaerimus.“ vid. quae a nobis dicta sunt in voc. *iuridicialis*. — In Topicis autem Cap. 25. primum

primum στάσιν interpretatur *ſtatum*, quo verbo deinde ceteri etiam Rhetores vſi ſunt: „*refutatio accuſationis*, ait, *in qua eſt depulſio criminis, quae Graece στάσις dicitur, Latine appelletur ſtatus: in quo primum inſiſtit quaſi ad repugnandum congreſſa defenſio.* Hunc locum adfert Quintil. 3, 6. 13. qui ibi ita ſtatuit: „Quod nos *ſtatum*, id quidam *conſtitutionem* vocant, alii *quaeſtionem*, alii *quod ex quaeſtione appareat.* Theodorus *generale caput* (κεφάλαιον γενικώτατον) ad quod referantur omnia. Appellatio autem (ſcil. στάσεως vel *ſtatus*) dicitur ducta vel ex eo, quod ibi ſit primus cauſae congreſſus, vel quod in hoc cauſa conſiſtat." Idem porro contendit, *ſtatum* non eſſe ipſam cauſarum conflictionem, ſed potius id, quod ex prima conflictione naſcatur. Ita v. c. prima conflictio haec ſit: *feci, non feci.* Hinc naſcitur *ſtatus*, quo quaeritur, *an fecerit?* et quidem *ſtatus coniecturalis.* Ex opinione Quintiliani, quam ibid. §. 21. adfert, *ſtatus cauſae eſt, quod eſt in ea potiſſimum, et in quo maxime res vertitur.* — In ſtatuum numero conſtituendo, quantum veteres Graeci inprimis Rhetores a ſe inuicem diſcrepauerint, docuit Quintil. l. c. vbi plurimorum, qui tres ſtatus generales faciebant, ſententiam amplectitur; quamuis et eos recenſet, qui quatuor, quinque, ſex, ſeptem et octo ſtatuum genera feciſſent. Negat enim vllam iuris diſceptationem eſſe, quae non poſſit, *finitione, qualitate, coniectura*, explicari. Sunt tamen nonnulla alia loca, in quibus quatuor ſtatuum genera vel commemorat vel probat. Libro 5, 14. 3. ita ſtatuit: „aut *negandum*, aut *defendendum*, aut *transferendum:* extra haec in iudiciis fere nihil eſt." Iam *negandi* forma eſt duplex, 1) aut non eſſe factum; quod eſt *coniecturae;* 2) aut non hoc eſſe quod factum ſit; quod eſt *finitionis. Defendendi* autem ratio ad ſtatum *qualitatis*, *transferendi* ratio ad actionis controuerſiam, ſ. *translationem* pertinet. Eodem modo Lib. 7, 5. init. quatuor genera conſtitutionum his verbis deſcribit: „Qui neque feciſſe ſe negabit, (*coniectura*) neque aliud eſſe quod fecerit, dicet, (*finitione*) neque factum defendet, (*qualitate*) neceſſe eſt in iure ſuo conſiſtat: in quo eſt *actionis* quaeſtio. Inprimis autem luculenter vim iſtarum quatuor conſtitutionum explicat Lib. 3, 6. 83. „Diſcant igitur ante omnia, *quadripartitam* in omnibus cauſis eſſe rationem,

quam primum intueri debeat, qui acturus est. Nam vt a defensore incipiam, longe fortissima tuendi se ratio est, *si quod obiicitur, negari potest:* proxima, *si non id, quod obiicitur, factum esse dicitur*: tertia honestissima, *qua recte factum ostenditur.* Quibus si deficiamur, vltima quidem, sed iam sola superest salus, aliquo iuris adiutorio elabendi ex crimine, quod neque negari, neque defendi potest; vt non videatur *iure actio intendi.* Hinc illae quaestiones, siue *actionis*, siue *translationis.*" — Sulpicius Vict. in Institt. Rhet. p. 250. *statum* dicit summam quaestionem, ad quam referenda sit omnis oratio. Deinde Graecorum rationem secutus, status diuidit in *rationales* et *legales*, illisque attribuit *coniecturam*, *finem*, *qualitatem*, *translationem*, his autem legalibus quatuor partes adsignat, *scriptum et voluntatem*, *leges contrarias*, *collectionem*, *ambiguitatem*, cf. Aurel. Augustin. Princ. Rhet. p. 293. Cassiodori Comp. Rhet. p. 337. et quae diximus ad voc. *quaestio*. Idem ille Augustinus mox p. 295. ita etiam vocabulum *status* explicat, vt simul metaphoram ex re gladiatoria et arena pugnantium ductam significet. „Quam nos adhuc, inquit, *quaestionem* diximus, alii *statum* nominarunt, ab eo videlicet, quod in ea et exordium quaestionis et summa consisteret. Primo enim quasi eminus, cum hinc dicatur factum esse, inde non esse factum, nulla pugna est, sed futurae pugnae meditatio. Deinde cum propius accessum est, et quasi ad manus ventum, altercationi et contentioni mutuae media quaestio interuenit, sit nec ne factum. In ea vterque *consistit*, omisso quod ante dicebat: vnde ei quaestioni *status* nomen impositum est." cf. Isidor. Art. Rhet. p. 357. et Georg. Trapez. Lib. 1. Rhetor. p. 10. Ald. qui in hac quidem de constitutionibus disciplina nihil fere habet, in quo a veterum technologia recederet; et Voss. Inst. Rhet. Lib. 1. p. 116. sq.

Consultatio. vid. *Quaestio.*

Consummatio. vid. *Congeries.*

Contentio.

Quot in homine virium intendendarum modi cogitari possunt, totidem fere sunt, quos in oratore obseruatos

ſeruatos *contentionis* vocabulo Rhetores etiam Latini expreſſerunt. Quo primum illud pertinet, quod, vt Graecis ἀγῶνες, ita Latinis *contentiones* cauſarum orationes forenſes, ciuilium oratorum propriae, dictae ſunt v. Cic. Or. 2, 17. et 56. vbi etiam pro altercatione dici videtur. Quintil. 5, 1. et alibi paſſim. Semper enim cum pugna, et acie, et certamine, omnis illa opera forenſis comparari ſolet, vt a Cic. de Orat. 1, 34. in Bruto 9. et 62. de opt. gen. Or. Cap. 6. a Quintiliano Lib. 10, 5. 16. ſqq. qui et materiis demonſtratiuis h. e. ἐπιδεικτικοῖς, opponit eas, quae ſint *in actu et contentione*, ſuaſorias et iudiciales cauſas. Plinius Epiſt. 7, 9. hunc ipſum *ſtilum pugnacem et bellatorium* appellat. Et Caſſius apud Senecam (Excerpt. Controu. 3. p. 398.) demonſtraturus, quid inter declamationem et orationem forenſem interſit, „totum aliud eſt, inquit, *pugnare*, et *ventilare*. Hoc ita ſemper arbitratum eſt, ſcholam quaſi ludum eſſe, *forum arenam*. Et ideo ille in foro primum dicturus, *tiro* dictus eſt.“ Sic et Aquila Rom. p. 22. ad figuram τȣ̃ ἀσυνδέτȣ, quod *ſolutum* appellat, „optabile eſt, inquit, elocutionis figuris modum adhibere, et iis maxime, quas diximus ad oſtentationem (ἐπίδειξιν) magis, quam ad *certamen* (ἀγῶνα) facere.“ cf. Cic. ad Att. 1, 16. Quare argumenta, quibus rem noſtram defendimus, a Quintiliano 4, 2. 102. *auxilia* dicta ſunt, verbo e media re militari petito. cf. Geſneri adnotatio ad hunc locum, quem, aliqua ex parte mendoſum, ita vel legendum, vel certe intelligendum eſſe puto: *ſi plura proderunt, etiam coniungere licebit, vt, quae obſtant, in medio, velut auxiliis noſtris interpoſita, minus habeant virium.* Ex eodem fonte eadem argumenta etiam *praeſidia* vocat Cicero de Or. 2, 76. — Propria autem oratoris ipſius *contentio* dicitur, quae ineſt in vi quadam et vehementia dicendi, animis flectendis commouendisque apta. v. Cic. Brut. 59. Et Cap. 66. vbi *animi et vocis contentionem* diſerte diſtinguit. —

In voce et pronuntiatione, ab Auct. Herenn. 3, 13. *contentio* vocatur oratio acris, et quodammodo clamoſa, ad confirmandum inprimis et confutandum accommodata, oppoſitaque *ſermoni*, h. e. ſedatiori dicendi modo: *lebhafte Erhöhung der Stimme, doch ohne Ausdruck des Pathos*. vid. quae dicta ſunt ad voc. *am-*

plificatio, et *sermo*. Sic et Cic. Or. 3, 45. „non alia, inquit, sunt *sermonis*, alia *contentionis* verba; neque ex alio genere ad vsum quotidianum, alio ad scenam pompamque sumuntur.“ Itaque in pronuntiandis periodis longioribus *contentiones* et *remissiones* dicuntur, quas Graeci ἄρσιν et θέσιν vocarunt, de quibus vid. Cic. Orat. 1, 61. et de Offic. 1, 37. Ad *contentionem* vocis etiam hoc referendum esse, vt variis modis ac sonis vox distinguatur, et euitetur quod Graeci τὸ ὁμότονον dixerunt, patet e loco Cic. Brut. 66. vbi de Crasso: *animi magna, vocis parua contentio, omnia fere vt similiter atque vno modo dicerentur.* Vnde et *contenta* vox est, qua atrociter dicitur Cic. Or. 17. —

Denique Auct. ad Herenn. 4, 13. *contentionis* vocabulo quoque significat figuram verborum (σχῆμα λέξεως,) *cum ex contrariis verbis aut rebus oratio conficitur*, vel, vt Cap. 45. definit, *cum contraria referuntur.* Inter haec autem duo contentionum genera hoc interest, quod illud ex verbis celeriter relatis constat, in hoc sententiae contrariae ex comparatione referuntur. Vtrumque inest in antithetis vel verborum, vel sententiarum. v. Cic. Or. 3, 53. Quintil. 9, 3. 32. et 81. vbi et *contrapositum* appellat. cf. Lex. gr. techn. in vocc. ἀντίθεσις et ἀντίθετον.

Contextus.

Hanc vocem, cuius nota significatio est vulgaris illa, qua de verborum sententiarumque coniunctione, commissura et iunctura, vel tota oratione dicitur, vt ap. Cic. Partit. 23. et alibi passim, Quintilianus Lib. 9, 4. 129. cum *orbe* ita coniunctim adhibet, vt naturam periodi historicae definiat: „Historia, inquit, non tam finitos numeros, quam *orbem* quendam *contextumque* desiderat.“ - In quo quidem loco numeri *finiti*, qui et *conclusi* dici solent, periodo oratoriae et absolutae proprii sunt, quae omnem sensum ambitu suo comprehendere debet: *contextus* autem laxiorem quendam membrorum nexum significat, qui magis rerum coniunctionem, quam artificiosum verborum et sententiarum ambitum requirit. Haec est quam εἰρομένην λέξιν Aristoteles, *fusum* et *tractum* orationis genus Cicero dixerat. vid. voc. *fusus* et in Lex. gr. techn. voc. εἰρομένη. — Eandem fere metaphoram, a textura ductam, secuti sunt,

sunt, qui orationi *filum* aut mollius aut crassius tribuerent, vt vel elegantiam et concinnitatem quandam illius, vel simplicitatem et exilitatem et asperitatem significarent. Sic Quintil. 9, 4. 17. Lysiae dicendi *textum* tenue et rarum tribuit; de quo vid. ad voc. *tenuis*. cf. Macrob. Saturn. 6, 3. — Cicero Lib. 9. epist. 21. „epistolas, inquit, quotidianis verbis *texere* solemus." Neque alia metaphora est, qua Horatius *tenui* deducta poemata *filo*, et versus *deducere* dixit, Epist. 2, 1. 225. et Sat. 2, 1. 4.

Continens.

Hoc verbo Cicero in Topic. 25. interpretatur, quod Graeci in disciplina de statibus τὸ συνέχον dixere, h. e. firmamenta quaedam defensionis, quibus sublatis defensio nulla fit. vid. Lex. gr. techn. in voc. *αἴτιον*. Quintilianus 3, 11. τὸ συνέχον, inquit, *continens* alii, alii *firmamentum* putant, Cicero *firmissimam argumentationem defensoris*, et *appositissimam ad iudicationem*. Ibi haec addit: „verius et breuius, qui statum et continens et iudicationem idem esse voluerunt: *continens* autem, quo sublato lis esse non possit." In quo quidem loco affectatam circa rerum nomina subtilitatem reprehendit, inprimis Hermagorae, qui haec omnia minutius concidisset. Libro autem 7, 2. init: „de re quaestiones generales sunt et definitae, id est, quae *non continentur*, et quae *continentur*." — *Continentia* verba Cic. Partit. 15. dicuntur, quae per coniunctiones iunguntur. — *Continentia* autem *cum ipso negotio* Cicero de Inuent. 1, 26. appellat ea, quae ab re separari non possunt, et semper ad eam affixa esse videntur. Ex his prima est breuis complexio totius negotii, quae summam continet facti: deinde causa eius summae, per quam, et quamobrem, et cuius rei causa factum sit, quaeritur: deinde ante rem gestam quae facta sunt, vsque ad ipsum negotium: deinde, in ipso gerendo negotio quid actum sit: deinde, quid postea factum sit.

Continuatus. Continuatio.

Multiplicem et ad omnes fere orationis partes pertinentem istorum verborum vsum Rhetorum Latinorum lectio ostendebat. In ipsa elocutione *continuatio* primum Auctori Herenn. 4, 19. simpliciter definitur, *densa*

densa et continens frequentatio verborum cum absolutione sententiarum, eamque ille in figuris orationis, et exornationis generibus numerat. Cicero idem *continuatum* appellauit Lib. 3. de Or. 54. cf. Georg. Trapez. Lib. 3. Rhet. p. 74. *Continuatio* autem *uerborum* apud Ciceronem vim habet periodi, ita in orbem veluti quendam fictae, vt prima cum vltimis vno quasi filo constricta cohaereant: de Or. 1, 61. et Or. Cap. 25. in hoc praecepto: „*continuationem verborum relaxet et diuidat*," h. e. membra breuiora periodis intermisceat. Quamuis Aquila Rom. de Fig. p. 161. sq. Ruhnk. *continuationem perpetuae orationis*, et *continuatam* orationem dixit eam, quam *εἰρομένην λέξιν* vocarunt Graeci. Cicero *genus dicendi fusum et tractum* appellauit. „*Vbi semper continuatur oratio, nec vllae quasi respirationes* (sic corrigendus est hic locus) *ex interuallis atque definitionibus periodorum interponuntur, et audientem et dicentem fatigat.*" Angustiori vero etiam sensu dicitur, cum non singula et simplicia verba, sed coniuncta et contexta secum inuicem enuntiantur; quam Graeci *συνέχειαν* vel *συνάφειαν*, *contextum* quendam dixerunt. v. Cic. Or. 3, 43. Nempe sermo ibi est de ornatu orationis, qui non ex singulis verbis sit, sed ex *continuatis coniunctisque*. Haec autem *continuatio* primum collocationem, deinde modum quendam et formam desiderat, h. e. numerum, qui non in simplicibus, sed in coniunctis verbis cernitur. Huc pertinet quoque, quod Auct. Herenn. 4, 18. *continuata* verba dixit, quae ita inter se nexa sint, vt vis concludendi appareat. Sermo est de *contrario*, quod inter exornationis genera retulerat: „hoc genus, inquit, breuibus et *continuatis* verbis perfectum esse debet:" *die Gegensätze müssen vermöge der Kürze der Sentenz leicht zu übersehen seyn, und schnell auf einander folgen, ohne durch irgend einen andern nicht dazu gehörigen Gedanken getrennt zu seyn.* Hanc mox *breuem* et *absolutam conclusionem* appellat. —

Continuus numerus est, qui definitis pedibus, vt in metro poetico, conficitur, diuersus ab oratorio, qui est solutior et remissior interuallis. Sic Cic. Or. 3, 48. Graeci eodem modo *μέτρα συνεχῆ* dixere, vt docuimus ad voc. *συνεχής* in Lex. gr. techn. Porro Auct. Herenn. 3, 13. contentionis illius, quae in voce et pronun-

pronuntiatione oratoria cernitur, duas partes facit, *continuationem* et *distributionem*; et illam quidam definiunt *orationis enunciandae accelerationem clamosam.* Ea nimium tum locum habet, cum orator affectu concitatus, continuo et accrescente impetu loquitur. Ipse enim Rhetor, vocis modum in eo genere adhibendum descripturus, *in continuatione*, inquit, *adaucto mediocriter sono vocis, verbis continuandis, vocem quoque sumgere oportebit, et torquere sonum, et celeriter cum clamore verba conficere, vt vim volubilem orationis vociferatio consequi possit.* Id faciunt, qui, vt Cicero ait Or. 25. *aceruatim multa frequentantes, vna complexione deuinciunt.* —.

Denique memoriae etiam virtus est, *continuare verba*, hoc est, sine haesitatione, et intermissione, ex memoria orationem proferre. Itaque Quintil. 4, 7. 61. haec coniunxit: *turbari memoria, et continuandi verba facultate destitui.*

Contortus.

Obseruasse mihi videor, Ciceronem duplici istam vocem sensu adhibuisse, totidem metaphoris nixo, quarum vnam ex Graecorum loquendi consuetudine, alteram vero ex fundo Latino promsisse videtur. Cum enim Graeci Rhetores vocibus *συστρέφειν*, *συστροφή*, *κατασρέφεσθαι* vsi essent, vbi breuitatis, rotunditatis, contractionisque notio significanda erat, iisque *τὸ πλατύνειν*, *διαβαίνειν*, et *μῆκος* opposuissent, id quod copiosius in Lex. gr. techn. demonstrauimus, Cicero primum *contortum* dixit, quicquid nimia breuitate elatum esset, ex eademque obscuritatem vel difficultatem quandam traxisset. Huc pertinet praeceptum illud Lib. 1. de Inuent. cap. 20. ne quid in oratione perturbate, ne quid *contorte* dicatur, et de Or. 1, 58. vbi res *contortas* et *difficiles* simillimo sensu iunxit. Quamuis Graevius ad Herenn. 1, 9. vbi idem narrationis praeceptum occurrit, *contortam* narrationem de confusione ordinis rerum explicat, quae rerum coniungendarum transpositione, et non necessariorum interpositione fiat; *perturbatam* autem ad temporum confusionem refert; Aldus vero Manutius *contorte dicere* de hyperbatis intelligebat. — Neque absimilis metaphora est, qua idem *implicatum* et *tortuosum* in oratione dicit, quod obscuritatis

tatis et difficultatis vitio laborat, de Fin. 3, 1. — Deinde, cum apud Latinos *contorqueri* hasta vel iaculum diceretur, quod, ante quam emitteretur, manibus agitatum vibrabatur, vt eo maiore cum vi et vehementia et celeritate ferretur (cf. Virg. Aen. II, 52. VII, 165. XII, 490.) hinc, quicquid in oratione vehementius animos feriret, siue ob celeritatem pronuntiandi ex acuta breuitate ortam, siue ob impetum et spiritum et vim dicentis aliquo affectu concitati, id omne *contorqueri*, et *contortum* dictum est. Itaque Cicero in Orat. 20. *contortam* et *acrem* orationem oratoris forensis, opponit historicorum rationi dicendi *tractae* et *fluenti* h. e. leniori, moderatiori, quoniam in ea magis perspicuitas et explanatio et ordo, et concinnitas, quam vis et celeritas, aut impetus sententiarum quaeritur. Et ibidem Cap. 70. „Demosthenis, inquit, non tam vibrarent fulmina illa, nisi *numeris contorta ferrentur.* cf. Quintil. 9, 4. 116. vbi *lenibus* opponuntur *contorta:* his aures excitantur, illis mulcentur. — Lubet in hoc loco, quomodo diuersae gentes ad vnam eandemque rem significandam variarum rerum similitudines arripuerint, variauerintque metaphoras, animaduertere. Graeci quidem, vt illam sententiarum vim, neruosamque veluti breuitatem notarent, etsi iis quoque verbis vsi sunt, quae *contrahendi contorquendique* potestatem habent, tamen non de hasta vel iaculo vel tormento, sed potius de serpentibus cogitarunt, quae vires suas contorquendo, et membra conglobando maxime augent et exserunt. Itaque Demetrius de Eloc. 8. *λόγον ἐσπειραμένον πρὸς δεινότητα,* orationem *in gyrum tortam* dicit, contrariam *τῷ ἐκτεινομένῳ,* huiusque metaphorae fontem ita monstrat: *οὕτως ἐκτεινόμενον* (sc. *τὸ ῥηθὲν*) *ἐκλύεται τοῦ λόγου τὸ θυμικὸν καὶ σφοδρόν. ὥσπερ τὰ θηρία συστρέψαντα ἑαυτὰ μάχεται, τοιαύτη τὶς ἂν εἴη συστροφὴ καὶ λόγου, καθάπερ ἐσπειραμένου πρὸς δεινότητα.* h. e. *adeo extensa dissoluitur orationis iracundia: vt belluae, cum se contorserint, pugnant: huiuscemodi est orationis breuis compressio, quae in gyrum quasi torta sit ob grauitatem.* Quis dubitet, domesticam Romanae gentis, Marti addictae, armorum consuetudinem, bellatoriamque indolem, eo etiam valuisse, vt dicendi vim contentionemque iis maxime metaphoris significarent, in quibus pugnae, belli, aciei, telorumque similitudo reperiretur?

riretur? vid. quae de huiusmodi metaphoris ad voc. *contentio* notauimus, et cf. Cresoll. Vacatt. Autumn. Lib. III. Cap. 24. sqq. Neque mirum est, Graecos, Musis potius quam Marti libantes, vt oratores vehementes, acres, contentiosos declarent, *σάλπιγγας, κραυγαστὰς, ὑπερφωνοῦντας, βακχεύοντας, τυμπανίζοντας*, et *τὸ ὑψηχὲς τῶν λόγων* commemorare, vt idem ille Cresollius pluribus exemplis docuit, et nos passim in Lexico nostro technol. adnotauimus.

Contractus.

Contractum dicendi propositum, quid sit apud Quintilianum, ad voc. *siccus* explicamus. — *Contrahi* etiam verba dicuntur Ciceroni Or. 45. cum in pronuntiatione vltima vocalis litera alterius verbi eliditur, propterea, quod sequens verbum a vocali incipit: gr. *συναλοιφή*, de qua vid. Lex. gr. techn. Inprimis autem in voce *contractum* dicitur, cum vox non late se extendere ad sonos graues acutosue potest propter quasdam in faucibus angustias vel aliud incommodum: *Stimme von wenigem Umfange*. Cic. Or. 8. 57. Huic contrarium est *diffusum*, *Stimme von weiten grossem Umfange*. Sic et Quintil. 11, 3. 15. *contractam fusae* opponit, vbi de naturali vocis habitu et indole sermo est. — Nisi forte et nunc *contractam* dixit vt *submissam*, et veluti verecundam, vt quandam loquentis sollicitudinem et naturalem timiditatem in vocis sono etiam expressam indicare videatur. Sunt enim, quibus a natura talis tanquam ex metu et anxietate angusta vox est: *Fusam* autem, liberiori spiritu, et cum quadam confidentiae audaciaeque naturalis indicio prolatam: *die kleinlaute, gleichsam beklommene Stimme, im Gegensatze der freyern, dreistern, unbefangenern*. Plane ita Quintil. §. 48. pronuntiationem sententiae, sollicitudinem et timorem quendam significantis, *contractam* et *submissam* postulat, quale commemorat illud Ciceronis: *„etsi vereor, iudices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem timere*. Contra *latum* et *fusum* appellat, quod in eodem Ciceronis exordio sequitur: *non enim corona consessus vester cinctus est, vt solebat*. Ergo etiam vox et omnis pronuntiatio, qua haec dicuntur, *fusa* tum erit, cum illa liberius, et contentius et veluti audacius enuntiantur. Quare etiam alio loco, in quo docet, quomodo

quomodo affectibus dicentis et rebus ipsis accommodanda vox sit, §. 64. „in metu, inquit, et verecundia vox sit *contracta*: at in egressionibus *fusa* et *securae claritatis*." Eodem sensu etiam §. 175. *summissa* et *contracta* vox iungitur, eique *erecta* et *concitata* opponitur.

Contrarius.

In figuris elocutionis Auctor Herenn. 4, 18. *contrarium* commemorat, hanc vim habens, vt *ex rebus diuersis duabus alteram breuiter et facile confirmet*. Aquila Rom. p. 18. id *oppositum e contrariis* vocat: gr. ἀντίθετον. cf. Cic. Or. 3, 54. Orat. 12. Quintil. 9, 3. 90. vbi idem esse statuit, quod Graecorum ἐναντιότης, h. e. *sumta ex aduerso probatio*, negatque in figuris numerandum. *Cum contrariis opponuntur contraria*, quae Graeci ἀντίθετα nominant, inquit Cicero Or. 50. — Verba *relata contrarie* eidem Or. 2, 65. est genus ridiculi, cum ei qui nos lacessit, eodem modo respondetur. — *Contrarium* genus argumentationis, idque vitiosum, Cicero Inuent. 1, 50. definit, quod contra eos dicitur, quae ii, qui audiunt fecerunt. Quintiliano autem 5, 13. 30. *contrarium* est, quo aduersarius bene vti potest. — De *contrariis legibus* diximus ad voc. *Lex*.

Controuersia. Controuersus.

Seneca in Controu. Lib. 1. praef. quamuis contendit *controuersiae* nomen recentius esse, et post Ciceronem demum inductum, qui *causam* dixerit, quaestionem certis personis et temporibus finitam, (v. voc. *causa*, et cf. Voss. Inst. Rhet. Lib. 1. p. 4.) tamen, vt Senecam refellamus, vti possumus loco Ciceronis de Orat. 2, 15. vbi diserte *controuersias*, *quae temporibus et personis notatae sint*, h. e. forenses, commemorat, iisque *infinitas quaestiones* opponit; Cap. 19. etiam *causae controuersiam*, quam mox et *causam* dicit, positam in rerum disceptatione et controuersia, oppositam *quaestioni*, quae in infinita dubitatione insit. cf. Cic. Or. 3, 58. et Vossius de Rhetor. Nat. et Constitut. p. 34. — Quas autem Seneca *Controuersias* dixit, et commemorauit Plinius Epist. 2, 3. causae fictae erant, quas Rhetores in vtramque partem agere et tractare, quibusque veris

veris caussis forensibusque praeparare iuuenes solebant. De his vid. Sueton. de Clar. Rhet. Cap. 1. p. 571. ed. Ern. vbi easdem olim *appellationes*, Graece *συντάξεις*, nominatas notat. Tales fuerunt, quas Hadrianum Caesarem declamasse dicit Spartian. Cap. 16. — Apud Quintilianum *controuersiae* simpliciter pro orationibus iudicialibus dicuntur, opponunturque *suasoriis*, quae sunt ex genere deliberatiuo. cf. Lib. 2, 4. 33. et Lib. 3, 8. 59. et Cap. 12. et Cresollii Theatr. Rhet. Lib. 4, 7. p. 406. sqq. — *Controuersum* argumentationis genus, eoque vitiosum, Ciceroni de Inu. 1, 49. dicitur, in quo ad dubium demonstrandum, dubia caussa adfertur.

Conuersio.

Graecorum *ἀντιστροφὴ*, vel *ἐπιστροφὴ*, figura verborum, per quam ad postremum verbum continenter reuertimur, vt definit Auct. Herenn. 4, 13. Cic. Or. 3, 54. *ad extremum conuersio;* ad quem locum Strebaeus hoc exemplo vtitur: *Poenos pop. Rom. iustitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit.* vid. Lex. gr. techn. in voc. *ἐπιφορά*. In Orat. Cap. 39. hanc formam ita designat: *cum in idem verbum oratio coniicitur.* cf. Quintil. 9, 3. 31. et Aquila Rom. p. 20. qui *ἐπαναφορᾷ* contrariam facit. Sed quae simpliciter *conuersio* dicitur apud Ciceronem l. c. hanc formam orationis efficit, vt si dicas: *Sine inuidia culpa plectatur, et sine culpa inuidia ponatur.* — *Conuersio* etiam Ciceroni Or. 3, 48. et 49. dicta, quae Graecis *καμπὴ* et *συστροφὴ*, de periodi ea rotunditate, quam iunctus cum initio sententiae finis efficit. Sic ad numerum oratorium l. c. inter alia et hoc refert, vt oratio *conuersiones absolutas* habeat h. e. periodorum recta forma et proportio sit. Ea sunt, quae in periodis *εὐκατάστροφα* appellat Demetr. Phal. de Eloc. 10. Ibidem, *non semper*, inquit, *vtendum est perpetuitate et quasi conuersione verborum, sed saepe carpenda membris minutioribus oratio est.* Eodem modo Aquila Rom. p. 158. ed. Ruhnk. periodicum illud dicendi genus, quod *κατεστραμμένον* Graeci dixerunt, *conuersum* et *circumscriptum* appellat. vid. Lex. gr. techn. in *κατεστραμμένη*.

Copia.

Si de verbis et elocutione quaeritur, *copia* in expedita quadam et profluente celeritate inest. Id patet

e Cic. Brut. 59. et 61. vbi cum Curionis *copiam verborum* laudasset, mox hanc ipsam laudem ita repetit, vt ei *expeditam* illam et *profluentem celeritatem* tribuat. Sin de generibus variis dicendi sermo est, *copia* pertinet ad amplum, varium ornatumque habitum orationis, estque inter virtutes oratoris eloquentis, ciuilis et forensis, proprias, cuius imaginem descripsit Cic. Or. 28. Et in Bruto Cap. 13. Menelaum, quamuis dulcem auctore Homero, tamen oratorem negat existimandum esse, quoniam *pauca* dixerit. *Breuitas enim*, ait, *laus est interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa eloquentia laudem non habet*, hoc est, oratoris est, non breuiter, sed copiose et vberrime dicere. Itaque Cic. de Inuent. 1, 1. init. *copiam dicendi* veluti *κατ᾽ ἐξοχὴν* pro ipsa eloquentia, et summo eloquentiae studio dixit. Hinc et *copiae, breuitas* opponitur Quintil. 10, 1. 46. Copiae autem vitium est, *redundare, effundi*, ibid. §. 62. Quae quo pertineant, luculenter Plinius Ep. Lib. 5, 20. in Fonteii cuiusdam oratoris iudicio declarauit: „respondit mihi, inquit, Fonteius Magnus, vnus e Bithynis, plurimis verbis, paucissimis rebus. Est plerisque Graecorum, vt illi, *copia, volubilitas:* tam longas, tamque frigidas periodos vno spiritu, quasi torrente, contorquent. Itaque Iulius Candidus non inuenuste solet dicere, aliud esse *eloquentiam*, aliud *loquentiam*." cf. Seneca Epist. 40.

Copulatio.

Figura eloc. gr. *πλοκή*, in qua idem verbum aut nomen bis continuo positum diuersa significat. Sic Aquila Rom. p. 19. Pith. p. 171. Ruhnk. Cicero hanc formam dicendi varie, vt solet, elocutus est; de Orat. 3, 54. *eiusdem verbi crebrius positi quaedam distinctio.* Orat. 39. *cum continenter vnum verbum non in eadem sententia ponitur.*

Correctio.

Figura eloc. (gr. *ἐπανόρθωσις, ἐπιδιόρθωσις, μετάνοια*, de quibus vid. Lex. gr. techn.) quae tollit id, quod dictum est, et pro eo id, quod magis idoneum videtur, reponit. Auct. Herenn. 4, 26. vbi bene vis oratoria huius figurae, quae aliquid vitii aut temeritatis habere videri possit, explicatur et defenditur. Ex

hoc

hoc fonte hausit, quae de eadem figura habet Georg. Trapezunt. Lib. 5. Rhet. p. 79. — Cicero Or. 3, 53. tria genera et modos *correctionis* facit, vel *ante*, vel *postquam dixeris*, vel *cum aliquid a te ipse reiicias.* In Oratore autem Cap. 39. ita definit: *cum corrigimus nosmetipsos, quasi reprehendentes.* Hanc *poenitentiam dicti* appellat Quintilianus 9, 2. 60. ex Graeco μετάνοια translato vocabulo, quod seruauit Rutil. Lup. p. 5. — *Praecedens correctio* Aquilae Rom. dicitur gr. προδιόρθωσις, quae, vbi aliquid necessarium dictu et insuaue audientibus, aut odiosum nobis dicturi sumus, praemunit — Quam *aliam correctionem* nominat inter figuras verborum Cic. Or. 3, 54. videtur esse huius formulae dicendi: *qui scriptores Graecos latine verterunt, verius dicam, peruerterunt.* Strebaeus in Commentar. ad h. l. hoc exemplum posuit: „Nam postquam isti vicerunt, atque adeo victi sunt, eam quomodo appellem victoriam, quae victoribus plus calamitatis, quam boni dederit?" vid. Iul. Rufinian. p. 32. Pith.

Correptio.

Figura eloc. qua duabus diuersisque sententiis et rebus vnum datur verbum minime vtrisque conueniens. Ita Iul. Rufin. p. 30. Graecorum σύλληψιν interpretatur, de qua plura in Lex. gr. techn. diximus, vnde et nonnulla petenda sunt, quae ad hanc Latinorum technologiam pertinent.

Corruptus.

Apud Quintilianum, qui inprimis hac voce vtitur sensu rhetorico, *corruptus* is dicitur, qui sententiarum acumen et concinnitatem, ex prauo κακοζηλίας studio, ambitiose sectatur, Lib. 2, 3. 9. Omnino enim ea voce prauum rerum bonarum vsum, et quandam a recta ratione aberrationem atque excessum notare solet. Sic Lib. 10, 2. *laetis* opponit *corruptos*, h. e. qui vbertatem orationis ita cupide sectantur, vt in proximum huic virtuti vitium incidant. De *corrupto* aut *vitioso* dicendi genere locus classicus est Lib. 12, 10. 73. vbi ita nominat, quod *aut verborum licentia resultet, aut puerilibus sententiolis lasciuiat, aut immodico tumore turgescat, aut inanibus locis bacchetur, aut casuris, si leviter*

viter excutiantur, flosculis niteat, aut praecipitia pro sublimibus habeat, aut specie libertatis insaniat.

Credibilis.

In argumentatione probabili *credibile* est, quod fine vllo teste, auditoris opinione firmatur. Sic Cic. Inu. 1, 30. cf. voc. *argumentatio.* *Credibilis* narratio, quae fit, tradit Quintil. 4, 2. 52. *Credibilis erit narratio ante omnia, si prius consuluerimus animum nostrum, ne quid naturae dicamus aduersum; deinde si causas et rationes factis praeposuerimus, non omnibus, sed de quibus quaeritur; si personas conuenientes iis, quae facta credi volemus, constituerimus, vel contra, si defendemus; praeterea loca, tempora, et similia.*

Criminatio.

Gr. διαβολή, quasi denuntiatio eorum, quae futura sunt, apud Iul. Rufinian. p. 27. qui inter figuras sententiarum eam commemorat, et hoc Ciceronis pro Milone exemplo vtitur: *Erit, erit illud profecto tempus, et illucescet aliquando ille dies* etc.

Cultus. vid. voc. *Ornare.*

Cursus.

Cicero Or. 3, 33. reprehendit nonnullos, qui eloquentiam in clamore et *cursu verborum* positam putent. Significat id, quod nos dicimus, *eine geläufige Zunge, gutes Maulwerk.* Eandem et alio loco Or. Cap. 16. *celeritatem, volubilitatem, flumen verborum,* eodem sensu appellat. Vnde in loco supra laudato malos oratores, qui ad clamorem et verborum illam volubilitatem omnia referrent, *clamatores ad clepsydram,* et *latrantes* dicit Cap. 34. atque in his inest, quam Cap. 35. *stultitiam loquacem* nominat. Quintil. 10, 1. *circulatoriam volubilitatem* appellat, cui *vim orandi* opponit. cf. Senec. Ep. 40. vbi in summa metaphorarum cursum illum et volubilitatem exprimentium varietate. Haterii oratoris rationem ita describit: *nunquam dubitavit, nunquam intermisit: semel incipiebat, semel desinebat.* In ea re autem, qui moderatiores erant, *gradarii* dicti sunt, quo nomine ipse Seneca ibidem Ciceronem vocat. Huc et pertinet *fluentia dicendi,* quam graui

veterum

veterum eloquentiae opponit Ammian. Marcell. Lib. 30, 4. — *Expeditam* et *facile currentem* orationem Cicero Brut. 63. cum laude commemorat. cf. Cap. 95. vbi de Asiaticae dictionis genere disputans, verbis *volucri* et *incitato*, Aeschylum Cnidium et Milesium Aeschinem commemorat, in quibus admirabilis *orationis cursus* fuisset, et denique addit Hortensium adolescentem, illo genere orationis florentem, *clamores* fecisse. Iam hic omnis *cursus*, quo incitatius etiam fluere oratio dicitur Ciceroni Or. 63. maxime e breuitate pedum oritur, vt a longitudine *tarditas*. *Cursum*, inquit, *contentiones magis requirunt, expositiones tarditatem.* Quo sensu Horat. Serm. 1, 10. 9. „Est breuitate opus, vt *currat* sententia etc." Quintilianus, qui Lib. 9, 4. 45. sqq. illam ipsam pedum celeritatem et tarditatem passim commemorat, subtiliori etiam discrimine *cursum* tribuit breuibus syllabis, si quibusdam longis misceantur, easdem autem, si continuentur, *exultare* dicit. „Plurimum auctoritatis, inquit §. 91. et ponderis habent longae, celeritatis breues, quae si miscentur quibusdam longis, *currunt*, si continuantur, *exultant*." vid. voc. *ducere*. — Porro cum, quo quaeque rotundiora sunt, eo melius currant, et voluantur, rotunditas autem in oratione maxime cernatur in sententiis apte compositis et numerose conclusis, iisdem et *cursus* et *volubilitas* tribui solet. Ita Gellius 11, 13. „*cursus* hic et sonus *rotundae volubilisque* sententiae eximie nos et vnice delectabat." Eandem mox *orationem apte cadentem*, et non multo post *verba apte numeroseque posita*, et modulatum *currentis facundiae* sonitum appellat, quae omnia expeditae illi rotunditati exprimendae seruiunt, quae periodorum concinnarum propria esse debet.

Curtus.

In verborum ambitu, vel periodo, *curtum* Latinis Rhetoribus dicitur, si periodus non est perfecta et completa, sed aliqua parte deficit et claudicat. Sic Cicero Or. 50. „meae quidem aures, inquit, et perfecto et completo verborum ambitu gaudent, et *curta* sentiunt, nec amant *redundantia*. Graeci, inprimis Aristoteles *μειουρὸς*, simili metaphora, tales periodos dixerat. v. Lex. gr. techn. in h. v.

D.

Declamare.

Proprium Sophistarum, et Rhetorum, qui his declamationibus muneri oratorio praeludebant, Graecis τὸ μελετᾷν. Itaque Quintiliano 4, 2. 29. declamatio est *forensium actionum meditatio.* Et Lib. 5, 13. 17. *declamationes*, inquit, *quibus ad pugnam forensem velut praepilatis exerceri solebamus, olim iam ab illa vera imagine orandi recesserunt, atque ad solam compositae voluptatem, neruis carent* etc. cf. Cic. Or. 1, 16. vbi *declamatorio opere iactatum* dicit eum, qui orationibus iudiciorum, concionum et senatus vtatur, in quibus genus dicendi forense et deliberatiuum cernitur. Legenda inprimis sunt, quae Quintil. 10, 5. 14. de declamationum scholasticarum vtilitate disputat. Suetonius in Vita Iuuenalis: „ad mediam fere aetatem *declamavit*, animi magis causa, quam *quod scholae aut foro praepararet.* cf. Quintil. 2, 10. vbi inter alia declamationem *iudiciorum consiliorumque imaginem* appellat, h. e. exercitationem, qua rebus fictis iuuenes ad actiones iudiciales et suasorias praepararentur. cf. Voss. de Rhetor. Nat. et Constit. Cap. 16. p. 111. et Lexicon gr. techn. ad voc. πλάσμα, et μελετᾷν. et inprimis Cresoll. Theatr. Rhetor. 4, 6. p. 400. sqq.

Declinatio.

Cic. Or. 3, 54. in figuris λέξεως, s. elocutionis *declinationem* commemorat, simpliciter sic dictam, qua idem verbum varie mutatum et flexum in vna periodo ponitur. Eam formam παρηγμένον Graeci dixere, Latini etiam *coniugatum*, et *deriuationem*, de qua alio loco exposuimus. Strebaeus tamen confert Graec. κλίσιν, eiusque hoc exemplum ponit: *Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter. Declinatio breuis a proposito*, ibidem a Cicerone Cap. 53. nominata, distinguenda est a digressione, fitque, cum breuiter et obiter aliquid praeter propositum addimus.

Decoctus.

Suauitas *decocta*, quam Cicero Or. 3, 26. dicit, ilius est oratoris, qui sine intermissione, sine varietate, suauis est et ornatus, adeoque suauitas nimis mollis et languida,

languida, quae propter hanc perpetuam dulcedinem, satietatem quandam et fastidium adfert. Ei opponitur suauitas *austera* et *solida*, quae ornatus varietatem habet, et austera dulcibus miscet. Cicero in illo loco illud genus dicendi explicat, quod maxime teneat auditores, et quod non solum delectet, sed et sine satietate delectet. Metaphora sumta est a liquoribus dulcibus, in quibus, si decoquuntur, sola dulcedo et quidem nimia remanet, ceteri humores, qui illam temperabant, euanescunt. Qui ita graues sunt, vt Rhenani nectaris solidam austeritatem, decoctae Hispaniensium vinorum dulcedini anteponant, vim et elegantiam sententiae Ciceronianae recte aestimabunt.

Decorum.

Graecorum *τὸ πρέπον*, id est, quod decet in oratione tractanda, quod videre et obseruare, ad sapientiam refert Cic. Or, 21. Cum enim in illo loco tria dicendi genera, quorum vnum in probando, alterum in delectando, tertium in flectendo esset, commemorasset, ita pergit: „Magni igitur iudicii, inquit, summae etiam facultatis esse debebit moderator ille, et quasi temperator huius tripartitae varietatis. Nam et iudicabit, quid cuique opus sit; et poterit, quocunque modo postulabit causa, dicere. Sed est eloquentiae, sicut reliquarum rerum, fundamentum, sapientia. Vt enim in vita, sic in oratione, nihil est difficilius, quam, quid deceat, videre." Itaque in hoc tali orationis contextu *sapientia* non, vt nonnulli iusto laxius interpretati sunt, de omni philosophia accipienda est, sed speciatim natiuum illud ingenii vel mentis acumen quoddam significat, quo quis instructus, quid in quacunque re, in dictis et factis, in omni vita, aptum et decorum sit, prudenter et celeriter videat: *ein natürlicher Sinn und Gefühl für Schicklichkeit, oder ein feiner richtiger Geschmack.* In hoc tantum sapientiae genus cadit illud, quod Cicero mox addit: *huius ignoratione non modo in vita, sed saepissime et in poematis et in oratione peccatur.* cf. Cap. 35. vbi Cicero eandem sententiam, atque luculentius etiam, repetit: omnino autem legenda sunt, quae Cicero de Offic. 1, 27. et 28. praeclare disseruit. Neque autem illud decorum in sententiis solum, sed et in verbis animaduerti debet. Nam

non omnia rerum et περιστάσεων genera, vno verborum genere tractari possunt. Ergo hoc *decorum* in tribus positum est, in *re*, de qua agitur, in *personis* cum eorum qui dicunt, tum eorum qui audiunt. Definit autem Cicero ita, vt *decere* sit, quasi aptum esse et consentaneum tempori et personae, quod cum in factis saepissime, tum in dictis valeat, in vultu denique et gestu et incessu: contraque item *dedecere*. cf. Cap. 36. vbi mirifica verborum varietate praecepta de decoro seruando repetit. Eandem *decori* obseruationem describit Quintil. 10, 1. 62. vbi Stesichorum laudat, qui *personis in agendo simul et loquendo debitam dignitatem reddat*. In sequentibus etiam, quid in Menandro *decorum* sit, per partes luculentius docet. De hoc decoro, in cuius obseruatione *aptum dicendi genus* cernitur, Quintilianus copiose exposuit Lib. 11, 1. vid. voc. *aptus*.

Deferre.

Causam deferre dicuntur clientes ad patronos cum eos docent argumentum litis et controuersiae suae, patroni autem *discere*. vid. Cic. Or. 3, 13. et Brut. 22. — De ratione causae discendae ex instituto agit Quintil. 12, 8.

Definitio. Definitiuus.

In quatuor causae constitutionibus, quas Cicero appellat Inu. 1, 8. *definitiua* dicitur ea, quae nominis habet controuersiam, quia *vis vocabuli definienda* est; expressa e Graecis voce, qui ὅρον et στάσιν ὁρικὴν nominant. Nempe *nominis* controuersia vocatur, quia id, quod factum sit, aliud alii videatur esse, et idcirco alius alio nomine id appellet. cf. Lib. 2, 17. vbi loci, quibus haec constitutio tractanda sit, vberius atque ex instituto recensentur et explicantur. Hinc aliis *ex definitione* causa constare dicitur, cum in controversia est, quo nomine factum appelletur. Auct. Herenn. 1, 12. hanc *definitionem* in partibus constitutionis legitimae numerat, quae apud Graecos, vt iam dictum est, peculiarem statum, ὅρον, efficit. cf. Cic. de Inu. 2, 51. et quae dicta sunt in Lex. gr. techn. ad voc. ὅρος et infra ad voc. *legitimus*. In Topicis Cap. 21. Cicero tradit in *definitione*, cum quaeritur, quid sit, quatuor

quatuor res explicandas esse, *notionem*, *proprietatem*, *diuisionem*, et *partitionem*. Sed haec disputatio omnis magis eo, vt, quae quaestionum varia genera sint, explicetur, quam ad disciplinam de *statibus*, pertinet. cf. Lib. 2. de Or. Cap. 25. Quintilianus plerumque *finitionem* simpliciter hanc constitutionem appellat. vid. voc. *constitutio* et illius Lib. 7, 3. vbi sic definitur: „*finitio* est rei propositae propria et dilucida et breuiter comprehensa verbis enuntiatio. Ex hac deinde oritur *status finitionis* s. *finitiuus*, in quo de nomine facti quaeritur, et hoc factum definitur. Vnde et *finem* pro illa definitione dicit, vt Lib. 4, 4. 3. —

Figura etiam orationis, Gr. ὁρισμὸς, Latinis *definitio* dicta, huiusmodi est, vt rei alicuius proprias potestates breuiter et absolute amplectatur. Sic Auct. Herenn. 4, 25. Eandem Cic. Or. 39. ita designat: *cum transegerit, iam aliquid definiat.* Sensu autem dialectico in Topicis Ciceroni *definitio* dicitur, oratio, quae id, quod definitur, explicat, quid sit. Nempe hic est vnus e variis locis argumentandi; quoniam saepe ex definitione argumentatio peti debet ac potest, de quo genere agit Cap. 5. His autem addendus est locus Cic. de Offic. 1, 2. vbi haec sunt: „Placet igitur, inquit, quoniam omnis disputatio de officio futura est, ante definire, quid sit officium. Omnis enim, quae a ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet a *definitione* proficisci, vt intelligatur, quid sit id, de quo disputetur." Immo vero Cicero in sequentibus non definit officium, sed a partitione disputationem orditur. Iam possumus quidem ita defendere Ciceronem, vt dicamus ex illa ipsa partitione postea officii vim et notionem satis luculenter effici: possumus etiam repetere, quae supra ex Topic. 21. laudauimus, vel his addere locum Cic. de Or. 3, 29. ab Heusingero laudatum, vbi *distributio in partes*, *ad definitionis disceptationes* refertur. Sed nec contemnenda videtur ratio Casp. Laurentii, qui ad Hermog. Inu. II, 1. Ciceronem contendit in illo loco definitionem dixisse, pro constitutione rei tractandae, s. κατασάσει, quam et Rhetores ὅρον dixerint, vt Schol. Demosth. contra Midiam: κατάστασις ὅρȣ δύναμιν ἔχει, *constitutio causae habet vim finiendi*, h. e. proponit statum controversiae.

Deflexum. vid. *Adnominatio.*

Deformatio. vid. *Prosopopoeia.*

Degressio.

Cicero Inuent. 1, 51. tradit Hermagoram in partibus orationis ante conclusionem posuisse *degressionem* (siue is παράβασιν, siue παρέκβασιν, siue παρεκδρομὴν siue ἐκδρομὴν dixerat, de quibus cf. Lex. gr. techn.) hoc quidem sensu, vt quaedam inferretur oratio, a causa atque iudicatione remota, quae aut sui laudem aut aduersarii vituperationem contineret, aut in aliam caussam deduceret, ex qua conficeret aliquid confirmationis, aut reprehensionis. non argumentando sed augendo per quandam amplificationem. *Hanc*, inquit, *si quis partem putarit orationis, sequatur Hermagoram licebit. Nobis autem non placet, hanc partem in numero reponi, quod de causa digredi, nisi per locum communem, displicet.* Inprimis de degrediendi caussis et vi cf. Lib. 2. de Orat. Cap. 77. Libro autem 3. de Orat. Cap. 53. *ab re longam degressionem* appellat, *in qua cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus et concinnus esse debebit.* Hoc Graeci haud dubie ἐπεισόδιον dixerunt. Itaque ab ea forma ibidem Cicero *breuem a proposito declinationem* distinguit, quandam παρατροπήν. Idem Or. 39. *declinet a proposito, deflectatque sententiam;* quibus verbis meram παρέκβασιν describit. vid. voc. *excessus.* Quae autem simpliciter *degressio* dicta inter figuras verborum a Cicerone nominatur Cap. 54. l. c. Strebaeo videbatur ad μετάβασιν quandam vel ἀποστροφὴν pertinere, et hanc vim habere, vt *digrediatur a recto ductu orationis*, qualis est in his: „Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, et auro Vi potitur: Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra fames?"

Deliberatiuus.

Genus dicendi *deliberatiuum* est, quod in consultatione positum habet in se suasionem et dissuasionem. Sic definit Auct. Herenn. 1, 2. Vnde et idem Lib. 3, 1. simpliciter *deliberationes* appellat, quibus partim quaeratur, vtrum potius faciendum sit, partim, quid potissimum faciendum sit, consideretur. Cicero autem de

Inuent.

Inuent. 1, 5. *deliberatiuum* est, inquit, quod positum in disceptatione et consultatione ciuili, habet in se sententiae dictionem. Vbi Ernestius quidem notat *consultationem* ad curiam, *disceptationem* ad forum pertinere. Sed haec forensis disceptatio ad genus potius iudiciale pertinet. Mihi quidem videtur in illa definitione expressum esse ἓν διὰ δυοῖν, ita vt *disceptatio* omnino causam innuat, ad generis deliberatiui autem discrimen sola *consultatio* pertineat, quae tamen et ad senatum et ad concionem referebatur. vid. de Orat. 2, 81. Quare et Aristoteles Rhet. 1, 3. genus συμβουλευτικὸν ad ἐκκλησίαν pertinere dicit; vnde Quintil. 3, 4. Aristotelem notat *concionalem* pro deliberatiua appellare. Et idem Cap. 8. in hoc genere deliberatiuo *senatus* et *concionum* separatim meminit, et mox §. 65. *sententias et conciones*, cum de solo deliberatiuo genere sermo esset; iterumque §. 12. *priuatam deliberationem* diserte a *concionibus* distinguit. cf. Cic. Or. 1, 6. vbi *forenses disceptationes iudiciorum*, a *deliberationibus*, et Cap. 11. *iudicia* a *conciunculis* distinguuntur. Cap. autem 8. *populi motus*, *senatus grauitas*, et *iudicum religiones* ita commemorantur, vt duo priora haud dubie ad deliberatiuum, posterius autem ad iudiciale genus pertinere debeant. cf. de Or. 1, 16. fin. Gell. 18, 7. Quodsi autem de rerum argumentorumque generibus, quae causarum deliberatiuarum propriae fuerint, quaeritur, Cicero de Inu. Lib. 2, 4. *in deliberationibus*, inquit, *quid honestum sit, et quid vtile, quaeritur: nam ceteri vtilitatis modo finem in suadendo et dissuadendo exponi posse arbitrati sunt.* Id v. c. fecit Aristoteles, cuius mentionem iniicit Cap. 51. vbi ex instituto praecepta de hoc genere causarum posuit. Quintilianus vero Lib. 3, 8. „deliberationes miror, inquit, a quibusdam sola *vtilitate* finitas. Ac si quid in his vnum sequi oporteret, potior fuisset apud me Ciceronis sententia, qui hoc materiae genus *dignitate* maxime contineri putat.“ Locus Ciceronis extat de Orat. 2, 82. — Emporius Rhetor, cuius libelli Rhetorici extant in Sylloge Pith. p. 286. generis deliberatiui duodecim locos, vel elementa recenset: legitimum, iustum, aequum, conueniens, honestum, vtile, religiosum, pium, facile, possibile, necessarium: quamuis notat has veluti species subesse quatuor generibus his: honesto,

honesto, vtili, aequo, et facili. Copiose de hoc genere cum ex disciplina Ciceronis in Libris de Inuentione exposita, tum Graecorum, maxime Hermogenis auctoritate, agit Trapezuntius Lib. 4. Rhet. p. 45 sqq. cf. Voss. Inst. Rhet. Lib. 1, 3. p. 29. et 30. vbi et Scaligerum refutat, qui Lib. 1. Cap. 1. de re poet. orationes generis deliberatiui a nonnullis *suasorias* recte dictas esse negabat, quamuis idem Lib. 3, 126. tria genera causarum *iudiciale*, *suasorium*, et *demonstratiuum* appellat. Poterat talis refutatio absolui vno loco Ciceronis de Orat. Lib. 2, 81. vbi pro genere deliberatiuo simpliciter *suasiones* commemorat.

Delicatus. Deliciae.

Vtrumque, si de oratione s. elocutione dicitur, nimiam mollitudinem, vel concinnitatem, ex artis elegantiaeque affectatione ortam notat. Nam vtrumque proprie in hominibus mollitiei, luxui, et elegantiae omnis generis addictos, paeneque effeminatos adhiberi solet. cf. Cic. Or. 3, 25. vbi *molles* et *delicatae* cantus flexiones iunguntur, et Orat. in Pison. 29. vbi sunt *delicatissimi* versus. vid. Orat. Cap. 12.

Deminutio.

Forma dicendi, eo nomine appellata Auct. Herenn. 4, 38. ita definitur: *cum aliquid esse in nobis, aut in iis, quos defendimus, aut natura, aut forma, aut industria, dicemus egregium, quod, ne qua significetur arrogans ostentatio, deminuitur et attenuatur oratione.*

Demonstratio.

Primum Auct. Herenn. 3, 13. in doctrina de voce et pronuntiatione oratoria, *demonstratio* vocatur oratio, quae docet demissa voce, quomodo aliquid fieri potuerit, aut non potuerit: *der Lehr- oder Demonstrir-Ton.* Itaque mox, „in *demonstratione*, inquit, voce paululum attenuata, crebris interuallis et diuisionibus vti oportebit, vt ipsa pronuntiatione eas res, quas demonstrabimus, inserere atque intersecare videamur in animis auditorum. — Deinde ibidem Lib. 4, 55. in exornationibus vel figuris orationis, *demonstratio* dicitur, cum ita res verbis exprimitur, vt geri negotium, et res ante oculos esse videatur, quam *διατύπωσιν*

τύπωσιν Graeci dixerunt, et διασκευὴν et ἐνέργειαν. vi Lex. gr. techn. in voc. ὄμμα et διατύπωσις. — Denique *demonstrationem* Rhetores inprimis recentiores pro genere dicendi demonstratiuo dicere solent. Sic passim Georg. Trapez. Lib. 4. Rhet. vt Graeci ἐπίδειξιν, quam Quintil. 4, 3. et 2, 10. *ostentationem*, et *ostensionem* dixit Aquila Rom. de Figg. p. 186. ed. Ruhnk. Vnde et seriori aeuo milites, qui ad solam pompam habebantur, *ostensionales* appellati sunt, οἱ πρὸς ἐπίδειξιν καὶ παράστασιν βασιλέως. vid. Lampridii Al. Seuer. Cap. 33. et ibi Casaub. cum Salmas. cf. Cresoll. Theatr. Rhet. Lib. 3, 5.

Demonstratiuus.

Genus dicendi *demonstratiuum* est, quod tribuitur in alicuius certae personae laudem vel vituperationem, vt definit Auct. Herenn. 1, 2. vid. Cic. Inuent. 1, 5. et Lib. 2, 4. *in demonstrationibus*, ait, *quid honestum sit, quaeritur*. Libro 2. de Or. 84. orationes quae ad hoc genus pertinent, *laudationes* appellantur. Sed Ciceronis de his laudationibus sententia digna est, quam ex illo loco adscribamus: *nostrae laudationes*, inquit, *quibus in foro vtimur, aut testimonii breuitatem habent nudam atque inornatam, aut scribuntur ad funebrem concionem, quae ad oratoris laudem minime accommodata est*. Idem in Or. Cap. 11. ad hoc genus ἐπιδεικτικὸν, *quod quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum sit*, referre videtur *laudationes*, *scriptiones*, *historias*, et *suasiones tales*, *qualem Isocrates fecit Panegyricum*. Et Cap. 13. *dulce igitur*, inquit, *orationis genus, et solutum et effluens, sententiis argutum, verbis sonans, est in illo epidictico genere, quod diximus proprium sophistarum; pompae quam pugnae aptius, gymnasiis et palaestrae dicatum; spretum et pulsum foro*. cf. Quintil. 2, 10. 11. et Lib. 3, 4. 12. vbi *laudatiuum* a parte meliore appellatum hoc genus notat, vtrumque autem nomen a Graecis fluxisse, qui ἐγκωμιαστικὸν et ἐπιδεικτικὸν dicant. „Sed mihi, inquit, τὸ ἐπιδεικτικὸν non tam *demonstrationis* vim habere, quam *ostentationis* videtur, et multum ab illo ἐγκωμιαστικῷ differre. Itaque panegyricos, qui ἐπιδεικτικοὶ sint necessario, formam quidem suadendi habere, sed plerumque de vtilitatibus Graeciae loqui, obseruat. Ex insti-

tuto

tuto autem de hoc genere caufarum agit Cap. 8. vbi notat, ex more Romano, hoc genus non ad oftentationem, vel delectationem auditorum folum, vt ab Ariftotele et Theophrafto factum fit, fed et ad negotia adhiberi, et cum re publica coniungi folere. Copiofe etiam de eodem genere exponit Georg. Trapezunt. Lib. 4. Rhet. p. 49. fq. vbi inprimis ex inftituto oftendit, in hoc genus nullam conftitutionem cadere, quoniam ad certam rem pertineat, nec vlla aduerfarii contentio locum habeat. vid. quae de hac Graecorum, a Trapezuntio vbique expreflorum, difciplina diximus in Lex. gr. techn. ad voc. ἀστασίαστον.

Depictus.

Nimium *depicta* in oratione dicuntur, nimium ornata, concinnata, et veluti coloribus obruta; quas et *delicias* et *ineptias* Cicero vocat: *verfchnörkelt, mit Flitterputz und bunten Farben überladen.* Cic. Or. 12. vbi fermo eft de dicendi genere ἐπιδεικτικῷ, arguto et nimis ornato, quod fecuti nonnulli λογοδαίδαλοι a Socrate dicti fuerint. vid. Lex. gr. techn. in h. v. Iam hi concinnitatem illam inprimis fectabantur, quae in paribus relatis, contrariis, repugnantibus, antithetis, fimilibusque figurarum lufibus cernitur. Itaque in his ipfis illa *depicta* infunt.

Deponere. vid. *Sufpendere.*

Deprecatio.

In defenfione rei publica dicitur *deprecatio*, cum et peccaffe fe, et confulto feciffe reus confitetur, et tamen poftulat, vt fui mifereantur. Ita definit Auct. Herenn. 1, 14. vbi et haec adnotat: „*hoc in iudicio fere non poteft vfu venire, nifi, quando pro eo dicimus, cuius multa recte facta conftant, hoc modo in loco communi per amplificationem iniiciemus:* „*Quodfi hoc feciffet, tamen ei pro priftinis beneficiis ignofci conueniret: verum nihil poftulat ignofci.*“ cf. Lib. 2, 17. vbi vberius hoc defendendi genus definitur, et Cic. de Inu. 2, 34. fq. — Quintilianus Lib. 5, 13. 5. „*deprecatio*, inquit, quae eft fine vlla fpecie defenfionis, rara admodum, et apud eos folum iudices, qui nulla certa pronuntiandi forma tenentur.“ Haec Cicero l. c. ita notat:

tat: *Hoc genus vix in iudicio probari potest, ideo quod concesso peccato, difficile est ab eo, qui peccatorum vindex esse debet, vt ignoscat, impetrare. Quare parte eius generis, cum causam non in eo constitueris, vti licebit.* Sulpicio Victori Inst. Rhet. p. 271. *deprecatio* est veniae petitio, cum de eo quod intenditur et confitemur, scilicet veniam petimus, praecedenti aliqua facti causa, quare possit ignosci. — Quae autem inter figuras sententiarum a Cicerone de Orat. 3, 53. commemoratur *deprecatio*, illa videtur esse, quam *προπαραίτησιν* vel *συγγνώμην* Graeci Rhetores dixerunt, de quibus vid. Lex. gr. technol.

Deprimere.

Deprimere, cui oppositum est augere vel amplificare, attenuandi minuendique vim habet. Sic *causam deprimimus*, quando iis orationis momentis et artificiis vtimur, quibus efficiatur, vt causa minus grauis appareat, et ad alia animi auditorum traducantur. v. Auct. Herenn. 3, 2. Hinc excelsis *depressa*, hoc est, summissa, lenia, opponi solent, eaque *residere* dicuntur, dum illa *attolluntur*. vid. Plin. Lib. 5. epist. 17. et quae infra ad voc. *summissus* dicta sunt. — Idem ille Auct. Herenn. cum Lib. 3, 12. suadet in principiis vocem *depressam*, firmitudinis causa, adhibendam, sedatiorem, remissioremque intelligit. *Nam laeduntur arteriae*, inquit, *si antequam leni voce permulsae sunt, acri clamore compleantur.* Alio loco Cap. 14. vbi de conquestione loquitur, eodem fere sensu *depressam vocem*, et *inclinatum sonum* iungit.

Deriuatio.

Verborum *deriuatio* Quintiliano Lib. 3, 7. 25. dicitur, qua vitiis virtutum vicinarum nomina, vel contra, tribuimus, vt cum pro temerario fortem, pro prodigo liberalem dicimus, estque species quaedam *ὑποκορισμοῦ*, de quo vid. Lex. gr. techn. Gesnerus ad illum locum ita metaphorae sedem monstrat, vt dicat deriuationem illam intelligi, *quae aquas a sede sua atque a loco in alium commodiorem locum traducat.* Simplicius mihi videtur ipse Quintilianus rem explicasse Lib. 11, 90. vbi eandem dicendi formam commemoraturus, „*verborum etiam moderatione*, inquit, *detrahi solet*, *si*

qua

qua est rei inuidia, si asperum dicas nimium seuerum; iniustum persuasione labi, pertinacem vltra modum tenacem esse propositi." Iam in deriuatione etiam detractionis vis inest: metaphorae modo variatae sunt. Miror viros doctos, qui Quintilianum explicarent, non cogitasse de loco Cic. Milon. Cap. 10. in quo et *deriuationis* exemplum, et significationis illius verbi fundus inest. Ibi Cicero, quod nolebat simpliciter et crassius dicere, seruos Milonis Clodium occidisse, hanc sententiam hoc modo effert: „fecerunt id serui Milonis (dicam enim *non deriuandi criminis* causa, sed vt factum est,) neque imperante, neque sciente, neque praesente domino, quod suos quisque seruos in tali re facere voluisset." vid. quae de *deductione*, cuius similis metaphora est, ad voc. *indicatio* notauimus. Ceterum huc illud quoque pertinet, quod Lib. 5, 13. 26. modum aliquem defendendi hunc esse statuit, vt, si accusator acri et vehementi vsus fuerit oratione, defensor *eandem rem suis verbis mitioribus proferat*, et pro luxurioso liberaliorem, pro sordido parcum, pro maledico liberum dicat. — Iulius Rufinian. p. 32. Pith. latine *deriuationem* interpretatur figuram illam, quam Graeci παρηγμένον dixerunt, *qua ex supradicto verbo aliud deriuatur*. vid. *declinatio*.

Descriptio.

Rerum consequentium perspicuam et dilucidam grauitatem, interpretatur Auct. Herenn. 4, 39. haud dubie vim ἐκφράσεως, vel διατυπώσεως, vel διαγραφῆς expressurus, de quibus vid. in Lex. gr. techn. notata. Cicero quoque de Or. 3, 53. *descriptionem* inter lumina sententiarum commemorat. Quintilianus 9, 2. 44. ad διατύπωσιν refert *descriptionem locorum*, quae τοπογραφία dicitur. Aquila Rom. p. 15. *descriptionem* s. *deformationem* appellat, vbi rebus subiectis personarum et formas ipsas et habitus describimus et exprimimus. Et alio loco eandem descriptionem s. διατύπωσιν cum λεπτολογίᾳ confert, quae hanc vim habeat, vt in rebus describendis vel enarrandis etiam minima quaeque demonstrentur. Vnde et Quintil. 8, 3. 66. eodem exemplo, quo Aquila ad λεπτολογίαν explicandam vsus est, ἐνάργειαν seu *repraesentationem* et *euidentiam* illustrat. — Ceterum, quoniam in *describendo* Latini inprimis

primis etiam rei accurationem et ordinem, aptamque collocationem significare solent, eo factum, vt *descriptus* ordo verborum Ciceroni Or. 59. pro certo aptoque diceretur. cf. de Fin. 3, 22. et de Or. 2, 9.

Desinere.

Similiter desinens est, inquit Auct. Herenn. 4, 20. cum, tametsi casus non insunt in verbis; tamen similes exitus sunt, hoc pacto: *Turpiter audes facere, nequiter studes dicere.* In promtu est describi formam dicendi, quam Graeci ὁμοιοτελεύτῳ significarunt, cf. Cic. Or. 3, 54. et Lex. gr. techn. in voc. ὁμοιόπτωτον. Nam huius formae, quam *similiter cadentem* Latini appellant, et quae in casuum similitudine cernitur, tanta cum illa affinitas intercedit, vt saepe vtraque in iisdem orationis partibus simul locum habeat. Eius coniunctionis exemplum Auctor ille Herennian. l. c. hoc ponit: „*perditissima ratio est, amorem petere, pudorem fugere: diligere formam, negligere famam.*" In his enim et exitus et casus similes sunt.

Destituere.

Quintilianus 11, 3. 33. ad pronuntiationem vitiosam, hoc est, minus dilucidam, hoc quoque refert, si verborum partes et syllabae *destituantur*, quod fit, cum extremas syllabas, is qui loquitur, non profert, dum priorum sono indulget. Ab eo diuersum est *deuorare* syllabas, de quo vitio alio loco diximus.

Destruere.

Destruere pro refellere, confutare, gr. ἀνασκευάζειν, dixit passim Quintilianus, vt Lib. 2, 4. 18. Ei contrarium facit *constituere*, κατασκευάζειν, hoc est, adstruere, confirmare, probare, vt Lib. 3, 9. 5. Alibi, vt Lib. 5, 1. *alleuare* h. e. confirmare, et *refellere* sibi opponuntur. — *Destruere testem* eodem sensu dixit Lib. 8, 3. 21. et *destructionem*, *confirmationem*que sententiarum iungit Lib. 10, 5. 12. vt ἀνασκευήν et κατασκευήν Graeci, de quibus Rhetores in Progymnasmatis, nominatim Theon et Aphthonius exercitationis gratia exposuerunt. Hinc ἀνασκευή a Iulio Rufin. p. 37. inter figuras sententiarum relata, *destructio* s. *euacuatio*

 expli-

explicatur, qua ab aduersariis proposita destruimus ac redarguimus velut falsa.

Detractio.

Sic Aquila Rom. de Figg. p. 23. Pith. latine interpretatur, quam Graeci ἔλλειψιν dixere, et quam ille πλεονασμῷ contrariam figuram esse docet, quandam ei celeritatem (γοργότητα, τάχος) tribuens, qua commotior reddatur oratio.

Deuorare.

Cicero in Brut. 82. de Calui oratoris genere dicendi: „eius oratio, inquit, nimia religione attenuata, doctis et attente audientibus erat illustris: a multitudine autem et foro, cui nata eloquentia est, *deuorabatur.*" Sensus est: doctis et attente audientibus et isti subtilitati adsuetis oratio Calui satis illustris et plana erat: vulgo autem indocto obscura; ideoque erat ille orator doctus et subtilis, sed non popularis. Iam illam *obscuritatis* notionem, quae simul suauitatem audiendi, et dictorum perceptionem excludit, ea metaphora, breuitatis gratia, expressit, quam, ni fallor, *attenuatae* orationis commemoratio suppeditabat. Sic enim *deuoramus* puluerem, vel muscas, non sentientes, propter illarum tenuitatem: crassiores massas non illico deuoramus, sed in ore detinemus, comminuimus, adeoque etiam eorum sensum aliquem habemus. *Der einsichtsvollere, gelehrte Theil des Publikums fand den Vortrag des Caluus lehrreich und interessant, weil er die Feinheiten seiner Sprache* verstand: *die größere, ungebildete Menge, welche diese Feinheiten weder fassen noch schätzen konnte,* hörte ihn, ohne Sinn darinne und Gefallen daran *zu finden: sie wußte nicht, was sie hörte.* Vellem Cicero vel sine metaphora mentem suam expressisset, vel saltem vsus esset faciliori. Sed quamdiu vocem illam non mutamus, tam diu eius sensum illum esse puto, quem modo explicaui. Ceterum in voce *deuorari,* contrarium quid illis, *illustris erat,* dici, etiam ex additis verbis: *cui nata est eloquentia,* intelligi potest. Nam hoc additamentum, si quid video, hoc sibi vult: orationis Calui nimiam tenuitatem et religionem hoc incommodi habuisse, quod illi hominum generi, cui maxime prodesse orator eloquentia

tia sua debeat, plane inutilis fuerit; et solis potius doctis aperta et vtilis, ad quos eloquentia non pertineat. Nempe, vt Cicero ait de Fin. 2, 6. rhetoricam illam forensem, necesse est, cum populariter loquatur, esse interdum paullo hebetiorem: acumina ista elocutionis populus non capit. His addimus locum Plinii H. N. XI, 52. „Mira praeterea sunt de voce digna dictu. In theatrorum orchestris scrobe et harena superiecta *deuoratur*, et rudi parietum circumiectu, doliis etiam inanibus:" *gestreuete Späne, Sand, desgleichen grob beworfene Wände, und leere Fässer verschlucken die Töne, das ist, verhindern die Resonanz, und machen also die Stimme weniger hörbar, und deutlich.* Iam si vel maxime Ciceronis sententiam ex hac metaphora iudicemus, rursus *oratio a multitudine deuorata* alia esse non potest, quam *obscura* multitudini. Idem videtur sine metaphora dixisse Suetonius de Tiber. Cap. 70. *affectatione et morositate nimia stilum obscurabat.* Alia metaphora, ni fallor, Cicero de Or. 3, 59. eandem rem ita expressit: „Verba neminem mouent, nisi eum, qui eadem linguae societate coniunctus est: *sententiaeque saepe acutae non acutorum hominum sensus praeteruolant.* — Faciliori sensu in pronuntiatione syllabae vel partes verborum *deuorari* dicuntur Quintil. 11, 3. 33. si velvti intra fauces occultantur: *verschlingen, verschlucken.* Cicero Or. 3, 11. idem fere sibi vult, cum literas *negligentius obscurari* vetat.

Dialectica.

Cum Rhetores Latinos, qualis Dialecticae cum Rhetorica siue necessitudo, siue coniunctio esset, dilucidius, quam Graecos docuisse videremus, praetermissam in Lexico technologiae Graecorum Rhetoricae de Dialectica disputationem in hunc potissimum locum coniiciendam duximus. Quamuis enim nonnulli Graecorum de Dialectica ita loquebantur, vt eam pro parte Rhetoricae maxime coniuncta et necessaria habuisse videri possint, siue quod aliqua eloquentiae forma primum in philosophorum disputationibus (vnde τȣ διαλέγεσθαι et τῆς διαλεκτικῆς appellatio et potestas nata est) se exseruisset, siue quod nonnulli philosophorum, quorum princeps fuit Aristoteles, summum eloquentiae momentum in iis rebus ponerent, quae in dialecticis

perciperentur, reliqua, quae oratoris ingenio, arti, elegantiaeque debebantur, et vel ad delectationem, vel ad commouendos flectendosque animos comparata essent, contemnerent, aut repudiarent; (cf. Arist. Rhet. 1, 10. vbi Rhetoricam μόριον τῆς Διαλεκτικῆς, et mox ὁμοίωμα vocat; quibus similis est illa ratio, qua Cap. 1. ἀντίστροφον τῇ Διαλεκτικῇ dicit) tamen huius omnis opinionis vel explanationem vel moderationem quandam a Latinis melius disci, nobis quidem persuasum erat. Itaque iam singula loca veterum, in quibus eius rei mentio fit, diligentius examinabimus. Primum autem illud nobis erit in memoriam reuocandum, Philosophiam omnem a veteribus in partes tres fuisse distributam, *moralem, naturalem, et rationalem*, quarum prima Ethicam, secunda Physicam, tertia Logicam s. Dialecticam comprehenderet. De hac distributione inprimis legendi sunt Cic. de Or. 1, 15. 3, 1. Orat. Cap. 4. et 32. de Offic. 2, 2. 4. Academ. Quaest. 1, 5. 8. Quintil. Prooem. 1, 16. Senecae Epist. 89. Auct. Dial. de corr. Eloq. Cap. 30. p. 121. ed. Schulz. et aliis in locis, quae passim commemorabimus. Ceterum Diog. Laert. 36. Dialecticae ad Philosophiam additionem Platoni tribuit. „Primum enim, inquit, vniformis erat omnis doctrina philosophica, et ad naturae cognitionem pertinebat: postea Socrates, Ethicam addidit: denique Dialecticam Plato adiiciens philosophiae ambitum absoluit." Quod idem Cicero quoque confirmat partim Academ. Lib. 1, 5. partim in Orat. Cap. 3. „Fateor, inquit, me oratorem, non ex rhetorum officinis, sed ex Academiae spatiis extitisse. Illa enim sunt curricula multiplicium variorumque sermonum, in quibus Platonis primum impressa sunt vestigia: sed et huius et aliorum philosophorum disputationibus et exagitatus maxime orator est, et adiutus." cf. Quintil. 12, 2. 23. Cic. Or. 1, 18. Brut. 31. Paradox. praef. Orat. 3, 18. 19. 28. Lib. 1, 34. Auct. Dial. de corr. Eloq. Cap. 31. et Cic. Tusc. 2, 3. Iam igitur de Dialecticae ad Rhetoricam ratione, eiusdemque cum illa coniunctione quid primum Cicero senserit, videbimus. Is in eo ipso loco, Orat. 3. quem modo laudauimus, haec disputat: „*Positum sit in primis, sine philosophia non posse effici quem quaerimus eloquentem: non vt in ea tamen omnia sint, sed vt sic adiuuet vt palaestra histrionem:*

nem: nam nec latius nec copiosius de magnis variisque rebus sine philosophia potest quisquam dicere." Deinde huius philosophiae partes ita describit: „*nec vero sine philosophorum disciplina, genus et speciem cuiusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus: nec iudicare, quae vera, quae falsa sint, neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere. Quid dicam de natura rerum, cuius cognitio magnam orationis suppeditat copiam? An de vita, de officiis, de virtute, de moribus, sine multa earum ipsarum rerum disciplina aut dici aut intelligi potest?* Ergo in his studium Dialectices oratori futuro non magis, quam Physiologiae et Ethices commendatur; non vt partes sint, sed adiumenta eloquentiae. Similis locus est Cap. 32. Ibi inter ea, quorum scientia imbutum esse vult oratorem perfectum, Dialecticorum etiam disciplinam refert, eamque rationem *loquendi* contractiorem appellat, ita ab eloquentia diuersam, vt haec sit *dicendi* ratio latior et fusior, h. e. quae de rebus iisdem non nude, non subtiliter disserat, sed ornatum etiam et copiam et amplitudinem adhibeat. Dudum enim Zeno Dialecticam pugno, Rhetoricam autem palma comparauerat, quod illa contractior, haec fusior et latior dicendi ratio esset, vt tradit de Fin. 2, 6. Et in Tuscul. 4, 5. eandem rem ita expressit, vt *vela orationis pandere* ad copiosiorem orationis elocutionem referret, *remis* autem *paululum propellere orationem* Dialecticis proprium statueret. Porro de his, quae ad disciplinam dialecticam pertineant, Cicero ita iudicat: „*haec tenenda sunt oratori: saepe enim occurrunt: sed quia sua sponte squalidiora sunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor.*" Huc et pertinent, quae in sqq. Cicero de definitionibus et generis in formas et partes suas distributione addit. cf. Academ. 1, 8. — In Topicis ad Trebatium Cap. 2. cum *rationem disserendi* duas partes habere dixisset: vnam *inueniendi*, alteram *iudicandi:* Stoicos autem in iudicandi potius ratione et scientia, quam Dialecticen appellent, elaborasse: sed Topicen, h. e. inueniendi artem, quae ad vsum potior esset et ordine naturae prior, totam reliquisse; mox, omissa Dialectica, Topices disciplinam, duce Aristotele, tradit. Locus autem Ciceronis classicus, et Commentarii instar, esse videtur Lib. 2. de Or.

38. „Ex tribus iſtis clariſſimis philoſophis, Antonius inquit, quos Romam veniſſe dixi, videsne Diogenem fuiſſe, qui diceret, artem ſe tradere bene disſerendi, et vera et falſa diiudicandi, quam verbo Graeco διαλεκτικὴν appellaret? In hac arte, ſi modo eſt haec ars, nullum eſt praeceptum, quo modo verum *inueniatur*, ſed tantum eſt, quomodo *iudicetur*. Nam et omne, quod eloquimur ſic, vt id aut eſſe dicamus, aut non eſſe, et ſi ſimpliciter dictum ſit, ſuſcipiunt dialectici, vt iudicent, verumne ſit, an falſum: et ſi coniuncte ſit elatum, et adiuncta ſint alia, iudicent, rectene adiuncta ſint: et verane ſumma ſit vniuscuiusque rationis: et ad extremum ipſi ſe compungunt ſuis acuminibus et multa quaerendo, reperiunt non modo ea, quae iam non poſſint ipſi disſoluere, ſed etiam quibus ante exorſa, et potius detexta prope, retexantur. *Hic nos igitur Stoicus iſte nihil adiuuat, quoniam quemadmodum inueniam, quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit, quod et multa reperit, quae neget vllo modo poſſe disſolui, et genus ſermonis affert non liquidum, non fuſum ac profluens, ſed exile, aridum, conciſum ac minutum: quod ſi quis probabit, ita probabit, vt oratori tamen aptum non eſſe fateatur. Haec enim noſtra oratio, multitudinis eſt auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quae non aurificis ſtatera, ſed quadam populari trutina examinantur. Quare iſtam artem totam dimittamus, quae in excogitandis argumentis muta nimium eſt, in iudicandis nimium loquax.* Ex his patet Latinos a Dialectica proprie ſic dicta, qualem Ariſtoteles in libris περὶ ἑρμηνείας et τῶν ἀναλυτικῶν expoſuit, et in qua ſola Stoici elaborabant, diligenter ſeparaſſe illam partem, quae in inueniendo verſabatur, et τοπικὴ dicta eſt, a Peripateticis tractatam, et Ariſtotele inprimis, quem ideo Cicero Or. 14. dicit *locos* tradidiſſe, quaſi argumentorum notas, vnde omnis in vtrumque partem traheretur oratio, in eoque genere adoleſcentes exercuiſſe, non ad philoſophorum morem tenuiter disſerendi, ſed ad copiam rhetorum, in vtramque partem vt ornatius et vberius dici poſſet. Quare et Antonius l. c. Critolaum Peripateticum plus ſtudio oratorio prodeſſe potuiſſe iudicat. Chryſippi autem Stoici libellos binos περὶ συντάξεως τῶν τȣ̃ λόγȣ commemorans Dionyſius Halic.

Lib.

Lib: περὶ συνθ. haec ſentit: ού ῥητορικὴν θεωρίαν ἐχουσιν, ἀλλὰ διαλεκτικήν. Et mox: ούδεμίαν ούτε χρείαν οὔτ' ὠφέλειαν τοῖς πολιτικοῖς λόγοις συμβάλλουσι, οὐδένα ἡδονὴν ἢ κάλλος ἑρμηνείας, ὧν δεῖ στοχάζεσθαι τὴν σύνθεσιν. Et Cicero de Fin. 4, 3. Cleanthem et Chryſippum Stoicos Rhetoricam quidem ait ſcripſiſſe, ſed ſic, *vt*, *ſi quis obmuteſcere concupierit*, *nihil aliud legere debeat;* non alia de cauſa, niſi quod diſſerendo tantum occupati, inueniendi artem, quae *argumentorum locos et theſauros* vt Cap. 4. ait, tradat, intactam reliquerint.

Quintilianus vero ita de Dialectica iudicat, vt intelligatur id, quod ſupra diximus, illius cum Rhetorica coniunctionem non eam habitam fuiſſe, quae partibus cum corpore ſuo intercedit, ſed multo latiorem, et ex ſola probandi, definiendi, concludendique neceſſitate ortam. Sic ille Lib. 1, 10. 37. „Orator, inquit, etiamſi raro, non tamen nunquam probabit dialectice. Nam et ſyllogiſmis, ſi res poſcet, vtetur, et certe enthymemate, qui rhetoricus eſt ſyllogiſmus.“ In eodem loco geometriae ſtudium oratori commendat, quoniam et geometria ex certis incerta probet, quod in dicendo quoque fieri ſoleat, et tota conſtet ſyllogiſmis: vnde fuiſſe quosdam, qui Geometriam Dialecticae ſimiliorem, quam rhetoricae putauerint. Quis vero idcirco Geometriam Rhetoricae partem eſſe contendat? Sic a Rhetoribus graecis et latinis multa ex Ariſtotelis disputationibus dialecticis ad vſum rhetoricum, ob qualemcunque rerum ſimilitudinem, translata ſunt. Qui v. c. οὐσίαν dixerunt de ſtatu coniecturali, et τόπους οὐσιώδεις locos ad eundem ſtatum pertinentes, ex Categoriis Ariſtotelicis nomen petierunt, quarum vna eſt οὐσία, qua quaeritur *an ſit?* Atqui ex eadem quaeſtione ſtatus etiam coniecturalis oriri ſolet in cauſarum conflictionibus. Itaque ad Quintil. 3, 6. 23. vbi illae categoriae, vel elementa Ariſtotelica enumerantur, Geſnerus recte adnotat, hanc diuiſionem non tam ad vſum oratorium, quam ad ſubtiliorem et propriam philoſophis disputationem eſſe comparatam. Eodem modo in Dialecticis de *ambiguo* vel ἀμφιβολίᾳ ſubtilis disputatio eſſe ſolet. Iam Rhetores quoque hunc locum de *ambiguo* tractant, quoniam in conſtitutione legitima ex illo controuerſia naſcitur. vid. voc. *Ambiguum*. Sed audiamus, quomodo de ea re ſentiat Auctor Herenn.

 2, 11.

2, 11. vt Dialecticorum et Rhetorum partes distinguat. „Sunt, inquit, qui arbitrentur, ad hanc causam tractandam vehementer pertinere cognitionem amphiboliarum eam, quae a Dialecticis profertur. Nos vero arbitramur, non modo nullo adiumento esse, sed potius maximo impedimento. Omnes enim illi amphibolias aucupantur, eas etiam, quae ex altera parte sententiam nullam possint interpretari. Itaque et alieni sermonis molesti interpellatores, et scripti tum odiosi, tum obscuri interpretes sunt: et dum caute et expedite loqui volunt, infantissimi reperiuntur. Ita dum metuunt in dicendo, ne quid ambiguum dicant, nomen suum pronuntiare non possunt. In praesentiarum hoc interdicere non alienum fuit, vt *huius infantiae garrulam disciplinam contemneremus.*" — Apertius etiam Quintilianus, quid de Dialectices et Rhetorices finibus sentiret, declarauit Lib. 5, 14. 27. sqq. in quo loco vim et rationem enthymematis, s. syllogismi rhetorici exposuerat. „Ego, inquit, vt in oratione syllogismo quidem aliquando vti nefas non duco, ita constare totam, aut certe confertam esse aggressionum et enthymematum stipatione minime velim. Dialogis enim et dialecticis disputationibus erit similior, quam nostri operis actionibus, quae quidem inter se plurimum differunt. Namque illi homines docti, et inter doctos verum quaerentes, minutius et scrupulosius scrutantur omnia, et ad liquidum confessumque perducunt: vt qui sibi et inueniendi et iudicandi vindicent partes, quarum alteram τοπικὴν, alteram κριτικὴν vocant. Nobis ad aliorum iudicia componenda est oratio, et saepius apud omnino imperitos, atque aliarum certe ignaros literarum loquendum est: quos nisi et delectatione allicimus, et viribus trahimus, et nonnunquam turbamus affectibus, ipsa quae iusta et vera sunt, tenere non possumus. Locuples et speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis et crebris, et in vnam prope formam cadentibus concisa, et contemtum ex humilitate, et odium ex quadam seruitute, et ex copia satietatem, et ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non semitis, sed campis: non vti fontes angustis fistulis colliguntur, sed vt latissimi amnes totis vallibus fluat, ac sibi viam, si quando non accepit, faciat." Haec Quintilianus, cuius

ius omnem locum adscripsimus, quoniam ex eo omne illud discrimen, quod inter Dialecticam et oratoriam eloquentiam statuat, luculenter intelligi potest. cf. Dial. de corr. Eloq. Cap. 31, et quae ad vocc. *adstrictus, pressus, exilis*, ex eodem genere notauimus. Neque minus notabilis est locus Libr. 7, 3. 24. sqq. vbi de discrimine definitionis dialecticae et rhetoricae ita loquitur, vt illam ad disputationes mutuas et altercationes dialecticas amandet, quae in caussis agendis parum momenti faciat. Et Lib. 10, 1. 35. in eadem re hoc iudicium adhibendum esse vult, vt, cum vel maxime in rebus versetur iisdem orator, in quibus philosophi, non tamen eadem sit conditio *litium* ac *disputationum*, *fori*, et *auditorii*, *praeceptorum*, et *periculorum*. Nam Cap. 7, 13. *mihi ne dicere quidem videtur*, ait, *nisi qui disposite, ornate, copiose dicit*. Haec autem tria profecto non sunt dialecticorum, vt supra vidimus, sed solius oratoris. His, necesse est, vt addamus ea, quae Quintil. Lib. 12, 2. disputat. Ibi cum commemorasset philosophiam in tres partes diuisam, *naturalem, moralem, rationalem*, cum oratoris opere coniunctam esse, ita pergit: „De vltima illa (sc. rationali, s. dialectica parte) quae tota versatur in verbis, nemo dubitauerit, si et proprietates cuiusque vocis nosse, et ambigua aperire, et perplexa discernere, et de falsis iudicare, et colligere ac resoluere, quae velis, oratoris est. Quamquam ea non tam minute atque concise in actionibus est vtendum, quam in disputationibus; quia non *docere* modo, sed mouere etiam et delectare audientes debet orator, ad quod impetu quoque et viribus et decore opus est. Et vt palaestrici doctores illos, quos numeros vocant, non idcirco discentibus tradunt, vt his omnibus ii, qui didicerint, in ipso luctandi certamine vtantur, sed vt subsit copia illa, ex qua vnum aut alterum, cuius se occasio dederit, efficiant: ita *haec pars dialectica*, siue illam dicere malimus disputatricem, *vt est vtilis saepe et definitionibus et comprehensionibus, et separandis, quae sunt differentia, et resoluenda ambiguitate*, et *distinguendo, diuidendo, illiciendo, implicando: ita si totum sibi vindicauerit in foro certamen, obstabit melioribus, et sectas ad tenuitatem suam vires ipsa subtilitate consumet*. In quibus quidem Quintilianus, quamuis non multum, tamen plus

tribuit Dialecticae, quam Crassus apud Ciceronem Lib. I. de Or. 15. qui haec inter alia oratorem monet: *Si me audierit, quoniam philosophia in tres partes est tributa, in naturae obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam et mores; duo illa relinquamus, tertium vero,* (sc. de vita et moribus) *quod semper oratoris fuit, nisi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus esse possit, relinquemus. Quare hic locus de vita et moribus totus est oratori perdiscendus: cetera si non didicerit, tamen poterit, si quando opus erit, ornare dicendo, si modo erunt ad eum delata, et tradita.* Praeter haec, quae ex principum Rhetorum Latinorum, Ciceronis et Quintiliani scriptis attulimus, simillimae etiam recentiorum de Dialecticae cum Rhetoricae coniunctione sententiae sunt. Sic Isidorus de Art. Rhet. p. 356. apud Pith. *Coniuncta est*, inquit, *Grammaticae arti, Rhetorica et Dialectica.* In Grammatica enim scientiam *recte* loquendi discimus, in Rhetorica *ornate*, in Dialectica *probabiliter.* Et Georg. Trapez. Lib. 5. Rhet. p. 60. hoc modo dicit: *inuentionem dialectica subtilitate iuuari.* Cum hoc loco conferendi sunt alii similes, vt p. 81. et p. 84.

Iam illud colligamus, quod ex his omnibus confectum esse putamus. Graeci igitur et Latini Dialecticam non pro parte Rhetoricae ea habuerunt, sine qua haec consistere nullo modo possit, sed quoniam in Dialectica partim esset quaedam muneris oratorii similitudo, partim quod eadem, vt philosophiae pars, argumentandi, concludendi, definiendi, iudicandique subtilitatem adferens, adiumenta haberet copiae oratoriae, idcirco plerumque et comparata fuit Rhetoricae, et ad studium eloquentiae a nonnullis commendata, ita tamen, vt qui sequerentur auctoritatem Aristotelis, hoc est, qui in probando et argumentando summam eloquentiae ponerent, plus Dialecticae tribuerent, quam alii, qui vtrumque illud, vel ex ingenio cuiusque, vel ex vniuerso philosophiae studio petendum existimarent. Ceterum cum his coniungenda sunt, quae in voc. *dicere* adnotauimus; praeterea autem legenda illa, quae Vossius de Rhetor. Nat. et Constitut. passim disputauit, vt pag. 30. sq. pag. 45. inprimis autem Cap. VII. pag. 51. vbi ex instituto Rhetorices a Dialectica quadruplex discrimen, vna cum Aristotelis locorum huc pertinentium

tium accurata explicatione, traditur: et Cap. 18. in quo, quibus rebus inuentio et dispositio dialectica ab illa rhetorica differat, explicatur.

Dicacitas.

Praeter ea, quae de *dicacitate* ad voc. *cauillatio* et *dicere* dicta sunt, addimus locum Quintil. 6, 3. 21. „*dicacitas* sine dubio a dicendo, quod est omni generi commune, ducta est: proprie tamen significat *sermonem cum risu aliquos incessentem.*"

Dicere.

Hoc verbo ita accurate et caute vtitur Cicero in omnibus fere scriptis Rhetoricis, vt proprium esse oratoris solius declarare voluisse videatur. Certe oratorem a dialectico, vel eloquentiam ab dialecticorum ratione et disciplina ita separat, vt soli oratori munus et artem *dicendi*. dialecticis autem *loquendi* et *disputandi* et *disserendi* tribuat. vid. Brut. 31. et omnino Orat. 32. qui locus est de hac re classicus. Ibi deinde Cap. 39. „*dicere*, inquit, nihil aliud est, nisi omnes, aut certe pleras que aliqua specie illuminare sententias." Nimirum, quando Dialectici disputabant de rebus suis, id faciebant *presse et anguste* et *erudite*; (cf. Cap. 33.) sed oratoris est, de iisdem rebus dicere *explanatius* et *uberius* et *ad commune iudicium popularemque intelligentiam accommodatius*, *et aliquanto neruosius*, vt addit Cap. 36. sub finem. Itaque oratores, cum in eo sunt, vt ex variis locis argumenta proponant, tum proprie *disputant*, sed eadem etiam *dicunt*, quoties ornatum et copiam adhibent. In illo priore genere dialecticum orator agit, in posteriore vtriusque, praecipue tamen oratoris munere fungitur. cf. quae diximus ad voc. *fusus*. Porro Acad. Quaest. 1, 2. artem *dicendi*, et *disserendi* distinguit, illam oratoribus, hanc dialecticis tribuens; plane vt Quintil. 7, 3. 12. cum varias finitionum formas exhibuisset, „*sed de his*, inquit, *disputatur*, *non litigatur*," significans prius ad scholas philosophorum, posterius ad forum pertinere. Hinc et *dictiones* vocantur orationes in iudiciis vel concionibus habitae, et semper quidem ita, vt non de philosophis, sed de oratoribus sermo sit. vid. Dial. de corr. Eloq. 34. Quintil. 2, 4. 27. Cic. de Or. 1, 33. et Brut. 73. — Verum *dicere*

dicere etiam κατ᾽ ἐξοχὴν et ſimpliciter adhibuerunt pro iocari, ita tamen, vt ſignificarent iocos breues, acutos, quos proprie *dicta* appellarunt, quo et *dicteria* et *dicacitas* pertinent. Nam haec omnia eandem vim habent. Sic Quintil. 6, 3. 70. cum docuiſſet illud *dictorum* genus per figuras etiam mentis (σχήματα διανοίας) valere, haec addit: „quaedam vt miſerantes, et quaedam vt iraſcentes *dicimus*.“

Diducere. vid. *Congeries.*

Diffluens.

Cic. Brut. 79. poſteaquam M. Calidii oratoris virtutes elocutionis enumeraſſet, *nec vero*, inquit, *haec ſoluta, nec diffluentia, ſed adſtricta numeris, non aperte, nec eodem modo ſemper, ſed varie disſimulanterque concluſis.* E quibus ita oppoſitis et coniunctis patet, *diffluens* dicendi genus eſſe, quod nullis numeris adſtrictum, veluti vagetur, adeoque inconcinnum ſit. vid. quae ad vocc. *numerus, adſtrictus, ſolutus,* diximus. Gellius etiam N. A. 1, 15. futiles locutores dixit, qui nullo pondere verborum innixi, verbis humidis et lapſantibus *diffluant.*

Diffuſum. vid. *Contractum.*

Digeſtio.

Figura eloc. qua in partes ſuas totum digeritur. Cic. Or. 3, 54. gr. μερισμός. Vnde Quintiliano 11, 3. 114. *in digitos* argumenta *digerere* dicuntur, qui ea ſingulatim et ad digitos adnumerant. Strebaeus ad locum Ciceronis hoc digeſtionis exemplum adfert: „Tres ſunt res, quae obſtent hoc tempore S. Roſcio, crimen aduerſariorum, et audacia, et potentia etc.

Dignitas.

Auctor Herenn. 3, 13. *ſermonem*, quem dicit in oratione ſedata cerni, quatuor partibus distribuens, *dignitate*, demonſtratione, narratione, et iocatione, primam illam ita definit, vt ſit *oratio cum aliqua grauitate* et *vocis remiſſione pronunciata.* In hac dignitate, vt mox idem Rhetor praecipit, plenis faucibus, quam ſedatiſſima et depreſſiſſima voce, vti conueniet, ita tamen,

men, vt ne ab oratoria consuetudine ad tragicam transeamus. cf. Cic. Or. 3, 38. Illud est, quod Graeci τὸ ἀξιωματικὸν dixerunt, et ἀξίωσιν. — In elocutione *dignitas* est, quae reddit ornatam orationem, varietate distinguens, ap. Auct. Herenn. 4, 13. Ea in exornatione verborum et sententiarum cernitur. vid. Trapez. Lib. 5. p. 70. ed. Ald. — *Rerum et personarum dignitates* dicuntur, quibus res vel persona, aut est magna, aut parua, aut mediocris, ἡ ἀξία Graecorum. v. Cic. Or. 3, 14.

Dilatare. vid. *Angustus.*

Diligenter.

Diligenter dicere, apud Ciceronem hanc vim habet, vt delectus verborum significetur; vnde oritur elegans oratio, in qua nihil sit insolens neque ineptum. Cic. Brut. 37. vbi isti rationi contrarium commemoratur, *inquinate* dicere. vid. voc. *calumniari*, et *emendatus*. *Genauigkeit in Beziehung auf Reinheit der Sprache, und deren eigenthümliche Form.*

Dilucidus.

Perspicuitati significandae istam metaphoram seruire, nota res est. Sed operae pretium erit, cognoscere, quomodo Rhetores Latini in singulis orationis partibus hoc perspicuitatis genus definierint. Itaque Auct. Herenn. 1, 9. *dilucide narrare*, est, si, vt quidque primum gestum erit, ita primum exponemus, et rerum ac temporum ordinem conseruabimus, vt res gestae erunt, et vt potuisse geri videbuntur. Hic erit considerandum, ne quid perturbate, ne quid contorte, ne quid ambigue, ne quid noue dicamus, ne quam in aliam rem transeamus, ne ab vltimo repetamus, ne longe persequamur, ne quid, quod ad rem pertineat, praetereamus, et si sequamur ea, quae de breuitate praecepta sunt. Nam quo breuior, eo dilucidior et cognitu facilior narratio fiet. A Cicerone de Or. 3, 10. *dilucidus sermo* ita definitur, *vt id, quod quis dicit, intelligamus*. Inprimis autem Cap. 13. singula, quae istam orationis dilucidam rationem, seu perspicuitatem efficiant, ita enumerantur: „*latine loquendo, verbis vsitatis, et proprie demonstrantibus ea, quae significari*

ficari et declarari volemus, sine ambiguo verbo aut sermone, non nimis longa continuatione verborum, non valde productis iis, quae similitudinis causa ex aliis rebus transferuntur, non discerptis sententiis, non praepofteris temporibus, non confusis personis, non perturbato ordine." Ibidem orationi planae vel dilucidae, opponitur *confusa*, et *perturbata*, in qua nihil primum est, nihil secundum. vid. voc. *apertus*. Apud Gellium N. A. 1, 10. adolescenti voces nimis priscas et ignotissimas in quotidiani sermonibus expromenti commendatur exemplum veterum, qui *plane* et *dilucide* cum suis fabulati sint. — Quintilianus Lib. 8, 2. „Si neque pauciora, inquit, quam oportet, nec plura, neque inordinata, aut indistincta dixerimus, erunt *dilucida*, et negligenter quoque audientibus *aperta*. Vnde et eidem Lib. 11, 3. 33. *dilucida* pronunciatio dicitur, quae verba tota exigat, vel exprimat, quam mox *verborum explanationem* appellat. Curius autem Fortunatian. p. 76. *dilucidam pronunciationem* in eo collocat, vt sonus vocis medius sit, nec grauissimus, nec acutissimus.

Dinumeratio.

Fig. eloc. gr. ἀπαρίθμησις. Cic. Or. 3, 54. Eam tamen ad figuras referendam negat Quintil. 9, 3. qui eam ex Rutilio laudat. Vnde Ruhnkenius ad Rut. Lup. p. 61. suspicatur μερισμὸν a Quintiliano illo nomine latino elatum.

Disceptationes.

Hae sunt controuersiae forenses, ab oratore ciuili tractandae in foro et iudiciis. Cic. de Or. 1, 15. gr. ἀγῶνες.

Discerpere.

Sententiae *discerptae* a Cicerone de Or. 3, 13. in recensu earum rerum commemorantur, quae perspicuitatem tollant, et obscuram orationem reddant, oriunturque tum, cum sententiarum contextus variis nimiumque multis interiectionibus atque incisis (gr. παρεμπτώσεσι, vel παρενθέσεσι) veluti disrumpitur, vt cum in fine sententiae versamur, eius initii obliti simus.

Disiun-

Disiunctio.

Auctor Herenn. 4, 27. eo nomine appellat figuram elocutionis, qua eorum, de quibus dicimus, aut vtrumque aut vnum quodque certo concluditur verbo; quod Graeci διεζευγμένον dixerunt. Affines huic figurae sunt, 1) *coniunctio*, cum interpositione verbi et superiores orationis partes comprehenduntur (gr. μεσόζευγμα. vid. Lex. gr. in voc. ζεῦγμα). Hanc *interiectionem* s. ἐπιβολὴν vocasse videtur Aquila Rom. de Fig. p. 23. — 2) *adiunctio*, cum verbum, quo res comprehenditur, non interponimus, sed aut primum (πρόζευγμα), aut postremum collocamus (συνεζευγμένον, aut ζεῦγμα, vt in hac sententia: *amantium irae amoris redintegratio est.*) — Cicero Or. 3, 54. idem hoc ζεῦγμα describit, *quod de singulis rebus propositis ductum, refertur ad singula.* Quamuis alia *adiunctio* est, quam ibidem inter figuras verborum nominat. Eius Strebaeus hoc exemplum ponit: „Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa.“ v. Quintil. 9, 3. 62. et Iul. Rufin. p. 30. vbi *ligationem* et *adnexionem* hanc figuram dicit. — Aquila Rom. p. 22. *disiunctum* vocans, *haec figura*, inquit, *ita ornat et amplificat orationem, vt diuersis redditionibus verborum membra, quae vocantur κῶλα disiungat et separet, siue duo, siue plura. Animaduertere autem potes, nihil interesse, vtrum in postremis partibus membra disiungantur, necessitate verborum, an in primis, an hoc vicissim fiat.* vid. *iniunctum.* Ad idem genus pertinet et ὑπόζευξις, quam Iul. Rufin. p. 30. interpretatur *subiunctionem*, vel *subinsertionem*, vel *subnexionem*, cum singulis rebus sententiisque singula debita verba iunguntur. —

Aliud genus *disiunctionis* esse videtur, quod in nominum idem significantium separatione inest, a Quintiliano Lib. 9, 3. 45. memoratum, hoc exemplo addito: *vos statuistis, vos sententiam dixistis, vos iudicastis.* Ibidem hoc genus μετωνυμίαν dici ait, pro quo Turnebianus Commentator συνωνυμίαν legendum putabat. Ei contrariam mox eam formam ponit, qua verba idem significantia congregantur, quod est genus *pleonasmi*, vt in illis: *abiit, excessit, euasit, erupit.* In quo tamen et virtus et vitium inesse potest, cum partim vim dicendi adiuuet, partim abundantem supra necessitatem

cessitatem orationem reddat, vt bene Quintilianus notat. — Aliter etiam in Dialecticis *disiunctio* dici solet, de qua vid. Cic. Top. 14. et de Nat. Deor. 1, 25.

Dispositio.

Auctori Herenn. 1, 2. *dispositio* est ordo et distributio rerum, quae demonstrat, quid, quibus in locis sit collocandum, vel alio loco Lib. 3, 9. per quam illa, quae inuenimus, in ordinem redigimus, vt certo quidque loco pronuntietur. Vnde et Lib. 4. vlt. *distincte et ordinate disponere* praecipit. Ciceroni de Inuent. 1, 7. *dispositio*, rerum inuentarum in ordinem distributio dicitur. Vnde hanc partem oratoriae facultatis Cicero Or. 2, 76. etiam *ordinem collocationemque rerum et locorum* appellat; facitque duplicem, alteram, quam afferat natura causarum, alteram, quae oratorum iudicio et prudentia comparetur. Quintilianus Lib. 3, 3. „non tantum refert, inquit, quid et quomodo dicamus, sed et *quo loco;* opus ergo est et *dispositione*.“ Inprimis autem dilucidae metaphorae sunt, quibus Lib. 7. praefat. et capite vltimo *dispositionis* vim et ambitum et vero etiam necessitatem vtilitatemque explicare studet. Priori in loco haec sunt; „vt opera exstruentibus satis non est, saxa et materiam, et cetera aedificanti vtilia congerere, nisi disponendis iis collocandisque artificum manus adhibeatur; sic in dicendo quamlibet abundans rerum copia cumulum tantum habeat atque congestum, nisi illas easdem *dispositio* in ordinem digestas, atque inter se commissas, deuinxerit.“ Posteriori autem alia metaphora vsus dispositionem comparat virtuti imperatoris, copias suas partientis ad casus praeliorum, retinentis partes propter castella tuenda, custodiendas vrbes, petendos commeatus, obsidenda itinera, mari denique ac terra diuidentis. Fortasse Rhetor in hanc metaphoram incidebat, cum de Graecorum τάξει cogitaret, quam vocem illi dispositionis eiusdem significandae causa ex media re militari transtulerunt. vid. Lex. gr. techn. in voc. τάξις. Eundem rei militaris fontem secutus Cicero *instruere* pro disponere dixit, vt infra docuimus ad h. v. Ceterum Quintilianus Cap. 1. *dispositionem* dicit diuisione et partitione constare, et *vtilem rerum ac partium in locos distributionem* definit. vid. voc. *diuisio*. Quod vero idem

Idem l. c. Cap. vii. *oeconomicam* totius causae *dispositionem* appellat, secutus est Dionysium Halicarnassensem, qui passim οἰκονομίαν vocat, quam Latini dispositionem. cf. Lex. gr. techn. in illo voc. Vnde et Lib. 8, 3. 59. τὸ ἀνοικονόμητον Graecorum interpretatur, *quod male dispositum est.* Singula praecepta, quae dispositio per omnes partes orationis, inprimis per varia quaestionum genera desiderat, in Libro 7. collocauit et explicauit. Haec autem omnia proxime ad vsum forensem et iudicialem comparata sunt, subtilitatemque scholasticam redolent, ornatum orationis respuentem, adeoque etiam copia verborum technologica non admodum abundant.

Disputatio.

Sic Ciceroni de Or. 3, 55. vocatur peculiare genus dicendi, quo pro re, et contra rem in medium adductam alternis vicibus disseritur: *der gelehrte, der wissenschaftliche Unterredungs-Vortrag.*

Dissipatio.

Figura eloc. qua totum ita partimur, vt loca diversa ac dissita exprimantur, *hic — illic.* v. Cic. Or. 3, 54. Quintil. 9, 3. 39. vbi illum ipsum Ciceronis locum laudat, et exemplum addit e Virgil. Georg. 1, 54. — Contraria illi figurae est forma illa, quae coniunctam rerum diuersitatem exhibet, qua multa in vnum congeruntur, μεταβολὴ dicta Caecilio. vid. Lex. gr. techn. in μεταβολή.

Dissipatus.

Orator *dissipatus* Ciceroni dictus, qui inuenta non recte disponere, et apte collocare solet. Sic in Bruto 59. „M. Curio *tardus in cogitando, tum in instruendo dissipatus fuit.*" Ipsa autem *oratio dissipata* Or. 65. est, quae omnino numeris et concinnitate caret; quam eandem et *incultam* et *fluentem* appellat. cf. Cap. 70. vbi compositi oratoris bene structa collocatio opponitur *dissipatae* inconditi oratoris sententiae, quae et *diffluens et soluta* vocatur. Neque alia de causa *disiunctus* Brutus dicitur apud Auctorem Dial. de corr. Eloq. Cap. 18.

Dissimulatio. Dissimulatus.

Rhetores Latini *dissimulationem* interpretati sunt, quam εἰρωνείαν Graeci dixerunt, eiusque vim ita adumbrarunt,

brarunt, vt, siue tropus siue figura existimaretur, ad vrbanitatem quandam orationis, tanquam species, pertineret. Ita Cic. Or. 2, 67. „vrbana etiam *dissimulatio* est, inquit, cum alia dicuntur, ac sentias, non illo genere, de quo ante dixi, cum contraria dicas, sed cum toto genere orationis seuere ludas, cum aliter sentias, ac loquare. Genus est perelegans, et cum grauitate salsum, cumque oratoriis dictionibus, tum vrbanis sermonibus accommodatum.“ Et mox huic dissimulationi finitimum esse dicit, *cum honesto verbo vitiosa res appellatur*; quod εὐφημισμȣ̃ vel ὑποκορισμȣ̃ genus est. vid. *Deriuatio*. In figurarum recensu a Cicerone commemoratur Lib. 3, 53. *illa, quae maxime quasi irrepit in hominum mentes, alia dicentis, alia significantis, dissimulatio*. Eandem in Orat. Cap. 39. ita describit: *contra ac dicat, accipi et sentiri velit*. cf. Quintil. 6, 3. 68. et 85. vbi *simulationem* a *dissimulatione* ita distinguit, vt illa sit opinio quaedam animi sui imitantis, haec aliena parum se intelligere fingentis. Libro autem 9, 2. 44. quoniam nomine *dissimulationis* vires τῆς εἰρωνείας parum ostendantur, satius esse statuit, in Graeca appellatione acquiescere: itaque *ironiam*, siue tropus, siue schema sit, non genere ipso distare, quod in vtroque *contrarium ei, quod dicitur, intelligendum* sit, sed species eius tamen diuersas esse. Deinde ita censet: *quemadmodum* ἀλληγορίαν *facit continua* μεταφορὰ, *sic hoc schema troporum ille contextus facit*. Species vero huius figurae ita explicat: εἰρωνεία est et, cum similes imperantibus vel permittentibus sumus, vt: *I, sequere Italiam ventis;* et, cum ea, quae nolumus videri aduersariis esse, eis concedimus. Nec in personis tantum, sed et in rebus versatur *haec contraria dicendi, quam quae intelligi velis, ratio*, vt in eleuationibus huius generis: *scilicet is superis labor est*. Ad eandem formam pertinent 1) confessio nihil nocitura 2) concessio, cum aliquid etiam iniquum videmur causae fiducia pati. 3) consensio. Iulius etiam Rufinian. p. 37. εἰρωνείαν latine *dissimulationem et irrisionem* interpretatur: pag. autem 24. sex ironiae species numerat, chleuasmum s. ἐπικερτόμησιν, charientismum, s. σκῶμμα, asteismum, diasyrmon, ἐξȣθενισμὸν, σαρκασμόν. — Sed praeter illud vrbane et facete dicendi consilium, aliae quoque dissimulationis causae et fere honestio-

nestiores quidem illae, cogitari possunt. Saepe enim vel modestiae vel prudentiae gratia dissimulamus, vt aut arrogantiae suspicionem amoliamur, aut plus prosimus. Vtrumque dissimulandi genus in dicendi virtutibus Quintilianus commemorauit. Itaque *dissimulata actio* Lib. 4, 1. 60. dicitur esse oratoris, qui nec verbis nec vultu nec gestu nimium promittit, sed artem suam veluti occulit, vt illaboratae similis oratio videatur. Eam actionem ἀνεπίφατον Graecos dixisse, ibidem Fabius notauit. Deinde eiusdem libri Cap. 2. §. 117. *compositionem dissimulatam* dicit ita concinnam et numerosam verborum structuram, vt tamen ars, et industria concinnandi non appareat.

Dissoluere.

Expressisse videntur Graecorum λύειν, refutare, confutare argumenta accusatoris, quod facit is, qui defendit. Sic Quintilianus passim, vt Lib. 5, 13. init. vbi tamen mox §. 15. *dissoluere argumenta* etiam is dicitur, qui separatim ad singula respondet, cui contraria ratio est *congerendi*, vt *turba valeant: die Beweise einzeln nach einander beantworten.* Quale autem sit *dissolutum dicendi genus*, ad vocc. *fluctuans* et *numerus* explicauimus.

Dissolutio.

Gr. διάλυσις, s. λύσις figura, quae coniunctionibus verborum e medio sublatis, partibus separatis effertur, vt definit Auct. Herenn. 4, 30. hoc exemplo vsus: *Gere morem parenti, pare cognatis, obsequere amicis, obtempera legibus.* Hoc genus, inquit, et acrimoniam habet in se, et vehementissimum est, et ad breuitatem accommodatum. cf. Cic. Partit. Cap. 6. *Dissolutum* vocat Cic. Or. 3, 54. Vnde et Graecis ἀσύνδετος λέξις, et διαλελυμένη et ἄλυτος dicitur, de quibus vid. Lex. gr. techn. In Orat. Cap. 39. eadem ita enunciatur: *cum demtis coniunctionibus, dissolute plura dicuntur.* cf. Quintil. 9, 3. 50. vbi hanc formam a nonnullis etiam βραχυλογίαν, veluti *copulatam dissolutionem* dici notat. Aquila Rom. p. 22. *solutum* appellat. Contrarium est, quod Graeci πολυσύνδετον, s. συνάφειαν, Latini *connexum*, et *coniunctionibus abundans* schema vocant. v. Quintil. 9, 3. 51. et Berger. de nat. pulcr. or. p. 174.

Distinctio.

Eiusdem verbi crebrius positi distinctio, in figuris commemoratur Cic. Or. 3. 54. Capperonerius ad Quintil. 9, 1. aliquod genus πολυπτώτου intelligit. Quintil. 9, 3. 65. *distinctionem* interpretatur formam illam dicendi, qua similia discernuntur, vt in his: *cum te pro astuto sapientem appelles, pro confidente fortem, pro illiberati diligentem;* cui nomen Graeci dederint παραδιαστολὴν, contrariam τῇ συνοικειώσει, quae duas res diuersas colligit. v. Lex. gr. techn. in συνοικείωσις. Eandem formam Graecorum Iul. Rufinian. p. 33. *discriminationem* appellat. Deinde Quintil. l. c. §. 82. *distinctionem* etiam appellari tradit speciem quandam ἀντιθέτου s. contrapositi, hac quidem ratione, vt varia verba simili casu, dissimilique sententia in vltimo locentur, vt: *quod in tempore mali fuit, nihil obsit, quin, quod in causa boni fuit, prosit.*

Distinguere. Distinctus.

Cum hae voces proprie rerum per interualla positarum notationem habeant, vsurpatae Rhetoribus sunt maxime in orationis ornamentis, quorum virtus et vis in raritate quadam et moderatione cernitur. Vnde et haec ornamenta passim a Rhetoribus *flores*, et *insignia*, *lumina*, *stellae*, *margaritae*, *purpura*, *diademata*, *aurum*, vocantur, quoniam harum rerum ea natura est, vt separatione quadam et dispositione, et per interualla certa distinctione placeant, et vim suam exserant. De his metaphoris et similibus, ex omnibus scriptoribus accurate congestis et explicatis, vid. Cresoll. Theatr. Rhet. Lib. 3, 21. p. 307. sqq. Sic Cic. Or. 3, 25. „vt conspersa sit oratio quasi verborum sententiarumque floribus, id non debet esse fusum aequabiliter per omnem orationem, sed ita *distinctum*, vt sint, quasi in ornatu, disposita quaedam insignia et lumina." cf. Partit. Cap. 13. Et Auctori Herenn. 4, 11. *distincta* coloribus oratio est, quae raras exornationes habet. Hoc enim artis est: inertiae autem, obruere inepte coloribus, vnde *oblita* oratio oritur. „Omne genus orationis, inquit, dignitate afficiunt exornationes; quae si rarae disponantur, *distinctam*, sicuti coloribus; si crebrae collocabuntur, *oblitam* reddent orationem." Eodem sensu Cic. Or. 3, 25. *concinna, distincta, ornata, festiua,*

ſeſtius, oratio coniunctim dicitur, vt in *diſtincta* id genus ornatus notetur, quod verborum et ſententiarum floribus et luminibus ſplendeat. Quo et puto illud referendum eſſe, quod Cicero in Dial. de corr. Eloq. Cap. 18. Graccho et Craſſo *diſtinctior* dicitur.

Sed aliae quoque ſunt formulae dicendi, in quibus propriam potius vocabuli *diſtinguere* ſignificationem ſecuti videntur. Si quis enim ſimpliciter *diſtincte* locutus eſſe notatur, oratio accurata, et certo deliberatoque ordine inſtructa intelligi videtur. Ita Gellius 7, 3. Catonis orationem contra Tironis reprehenſiones defendens: „non *diſtincte* nimis, nimisque comte et modulate res acta eſt: ſed quaſi in ancipiti certamine cum ſparſa acies eſt, multis locis Marte vario pugnatur, ſic in iſta tum cauſa Cato omnibus *promiſcue* tuendi atque propugnandi modis vſus eſt.“ Cum autem Cicero Or. 3, 14. ad ſummam oratoris laudem et admirationem hoc maxime requirit, vt *diſtincte*, explicate, abundanter, illuminate et rebus et verbis dicat, et in oratione quaſi quendam numerum verſumque conficiet, non dubito, huius *diſtinctae orationis* vim eandem eſſe, quam accurata rerum inuentarum diſpoſitio habeat, qua efficitur, vt ne quid perturbate, et obſcure et promiſcue dicatur. Similia ſunt, quae ad h. l. Strebaeus diſputat. „*Diſtincte* dicit is, inquit, qui non res crebras, et inordinatas congerit in vnum, more ſubtilium philoſophorum, ſed argumentum ab argumento, ſententiam a ſententia, locum a loco quibusdam velut interuallis diſtinguit et ſeparat.“ Ergo huc quoque pertinet locus Cic. de Offic. 1, 1. vbi apte, *diſtincte* et ornate dicere, proprium oratoris eſſe iudicat. Vnde in virtutibus pronuntiationis a Quintiliano Lib. 11, 3. 35. et hoc ponitur, vt ſit oratio *diſtincta*, h. e. vt is, qui dicit, et incipiat vbi oportet, et deſinat. Ad quam diſtinctionem pertinet, vt obſeruetur, quo loco *ſuſtinendus*, vel *ſuſpendendus* ſermo, et quo *deponendus* ſit. De his vocibus ſeparatim ſuo loco dictum eſt. Ciceroni autem Tuſcul. 2, 3. *diſtincte ſcribere* is dicitur, qui ita ſcribit, vt ambigua diſtinguat.

Diſtributio.

Ex diſciplina Auctoris Herenn. 1, 10. in cauſarum diuiſione, quae poſt narrationem inſtituitur, *diſtributio*

tributio fit duobus modis, *enumeratione*, cum dicimus numero, quot de rebus dicturi simus, et *expositione*, cum res, de quibus dicturi sumus, breuiter et absolute exponimus. Idem Lib. 3, 13. contentionis illius, quae voce et pronuntiatione oratoria efficitur, duas partes statuit, *continuationem*, et *distributionem*, quam quidem dicit esse *orationem frequentem, cum raris et breuibus interuallis, acri vociferatione.* Tum nempe orator affectu concitatus, non continuo impetu, sed clamore per interualla et veluti quosdam singultus aucto, loquitur. Verum in vtroque genere non tam affectus, qui proprie dicitur, quam ἐνθυσιασμὸς quidam confirmandi aut confutandi intelligendus est. Cap. 14. „in *distributione*, inquit, ab imis faucibus exclamationem, quam clarissimam adhibere oportet, et quantum spatii per singulas exclamationes sumserimus, tantum in singula interualla spatii consumere iubemur." vid. voc. *contentio*. — Figura elocutionis, quae *distributio* dicitur Auct. Herenn. 4, 35. et Cic. Or. 3, 53. hanc vim habet, vt in plures res aut personas negotia quaedam dispertiantur. Eandem haud dubie Cicero in mente habuit, cum de Orat. 39. haec scriberet: *aliud, alii tribuens dispertiat.* Iul. Rufinian. p. 33. διαίρεσιν Graecorum, quae eodem pertinet, *distributionem*, vel *designationem* interpretatur. Hinc et *distribute scribere* dicitur, qui ita scribit, vt genera in formas accurate distribuat. cf. Tuscul. 2, 3. et de Inuent. 2, 59.

Diuinus.

Quamuis hic modus loquendi, quo *diuinum*, et *Deum* adeo dicere solebant, quem eloquentissimum, et summum dicendi artificem significare vellent, ad τεχνολογίαν rhetoricam, quam proprie vocamus, non pertinet, tamen metaphoram dignam censebamus, quae commemoraretur hoc loco et explicaretur. Mucius apud Ciceronem de Or. 1, 23 ad Crassum: „equidem, inquit, te cum in dicendo semper putaui *deum*, tum vero tibi nunquam eloquentiae maiorem tribui laudem, quam humanitatis." Neque de genere solum, et omni eloquentia id valuit, sed et in parte aliqua, vt *in dispositione argumentorum Deum* Antonium esse Catulus praedicat apud Cic. de Or. 2, 42. Sic et perfecti oratoris *diuinitas* commemoratur Lib. 2, 74. et simpliciter adeo

adeo Cap. 89. Catulus Antonii *in causis diuinitatem* admiratur. cf. Lib. 3, 14. — *Diuinitas* autem *loquendi* Theophrasti, qui ex ea nomen inuenit, ita commemoratur Orat. Cap. 19. vt eam Cicero ad ornatum venustumque atque elegans dicendi genus potius, quam ad excellentiam oratoris proprie sic dicti retulisse videatur. Nam illi diuinitati neruos et aculeos forenses et oratorios opponit. vid. Cresoll. Theatr. Rhet. Lib. 1, 9. et quae in Lex. gr. techn. ad voc. βασιλεὺς et infra ad voc. *regnare* diximus.

Diuisio.

Auctor Herenn. Lib. 1, 3. et 4, 40. duplex genus *diuisionis* commemorat, quarum vna est, per quam aperimus, quid conueniat cum aduersario, quid in controversia sit, et per quam exponimus, quibus de rebus simus dicturi. Haec narrationem sequitur, habetque veluti partem specialem, *distributionem*, de qua supra vidimus. Eadem sine dubio est, quam Graeci *διαίρεσιν*, Latini frequentius *dispositionem* vocarunt. cf. Quintil. Lib. 8. prooem. et Lex. gr. techn. in voc. *οἰκονομία*. Altera est, quae rem semouens a re, vtramque absoluit, ratione subiecta. Inter vtramque hoc interest, quod illa prior diuidit per enumerationem aut per expositionem, quibus de rebus in tota oratione disputatio futura sit, haec posterior se statim explicat, et breui duabus aut pluribus partibus subiiciens rationes, orationem exornat. Hoc genus *μερισμὸν*, s. *ἐπιμερισμὸν* vel *ὑπομερισμὸν* Graeci dixisse videntur. vid. Lex. gr. in his vocc. et quae ad voc. *partitio*, et *digestio* dicta sunt. — Quintilianus Lib. 7, 1. *diuisionem* a partitione et dispositione ita distinguit, vt ista sit rerum plurium in singulas res partitio, singularum in partes discretus ordo, et recta quaedam locatio prioribus sequentia adnectens: dispositio autem, vtilis rerum ac partium in locos distributio. Capite autem 9. *diuisionem* appellat, cum verba, quae coniunctim pronuntiata ambiguitatem sensus facere possint, interspiratione et mora dicentis ita separantur, vt ambiguitas tollatur; quae potius grammatica quam rhetorica ratio esse videtur. Deinde Lib. 2, 6. 1. *materias diuisione dirigere*, Rhetor in scholis dicebatur, cum discipulis materiam aliquam partibus et capitibus suis distributam proponebat,

ponebat, quam protinus ipsi latius exponerent, et in declamationem conuerterent. Hanc ideo paulo post *praeformatam materiam* appellat, *eine Skizze von Materialien zu einer ausführlichern Declamazion. eine skizzirte Darstellung des Ganzen.* De hoc genere vid. Seneca in Controu. Lib. 3. praef. quem locum attulimus ad voc. *implere;* et Cresoll. Theatr. Rhet. 4. 8. p. 416. — Ex recentioribus Georg. Trapezunt. Rhet. Lib. 1. p. 7. *diuisionem* contentionis (τῦ ἀγῶνος) partem facit, inque *seiunctionem* et *distributionem* dispertitur. vid. *partitio.*

Dolor. vid. *Sensus.*

Dubitatio.

Auct. Herenn. 4, 29. hanc formam dicendi ita designat, vt *quaerat orator, vtrum de duobus potius, aut quid de pluribus potissimum dicat.* vid. Lex. gr. techn. in διαπόρησις et ἀπορία. cf. Cic. Or. 3, 53. et 54. vbi figuram sententiarum et verborum esse statuit. In Orat. 39. ita adumbrat: *addubitet quid potius, aut quo modo dicat.* Quintilianus Lib. 9, 2. 9. „affert, inquit, aliquam fidem veritatis et *dubitatio*, quum simulamus quaerere nos, vnde incipiendum, vel desinendum, quid potissimum dicendum sit. Alio loco Cap. 3, 88. *dubitationem* ita iudicat, vt alia sit in re, alia in verbo, quemadmodum in hac formula: *siue me malitiam, siue stultitiam dicere oportet.* — Aquila Rom. p. 14. διαπόρησιν *addubitationem* interpretatur, qua vtamur, cum propter res aliquas videri velimus dubitare, et quasi ab ipsis iudicibus consilium capere, quo potissimum genere orationis vtamur. cf. Iul. Rufinian. p. 25. qui ἀπορίαν et διαπόρησιν easdem esse statuit, eandemque, quam supra Quintiliani esse diximus, interpretationem habet. Macrobius Saturn. 4, 6. ἀπόρησιν h. e. addubitationem, πάθος facere dicit, quia sit vel dolentis, vel irascentis, dubitare quid agas, eiusque hoc exemplum e Virgilio adfert: *en quid ago? rursusne procos irrisa priores experiar?*

Dubius.

Genus causae *dubium* vel anceps (gr. ἀμφίδοξον) dictum est, cum haberet in se causa et honestatis et turpitu-

turpitudinis partem. Sic Auct. Herenn. 1, 3. vid. voc. *anceps*.

Ducere.

Ducere ps, quo sensu dicatur, ad voc. *vultus* notauimus. Sed alius subtilior apud Quintilianum, elegantissimum metaphorarum auctorem, illius vocabuli vsus est, cuius vim hac data occasione accuratius explicare conabimur, praesertim cum ea explicatio nonnullis aliis dicendi formis, non minus subtiliter delectis, lucem sit allatura. Disciplinae Rhetoricae Graecorum Latinorumque praeceptum est satis celebratum, vt orationis compositio et omnis concinnitas consentanea sit naturae ipsarum rerum, de quibus dicamus. Hae res autem ita distingui possunt, vt vel sublimia, vel lenia, vel vehementia, vel mollia et delicata dicendo significemus. Iam vero cum orationi pedes quidam tributi sint, quorum vel longitudine vel breuitate, vel vtriusque vicissitudine et coniunctione varia, varii etiam tarditatis celeritatisque gradus significari pronuntiando possunt, singulis illis rerum affectionibus congruentes, hinc factum est, vt hos ipsos gradus numerorum suis quemque nominibus Rhetores insignirent et declararent. In quo quidem genere subtilitatis nescio an ceteros omnes Quintilianus superauerit. Is ergo Lib. 9, 4. 140. hoc ponit: „sublimia *ingredi*, lenia *duci*, acria *currere*, delicata *fluere* debere.“ De sublimibus antea ita iudicauerat: *sublimia spatiosas clarasque voces habent, amant amplitudinem dactyli quoque, ac paeonis, temporibus satis pleni;* haec sublimia itaque *ingredi* debent, h. e. iis vocibus maxime significari, quibus ex longioribus pedibus grauis quidam et seuerus stabilisque incessus est, vt hoc ipsa sublimitatis natura sustentetur. In Graecis ῥυθμὸς βεβηκὼς dictus est, qualis est inprimis spondaicus numerus, de quo et Cicero Orat. 64. *habet stabilem et non expertem dignitatis gradum; das gravitätisch einherschreitende Sylbenmaaß.* vid. Lex. gr. techn. in voc. βαίνειν. — Quomodo autem *lenia duci* debeant, notionibus vtrique vocabulo subiectis expediendis assequemur. Nam vt lenia in oratione dicuntur, quae remissa sunt et moderata, tum ornatu et splendore, tum affectibus et actione, ita in *ducendo*, siue hoc propter imbecillitatem,

siue modestiae causa fiat, temperatum quendam et tardiorem motum cogitare solemus. Itaque *lenia ducuntur* tum, cum verbis maxime iis vtimur, quae numerum ex longis breuibusque pedibus mixtum habent. Sic ipse Quintilianus de narratione dixerat, in quam illa lenitas orationis inprimis cadit: *narratio fere tardiores, atque vt sic dixerim, modestiores desiderat pedes, et nominibus maxime mixtos.* — Tertium orationis velvti motum, qui *cursu* constat, et vehementiae vel acrimoniae proprius est, vnde *acria currere debere* dicuntur, Quintilianus in proxime antecedentibus ita fere explicuerat: *argumenta acria et citata pedibus quoque ad hanc naturam accommodatis vtentur, non tamen ita vt trochaeis, quae celeria quidem, sed sine viribus sunt: verum quamuis sint breuibus longisque mixta, non tamen plures longas quam breues habebunt.* Vnde τροχερὸς ῥυθμὸς Aristoteli dicitur Rhetor. 3, 8. 2. Dionysius autem Halic. τάχος τῆς ἀπαγγελίας tribuit versibus Homericis, quibus saxum de vertice montis deuolutum describitur, propter numerum dactylicum, de Compos. Cap. 20. p. 142. ed. Reisk. cf. omnino Lex. gr. techn. in voc. τάχος et γοργότης — Vltimus motus est similis aquae fluentis, in qua cum lenissimae tranquillitatis et mollitudinis notionem concipiamus animo, in oratione etiam quae delicata sunt, h. e. suauia, tenera, mollia, *fluere* debere dicuntur, cum iis numeris efficiuntur, qui isti notioni seruandae apti sunt, quales esse solent elegiaci, vnde elegi *fluentes* dicti Plinio Epist. 5, 17. vid. Lex. gr. techn. in voc. ῥεῖν.

Ductus.

Ductus rei credibilis apud Quintil. 4, 2. 53. est cohaerentia quaedam et συνάφεια rerum narratarum, quarum contemplatio rem credibilem facit. *Aliqua enim*, inquit, *naturaliter sequuntur et cohaerent, vt, si bene priora narraueris, iudex ipse, quod postea sis narraturus, exspectet; ein gewisser natürlicher Zusammenhang in den Umständen der Erzählung, der uns aus der Andeutung eines Umstandes, alle übrigen noch darzustellenden voraus ahnen oder errathen läßt.* In sententia autem vel enuntiatione singulari *ductus* Quintil. 9, 4. 30. dicitur certa quaedam verborum collocatio et compositio, a certo dicentis consilio pendens, quos

quos et elocutionum tractus appellat Lib. 4, 2. 118. — Porro apud Cur. Fortunatian. in Rhet. Schol. p. 41. Pith. *ductus* vocatur veluti methodus caufae agendae, vel ipfa caufae ratio et indoles, quae aptam fibi tractationem defiderat. Itaque quinque genera ductus commemorat, fubtilem, fimplicem, figuratum, obliquum, mixtum: quae omnes veluti funt quaeftionum variae formae, quae totidem tractandi methodos requirunt. A *ductu* discernit *modum*, qui non ad continuam orationem, fed eius aliquam partem pertinet. De iisdem *ductus* generibus exponit copiofe Georg. Trapezunt. Lib. 4. Rhet. p. 51. *Ductus*, inquit, *eft dicendi ratio, qua tota caufa oratori agenda eft.* Eum in *fimplicem* et *figuratum* partitur: deinde rurfus *fimplicem*, in rectum et fimulatum: *figuratum* autem in contrarium, obliquum, et per fubiectionem f. κατ' ἔμφασιν.

Dulcis.

Cum veteribus *dulcis* aliquis fcriptor dicitur, fenfus certus ex Graecorum confuetudine loquendi petendus eft, qui γλυκύτητα et ἡδονὴν tribuerunt iis, qui cum elocutionis naturali quadam gratia, venuftate et candore, rerum etiam fuauitatem quandam coniunxerint. Talem γλυκύτητα Hermog. *Id.* Lib. 2. p. 226. tribuit Herodoto, ob varietatem narrationum mythicarum, fabularumque, quibus hiftoriam fuam diftinxit, quibusque fuauiter teneri lectores folent. Hoc genus fuauitatis Macrobius Saturn. 5, 16. *amoenitatem* appellat, tribuitque Homero, qui vt faftidio narrationum mederetur, fabulas varias Catalogo intertexuit, quibus legendis iucunde afficerentur lectores, et veluti recrearentur. cf. Plin. Epift. 1, 2. Eandem dulcedinem habet etiam oratio morata, h. e. mitioribus remiffioribusque affectibus declarandis feruiens. Nam τὸ ἠθικὸν, vt Cicero docet in Orat. 37. come eft et iucundum, et ad beniuolentiam conciliandam paratum. Neque disfimile huic eft, quod Horatius in Arte poet. praecepit, vt poemata non tantum pulcra, fed et *dulcia* fint, hoc eft, ἠθικὰ et morata. cf. Berger. de nat. pulcr. or. p. 136. fq. Quo nomine inprimis Quintil. Lib. 10, 1. 73. *dulcem* Herodotum dicere videtur, contrarium Thucydidi, qui concitatis affectibus maxime vtitur; vnde et huic

huic *vim*, illi *voluptatem* tribuit. Itaque etiam Cicero, cum in Bruto C. 9. Demetrium Phalereum ita laudasset: „delectabat magis Athenienses, quam inflammabat: hic primus inflexit orationem, et eam mollem teneramque reddidit, et *suauis*, sicut fuit, videri maluit, quam *gravis*:" iterum de Offic. 1, 1. eundem *oratorem parum vehementem*, *dulcem tamen* appellat, *vt Theophrasti discipulum possis agnoscere*. Atqui hoc ipso Theophrasto, Ciceronis iudicio Brut. Cap. 31. *nemo dulcior* fuit. cf. Orat. Cap. 27. de Orat. 2, 23. E quibus locis intelligetur, *dulces* oratores Ciceroni inprimis dictos esse, qui genus dicendi mediocre, temperatum, remissum sequerentur, cui praecipue venustatem et suauitatem propriam esse, luculenter docet in Orat. Cap. 27. et 28. Carminibus inprimis Anacreonticis, Sapphicisque, cum erotica maxime sint, et teneriores affectus spirent, illa *dulcedo*, et *voluptas*, et *gratia* tributa est a veteribus. Legendum est ea de causa Gellii Lib. 29, 9. vbi magna harum metaphorarum varietas reperitur. —

Dulcem vocem Quintilianus 11, 3. 40. ad ornatam pronuntiationem refert. Debemus autem in genere cogitare eam, quae cum suauitate et gratia ad aures accidit, easque quodammodo demulcet. Pollux etiam Lib. 2, 26. γλυκεῖαν φωνὴν commemorauit, et ἡδεῖαν et ἐπαγωγὸν, quae omnes vnius veluti generis species esse videntur. Eandemque vim habere existimanda est, quam Cicero Brut. 74. *vocis suauitatem* et *lenem literarum appellationem* nominat, de qua vid. ad voc. *lenis*. Seneca (in Excerpt. Controu. 3. p. 397. Bipont.) de Seuero Cassio: „erat in eo magnitudo corporis conspicua, *suauitas* valentissimae vocis: quamuis haec inter se raro coeunt, vt eadem vox et *dulcis* sit, et solida.

Durus.

In compositione oratoria quid *durum* dixerint Rhetores, sciemus, si meminerimus eorum, quae supra de *asperitate* notauimus. Idem vero etiam ex contrario vitio patet, quod orationem *eneruem* et *effeminatam* reddit. Sic Quintil. 9, 4. 142. „in vniuersum autem, inquit, *duram* potius atque *asperam* compositionem malim esse, quam effeminatam et eneruem, qualis apud multos; et quotidie magis lasciuimus synto-

norum

norum modis fatiantes." Vnde patet eam duritiem maxime in numerorum et concinnitatis inepto vsu, qui in verbis est, cerni: quamuis et *duriorem causam* Quintilianus 4, 1. 35. commemorauit, hoc est, eam, quae ob argumentum vel turpe, vel minus honestum, vel minus graue, pudorem iudicum offendit, aut eorum iracundiam commouere potest: vnde mox eandem *quaestionum asperitatem* appellat, in quibus opus sit, vt ante iudicum animi concilientur. cf. Cic. Or. 16. vbi lenitati et aequabilitati, et puro candidoque generi dicendi, quod maxime in suaui verborum forma, iunctura et compositione cernitur, *duritas* et *seueritas verborum*, et *orationis* quasi *moestitia* opponitur. — *Durae* autem metaphorae sunt, a longinqua similitudine ductae Quintil. 8, 6. 17. Sed magis etiam definito sensu Rhetores, inprimis Quintilianus, voci duritiem tribuisse videntur. Is ergo Lib. 11, 3. *duram* vocem appellat, quae ad modulandi varietatem minus apta natura sit: *die spröde, ungelenke, unbiegsame Stimme.* Itaque ei *flexibilis* opponitur, quae facile sonos variat, et modulatur apte, *die geschmeidige Stimme:* vnde et eadem virtus vocis *mollitudo* vocatur ab Auctore Herenn. 3, 11. de qua alio loco plura diximus. Nisi forte hanc *rigidam* potius dixerit Quintil. ibid. §. 32. vt Pollux 2, 26. ἀνσυκαμπῆ. Certe difficile est vtriusque discrimen accuratius definire. Si quid tamen definiendum sit, ego ita distinxerim, vt *dura* sit, quae sonos literarum cum ictu et pulsu duriori exprimit, *die harte, übertrieben derbe Aussprache: rigida* vero, cui illa flexibilis opponatur, hoc est, semper vnisona, paucas aut nullas flexiones habens, *die eintönige, unbiegsame, ungelenke Stimme.*

E.

Efferuescere.

Verba *efferuescere* Ciceroni de Or. 2, 21. dicuntur, quae nimium redundant in oratione, vitio quidem iuuenilis aetatis, quae copiam coercere non potest, sed omnia abundantius effundit. Metaphora siue e musto feruente, siue ex aqua nimio igne ebulliente sumta. Vtramque certe adhibuit Cic. Or. 30. cum de eadem illa redundantia orationis iuuenili diceret. cf. Quin-

Quintil. 12, 6. Saepe tamen haec redundantia, si foecunditatis cuiusdam documentum est, in adolescentibus excusationem habet. „*Volo*, inquit Cicero, *se efferat in adolescente foecunditas: nam facilius sicut in vitibus resecantur ea, quae se nimium profuderunt, quam, si nihil valet materies, noua sarmenta cultura excitantur: ita volo esse in adolescente, vnde aliquid amputem.* cf. Quintil. 2, 4. et quae diximus ad voc. *pressus*.

Effictio.

Auctori Herenn. 4, 49. *effictio* est, cum exprimitur et effingitur verbis corporis cuiusdam forma, quod satis sit ad intelligendum. Huic affinis ibidem esse dicitur *notatio*, qua alicuius natura certis describitur signis, quae sicuti notae quaedam, naturae sunt attributa.

Effiguratio. vid. *Prosopopoeia.*

Effundere.

Quicquid in oratione copiae, et impetus concitatioris notionem adferret, Rhetores Latini, dilucida metaphora, *effusum* dixerunt. Sic Quintilianus 3, 8. 58. *effusiorem* in verbis *cultum* orationi tribuit, iis dicendi formis, eoque ornatu distinctae, qui copiam et affectum et vim dicentis declaret: et alio loco Lib. 4, 1. 28. *effundere* affectus, proprium epilogo facit, in quo omni affectuum veluti agmine vti orator debeat ad iudicem misericordia imbuendum. Atque ex eodem metaphorae fonte Cicero nimiam sententiarum, acuminum, ornamentorumque omnium copiam, iuuenilem *redundantiam* dixit Orat. 30. et in Bruto 55. *circumfluentem* orationem, ita copiosam, vt loquacitati proxima sit. — *Effusum* autem genus vocis, voluptati significandae seruiens, eidem de Orat. 3, 58. dicitur, quo cum celeritate quadam mobili oratio prolabitur. cf. Senecae Epist. 40. vbi de eadem re mira metaphorarum varietas est. Idem, vt est in elocutionis affectionibus notandis, cum in eam rem semel defertur, subtilissimus, Epist. 100. Fabianum philosophum dicit *effundere* verba, non fingere, quoniam lenem quandam verborum et orationis compositionem adhibebat, in qua nihil esset magnopere fictum et elaboratum, vel vt ipse philosophus fatebatur, nihil *tractatum* nec diu *tortum*, a

plastis

plaſtis metaphora ductis, qui dum tractant et torquent argillam, fingunt ſimul, et poliunt. Itaque Seneca arripuit illam, quam in *effundendo* cogitare poſſumus, *negligentiam* quandam, vel lenitatem minus operoſam: quamuis vlterius etiam ſubtilitate diſtinguendi progreſſus, *fundere* ab *effundere* hoc modo ſeparauit: Fabianus, inquit, mihi non *effundere* videtur orationem, ſed *fundere*: adeo larga eſt, et ſine perturbatione, non ſine curſu tamen, veniens.

Elatio.

Elatio orationis eſt, quae et altitudo, vel altius exaggerata oratio dici ſolet, apud Ciceron. Brut. 17. Etiam in huius metaphorae vſu Graeci praeiuerant. vid. quae ad voc. *διαίρειν* in Lex. gr. techn. notauimus. Quibus addo, Demoſthenem in Midiana orat. p. 35. ed. Spald. *αἴρειν τῷ λόγῳ τὸ πρᾶγμα καὶ φοβερὸν ποιεῖν*, iunxiſſe. Deinde etiam pro *argumento* adhibetur *ſubmiſſioni* contrario, vt Top. 18. vbi haec ſententia eſt: „*comparatio partium nec elationem, nec ſubmiſſionem habet*," hoc eſt, nec augendae nec minuendae rei prodeſt.

Electio.

Gr. *ἐκλογή*, delectus verborum, princeps elocutionis virtus. Sic Cic. de Or. 1, 5. „oratio conformanda eſt non ſolum *electione* ſed etiam conſtructione verborum." cf. Lib. 3, 37. vbi docetur hanc electionem, vel delectum in verbis propriis dominari, et hanc inprimis vim habere, vt abiecta et obſoleta verba fugiamus, et lectis, illuſtribusque vtamur, in quibus plenum quiddam et ſonans ineſſe videatur: in illisque animi, in his aurium quodam iudicio opus eſſe: *feiner Geſchmack, und ein feines Ohr*; cf. eiusdem Libri Cap. 9. Orat. Cap. 20.

Elegantia.

Conſtantiſſima Rhetorum Latinorum ſententia eſt, *elegantiam* in elocutione eſſe, quae faciat, vt vnumquodque pure et aperte dici videatur; vnde in *latinitatem* et *explanationem* distribuitur: *Correktheit, und lichtvolle Beſtimmtheit des Ausdrucks.* Ita certe Auct. Herenn. 4, 12. Eodem ſenſu Cic. Or. 3, 10. *loquendi elegan-*

elegantiam manifeste adhibet: nam in hoc omni loco de latinitate et dilucido sermone disseritur. Locum adscribamus, vt planum fiat, talem contextum saepe vnicum et optimum significationis definiendae magistrum esse: *Omnis loquendi elegantia*, inquit, *quanquam expolitur scientia literarum, tamen augetur legendis oratoribus et poetis. Sunt enim illi veteres, qui ornare nondum poterant ea quae dicebant, omnes prope praeclare locuti: quorum sermone assuefacti qui erunt, ne cupientes quidem, poterunt loqui, nisi Latine*. Idem ex multis aliis Ciceronis locis intelligitur, in quibus eminent Brut. 72. 74. 75. et de Or. 2, 7. coll. Quintil. 1, 8. 9. vbi cum ἀττικισμῷ comparatur. Quo in loco non possum silentio praeterire iniquitatem Schelleri, in Praecept. stil. lat. P. 1. Cap. 2. Sect. 4. sqq. Heineccium, Gesnerum, Ernestium propterea reprehendentis, quod, vbi verborum, formarumque dicendi *elegantiam*, vel aliquod verbum alio *elegantius* esse, commemoraverint, pulcritudinem aliquam non satis definitam, quae in verbis singulis esse non possit, in mente habuerint. Immo vero viros illos summos, qui Latine loqui et scribere profecto didicerant accuratius, quam ille vel didicit, vel docebit, existimo, vbi illo modo verbis *eleganter* et *elegantia*, vsi sint, nihil aliud sibi voluisse nisi hoc: verba nonnulla vel formas dicendi alias aliis esse magis latinas, hoc est, vsui loquendi latino aptiores; vt taceam, ab ipso Cicerone dici *elegantia*, et *eleganter fieri*, quae recte, apte, atque ex artis norma fiunt vel dicuntur. Sic ille Fin. 2, 9. de Epicuro in diuidendo a regulis Dialecticis aberrante; *diuisit*, inquit, *ineleganter: duo enim genera quae erant, fecit tria. Hoc est non diuidere, sed frangere rem*: Et mox de eodem: *contemnit disserendi elegantiam: confuse loquitur*.

Iam quoniam in *elegantia* maxime diligentiae cuiusdam et accuratae explanationis vis dominatur, eadem etiam, vbi de vniuerso charactere et genere dicendi quaeritur, iis tribuitur, qui tenue, subtile, accuratum, et in docendo inprimis conspicuum orationis genus sequuntur. Locum classicum de ea re puto esse in Bruto Cap. 22. Ibi Cicero ex Rutiliana quadam narratione de Laelio haec refert: „causam pro publicanis *accurate*, vt semper solitus esset, *eleganterque* dixisse Laelium: paucis interpositis diebus iterum Laelium

lium multo *diligentius meliusque* dixisse etc." Deinde Cap. 23. ita pergit: „ex hac Rutiliana narratione suspicari licet, cum duae summae sint in oratore laudes, vna *subtiliter disputandi*, *ad docendum*; altera grauiter agendi, ad animos audientium permouendos, multoque plus proficiat is, qui inflammet iudicem, quam ille, qui doceat, *elegantiam* in Laelio, *vim* in Galba fuisse." E quibus manifeste intelligitur, elegantiae esse, vt quis subtiliter, accurate, diligenter, et ad docendum accommodate dicat: quae omnia ad genus dicendi tenue, acutum, et subtile pertinent. Plura Ciceronis loca, quae idem confirmant, Clauis Ciceroniana suppeditabit, in qua, quae ad elegantiae vim explicandam valere possint, et copiosius et accuratius exposita sunt. —

Denique, vt in vita communi *elegantia* tribui solet his, qui in omni cultu et victu quandam venustatem, nitorem, gratiam, sectantur, ita Rhetoribus, vbi de singulorum verborum forma et habitu sermo est, *elegantia* dicuntur, quae suauem auribus appellationem faciunt. Quo quidem pertinet Ciceronis illud praeceptum in Orat. 39. vt verbum ex ore nullum, nisi aut *elegans* aut *graue* exeat, quorum illud in suauitate, hoc in dignitate cernitur. Idem Cap. 54. fin. ita enunciatur, vt compositio dicatur tota seruire aut *grauitati* vocum aut *suauitati*. Hinc et *elegantia* sermonis in vniuersum dicta est, de concinnitate et ornatu, quo elocutio illustratur. Luculentus locus est Cic. Or. 3, 35. „Ipse Aristoteles, inquit, cum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, quod ipse suas disputationes a caussis forensibus *ad inanem sermonis elegantiam* transtulisset, mutauit repente totam formam prope disciplinae suae: itaque *ornauit* et *illustrauit* doctrinam illam omnem, rerumque cognitionem cum orationis exercitatione coniunxit." cf. Orat. 23. vbi *fucati candoris et ruboris medicamentis*, *elegantia* et *munditia* opponitur.

Eleuare.

Refutationis pars est, quae fit *eleuando* ita, vt vel crimen aliquis, vel iactantiam minuat alterius. Sic Quintil. 6, 3. 75. Sed *verbis eleuare* rem dicuntur etiam ii, qui, vt Cicero ait, rei tristitiam, vel inuidiam,

verborum lenitate mitigant. Quintil. 4, 2. 77. „verbis, inquit, *eleuare* quaedam licebit: luxuria hilaritatis, auaritia parsimoniae, negligentia simplicitatis nomine lenietur.“ Eam formam alibi Fabius *deriuationem* et *deflexionem*, Graeci Rhetores ὑποκορισμὸν, εὐφημισμὸν, μείωσιν appellare consueuerunt. Denique *eleuatio* est irrisionis genus, qua voce Aquila Rom. p. 16. interpretatur Graec. διασυρμὸν, *cum ludentes dissoluimus ea, quae ab aduersariis dicuntur.*

Elocutio.

Elocutio, quae quidem ab oratore requiritur; est, definiente quidem Auctore Herenn. 1, 2. et Cic. Invent. 1, 7. *idoneorum verborum et sententiarum ad inventionem accommodatio.* Quintilianus Lib. 8. prooem. 15. *eloqui*, inquit, est, omnia quae mente conceperis, promere, atque ad audientes proferre, sine quo superuacua sunt priora et similia gladio condito, atque intra vaginam suam haerenti.“ Hinc *eloquentia* appellata, virtus oratori propria, qua ornate dicit ea, quae prudenter inuenit et apte collocauit. vid. voc. *Eloquentia.* Idem Quintil. confert Graecorum Φράσιν, quam *elocutionem* Latini dixerint. Sed pluribus modis eandem Graecos dixisse, docuimus in Lex. gr. techn. ad voc. ἀπαγγελία, ἑρμηνεία, λέξις, ὀνομασία et Φραστικός.

Eloquentia.

Primam *eloquentiae* originem praeclare exposuit Cicero Inuent. 1, 1. sqq. Ibi eius vim, *graui et suaui oratione* breuissime significat. Eadem, vt Cap. 5. docetur, inprimis artificiosa, quae rhetorica dicitur, ciuilis scientiae magna et ampla pars est. Quare Cicero de Offic. 1, 44. „eloqui copiose, inquit, melius est, quam vel acutissime sine eloquentia cogitare: quod cogitatio in se ipsa vertitur, eloquentia complectitur eos, quibuscum communitate iuncti sumus.“ cf. Lib. 2, 14. vbi diserte ait eloquentiae nomen in orationis tantum contentionem cadere; quae quidem contentio non nisi ad forum et iudicia pertinet. vid. *Contentio.* Sed ad Libros de Inuentione redeamus. Officium eloquentiae est, dicere apposite ad persuasionem: finis, persuadere dictione. Materiam artis rhetoricae Cicero cum Aristotele ponit in causarum generibus, deliberatiuo, demonstra-

monstratiuo, et iudiciali; partes autem, inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, pronuntiationem, facit Cap. 7. — Saepe vero etiam *eloquentia* speciatim dicitur pro virtute oratori propria, qua ea, quae per prudentiam et acumen inuenit et disposuit, etiam *ornate dicat.* Vnde Cicero in Orat. 14. inuentionem quidem et dispositionem prudentis hominis putat, *eloquentiam* autem *oratoris;* quem locum attulit Quintil. Lib. 8. prooem. praecipuas oratoris partes in *eloquendo* et *elocutione* collocans. In Bruto autem Cicero Cap. 7. quam *eloquentiam* modo dixerat, eam paullo post, variandi gratia, *dicendi vim* et *copiam* appellat, non obscure significans, in his duabus rebus praecipuam illius potestatem esse. Vnde et in Dial. de corr. Eloq. Cap. 5. *eloquentia* virilis et *oratoria* distinguitur a *facundia* recentiorum, quos idem Auctor Cap. 1. dicit *causidicos*, et *aduocatos* et *patronos*, et quiduis potius quam *oratores* vocari: ad quem locum vid. quae docte disputauit Cel. Schulzius. Illi nempe sunt *diserti*, quos et Cicero de Or. 1, 21. ab *eloquentibus* distinxit. cf. Cap. 23. vbi Graeculorum *loquacitas*, et *cantilena* scholastica itidem eloquentiae opponitur. Itaque huc etiam pertinebit venuste illud dictum a Iulio Candido, quod Plinius Lib. 5. epist. 20. laudat: aliud esse *eloquentiam*, aliud *loquentiam.* Et Ammian. Marcell. Lib. 30, 4. in eo loco, vbi, quantum a veteri grauitate oratorum Graecorum et Latinorum, recentiores dicendi professores desciuerint, ostendit „horum obstinatione, inquit, *eloquentiam* inanis quaedam imitatur *fluentia dicendi.*" Sic et Cic. Brut. 47. non solum *dicentes* ab *oratoribus*, sed et *eloquentes* a *sedulis* distinguit. Scilicet illos natura et ingenium, hos studium et imitatio oratores fecerat. cf. quae dicta sunt ad voc. *orator.* Omnino autem, praeter Ciceronis Orat. Cap. 5. legendum est Quintiliani ad Lib. 8. prooemium, in quo, et quomodo diserti ab eloquentibus differant, et quibus finibus huius elocutionis studium coercendum sit, egregie docet. Velleius autem Lib. 1, 8. *opera eloquentiae* dixisse videtur de omnibus scriptis editis, siue ad poesin, siue philosophiam, siue historiam, siue Rhetorum causas pertinerent. v. Gronou. Obseruatt. Lib. 2, 23. p. m. 312. Ceterum veteres eloquentiae tantum tribuisse, vt ad eam referrent, quicquid in aliquo ge-

nere orationis abſolutum et perfectum iudicaretur, intelligi poteſt e loco Plinii 6, 21. vbi de Verginio Romano: „Scripſit mimiiambos tenuiter, argute, venuſte, atque in hoc genere *eloquentiſſime*. Nullum eſt enim genus, quod abſolutum, non poſſit eloquentiſſimum dici.“ Ex recentioribus neſcio an nullus eloquentiae veteris vim et ſenſum melius accuratiusque expreſſerit Voltario, cuius in epiſtola ad Fridericum Magnum (Oeuvres poſthumes Tom. 1. p. 97.) hi verſus leguntur:

Ciceron dans l'exil y porta l'eloquence,
Cet grand art des Romains, cette auguſte ſcience
D'embellir la raiſon, de forcer les eſprits.

Emendatus.

Emendata locutio Rhetoribus Latinis eſt, quae et *latina* et *pura* dicitur, fitque verbis bonis et lectis. vid. Cic. Brut. 74. vbi et *recte* loqui et *latine* commutantur, quae omnia eodem redeunt. Eadem metaphora, quam in vocabulis *emendatus* et *purus* ſecuti ſunt, contrarium vitium *inquinate* loquendi ibidem commemoratur. cf. Orat. 49. Hinc et Quintil. 1, 5. 33. *ὀρθοέπειαν* interpretatur *emendatam* vocum explanationem: quam alio loco Cap. 6. proxime ad graecum vocabulum *rectam locutionem* vocat. vid. voc. *Latinitas*. Idem quod Lib. 8, 1. *latine dicere* appellauerat, Cap. 3. *emendate dicere*, vocat. — In exercitatione autem dicendi, quem *ſtilum* veteres Rhetores dixerunt, *emendatio* vocatur ſtudium illud, quo *adiicimus, detrahimus, mutamus* in iis quae ſcripſimus. De ea agit Quintil. 10, 4. — *Emendatam* pronuntiationem Quintil. 11, 3. 30. vocat, quae vitio careat, ſi fuerit os explanatum, iucundum, vrbanum, h. e. in quo nulla neque ruſticitas neque peregrinitas reſonet.

Enthymema.

Vid. voc. *Sententia*, in quo loco Ciceronis ſententiam poſuimus. Quintiliano Lib. 5, 10. *enthymema* eſt ſpecies argumentorum, ex mente Graecorum, qui *πίστεων* tria genera conſtituebant, *ἐνθυμήματα, ἐπιχειρήματα, ἀποδείξεις*. Interpretatur is quidem *commentum* ſ. *commentationem*, putat tamen melius graecum nomen ſeruari. Tribus modis illud apud Graecos dici notat,

1) quo

1) quo omnia mente concepta significet; 2) quo sententiam cum ratione; 3) quo certam quandam argumenti conclusionem, vel ex consequentibus, vel ex repugnantibus. Hoc postremum etiam *rhetoricum syllogismum*, vel *imperfectum* vocarunt, quia nec distinctis, nec totidem partibus concluderetur. cf. Cap. 14. vbi et optimum enthymematum genus illud existimat, quo proposito dissimili, vel contrario ratio subiungitur; et ibid. §. 24. vbi illa repetit, quae de syllogismo rhetorico dixerat. — Iulius Rufinian. p. 28. „enthymema fit, inquit, cum periodus orationis ex contrariis sententiis adstringitur." cf. Cic. Top. Cap. 13. Hos *syllogismos circumscriptos* appellat Plin. Lib. 2. epist. 3. ad quem locum Gesnerus etiam notauit pro νοήματα, vt vulgo editum est, in quibusdam libris ἐνθυμήματα legi. Neque dubium est, quin *curtum enthymema* Iuuenal. Sat. VI. ideo appellet, quod alteram propositionem praetermittat. cf. Voss. Inst. Rhet. Lib. 3. p. 375 sqq. et quae disputauit Caselius ad Demetrii Phaler. §. 30.

Enucleatus.

Enucleatum genus dicendi est, quo quis subtiliter et accurate versatur in rebus tractandis, nihil praetermittens, quod prosit, nihil leuiter tangens, sed in vnaquaque re commorans, singula recte perpendens, et quae sunt diligentiae similis. v. Cic. Or. 3, 9. et Partit. Or. 17. vbi, „nec quidquam, ait, in amplificatione nimis *enucleandum est: minuta enim est omnis diligentia;* hic autem locus grandia requirit." Hinc et *enucleate* et *polite* Cic. Brut. 30. et *eleganter enucleateque* Or. 9. iunxit. Nam vtrumque ad id genus dicendi pertinet, quod Cicero passim subtile, tenue, acutum, summissum, Graeci τὸ ἰσχνὸν, τὸ ἀφελὲς appellarunt, in quo et docendi, et ornandi sollicitudo quaedam et diligentia cernitur. vid. Brut. 9. vbi Demosthenis oratio *limata* dicitur, quoniam subtiliter et presse et *enucleate* dixerit. Iam vero in limando summa effingendi, ornandi, et absoluendi opera cernitur. cf. Orat. 9. et 26 fin.

Enumeratio.

In caussarum diuisione, quae post narrationem fieri solet, *enumeratio* Auctori Herenn. 1, 10. vocatur, *cum*

dicimus numero, quot de rebus dicturi simus. Eadem et *partitio per enumerationem* appellatur. vid. voc. *partitio.* — Deinde hoc nomine appellatur ea pars conclusionis, f. epilogi, per quam colligimus et commonemus, quibus de rebus verba fecerimus, breuiter; vt renouetur, non redintegretur oratio; et ordine, quicquid erit dictum, referamus, vt auditor, si memoriae mandauerit, ad id, quod ipse meminerit, reducatur. Sic idem Auct. Lib. 2, 30. cf. Cic. de Inuent. 1, 52. vbi commune hoc ad enumerationem praeceptum datur, *vt ex vnaquaque argumentatione, quoniam tota iterum dici non potest, id eligatur, quod erit grauissimum, et vnumquodque quam breuissime transeatur; vt memoria, non oratio renouata videatur.* Partit. Or. 17. Quintil. 6, 1. Cur. Fortunat. p. 68. et Sulpic. Vict. Inst. Rhet. p. 249. qui hanc perorationis partem *renouationem* appellat, cum breuiter capita rerum atque argumentorum percurrimus, ad *renouandam* memoriam iudicum. Qua de causa eam Aristoteles Rhet. 3, 19. *τὴν ἀνάμνησιν* dixerat. cf Georg. Trapez. Lib. 3. Rhet. p. 42. Ald. et voc. *peroratio;* et Lex. gr. techn. ad voc. *συλλογή.*

Epicherema.

Quintilianus Lib. 5, 10. *epicherema*, vsitatissima appellatione dici ait, certam quandam sententiae comprehensionem, quae ex tribus minimum partibus constet: Ciceronem *ratiocinationem* dixisse, quoniam quaedam inter syllogismum et epicherema vicinitas sit. Locus Ciceronis est de Inuent. 1, 31. vbi argumentationem omnem in *inductionem* et *ratiocinationem* distribuit. Sed nusquam Cicero se ita vocem *ἐπιχειρήματος* interpretari dicit: quamuis et Trapezuntius Lib. 3. p. 32. *ἐπιχείρημα* a Cicerone *rationem* dici notat. Praeterea Cicero l. c. Cap. 35, *ratiocinationis* quinque partes defendit: propositionem, rationem, assumtionem, eius probationem, et complexionem. Hunc autem locum Quintilianus ita laudat Lib. 5, 14. vt dicat Ciceronem epicherematos quinque partes defendere. Cicero porro ibi declarauerat, ratiocinationem etiam fieri posse quadripartitam, tripartitam, et bipartitam, quia interim propositio non egeat rationis, et assumtio probationis, neque etiam vbique complexione opus sit.

Quinti-

Quintilianus autem l. c. cum plurimis auctoribus tres epicherematos partes defendit, *intentionem, assumtionem, connexionem*. In hoc tamen omni loco, vt et Gesnerus adnotauit, obscura nec satis accurata Rhetoris disputatio est. Paullo post *epicherema* indicat nullo differre a syllogismis, nisi quod illi plures habeant species, et vera colligant veris; epicherematis autem frequentior circa credibilia vsus sit. Nam, inquit, si contingeret semper controuersa confessis probare, vix esset in hoc genere vsus oratoris. Georg. Trapez. Lib. 3. Rhet. p. 32. quas ipse *rationes* appellat (*Gründe zum Beweisen, welche aus Thatsachen und Umständen hergeleitet werden*, ex circumstantiis inueniuntur) Graecos dicit ἐπιχειρήματα vocare. cf. Casp. Laurent. ad Hermog. περὶ εὑρεσ. Lib. 3, 1. p. 72. sq.

Euidentia.

Gr. ἐνάργεια. v. Quintil. 4, 2. 63. vbi maiorem quandam perspicuitatis virtutem describit, qua non solum, quid verum sit, dicamus, sed quodammodo etiam *ostendamus*, hoc est, cum vi aliqua et ita declaremus, vt videatur ipsa res in oculos incurrere. Itaque hanc *euidentiam* oriri etiam ex *visionibus*, s. φαντασίαις, docet Lib. 6. 2. 32. vbi et Ciceronem ait virtutem illam *illustrationem* vocare, incertum, quo loco. Nam Lib. 1. de Nat. Deor. 31. alium sensum habet. cf. tamen Acad. Quaest. 4, 6. Aliis euidentiam illam *repraesentationem* dici, notat Quintilianus Lib. 8, 3. 61. Eius virtus est, *res, de quibus loquimur, clare, atque vt cerni videantur, enuntiare*. Hoc fit 1) cum tota rerum imago quodammodo verbis depingitur: vnde et Graecis ὑποτύπωσις et φαντασία dicitur, quoniam facultate imaginum concipiendarum nititur: 2) interim etiam ex pluribus efficitur illa, quam conamur exprimere, facies. Ergo, quae vno verbo dici possunt, si ea per partes ad sensus admoueas, et veluti inclusa aperias, tunc apparebunt, et euidentiam illam efficient. vid. *Descriptio*, et quae Io. Caselius ad Demetr. Phaler. §. 220. disputauit.

Excessus.

Gr. παρέκβασις s. παράβασις, digressio quaedam est, et passim aliis nominibus, *egressio, egressus, ex-*

cursus, *procursio* dici solet. Ad hoc genus egrediendi pertinet *similitudo*, *locus communis*, *affectus*, *exempla*, quas partes commemorat Quintilianus 3, 9. 4. Eandem *excursionem* appellat Lib. 4, 2. 103. cuius rationem, causas et modum planius docet Cap. 3. „Plerisque moris est, inquit, prolato rerum ordine, (h. e. finita narratione) protinus in aliquem laetum et plausibilem locum *excurrere*: quod quidem natum ab ostentatione declamatoria iam in forum venit, ne, si pressae illi narrationis gracilitati coniuncta argumentorum pugnacitas fuerit, dilatis diutius dicendi voluptatibus oratio refrigescat." — Mox idem *exspatiari*, et *exire*, et *digredi*, et *deuertere* dicit; nec multo post *procursionem* appellat, et in vniuersum notat, non post narrationem tantum, sed per totam causam excursus tales institui vtiliter posse, quales sunt in Ciceronis Verrinis *Siciliae laus*, *Proserpinae raptus*, et alii similes, quoniam παρέκβασις dicatur *alienae rei*, *sed ad vtilitatem causae pertinentis*, *extra ordinem tractatio*. Omnino autem, quicquid praeter receptas quinque orationis partes dicatur, *egressionem* esse existimat, vt indignationem, miserationem, inuidiam, conuicium, excusationem, conciliationem, maledictorum refutationem, tum etiam amplificationem, minutionem, et omne affectus genus, locosque communes varii generis, quae maxime iucundam et ornatam orationem faciant. Sic et Cur. Fortunatian. in Rhet. Schol. p. 63. Pith. post narrationem, inquit, semper inducemus *excessum*, quem διέξοδον vel παρέκβασιν Graeci vocant, si materia desiderauerit, hoc est, quum ea res est in narratione, quae maximam in se continet atrocitatem.

Exclamatio.

Figura verborum (σχῆμα λέξεως) quae conficit significationem doloris, aut indignationis alicuius, per hominis, aut vrbis, aut loci, aut rei cuiuspiam compellationem. Sic definit Auctor Herenn. 4, 15. cf. Cic. Or. 3, 54. Gr. ἐκφώνησις, quae fit admirationis causa. Ab ea Cicero in Orat. Cap. 39. distinguit exclamationem conquestionis causa, quae σχετλιασμὸς graece dici solet. vid. Lex. gr. techn. in vtroque vocabulo. Quintilianus 9, 3. 97. contra Ciceronem, qui inter figuras verborum posuerat, sententiae potius figuram

ram (σχῆμα διανοίας) esse existimat, quoniam affectus sit.

Excurrere.

vid. *Claudicare, Statarius, Excessus.*

Exemplum.

Apud Auctorem Herenn. 4, 49. *exemplum* est, alicuius facti vel dicti, cum certi auctoris nomine propositio, sumiturque iisdem caussis, quibus similitudo. vid. voc. *Similitudo.* Cicero de Inuent. 1, 30. *exemplum* definit, quod rem auctoritate aut casu alicuius hominis aut negotii confirmet aut infirmet. Nempe ibi sermo est de argumentatione probabili, quae inter alia etiam fit exemplo. vid. voc. *Comparabile*, et cf. Cic. Or. 3, 53. — Quintiliano Lib. 5, 11. *exemplum* proprie sic dictum, est, rei gestae aut vt gestae, vtilis ad persuadendum id, quod intenderis, commemoratio. Nam hic Rhetor *exemplo* etiam subiicit, quam παραβολὴν Graeci, Latini *similitudinem* dixere. Iulius Rufinian. p. 28. *exemplum* similitudini τῇ ὁμοιώσει tanquam speciem generi, subiicit, eiusque triformem rationem docet, quod aut personas tantum exhibeat sine sermone, aut sermonem sine personis, aut simul vtrumque.

Exilis.

Exile genus dicendi omnino illis tribuitur, qui copia et virtute oratoria, in elocutione conspicua, carent; vnde et iidem *aridi* et *exsangues* dici solent. Inprimis Cicero hanc exilitatem tribuit philosophis iis, qui in multo acumine, et arte dialectica, tamen elocutionis virtutibus destituti essent. Sic in Bruto Cap. 30. de Stoicis: „quorum peracutum et artis plenum orationis genus, sed tamen *exile*, nec satis populari assensioni accommodatum." Cum quo loco conferendus est alius similis de Finibus 4, 3. et inprimis de Or. 3, 18. vbi Stoicos dicit orationis genus habere fortasse subtile, certe acutum, sed vt in oratore, *exile*, inusitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obscurum, inane, ieiunum etc. cf. de Orat. 1, 11. 12 et 13. Hinc et in Bruto 31. Stoicos, si a disputando ad dicendum traducerentur, *inopes* reperiri dicit, propterea, quod istorum in dialecticis omnis cura consumatur, *vagum*

 illud

illud orationis, et *fusum* et *multiplex* (hoc est, vno verbo, oratorium) non adhibeatur genus. Eodem sensu in Dial. de corr. Eloq. 5. fin. Heluidii, Stoici, (vid. Tacit. Hist. 4, 5.) *rudis* certaminum sapientia dicitur, quoniam is, vt bene notauit ad h. l. Schulzius, interiori philosophiae (et dialecticae inprimis) cognitione anteibat aduersarium, non eloquentia. — In voce humana *exilitas* est, quam *ἰσχνότητα* Graeci dixerunt et *ἰσχνοφωνίαν*, muliebris quaedam in voce mollities et gracilitas, virilitati et grauitati opposita, apud Quintil. 1, 11, 4. Eius contrarium vitium est *pinguetudo*, quem *πλατειασμὸν* dixit Fabius Cap. 5, 32. Ita idem Lib. 11, 3. *plenam* et *exilem* vocem opponit, vbi de vocis qualitate sermo est. vid. Gellius 13, 20. vbi vtraque ratio variis metaphoris illustratur. Iodoc. Wilichius de Pronunc. Rhet. p. 12. „Exilis vox, seu effeminata, seu pusilla, seu tenuis, quae virilis non est, sed qualis est mulierum, spadonum, cicadarum, et nonnullorum aegrotantium, qui fere *ὀξύφωνοι* sunt, sicut viri *βαρύφωνοι*."

Exordium.

Principium orationis, per quod animus auditoris constituitur ad audiendum, definit Auctor Herenn. 1, 3. eiusque peculiaria genera, *principium* et *insinuationem*, facit; de quibus copiosius Cap. 4. et sqq. agitur. Ciceronis de Inuent. 1, 5. haec definitio extat: *exordium est oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem, quod eueniet, si eum beneuolum, attentum, docilem fecerit.* cf. Quintil. 4, 1. et quae ad vocc. *principium* et *insinuatio* diximus. Ceterum *exordium* e technologia textorum translatum, qui proprie dicantur *telas ordiri*, multis exemplis docuit Vossius Instit. Or. Lib. 3. p. 327. in quibus eminet Ciceronis locus de Orat. Lib. 2, 33. vbi Crassus ad Antonium, *pertexe modo*, inquit, *quod exorsus es.* cf. Cap. 38. vbi eadem metaphora vtitur.

Exornatio.

Haec ex disciplina Auctoris Herenn. 2, 29. constat ex similibus, exemplis, amplificationibus, iudicatis, et ceteris rebus, quae ad exaggerandam et collocupletandam argumentationem pertinent. Vnde simili metaphora

phora *exornare argumentationem* Ciceroni dicitur pro absoluere, pertractare dicendo, postquam inuenta est. vid. de Inuent. 1, 30. sub fin. cf. voc. *amplificatio.* — Alius sensus oritur, cum de *elocutionis exornatione* dicitur, quae in ornatu et veluti colore quodam orationis inest. vid. Auct. Herenn. 4, 11. Ea est vel verborum, quae ipsius sermonis insignita perpolitione continetur, vel sententiarum, quae non in verbis sed in rebus quandam habet dignitatem: ibid. Cap. 13. Vulgo *figura*, vt Graecis σχῆμα, dicitur. Vnde et his figuris *honestari* elocutionem passim dicit, vt Lib. 4, 56. Eleganti igitur discrimine Catulus apud Cic. de Orat. 2, 12. *exornatores* a *narratoribus* separauit, vt hi essent historici, qui sine vllis ornamentis monumenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquissent, quales apud Graecos Pherecydem, Hellanicum, Acusilam appellat, annalium confectores: illi autem, qui historiam distinguerent varietate locorum, et verborum collocatione, et tractu orationis leni et aequabili opus suum perpolirent: id quod postea *illustrare lingua historiam* dicit (vid. voc. *illustrare*) et Herodotum praedicat principem hoc genus scribendi *ornasse.* Cum quo loco conferendus est Cap. 12. Oratoris, vbi de eodem Herodoto et Thucydide: *primis ab his*, inquit, *historia commota est, vt auderet vberius, quam superiores, et ornatius dicere.* — Ciceroni Partit. Or. 3. *exornatio* etiam dicitur genus causae demonstratiuum, quod vulgo vocatur, vel graece ἐπιδεικτικὸν, quoniam maxime ad delectandum auditorem, et ingenium ostentandum comparatum est.

Expeditio.

Figura eloc. quae fit, cum rationibus compluribus enumeratis, quibus aliqua res aut fieri aut non fieri potuerit, ceterae tolluntur, vna relinquitur, quam nos intendimus. Auct. Herenn. 4, 29. Georg. Trapezunt. Lib. 3. Rhet. inter modos argumentationis varios *expeditionem* hanc retulit, non autem in figuris recensuit.

Explanatio.

Auctori Herenn. 4, 12. *explanatio* dicitur pars elegantiae elocutionis, quae reddat apertam et dilucidam

dam orationem. Ea duabus rebus comparatur, vsitatis verbis et propriis. Sic ὀρθοέπειαν Quintil. 1, 5. 33. interpretatur *emendatam cum suauitate vocis explanationem*, quam Cic. Academ. 1, 5. *explanatam vocum expressionem* appellat. — *Illustris explanatio* inter figuras sententiarum et lumina commemoratur Cicer. Or. 3, 53. Est fere graecorum ἔκφρασις vel ἐναργὴς διήγησις, de quibus vid. Lex. gr. techn. Hinc *naturalis*, et *non explanata* oratio synonymice iungitur in Partit. Or. 15. Strebaeus tamen intelligi dicit, quam Graeci ὑποτύπωσιν dixerint. Is nimirum illam, quam Cicero coniungit, *rerum quasi gerantur sub aspectum paene subiectionem* ad illam explanationem retulit; dubito an recte. Itaque nos separauimus. vid. voc. *subiectio*.

Explere. vid. *Vincire.*

Expolitio.

Expolitio est, inquit Auct. Herenn. 4, 42. *cum in eodem loco manemus, et aliud atque aliud dicere videmur.* Est genus μεταβολῆς Graecorum, quae vnam rem variat dicendo. Ergo et ille Rhetor, *eandem rem*, inquit, *dicemus, non eodem modo* (nam id quidem obtundere auditorem, non rem *expolire*,) *sed commutate.* Ea vero omnis commutatio fit 1) verbis, cum re semel dicta, iterum, aut saepius aliis verbis, quae idem valeant, eadem res proferetur; 2) pronuntiando, si tum in sermone, tum in acrimonia, tum in alio atque alio genere vocis atque gestus, eadem verbis commutando, pronuntiationem quoque vehementius commutabimus; 3) tractando, si sententiam traiiciemus vel ad sermocinationem, vel ad exsuscitationem, hoc est, cum et nos commoti dicere videamur, et auditoris animum commoueamus. Ad hoc genus pertinere videntur, quaecunque Graeci in διεξόδῳ, ἐκφράσει, περιβολῇ et similibus intellexerunt, in quibus itidem varii orationis commutandae, producendae, variandaeque modi sunt. Vnde et Ciceroni *expolitio* est exornatio quaedam et tractatio artificiosa per omnes partes, quibus aliqua res absolui potest. vid. de Inuent. 1, 40. et 41. vbi, quae illius expolitionis vis sit, perspicue ex contextu orationis intelligitur. cf. Lib. 2, 3. vbi expolitio et exornatio synonymice iunguntur. vid. Georg. Trapezunt.

pezunt. Lib. 3. Rhet. p. 31. b. et 32. vbi *expolitioni* hoc tribuit, vt confirmationem argumenti vel rationis corroboret et amplificet.

Expositio.

Speciatim dicitur, cum post narrationem res, de quibus in oratione dicturi sumus, breuiter et absolute exponimus. Ita certe definit Auct. Herenn. 1, 10. cf. voc. *propositio.* Ab ea diuersa esse videtur, quam Cicero Or. 3, 53. *expositionem sententiae suae* appellat. Quintilianus 3, 8. 7. simpliciter pro narratione dixisse *expositionem* videtur. Ibi eam *probationum praeparationem* vocat. cf. Lib. 4, 1. 76. et 78. vbi manifeste pro narratione dixit, et inprimis Cap. 2. in quo de narratione ex instituto agitur. cf. Cic. Orat. 63. et Quintil. 4, 2. 42. et Cap. 3, 5.

Expositus.

Si de scriptore, vel eius oratione quaeritur, *expositum* dicunt pro aperto, dilucido, facili intellectu. In promtu metaphorae fundus est. Exposita enim sunt, quae omnium in oculis versantur, ab omnibus cernuntur, eaque ipsa aperta. Vnde Quintilianus *candidum* et *expositum*, vt synonyma, iungit Lib. 2, 5. 19. quoniam alterum sine altero esse non potest. Dicendi facultatem *apertam* et *expositam* iunxit etiam Plinius Epist. 3, 3. Hinc, declinata paululum significatione, Quintiliano 10, 5. 11. *exposita* dicuntur, quae sunt vulgaria, adeoque, quia nec nouitate nec raritate commendantur, minus iucunda. Itaque in illo loco virtutis oratoriae indicium esse statuit: *voluptatem expositis dare: die Geschicklichkeit, gemeinen Stoffen Interesse zu verleihen: das bekannte und alltägliche mit Interesse zu behandeln, interessant darzustellen.*

Exprimere.

Cicero de Orat. 3, 6. vbi eos vituperat, qui, tanquam ab animo corpus, sic a sententiis verba seiungant, „significabo breui, inquit, neque verborum ornatum inueniri posse non *partitis expressisque* sententiis, neque esse vllam sententiam illustrem sine luce verborum." In quo loco cum *expressae sententiae*, et *sententia illustris* sibi respondeant, haec autem posterior

ornatam

ornatam arte oratoria sententiam notet, (de quo genere ornatus vid. quae dicta sunt ad voc. *illustrare*) sequitur *expressas* sententias dici, insignes, ornatas, graves, luminibus quibusdam distinctas, et explanatas artificio oratorio. Sed operae etiam pretium est, considerare acumen Quintiliani, quo ille Lib. 4, 2. 117. *verba* etiam *expressa* dixerit. Ibi docet, in rebus paruis et caussis priuatis narrationem habere debere pressum et rei applicitum cultum, non copiam circumiectae orationis, *verba* autem *expressa*, et, vt Zeno dixerit, *sensu tincta*, hoc est, eo cum delectu posita, vt singula fere verba aliquod νόημα fundant: *geist- und gedankenreiche Gedrängtheit, wo fast jedes Wort einen Gedanken enthält oder veranlaßt, im Gegensatze jenes müßigen Schwalles von Worten, bey denen sich wenig denken läßt.* Iam hoc plane intelligimus esse, quod illustrandi causa addidit: *sensu tingere verba*, felicissima metaphora, in qua Graeci praeiuerant, quibus, vt Suidas retulit, Aristoteles dicebatur propter eandem illam foecundae breuitatis virtutem, *ἀποβρέχειν τὸν κάλαμον εἰς νοῦν, jeder Federstrich, ein Gedanke.* Bene etiam Gallaeus ad Quintil. attulit locum Isidori Origg. 2, 27. *Aristoteles, quando περὶ ἑρμηνείας scriptitabat, calamum in mente tingebat.* —

Porro eiusdem vocabuli peculiaris quoque in aliquo pronuntiationis genere significando vsus est. Itaque apud Ciceronem de Or. 3, 11. *literas exprimere* dicitur is, qui veluti singulas literas pronuntiando adnumerat, in quo quidem putidae alicuius diligentiae vitium ponitur. Vnde Quintil. 11, 3. 33. *imputare* et quasi *adnumerare* literas eodem sensu dixit. Eius rei vis etiam ex vitio contrario intelligitur, quo *obscurantur literae negligentius*, h. e. tam parum distincte et clare enuntiantur, vt obscuritas inde nascatur: id quod luculentius Quintil. l. c. dixit *deuorare* syllabas, Cicero de Offic. 1, 37. *opprimere.* Hinc et Acad. Quaest. 1, 5. *explanata vocum expressio* dicitur de ea verbi pronuntiatione, qua omnes literae et syllabae distinctius enunciantur et audiuntur. Sic et Quintil. 1, 1. 37. ab aetate puerili exigit, absolutius os, et *expressiorem* sermonem, vt nomina quaedam et versus difficiles et asperos quam citatissime voluant. Eodemque sensu Lib. 9, 4. 138. „in narratione, inquit, plerumque pleni

sumus

sumus et *expressi.*" Nam et hic de pronuntiandi virtute et ratione vnicuique orationis parti apta sermo est.

Exsanguis.

Oratio *exsanguis* est, exilis, tenuis, nullo cum ornatu, elegantia et artificio oratorio elata, et veluti expolita. Illa plerumque philosophorum esse solet, qui rerum veritatem, non verborum et orationis copiam atque elegantiam sectantur; haec oratorum propria. vid. Cic. de Or. 1, 12. vbi omnis loci contextus confirmat, Ciceronem haec talia cogitasse, cum *exsanguem sermonem* diceret. Opponitur ibidem *grauitas* et *iucunditas.* Sed omnino cum his conferenda sunt, quae ad voc. *exilis, aridus, siccus, succus* diximus.

Exsecratio.

Figura eloc. a Cicerone de Or. 3, 53. commemorata; Graecorum ἀρὰ de qua vid. Lex. gr. technol. et Iul. Rufinian. p. 27. ed. Pith.

Exsuscitatio. vid. *Expolitio.*

Extemporalis.

Quicquid in oratione non domi cogitatum et elaboratum, sed repente, ex ingenio, et subita occasione sic ferente dictum esset, *extemporale* Rhetores vocarunt. vid. Quintil. Lib. 4, 1. 54. et inprimis Lib. 10, 7. vbi ex instituto rationem et vsum illius ex tempore dicendi facultatis exponit. Cum autem hoc omne genus dicendi ita comparatum sit, vt moram et praeparationem excludat, hinc natae sunt variae illius significandi formulae, inprimis apud ipsum Quintilianum passim occurrentes, vt, *extemporalis fortuna, extemporalis temeritas, subito effusa, promtum,* et *in expedito positum.* cf. Plin. Lib. 1. ep. 16. vbi meditatis *subita* opponuntur. Idem Epist. 20. *figuras extemporales* commemorat, hoc est, eas dicendi formas, quae orationi non praeparatae, sed extemporali et ex memoria habitae aptae sunt. Eiusmodi figurae exemplum laudat ex Cic. Verrin. 4, 26. vbi Cicero quaerit, quasi memoria se destituat, *„sed earum rerum artificem, quem? quemnam? recte admones, Polycletum esse dicebant.* Nam etsi constat Actionem in Verrem a Cicerone non esse in iudicio habitam, sed domi scriptam, tamen figura illa,

quae

quae vim extemporalis cuiusdam declamationis habet, simulat sibi excidisse nomen artificis, simulque, monente etiam Fabio 9, 2. 61. illud consecutus est, vt ne ipse quoque studiosus signorum et tabularum videretur, quorum morbum Verri obiicit. Huc etiam Quintiliani de exordii insigni genere praeceptum pertinet Lib. 4, 2. 54. „Multum gratiae exordio est, quod ab actione diuersae partis materiam trahit: hoc ipso, quod non compositum domi, sed ibi atque e re natum et facilitate famam ingenii auget, et facie simplicis, sumtique e proximo sermonis fidem quoque acquirit, adeo vt plerumque videatur tota *extemporalis* oratio, cuius initium nihil praeparatum habuisse manifestum est." Scilicet descripsit Fabius illud genus exordii, quod Graeci *προοίμιον ἀπὸ καιρȢ*, s. *ἐκ τȢ παραχρῆμα*, vel *αὐτοσχέδιον* appellarunt. v. Hermog. Inu. 1. Cap. 4. — In metaphorarum acuminibus, quibus ad extemporalem dicendi facultatem significandam vsi sunt multi Veteres, insignia etiam sunt inprimis Senecae, vt in Controverss. Lib. 3. Excerpt. p. 396. Bipont. vbi de Seuero Cassio: „Quae *dicebat*, meliora erant, quam quae *sciebat*. Vir enim praesentis animi, et maioris ingenii, quam studii, magis placebat in his quae *inueniebat* (h. e. quae subito et sine praeparatione ei succurrebant) quam in his, quae *attulerat*." Et paullo post: „nunquam non vtilius erat illi *deprehendi*, quam *praeparari*; sed magis illum suspiceres, quod *diligentiam* non relinquebat, cum illi tam bene *temeritas* cederet." cf. Lex. gr. techn. in *αὐτοσχεδιάζειν* et infra voc. *Subito*.

Extenuatio.

Figura sentent. (*ἐξȣθενισμός*, *μείωσις*) ap. Cic. de Or. 3, 53. et in Orat. 39. *orator extenuet aliquid;* quae est eiusdem figurae descriptio. *Extenuationem* in narratione Georg. Trapez. Lib. 1. Rhet. p. 7. appellat, si, quae acta sunt, ita simpliciter narres, vt quam tarde, sine astutia, consilio, dolo, praeparatione, singula facta sint, ostendat oratio.

F.

Fabula.

Cic. de Inuent. 1, 19. genus aliquod narrationis statuens, quod remotum a ciuilibus causis, delectationis

nis caussa scribatur, duas eius partes facit, quarum vna in negotiis, altera in personis maxime versetur. Prioris iterum tres partes constituit, *fabulam*, historiam, argumentum. *Fabula* est, inquit, in qua nec verae nec verisimiles res continentur.

Facere.

Hoc verbo Rhetores Latini, vt Graeci τῷ ποιεῖν, vti solent ad artificium significandum, quod dedita opera orationi impendas. Itaque cum Auct. Herenn. 2, 30. praecepisset, curandum esse, ne enumeratio, h. e. recapitulatio, quae in epilogo fieri solet, aut ab exordio aut a narratione repetatur, hanc caussam addit: „*facta* enim, et dedita opera comparata oratio videbitur esse, aut artificii significandi, aut ingenii venditandi, aut memoriae ostentandae caussa." Eodem modo Cic. de Orat. 2, 14. *facere* et *polire* orationem. vt synonyma, iunxit: „illud verius, inquit, neque quenquam in eo disertum esse posse, quod nesciat, neque, si id optime sciat, ignarusque sit *faciundae* ac poliendae orationis, diserte id ipsum posse, de quo sciat, dicere." cf. Lib. 3, 38. et Brut. 7. vbi *accuratam*, *factamque* quodammodo orationem coniungit cf. Orat. 51. Huc etiam pertinet, quod *fabricationem* simili modo de artificiosa orationis adornatione adhibet Lib. 3. de Or. 42. vt Graeci ἐργασίαν, de qua in Lex. gr. techn. diximus, et Seneca Ep. 115. *manufactam*, quam, aliis quoque variis metaphoris vsus, *sollicitam*, *politam*, *circumtonsam*, *fucatamque* appellauerat, quae singula curam orationis elaborandae vitiosam declarant.

Facetus. Facetiae.

Cicero de Or. 2, 54. *facetiarum* duo genera commemorat, alterum aequabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum et breue: illa superior a veteribus *cauillatio*, haec altera *dicacitas* nominata est. Mox etiam *hilaritas* et *iocus* a *breuibus dictis* distinguitur. cf. Cap. 60. vbi *perpetuae facetiae*, quae sint, explicantur, et Orat. Cap. 26. vbi *salibus*, vt generi. *facetiae* et *dicacitas*, tanquam species subiiciuntur. vid. quae dicta sunt ad vocc. *iocus*, *risus*, *hilaris*. Quintilianus autem Lib. 6, 3. 20. *facetum* non tantum circa ridicula consistere, sed decoris magis et excultae cuiusdam elegan-

tiae appellationem esse existimat. Idem et Cicero significat, cum Lib. 2. de Or. 61. non omnia ridicula etiam *faceta esse*, monet. Itaque ad absoluendam notionem, quam *facete dicto* adiungemus, hoc inprimis pertinebit, vt *facetum* non existimemus, nisi quod sit decorum, excultum, elegans, gratum et venustum. Admirabilis locus, ex quo illa *faceti* vis pateat, est Cic. de Offic. 1, 29.

Facilis. Facilitas.

Vt recte intelligatur, qualis illa vel oratoris, vel orationis virtus sit, ad quam notandam Rhetores Latini vocibus illis, admodum scite et subtiliter, vsi sunt; a Senecae loco inprimis luculento incipiamus. Is cum notare vellet illam orationis virtutem, qua sine nimio impetu et rapida celeritate, expedite tamen fluit, et decora quadam aptaque mobilitate labitur, „Fabianus, inquit Epist. 40. vir egregius, disputabat expedite magis, quam concitate, vt posses dicere, *facilitatem* esse illam, non celeritatem:" *leichte, angenehme Gewandheit des Vortrags, im Gegensatze einer stürmischen und ungestümen Hastigkeit.* Hinc iam certius iudicari poterit, quid sit *facile dicere* apud Ciceronem in Bruto 62. Nam omnis loci contextus declarat, de eo oratore dici, qui sit *verbis expeditus*, vt ibidem Q. Varius nominatur. Eadem fere est expedita et profluens quodammodo celeritas, quae ab ingenio acri et viuido profecta, etiam in linguae vsu et pronuntiatione cernitur; Graecorum εὐκολία, εὐγλωττία, εὔροια, de quibus vid. Cresoll. Theatr. Rhet. 3, 27. Huic *loquendi tarditas*, quam Cicero l. c. Cap. 66. in P. Lentulo commemorat, opposita est. Itaque etiam Quintilianus Lib. 10, 1. init. quam Graeci ἕξιν dixerunt, *firmam facilitatem* interpretatus est. Ea assequimur, vt, quae dicamus aut scribamus, habeamus in promtu, de praeceptis vel artis disciplina minus solliciti: *ein Habitus in der Beredsamkeit, auf Uebung und Lectüre gegründet.* Luculenta inprimis eiusdem rei mentio est Cap. 59. vbi satius esse euincit, optimos, quam multos, scriptores legere: „dum assequimur illam *firmam*, vt dixi, *facilitatem*, optimis adsuescendum est, et multa magis, quam multorum lectione formanda mens, et ducendus est color." Latius vero etiam patere, videtur

tur vis facilitatis illius, quam Quintil. 10, 2. 12. in virtutibus oratoris non imitabilibus numerat. „Ea, inquit, quae in oratore maxima sunt, imitabilia non sunt, *ingenium*, *inuentio*, *vis*, *facilitas*, et quicquid arte non traditur." Ex quibus facile intelligitur, *facilitatem* hanc ad bona naturae referendam esse, et hanc maxime vim habere, vt in omnibus, quae quis oratione exsequitur, nulla sollicitudo, nulla molestia, nulla difficultas, et virium magna operosaque intentio appareat: *eine gewisse natürliche Gewandheit und Leichtigkeit in Erfindung, Behandlung, Bewegungen, Stimme und Vortrag, welche jede Idee von Anstrengung, und mühsamer Künsteley ausschließt.* De hoc *facilitatis* genere praeclare Quintil. 12, 10. 77. „Neque vero ista omnia, inquit, de quibus locuti sumus, orator optime tantum, sed etiam *facillime* faciet. Neque enim vis summa dicendi est admiratione digna, si infelix vsque ad vltimum sollicitudo persequitur, ac oratorem macerat, et coquit, aegre verba vertentem, et perpendendis coagmentandisque eis intabescentem. Nitidus ille, et sublimis, et locuples, circumfluentibus vndique eloquentiae copiis imperat." Sed huc etiam pertinet *extemporalis illa facilitas*, de qua Quintil. Lib. 10, 2. 7. copiose disputat, et quam Lib. 12, 9. 21. his verbis significat: „Siue in respondendo fuerit subito dicendum, siue quae alia ita exegerit ratio, nunquam oppressum se ac deprehensum credet orator, cui disciplina et studium et exercitatio dederit *vires* etiam *facilitatis*; quemque armatum semper, ac velut in procinctu stantem, non magis vnquam in caussis oratio, quam in rebus quotidianis ac domesticis sermo deficiet etc."

Falsus.

Falsum argumentationis genus Cicero de Inuent. 1, 48. dicit, in quo perspicue mendacium sit. *Falsae voces* quae sint, vid. in voc. *Flexio*.

Fauorabilis.

Persona *fauorabilis* Rhetoribus dicitur, pro qua dicere facile est, partim quia id solenne fit, partim quod illi faueat vulgo auditor, v. c. rustico contra disertum, forti viro contra ignauum etc. Sic Quintil.

 7, 1.

7, 1. 43. Iisdem de caussis et ipsa *caussa fauorabilis* appellari solet. vid. Quintil. 12, 6. 6.

Fax.

Inter varias metaphoras, quibus oratoris affectibus concitati et veluti ardentis vehementia significatur, illa eminet, qua *faces dicendi* tribuuntur orationis formis et partibus iis, quae mentes hominum flectere et commouere vehementius valeant, locis παθητικοῖς. Cic. de Orat. 2, 51. „neque paruis in rebus, inquit, adhibendae sunt hae *dicendi faces*, neque ita animatis hominibus, vt nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere possimus, ne aut irrisione aut odio digni putemur, si aut tragoedias agamus in nugis, aut conuellere adoriamur ea, quae non possint commoueri.“ Sine metaphora Cicero locutus est Cap. 52. „Ea pars, inquit, quae suscipitur ab oratore ad commutandos animos et omni ratione flectendos, *intenta* et *vehemens* esse debet.“ cf. Lib. 3, 1. et quae diximus ad voc. *ardere.*

Feruidus.

Cicero in Brut. 83. „censuerim, inquit, et nouam istam, quasi de musto et lacu, *feruidam* orationem fugiendam, nec illam praeclaram Thucydidis nimis veterem, tanquam Anicianam notam, persequendam.“ Ex hoc ipso loco et vis verbi, et ratio metaphorae intelligitur. *Schreibart nach den neuesten Mode-Schnitt, worinne mehr ein wässeriger Ueberfluß, als solide Kraft, mehr Flitterstaat und Ziererey, als wahre Schönheit und Verzierung, mehr wilde brausende Hitze, als wirksames stetes Feuer herrscht*, u. s. w.

Fictio.

In locis ridiculi, s. γελοίου, vnde varia genera iocorum, vrbanitatis, facetiarumque oriantur, Quintilianus Lib. 6, 3. 61. etiam subtilem ex simili translationem commemorat, *cum, quod in alia re fieri solet, in aliam mutuamur.* Hanc *fictionem* appellat, eiusque hoc exemplum adponit: Chrysippus, cum in triumpho Caesaris eborea oppida essent translata, et post paucos dies Fabii Max. lignea, *thecas esse oppidorum Caesaris* dixit. — *Fictionem nominis* interpretatur Quintil. 8, 6. 31.

31. tropum, quem Graeci ὀνοματοποιΐαν dixerunt. Ea fit, cum affectibus vox aptatur, quod maxime factum est ab iis, qui sermonem primi fecerunt, qualis est in vocibus *mugitus*, *sibilus*, *murmur*. Nempe haec nomina qui pronunciat, simul illud edit, quod significant. vid. Lex. gr. techn. in vocc. ποιεῖν, ποιητικὸν, et ὀνοματοποιΐα. Huc et refertur illa *fictio*, qua voces, in vsum receptae quocumque modo declinantur, vt si Latini dicunt *sullaturire*. Haec Graecis παραγόμενα dicta sunt. — Porro in locis, vel sedibus iis, vnde argumenta ducuntur, Quintilianus 5, 10. 95. commemorat etiam *fictionem*, quod Graeci καθ' ὑπόθεσιν dixerint. *Fingere* enim nunc est, proponere aliquid, quod si verum sit, aut soluat quaestionem aut adiuuet; deinde id, de quo quaeritur, facere illi simile. v. c. Lex est: *Qui parentes non aluerit, vinciatur: non alit quis, et vincula nihilo minus recusat*. Vtitur ergo fictione hac: *si miles, si infans sit, si reipublicae causa absit.*

Figura.

Cum Rhetores Latini, Graecos in hac quoque disciplinae rhetoricae parte secuti, varias orationis formas, adfectionesque *figurae* vocabulo significarint, operam dabimus, vt, quae vniuscuiusque vis et ratio ab illis existimata sit, accuratius intelligatur. Et initium quidem disquisitionis nostrae faciamus ab eo *figurarum* genere, cui tantum veteres tribuerunt, vt in eius recto vsu propriam eloquentiae virtutem esse iudicarent. Hae sunt *figurae*, quae vel in sensibus vel in verbis cernuntur, (σχήματα διανοίας, quas et *figuras mentis* appellat Quintil. 6, 3. 70. et λέξεως Graecis nominata) habentque in vniuersum hanc vim, vt orationem a forma recta cum virtute et suauitate immutent. Id elegantissime omnium docuit Quintil. Lib. 2, 13. 9. cum statuarum et picturarum varietate, orationis ex figuris illis immutationem comparans: „Recti corporis minima gratia est, inquit, flexus ille, et, vt sic dixerim, motus dat actum quendam effictis. Quam quidem gratiam et delectationem adferunt *figurae*. Mutant enim aliquid e recto, atque hanc prae se virtutem ferunt, quod a consuetudine vulgari recesserunt.“ Sed et reliqua legenda sunt, et quae Lib. 9, 3. in eandem sententiam adnotauit. Ergo Quintilianus plane cogitauit

 in

in *figuris*, quod nos simili metaphora dicimus: *Wendungen des Ausdrucks im Vortrage*. Ipsam etiam formam orationis, quam ἀποστροφὴ facit, ille *flexum* appellauit Lib. 4, 1. 67. vbi, cum locum aliquem Ciceronis laudasset, in qua apostrophe vim adderet orationi, quae sine apostrophe elata languesceret, *idem in Demosthene*, inquit, *si* flexum *illi mutaueris*, *accidet*. Vnde et, si pro *scio* dicatur *ignoro*, vel *non me fugit*, *non me praeterit*, id Quintilianus Lib. 10, 1. *mutatione figurare verba* appellat. In his locis cum versarer, plane amabile mihi visum est acumen Rhetoris nostri, vim et sensum *figurarum*, quae vulgo dicuntur, cum illo sensu comparantis, quem contemplatio statuae affabre factae, et naturam ipsam in flexu membrorum, lineamentorumque, et tacito veluti motu exprimentis adfert. Quid amplius requiramus, vt, quam vim, et quem vsum figurae in oratione habeant, perspiciamus? Ergo, vt flexus illi statuae, ita figurae, si cum arte adhibentur, orationi dant vitam et motum, et vim et sensum. Itaque Libro etiam 9, 2. 3. *motum et actum* figuris inesse dicit, quibus detractis oratio iaceat, et veluti agitante corpus spiritu careat. Et Lib. 10, 1. 55. Arati materiam iudicat *motu carere*, vt in qua nulla varietas, nullus affectus, nulla persona, nulla cuiusquam sit oratio. Quibus quidem locis, non alienum fuerit, adiungere locum Macrobii Saturn. 5, 15. vbi simplicitatem Homeri laudat, qua in Catalogo, qui dicitur, vsus sit, non valde varians nominum appellationes, sed eandem narrandi formam semper repetens. Hoc iudicium suum ita expressit: „Nescio quomodo Homerum repetitio illa vnice decet; et est genio antiqui poetae digna, enumerationique conueniens, quod in loco mera nomina relaturus *non incuruat se*, neque *minute torsit deducendo stilum per singulorum varietates*.“ Ecce ad sensus paene reuocatam operam eorum, qui figurarum varietate orationem distinguere student! Sed vt ad Rhetorem nostrum reuertamur, is *figuras* orationis, τὰ σχήματα, a *tropis* diuersas quidem illas, Lib. 9. ex instituto recenset et illustrat. Itaque in hoc loco, quoniam ea *troporum* et figurarum, in vi et vsu, similitudo extet, vt multi fuerint, qui promiscue appellarent, vtriusque generis differentiam hoc modo designat, vt *tropus* sit, sermo a naturali et principali

significa-

significatione translatus ad aliam ornandae orationis gratia; vel: dictio ab eo loco, in quo propria est, translata in eum, in quo propria non est; *figura* autem, conformatio quaedam orationis, remota a communi et primum se offerente ratione: *Vertauschung, im Unterschiede von Wendung.* Vnde et Cicero Brut. 17. τρόπους verborum *immutationes*, σχήματα autem sententiarum orationisque *formas* appellat. cf. Or. 54. Nam absolute nunquam Cicero *figuras* vocat, nisi particula aliqua, veluti excusandi gratia, addita, vt de Opt. gen. dic. Cap. 5. „sententiis et earum formis, *tanquam figuris.*" In Oratore autem Cap. 25. *gestus* veluti *orationis* interpretatur, quae Graeci σχήματα dixerint. cf. Voss. Instit. Or. Lib. 4. p. 259. sqq. vt intelligatur, nos a Vossio non pependisse, sed propriam legendi iudicandique operam nauasse; et Berger de nat. pulcrit. Orat. p. 149. sq. — Illud tamen porro Quintilianus notandum suadet, coire frequenter in easdem sententias et τρόπον et *figuram;* tam enim translatis verbis, quam propriis figurari orationem. Ex eiusdem disciplina *figura* duobus modis dicitur, 1) qualiscunque forma sententiae, 2) id, quod proprie σχῆμα dicitur, in sensu et sermone aliqua a vulgari et simplici specie cum ratione mutatio. Haec posterior significatio in eloquentia maxime valet. Iam hae *figurae*, sunt aut διανοίας, h. e. *mentis*, *sensus*, *sententiarum*, aut λέξεως, h. e. *verborum*, *dictionis*, *elocutionis*, *sermonis*, *orationis.* Figurarum dictionis s. λέξεως Quintil. 9, 3. 2. duo genera facit, *grammaticum*, quod in ratione loquendi cernitur, et *rhetoricum*, quod ad collocationem maxime exquisitum est. Itaque prius genus, quia magis ad artem grammaticam pertinet, et in paruis plerumque momentis versatur, breui absoluit, eo plus diligentiae rhetorico generi tribuens, quod *ipsis sensibus*, vt ait, *cum gratiam, tum etiam vires accommodat.* Hoc genus fit vel per *adiectionem*, vel per *detractionem*, vel ita vt *similitudine* aliqua vocum, aut *paribus*, aut *contrariis* vertant in se aures, et animos excitent. — De discrimine figurarum elocutionis et sententiae vid. etiam Aquila Rom. p. 17. Pith. — Iulius Rufinian. ad calcem Libri de Figg. eloc. p. 33. Pith. notat, praeter figuras eas, quas nominibus certis insignitas habeamus, plures alias esse, quae careant pro-

priis appellationibus, et per casus, numeros, praepositiones, genera, personas, fiant, quarum exempla adiecit. Haec autem omnia propemodum sensu grammatico figurae dicuntur. Et haec quidem de hoc primo praecipuoque figurarum genere sufficiant; cum quibus vtiliter conferri possunt, quae Iman. Thesaurus in Idea argutae dictionis, ex auctoritate quidem Aristotelis, Cap. 4. 5. et 6. acute et docte disputauit.

Porro, cum nonnulli Rhetores, nominatim Zoilus, quem laudat Quintil. 9, 1. 14. *schema*, s. *figuram* κατ' ἐξοχὴν dicerent, *cum simuletur aliud dici, quam dicatur*, hinc *figuratae controuersiae* appellatae sunt. ad imitationem Graecorum, qui ἀγῶνας ἐσχηματισμένας ad hoc genus referunt, in quibus aliquid ἐμφάσεως et εἰρωνείας inesset. Itaque Quintilianus de hoc schemate, *in quo per quandam suspicionem, quod non dicimus, accipi volumus*, Libro 9. 2. 65. exponit. Eius formae triplicem vsum esse tradit, vnum, *si dicere palam parum tutum sit*, alterum, *si non deceat*, tertium, *qui venustatis modo gratia adhibeatur, et ipsa nouitate et varietate magis, quam si relatio sit recta, delectet*. In hac omni de controuersiis figuratis doctrina Rhetori nostro praeiuerat Dionysius Halicarn. cuius disciplinam passim exposuimus in Lexico gr. techn. ad voc. σχηματίζειν. Non obscure innuit Quintilianus, hoc genus per *figuras* h. e. oblique, tecte et simulate dicendi ex scholis in forum traductum esse, praesertim recentioribus reipublicae temporibus, quibus non libertas dicendi, sed metus offensionum, et adulandi seruitus valebant. Inprimis autem harum figurarum studium ad inertiam refert. „Dicebant libenter, inquit §. 78. tales controuersias, quae difficultatis gratia placent, cum sint multo faciliores. Nam rectum genus approbari nisi maximis viribus non potest: haec diuerticula et anfractus suffugia sunt infirmitatis, vt qui cursu parum valent, flexu eludunt: cum haec, quae affectatur ratio sententiarum non procul a ratione iocandi abhorreat. Adiuuat etiam, quod auditor gaudet intelligere, et fauet ingenio suo, et alio dicente se laudat.“ Praeterea vim et vsum rationemque istarum quaestionum figuratarum eo quoque Fabius declarat, quod confinia illis statuit schemata Graecorum, *per quae res asperas mollius significent*, qualis est εὐφημισμός, et ὑποκορισμός; totum autem

autem allegoriae simile esse, cum aliud dicatur, aliud intelligendum sit. Hinc factum, vt seriori aeuo *figurae* Latinis dicerentur pro tectis inuolutisque verborum caligine quadam calumniis et scommatis, quibus alios incesserent, quaeque ideo *piperata dicta* Sidonius Apollin. appellauit. Sed de his et causidicorum *figuris*, nolo repetere, quae copiosius dixi in Lex. gr. ad voc. σχήματα p. 341. Ceterum in eodem genere designando commemorantur etiam *obliquae sententiae*, quibus *recta oratio* opposita est, et *dissimulatio* apud ipsum Quintil. l. c. §. 94. Huc inprimis quoque pertinet locus Senecae in Controu. 1. p. 68. vbi de Latrone Porcio Rhetore haec notat: „Non placebat illi orationem *inflectere*, nec vnquam *recta via* discedere, nisi cum hoc aut necessitas exegisset, aut magna suasisset vtilitas. *Schemata* negabat decoris causa inuenta, sed subsidii, vt, quod aures offensurum esset, si palam diceretur, id *oblique* et *furtim* surreperet: summam quidem esse dementiam, *detorquere* orationem, cui *rectam* esse liceat.“ cf. quae ad voc. *inflectere* dicta sunt. Breuiter, et ex auctoritate quidem Quintiliani, quem sequitur omnino, de his controuersiis figuratis exponit Iul. Rufinian. p. 30. Pith. cf. Cresoll. Theatr. Rhet. 4, 7. p. 409.

Diuersus ab vtroque illo genere vocabuli vsus est, quem in disciplina pronuntiationis et actionis oratoriae deprehendimus. Auctori Herenn. 3, 11. *figura vocis* dicitur varia vocis ratio in pronuntiando conspicua, cuius tres partes facit, magnitudinem, firmitudinem, mollitudinem. vid. Lex. gr. techn. in voc. σχῆμα et ὑπόκρισις. Nempe in *figura*, quam voci tribuerent, veteres cogitasse videntur, quicquid inest in voce articulata distinctionis, et varietatis, sono incondito, et confuso, et vniformi contrarium, siue quod in *figura* omnino artis cuiusdam significatio est, siue quod linguae *fictione* quadam vocis illa modulatio verborumque articulatorum expressio conficitur. In hanc quidem sententiam nos Lucretii inprimis et Ciceronis auctoritate adducti sumus. Ille Lib. 4, 553—56. haec notat:

Hasce igitur penitus voces cum corpore nostro
Exprimimus, rectoque foras exprimimus ore,
Mobilis articulat verborum daedala lingua,
Formaturaque labrorum pro parte figurat.

 Cicero

Cicero autem de Nat. Deor. Lib. 2, 59. *In ore*, inquit, *sita lingua est finita dentibus; ea vocem immoderate profusam fingit et terminat, sonosque vocis distinctos et pressos efficit. cum et ad dentes et ad alias partes pellit oris.* — Simili sensu Crassus apud Cic. de Or. 1, 25. conformationem et *figuram* oris et corporis, habitum dicit naturalem illum, quo quis in actione oratoria recte et commode versari potest. *Actionem variam* appellare videtur Lib. 2, 17. Nam ab ea ibi distinguitur vehemens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, plena veritatis: nisi forte in *varia* genus quoddam intellexit, cui illa sequentia, vt species, subsint. — Quintilianus 1, 1. 13. vbi vetat, ne puer diu Graece tantum loquatur, hanc causam addit: „hinc enim accidunt et oris plurima vitia in peregrinum sonum corrupti, et sermonis; cui cum *Graecae figurae* assidua consuetudine haeserint, in diuersa quoque loquendi ratione pertinacissime durant." In hoc loco *figurae* dicuntur, modi oris conformandi illi, quos peculiaris Graecae linguae forma et ratio postulat: *Bildung und Einrichtung der Organen und des Mundes nach der Griechischen Form, welche durch die eigene Manier der Aussprache bestimmt wird.* Sic et nos *figuras* Gallicas, Italicas, Germanicas distinguere possumus. In hac voce vsurpanda Latini Rhetores, vt in aliis multis, Graecos expresserunt, qui in similibus rebus vocabulis σχηματίζειν, σχηματισμὸς, σχῆμα vsi erant. Ad idem *figuratum* genus pertinere etiam videntur *soni illi proprii et inimitabiles* (sic enim legendum puto pro *ineuitabiles*) *quibus nonnunquam nationes reprehendimus*, apud Quintil. 1, 5. 33.

Figuras elocutionis Auctor. Herenn. 4, 8. appellat, quas Graeci et Hermogenes inprimis ἰδέας dixit, ceteri Latini genera elocutionis, vel grauis, vel mediocris, vel extenuatae, quas Graeci αὐστηρὰν, μέσην, et ἰσχνὴν nominarunt. vid. Lex. gr. techn. in voc. χαρακτῆρες.

Figura causae Sulpicio Victori p. 244. Pith. dicitur illa causae vel controuersiae ratio, qua vel simplex, vel coniuncta, vel concertiua est.

Denique *figuras controuersiarum* Aurel. Augustin. Princ. Rhet. p. 299. vocat, quae alii *genera causarum*, alii *modos* appellarunt, quibus causa vel est honesta, vel

vel admirabilis, vel humilis, vel anceps, vel obscura etc. De his vid. quae ad voc. *Genus* diximus.

Filum.

E re textoria metaphora ducta, *filum* dupliciter a Cicerone dicitur; primum pro genere orationis, quod in ea verbis sententiisque ornanda atque illustranda cernitur. Ita de Orat. 3, 26. „primum, inquit, silua rerum et sententiarum comparanda est: haec formanda filo ipso et genere orationis illuminanda verbis et sententiis: *die Gestalt, welche ein vorhandener Stoff durch geschmackvolle Behandlung erhält; die Manier der Bearbeitung in Rücksicht auf Ausdruck und Elocution.* Itaque alio loco Lib. 2, 22. de Critiae, Lysiae, et Theramenis scriptis, „omnes tum, inquit, retinebant illum Periclis succum; sed erant paullo vberiore *filo.*" Et in Orat. Cap. 36. in tenuibus causis, argumentandi quoque *tenue filum* requirit. Neque vero Cicero metaphoram illam primum vsurpasse existimandus est. *Filum* pro forma et figura non vno in loco dixit Lucretius, vt Lib. 2, 41. Plautus Merc. 4, 4. 15. *satis scitum filum mulieris.* Gellius N. A. 14, 4. imaginem Iustitiae a pictoribus *forma ac filo virginali* fieri solitam, ex Chrysippo narrat. Deinde, quoniam filum texturae materiam efficit, *orationis* etiam *filum* de ipsa eius materia, h. e. iis rebus, quae oratione continentur et exprimendae sunt, adhibuit in Lael. Cap. 7.

Finire.

Finita in oratione dicuntur, cum sententiae ita apte et numerose iunguntur, vt orbem et ambitum completum faciant, et intra hunc ambitum recte concludantur. Sic Cic. Or. 51. *aptis* et *finitis*, infracta et amputata opponit, quae contrariam isti rotunditati vel conclusioni formam concisam et mutilam significant. Mox, quod *finiri* dixerat, *cum sententia pariter excurrere* appellat. Mira in his notionibus exprimendis Ciceronis varietas reperitur. Nam paulo post etiam *conclusa* dicit, quae antea *finita* vocauerat. vid. voc. *concludere.*

Firmamentum.

Cicero de Inuent. 1, 14. *firmamentum* est, inquit, firmissima argumentatio defensoris, et appositissima ad iudicatio-

indicationem. In Partit. Or. 5. *firmamenta* dicuntur argumenta; vt Lib. 2. de Or. Cap. 81. vbi post causae status expositionem docet *suggerenda esse firmamenta causae coniuncte, et infirmandis contrariis, et tuis confirmandis.* Sed speciatim etiam Cap. 30. Partit. firmamentum vocatur, quod contra ad labefactandam *rationem* (αἴτιον) refertur, sine quo accusatio stare non potest. Sic Auctori Herenn. 1, 16. *firmamentum* est id, quod continet accusationem, quod adfertur contra rationem defensionis, τὸ συνέχον a Graecis dictum. vid. Lex. Gr. techn. in h. v.

Firmus.

Firmam vocem, cum Quintil. 11, 3. 40. a *magna* et *durabili* discernat, in firmitate cogitasse videtur stabilitatem illam, qua vox continuo sonum semel captum obtinere possit, ita vt non euagetur inconstanter ad alios, quod saepe est imbecillitatis vitium, sed vt is, qui loquitur, in potestate vocem habeat: *die feste, stete, tonhaltende Stimme.* Vocem *permanentem* haud dubie eandem dixit Cicero in Bruto Cap. 38. ad quam etiam hoc pertinere videtur, vt nulla contentione languescat, vel frangatur, sed ab initio vsque ad finem orationis eandem vim obtineat.

Flectere.

In vniuersum *flectere* sermonem vel vocem dicuntur, qui eam varie modulantur, veluti rectum vocis tenorem immutantes. Quare Marius Victorin. de Grammat. modulationis vim ita exponit: „modulatio est continuati sermonis in iucundiores dicendi rationes artificis *flexus*, et in delectabilem auditus formam conuersus, acerbitatis vitandae gratia." Et Quintil. Lib. 1, 11. 12. „debet docere comoedus, inquit, qua concitatione consurgat ira, qui *flexus* deceat miserationem." Libro autem 4, 2. 37. reprehendit oratores, qui in narratione, quae lenem et moderatam actionem desiderat, *vocem flectant*, hoc est, ea vocis varietate et modulatione vtantur, quae nimiam contentionem vel affectum significet, eamque pronuntiationem ad lasciuiam oratoriam refert. Nam si quis a recto remissoque dicendi modo siue ad contentionem, siue ad fletum miserationemque transeat, necesse est vt id flectenda voce

ce efficiat. Vnde et Ciceroni de Or. 3, 57. *flexus flebilis* dicitur, qui loquentis moestitiam, tristitiam vel humilitatem indicet. Et Cap. 58. *flexibile* ad miserationem et moerorem requirit. vid. quae ad voc. *inclinare* dicta sunt. Vulgarem vero vocabuli significationem secutus est Cicero in Bruto Cap. 79. vbi Calidii orationem mollem, teneram, libere fluentem et puram laudans, etiam hoc addit, fuisse eam *flexibilem*, profecto hoc sensu, vt lenitatem quandam verborum expeditam mollemque significaret: *den geschmeidigen, glatten, fließenden Ausdruck.*

Flexio.

Flexiones vocis Ciceroni appellantur, modulationes quaedam argutae, atque ex nimia variandi ornandique affectatione molles, et grauem oratorem non decentes; quales *flexiones* Demosthenes et Aeschines alter alteri obiecerat, vt ille tradit in Orat. Cap. 18. Sic *flexiones in cantu* ab eodem de Orat. 3, 25. dicuntur modi fracti et varie crispati, qui artis causa saepe tentantur in fidibus et voce: *künstliche, intricate Manieren, z. B. Läufer in Dissonanzen, oder Kunstäußerungen im Abstoßen* u. s. w. Hinc et eaedem vocantur *falsae voculae*, vel quia non rectis et simplicibus sonis perficiuntur, sed errantibus et vagantibus, vel quia dulcedine et mollitudine quadam sua fallunt auditorem; opponunturque iis *certae* et *seuerae voces*. Similes sunt, quos *flexus vocis* in citharoedo canente dicit Quintil. 1, 12. 3. Qui rei Musicae aliquem vsum habent, et quantum Bacchiorum, Hassiorum, similiumque veterum artificum seueritas et grauitas a plerorumque recentiorum mollibus argutiis distet, iudicare possunt, melius Ciceronis mentem percipient, quam Scheibius ab Harlesio ad h. l. laudatus, qui suo potius arbitratu vsus, quam technologiae Latinorum rhetoricae doctrina imbutus, hoc est, falso locum hunc nostrum indicauit. Ceterum cum his coniungenda sunt, quae ad voc. *frangere, inflectere, flectere, flexus* adnotauimus. Maxime etiam notabilis locus est Ciceronis de Legg. Lib. 2, 15. vbi, cum declarasset, quantam vim ad mores vel fingendos vel significandos cantus et modorum ratio habere soleat, „illa quidem, inquit, quae solebant quondam compleri seueritate iucunda Liuianis et Naevianis

vianis modis, nunc, vt eadem exsultent, ceruices oculosque pariter cum *modorum flexionibus torquent.*"

Flexus.

In voce moderanda Quintiliano *flexus* dicitur illa vocis immutatio et modulatio, quam varietas argumenti. affectus et consilii dicentis postulat. Itaque ille Lib. 1, 8, 3. „nec prosopopoeias, inquit, vt quibusdam placet, ad comicum morem pronuntiari velim; esse tamen *flexum* quendam, quo distinguantur ab iis, in quibus poeta persona sua vtetur." Huc et pertinet quod Lib. 7, 9. dicit ambiguitatem verborum iunctorum saepe fieri per *flexum* scil. vocis, qui nempe hoc efficit, vt intelligat auditor, quae iungenda sint, quaeque separanda. Porro Lib. 5, 13. vbi defensoris partes ait multo difficiliores et impeditiores esse, quam accusatoris, hanc sententiam metaphora ex viis atque itineribus sumta ita enuntiat: „indirecta fere, et vt sic dixerim clamosa est actio; hinc mille *flexus* et artes desiderantur." *Der Beklagte muss sich auf tausenderley Art winden und krümmen, dass er durchkömmt.* Hi *flexus*, et hae *artes*, quaenam essent, antea etiam separatim exposuerat hoc modo: „accusatori satis est plerumque, verum esse id, quod obiecerit; patronus *negat, defendit, transfert, excusat, deprecatur, mollit, minuit, auertit, despicit, deridet.* Iam, vt hoc obiter dicam, cum Gesnerus vidisset ab hoc loco *clamosam* actionem alienam esse, aliamque vocem requiri, quae viae *indirectae* notionem, acriori etiam metaphora, exprimat, coniecit *dumosam* legendum esse. Mihi, cum de hoc loco cogitarem, in mentem venit, non minore fortasse iure, *cliuosam* poni posse, praesertim, quod *flexus* illi et *indirecta* via magis *cliuorum*, quam *dumorum* frequentiae conuenire videantur. Sed iudicent acutiores. Ceterum huc pertinebit etiam locus Quintil. 11, 3, 25. vbi ad firmandam vocem hoc praeceptum ponit: „Optimum erit ediscere quam maxime varia, quae et clamorem et disputationem, et sermonem et *flexus* habeant, vt simul in omnia paremur." In quo loco *flexibus* significauit locos et partes orationis eas, quae ob varietatem affectus, variam etiam vocis contentionem vel remissionem et modulationem desiderant.

Flos.

Flos.

Vbicunque in Rhetorum Latinorum ſcriptis *flores* ſiue verborum ſiue ſententiarum, ſiue totius orationis commemorantur, cogitandum eſt de ornatu qui in vtroque genere adhiberi poteſt, ſiue is ſit e tropis et figuris, ſiue ex ſingulari quadam elegantia et acumine, quo diſtincta oratio illuſtratur. Ita Cic. Or. 3, 25. *conſperſa* his *floribus oratio*, quae et lumina et inſignia quaedam appellantur, ab eo genere ornatus diſtinguitur, qui cernitur in colore et ſucco, et aequabilitate per omnem orationem fuſus eſt. Scilicet ex accurata naturae contemplatione profecerant, qui primi hanc metaphoram induxerunt. Nam vt magnum aliquod pratum, vel continuus campus non facile oculos in certo loco detinet, niſi is floribus quibusdam diſtinctus ſit, qui et eminent inter vulgares et perpetuas herbas, et magis ſenſibus adrident: ita in oratione perpetua, quicquid vel forma vel acumine ſingulari veluti exultat, et attollitur, illos felici translatione *flores* dixiſſe, quis non videat, et admiretur? Qua eadem de cauſa *inſignia* etiam et *lumina* verborum vel ſententiarum dixerunt, vbi de eodem ornatu ſermo eſſet, et orationis ipſi ornatui *diſtinctionem* tribuerunt. vid. voc. *diſtinguere*. Ex multis exemplis pauca dabimus. Cic. Brut. 17. de Catone: „Origines eius quem *florem*, aut quod *lumen* eloquentiae non habent?“ Et Cap. 66. de Craſſo: „nullus *flos*, neque lumen vllum.“ Simili modo Gellius N. A. 9, 9. *florem* loci alicuius Homerici appellat verſum praecipua ſententiae pulcritudine inſignem; et Seneca Ep. 33. *floſculos*, bono quidem hic ſenſu, vocat ſententias eminentiores, quas memoriae cauſa et propter illarum elegantiam et vitae vſum excerpere e praeclaris ſcriptoribus ſolemus: *Sentenzen, Denkſprüche*. Apud eundem Senecam de iisdem eſt etiam hoc: „non habemus iſta *odorifera*, nec emtorem decipimus.“ Probe, at ominoſe profecto! Quaſi diuinaret Seneca, multis ſeculis poſt fore, qui edendis *floſculis*, aliisue *odoriferis* (*Blumen, Nelkenblätter*, u. ſ. w.) et emtores, et lectores deciperent. — Hinc *floridum* dicendi genus (ἀνθηρὸν) quo ſenſu Latini Rhetores dixerint, non obſcurum erit. vid. Cic. Brut. 82. Quintil. 2, 5. 18. et 12, 10. 59. vbi id genus *delectando* ſeruire dicit. Et

Saleius

Saleius Bassus, si is auctor est elegantis Carminis ad Calpurn. Pisonem, huius dulcedinem et suauitatem eloquentiae laudaturus, vers. 62. seq.

Dulcia seu mauis, liquidoque fluentia cursu
Verba, nec incluso, sed aperto pingere flore,
Inclyta Nestorei cedit tibi gratia mellis.

cf. Berger de nat. pulcrit. orat. p. 6. — *Flosculi* autem cum commemorantur, quasi in deminutiuis notionem contemtus, et minoris dignitatis animus sibi informet, nimius illarum elegantiarum apparatus, quem luxuriei et lasciuiae metaphoris insigniuerunt, notatur. Sic Quintil. Lib. 2, 5. 22. *lasciuiae flosculos* reprehendit, aetatis suae auctoribus proprios, idemque *praedulce genus dicendi* appellat. Lib. 12, 10. 13. Ciceronem non aliter ab ipsis inimicis male audire, quam nimiis *floribus* et ingenii affluentia, potuisse iudicat. Et eiusdem Cap. §. 73. ad corruptum dicendi genus inter alia et hoc refert, quod *casuris*, si leuiter excutiantur, *flosculis niteat*, felici metaphorae continuatione istius ornatus vanitatem exprimens.

Fluere.

Admirabilis in hoc quoque vocabulo ad varias orationis rationes adfectionesque adhibendo Rhetorum Latinorum intelligentia reperitur. Nam quot notiones ex illo vocabulo concipere animo possumus, totidem fere ex eodem metaphoras duxerunt, quibus certas elocutionis virtutes et veluti habitus explicarent. Iam primum in *fluendo* hoc inest, vt inconstantiae et motus cuiusdam vagabundi idea in animo gignatur. Itaque Ciceroni de Or. 3, 49. *fluere* oratio dicitur, quae nullis numeris adstricta, nulla lege fertur soluta, minus numerosa est. Nam numerus quaedam quasi vincula addit orationi, quibus si est destituta, tum non solum *fluere*, sed et similibus metaphoris *fugere, errare, vagari* dicitur, vt multis exemplis docuimus ad vocc. *numerus, solutus*. Eadem et *inculta*, et *dissipata*, et *fluens* oratio appellatur in Orat. 65. hoc est, fluctuans, quo sensu et vsus est verbo Quintil. Lib. 10, 1. init. vbi haec sunt: „neque solida atque robusta fuerit vnquam eloquentia, nisi multo stilo vires acceperit; et citra lectionis exemplum, labor ille, carens rectore, *fluit*."

Porro cum aquae fluentis haec quoque vis sit, vt lenitatis, et aequabilitatis expeditae notionem praebeat (*Leichtigkeit, Glattheit, Geschmeidigkeit, welche dem holprichten, rauhen, und Anstoss befördernden Wesen eines Dinges entgegengesetzt ist,*) hinc *fluentem* etiam orationem dixerunt, quae esset ita apte composita verbis ac sententiis, et vincta numero, vt nusquam neque in ore neque in auribus veluti offenderet, sed leni fluxu prolaberetur. Sic Cic. Brut. 78. de oratione Calidii: „ita libere *fluebat*, vt nusquam adhaeresceret;" manifeste ducta a riuis metaphora, in quibus aqua nullis lapidibus interiectis frangitur et impingitur, sed continuo et leni fluxu delabitur: plane vt in Orat. 14. Herodotum *sine vllis salebris quasi sedatum amnem fluere* iudicat. Vnde et Quintil. Lib. 1, 1. fin. *confragosa nomina* simili metaphora dicit, in quibus ex pluribus et aspere coeuntibus inter se syllabis et literis lingua offendit, vt difficillima pronuntiatio reddatur. Idemque *fluentem orationem* appellat, quae recte *cohaereat*, et vincta sit collocatione et numero, a fluminibus itidem ducta metaphora, quae *prono alueo fluunt aequabiliter, non fractis aquis inter obstantia saxa et reluctantibus*, Lib. 9, 4. 7. et 20. Quibus ita expositis non obscurum erit, quasnam *fluentes Elegos* Calpurnii dixerit Plinius Ep. 5, 17. aut Gellius N. A. 19, 9. *fluentes carminum delicias* appellauerit; praesertim cum in hoc Gellii loco de Anacreonticis, Sapphicis, aliorumque poetarum Elegiis eroticis, dulcibus, venustisque sermo sit, in quibus non rerum modo iucunditas, affectuumque quaedam mollitudo et lenitas dominantur, sed et, vt est apud Gellium, *suauitas vocum et modulorum* legentes delectat. Quare recte Catanaeus, ad locum Plinii laudatum, *flumen* illud Elegorum praecipue in eo cerni iudicat, vt carmen consonantium multorum asperitate liberum sit, collisionibusque careat, sed leni potius lapsu, fluminis instar, procedat; vnde et eosdem Elegos *enodes* et *teneros* appellauerit. Nam nodosa, eadem etiam aspera esse solent. Vnde et Saleius Bassus in Pisone vers. 62. *dulcia liquidoque fluentia cursu verba*, iunctim laudat.

Restat vltima notio, quam fluentis aquae adspectus animo adfert, *motus cuiusdam liberi*, quo illa nemine impellente aut cogente, sed sponte feratur. Itaque

hanc quoque arripiens Quintilianus Lib. 9. 4. vlt. cum de numerorum in oratione seruandorum cura praecipiat. *dissimulatio curae*, inquit, *praecipua est, vt numeri sponte fluxisse, non arcessiti, non coacti esse videantur.* vid. quae ad voc. *sequi* notauimus. Cui notioni valde similis est illa, qua Ciceronianae orationis felicissimam facilitatem describit Lib. 10, 1. 11. „Haec omnia, inquit, quae vix singula quisquam intentissima cura consequi posset, *fluunt* illaborata." Sic Saleius Bassus, seu Lucanus, in Carm. ad Pison. 151. *carmina nectere ludenti fluitantia versu* eleganter dicit eum, cui veluti ludus est versus facere, qui, sine contentione animi vel ingenii, sed grata cum quadam facilitate, et iucundo ingenii lusu, carmina pangit. Interpretes ad h. l. ineptiunt mirum in modum.

Fluctuans.

Orationis genus *fluctuans* ap. Auct. Herenn. 4, 11. dicitur eorum, qui, cum mediocre genus dicendi assequi non possint, perueniunt ad genus quoddam vitiosum, quod *sine neruis et articulis fluctuat* huc et illuc, nec potest confirmate nec viriliter se expedire; vnde et *dissolutum* vocatur. Deinde *fluctuans* oratio, eademque claudicans, est, quae non aequabiliter et constanter numerosa est, sed mox fluens et lenis, mox hiulca et aspera. Sic Cic. Or. 58. Huic igitur fluctuationi aequalitas opponitur. Simili metaphora Lib. 3. de Orat. 49. *vagari* oratio dicitur, quae non seruat, quam cepit, viam, sed varie dissilit, modo subsistit, modo resumit cursum, non multo post iterum haeret, et sine lege subsultat. vid. voc. *aequalitas*, et *mediocris*. Denique a mari fluctibus concitato metaphora ducta, *fluctuans* oratio appellata est oratoris nimis violenti et concitati. Sic Seneca Controu. 3, 19. de Caluo: „Compositio quoque eius in actionibus ad exemplum Demosthenis riget: nihil in illa placidum, nihil lene est: omnia et *citata* et *fluctuantia*.

Foecundus.

Foecundus orator dicitur, idem qui vber, et amplus, et copiosus, hoc est, tam varia rerum, ex philosophia inprimis petitarum, scientia instructus, vt possit de variis magnisque rebus late et copiose dicere.

v. Cic.

v. Cic. Orat. 4. et cf. Lex. gr. techn. in vocc. γόνιμος, et πόριμος. Nempe, vt ibi Cicero docet, alia *intelligendi*, alia *dicendi* disciplina est, et ab aliis *rerum*, ab aliis *verborum* doctrina quaeritur. Alia *foecunditas* est, quam Antonius in adolescente ad eloquentiam adspirante requirit, apud Cic. de Or. 2, 21. Haec *verbis efferuescentibus, et paullo nimium redundantibus* se prodit. *Volo esse*, inquit, *in adolescente, vnde aliquid amputem.*

Forma.

Quintilianus Lib. 10, 1. in verborum vsu tria distinguit, *significationem*, *formam* et *mensuram*. In quo quidem loco *forma* eo pertinet, vt sciamus, cui quodque verbum rei accurate conueniat; *mensura* autem, quam late pateat, sitne latius, an angustius: Sic Gesnerus ibi bene explicuit. De alio vocis sensu, quem Cicero adhibuit, vid. ad voc. *Figura*. Sed idem etiam vbi de orationis numero et rhythmo loquitur, *formam verborum* ita commemorat, vt cum *numero* et *modo* synonymice iungat. Vnde patet eum *forma* significasse concinnitatem illam, quae in numerosa et modificata verborum constructione cernatur. vid. Lib. 3. de Orat. Cap. 43. 44. et 52.

Frangere.

Tam similis Graecis Latinisque Rhetoribus loquendi metaphorasque ducendi consuetudo fuit, vt illi quidem in vocabulis κατακλᾶσθαι, διακλᾶσθαι et aliis huius formae, hi vero in verbis *frangere, infringere, inflectere, inclinare*, quae omnes metaphorae sibi affines sunt, significarent aliquam vel vocis humanae vel orationis, vel gestus mollitudinem, dulcedinem, affectationem, remissionem, quae grauitati, dignitati, robori, et virilitati cuidam contraria esset. Itaque, vt de elocutione primum dicamus, *fractum* dicendi genus apud Ciceronem appellatur, in quo sint sententiae minutae, nimia concinnitate concisae, compositio verborum et iunctura mollior, nulla amplitudo, nulli grauiores numeri, sed omnes ad nimiam elegantiam comparati. Sic in Bruto 83. „Charisii, inquit, Hegesias vult esse similis; at quid est *tam fractum, tam minutum, tam in ipsa concinnitate puerile?*“ A Quintiliano autem Lib.

 8, 57.

8, 57. ad genera orationis corruptae, hoc etiam refertur, vt sit *compositione fracta.* Quo inprimis pertinet, quod de Senecae genere dicendi Quintil. 10, 1. 130. iudicat: „pondera rerum minutissimis sententiis *fregit.*" Sed maxime in vocis pronuntiationisque generibus vel vitiis notandis illa metaphora dominatur. Itaque in variis generibus vocis humanae, quae vel vitio vel virtute quadam naturali existere solent, Cicero de Orat. 3, 57. genus vocis *fractum* et *scissum* appellat. Illud ergo erit molle, delicatulum, muliebre, *die weiche, weibliche, kraftlose Stimme.* Sic Quintil. 1, 10. 31. musicen reprehendit in scenis effeminatam, et impudicis modis *fractam*, quae, si quid roboris virilis manebat, exciderit. Et Cap. 11. „non puerum, inquit, *femineae vocis exilitate frangi* volo." Plinius etiam Lib. 2. epist. 14. quibus *fractam* pronuntiationem tribuerat, mox *cantica*, hoc est, declamationem argutam et scenicam tribuit. vid. voc. *Cantus.* Vnde et Lucretius Lib. 5, 231. nutricum *blandam* et *infractam loquelam* dixerat, qua illae infantes demulcent. Quid sit autem illud *scissum*, vix certo dici possit, nisi lucem adferat Quintil. 11, 3. 20. vbi vitio faucium attribuit, vt *frangatur, obscuretur, exasperetur*, et *scindatur* vox. Vnde plerisque verisimile visum est, in *scissa* voce intelligi illud mollitudinis genus, quod ad balbutiem pertinet, *das Lispeln, die lispelnde Stimme.* Certe Quintilianus 1, 11. 5. in *deliciis circa literam S* vix aliud quicquam cogitauerit. Huic explicationi tamen illud obstare videtur, quod illud vocis genus, quod germanice dixi, *das Lispeln,* vitium potius est linguae ad dentes inepte allidentis; Quintilianus autem in loco laudato faucium modo vitia recenset. Accedit, quod Quintiliani mens non potest, nisi toto loco conferendo intelligi. „Sint *fauces integrae*, inquit, hoc est, sanae, nec vllo incommodo vel innato vel contracto aliunde laborantes, quarum vitio et *frangitur*, et *obscuratur*, et *exasperatur*, et *scinditur vox.* Nam vt tibiae, eodem spiritu accepto, alium clausis, alium apertis foraminibus, alium non satis purgatae, alium quassae sonum reddunt: ita *fauces tumentes*, *strangulant* vocem, *obtusae obscurant*, *rasae exasperant*, *conuulsae fractis sunt organis similes.*" Iam si sibi Quintilianus in hoc loco, et in omni eum tibiis comparatione constat,

frangi

frangi vocem dixit ex faucibus tumentibus (hoc eſt, tumore coarctatis) eandemque *ſtrangulari*, *der dürftige dünne Ton aus einer engen gepreſsten Kehle.* Nam in vocabulo *frangendi* inprimis et hoc eſt, vt vim exilem et imminutam cogitemus. Quod autem *ſcindi* vocem dicit, ei reſpondebit *conuulſa*, quam fractis organis ſimilem facit. Quaeritur, quasnam *fauces conuulſas* nominet? Equidem puto proprie fauces tales non eſſe in rerum natura, ſed ex effectu ita appellatas. Cum enim Quintilianus vocem notare vellet, quae ſonos ederet ſimiles illis, quos fracta organa edere ſolent (*der klirrende, hölzerne Ton, wie ihn eine geſprungene Glocke, oder der zerriſſene Reſonanzboden eines Inſtruments giebt*,) faucibus etiam tribuit, quod ad ſola organa illa pertinebat, quoniam vtrorumque idem ſonus eſſet. Reſtant duo vitia *obtuſae* et *raſae* faucis, de quibus, hac opportunitate oblata, hoc etiam in loco, quid ſentiamus, dicendum videtur. Et *obtuſis* quidem faucibus, quoniam hoc tribuit, vt *obſcurent* vocem, intelligere debemus naturalem quandam raucitatem, quae vocis claritatem, diſtinctamque modulationem tollit. Nam *obtuſo* opponi ſolet *acutum*, hoc autem ſemper canorum eſt: vnde et Cicero, vt alio loco vidimus, *canoro fuſcum*, et Quintilianus *candido obtuſum* oppoſuit. — *Raſas* denique fauces puto eſſe veluti ſulcis quibusdam impeditas et aſperas, per quos ſulcos cum ſonus effertur, ipſe exaſperatur. Iam quatuor illa vocis vitioſae ex faucibus vitioſis genera ita germanico noſtro idiomate enuntiare licebit: 1 *dürftige, dünne Stimme aus einer engen gepreßten Kehle*, (*frangitur*, *ſtrangulatur* vox) 2) *undeutliche heiſere Stimme* (vox *obſcuratur* obtuſis faucibus) 3) *rauhe, grelle, widrige Stimme aus einer rauhen Kehle*, (vox *exaſperatur* raſis faucibus) 4) *hölzerner Ton ohne Klang und Metall*, (vox *ſcinditur* conuulſis faucibus.) Verum haec omnia eo animo diſputauimus, vt, ſi qui futuri ſint, qui illis certiora et veriora nos doceant, eorum doctrinam et acumen amplexi, noſtrum errorem ſimus libenter agnituri. Strebaeus ad Cic. l. c. ita *fractum* et *ſciſſum* diſtinxit, vt illud eſſet, quod *fracta voce* agitur, hoc, *diuiſum inciſis et membris, ac diuiſim exprimendum.* Haec explicatio ſi vel maxime in Ciceronis loco valeat, in Quintiliano tamen valere non poteſt.

Denique non in vocis folum mollitudine vel vitiis notandis illa *frangendi* metaphora vſi ſunt, ſed eandem etiam in motu corporis eneriui, effeminato, et oratoris grauitate indigno paſſim adhibuerunt, qui huius motus praecepta poſuerunt, vel vitia notarunt. *Fractum* inceſſum, qualis eſt mulierum delicatarum, et pulcram quandam mollitudinem affectantium, commemorat Quintil. 5, 9. 14. Loca Petronii, Senecae, aliorumque attulit Creſoll. Vacatt. Autumn. Lib. 2. p. 277. vbi de ea re ex inſtituto diſputat. Ibi et e Plutarcho, Maximo Tyrio, et Clem. Alexandr. ſimiles metaphoras, v. c. *περίκλασιν σώματος, σῶμα ἐκτετριμμένον, κατεάγυίας κινήσεις* contulit.

Frequentatio.

Auctori Herenn. 4, 40. dicitur illa orationis forma vel artificium dicendi, quo res in tota cauſa diſperſae coguntur in vnum, quo grauior aut acrior, aut criminatior oratio fit. Similes huic ſunt Graecorum figurae *συλλογή, συναγωγή, ἀνακεφαλαίωσις*, de quibus vid. Lex. gr. techn. Latini etiam *collectionem, enumerationem, congeriem* in ſimili re dicere ſolent.

Frigidus.

Frigida in genere Rhetoribus dicuntur, quae ſiue verbis ſiue ſententiis, ſiue alia omni tractatione oratoria ita afficiunt auditorem, vt is vel non delectetur, vel faſtidio etiam atque iniucundo ſenſu laboret. Itaque Cicero in Orat. 26. facetiis quaeſitis, et domi excogitatis, ac veluti ſtudio expreſſis coactisque, *frigus* tribuit; *fader, froſtiger Witz, dem man das ausſtudierte, die vorſätzliche Präparation anſieht.* Nempe in ioco acumen natiuum et repentinum maxime placet. Deinde etiam omnibus dicendi formis, in quibus ſola concinnitas, ſine ſenſus ſtudio, curioſe quaeritur, *frigida* et inanis affectatio tribuitur, qualis fuit eorum Rhetorum, qui gratiam dicendi ex paribus contrariis, ſimilibusque deliciis acquirebant, quos reprehendit Quintil. 9, 3. 74. Omnino autem metaphorae, a *frigore* ductae, vis et vſus, vt in quam plurimis aliis vidimus, naturae obſeruatione nititur. Vt enim calor, frigori oppoſitus, ex motu atque intentione oritur, et vtriusque index eſt, ita frigus inertiam et remiſſionem conſe-

consequitur. Vtrumque autem in oratione et eloquentia, quae maxime ad animos afficiendos impellendosque valet, intelligi potest. Vnde Ciceroni Brut. 48. T. Iuuentius nimis *lentus* in dicendo, et *paene frigidus* iudicatur. Ei scilicet vis et dolor, et celeritas orationis deerat, quae in oratore maxime requiruntur. Itaque si quis ita dicit, vt vel destituat magna et praeclara exspectantes, vel audientes plane offendat, is frigide dicit, ea ipsa de causa, quod eos, qui audiunt, nec ad admirationem intendit, nec delectatione captos tenet, sed animos potius auertit, relaxat, atque adeo, vt *frigeant*, hoc est, motu omni et sensu iucundo ipsi careant, efficit. Non possum mihi temperare, quo minus mentionem faciam loci Pliniani, qui frigoris istius naturam et causas notabili exemplo declarat. Is Lib. 6. epist. 15. Passienum Paullum narrat elegos publice recitasse, et cum ita inciperet *Prisce iubes* — Iauolenum Priscum, qui inter auditores assideret, hominem dubiae sanitatis et paene delirantem, illum his verbis interpellasse: *ego vero non iubeo.* Quo dicto magnos hominum risus et iocos consecutos esse. Quid ergo? Nempe *aliena deliratio Paullo multum frigoris attulit*, Plinius ait, hoc est, auditoribus iam ad admirationem compositis et expectatione calentibus et intentis, lepida hominis insani interpellatione calor omnis et intentio ita excussa est ex animis, vt iam elegi illi multo minus placerent, quoniam et risus ille recitantem Paullum a studio et calore pronuntiandi pudore quodam reuocaret, et Prisci cogitatio studium omne audiendi infringeret. Sic diserte idem Plinius Lib. 9. ep. 2. se districtum ait *frigidis* negotiis, *quae simul animum et auocent et comminuant.* Nam in vtraque re omnis paene frigoris illius natura et causa inest. cf. Quintil. 2, 12. 6. vna cum adnotatione Gesneri; et Lib. 5, 7. 31. vbi in testium interrogatione *frigus interrogantis* dicitur, cum is vrbane aliquo dicto attentionem iudicum vel auditorum, studio aduersus testem incensorum, interpellat, et animos cum testis tum iudicum veluti refrigerat. Quare antea Rhetor ita praeceperat: *testis aliquo, si continget, vrbane dicto refrigerandus est.* Non male Martialis hac metaphora vsus est, vt aculeo quodam epigramma inepto Rhetori dictum instrueret, Lib. 2, 25.

Si temperari balneum cupis feruens,
Faustine, quod vix Iulianus intraret:
Roga, lauetur, rhetorem Sabineum.
Neronianas is refrigerat thermas.

Neque contemnenda est illa poetae (Virgil. Catalect. 2.) dicacitas, qui Cimbri Rhetoris frigidam Atticismi affectationem notaturus, *Atticam febrem* appellat:

Corinthiorum amator iste verborum
Iste iste rhetor. Namque quatenus totus
Thucydides tyrannus Atticae febris etc.

ad quem locum vid. Heynius et interpretes ad Quintil. 8, 3. 28. vbi idem carmen laudatur. Cui simile est acumen Aristophanis in Acharnens. Theognidem tragicum poetam, frigidum et ineptum risuri:

Εἰ μὴ κατένιψε χίονι τὴν Θράκην ὅλην
Καὶ τὰς ποταμὰς ἔπηξ᾽ ὑπ᾽ αὐτὸν τὸν χρόνον,
Ὅτ᾽ ἐνθαδὶ Θέογνις ἠγωνίζετο.

cf. Suidas ad voc. ψυχρὸς, et quae nos in Lex. gr. technol. copiose disputauimus.

Frons.

Exquisita metaphora *frons causae* Quintiliano 4, 1. 42. dictum est id, quod primum in oculos omnium et animum incurrit. Ea latius autem patet *causae facies*, hoc est, ipsa totius causae ratio et constitutio, vt bene Gesnerus ad h. l. explicauit. Sermo ibi est Quintiliano de *insinuatione*, quae adhibetur maxime, vbi *frons* causae non satis honesta est, vel etiam, *si facie ipsa premitur: wenn der Gegenstand dem Zuhörer entweder auf den ersten Anblick anstößig ist, oder wenn er diesen Anstoss an mehrern Umständen nimmt, welche im Detail des Vortrags und dessen Behandlung vorkommen.* — Deinde quoniam in fronte hominis manifesta animi, praecipue autem pudoris vel impudentiae indicia esse creduntur, oratoris etiam siue audaciam siue timiditatem in frontis diuerso habitu veteres collocarunt. Itaque Plinius Lib. 6. ep. 29. Isocratem, quem Cicero dixerat pudore et timiditáte ingenua a dicendo abstinuisse, *mollitie frontis*, ne in publico diceret, impeditum tradit. Quantum *fronti* tribuerint veteres ad eloquentiam siue commendandam siue vituperandam momenti, omnium doctissime et copiosissime docuit ex ipsis

ipſis ſcriptorum antiquorum fontibus Creſollius Vacatt. Autumn. Cap. 3. ſq. p. 151.

Fuſcus.

Fuſca vox, candidae et canorae oppoſita, h. e. quodammodo obſcura, non ſatis pura. vid. Quintil. 11, 3. 15. Cic. de Nat. Deor. 2, 58. et quae ad voc. *candidus* de hac re notauimus. Quintil. 11, 3. 171. Ciceronem ait Antonio vocem *fuſcam* tribuere. In loco autem Ciceronis, qui eſt in Bruto Cap. 38. vox *ſubrauca* natura commemoratur. Vnde vtramque eandem eſſe intelligitur. Eam autem in miſeratione commouenda adhibitam fuiſſe ab Antonio, itidem ex Quintiliani loco patet.

Fundere. Fuſus.

Cum *fundendi* actus duas maxime notiones adferre poſſit, primum lenis cuiusdam perpetuitatis, deinde copiae et vbertatis, Latini etiam Rhetores illo verbo ita vſi ſunt, vt ſimiles elocutionis oratoriae habitus et affectiones ſignificarent. Cicero de Or. 2, 15. de dictione hiſtorica: „verborum ratio, inquit, et genus orationis, *fuſum* atque *tractum*, et *cum lenitate quadam aequabili profluens*, ſine hac iudiciali aſperitate, et ſine ſententiarum forenſium aculeis, perſequendum eſt. coll. Or. 20. vbi „in hiſtoria, inquit, *tracta* eſt quaedam et *fluens* et expeditior, non haec contorta et acris oratio.“ Veteres interpretes, inprimis Strebaeus ad h. l. cum oppoſitorum rationem negligerent, minus recte, quid in illo *fuſo et tracto* genere ineſſet, viderunt. Ergo ille *fuſum* dicit eſſe, quod longis periodis multa membra vincientibus conſtet, *tractum* autem, cuius partes ita ſint quaſi concatenatae et coniunctae, vt non ante quieſcat animus, quam ductus ſit in longum. Qua explicatione nihil poteſt eſſe ab illo loco alienius. Vis illorum verborum omnis ex rebus contrariis petenda erat. Nam vt illa *aſperitas*, illi *aculei* forenſes, illa *contorta* et *acris oratio*, eloquentiam oratoris forenſis declarat, cum impetu, ſpiritu et vehementia agentis, omnesque artis ſuae machinationes adhibentis, vt animos impellat, et conterreat, ita in hiſtorico ſcriptore oratio omnis et ratio dicendi lenior, moderatior et ſedatior eſſe debet. Iam cum in *fundendo* et *trahendo*

hoc insit, vt sedatiorem motum et clementiorem impetum cogitemus, quo sensim eo perueniatur, quo velis; ea sola causa est, cur ad lenitatem tranquillitatemque quandam dictionis historicae declarandam istas metaphoras fundendi et trahendi Cicero adhibuerit. *Wenn der Redner stürmt, und drängt, und alle Maschinen und Kräfte seiner Kunst in rasche gewaltsame Bewegung sezt, so ist die Behandlung des Historikers weit ruhiger, und schonender, sein Feuer, seine Kraft weit milder, sein Gang leiser und gemäsigter.* vid. quae diximus, ad voc. *contortus* et quae de illa vi et impetu oratoris apud Cic. l. c. Cap. 17. in fine et initio sequentis disputantur.

Cum autem scriptorem aliquem densum, pressum et breuem appellant, eique opponunt *fusum*, tum vbertatem et copiam notant, concisae breuitati atque exilitati contrariam, quemadmodum *effundi* contrarium copiae vitium, quod in nimia redundantia cernitur, statuunt. Sic Quintil. 10, 1. 73. posteaquam Thucydidem densum et breuem dixisset, Herodotum dulcem et candidum et *fusum* esse iudicat. Et Cap. 5. virtutis oratoriae indicium esse dicit, *fundere*, h. e. copiosius et latius efferre, *quae natura contracta sunt.* Simili sensu et ratione Antonius apud Cic. de Or. 2, 38. Diogenem dicit attulisse genus sermonis non *liquidum* non *fusum*, ac *profluens*, sed exile, aridum, concisum et minutum, hoc est, copia et simul quadam perpetuitate elocutionis oratoria destitutum. Vnde et *inopes* Cicero Brut. 31. Stoicos vocat, a quibus omnis cura in Dialecticis consumatur, nec adhibeatur genus illud *vagum* et *fusum* et *multiplex;* quae est copiae oratoriae adumbratio, contraria exilitati et ieiunitati, quam Stoici in disserendo et disputando sequebantur, non tam ornatae et amplae elocutioni oratoris, quam acumini et subtili breuitati operam nauantes. Quare et mox Stoicorum *adstrictior* et *contractior* oratio dicitur. cf. Cap. 13. 25 90. et quae partim in Lex. gr. techn. ad voc. *ῥέειν*, partim supra ad voc. *exilis* et *aridus* diximus.

G.

Geminatio.

Geminatio verborum, figura verborum, commemorata Cic. de Or. 3, 54. Graecorum est ἐπαναδίπλωσις.

σις. Eandem *conduplicationem* vocat Auct. Herenn. 4, 28. de qua alio loco diximus.

Generalis.

In quatuor constitutionibus causarum, quas Cic. de Inuent. 1, 8. sq. nominat, constitutio *generalis* dicitur, cum, qualis sit res, quaeritur, quia de *genere* negotii controuersia est; seu, cum quaeritur, quantum, cuiusmodi, et omnino *quale* sit id quod factum est, v. c. iustum an iniustum, vtile an inutile etc. Vnde et Quintilianus *statum qualitatis*, vel simpliciter *qualitatem* appellat, magis ad Graecorum rationem accommodate, qui *ποιότητα* dixere, de qua vberius disputatum est in Lex. gr. technol. Primum Cicero l. c. Cap. 9. refutat sententiam Hermagorae, qui huic generi quatuor partes supposuerit, deliberatiuum, demonstratiuum, iuridicialem. et negotialem; quae potius genera causarum, non constitutionis partes dici debeant. Hoc in sequentibus vberius contra Hermagoram demonstrat. Itaque suam sententiam ita definit, vt dicat *generalem* illam *constitutionem* duas partes habere, *iuridicialem*, et *negotialem*; quae quam vim habeant, suo loco explicatum est. cf. Lib. de Inu. 2, 21. vbi partes huius constitutionis ex instituto considerantur. — Ceterum Cicero sub persona Antonii Lib. 2. de Orat. 26. ad *generalem* constitutionem refert *de scripto et sententia* controuersiam. (vid. supr. voc. *constitutio* et in Lex. gr. techn. ad *ποιότης*) Hoc Quintilianus Lib. 7, 1. 49. ita expressit: „generalis quaestio est, *verbis an voluntate* (scil. legislatoris) *standum sit.*"

Gentilis.

Gentilia verba Rhetoribus dicuntur, quae propria sunt certarum gentium. vid. Cur. Fortunatian. p. 71. ed. Pith.

Genus.

Genera causarum in disciplina Latinorum rhetorica non vno modo ac sensu commemorantur. Nam cum in oratione aliqua, vel laus et vituperatio, vel suasio et dissuasio, vel accusatio et defensio locum habere possit, tria *genera* causarum oriuntur, *demonstratiuum*, *deliberatiuum*, *iudiciale*; quamuis haec etiam *genera dicendi*

cendi appellari solent. vid. Cic. de Inu. 1, 5. Auct. Herenn. 1, 2. Partit. Orat. 3. et Cur. Fortunatian. Rhet. p. 38. vbi et *genera ciuilium quaestionum* dicit. Quo quidem in loco liceat hoc obiter monere, saepe apud Rhetores, omisso genere demonstratiuo, duo cetera genera, iudiciale et deliberatiuum, commemorari solere, non alia de causa, quam quod in iis orator inprimis versatur. Sic Auct. Dial. de corr. Eloq. Cap. 31. vbi veteres laudat, quod iis artibus pectus impleuerint, in quibus de bonis et malis, de honesto et turpi, de iusto et iniusto disputatur: „haec enim est, inquit, oratori subiecta ad dicendum materia. Nam in *iudiciis* fere de aequitate, in *deliberationibus* de honestate dicimus." Idem Auctor Cap. 35. *suasorias* et *controuersias*, vt Quintilianus Lib. 2, 10, *suasorias iudicialesque* materias tantum commemorat. cf. Cicer. de Orat. 1, 6.

Deinde, cum, qualis momenti vel pretii aliquà causa sit, quaeritur, cogitari possunt quinque *causarum genera*, honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. Haec commemorat Cic. Inu. 1, 15. praecipitque, vt, qui bene exordiri velit, *genus* suae *causae* diligenter cognoscat. Nam, quoniam tam diuersa sunt genera causarum, exordiri quoque dispari ratione in vnoquoque genere necesse est. cf. Quintil. 4, 1. 40. et Sulpic. Vict. Inst. Orat. p. 243. vbi *causarum modos* appellat. Auctor Herenn. 1, 3. quatuor tantum statuit, honestum, turpe, dubium, humile.

Porro a Cicerone de Or. 2, 25. tria *genera causarum* in iudiciis esse dicuntur, 1) ex controuersia facti, h. e. coniecturale; 2) cum quaeritur, qualis res sit, h. e. generale, s. qualitatis; 3) cum quaeritur, quo nomine aliquid appellandum sit, h. e. definitiuum. cf. Orat. Cap. 34.

Denique Quintilianus Lib. 12, 10. cum docere vellet, vt in pictura et arte statuaria, ita et in oratione variis temporibus varias orationis formas et modos placuisse, de *genere orationis* se expositurum promittit: *über die verschiedenen Gattungen des Styls, oder der Manieren im Ausdruck.* Graeci ἰδέαν, χαρακτῆρα, πλάσμα dixerunt.

Gestus.

Gestus.

Quas vulgo Latini figuras, Graeci σχήματα appellant, vt πάρισα, παρομοιώσεις, ὁμοιοτέλευτα, ὁμοιόπτωτα etc. Cicero in Or. 25. *gestus* orationis nominat. Simili metaphora Quintilianus, Lib. 9, 1. 21. in elegantissimo loco, qui ad figurarum vim et vsum cognoscendum totus perlegendus est, figuras *orationis vultus*, et §. 13. *habitus* quosdam et *gestus* vocat. Gellius autem N. A. 11, 13. *gressus et gestus* orationis ita iungit, vt sententiam apte numeroseque verbis structam significet, cui antea cursum et rotunditatem volubilitatemque tribuerat. Gronouius in hoc loco nihil vidit, cum vim illarum metaphorarum non assequeretur. Nempe vt gestus, qui proprie ad membra corporis pertinent, hoc maxime efficiunt, vt ne sit otiosum corpus oratoris, sed motu suo oculos teneat et delectet, ita figuris, quae veluti vitam et motum et varietatem orationi conciliant, scite *gestus* tribuerunt.

Gradatio.

Gr. κλίμαξ, vel κλιμακωτὸν, ex definitione Auctoris Herenn. 4. 25. est figura illa elocutionis, qua non ante ad consequens verbum descenditur, quam ad superius conscensum est. cf. Cic. Or. 3, 54. vbi Strebaeus in Commentario hoc exemplum attulit. „Africano industria virtutem, virtus gloriam, gloria aemulos comparauit.“ Quintilianus 9, 3. 54. „*gradatio*, inquit, quae dicitur κλίμαξ, apertiorem habet artem, et magis affectatam, ideoque esse rarior debet. *Ascensum* interpretatur Aquila Rom. p. 21. cuius verba in Lex. gr. techn. ad voc. κλίμαξ expressimus. Idem ibi nonnullos *scalam* et *gradiculos* graecam vocem vertisse notat. Exemplo vtitur Ciceronis pro Milone Cap. 23. *neque vero se populo solum, sed etiam senatui commisit:* etc. cf. Io. Caselius ad Demetr. Phaler. de Eloc. §. 270.

Grandis.

Cum Graeci Rhetores, tribus generibus dicendi, s. characteribus constitutis, vnumquodque variis nominibus insigniuissent, quorum coniunctione absoluta eius notio perficeretur, hanc ipsam varietatem in iisdem elocutio-

elocutionis generibus significandis Latinos secutos esse reperimus. Itaque cum Graeci genus illud dicendi, quod in splendore, grauitate, sublimitate, amplitudine, et robore quodam cerneretur, ita notare solerent, vt χαρακτῆρα ἁδρὸν, ὑψηλὸν, μεγαλοπρεπῆ, ἀξιωματικὸν, σεμνὸν, σφοδρὸν, πνευματικὸν, αὐστηρὸν etc. appellarent, Latinos etiam, vbi elocutionem splendidam, grauem, robustam, plenam, elatam, vberem, vehementem, sublimem, magnificam, et *grandem* commemorant, de isto dicendi genere (*der hohe, große, prächtige; erhabene, edle, starke Stil*) cogitasse existimabimus. Inprimis autem *grandem* orationem dixisse videntur, quae verba haberet pleniora, veluti os implentia, et ex antiquitate aliquid dignitatis et roboris trahentia. Vnde *grandem antiquamque* orationem iunxit Cic. de Or. 3, 38. et in Bruto 7. veteres illos oratores, qui ante Thucydidem, vel cum eo vigebant, Alcibiadem, Critiam, Theramenem, *grandes* verbis fuisse iudicat. In classico autem loco illo, Orator. Cap. 5. in quo tria genera dicendi explicat, oratores in primo genere, magnifico, sublimi et amplo, excellentes ita designat: *grandiloqui fuerunt cum ampla et sententiarum grauitate, et maiestate verborum, vehementes, varii, copiosi, graues, ad permouendos et conuertendos animos instructi et parati.* Quare etiam Quintil. Lib. 10, 2. 16. *grandibus tumidos* opposuit. *Grande* autem et *robustum* genus dicendi iunxit Lib. 12, 10. 58. cf. Cic. de Opt. gen. dic. Cap. 1. Gellius N. A. 7, 14. — *Grandis* vox, est fortis, robusta Quintil. 11, 3. vbi vocis quantitatem duabus rebus spectari docet, vt sit vel *grandis*, vel *exigua*. Graeci in ea re τὸ μέγεθος τῆς φωνῆς, et ἰσχυοφωνίαν adhibent. cf. quae ad voc. *grauis* dicta sunt.

Grauis. Grauitas.

Grauis elocutio, vel *grauitas* orationis, quo in vniuersum pertineat, et ad quod dicendi genus relata sit a Latinis Rhetoribus, intelligi ex iis potest, quae a nobis ad voc. *grandis* notata sunt. Addamus igitur ea tantum, ex quibus appareat, grauitatem illam non in verbis solum, sed et in sententiis, atque vniuerso orationis colore quodam, qui animi et indolis scriptoris veluti index sit, praecipue dominari. Auctor Herenn. 4, 8. *grauem* elocutionem dicit, quae constet ex verbo-

verborum grauium magna et ornata constructione; plane vt, αὐστηρὸν χαρακτῆρα descripsit Dionys. de Compos. 22. Vnde et *austerum* Latini dixerunt, quicquid in oratione, verbis maxime et compositione et numero quodam, seueritatem aliquam et dignitatem haberet; qualis est *austera* periodus apud Quintil. 9, 4. 128. hoc est, verbis et numeris grandior, longis potius pedibus stabilis et seuera, quam breuibus exultans; cui contrariam appellat *fusam*, laudationibus aptam, h. e. quae fusiores liberioresque numeros habeat, vt mox dicit. Passim alibi in hoc loco illud genus compositionis, *seuerum* et *grande*, hoc, *lene* et *iucundum* nominat. cf. Cic. de Or. 3, 45. vbi tres dicendi characteres expressurus, *graues*, *subtiles*, *mediumque quoddam tenentes* commemorat: et in Orat. Cap. 16. fin. vbi *duritatem seueritatemque* verborum, et orationis *moestitiam* ita nominat, vt eas ad illam elocutionis grauitatem retulisse existimandus sit.

Sed non minus certum est, *grauem* orationem appellatam Latinis Rhetoribus esse, quae magnis, splendidis, altisque sensibus animos legentium impleret, et ipsam *grauitatem* tributam iis oratoribus vel scriptoribus, qui tales sensus facile conciperent, atque omnino rebus augendis, exaggerandisque pares essent. Sic Cic. Brut. 17. de Catone: „quis *grauior* in laudando, acerbior in vituperando?“ Iam vero in laudando *augemus, amplificamusque* res. Est ergo illa grauitas in eo genere dicendi, quod augendis rebus aptum sit. Neque dubium est, quin Cicero de Inuent. 1, 2. cum *grauitate et suauitate orationis* omnem eloquentiae ambitum circumscriberet, illam ad sententiarum vim et splendorem, hanc ad verborum ornamenta retulerit: quomodo et iudicasse vidimus de hoc loco Ciceronis Marium Victorinum p. 89. in Rhett. Lat. Pith. cf. de Orat. 1, 13. vbi haec *grauitas*, vt oratoris propria, exili, tenui et exsangui philosophorum sermoni opponitur. Talis fuit *grauitas* Africani, cui et lenitatem Laelii et asperitatem Galbae opponit in Orat. 7. Talis fuit Catuli oratio, quam ibidem Cap. 8. dicit ita *grauem* fuisse, vt in singulari dignitate omnis tamen adesset humanitas et lepos; Tale genus dicendi Caesarianum, quod mox laudat, ita comparatum, vt *neque iocus magnitudine rerum excluderetur, nec grauitas facetiis*

tiis minueretur. Vnde et apud Quintil. 8, 3. 46. *grauitas* vrbanitati ita opponitur, vt quandam ingenii dignitatem feueritatemque notet a risu captando et iocorum vsu abhorrentem. Eodem etiam iudice Lib. 12, 10. 59. *grauitas* mouendo officium praestat, et se exserit in grandi et robusto genere dicendi, quod et ipsum *graue* et amplum appellatur.

Vbi de vocis humanae indole naturali sermo est Rhetoribus, *grauem* vocem dici constat, quae sonum acuto oppositum edat, *die tiefe Stimme, der tiefe Ton.* vid. Cic. Or. 17. et Quintil. 11, 3. 17. Sed Ciceroni de Or. 3, 11. *grauitas* linguae vocata est difficultas quaedam loquendi cum asperitate et sono agresti coniuncta (*die derbe, rauhe, schwerfällige Sprache*) cui suauitas sonus, vel suauis literarum appellatio opposita sit.

H.

Hiare.

Vt Graecis τὸ χαίνειν et τὰ χάσματα, ita et Latinis *hians* oratio dicta est, quae crebras vocalium concursus et collisiones haberet. Sic Auct. Herenn. 4, 12. A Cicerone in Orat. 45. ipse adeo scriptor, qui istam vocum concursionem saepe admittat, *hiare* dicitur; et in Partit. Or. Cap. 6. concursus verborum *hiantes* et *disiuncti* commemorantur, quae propter illum vocalium concursum non coeunt. In Orat. autem Cap. 9. ineptos Thucydidis imitatores reprehendens, „*huius nemo*„ inquit, *neque verborum, neque sententiarum grauitatem imitatur: sed cum* mutila *quaedam et* hiantia *locuti sunt, germanos se putant esse Thucydidas.*" In quo loco, quae *mutila* dicit, ad sententiarum concisam breuitatem, vnde ἀνακολουθία vel Φράσις δυσπαρακολούθητος, et obscurae abditaeque sententiae paulo antea Thucydidi tributae, oriantur, *hiantia* vero ad illum vocalium concursum referenda esse puto. Nam et Cap. 44. Thucydidem negat hunc concursum hiulcum et asperum vitasse.

Hilaris. Hilaritas.

Vt orationi *hilaritatem* veteres dicendi magistri tribuerent, singulari acumine illo factum est, quo ea, quae animi affectioni illi attributa sunt, obseruare, et cum

cum simili orationis habitu comparare studuerunt. Iam in hilaritate haec tria insunt, vt 1) ad facete dicendi, iocandique vel leporem, vel petulantiam quandam pronos homines reddat; 2) iucundis maxime sensibus inseruiat; 3) in oratione liberius copiosiusque euagari, quam pressa moderataque breuitate vti malit. His ita constitutis, rectius, certiusque, quas orationis formas Rhetores Latini, ista *hilaritatis* metaphora vsi, significarint, definire posse nobis videbamur. Accidit enim nobis et nunc, quod in quam plurimis locis technologiam rhetoricam habentibus experti sumus, vt interpretes, etiam summos, vel silentes, vel errantes reperiremus. Cicero in Orat. 30. cum sibi ipse exprobrasset iuuenilem illum ardorem, vnde in multis orationibus suis, et in Rosciana inprimis nimia redundantia orta esset, haec deinde excusandi sui causa addit: „Nec vero hic vnus erat ardor in nobis, vt hoc modo omnia diceremus. Ipsa enim illa pro Roscio iuuenilis redundantia, multa habet *attenuata*, quaedam etiam paullo *hilariora*; vt pro Auito, pro Cornelio, compluresque aliae.“ Ac de *attenuatis* quidem alio loco diximus. Quod autem ad *hilaria* attinet, si primum ex omni orationis contextu intellexerimus, hoc egisse Ciceronem, vt se non continua dicendi contentione et ardore in istis orationibus vsum esse, sed saepe ad remissiores et laetiores sermonis formas accessisse contenderet, quibus animos intentos veluti relaxaret et recrearet, si deinde orationes pro Roscio, pro Cornelio euoluamus, et quomodo v. c. de accusatoribus in ciuitate ferendis, de causis parricidii etc. dixerit, cognouerimus, tum plane intelligemus, *hilaria* dici in oratione aliqua, quae ex lepore, venustate, vel iocis et acumine dicentis habeant suauitatem, relaxantem animos auditorum a contentione illa, quam vis et ardor oratoris, vel causae seueritas et grauitas attulerat, eamque hilaritatem maxime cerni in digressionibus quibusdam, et diuerticulis orationis, in quibus orator ab aculeis illis et neruis forensibus ad iucundiorem moderati sermonis formam varietatis et delectationis gratia se demittit. Quamobrem infra videbimus, eidem orationis generi, simillima metaphora, *laetitiam*, et loca *laetiora* tributa esse. vid. vocc. *laetus* et *dulcis*: *Unterhaltende, mit Witz, Laune, oder angenehmer*

 Naiveté

Naiveté vorgetragene Stellen, Bemerkungen, Abschweifungen, wodurch in das trockene oder finstere Einerley des eigentlichen Gegenstandes eine dem Redner und Zuhörer behagende Abwechselung gebracht wird. Huic generi dicendi, non dubium est, quin inseruiat *impulsio* illa *ad hilaritatem*, et *hilaritas*, quas in figuris elocutionis commemorauit Cic. de Or. 3, 53. et Orat. 40.

Latius etiam patere, et ad ornatius, copiosius, vrbaniusque dicendi consilium pertinere videtur *hilaritas* scribendi illa, quam Plinius Lib. 3. epist. 18. commemorat, vbi panegyrici vberius a se elaborati rationem reddit. Totus locus ita comparatus est metaphorarum similitudine et varietate, vt commentarii instar esse possit: „Mihi quidem confido, inquit, in hoc genere materiae *laetioris* stili constare rationem, quum ea potius, quae *pressius* et *adstrictius*, quam illa, quae *hilarius* et quasi *exsultantius* scripsi, possint videri accersita et inducta; non ideo tamen segnius precor, vt quandoque veniat dies, quo *austeris* illis *seuerisque dulcia* haec *blandaque* vel iusta possessione decedant."

Restat locus Quintiliani 8, 3. 49. vbi inter alia orationis genera, quae commemorat, *tristi* orationi *hilarem* opponit. Atqui in eo loco non de risu et ioco, sed vniuerse loquitur. Nempe vt res tristes et horridas facile a iucundis et laetis distinguimus, ita et oratio et elocutio vel ex compositione et structura verborum, vel ex concinnitate quadam et figurarum ornatu formam aliquam induere potest, quae simili fere tristitiae aut hilaritatis sensu animos nostros imbuat, vnde oratio ipsa hilaris et amoena, vel tristis et seuera dici queat. *Die Sprache des finstern Ernstes, und die Sprache des Frohsinns, der Fröhlichkeit, in so ferne die Verschiedenheit dieser Gemüthsstimmungen sich durch Wortfügungen, Numerus, und Wendungen des Ausdrucks bemerkbar machen läßt.* Qua quidem in re Latinis Graeci praeiuerunt, dum *ἱλαρὸν λόγον* et *ἱλαρὰ σχήματα* appellabant, quae illam veluti exhilarandae orationis vim haberent, qualis est *χαριεντισμὸς*, et inter figuras *ἐπαναφορὰ*, aliaeque numerum quendam facilem, celerem, et auribus gratum adferentes, de quibus dictum est in Lex. gr. technol. ad voc. *ἱλαρὸν κῶλον*. Vnde et *tristibus horridisque literis*, hoc est, voce et sono vasto, agresti et barbaro pronuntiatis, *hilarior oratio*,

oratio, ex suaui et dulci literarum appellatione orta, opponitur Lib. 12, 10. 17. de quo genere ad voc. *horridus* copiosius diximus.

Historia.

Huius mentionem iniiciendam hoc loco propterea existimauimus, quod in institutionibus veterum Rhetoricis ad artem oratoris pertinere, et narrationis aliqua pars esse censetur. A Cicerone de Inuent. 1, 19. dicitur res gesta, ab aetatis nostrae memoria remota. cf. voc. *Fabula;* vid. Cic. Or. 2, 15. vbi historiae scribendae leges breuiter enumerantur, et Georg. Trapezunt. Lib. 5. p. 82. b. sqq. qui hunc locum, inprimis genus dicendi historicum, omnium antiquiorum Rhetorum accuratius et copiosius tractauit.

Honestus. Honestare.

Ab ipso Cicerone non *honestas* solum dicta est de quadam magnificentia et splendore, qui rebus insit, vt de Orat. 3, 31. sed et in Orator. Cap. 15. *vestibula* causae *honesta*, erunt, ni fallor, verbis et sententiis ita ornata et illustrata, vt orator iis possit auditorum animos ad se conuertere, et in sui fauorem occupare. Declaraturus enim Cicero, quomodo in rerum inuentarum collocatione perfectus ille orator, quem adumbrabat, versetur: „vestibula, inquit, *honesta*, aditus ad causam faciet illustres, et cum hac prima aggressione animos occupauerit, infirmabit, excludetque contraria." cf. de Inu. 1, 18. qui locus Commentarii instar esse potest. Hunc modum loquendi frequentius etiam sequentes Rhetores adhibuerunt. Auctori Herenn. 4, 56. *honestare* orationem est, ornare, exornare, quod fit figuris verborum et elocutionis, quae et ipsae *exornationes* vocantur. Gellius etiam N. A. 10, 26. illa orationis ornamenta, seu figuras ornantes, orationis *honestamenta* dixit. Vopiscus autem in Vita Probi Cap. 2. haec habet: „illud tantum contestatum volo, me rem scripsisse, quam, si quis voluerit *honestius*, eloquio celsiore demonstret." In quo quidem loco cum omnis contextus docet, tum Salmasius in Commentario planum fecit, *honeste* scribere, esse, diserte, ornate, et eleganter scribere, quod καλλιγραφεῖν, vel καλλωπίζειν τὴν λέξιν Graeci dixerunt.

Horridus.

In laude Antonii apud Cic. Orat. 3, 14. qua Crassum de *horridis rebus nitide dicere posse* praedicat, *horridae res* dici videntur, quae vel propter difficultatem intelligendi, vel tenuitatem et subtilitatem quandam, vel feueritatem ac tristitiam non valde delectant, aut offendunt etiam eos, qui audiunt vel legunt. Nempe *horrere* Latinis omnino dicuntur, quae cultu, elegantia, et amoenitate carent. — In oratione et elocutione, quae *horrida* sint, accuratius et certius definiri potest. Sic Cicero in Bruto 17: de Catone: „antiquior est huius sermo, et quaedam *horridiora* verba," hoc est, non ita ex arte structa et composita, vt iucundum numerum vel per se vel coniuncta cum aliis verbis efficiant. Hunc sensum esse, sequentia apud Ciceronem declarant: *id muta, quod tum ille* (Cato) *non potuit, et adde numeros, et aptior sit oratio: ipsa verba compone, et quasi coagmenta, iam neminem antepones Catoni.* Cap. 67. *horridae* orationi, opponitur nitens, apta metaphora, hoc est, elegans, polita, luminibus et ornatu oratorio distincta, et numerosa. Et de Legg. 1, 2. *vires agrestes et horridas* iungit, iisque *nitorem* et *palaestram* opponit; quae semper aliquam ex arte elegantiam adiunctam habent. Vnde Ouidius Trist. 2, 259. Annales, qui exilem et incomtam rerum gestarum narrationem habebant, *hirsutos* appellat. Quo in loco etiam commemorandum videtur, quomodo Cicero, cum genus dicendi minus suaue, et horridum significare, eique suauiorem sermonem opponere vellet, vsus fuerit, metaphorarum loco, duobus herbarum generibus, *ruta* et *pulegio* Epist. ad Diu. 16, 23. „Cras, inquit, expecto Leptam: ad cuius *rutam pulegio* mihi tui *sermonis* vtendum est." *Ruta* enim, agrestis praesertim, vt Plinius tradit H. N. Lib. 10, 14. *horrida ad effectum est, et ad omnia acrior."* *Pulegium* autem, quod cum menta et nepita ibid. Cap. 20. componit, suauius, et condimentorum instar. — Quintilianus 2, 5. 20. ex nimia antiquitatis admiratione; *horridos* et *ieiunos* fieri docet: h. e. imitabuntur illam priscorum scriptorum duritiem, asperitatem, et rudem simplicitatem, quam *tristem*, et *impexam antiquitatem* Auctor Dial. de corr. Eloq. Cap. 20. et Quintilianus non multo post illa *rudis seculi squalorem* appellat. vid. quae

diximus

diximus ad voc. *Squalor*. Libro autem 8, 4. 34. *veterem horrorem*, h. e. simplicitatem et ornamentorum paupertatem, nouae *licentiae*, quae ornandi scilicet nimio prurita laborat, opponit. — *Literae* adeo *horridae* et *tristes* dicuntur, quae voce et sono agresti, vasto, et subsurdo, aures delicatiores, vrbaniores, elegantioresque laedente et radente, enuntiantur, *die gröbere, bäurische Mundart, im Gegensatz der feinern, zartern Aussprache*; quae oratio hinc etiam *hilarior* et *dulcior* dici solet: vid. de his omnino Quintil. 12, 10. 27. sqq.

Iam cum vidimus, antiquitati horrorem tribui, non mirum est, *horridum* orationis genus etiam ita commemorari, vt laudis aliqua significatio insit, quoniam cum antiquitatis imitatione tamen grauitas quaedam et generosa simplicitas coniuncta esse solet. Sic Seneca Controu. Lib. 2. praef. de Fabiano philosopho, ad luxuriem quandam et mollem elegantiam orationis prono: „nihil acre, inquit, nihil solidum, nihil *horridum*: splendida oratio, et magis lasciua, quam laeta: *die herrschende Manier seines Vortrags war glänzend, üppig und geschmückt, ohne die geringsten Spuren von Kraft, Solidität, und prunkloser Simplicität, wie sie einen Philosophen kleidet*: Simillimum his iudicium est Quintiliani 11, 1. 34. vbi nonnulla laetiora ex ornatu et affectibus orationis, tristitiae et barbae philosophicae (hic enim est iste *horror*, quem Seneca intelligit) conuenire negat. Alio loco idem Seneca Controu. Lib. 3. praef. *horridum* et *valentem* oratorem *culto* opponit.

Humanitas.

In variis significationibus, quas *humanitatis* verbo veteres Latini scite et eleganter attribuerunt, sensus etiam Rhetoricus facile eminet. Cicero enim de Or. 3, 8. ita *humanitatem* commemorat, vt comitatem et hilaritatem quandam notet, cum lepore, festiuitate et suaui vrbanitate coniunctam, cui grauitas et dignitas orationis opposita sit. Vtramque tamen (*Ernst, Würde, Gravität, und heitere, muntere, launige Stimmung, mit feiner, geistreicher und etwas gutmüthig schlauer Geschmeidigkeit verbunden*) Cicero in Catulo coniunctam laudat: „*Oratio Catuli sic grauis, vt in singulari dignitate omnis tamen adsit humanitas et lepos.*“ cf. Or.

Or. 1, 7. vbi Crassus *humanitate* effecisse dicitur, vt tolleretur omnis tristitia sermonis, summaque esset in eo iucunditas, et in iocando lepos. Admirati his in locis sumus Veterum sapientiam, qui rebus explicatu difficillimis tam apta nomina darent, vt et intelligendi difficultatem tollerent, et cogitandi non modo studium suum, sed etiam singulare acumen omnibus probarent. Quam apte et prudenter *humanitatem* dixerunt de ea animi nostri affectione, quae ipsa humanissima est, et in qua nos minime omnium sortis et naturae nostrae poeniteat! Quam callide huic humanitati opposuerunt grauitatem, in qua hoc saltem periculi est, ne, quo grauiores simus, eo longius ab humanitate recedamus! Vere ita veteres sensisse, alius etiam apud Ciceronem notabilis locus confirmat Libri 2. de Or. 67. Ibi Antonius, „hercule omnia haec, inquit, quae a me de facetiis disputantur, non maiora forensium actionum, quam omnium sermonum condimenta sunt. Nam quod apud Catonem est, qui multa retulit, ex quibus a me exempli caussa multa ponuntur, per mihi scitum videtur, C. Publicium solitum dicere, *P. Mummium cuiuis tempori hominem esse.* Sic profecto res se habet, nullum vt sit vitae genus, in quo non deceat *leporem humanitatemque* versari." cf. quae paullo antea de Socrate tradit Cicero; cum iisque coniungatur Brut. Cap. 85. et de Offic. 1, 30. 10. Quid! quod videri possit non sine acumine et festiuitate quadam factum esse, vt Quintilianus 9. 4. 88. iambum, quem Aristoteles λεκτικὸν h. e. vulgari sermoni conuenientem, et λέξιν τῶν πολλῶν dixerat, *humaniorem* iambum interpretaretur, oppositum dactylo, qui ab Aristotele ἡρῷος et σεμνὸς vocatur; fere vt *humane* et *poetice* loqui, non sine poetarum (vtinam non et multorum nostratium) inuidia, discreuit Petronius Cap. 90. —

Humilis.

Humile genus caussae (τὸ ἄδοξον Gr.) Auctori Herenn. 1, 3. dicitur, *cum contemta res adfertur.* Cicero de Inuent. 1, 15. ita definit: *quod negligitur ab auditore, et non magnopere attendendum videtur.* vid. Quintil. 4, 1. 40. — In oratione ipsa idem *humile* vocat, cum oratio se nunquam attollit, nunquam ab aliqua parte eminet. Hanc quidem *humilitatem* Quintil. 8, 4.

8, 4. 32. iis exprobrat, qui omnes in oratione sententias et lumina fugiant, et reformident, nihil probantes, nisi *planum* et *humile*, et sine conatu: *trockene, einförmige Schriftsteller, die aus Furcht, bey einem Schwunge zu verunglücken, lieber immer kriechen: die aus Furcht mit geistreichen Stellen zu blenden, oder mit kräftigen zu schaden, lieber auf Geist und Kraft ganz Verzicht thun.* vid. Horat. Art. poet. 28. Seneca tamen Ep. 100. in Fabiani philosophi oratione *humilia*, quae et *depressa* vocat, a *planis* distinguit. „Non sunt, inquit, *humilia* illa, sed placida, et ad animi tenorem quietum, compositumque formata, nec *depressa* sed *plana*. Deest illi oratoris vigor, stimulique quos quaeris, et subiti ictus sententiarum, sed totum corpus videris: quanquam sit incomptum, honestum est:" *der anspruchlose, bescheidene Ausdruck, im Gegensatz des niedrigen und kriechenden.* — Iungitur denique *humilis* et *supplex* oratio apud Cic. de Inuent. 1, 56. vbi de locis ad misericordiam commouendam aptis sermo est. cf. de Orat. 1, 53.

I.

Iacere.

Cum nota, et per omnem linguam Latinam peruagata consuetudo sit, vt *iacere* dicantur, quae humilitatis, contemtus. neglectus, imbecillitatisque etiam notionem habent. (vid. Clau. Cic. in h. v.) tum inprimis Quintilianus, acutissimus ille transferendi artifex, metaphorarumque intelligentissimus existimator, ita illa voce vsus est, vt diceret aliquam partem orationis *iacere*, quae destituta esset omnibus ornamentis, nec efficacia, nec venustate aliqua commendabilis. Itaque Lib. 4, 2. 118. postquam figurarum varietatem in narratione necessariam commemorasset, hanc sententiae suae causam adfert: *caret enim ceteris ornamentis expositio, et nisi commendetur hac venustate, iaceat necesse est.* Similis fere metaphora est, qua Graecis oratio *καταπεπτωκυῖα, ὑπτία, ἀναβεβλημένη πίπτουσα*, Latinis etiam *abiecta* dici solet. Deinde idem Fabius Lib. 9, 2. 4. de figurarum efficacia iudicans: „motus est, inquit, in his et actus orationis, quibus detractis *iacet*, et velut agitante corpus spiritu caret." Vnde etiam

Gellius N. A. 1, 11. demiſſam *iacentem*que orationem, ferocienti ſaeuientique opponit; et Cap. 8. aurem *iacentem* tribuit homini, qui, quid in vocibus plenum et ſuaue, quid inſuaue et exile ſit, dignoſcere non valeat. Ipſi etiam ſcriptores Quintiliano *iacere* dicuntur, qui omnia ornandae extollendaeque orationis praeſidia repudiantes, nihil niſi planum et humile et moderatum probant. De his igitur Lib. 8, 4. 32. „dum timent, inquit, ne aliquando cadant, ſemper *iacent*. Et Horat. Art. poet. 28. *Serpit humi tutus nimium*.

Iactare.

In hoc verbo cum notio eſſet vehementioris motus expreſſa, qui non in corpore ſolum, ſed et in animo cogitari poteſt, vtroque modo adhibuit de Oratore Cicero, primum ita, vt *iactare ſe* dicatur is, qui aliquo argumento praecipuo confidat, id vrgeat, in eo immoretur; vt in Verr. V, 1. de Hortenſio oratore: „noui locum, inquit, video, vbi *ſe iactaturus* ſit," h. e. qua in re vel argumento ſibi maxime placiturus, ſeque eo victorem crediturus. Deinde in actione oratoria ſ. ὑποκρίσει vitioſi ſunt, qui ſe *iactant*, ſiue mala conſuetudine, ſiue vanitate quadam et confidentia, quales ſunt, quicunque *vultuoſi*, *arguti*, *geſtuoſi* etiam dicti ſunt, oppoſiti *ſtatariis*, de quibus aliis in locis dictum a nobis eſt vberius. cf. Cic. Brut. 60. vbi hoc Licinii cuiusdam in Curionem oratorem facete dictum: „nunquam, Octaui, inquit, collegae tuo (Curioni) gratiam referes: qui niſi ſe ſuo more *iactauiſſet*, hodie te iſtic muſcae comediſſent:" et vid. Cap. 66. vbi vsque ad furorem quendam ſe iactaſſe dicitur eadem de cauſa C. Fimbria.

Ieiunus.

Hoc verbo Rhetores Latini et in rebus et in ipſa oratione deſignanda vti ſolent. *Ieiuna* res, quae oratione tractatur, eſt tenuis, quae nec ſatis in ſe momenti habet, nec nos tenere iucunde poteſt: *eine trockene Materie, ein kleinlicher, keiner ſonderlichen Aufmerkſamkeit würdiger Stoff*. Ita Cic. Or. 3, 14. „de horridis rebus nitida, de *ieiunis* plena quaedam eſt oratio tua." vid. quae ad voc. *plenus* dicta ſunt. Deinde *ieiunae* orationi opponitur *copioſa* apud Quintil. 8, 3. 49.

leerer

leerer ärmlicher Vortrag, im Gegensatz des gedankenreichen und vollen. Itaque cum laudem habeant scriptores tenues et graciles ex eo genere, quod Graecis τὸ ἰσχνὸν dictum est, contrario isti tenuitati vitio qui laborant, *ieiuni* et *squallentes* vocantur Gellio N. A. 7, 14. Sic et Quintil. 3, 1. *ieiunam* et *aridam traditionem* appellat, quae nudis praeceptis continetur, eique opponit nitorem illum orationis, qui etiam delectat iucunditate aliqua, et elegantibus auribus satisfacit. Quare haec addit: *vereor, ne hic liber* (scil. tertius institutionum oratoriarum, qui mera praecepta habeat) *parum mellis et absynthii multum habere videatur, sitque salubrior studiis, quam dulcior.*

Illusio.

Figura sent. gr. διασυρμός, s. χλευασμός, apud Cic. Or. 3, 53. quam Aquila Rom. p. 15. etiam *eleuationem* et *irrisionem* vocat: Cicero l. c. adiunctam *extenuationi* statuit, eandemque notat, cum in Orat. 39. ita praecipit: *extenuet aliquid et irrideat.* vid. quae copiosius diximus ad voc. *dissimulatio*, et cf. Vossii Inst. Rhet. Lib. 4. p. 152.

Illustrare.

Cicero de Inuent. 2, 14. vbi, quid philosophorum, quidue oratorum proprium sit, explicat, „physica ista, inquit, et mathematica, et quae paulo ante ceterarum artium propria posuisti, scientiae sunt eorum, qui illa profitentur; *illustrare* autem *oratione*, si quis istas ipsas artes velit, ad oratoris ei fugiendum est facultatem." Scilicet isti physici et Mathematici de suis rebus etiam loquuntur, sed ita, vt magis rerum, quam elocutionis curam gerant. Qui autem illustrare etiam oratione eas res, hoc est, qui cum rerum subtilitate etiam orationis elegantiam, copiam, artificiosamque et iucundam earum tractationem coniunctam cupit, is ad oratorem se conferat necesse est. Alio loco Cap. 15. in eadem re, *ornare dicendo*, synonymice dicit. vid. de Orat. 3, 38. et quae ad voc. *exornatio*. *lumen*, et *ornare* dicta sunt. Hinc in Partit. Orat. Cap. 6. „*illustris* oratio est, inquit, si et verba grauitate delecta ponuntur, et translata et superlata, et ad nomen adiuncta, et duplicata, et idem significantia, atque ab ipsa actione atque imitatione

tatione rerum non abhorrentia." Nempe his verbis amplissima orationis lumina, et σχήματα, quae illustrare et illuminare orationem possint, describantur.

Imago.

Auctori Herenn. 4, 49. *imago*, quam Graeci εἰκόνα vocarunt, dicitur *formae cum forma cum quadam similitudine collatio*, quae aut laudis aut vituperationis causa sumatur. vid. Lex. gr. techn. in voc. εἰκών. Ciceroni de Inuent. 1, 30. *imago est oratio demonstrans corporum aut naturarum similitudinem*. Sermo ibi est de probabili argumentatione, quae fit comparando, cui seruit imago. vid. voc. *Comparabile*. Quintilianus Lib. 5, 11. 24. admonet, „rarius esse in oratione illud similitudinis genus, quod εἰκόνα Graeci vocant, (quo exprimitur rerum aut personarum imago; vt Cassius: *quis istam faciem planipedis senis torquens?*) quam id, quo probabilius fit, quod intendimus: vt, si animum dicas excolendum, similitudine vtaris terrae, quae neglecta sentes et dumos, culta fructus creat." Idem Lib. 4, 2. 123. *imaginem rerum* dicit descriptionem tam expressam ex rebus ipsis, vt veluti in rem praesentem audientes perducere videatur; quam ὑποτύπωσιν Graeci appellarunt. vid. voc. *visiones*, et *similitudo*. Huc quoque pertinet egregium illud Senecae de *imaginibus* his, earumque similibus formis iudicium Epist. 59. ita expositum: „inuenio (in libello Lucilii) *imagines*, quibus si quis nos vti vetat, et poetis illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi videtur ex antiquis legisse, apud quos nondum captabatur plausibilis oratio. Illi, qui similiter et demonstrandae rei causa eloquebantur, *parabolis* referti sunt: quas existimo necessarias, non ex eadem causa, qua poetis, sed vt imbecillitatis nostrae adminicula sint, et vt discentem et audientem in rem praesentem adducant." De *imagine* Bergerus de nat. pulcr. or. p. 293. haec habet: „*imago* est similitudo quaedam simplex, παραβολὴ vero composita, e duabus quidem partibus, quarum altera propositio, altera redditio nominatur. Hic, cum antecedit id, quod similitudinis gratia est adscitum, comparatio, sed cum sequitur idem, collatio, adductius sumenda, vocari solet."

In artificiosa autem de memoria iuuanda disciplina *imagines* Rhetoribus dictae sunt, simulacra quaedam, quorum

quorum adspectu ipsae res et verba dicenti in mentem reuocantur. Earum imaginum vim et vsum ex instituto explicauit Auctor Herenn. 3, 17. Crassus ap. Cicer. de Or. 1, 39. et 2, 86. Cum his coniungunt *locos*, in quibus res memoriae mandandas ordine collocemus. Hi loci instar sunt cerae, imagines autem illae aut simulacra, literarum. Haec omnis disciplina, cuius inuentorem Veteres Simonidem tradiderunt, eo nitebatur, quod animis nostris illa maxime effingerentur, quae a sensu videndi tradita et impressa essent: vt res caecas et ab aspectus iudicio remotas, conformatio quaedam et imago et figura ita notet, vt ea quae cogitando complecti non possimus, intuendo quasi teneamus. cf. Quintil. 11, 2. 21. sq. et Georg. Trapez. Lib. 4. Rhet. p. 57. sq. ed. Ald. vbi illius omnis doctrinae quendam Commentarium scripsit.

Imitatio.

Imitatio est, inquit Auctor Herenn. 1, 2. *qua impellimur, cum diligenti ratione, vt aliquorum similes in dicendo velimus esse.* Ea esse videtur, cui contrarium vitium Graeci κακοζηλίαν dixerunt. vid. Quintil. 2, 3. 9. vbi, qui hoc cacozeliae genere peccant, tumidos, corruptos, tinnulos vocat; de quorum sensu alibi diximus. cf. Lib. 3, 5. 1. et de recta imitatione, qua sequamur ea, quae ab aliis bene inuenta sunt, Lib. 10, 2. init. Alia est *morum et vitae imitatio* vel in personis, vel sine illis, quam Cicero Or. 9, 53. in luminibus orationis recenset, vt magnum quoddam ornamentum, ad animos conciliandos vel maxime, saepe autem etiam ad commouendos aptum. Nam innuitur, quam ἠθοποιΐαν et μίμησιν Graeci dixerunt, cum nos ipsi, persona non inducta, mores alicuius effingimus, vel persona etiam inducta idem facimus. Eandem in Orat. 39. notat, praecipiens, vt orator *hominum mores sermonesque describat.* Rutil. Lup. p. 8. χαρακτηρισμὸν, Aquila Rom. p. 15. διατύπωσιν appellat. Quintilianus quoque Lib. 9, 2. 35. speciem quandam esse dicit προσωποποιΐας, latissimo sensu acceptae, *versificationis et sermonum imitationem* illam, quam παρῳδίαν Graeci dixerint. Aquila p. 14. ethopoeiam a prosopopoeia ita distinguit, quod in hac personas etiam fingamus quae nusquam sunt: in illa autem certis quibusdam personis verba

verba accommodate adfingamus, vel ad improbitatem earum demonstrandam, vel ad dignitatem. Simili fere modo Iul. Rufinian. p. 37. Ethopoeia, inquit, est alienorum affectuum qualiumlibet, dictorumque imitatio non sine reprehensione; interpretaturque *figurationem, s. expressionem.* Emporius Rhetor, cuius libellus de Ethopoeia extat in Pithoean. Rhetorum Collect. p. 278. *allocutionem* exposuit. Sic et Priscian. in Praeexercitt. Rhetor. p. 329. ibid. Ad hoc genus videtur pertinere *imitatio* illa, quam Auctor Herenn. 1, 6. commemorat inter varia insinuationis artificia, quae orator in exordio, vbi defessos audiendo auditores sentiat, adhibere debeat. Itaque Toxita ad h. l. interpretatur orationis, vocis atque oris alterius repraesentationem verecundam et venustam. Talis fere est illa Chaereae ad Parmenonem apud Terent. Eunuch. Act. 2. Sc. 3. „Scis te mihi saepe pollicitum esse: Chaerea, aliquid inueni modo quod ames etc.“ Ad hunc locum Donatus: induxit *μίμησιν*, non contentus dicere, quid pollicitus sit tantum, sed quo modo etiam, et quibus verbis. — His commode iungamus locum Quintiliani 11, 3. fin. vbi *actionem* oratoriam, ab *imitatione* comoedis potius apta scite distinguit: „Aliud oratio sapit, nec vult nimium esse condita. *Actione* enim constat, non *imitatione.* Quare non immerito reprehenditur pronuntiatio vultuosa, et gesticulationibus molesta, et vocis mutationibus resultans:“ *Rednerische Darstellung, die den Eindruck des Ganzen zur Absicht hat, im Gegensatze von der Nachbildung des Schauspielers, die ins Detail, und auf sinnliche Täuschung geht.* Idem in Antonio notauit Cicero Brut. 38. „*Gestus* erat non *verba exprimens* (haec est *imitatio* Quintil.), sed *cum sententiis congruens* (haec est actio oratoria).

Immanis.

Immanis vox apud Quintil. 11, 3. 32. videtur esse, quae magnitudinem et robur naturale et vsitatum excedit, vastamque enormitatem habet: *die ungeheuer starke, schreyende, und die Ohren unangenehm erschütternde Stimme.*

Imminere.

Cicero Or. 3, 58. in genere vocis illo, quod vis sibi sumat, requirit, vt sit contentum, vehemens, et *imminens*

imminens quadam incitatione grauitatis, h. e. vt vox pedetentim crescat, et semper augeatur, vsque dum ad summam adfectus vehementiam peruenerit: *das affect-volle crescendo in der Stimme.* Vnde et *gestum imminentem* tribuit oratori illi, qui acri et vehementi alloquio vtitur aduersus eum, in quem dicit. Nam hoc fit naturali quodam conatu et impetu, vt, qui irati vel minaces loquuntur, toto corpore prominente, adeoque ipsi imminentes, et veluti incursuri, id faciant. Luculentus et elegans locus est Ciceronis Lib. 3. de Or. 55. de Crasso: „Pro, dii immortales, quae fuit illa, quanta vis? cum coniectis oculis, *gestu omni imminenti*, summa grauitate et celeritate verborum?„ Sequuntur ipsa verba quae tum dixit, meris elatae interrogationibus, quibus haec vis est a natura, vt maxime contentionem animi, et vocis et gestus adiuuent et sustineant.

Imminutio.

Commemorata inter figuras a Cicerone Or. 3, 54. — Verbum etiam *imminutum* dicitur, contractum vel mutilatum parte aliqua, quo minus *plenum* sit, vt si *nosse* dicas, pro *nouisse*. v. Cic. Orat. 47.

Immutatio.

Figura elocutionis a Cic. Or. 3, 54. nominata, fortasse illa, quam μεταβολὴν vocat Caecilius apud Quintil. 9, 3. 38. *rerum coniunctam diuersitatem*, qualis est in loco pro Cluentio in Oppianicum: *illum tabulas publicas violasse, Censorias corrupisse, decuriones vniuersi iudicarunt: cum illo iam nemo rationem, nemo rem vllam contrahebat* etc. Sed difficile est in nonnullis figurarum generibus, quarum Cicero in illo loco veluti siluam quandam fecit, accurate definire, quid cogitauerit. De alio genere *immutationis*, qua Graecor. παρονομασίαν designat Cicero, vid. quae ad voc. *Annominatio* notauimus. Luculentius Quintil. 1, 5. 41. *immutationem* vocat, qua aliud pro alio ponatur, idque cum per omnes orationis partes, tum maxime in verbo fieri solere dicit, quia plurima huic accidant; vnde nascantur *soloecismi per genera, tempora, personas, modos* etc. —

Deinde

Deinde *immutationes verborum* Cicero Brut. 17. dicit, quos Graeci τρόπυς vocarint, a quibus distinguit sententiarum et orationis formas, quas σχήματα illi appellabant. Ab iisdem etiam *translationes* μεταφοράς, separat in Orat. 27. de quibus vid. quae ad voc. *translatio* dicta sunt. Libro autem 2. de Orat. Cap. 65. *immutationem* seu *immutatam orationem* vocat allegoriam, cum tota oratio tropica est. cf. Orat. 27. et Quintil. 8, 6. qui *inuersionem* appellat. Nonnulli vero etiam Graeci vocabuli etymon iusto accuratius secuti *mores* et *modos* interpretati sunt, vt Aquila Rom. de Fig. p. 141. et Beda de Trop. Script. S. p. 379. Ciceronem autem de Or. 3, 41. *modos* vocasse tropos, vt Ruhnkenius notauit ad Aquilae l. c. valde equidem dubito.

Implere.

Huius vocabuli vsus technici apud Quintilianum quamuis pauca et non alte impressa, tamen vestigia reperiuntur; expressiora apud Senecam Rhetorem deprehendimus. Neque mihi dubium est, eum modum loquendi e consuetudine Rhetorum graecorum in latinam disciplinam translatum esse. Iam Graecos πληρῦν μεταφορὰν vel λόγον ita dixisse, vt significaretur metaphora recte pertractata et absoluta, vel oratio ita explanata, vt ad intelligendum vel ad efficaciam nihil deesset, in Lexico techn. gr. exemplis additis docuimus. Huc referenda existimo Quintiliani Lib. 2, 6. 1. haec verba: „fuit etiam in hoc diuersum praecipientium propositum, quod eorum quidam materias, quas discipulis ad discendum dabant, non contenti diuisione dirigere, latius dicendo persequebantur, nec solum *probationibus implebant*, sed etiam *affectibus*,“ hoc est, tam late exsequebantur, vt non solum omnia ea adferrent, quae ad probandam rem pertinerent, sed etiam omnia animi commouendi praesidia exhaurirent. Hinc, vt obiter hoc dicam, medicina adferri loco simillimo poterit, qui mihi videtur leui aliquo vitio laborare. Quintilianus Lib. 4, 2. 109. cum docuisset, expositioni breuem subinde defensionem et rationem factorum inserendam esse, idque praeceptum aliquo exemplo Ciceronis firmasset, *ita*, inquit, *quod exponebat, et ratione fecit credibile, et affectus quoque impleuit.* Legendum puto

affecti-

affectibus, vel *affectu*. Paullo post etiam haec habet: „Quid? Philodami casum nonne cum per totam explicationem incendit inuidia, tum in supplicio ipso *lacrimis impleuit*." Neque tamen haec loquendi ratio confundenda est cum illa, quam e Senecae locis infra attulimus. Nam intelligitur, quid sit *locum*, *quaestionem*, *controuersiam implere*, si id nude ita ponitur: sed quid sit *affectus implere*, difficilius dictu videatur. cf. Lib. 5, 13. 56. Vereor in illo loco vt Gesnerus formam illam dicendi satis intellexerit. Nam comparationem cum naue inesse docet, quam non satis sit esse habilem et bene aedificatam; spiritu *vela implente* opus esse, vt procedat etc. Immo vero et nunc *impleri* dicta sunt Quintiliano, quae antea dixerat *adiuuari* viribus oratoris et *adornari* debere. Sed multo luculentior est etiam alius locus Libri 6, 1. 12. „Quae conciliant accusatorem, in praeceptis exordii iam diximus. Quaedam tamen, quae illic *ostendere* satis est, in peroratione *implenda* sunt magis etc." Hic manifeste *ostendere* dicitur aliquid is, qui paucis verbis et veluti ὡς ἐν παρόδῳ et obiter id commemorat: cui rei contrarium facit, qui illa *implet*, h. e. latius persequitur, omnibus orationis praesidiis et momentis instruit, inque iis commoratur. Itaque iam nec dubium, nec obscurum esse potest, quo sensu passim Seneca Rhetor dicat *implere locum*, *quaestionem*, *controuersiam*, vt Controu. Lib. 3. praef. de Albutio: „Raro totam controuersiam *implebat*: non posses dicere diuisionem esse, non posses declamationem: tanquam declamationi multum deerat: tanquam diuisioni multum supererat." cf. seqq. et Excerpt. Controu. p. 398. Eodem verbo etiam Saleius Bassus Carm. in Pison. 83. vim amplificandi, et dilatandi, quae in Pisonis eloquentia esset, significauit:

— hinc solido fulgore micantia verba
Impleuere locos.

Impressiones.

Notationes quasdam et distinctiones interuallorum, quae in vocibus et membris orationis obseruata. rhythmum et modulationem aliquam, hoc est, numerum efficiunt, Cicero *impressiones* vocat de Orat. 3, 48. „numerosum est, inquit in omnibus sonis et vocibus, quod habet quasdam impressiones, et quod metiri possumus

inter-

interuallis aequalibus: *Haltungen, und Takte in der Rede, deren Uebereinstimmung, Harmonie und Rhythmus, und Numerus bewirkt;* cf. Cap. 47. vbi iambo et trochaeo *insignes percussiones*, et *minuti pedes* tribuuntur. Eaedem dicuntur *percussiones*, tibicinum propriae, qui rhythmum et tempora moderantes, terram pede percutiunt: *Tempohaltung, Taktschlagen.* cf. Orat. 58. et Clau. Cic. in h. v. Inde Cicero orationem numero prorsus carentem, mox appellat *loquacitatem sine interuallis perennem et profluentem.* Deinde, „numerus, inquit, in continuatione nullus est; distinctio et aequalium et saepe variorum *interuallorum percussio*, numerum conficit." His ergo impressionibus opposita est *continuatio* verborum, fine interuallorum notatione currentium. In Bruto autem Cap. 66. cum Lentulum dixisset sola prope actione valuisse, mox, *interuallis*, inquit, *exclamationibus, voce suaui et sonora, admirando irridebat, calebat in agendo, vt ea, quae deerant, non desiderarentur.* cf. Quintil. 11, 3. 108. vbi latentes quasdam sermonis *percussiones* commemorat, et quasi pedes aliquos, ad quos plurimorum gestus cadat: ad quem locum Gesnerus notauit, eas vulgo *scansiones* dici, quae enumeratione pedum potius, quam sententia perpendenda et quasi appendenda constent.

Improbare.

Haec vox praeter vsum communem, technicum etiam, breuitatis gratia inductum, habuisse videtur apud Ciceronem, cui orator in dicendo absolute *improbare* aliquid dicitur, cum id esse improbum, impium, sceleratumque verbis et argumentis demonstrat. Luculentus locus est de Inuent. 2, 10. „vitam eius, quem arguit, ex ante factis accusator *improbare* debebit, et ostendere, si quo in pari ante peccato conuictus sit." Ibidem ipsa talis improbationis scelerumque demonstratio, veluti κατ᾽ ἐξοχήν, *improbatio* appellatur.

Improuisum.

Figura Ciceroni Orat. 3, 54. commemorata: gr. παρὰ προσδοκίαν, s. παράδοξον. Quintil. 9. 2. 23. *inopinatum* dixerat, quam Celsus Rhetor *sustentationem*, de qua suo loco exposuimus.

Impulsio.

Impulsio.

Impulsio est, inquit Cicero de Inuent. 2, 5. *quae sine cogitatione per quandam affectionem animi facere aliquid hortatur, vt amor, iracundia, aegritudo, vinolentia, et omnino omnia, in quibus animus ita videtur affectus fuisse, vt rem perspicere cum consilio et cura non potuerit, et id, quod fecit, impetu quodam animi potius, quam cogitatione fecerit.* Tractatur ibi coniecturae illud genus, quod ex *causa* capi potest, quae vel in *impulsione*, vel *ratiocinatione* cernitur. — *Impulsio ad hilaritatem* a Cicerone Or. 3, 53. in luminibus et figuris sententiarum nominatur. vid. voc. *hilaris*. Est Graecorum χαριεντισμός. Eam formam in Orat. 39. ita describit: *saepe in hilaritatem risumque convertat.*

Imputare. vid. *Exprimere.*

Inanis.

In elocutione, et inprimis in apta verborum circumscriptione, numerose cadente, *inane* ita opponitur *pleno*, vt in illo vitium orationis significetur, aures non explentis sed potius destituentis ex numeri aptaeque verborum comprehensionis penuria. vid. *plenus*. Itaque Cic. in Bruto Cap. 8. „ipsa natura, inquit, circumscriptione quadam verborum comprehendit concluditque sententiam: quae cum aptis constricta verbis est, cadit etiam plerumque numerose. Nam et ipsae aures, quid *plenum*, quid *inane* sit, iudicant, et spiritu, quasi necessitate aliqua, verborum comprehensio terminatur; in quo non modo *defici*, sed etiam *laborare* turpe est.“ Simillimum illi metaphorae est, quod *vacuum* in oratione nonnulli dixerunt, quod plus verborum quam sententiarum haberet. Sic Seneca (in Excerpt. Controu. Lib. 3. p. 397. Bipont.) de Seuero Cassio: „nec lentas nec *vacuas* explicationes habet, sed plus sensus quam verborum habentes.“ Et Quintil. 9, 3. 74. cum dixisset, praeter Gorgiam et Isocratem, Ciceronem quoque delectatum fuisse paribus contrariis, hoc in eiusdem laudem addit: „verum et modum adhibuit non ingratae voluptati, et rem alioqui *leuem*, sententiarum pondere *impleuit: Cicero hielt den Leser, wenn er von Antithesen Gebrauch machte, für die leere Spielerey die-*

ſer Figur, durch die Gedankenfülle, welche er damit verband, ſchadlos. Nam per ſe frigida et *inanis* affectatio (ita pergit Quintilianus) cum in acres incidit ſenſus, innata videtur eſſe, non arceſſita. — *Inanis* autem *vox*, quam Quintilianus 11, 3. 32. inter ea vocis genera commemorat, quae vitioſam imbecillitatem vel mollitiem habent, videtur eſſe, quae in magno conatu dicentis, et in alta ſpiratione, vim tamen nullam habet, vt corpora inflata et turgida ſpeciem et ambitum ſine neruis et robore habent. Nam *inflatum* et *inane* ab ipſo Quintiliano iungitur, vt ad voc. *inflatus* diximus.

Incidere.

Vocis genus *crebro incidens*, iracundiae maxime aptum, eſt, quod crebris veluti conatibus disruptum effertur, ita vt affectu veluti praecluſas fauces eſſe credas, quibus laxatis eo fortior vox prorumpit. vid. Cic. Or. 3, 58.

Inciſus.

Graecorum *κόμματα* Latini Rhetores *inciſa* paſſim appellant, noto ſenſu. v. Cicero Orat. 62. et 67. vbi *inciſe* dicti hoc exemplum adfert: *domus tibi deerat? at habebas. Pecunia ſuperabat? at egebas.* vid. voc. *membrum.* Quintiliano 9, 4. 122. *inciſum* eſt, ſenſus non expleto numero concluſus. Fiunt etiam, ex illius ſententia, ſingulis verbis inciſa, vt in his: *diximus, teſtes dare volumus*; inciſum eſt *diximus*. *Caeſa* appellat eadem Aquila Rom. de Figg. p. 17. Pith. *Caeſim dicere* eſt apud Cic. Or. 67. Et ipſa oratio per inciſa ſeu caeſim facta *conciſio* dicitur in Partit. Or. 6. Similes metaphorae ſunt, quibus Cicero Or. 16. vtitur, vt orationem inciſam et membratim elatam notet: *Diſtincta alias*, inquit, *et interpuncta interualla, morae reſpirationesque delectant.* Nam his *flumen verborum* et *volubilitatem* oppoſuerat, hoc eſt, orationem amplam, continuam et periodicam. De iisdem Lib. 3. de Or. Cap. 51. ita: *veteres, cum circuitum et quaſi orbem verborum conficere non poſſent, terna, aut bina aut nonnulli ſingula etiam verba dicebant.* — At *inciſiones* ambitus in Orat. Cap. 61. ſunt partes periodi.

Incita-

Incitatus.

"Elegans metaphorarum delectu locus est Ciceronis in Or. Cap. 12. in quo Herodotum cum Thucydide comparans, illius quidem et ingenium et scribendi genus sedatius et cum grauitate tranquillum, huius autem acre, spiritus plenum, commotum, et vehemens ita describit: „alter sine vllis salebris quasi sedatus amnis fluit: alter *incitatior* fertur, et de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum."

Inclinare.

Rhetores Latini verbis his: *inclinare*, *inflectere*, *infringere*, *flectere*, quibus affinis potestas est, ita semper vti solent, siue de voce humana singulatim, siue de vniuersa oratione, et elocutionis forma sermo sit, vt vel mollitudinem qualemcunque, vel remissionem et humilitatem, grauitati, atrocitati et concitationi contrariam, significent. Nam in concitatione *iram consurgere* dicunt, vt Quintil. 1, 11. 12. vid. quae ad voc. *flectere* et *inflectere* diximus. Neque dubium est, hanc omnem loquendi rationem a Graecorum consuetudine illa traductam esse, qua in disciplina Musica *τὸ κάμπτειν καμπὴν* tribuerunt iis, qui molliorem et effeminatam cantandi modulandique methodum pro simplici et grauiori induxissent, qualem Phrynin veteres tradunt: de qua re copiose exposuerunt Kusterus et Spanhemius ad Aristoph. Nub. 965. 66. Vnde et molles isti cantores et citharistae *ἀσματοκάμπται* dicti Aristophani. Itaque apud Cic. in Bruto 43. *inclinatio vocis* aliis actionis generibus adiungitur, quae artis et affectati studii plurimum, minus autem grauitatis haberent, qualis erat iactatio corporis, inambulatio, supplosio pedis etc. Et in Orat. 8. *inclinata vlulansque* vox Asiaticis oratoribus, coniunctim et affini sensu tribuitur. Cum autem idem Cicero Cap. 18. oratori praecipit, vt *inclinata voce*, quam ab inflexa distinguit, grauis videatur, vel in vocis significatione vsurpanda sibi non satis constat, vel, quod malim, *grauem* nunc sibi ita animo informauit, vt cogitaret eum, qui tranquillam quandam seueritatem, at omni affectu et vehementia liberam, voce etiam sedata, et quodammodo molli exprimeret: *die ruhige harmlose Sprache des ernsten mit Würde und Gesetztheit sprechenden Redners.* Quintilianus etiam

Lib. 11, 3. 167. *inclinationes vocis* appellat, quibus oratio ad canticum vsque descendat: vnde eandem noua metaphora *resupinam* vocat. Nam a resupinis summae remissionis, mollitiei et inclinationis notio ducitur. Porro Auctori Herenn. 3, 14. *inclinatus* sonus est mollis, depressus, quo vti in conquestione et mollioribus affectibus, moesti et solliciti, solemus. Ibidem *depressam vocem* simili sensu iungit. Ei significationi quoque feminis plangor, capitis ictus, moestus et conturbatus vultus respondet, quem Cap. 15. in conquestione postulat.

Inclusio.

Hoc verbo Iulius Rufinian. p. 31. scite interpretatur Graecorum ἐπαναδίπλωσιν, qua idem verbum in eadem sententia primum est et extremum. Nam vnum idemque verbum sententiam interiectam vere *includit.*

Inconstans.

Genus argumentationis *inconstans*, ideoque vitiosum ap. Ciceronem de Inuent. 1, 50. est, *quod ab eodem de eadem re diuerse dicitur;* vt, si quis, cum dixerit, qui virtutem habeat, eum nullius rei ad bene viuendum indigere, neget postea sine bona valetudine posse bene viuere: *eine inconsequente Behauptung.*

Incrementum.

Ita Quintiliano 8, 4. 3. potentissimum amplificationis genus dicitur, quo efficiatur, vt magna videantur; etiam quae inferiora sunt. Id fit vel vno vel pluribus gradibus; in quibus summus est, cum aliquid tantum efficimus, vt non possit augeri. Semper enim hoc genus amplificationis ad superiora tendit.

Indignatio.

Pars est conclusionis, s. ἐπιλόγυ, *per quam conficitur, vt in aliquem hominem magnum odium, aut in rem grauis offensio concitetur.* Cic. de Inu. 1, 53. et qui inde hausit, Georg. Trapez. Lib. 3. Rhet. p. 42. b. Cicero ibi quindecim locos commemorat, ex quibus haec indignatio tractari possit. Auctor Herenn. eandem *amplificationem* appellat. vid. hoc voc. et Lex. gr. techn. in δείνωσις et κατατρέχειν. Nam et Cicero l. c. *amplifi-*

amplificationes et *indignationes* synonymice iungit. Iulius Rufin. p. 26. ἀγανάκτησιν interpretatur *indignationem*, quae maxime pronuntiatione declaretur.

Inductio.

Cicero de Inuent. 1, 31. vbi omnem argumentationem aut per *inductionem* aut per *ratiocinationem* fieri docet, *inductionem* definit, *orationem quae rebus non dubiis captat assensionem eius, quicum instituta est: quibus assensionibus facit, vt illi dubia quaedam res, propter similitudinem earum rerum, quibus assensit, probetur.* Est ea Socratica methodus probandi et persuadendi, Graecorum ἐπαγωγή, cuius exemplum ipse Cicero ex Aeschine Socratico adfert. Lectu inprimis digna sunt praecepta, quibus Cicero docet, quomodo recte institui illa inductio debeat. Quintilianus Lib. 5, 11. hunc Ciceronis locum ita iudicat: „Cicero omnem argumentationem diuidit in duas partes, *inductionem* et *ratiocinationem*, vt plerique Graecorum in παράδειγμα et ἐπιχείρημα, dixeruntque παράδειγμα, ἐπαγωγὴν ῥητορικήν. Nam illa, qua plurimum Socrates est vsus, hanc habuit viam: cum plana interrogasset, quae fateri aduersario necesse esset, nouissime id, de quo quaerebatur, inferebat, cui simile concessisset: id est *inductio*. Hoc in oratione fieri non potest; sed quod illic interrogatur, hic fere sumitur: etenim sibi ipse respondet orator." cf. Georg. Trapez. Lib. 3. Rhetor. p. 29. b. vbi notat hoc genere dicendi Platonem plurimum vsum esse.

Personarum ficta inductio, quam Cicero Or. 3, 53. inter figuras et lumina orationis adfert, est, quam Graeci προσωποποιΐαν dixerunt, de qua vid. Lex. gr. techn. in voc. ἠθοποιΐα. — *Inductio erroris* ibidem a Cicerone commemorata, interpretante quidem I. A. Ernestio ad h. l. hanc vim habet, vt demonstremus errasse homines in re, quae nihil dubitationis, aut suspicionis habebat. Sed videtur esse, quam ἀποπλάνησιν Graeci appellarunt, Iulius vero Rufinianus p. 26. *iudicis a re contraria nobis auocationem esse* dicit. Tamen Strebaeus etiam ad locum Ciceronis laudatum hoc formae illius exemplum adfert: „Quis putet hominem tam nobilem, tam seuerum, tam honestum, stuprum intulisse?

lisse? quis credat? quis omnium suspicetur? At id esse factum, apertissime demonstrabo."

Inflatus.

Hoc verbo cum duae maxime notiones significarentur, primum animae, quae inflat, deinde tumoris, qui exinde consequitur, apte sunt eo vsi Rhetores, vt similes quasdam orationis affectiones declararent. Cicero igitur Lib. 3. de Or. 11. *verba inflata* dixit, in quorum pronuntiatione, ob nimiam contentionem, nimius spiritus consumitur, ita vt anhelent immoderatius, qui ea eloquuntur, vnde et *anhelata* dicta sunt, quae vitium nimiae spiritus et animae intentionis grauitatisque haberent *nolo*, inquit, *verba exiliter animata exire, nolo inflata et quasi anhelata grauius: schwer heraufgekeichte Wörter.* vid. quae notauit ad h. l. Wezelius in Commentar. Encyclop. et quae nos ad vocc. *attenuatus* et *sufflatus* diximus. — Iam cum veteres obseruassent, in inflando, anhelando, et anima altius ducenda, vim quandam et contentionem vehementiamque declarari, hinc non solum factum est, vt vim et contentionem oratoriam, *spiritu*, *πνεύματι*, notarent, sed et adspirationem illam, quam litera h vocibus adiecta vel inserta efficiebat, eo valere crederent, vt sonus earum viridior quasi et vegetior esset. Notabilis ea de re locus est apud Gellium N. A. 2, 3. „H literam inserebant veteres nostri plerisque vocibus verborum *firmandis roborandisque*, *vt sonus earum esset viridior vegetiorque*, atque id videntur fecisse studio et exemplo linguae Atticae. Sic *lachrymas*, *sepulchrum*, sic *ahenum*, *vehemens*, *inchoare*, *helluari*, *honera*, et *honustum* dixerunt. In his enim verbis omnibus literae seu spiritus istius nulla ratio visa est, nisi vt firmitas et vigor vocis, quasi quibusdam neruis additis, intenderetur." Eam autem rem elegantibus auribus olim etiam inimicam fuisse, e Catullo intelligi licet, qui insulsam Arrii pronuntiationem Epigr. 84. his versibus illusit:

Chommoda dicebat, si quando commoda vellet
Dicere, et hinsidias Arrius insidias
Et tum mirifice sperabat se esse locutum,
Cum, quantum poterat, dixerat hinsidias.

Ad alteram notionem, quam inflandi actus adfert, pertinet illud, quod Asiani oratores ob nimiam redundantiam

tiam et tumorem orationis dicti sunt Rhetoribus *inflati* et *inanes*, contrarii Atticis, quorum oratio pressa et integra et sana passim appellari solet. vid. Quintil. 12, 10. 15. vbi Attici limati et emuncti nihil *inane* aut *redundans* tulisse dicuntur. Vnde et *inflatum* genus vocis apud Cic. Or. 3, 57. dicitur, quod inflatis buccis sonat, et graui spiritus intentione, *attenuato* contrarium, quod in gracilitate inest.

Inflectere.

Siue quod *inflectendo* fieri solet, vt quae erecta sint atque in altum elata, deprimantur et humiliora fiant, siue quod in iis rebus, quas inflexas videmus, plus languoris et mollitudinis, minusque roboris, quam in iis quae recta conspicimus, cogitare solemus, siue denique, quod omnis formarum varietas quodam inflectendi actu efficitur: haec talia certe cogitasse videntur veteres, cum vel ipsam orationem, vel vocem humanam *inflexam* dixerunt. Cicero in Bruto 9. de Phalereo: „hic primus, inquit, *inflexit* orationem, et eam *mollem teneramque* reddidit, et suauis videri maluit, quam grauis:" quo nomine mox eidem *concinnitatem* et *delectationem* tribuit. Phalereus hoc maxime agebat, vt orationem, quam simplex et incomta antiquitas fecerat *rectam*, figurarum pluribus quasi *flexibus* distingueret, quibus suauis aliqua varietas illi conciliaretur. Locum ipsum Ciceronis in Lex. techn. gr. ad voc. *κατακλᾶσθαι* explicauimus. vid. *Figura. Flectere. Flexus. Inclinare.* — Seneca Controu. Lib. 1. praef. 1, 68 Bip. de Latrone Porcio: „Non placebat illi *orationem inflectere*, nec vnquam recta via discedere, nisi cum hoc aut necessitas coegisset; aut magna suasisset vtilitas: summam esse dementiam, *detorquere* orationem, cui *rectam* esse liceret." Ex omni huius loci contextu manifestum est, nunc *inflectere* vel *detorquere* orationem esse eius, qui non recta oratione vtatur, sed figurate, oblique, dissimulateque dicat, quem *λόγον ἐσχηματισμένον* Graeci vocarunt. Nam idem ille Porcius, *schemata negabat decoris causa inuenta, sed subsidii, vt quod aures offensurum esset, si palam diceretur, id oblique et furtim surreperet:* de quo genere orationis ad voc. *Figura* plura diximus. —

Maxime autem illa metaphorae vis eminet in locis illis Rhetorum, vbi de variis vocis humanae generibus sermo est. Hinc *inflexa vox*, auctore Cic. Or. 17. propter mollitudinem quandam et remissionem, imbecillitatemque, miserationi mouendae seruit. Quo sensu Lucianus in Pseudol. de Sophista quodam, qui in Olympiis de Pythagora orationem habuisset: *ὁ μὲν τὴν φωνὴν ἐκτρέψας εἰς μέλος, ὡς ᾤετο, θρῆνόν τινα ἐπηύλει τῷ* Πυθαγόρᾳ. Eidemque vocis inflexioni, quae moderationi et remissioni seruit, Ausonius in Grat. Act. opponit *tenorem* vocis, qui vibrantem et contentam vocem efficit. Itaque vbi Gratiani facundiam praedicat, *Qui tenor vocis,* inquit, *cum incitata pronuntias? quae inflexio, cum remissa? quae temperatio, cum vtraque dispensas?* Quintilianus autem Lib. 11, 3. 13. vbi bonam firmamque vocem commendat, hanc causam adfert: „bona enim firmaque, vt volumus, vti licet: mala vel imbecilla inhibet multa, vt *insurgere, exclamare;* et aliqua cogit, vt *submittere, deflectere*, et rasas fauces ac latus fatigatum deformi cantico recreare.“ Cum denique Cicero l. c. tres vocis sonos praecipuos statuit, vnde omnis in cantibus varietas profecta sit, *inflexum* (pro quo Quintilianus etiam Lib. 11, 3. 17. *flexam* vocem commemorat) *acutum, grauem*, non satis liqueat, quo sensu *inflexum* sonum dixerit, nisi significare voluerit eum, quem nos medium seu temperatum vocamus, qui ab acumine illo et hac grauitate pariter abhorreat, adeoque *inflectetur*, hoc est, *commutetur* ex alterutro genere. Nam vtrumque verbum saepe synonymice iungitur, vt de Or. 3, 42. vbi synecdoches haec vis esse dicitur, vt *inflexo commutatoque* verbo res eadem enuntietur ornatius.

Infringere.

Actum *infringendi* duae res naturaliter consequi solent. Nam aut magnitudo et ambitus eius rei, quam infregimus, aut vis et robur minuitur, vnde et ex infractione tali mollitudinis, et imbecillitatis notionem quandam concipimus. Ex his naturae fontibus ita Rhetores hauserunt, vt in oratione *infracta* eademque *amputata* dicerent, quae, periodico ambitu, numero et rotunditate destituta, membris minutis, concisis, et non apte cohaerentibus enuntiarentur. Sic Cic. Or. 51.

„Nimis

„Nimis insidiarum, inquit, ad capiendas aures adhiberi videtur, si etiam in dicendo numeri ab oratore quaeruntur. Hoc freti isti, et ipsi *infracta* et *amputata* loquuntur, et eos vituperant, qui *apta* et *finita* pronuntiant.“ Cum autem illa minorem etiam vim habere soleant, quam quae apto numero conclusa et finita sunt, idcirco *delumbare* sententias alio loco Cap. 6. dicitur, qui minutis numeris et oratione incisa vtatur. cf. quae ad voc. *Modificatus* notauimus. — Sed *infringi*, vt, similibus metaphoris, *inclinari*, *inflecti*, dicuntur etiam, qui ea vocis pronuntiationisque submissione, et lenitate vtuntur, quae miserationi mouendae maxime apta est. Vnde sensus patet obseruationis Quintilianeae Lib. 9, 4. 138. „In epilogis plerumque *deiecti* et *infracti* sumus.“ vid. voc. *frangere*.

Ingredi. vid. *Ducere*.

Iniunctum.

Gr. ἀντιζευγμένον Aquila Rom. p. 23. ita a *disiuncto* seu διεζευγμένῳ distinguit, vt in illo copia verborum iactetur, in hoc breuitas, vel, vt in illo singulis membris singula diuersa reddamus, in hoc autem plura in vno coniungamus; id quod alii etiam *adiunctum*, Gr. συνεζευγμένον appellarunt, vt docuimus ad voc. *disiunctio*.

Inotiosus.

Quintiliano 11, 3. fin. si quidem vocis lectio recte se habet, *inotiosa actio* dicitur, quae veluti nunquam in otio est, nunquam quiescit, sed semper et vbique omnibus vocis, vultus, motusque argutiis se prodit in oratore. Itaque ad eam pronuntiatio vultuosa, et gesticulationibus molesta, et vocis mutationibus resultans refertur. vid. Lex. gr. techn. in ἄσχολος et quae ad vocc. *Statarius* et *Iactare* notata sunt.

Inquinatus. vid. *Emendatus*.

Insinuatio.

Species est exordii, quae ἔφοδος graece dicitur, et a *principio*, s. προοιμίῳ differt. Locos et tempora, quibus adhiberi *insinuatio* ab oratore debeat, exponit Auctor. Herenn. 1, 6. *Tria sunt tempora*, inquit, *quibus*

bus principio uti non possumus (sed *insinuatione tantum* et *ἐφόδῳ*) 1) *aut cum turpem causam habemus*, h. e. *cum ipsa res animum auditoris a nobis alienat*, 2) *cum animus auditoris persuasus videtur ab iis, qui ante contra dixerunt, aut* 3) *cum defessus est eos audiendo, qui ante dixerunt.* Principium et insinuationem idem Rhetor ita distinguit: „*principium* huiusmodi esse debet, vt statim apertis rationibus aut beneuolum aut attentum aut docilem faciamus auditorem: at *insinuatio* eiusmodi debet esse, vt occulte per dissimulationem eadem illa omnia conficiamus, vt ad eandem commoditatem in dicendi opere peruenire possimus." Cicero de Invent. 1, 15. *insinuatio*, inquit, est oratio quadam dissimulatione et circuitione obscure subiens auditoris animum. cf. de Or. 1, 20. vbi *blandiri et suppliciter insinuare* iis, a quibus sit petendum, ita commemorat, vt exordii vtrumque proprium significet. Quintilianus autem Lib. 4, 1. 42. illius exordii in *principium* et *insinuationis* diuisionis causam ita declarat, vt sit in principiis quidem recta beneuolentiae et attentionis postulatio; quae quia esse in turpi causae genere non possit, *insinuatio* surrepat animis, maxime vbi frons causae non admodum honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur, aut si facie quoque ipsa premitur, vel inuidia consistentis ex diuerso patroni, aut patris, vel miserabilis, senis, caeci, infantis. Vnde apud Iul. Fortunatian. p. 60. Pith. insinuatio dicitur *subdolum principium*, quo occultius irrepamus in iudicis animum. Huius generis est, quod Hermogenes Inuent. Lib. I. προοίμιον ἐκ τῶν ὑπολήψεων appellat. vid. Lex. gr. techn. in ὑπόληψις. In horum exordiorum initiis fere vsurpantur particulae, *etsi*, *quanquam*. Huc et pertinent τὰ ἐκ πλαγίου προοίμια, vt Scholiastes Demosth. ad 2. Olynth. vocat, in quibus vtimur excusatione, vt Cic. pro Roscio, vel a petitione ordimur, vt idem post reditum.

Insistere.

Crassus apud Ciceronem de Or. 3, 49. vbi docet orationis concinnitatem non esse rhythmicorum aut musicorum norma dirigendam, hoc concinnitatis illius praeceptum enuntiat: „efficiendum est illud modo vobis, ne fluat oratio, ne vagetur, *ne insistat interius*, ne

ne excurrat longius." Cuius metaphorae sensus vt plane intelligatur, cum hoc loco duos alios, qui Commentarii instar esse possint, coniungamus. In Orator. Cap. 51. reprehendens oratores quosdam, qui numeros in dicendo ab oratore quaerendos propterea negauerint, quod nimis insidiarum ad capiendas aures adhiberi viderentur, „hoc freti isti, inquit, et ipsi *infracta* et *amputata* loquuntur, et eos vituperant, qui apta et finita pronuntiant: Si inanibus verbis, leuibusque sententiis, iure: sin probae res, lecta verba; quid est cur *claudere* aut *insistere orationem* malint, quam cum sententia pariter excurrere?" Et Cap. 66. cum iustam periodi mensuram, quatuor membris absolutam, statuisset, praecepissetque, ne breuior sit, quam satis est, neque longior, ita deinde pergit: „quanquam vtrumque nonnunquam vel potius saepe accidit, vt aut *citius insistendum sit*, aut longius procedendum, ne breuitas defraudasse aures videatur, neue longitudo obtudisse." Iam ex his locis intelligitur, *insistere orationem*, omnino breuitatis esse, eamque duobus modis fieri, aut cum membratim et sine absoluta comprehensione dicimus, aut cum periodi membra subinde breuiora faciamus, ne scilicet longitudo aures obtundat. Quare mox Cicero haec notat: „sin membratim volumus dicere, *insistimus*;" cui formae orationis opponit *cursum*, qui continuationis et ambitus proprius est. Quam metaphoram secutus Quintilianus Lib. 9, 62. *clausulam*, orationis *sedem* appellat, quoniam qui sedet, quiescit, et cursum finiuit. Ceterum ipsa metaphora, qua Cicero *interius insistere orationem* dixit, ducta est a cursu Circensi, in quo is, qui propius ad spinam dorsi currebat vel equos agebat, adeoque breuissimum spatium emetiebatur, *interior, interius currere, intus flectere equos* dicebatur, ceteris, qui exterius currebant, laxiorem gyrum facientibus. cf. Seruius et Cerda ad Virgil. Aen. 5, 170. et Ouid. Fast. 6, 585. vbi significaturus, se breuius dicturum esse, quae copiosius exponi possint, ita hanc sententiam effert:

Tertia causa mihi spatio maiore canenda est:
Nos tamen adductos intus agemus equos.

Sed Quintilianus Lib. 8, 4. 27. aliam quoque notionem, quam *insistendi* actus adferre potest, ad certam orationis formam scite traduxit. Nam vt *insistere* non solum

solum eos dicimus, qui cursum repente finiunt, et inhibent, sed etiam id, quod ita inclusum est, vt cum omnibus partibus cohaereat et iungatur. Quintilianus *insistere* inuicem in oratione dicit, quae nexa et iuncta inter se sunt: quemadmodum frusta aut membra, quorum alia rotunda alia vndique circumcisa sunt, *insistere* inuicem nequeunt, h. e. non possunt committi, coniungi. Sermo enim est Rhetori de sententiis nimis frequenter orationi insertis, quae concisam, solutam et dissipatam orationem efficiant, quoniam solae per se subsistant, neque cum ceteris orationis partibus recte coeant apteque cohaereant: *häufige Sentenzen zerstückeln den Vortrag, weil sie gleichsam isolirt für sich da stehn, ohne in die übrigen Gedankenreihen gehörig einzugreifen.*

Instrumentum.

Cicero Lib. 2. de Or. 90. *instrumentum* oratoris vocat partes eas muneris oratorii, quae in rebus inueniendis, tractandisque maxime cernuntur, qualis est inuentio, dispositio, argumentatio: *der materielle Theil des rednerischen Vortrags.* Ab eo distinguitur ornatus, qui ad elocutionem proprie pertinet. cf. Lib. 3, 24. vbi *instrumentum forense*, litigiosum, acre, tractum e vulgi opinionibus, exiguum et mendicum esse statuit, ab eoque separat duas partes illustrandae orationis, ac totius eloquentiae cumulandae, quarum altera ornate, altera apte dici postulet. — Quintilianus autem Lib. 12, 5. *instrumenta oratoris* appellat scientiarum varia genera, quarum rudis nequeat esse perfectus orator; quales sunt philosophia naturalis, moralis, Logica et Dialectica, Iuris scientia, exemplorum copia, praetereaque etiam animi praestantia, fiducia, conscientia, et illa naturalia, vox, latus, decor. cf Cap. 11, 24. vbi, cum de iisdem artium literarumque generibus exposuisset, ita quaerit: *quod instrumentum dicendi M. Tullio defuit? Hülfsmittel, und nothwendige Hülfswissenschaften zum Studium der Beredtsamkeit.* vid. Auct. Dial. de corr. Eloq. Cap. 31.

Instruere.

Metaphora ab acie instruenda ducta, pro apte disponere et collocare adhibuit Cicero in Brut. 59. de Curio-

Curione: „tardus in cogitando, in *instruendo* dissipatus fuit.“ Hinc *instructus ornatusque* orationis ita componuntur, in Or. 3, 6. vt ille ad res sententiasque, hic ad verborum artificiosam oratoriamque tractationem pertineat: id quod, simili metaphora, Graeci Rhetores κατασκευάζειν, et κατασκευὴν dixerunt. vid. Lex. gr. techn. in his vocc. Sic et *parum instructa* Gellius N. A. Praefat. p. 12. dicit, quae nullo ordine disposita sunt.

Insurgere.

Oratio, vbi verborum sententiarumue eo ordine structa est, vt infirmiora praemittantur, fortiora semper insequantur, et sic vsque ad finem crescere vires videantur, significanti metaphora, *insurgere* dicitur. Sin secus est, et inuersa ratio, tum *decrescit* oratio, quod maxime cauendum esse praecipit Quintil. Lib. 9, 4. 23. 44. Omnino enim *insurgere* Latinis dicuntur, quae intentionem, vimque crescentem desiderant, vel habent. Itaque et iambi Quintiliano 9, 4. 136. *insurgunt* omnibus partibus, quoniam a breuibus in longas syllabas *nituntur* et *crescunt:* die längere Haltung, der schärfere Druck auf die lange Sylbe, *verstärkt* den Ton, *steigert, vergrößert* ihn. Hanc metaphoram haud dubie amplexi sunt, qui formam illam dicendi, quae insurgentem illo modo orationem facit, κλίμακα, *gradationem*, et *ascensum* appellarunt; quamuis non semper vis insurgens et vehementior in hac forma quaeri solet.

Intellectio.

Fig. eloc. cum res tota parua de parte cognoscitur, aut de toto pars, apud Auctor. Herenn. 4, 33. Est graeca συνεκδοχή. Sic certe Quintilianus 9, 3. 58. „Quae per detractionem fiunt figurae, inquit, breuitatis nouitatisque maxime gratia petuntur, quarum vna est *synecdoche*, cum subtractum verbum aliquod satis ex ceteris intelligitur, vt: *stupere gaudio Graecus*, sc. coepit.“ Hanc tamen ἔλλειψιν vocat Aquila Rom. — Vossius in Inst. Rhet. Lib. 4. p. 136. συνεκδοχὴν illam κατὰ λέξιν ab Auctore Herenn. transferri *comprehensionem* dicit. Sed id in illis libris nusquam reperi.

Inten-

Intentio.

Graecorum Rhet. κατάφασις, f. προβολή accufatio eft, qua crimen intendit orator, quam fequitur *depulfio*, ἀπόφασις, f. ἀντιπροβολή, rei defenfionem continens. Vtraque iudicialium orationum propria eft. vid. Quintil. 3, 9. et quae ad voc. *Intentus* notauimus. cf. Aurel. Auguft. Princ. Rhet. p. 294. Pith. et Georg. Trapez. Lib. 1. Rhet. p. 9. Ald. Iulius etiam Rufinian. p. 33. quam Figuram Graeci ἀντίστασιν dixerunt, interpretatur latine *intentionem*, quae hanc vim habeat, vt *idem verbum in contrario fenfu repetatur*, vt in his: *vna falus victis, nullam fperare falutem*.

Intentus.

Orationem vehementem, acrem, cum affectu elatam, ad animos fortiter mouendos, flectendosque comparatam, *intentam* Cicero appellat de Orat. 2, 53. „haec pars orationis, quae fufcipitur ab oratore ad commutandos animos, et omni ratione flectendos, *intenta* et *vehemens* effe debet:“ fere vt in Orat. 17. *contentam* vocem oratori atrociter dicturo commendat. vid. *Contentio*. Non alia metaphora vfi Graeci ἐπίτασιν, et ἄνεσιν in eadem re dixerunt, vt in Lex. gr. techn. in ἐπίτασις demonftrauimus. Hinc et *intendere crimen*, quod vulgo pro *accufare* vel *criminari* dici folebat, Celfus Rhetor pro *exaggerare* accipiebat, vt ait Quintil. 9, 2. 104. Addit etiam, δείνωσιν illa dicendi formula fignificari.

Interfatio.

Quintiliano dicitur ea forma dicendi, qua orator ab vna parte narrationis ad alteram progreditur. Hoc enim exemplum ponit: *Audiftis quae ante acta funt, accipite nunc, quae infequuntur*, Lib. 4, 2. 40. Itaque non eft illa, quam μετάβασιν Graeci dixerunt, vt Capperonerius exiftimabat: nam illa latius patet. vid. Lex. gr. techn. in hoc voc.

Interiectio.

Graecum παρένθεσις, qua in medio fermone aliquem fenfum inferimus, inimica perfpicuitati, defcribitur a Quintil. 8, 2. 15. Eandem *interpofitionem* et *interclufionem* dictam effe tradit idem Lib. 9, 3. 23. Certe Macro-

Macrobius Sat. 6, 6. eiusmodi formas *interpositiones* appellat. *Interruptionem* interpretatur Iul. Rufin. p. 31.

Intermittere.

Vox *intermisso spiritu* elata Cic. Or. 3, 57. dicitur, quae crebris interspirationibus opus habet, *die unterbrochene Stimme, im Gegensatze der wegen einer gewissen Fülle des Odems sich verlängernden, und in mehr zusammenhängenden Tönen hervorgehenden.* Hanc vocem *continenti spiritu* ibidem Cicero significat. Quamobrem et *intermissio* appellatur Partit. Or. 6. oratio membratim enuntiata, periodicae contraria. Et Macrobius Saturn. 6, 6. eodem vocabulo ἀποσιώπησιν Graecorum interpretatur, qualis est illa Virgiliana Aen. 1, 135. *Quos ego —.*

Interpellatio.

Fig. eloc. noti sensus, commemorata inter ceteras figuras Cic. Orat. 3, 53.

Interpretatio. vid. *Conduplicatio.*

Interrogatio.

Figura orationis, cuius vis satis nota est. De ea Auctor Herenn. 4, 15. haec notat: „non omnis interrogatio grauis est, neque concinna, sed haec, quae, cum enumerata sunt ea quae obsunt causae aduersariorum, confirmat superiorem orationem, hoc pacto: „Cum igitur haec omnia faceres, diceres, administrares, vtrum animos sociorum a republica remouebas, et alienabas, an non?“ Plenius *interrogationis* vim et vsum exposuit Quintil. 9, 2. 8. Interrogamus, inquit, 1) quod negari non possit 2) vbi respondendi difficilis est ratio 3) inuidiae gratia 4) aut miserationis 5) aut instandi et auferendae dissimulationis; 6) in indignatione 7) in admiratione 8) interim acrius imperandi causa: 9) ipsi nosmet rogamus. Aquila Rom. p. 15. Gr. ἐρώτημα, *interrogatum* interpretatur, hoc quidem sensu, vt exaceruando aliquid interrogemus, et augeamus eius rei inuidiam. vid. *Quaesitum.*

Interruptum.

Hoc Cicero Orat. 3, 54. inter figuras elocutionis adfert. Strebaeus ad ἀποσιώπησιν referebat, Capperonerius

nerius ad παρένθεσιν. Deinde *interruptam* orationem, quam etiam *fragosam* appellat, Quintilianus 9, 4. 7. opponit *connexae*, h. e. apta verborum compositione et collocatione structae. Totus locus metaphoras similes habet, quoniam comparatione vtitur: „Quanto vehementior fluminum cursus est prono alueo, ac nullas moras obiiciente, quam inter obstantia saxa fractis aquis et reluctantibus; tanto, quae *connexa* est, et totis viribus fluit, *fragosa* atque *interrupta*, melior oratio.“ Scilicet compositionis oratoriae haec virtus est, vt aequabilem, lenem, expeditumque orationis cursum efficiat, quoniam impedit, ne hiet, vel aspere concurrat literis membrisque oratio, singulaque numerose cadant.

Intersistere.

Quintiliano inprimis frequentata vox, quae offensionis, vel haesitationis in literis duabus deinceps pronuntiandis vim habet. Fit enim vtrumque, cum vltima litera vnius verbi cum prima sequentis non recte coit, sed in alterutra diuersa oris conformatione vel linguae contrario motu opus est, vt si pronuntiare velis voces *cum notis*, litera *m* labra comprimit, litera autem *n* lingua ad dentes intus impulsa profertur: ergo necesse est, vt in vtraque deinceps pronuntianda aliquam moram faciamus, vel *intersistamus*, vt ait Quintil. 8, 3. 45. Graeci in eadem re στηριγμὸς γραμμάτων, vel ἐγκαθίσματα, ἀνακοπὰς, ἐξερείσματα dixerunt, de quibus vid. Lex. gr. techn. Idem vitium Quintil. 9, 4. 33. concursui vocalium tribuit, *qui cum accidit, hiat et intersistit, et quasi laborat oratio*, luculentissima metaphora, quae inprimis in verbo *laborandi* plane admirabilis est, ad molestiam illam notandam, quam vocalium illa concursio pronuntianti adfert; cf. §. 117. vbi *laborans* compositio simili sensu dicitur, quem si satis assecutus fuisset Burmannus, ad lectionis mutandae coniecturam non descendisset. Cui quidem metaphorae, euidentia certe et grauitate, similis est, qua in eodem loco Quintilianus consonantes asperiores in commissura verborum *rixari* dicit, quod molestam linguae collisionem, stridoremque faciant.

Inuentio.

Ciceroni quidem de Inuent. 1, 7. inuentio est *excogitatio rerum verarum aut verisimilium, quae causam probabi-*

probabilem reddant, quam definitionem et Auctor Herenn. 1, 2. et plerique recentiores Rhetores secuti sunt. Hic Cap. 3. in sex partes eam consumi docet, exordium, narrationem, diuisionem, confirmationem, confutationem, conclusionem; quas partes Cicero de Orat. 2, 20. ita circumscripsit: *blandiri et suppliciter insinuare se iis, a quibus sit petendum, et aduersarios minaciter terrere, et rem gestam exponere, et id quod intendamus, confirmare, et id quod contra dicatur, refellere, et ad extremum deprecari aliquid et conqueri.* Alio modo variatur eadem partium significatio Lib. 1. de Or. 31. cf. Partit. Or. Cap. 2. vbi inuentioni haec duo proposita esse dicuntur, vt fidem orator faciat iis, quibus volet persuadere, et vt motum eorum animis adferat. Luculentissimus de inuentione locus est Ciceronis in Orat. 14. partim vt, quae illius vis et destinatio sit, partim, quo sensu et vsu cum ea iudicium coniungendum sit, intelligatur. Praeceptorum Ciceronis huc pertinentium haec summa est: *Tria videnda sunt oratori, quid dicat, et quo quidque loco, et quomodo. Inuenire et iudicare quid dicas magna illa quidem sunt, et tanquam animi instar in corpore; sed propria magis prudentiae, quam eloquentiae. Nouerit igitur orator argumentorum et rationum locos* (quales dicit ab Aristotele traditos). *Eos percurret omnes, vtetur aptis: nec vero vtetur imprudenter hac copia, sed omnia expendet et seliget: non enim semper, nec in omnibus causis ex iisdem eadem argumentorum momenta sunt. Iudicium igitur adhibebit, nec inueniet solum, quid dicat, sed etiam expendet. Nam interdum ex illis locis aut leuia quaedam, aut causis aliena, aut non vtilia gignuntur; quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Iam uero ea, quae inuenerit, diligenter collocabit. Cum autem, quid et quo loco dicat, inuenerit, illud est longe maximum, videre, quonam modo.* Haec a Cicerone praeclare cogitata et disputata esse, cum recta ratio doceat, tum vero admirabilis Garuii, summi apud nos cogitandi artificis, consensus confirmat, quem in Commentatione nuper edita de arte cogitandi (*Versuche über verschiedene Gegenstände aus der Moral* etc. 2. *Th.* p. 304.) declarauit. Locus illi Ciceroniano simillimus est, et praeterea iucundum, animaduertere, quomodo magna ingenia in talibus rebus consentiant;

itaque totum adſcribimus: „*Wenn der Denker ſich anfangs ohne Zwang und Regeln den Eindrücken der Gegenſtände, den von der Erinnerungs- und Einbildungskraft ihnen beygeſellten Ideen, und der freyen Thätigkeit ſeines Verſtandes überlaſſen hat; ſo iſt nun eine zweyte Arbeit nöthig, um die Erzeugniſſe der erſten Meditation zu ſichten und zu ordnen. Zuerſt muß der Stoff herbeygeſchafft: oder es müſſen im eigentlichen Verſtande Ideen und Bilder hervorgebracht werden* (Cic. *inueniat quid dicat*). *Auf dieſe Arbeit muß die Prüfung, die methodiſche Unterſuchung des geſammelten Vorraths, die Vergleichung der verſchiedenen Materialien unter ſich, die Vergleichung aller mit den ſchon längſt erworbenen Schätzen der menſchlichen Erkenntniß, folgen* (Cic. *iudicium adhibebit, expendet, delectum habebit*). *Eine dritte Arbeit iſt die Zuſammenfügung und Ründung des für brauchbar anerkannten Stoffs* (Cic. *diligenter collocabit, quae inuenerit*). *Einer vierten iſt die Bekleidung deſſelben mit den ſchicklichſten Wörtern und Ausdrücken vorbehalten* (Cic. *videbit, quomodo dicat*).“

Quintilianus vero de illa iudicii ad inuentionem adiunctione ita disputauit, vt mihi quidem Ciceronis mentem non recte adſecutus eſſe, ſaltem, quod ille de ſpecie intellectum volebat, de genere vniuerſo intellexiſſe videatur. Primum enim Lib. 3, 3. 6. haec habet: „Quidam inuentioni iudicium adiunxerunt, quia primum eſſet *inuenire*, deinde *iudicare*. Ego porro ne inueniſſe quidem credo eum, qui non iudicauit: nec enim contraria, communia, ſtulta, inueniſſe dicitur quisquam, ſed non vitaſſe. Et Cicero quidem in Rhetoricis (ipſo ſcil. illo loco, quem ſupra attulimus ex Oratore) *iudicium* ſubiecit *inuentioni:* mihi autem adeo tribus primis partibus videtur eſſe permixtum, (nam neque *diſpoſitio* ſine eo, neque *elocutio* fuerit) vt *pronuntiationem* quoque vel plurimum ex eo mutuari putem.“ Ex his manifeſtum eſt, Quintilianum *iudicium* accepiſſe de illa mentis virtute, qua, quid in vnaquaque re rectum, aptum, decorum, et vtile ſit, videmus: *Beurtheilungskraft, Gefühl des Schicklichen, Geſchmack u. ſ. w.* Deinde Lib. 6. Cap. vlt. copioſius ea docet, quae ad iudicium illud pertinere poſſint. Ibi non multum a *iudicio* diſtare *conſilium* putat, niſi quod illud, oſtendentibus ſe rebus adhibeatur, hoc latentibus, et

aut

aut omnino nondum repertis, aut dubiis, et quod *indicium* frequentiſſime certum ſit; conſilium vero ratio quaedam alte petita, et plerumque plura perpendens et comparans, habens in ſe et inuentionem et iudicationem. Vtrumque inquit, cum ante actionem, tum inprimis in ipſis actionibus locum obtinet. Nam, quid dicendum, quid tacendum, quid differendum ſit, exigere, conſilii eſt; negare ſit ſatius, an defendere? vbi prooemio vtendum, et quali? narrandumque et quomodo? iure prius pugnandum, an aequo? qui ſit ordo vtiliſſimus? tum omnes colores, aſpere an leniter, an etiam ſubmiſſe loqui expediat? — Eandem et *prudentiam* appellat, omnino neceſſariam oratori, et ad omnia muneris partes pertinentem. E quibus omnibus ſatis intelligi poteſt, quomodo Quintiliani ratio a Ciceronis ſententia diſcrepet. Omnino Quintilianus mihi videtur ſententiam Ciceronis de iudicio cum inventione coniungendo, non recte ſeparaſſe ab iis locis, vbi is de prudentia et acumine quodam, ingenioque oratori in genere neceſſario loquitur. Has enim ipſas oratoris virtutes cum paſſim commemorat, tum variis dicendi formis ſignificauit. Sic in Bruto Cap. 68. *tardus in excogitando*, opponitur *acutiori*. Mox L. Torquatus *in exiſtimando prudens* appellatur, et Cn. Pompeius ibidem dicitur *rem prudenter vidiſſe*. Nec multo poſt ſolum *acumen* pro ſollertia excogitandi vel inueniendi ponitur. Cap. 70. *non hebes in cauſis* Pontidius dicitur, et Meſſala *non inops*, vt Graeci εὔπορον dicere conſueuerunt.

Fuerunt etiam Rhetores Latini, inprimis Graecorum diſciplinam ſecuti, qui ante inuentionem requirerent *intellectionem*, quod cauſa propoſita intelligere debeamus, cuiusmodi cauſa ſit, deinde demum inuenire, quae apta ſint cauſae etc. In eorum numero eſt Sulpicius Victor, Zoilum Rhetorem ſecutus, in Inſtitt. Oratt. pag. 242. ed. Pith. vid. quae e Scholiaſte in Aphthon. in Lex. gr. techn. ad voc. εὕρεσις laudauimus.

Inuerſio.

Graec. ἀλληγορία, interpretante quidem Quintil. 8, 6. 44. aliud verbis, aliud ſenſu oſtendit, ac interim etiam contrarium; vt cum Horatius Od. 1, 14. *nauim* pro republica, *fluctuum tempeſtates* pro bellis ciuilibus,

 portum

portum pro pace et concordia dicit. Non temere Quintilianum illo modo interpretatum esse, vel inde intelligi possit, quod Lucretius etiam Lib. 1, 643. *verba inuersa* appellat, veluti ἀλληγορέμενα, vel altius translata, audacius immutata a recto et proprio sensu, vnde obscuritatem trahant. Sermo est Lucretio de Heraclito, qui in Physicis obscura dictione vsus fuerit, ex ea re σκοτεινὸς vocatus:

> Omnia enim stolidi magis admirantur, amantque
> *Inuersis* quae sub *verbis* latitantia cernunt:
> Veraque constituunt, quae belle tangere possunt
> Aures, et lepido quae sunt fucata sonore.

In ea custodiendum inprimis est, vt, quo ex genere coeperis translationes, hoc desinas. cf. voc. *translatio*, et *imitatio*. Est et in exemplis allegoria, si nempe ita ponantur, vt ratio historiae non exprimatur, sed ea est obscurior, et *aenigma* dicitur. In altero genere, quo contraria ostenduntur, *ironia* est, vel *illusio*, quae aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natura. Alias allegoriae species enumerat e Graecis εὐφημισμὸν, ἀστεϊσμὸν, σαρκασμὸν, ἀντίφρασιν, παροιμίαν; quamuis alios esse fatetur, qui hos tropos esse, non allegoriae species existiment, quoniam allegoria obscurior sit, in his autem aperte appareat, quid velimus. Addunt et μυκτηρισμὸν h. e. simulatum quidem, sed non latentem derisum. cf. Charis. Lib. 4. p. 247. in Grammat. Putsch. et ibid. Diomed. Lib. 2. p. 457. sq. — Alia est *inuersio verborum*, risui faciendo apta, cuius exemplum attulit Cic. de Or. 2, 65 vbi diserte et ab immutatione s. allegoria, et a translatione verbi distinguitur.

Iocatio.

Sic Auctori Herenn. 3, 13. dicitur *oratio, quae ex aliqua re risum pudentem et liberalem potest comparare; der launige scherzhafte Ton im Vortrage.* Sermo ibi est de voce et pronuntiatione oratoria, quae non *contentionem* sed *sermonem*, h. e. *orationem tranquillam et sedatam habeat*. vid. voc. *Sermo*. Vlterius, quomodo vocem in *iocatione* illa comparare debeamus, Cap. 14. his verbis explicat: *sin erit sermo in iocatione, leniter tremebunda voce, cum parua significatione risus, sine vlla*

ulla suspicione mimicae cachinnationis leniter oportebit a sermone serio torquere ad liberalem iocum vocem.

Iocus.

Genus illud dicendi, quod cum venustate et suauitate risum mouet, habetque partes, et veluti affectiones quasdam, facetias, leporem, salem, festiuitatem, hilaritatem. v. Cic. Orat. 2, 54. De risu et ridiculo sequitur vberior disputatio Cap. 58. sqq. Ibi duo genera facetiarum commemorantur, quorum vnum *re*, alterum *dicto* tractatur. Prius proprium est perpetuarum facetiarum, in quibus describuntur hominum mores, et ita effinguntur, vt aut re narrata, quales sint, intelligantur, aut imitatione breui iniecta, in aliquo insigni ad irridendum vitio reperiantur. In *dicto* autem ridiculum est id, quod verbi aut sententiae quodam acumine mouetur. Quod, quibuscunque verbis dixeris, facetum tamen est, *re* continetur: quod autem mutatis verbis salem amittit, in verbis habet leporem omnem. cf. Or. 26. et Quintil. 6, 3. vbi *risus* et *ioci* vim et suauitatem in duabus rebus positam dicit, natura, et occasione. Ad eandem de ioco et facetiis materiem pertinet, quod Latini dicunt *commode, breuiter, acute*, et *hilare* dicere: quae coniunxit omnia Cic. Or. 2, 84. vt *commode* et *facete* in Verrin. IV, 43.

Iracundia.

Graecorum ἀγανάκτησις, figura eloc. apud Cic. Or. 3, 53.

Irrationalis.

Quam Graeci ἄλογον τριβὴν vocarunt, Quintilianus 10, 7. 11. *vsum irrationalem* interpretatus est, habitum quendam, *quo manus in scribendo decurrit, quo oculi simul in lectione versus, flexusque eorum, et transitus intuentur, et ante sequentia vident, quam priora dixerunt; die Routine, die sich auf lange Uebung gründet.* In ea re nempe nec ars nec ratio cernitur, sed naturali quodam membrorum impetu omnia fieri videntur. cf. Cic. Orat. 2, 30. vbi eiusdem rei quaedam vestigia notat: *„neque enim,* inquit, *quoties verbum aliquod est scribendum nobis, toties eius verbi literae sunt cogitatione conquirendae."*

Irruere.

Cicero in Bruto 79. vbi translationes et metaphoras apte et cum virtute a Calidio oratore adhibitas laudat, ita hanc laudem enuntiat: „non propria verba rerum, sed plerumque translata, ita tamen, vt ea non *irruisse* in alienum locum, sed *immigrasse* in suum diceres.“ Quibus verbis naturalis quaedam simplicitas notatur, qua in transferendis rebus vtimur, *die natürliche, leichte, ungezwungene Metapher.* Luculentius etiam Lib. 3. de Orat. Cap. 41. verecunda, inquit, debet esse translatio, vt *deducta* in alienum locum, non *irruisse*, atque vt *precario*, non *vi*, venisse videatur.

Iteratio.

Figura elocutionis, inter lumina orationis commemorata Cicer. Or. 3, 53. haud dubie eadem est, quam Graeci παλιλογίαν dixere, vel etiam πλοκὴν vel ἐπίζευξιν, non continuam, sed interiectis vocibus interruptam, quam in mente habuisse videtur Cic. Or. 39. vbi *iterari verba* notat. Aquila autem Rom. p. 19. inter πλοκὴν, quam *copulationem* appellat, et inter παλιλλογίαν, quam *iterationem* interpretatur, hoc discrimen ponit, quod illa repetito verbo aut nomine diuersa velit intelligi; haec autem idem quod significetur efficere vehementius. Itaque illa ad sensum, haec ad affectum potius pertinet. Strebaeus tamen ἐπανάληψιν quandam, s. dictorum repetitionem intelligit, simulque putat eo referri posse frequentationem, quae rem eandem aliis et aliis verbis saepius inculcat. Iul. Rufinian. p. 31. *iterationem*, s. παλιλογίαν vocat, cum verbum, quod in prima sententia est vltimum, in sequente fit primum; quae et ἀναστροφὴ dicitur. Vnde Hermogeni κλῖμαξ dicitur esse πλεονάζουσα ἀναστροφή. Quintilianus 8, 3. 50. *eiusdem verbi aut sermonis iterationem* interpretatur, quam Graeci ταυτολογίαν dixerint, hoc Ciceronis exemplo vsus: *non solum igitur illud iudicium iudicii simile, iudices, non fuit.* In quod vitium Ciceronem, *securum tam paruae obseruationis*, incidisse censet. Ibidem notat interim eandem mutato nomine ἐπανάληψιν dici. Haec autem, ex mente quidem Demetr. de Eloc. §. 196. est eiusdem coniunctionis (συνδέσμου) illatio in illis orationis partibus, quae bene longo internallo post inferuntur, vt si Cicero haec pro Archia dicit:

„Quo-

„Quoties ego hunc Archiam vidi, iudices, — vtar enim vestra benignitate, quoniam me in hoc nouo dicendi genere tam diligenter attenditis — quoties ego hunc vidi, cum literam scripsisset nullam“ etc.

Iudicatio.

Auctori Herenn. 1, 16. *iudicatio* dicitur *quaestio iudicii, quae ex ratione defensionis, et ex firmamento accusationis nascitur*, gr. τὸ κρινόμενον. Eadem *disceptatio* vocatur in Partit. Or. 30. in qua, quid veniat in iudicium, et de quo disceptetur, quaeritur. Cicero de Inuent. 1, 13. „*Iudicatio est*, inquit, *quae ex infirmatione et confirmatione rationis*, seu, vt mox dicit, *ex rationis* (τοῦ αἰτίου) *deductione nascitur controuersia*, hoc modo: *rectumne fuerit, ab Oreste matrem occidi, cum illa Orestis patrem occidisset.* Illa autem Ciceronis definitio mihi videtur hoc modo corrigenda esse: *Iudicatio est, quae ex ratione et infirmatione rationis nascitur controuersia.* Hic sensus et necessarius est propter sequens exemplum, quo nihil nisi primum *ratio*, deinde *deductio rationis* h. e. infirmatio eius continetur: et confirmatur loco simillimo Lib. 2, 37. vbi diserte *rationibus et infirmationibus rationum supponendis ad iudicationem perueniri* dicitur. Aliud exemplum, vnde vis iudicationis intelligi possit, vid. Lib. 2, 17. Hae iudicationes in omnibus constitutionibus ad hunc modum reperiuntur, praeter coniecturalem, in qua, quia ratio non est, (factum enim non conceditur) non potest ex deductione rationis nasci iudicatio. Ceterum haec ipsa *deductio* rationis, apud Ciceronem non, vt Gesnerus in Thesauro explicauit, *declarationem* rationis significat, quod nullum plane sensum habet, sed potius *diminutionem*, vel *infirmationem*. Nam haec ipsius Ciceronis in loco parallelo et simili Lib. 2, 17. quem laudauimus, explicatio est. Metaphora ducta ab aquis, quae cum in riuos *deducuntur*, vel deriuantur, eo ipso minuuntur, pristinasque vires amittunt. Neque igitur in hoc loco verba arithmetica sunt, vt existimabat Patruus meus, inductus in hanc opinionem haud dubie vocabulo *rationis*, cuius tamen nunc non arithmetica, sed logica vis est. Nam totius sententiae hic sensus erit: *die Iudication entspringt aus der Widerlegung und Niederschlagung des vom Beklagten vor-*

P 4 *gebrach-*

gebrachten Beschönigungs - oder Entschuldigungsgrundes.
In Topicis Cap. 25. ita censet: *quae ex statu contentio efficitur, eam Graeci κρινόμενον vocant: mihi placet id, quoniam quidem ad te scribo, qua de re agitur, vocari.* Haec omnia e Cicerone repetit Quintilianus 3, 11. notans in his secum Ciceronem dissensisse. Deinde haec addit: „Verius igitur et breuius, qui statum et continens, et *iudicationem* idem esse voluerunt: *continens* autem id esse, quo sublato lis esse non possit." cf. Georg. Trapez. Lib. 1. Rhet. p. 12. e quo haec inprimis notanda sunt: „Quatuor, inquit, sunt, quae bene considerata totam causam ita tibi aperiant, vt, quid dicendum, et quo ordine dicendum sit, facillime teneas: *intentio, depulsio, ratio, firmamentum*, quorum duo priora statum, posteriora duo *iudicationem* constituunt." Et cum *iudicationis* et *propositionis* quaedam similitudo sit, Trapezuntius vtriusque discrimen ita definit: *propositio* summam totius negotii plerumque solam, *iudicatio* cum rationibus continet."

Iudicatum.

In probabili argumentatione, *iudicatum* dicitur, res assensione aut auctoritate aut iudicii alicuius, aut aliquorum comprobata. vid. Cic. Inuent. 1, 30. et Lib. 2, 22. iuris quaedam genera consuetudine facta appellat, pactum, par, *iudicatum, de quo iam ante sententia alicuius aut aliquorum constitutum est.* cf. voc. *Approbatio.* Quintilianus 5, 11. 36. tradit nonnullos, praeeuntibus Graecis, qui κρίσεις dicant, *iudicia* et *iudicationes* vocare, si quid ita visum gentibus, populis, sapientibus viris, claris ciuibus, illustribus poetis, referri possit. Vulgo haec *auctoritas* appellatur, quam ille subinde extrinsecus ad causam adhiberi notat.

Iudicialis.

Iudicialis dicendi generis, haec est vulgaris Rhetorum definitio, vt positum sit in controuersia, habeatque accusationem aut petitionem cum defensione. Sic Auct. Herenn. 1, 2. cf. Cic. Inuent. 1, 5. et 2, 4. vbi, *in iudiciis*, inquit, *quid aequum sit, quaeritur.* Quam quidem rationem fortasse secutus Anaximenes, teste Quintil. 3, 5. 9. praeter accusationem et defensionem, etiam *disquisitionem* iudiciali generi subiecit, quod τὸ ἐξεταστι-

ἀντιθετικὸν dicunt. De hoc genere iudiciali latius disputat Quintil. 3, 9. vbi officia duplicia commemorat, *intentionis* et *depulsionis*, partes autem quinque, prooemium, narrationem, probationem, refutationem, perorationem. cf. Lex. gr. techn. voc. δικανικόν. Idem genus iudiciale est, quod *litem* appellat Cic. Or. 3, 28. vbi tradit philosophos Academicos caussam aut controversiam (ὑπόθεσιν) tribus rebus definire, *lite*, deliberatione, laudatione: quae frequentius tria caussarum genera dicuntur.

Iunctura.

Haec Quintiliano est pars compositionis, quae in *verbis*, *incisis*, *membris* et *periodis* recte iunctis et nexis cernatur, vid. Lib. 9, 4. 32. cf. Cic. Or. 3, 43. Itaque etiam *iuncta* oratio a Cic. l. c. opponitur *hiulcae*, quoniam prior illa virtus ex apta collocatione proficiscitur. *Verba* autem *iuncta* in Orat. 56. *simplicibus* opponuntur.

Iuridicialis.

Huius vocabuli vis et vsus maxime in disciplina Rhetorica de constitutionibus seu statibus dominatur. Itaque *iuridicialis constitutio* dicitur, cum factum convenit, sed iure an iniuria factum sit, quaeritur; eiusque constitutionis partes sunt duae, quarum vna *absoluta*, altera *assumtiua* nominatur. Sic Auctor Herenn. 1, 14. vbi *absoluta* dicitur, cum id ipsum, quod factum est, vt aliud nihil foris assumatur, recte factum esse statuamus: *assumtiua* autem, cum per se defensio infirma est, sed *assumta extraria re* comprobatur. cf. Lib. 2, 15. vbi nonnulla horum momentorum iisdem fere verbis repetuntur. — Ciceronis de Inuent. 1, 11. haec disciplina est: „*Iuridicialis* constitutio est pars constitutionis *generalis*, in eaque aequi et iniqui natura, praemii aut poenae ratio quaeritur. Ipsa rursus in duas partes distribuitur, *absolutam* et *assumtiuam*. *Absoluta* est, quae ipsa in se continet iuris et iniuriae quaestionem; *assumtiua*, quae ipsa ex se nihil firmi dat ad recusationem, foris autem aliquid defensionis assumit. Eius partes sunt: *concessio*, *remotio criminis*, *relatio criminis*, *comparatio*, Graec. *συγγνώμη*, *μετάστασις*, *ἀντέγκλημα*, et *συλλογισμός*, de quibus singulis

 vid.

vid. Lex. gr. technol. — cf. Cic. Inu. Lib. 2, 23. vbi huius generis partes ex instituto explicantur. In Topicis Cap. 21. quaestio, *quale sit*, iuris et iniuriae distinctione, explicatur. Haec nempe sunt elementa illius status, quem alii *generalem*, alii *qualitatis*, alii *iuridicialem* dixerunt, magis verbis, quam re a se inuicem discrepantes. — Eadem Quintiliani 7, 4. distributio est *qualitatis*, in *absolutam*, (gr. ἀντιληπτικὴν) qua ipsum factum, quod obiicitur, dicimus honestum esse, et *assumtiuam* (gr. προσληπτικὴν de qua vid. supr. in voc. *assumtiuus*) in qua factum per se improbabile assumtis extrinsecus auxiliis tuemur. Haec auxilia sunt 1) si crimen causa facti tuemur, vel, si defensionem ex causis facti ducimus, quod ἀντέγκλημα dicitur Graecis, Latinis *relatio criminis*. 2) si crimen in alium *transferamus*, gr. μετάθεσις αἰτίας et μετάστασις quoniam crimen vel in personam vel in rem transferri potest. vid. *translatio criminis*. 3) si culpam *minuamus*, quod genus defensionis Quintiliano dicitur *status quantitatis*, gr. πηλικότης, de quo vid. quae ad voc. *quantitas* notauimus. 4) *deprecatio*, s. συγγνώμη, de qua etiam separatim dictum est. Huc et pertinet praeceptum Antonii apud Cic. Orat. 2, 25. „*Iure omnia defenduntur, quae sunt eius generis, vt aut oportuerit, aut licuerit, aut necesse fuerit, aut imprudentia, aut casu facta esse videantur.*

Iuuenilis. vid. *Puerilis.*

L.

Lacerti.

Lacerti, cum oratori tribuuntur, vis quaedam in dicendo notatur, cui tenuitas et subtilitas contraria est. Cicero in Bruto 17. de Lysia: „Habet certos sui studiosos, qui non tam habitus corporis opimos, quam *gracilitates* consectentur; quos, valitudo modo bona sit, *tenuitas* ipsa delectat: quanquam in Lysia saepe sunt etiam *lacerti*, *sic vt fieri nihil possit valentius.*“ Quid *in lacertis* cogitauerint Rhetores, etiam eo patet, quod *carnem* lacertis opposuerunt, illa speciem quandam granditatis et virium, his autem vires veras et solidas notantes, magis neruorum robore, quod et in gracilitate locum habet, quam succorum abundantia conten-

contentas, quae saepe et in imbecillis esse solet. Sic Quintil. 10, 1. 76. Aeschinem Demosthene pleniorem et grandiori similem dicit, eum tamen *carnis* plus habere, quam *lacertorum*.

L a e s i o.

Fig. eloc. a Cicerone commemorata Or. 3, 53. post conciliationem, et purgationem, quibus *laesio* illa contraria est. Nam vt ad artificium oratoris pertinet, vt conciliet beneuolentiam eorum, qui sibi prodesse possint, ita eiusdem artis esse videbatur, laedere aduersarios, eorumque auctoritatem et fidem minuere. Huius generis formas dicendi artificia potius et machinationes quasdam, quam lumina dixeris orationem illustrantia. Strebaeus ad Cic. l. c. adfert huius figurae exemplum ex oratione pro Roscio Amer. Cap. 2. *Chrysogonus a vobis, iudices, hoc postulat, vt quoniam in alienam pecuniam tam plenam atque praeclaram nullo iure inuaserit: quoniamque ei pecuniae vita S. Roscii obstare atque officere videatur; deleatis ex animo suo suspicionem omnem, metumque tollatis* etc.

L a e t u s.

Admirabilis subtilitas est, qua Quintil. 8, 4. 88. copiae elocutionem ornantis varia genera ita distinguit, vt dicat aliam esse *copiam locupletem*, aliam *floribus laetam*. Illa est, quae veluti *locum explet*, suaque foecunditate et vtilitate ad causam se commendat, et in grauioribus elocutionis partibus et formis ad docendum, ad persuadendum, ad mouendum maxime comparatis cerni videtur: haec *floribus laeta*, quam et Graeci *ἀνθίζουσαν*, vel *ἀνθηρὰν* dixerint, suauitate formarum elocutionis, quas et ipsas *flores* orationis appellarunt, et amoenitate dictionis delectat; vt alia agri frugibus spissi, alia prati floribus vestiti copia, aliaque ex vtraque delectatio esse solet. Quo et illud pertinet, quod Quintilianus 11, 1. 34. nonnulla *laetiora* ex orationis ornatu et affectibus, tristitiae et barbae philosophicae conuenire negat: *lachender, blühender, lebhafter Ausdruck im Contrast gegen den finstern Ernst eines Philosophen*. Vnde Auctor Dial. de corr. Eloq. 21. suorum temporum *laetitiam nitoremque* laudat, et Ciceronis iudicio, quo suae aetatis oratores superauerit,

rit, hoc tribuit, quod *locos quosdam laetiores* inuenerit. — Sine adiunctione autem florum, *laetus* dicitur genere dicendi, ex vbertate quadam, metaphora fere poetica, qua *laetas segetes* Virgilius noto sensu dixit. Itaque Quintil. Lib. 10, 1. 46. Homerus dicitur et *laetus*, et propter contrariam laetitiae illi virtutem, *pressus*, h. e. castigatus, temperatus, vt *premi vites falce* poetae dicunt, quam formulam Gesnerus ad h. l. bene contulit. Deinde Lib. 12, 10. fin. *laetis*, *luxuriosa* opponit vitium nimiae redundantiae habentia, vt Seneca Controu. Lib. 2. praef. de Fabiano: „oratio magis *lasciua*, quam *laeta*.

Lasciuire.

Lasciuire et *lasciuia* cum apud Latinos praecipue dictum esset de animalibus in aliquo qualicunque voluptatis sensu exultantibus, et gestientibus, vel petulanter ludentibus: tum iisdem verbis vsi sunt Rhetores, vt ingeniorum lusus, luxuriemque significarent, qua nonnulli scriptores vel oratores in ornanda expoliendaque oratione modum excedere solebant, fucum et pigmenta, puerilesque figurarum lusus pro vero grauique ornatu, redundantiam effusam pro copia, numeros molles effeminatosque pro concinnitate affectantes. Sic Quintilianus, qui ista metaphora inprimis frequenter vtitur, Lib. 2, 5. 21. sui temporis scriptoribus, *lasciuiae flosculos* exprobrat, praedulce quoddam dicendi genus, et puerilibus ingeniis hoc gratius, quo propius est, opponens antiquiorum virilem vim ingenii, grauioremque orationis cultum. cf. Gell. N. A. 12, 2. Hanc alibi Lib. 4, 1. recentiorum temporum *lasciuionem* appellat. Et Cap. 2, 77. frigidam puerilemque in scholis affectationem dicit, vt transitus efficiat aliquam sententiam, et huius praestigiae plausum petat: eoque genere *lasciuire* Ouidium in Metamorphosi. cf. Lib. 10, 1. 93. vbi omne de Ouidio iudicium in eo absoluit, vt *lasciuiorem* appellet, eundemque mox dicat *ingenio indulgere*, quam temperare maluisse: qui istius nempe lasciuiae fons est. Sic apud Gellium N. A. 4, 20. aliquis *intempestiue lasciuire* dicitur vt apud nos: *zur Unzeit den Witzling machen, am unrechten Orte witzeln.* Nempe cum Censor de vxoribus solenne iusiurandum dixisset: *vt tu ex animi tui sententia vxorem habes*, is, qui

qui iurabat, iocabundus, *habeo equidem*, inquit, *sed non hercle ex animi mei sententia.* Porro Quintil. Lib. 9, 4. 142. cum compositionem numerorum effeminatam et eneruem reprehendat, haec addit: „quotidie magis *lasciuimus* syntonorum modis saltitantes:“ de quo loco vid. Salmasius ad Vopisci Carum 19. p. 840. vbi plus aequo numerosam compositionem, rhythmiceque incedentem, quae quasi continua esset, et in eosdem semper iret pedes, similique, vt vocatur, cadentia perpetuo clauderetur, illa formula dicendi, et syntonis illis describi existimat. Libro autem 10, 1. 43. veterum naturalem eloquentiam et robur viris dignum commemorat, eique opponit recentem *lasciuiam* et delicias; quam alio loco Lib. 5, 12. *eloquentiam libidinosam* appellat. —

Graeci, quoniam ingeniorum iuuenilium, et vigore quodam aetatis efferuescentium maxime ista lasciuia et effusa luxuries esse solet, metaphora inde capta, *μειρακιεύεσθαι* dixerunt, quod Latini *luxuriari* et *lasciuire*. vid. quae copiosius disputauimus in Lex. gr. techn. ad voc. *μειρακιῶδες* et *νεαρός*. Nam et idem *νεανιεύεσθαι* dixerunt, vt Horatius *iuuenari*. Ad copiam redundantiamque orationis notandam eadem metaphora *lasciuiendi* vsus est Macrobius Saturn. 5, 1. in loco oppositis illustri: „Oratorum non simplex nec vna natura est: nam hic fluit et redundat, contra ille breuiter et circumcise dicere affectat: tenuis quidam et siccus et sobrius amat quandam dicendi frugalitatem: alius pingui et luculenta et florida oratione *lasciuit.* cf. Seneca Epist. 114. vbi haec inprimis huc pertinent:“ Si disciplina ciuitatis laborauit, et se in delicias dedit, argumentum est luxuriae publicae, *orationis lasciuia.*“ cf. Cresoll. Theatr. Rhet. Lib. 3, 23. pag. 319. seqq.

Latinitas.

Auctori Herenn. 4, 12. *latinitas* est pars elegantiae in elocutione, quae *sermonem purum* conseruat, et *ab omni vitio remotum.* Eodem sensu *ἑλληνισμὸν* Graeci dixerunt. Vitia igitur, quae illa latinitas respuit, sunt soloecismus et barbarismus. Quare Quintil. 8, 1. *latine* et *emendate* loquendi rationem coniunctim laudat. Vtramque virtutem in eo cerni dicit, vt vitentur *peregrina*

grina et *externa*, ita vt verba omnia et vox Vrbis alumnum oleant, oratioque plane Romana videatur, non ciuitate donata. cf. Cic. de Or. 3, 10. 11 et 12. Ibi Cap. 10. omnis disputationis, qua *loquendi elegantiam*, h. e. latine loquendi rationem traditurus sit, has veluti partes et elementa praemittit: *Vt Latine loquamur, non solum videndum est, vt et verba efferamus ea, quae nemo iure reprehendat, et ea sic et casibus et temporibus et genere et numero conseruemus, vt ne quid perturbatum, ac discrepans aut praepositerum sit: sed etiam lingua, et spiritus, et vocis sonus est ipse moderandus.* cf. voc. *Purus.*

Latitudo.

Verborum *latitudinem* Cicero Orat. 2, 22. vastam et agrestem, ore late diducto, pronuntiationem appellat, cui et ibidem *oris prauitatem* iungit. vid. vocc. *Vastus, Pressus,* et quae in Lex. gr. techn. ad πλατύτης notata sunt. cf. Cic. Or. 3, 12.

Lectus.

Lecta verba dicuntur, quae ex delectu exquisito suauitatem, numerum et dignitatem habent: vnde et *elegans* vel *diligens* talis oratio vocatur Cic. Brut. 71. vid. *Electio.*

Legitimus.

Huius verbi vis et vsus in sola Latinorum de statibus vel constitutionibus disciplina dominatur. Itaque Auctori Herenn. 1, 11. *legitima* constitutio causae est, cum in scripto aliquid controuersiae nascitur. Ea diuiditur in partes sex, scriptum et sententiam, contrarias leges, ambiguum, definitionem, translationem, ratiocinationem. Vberius idem Rhetor haec tractat Lib. 2, 9. — Cicero talem constitutionem legitimam nullam habet: sed postquam Lib. 1. de Inu. 13. et Lib. 2. de Inuent. Cap. 40. de quatuor constitutionibus causae exposuerat, singulatim existimat considerandum esse, controuersia in *ratione*, an in *scripto* sit, quam et Graeci στάσιν λογικὴν et νομικὴν dixerunt. In *ratione* nempe versantur tres status illi generales, coniecturalis, finitiuus, et qualitatis. *Scripti* autem controversia est, quae ex scriptionis genere nascitur. Eius genera

genera separata a constitutionibus, quinque sunt 1) de scripto et sententia (gr. ῥητὸν καὶ διάνοια) 2) ex contrariis legibus (ἀντινομία) 3) ambiguum (ἀμφιβολία) 4) ratiocinatiuum (συλλογισμός) 5) definitiuum (ὅρος). Huius controuersiae partes et loci vberius a Cicerone tractantur in sequentibus. In Topicis Cap. 25. cum tria genera definitarum quaestionum, quae accusationem et defensionem haberent, constituisset; *coniecturalem*, *definitiuam*, *iuridicialem*, mox haec addit: „Sed quoniam lege firmius in controuersiis disceptandis nihil esse debet, danda est opera, vt legem adiutricem et testem habeamus. In qua re alii quasi status existunt noui, qui appellantur *legitimae disceptationes*. Tum enim defenditur non id legem dicere, quod adversarius vult, sed aliud. Id autem contingit, cum scriptum ambiguum est, vt duae differentes sententiae accipi possint; tum opponitur scripto voluntas scriptoris, vt quaeratur, verbane plus aut sententia valere debeat: tum legi lex contraria affertur. Ita sunt tria genera, quae controuersiam in omni scripto facere possunt, *ambiguum*, *discrepantia scripti et voluntatis*, et *scripta contraria*." cf. Orat. 34. vbi illa ipsa causarum genera, quae vulgo dicuntur *ratione*, aut *scripto* contineri, vt philosophus ita exprimit, vt dicat *nihil ambigi posse*, *in quo non aut res controuersiam faciat*, *aut verba*: *res*, *aut de vero*, *aut de recto*, *aut de nomine*: *verba aut de ambiguo*, *aut de contrario*. Quintilianus Lib. 7, 6. sqq. quatuor *quaestiones* vel *status legales* exponit 1) scripti et voluntatis 2) contrariarum legum 3) ratiocinationis 4) ambiguitatis. De his separatim suis locis, et in Lex. gr. techn. ad voc. ποιότης, technologiae Graecorum Latinorumque ratio exposita reperietur. Quod autem in his quaestionibus *definitionem* omisit, quam et Cicero adsciuerat et Graeci Rhetores, rationem huius omissionis reddere videtur Cap. 10. vbi *finitionis* et *syllogismi* cognationem explicat. Ibi notat *finitionem* in natura ipsa nominis habere *quaestionem generalem*. Itaque etiam *translationem* omittere poterat, quam cum separatim recepisset Auctor Herenn. sex quaestiones legitimae oriebantur.

Lenis. Lenitas.

Omnis lenitatis, quam Rhetores Latini vel in elocutione vniuersa, vel vocis conformatione et pronun-

tiatione

tiatione oratoria commemorant et commendant, haec duplex vis est, vt aut *remissam*, *sedatam*, *tranquillam*, et vehementia spirituque oratorio vacuam, aut *suauem iucundamque* orationem reddat. Ita collocatione verborum *lenis* oratio fieri dicitur, si verba extrema cum consequentibus primis sic iungamus, vt ne aspere concurrant, neue vastius diducantur, apud Cic. Or. 3, 43. vbi eadem oratio etiam *iuncta*, *cohaerens*, et *aequabiliter fluens* dicitur. Et Auctor Herenn. 1, 7. in exordienda causa seruandum esse praecipit, vt *lenis* sit sermo, h. e. sedata oratio, quae non videatur ex animo affectibus commoto nata, neque spiritum oratorium prodat, sed tranquillo flumine labatur. cf. Cic. Orat. 2, 43. et de Offic. 1, 1. vbi libris philosophicis eadem de causa *aequabile* et temperatum genus dicendi tribuit. Itaque *lenis orator*, si sermo est de genere dicendi, et charactere eloquentiae, erit remissus, sedatus, moderatusque cum in ornando, tum in voce et actione omni. Ei contrarius est orator *acer*, *ornatus*, verborum et actionis genere commotus. Tales Cottam et Hortensium, dissimiles illis in rebus oratores, describit Cic. Brut. 92. priores partes Hortensio tribuens: *acrem enim oratorem*, *incensum*, *et agentem*, *et canorum*, *concursus hominum*, *forique strepitus desiderat*. Talis erat *lenitas* Laelii propria Cic. Or. 3, 7. Talis illa lenitas, quam Cicero in Orat. 16. cum aequabilitate, et puro candidoque genere dicendi iungit, et cui duritatem, seueritatem verborum, moestitiamque orationis opponit. Neque alio sensu *lenitas sine neruis* tribuitur C. Iulio oratori in Bruto 48. de quo antea sic: *orator fuit minime vehemens*, *sed nemo vnquam vrbanitate*, *nemo lepore*, *nemo suauitate conditior*. —

In voce autem *lenitas* est is modus loquendi, qui ea conformatione oris, et pressu et sono oritur, vt suauitas consequatur: *Delikatesse des Tons*, *Reiz und Feinheit in der Aussprache*. Haec lenitas ita comparata est, vt non pendeat ab arte vel ingenio, sed saepe infimis quibusque et indoctissimis propria sit, et in eruditissimis non reperiatur. Sic Cic. Orat. 3, 11. cf. Cap. 57. Hinc est, quod Cic. Brut. 74. *vocis suauitas* et *lenis literarum appellatio* coniunctim laudatur, eique contrarium, *dilatare literas*, *subagreste* quiddam et *subrusticum* commemoratur. Et apud Quintilianum

11,

ii, 3. vbi de naturalibus vocis vitiis et virtutibus sermo est, *lenis* vox, *asperae* opponitur, *Stimme von einem glatten, reinen und angenehmen Tone, im Gegensatze der rauhen, derben, unfeinen Aussprache.* vid. voc. *Candidus.*

Lepos.

Notus *leporis* ille sensus est, quo de elegantia facetiarum, et suauitate iocandi dicitur, ideoque *humanitati* et *vrbanitati* et *hilaritati*, et *ioco* iungi solet, vt Cic. Or. 2, 54. et 67. et Brut. 48. — Exquisitior ratio est, qua, si de actione oratoria sermo est, vniuersalem quandam virtutem significat, in suauitate et dignitate conspicuam. Ita Cic. Brut. 67. de C. Macro: *vox, gestus et actio omnis sine lepore.* Et Cap. 68. de Q. Pompeio Bithynico: „Huius actio non satis commendabat orationem: in hac enim satis erat copiae, in illa autem *leporis* parum: *ein guter Redner und Stylist: aber ein schlechter Akteur oder Gestikulant.* Hinc et Cic. de Or. 3, 46. *suauitas* et *lepos* iungitur, vbi de elocutionis ornatu et concinnitate sermo est, quae vtilitatem et necessitatem secuta sit: *Bildung der Sprache zu einer schönern Form.* cf. Cap. 34. Et Lucretius Lib. 1, 644. declaraturus, quantum homines vulgo suauitati verborum, et elocutionis deliciis tribuant, haec ait:

Veraque constituunt, quae belle tangere possunt
Aureis, et *lepido quae sunt fucata sonore.*

Leuis.

Argumentationis genus *leue*, ideoque vitiosum Cicero de Inuent. 1, 48. sic definit: quod aut post tempus dicitur, aut si perspicue rem turpem leui tegere vult defensione. Prioris formulam hanc ponit: *si in mentem venisset, non commisisset:* posterioris hanc: *Cum te expetebant omnes, florentissimo regno reliqui: nunc desertum ab omnibus summo periclo, sola vt restituam, paro.*

Lex.

Huius vocis vsus τεχνικὸς non nisi in disciplina de statibus reperitur. Nam in *constitutione legitima* dicitur nasci controuersia *ex contrariis legibus*, cum alia

lex iubet aut permittit, alia vetat quippiam fieri. vid. Auct. Herenn. 1, 11. et cf. quae ad voc. *legitimus* diximus. De hac quaestione quam Graeci *ἀντινομίαν* vocarunt, agit Quintilianus Lib. 7, 7. vbi et variae huius quaestionis veluti affectiones et vicissitudines accuratius exponuntur. Lib. 12, 2. 15. ita hunc statum exprimit, vt *nonnulla inter se concurrere* h. e. leges inter se conferri et collidi, dicat. Fortasse et huc pertinet, quod Auctor Herenn. 1, 4. *legem*, pro loco communi de legum seruandarum necessitate accepit. Nam, *si principio vti nolemus*, inquit, *a lege, a scriptura, aut ab aliquo firmissimo nostrae causae adiumento principium capere oportebit.*

Liber.

Libera vox Ciceroni Or. 3, 53. dicitur, quam Graeci *παῤῥησίαν*, et *ἐλευθερίαν* appellarunt. Eius intentio quaedam, et maior gradus ibidem *effrenatio* nominatur. Eam haud dubie cogitauit, cum in Bruto 34. C. Fimbriam, *cum virtute, tum ipso orationis genere liberum* dicit. Nam antea eundem *maledicum, asperum, feruidioremque* dixerat. Haec sine dubio *libertas* est in oratione, quam in Philippo oratore laudat Cic. Brut. 47. Etiam Rutil. Lup. p. 6. *παῤῥησίαν* in figuris commemorat. Sed recte Quintilianus 9, 3. 99. figuram esse negat. *Libera quaestio*, quae sit, vid. in voc. *Quaestio.*

Liberalis.

Liberalis actio, est apta, decens, venusta, sine argutiis, apud Cic. in Bruto 80. *die angemessene, edle, natürliche Action, im Gegensatze der affectirten, outrirten und verkünstelten.* Eodem sensu Quintil. Lib. 11, 3. *liberalem vocem* appellare videtur, virilem illam et naturalem, quae nullis fucata modis, nulla inepta flexione adulteretur, vt interpretatus est Cresollius in Vacc. Autumn. Lib. 3. Cap. 5. p. 472. quomodo Cicero in Offic. 1, 23. praecipit, vt *sit vox distincta pronuntiationis modo*, et *plena succi virilis, vt agrestem et subrusticum fugiat sonum, non vt rhythmum affectet scenicum.* Attamen accuratius locum Quintiliani laudatum intuens, et omnem contextum orationis consulens mihi persuadebam, *liberalem vocem* nunc dici in genere eam, in qua nulla virtus desideretur, quae quidem oratori

tori ad bene dicendum necessaria sit. Principes autem vocis oratoriae virtutes sunt *bonitas et firmitas: eine vollkommene Stimme, wie sie der Redner zu allen Gattungen des Vortrags nöthig hat, worinne Schönheit und Stärke mit Dauerhaftigkeit verbunden ist.* Ita se ipsum Quintilianus explicat: „ne vox quidem, inquit, nisi *liberalis*, actionem habere optimam potest: *bona* enim *firma*que, vt volumus, vti licet: mala vel imbecilla et inhibet multa, et aliqua cogit." In his verbis simul ratio redditur, cur *liberalem* potissimum appellaverit, quae *bonitatis* et *firmitatis* virtutibus instructa sit. Nam, qui nullo vitio vocis, siue naturali, siue contracto, impeditur, is ea re liberum se sentit, is pro lubitu voce, et prouti res ferat aut postulet, vti potest. Iam, quod proprie ad hominem voce vtentem pertinet, ipsi voci tributum est, nota licentia, cuius aliud exemplum ad voc. *frangere* posuimus.

Licentia.

Hanc in figuris, seu exornationibus collocat Auct. Herenn. 4, 36. „Licentia est, inquit, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debemus, tamen aliquid pro iure nostro dicimus, quod eos minime offendat, aut quos ii diligunt, cum in aliquo errato vere reprehendi posse videantur." Deinde hanc exornationem tradit duplici ratione tractari, 1) acrimonia, quae, si nimium fuerit aspera, mitigabitur laude, et 2) assimulatione, quae non indiget mitigationis, propterea quod imitatur licentiam, et sua sponte ad animum auditoris se accommodat. Itaque haec *licentia* ab oratione libera, vel libertate, quam παῤῥησίαν Graeci vocant, ita differre videtur, vt haec sit vera et non simulata vel figurata, illa autem plerumque cum simulatione et adulatione coniuncta. Sic diserte Quintil. 9. 2. 27. „Assimulata, inquit, et arte composita, sine dubio schemata sunt existimanda. Quod idem dictum sit de oratione libera, quam Cornificius *licentiam* vocat, Graeci παῤῥησίαν. Quid enim minus figuratum, quam *vera libertas*. Sed frequenter sub hac facie latet adulatio." Huc pertinet quod Quintil. 8, 6. 55. commemorat, *vituperationis simulatione laudare, concessum esse.* vid. ad h. l. Gesnerus. et cf. Rutil. Lup. de Fig. 2, 18. p. 130. ed. Ruhnk.

Limare. Limatus.

Vtraque vox in eo oratore adhibetur, qui tenue et ſubtile genus dicendi conſectatur, quod minus eſt vehemens et acre, ſed maiorem ſcribentis dicentisque accurationem, elegantiam, prudentiam et acumen prodit, magis in moribus exprimendis, quam affectibus commouendis verſatur, et in minoribus potius cauſis, quam maioribus occupatur. Singuli Ciceronis loci, ni fallor, definitam hanc notionem confirmabunt. Cap. 3. de Opt. gen. dic. Lyſiae *tenuitas* ita commemoratur, vt, quamuis multis in locis is orator grandior ſit, tamen idem et ieiunior dicatur, *quoniam ſe ipſe conſulto ad minutarum cauſarum genera limauerit:* hoc eſt, limata illa ratio dicendi, quae vehementiam, vim, et impetum reſpuit, et in tenui ſubtilique quadam elegantia acquieſcit, Lyſiae propterea ſolennior erat, quod priuatas pleraſque, easque minutas cauſas ſcripſit. Nam illa vis oratoria, et granditas, tenuitati et ſubtilitati oppoſita, in magnis tantum cauſis agendis, et in contentionibus forenſibus dominari ſolet. Itaque a Cicerone Orat. 3, 8. Sulpicius et Cotta, vtroque dicendi genere diuerſi, ita diſtinguuntur: „*Limatus* alter et *ſubtilis*, rem explicans propriis aptisque verbis; haeret in cauſa ſemper, et quid iudici probandum ſit, cum acutiſſime vidit, omiſſis ceteris argumentis, in eo mentem orationemque defigit. Sulpicius autem fortiſſimo quodam animi impetu, pleniſſima et maxima voce, ſumma contentione corporis, et dignitate motus eſt, vt vnus ad dicendum inſtructiſſimus a natura eſſe videatur.“ Ergo, vt omnino limare non niſi artificum eſt, ita in oratione *limanda*, et in *limato* oratore, plus intelligitur artis, quam naturae, plus conſilii et prudentiae, quam ingenii. Idem ex loco luculento patet, qui eſt in Bruto Cap. 24. Ibi cum notaſſet, in hominibus ingenioſis, vehementia quadam animi, et naturali dolore praeditis accidere ſolere, vt melius dicant, quam ſcribant, quoniam vis illa, quae dicentes incendat, plerumque in otio et tranquillitate ſcribendi pereat, haec deinde addit: „quod iis, qui *limatius* dicendi genus conſectantur, accidere non ſolet, propterea, quod prudentia nunquam deficit oratorem, qua ille vtens eodem modo poſſit et ſcribere et dicere: ardor animi non ſemper adeſt, isque cum conſedit, omnis illa vis

et

et quasi flamma oratoris extinguitur." Ex quo loco, *limatum* dicendi genus, vehementi et incitato et ardenti opponi intelligitur, vt Graeci fere τὸ ἰσχνὸν, τὸ ἀφελὲς, τὸ ἀνειμένον et ἁπλοῦν opponere τῷ πολιτικῷ, βιαίῳ, ἐλεγκτικῷ et ἀγωνιστικῷ solent: *die feinere, mit gewählten Kunstaufwand und Ueberlegung gearbeitete Manier des ruhigern, gemäsigtern Schriftstellers oder Redners, im Gegensatze der etwas rauhern, weniger abgeschliffenen und geglätteten Manier des leidenschaftlichen, affectvollen, feurigen Redners.* Hinc plerumque, qui *limatus* dicitur, idem etiam tenuis et subtilis et acutus appellari solet, et arti maxime hoc tribuitur, vt *limet.* cf. Brut. 67. et Orat. 1, 25. de Finib. 3, 12. inprimis autem Or. Cap. 20. vbi tria dicendi genera explicans Cicero, grandiloquis, grauibus vehementibusque opponit tenues, acutos, omnia docentes, et dilucidiora, non ampliora facientes, *subtili quadam et pressa oratione limatos.*

Lineamenta.

Cum in aliis locis Cicero ex arte pingendi metaphoras ad rem oratoriam transferre frequenter soleat, tum *lineamenta*, quae ex pictura lineari oriuntur (*Skizze, Umriß, Contour*) ita coloribus et flori orationis opponit, vt illis significet scriptum eiusmodi, quo res nudae, delineataeque duntaxat, et adumbratae, sine ornatu et copia oratoria tradantur. Locus est in Bruto, vbi, posteaquam Cap. 86. in Catonis scriptis laudasset aliquam formam ingenii (*Spuren, Anlagen eines großen Kopfes*) sed admodum impolitam et rudem, eundemque dixisset nondum suspicantem, quale esset copiose et ornate dicere, quoniam vtraque ratio dicendi post Catonem demum inuenta et vsurpata est, Cap. 87. haec ponit: Voluendi sunt libri aliorum, tum inprimis Catonis: intelliges, nihil illius *lineamentis*, nisi eorum pigmentorum, quae inuenta nondum erant, florem et colorem defuisse: *die Zeichnung, die Skizzirung, welche den hellen großen Kopf und Denker verräth, ist bey Cato trefflich: nur daß ihm das schöne Rednercolorit fehlt.* Sed est alius locus in Orat. Cap. 55. qui subtiliorem fere *lineamentorum* illorum vsum declarat. Ibi Cicero de numero oratorio: „serius, inquit, aliquanto notatus et cognitus, quasi *quandam palaestram et*

extrema lineamenta orationi attulit. Facile intelligimus Ciceronem hoc sibi voluisse: numerum orationi summam perfectionem et venustatem, quae antea deerat, addidisse. Iam in *palaestra* apertus metaphorae fons est. Nam ibi corpora exercitando ad summam, quae in motu et habitu omni esse possit, venustatem finguntur et formantur. cf. Cap. 68. Sed in *extremis lineamentis*, quo Cicero spectauerit, difficilius dictu videtur. Scite quidem Ernestius in Clau. Cic. locum attulit Plinii H. N. 35, 10. vbi Parrhasius in *extremis lineis* palmam adeptus dicitur, quae sit in pictura summa subtilitas; neque ego intercesserim, si quis ex hoc Plinii loco illa Ciceronis extrema lineamenta explicare malit. Sed tamen ex ipsis Ciceronis verbis euinci non potest, eum Parrhasii illas lineas in mente habuisse, cum illa scriberet. Simplicius fortasse fuerit, his *lineamentis extremis* eundem sensum tribuere, quem cogitare solemus, si quem *summam* vel *extremam manum* operi admouisse legimus, vt apud ipsum Cic. Brut. 33. de L. Graccho: *manus extrema* non accedit operibus eius: praeclare inchoata multa, perfecta non recte. Atque, si metaphoram ex arte pictoria vel etiam statuaria sumtam tenemus, quid quaeso in extrema manu pictoris aut sculptoris cogitare possumus, praeter lineamenta quaedam, quibus ille, quae desint in opere, vel expleat, vel si quae supersint, obruat, vel nonnulla leuiter mutet, et quaecunque alia perficiendi et absoluendi operis artificia sint: *die letzten Pinselstriche, das lezte Meißelspiel des Meisters, wodurch das Kunstwerk seine Vollendung erhält.* Similia his postea vidi Strebaeo in mentem venisse, cuius auctoritatem non parui pendendam existimaui. Is igitur in Commentariis ad h. l. haec adnotauit: „*Numerus extrema lineamenta orationi attulit*, hoc est, orationi fusae et veluti in statuam conflatae addidit expolitionem. Quemadmodum fusores puluere detersо, squalore metalli deiecto, extrema ducunt lineamenta: sic oratio natura conflata, sensim deposuit squalorem, tandemque numerum recepit." Haec Strebaeus. — Quicquid sit, *extrema lineamenta addere*, ipsum haud dubie τεχνικὸν fuit; sed ex cuiusnam artis officina id fuerit a Cicerone haustum, pictoriae, statuariae, an fusoriae aliusue, nemo certius ipso Cicerone dixerit.

Liqui-

Liquidus.

Cicero Or. 2, 38. rationem dicendi oratoriam cum Dialectica ita comparat, vt in illa esse dicat genus orationis *liquidum*, *fusum* et *profluens*, in hac exile, aridum, concisum et minutum. Nempe oratoris est, perpetua oratione, eaque concinna, ornata, et copiosa vti; Dialectici autem, qui in disputando, quaerendo et respondendo, et vt Stoici inprimis, paruis contortisque conclusiunculis maxime occupabantur, nihil istorum ornamentorum adhibebant; vnde fiebat oratio exilis et concisa. vid. quae ad vocc. *Dialectica*, et *Exilis* dicta sunt. — In Bruto autem 78. *liquidum* in oratione dicere videtur, quo sit oratio pura. Ibi enim ita de Calidio: „Oratio eius ita *pura* erat, vt nihil *liquidius*."

Locus.

Duo sunt genera *locorum*, quorum vis ex vsu Rhetorum technologico cognoscenda est. Alii enim *loci argumentorum*, alii *loci communes* dicuntur. In priori genere Latini secuti rationem disciplinamque Aristotelis, qui, vt Cicero ait in Orat. 14. *locos* (τόπους enim appellauit) quasi argumentorum notas tradidit, vnde omnis in vtramque partem traheretur oratio. De his locis cum in Lib. 2. de Orat. 30. ex instituto agitur, vbi Cap. 34. *capita*, et *regiones*, intra quas peruestiges, quod quaeras; Cap. 39. *sedes* et *domicilia*, Cap. 41. *notae*; Libro autem 1, 21. *rerum, quae ad dicendum pertineant, fontes* nominantur: tum in Topicis ad Trebatium ex τοῖς τοπικοῖς Aristotelis expressis, vberior institutio reperitur. Ibi Cap. 2. haec sunt: „cum inuestigare aliquod argumentum volumus, *locos* nosse debemus: sic enim appellatae ab Aristotele sunt hae quasi *sedes, e quibus argumenta promuntur*. Sed ex his locis, *in quibus argumenta inclusa sunt*, alii *in eo ipso, de quo agitur, haerent*: alii assumuntur *extrinsecus*. In ipso, tum ex toto, tum ex partibus eius, tum ex nota, tum ex his rebus, quae quodammodo affectae sunt ad id, de quo quaeritur. Hae affectiones cernuntur in coniugatis, genere, forma, similitudine, antecedentibus, consequentibus, repugnantibus, caussis, effectis, comparatione maiorum, minorum aut parium. *Extrinsecus* autem dicuntur argumenta assumi, cum maxime

ex auctoritate ducuntur; Graecisque eae argumentationes dictae sunt ἄτεχνοι, artis expertes; quo pertinet v. c. testimonium. His igitur locis, Cicero inquit ibidem Cap. 4. tanquam *elementis* quibusdam (nam Aristoteles τὰ στοιχεῖα dixerat, de quibus vid. Lex. gr. techn.) *ad omne argumentum reperiendum demonstratio datur.* In Partit. Or. Cap. 2. locos illos vel *insitos*, vel *assumtos* et *remotos* appellat, verba varians, rem seruans, vt saepe fieri a Cicerone vbertatis et varietatis causa solet.

Quintilianus 5, 10. 20. „*Locos* appello, inquit, sedes argumentorum, in quibus latent, et ex quibus sunt petenda. Nam non omne argumentum vndique venit, ideoque non passim quaerendum est. Argumenta ducenda sunt 1) a *persona*, in qua considerari potest, genus, natio, aetas, patria, sexus, educatio, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, victus, studia, ante acta vel dicta, commotio, h. e. temporarius animi motus, consilia, nomen. 2) a *rebus*, vbi quaeritur, vbi, quando, quomodo, per quae facta sint quaeque: ergo a causis, locis, tempore, facultatibus, modo, finitione, genere, specie, differentibus, propriis, remotione, diuisione, initio, incrementis, summa, similibus, dissimilibus, pugnantibus, consequentibus, efficientibus, effectis, euentis, iugatis, comparatione, quae iterum in plures diducitur species. Ducuntur etiam argumenta, non ex confessis solum, sed et a fictis, quae Graeci dicunt καθ᾽ ὑπόθεσιν, de quibus vid. Lex. gr. techn.

De *locis* autem *communibus* Cicero Or. 3, 27. haec notat: „Loci illi, qui quanquam proprii causarum, et inhaerentes in earum neruis esse debent, tamen quia de vniuersa re tractari solent, *communes* a veteribus nominati sunt: quorum partim habent vitiorum et peccatorum acrem quandam cum amplificatione incusationem, aut querelam, contra quam dici nihil solet, nec potest, vt in depeculatorem, in proditorem, in parricidam: alii autem habent deprecationem aut miserationem: alii vero ancipites disputationes, in quibus de vniuerso genere in vtramque partem disseri copiose licet." In Bruto Cap. 12. tradit Protagoram scripsisse *rerum illustrium disputationes*, quae suo tempore *communes loci* appellentur. cf. Quintil. 3, 1. Idem tamen

Lib.

Lib. 5, 1. *locos communes* dixisse videtur, sedes illas argumentorum, quos τόπυς Aristoteles dixerat. cf. Cic. de Inuent. 2, 15. vbi notanda sunt inprimis, quae de argumentationum et locorum communium tractandorum discrimine praecipit: *Omnes loci communes ex iisdem praeceptis sumuntur, quibus ceterae argumentationes: sed illae tenuius, et acutius et subtilius tractantur; hi autem grauius et ornatius, et cum verbis, tum etiam sententiis excellentibus. In illis enim finis est, ut id quod dicitur, verum esse videatur: in his, tametsi hoc quoque videri oportet; tamen finis est amplitudo;* et Quintil. 2, 1. 11. et 4, 22. vbi ad vitia *communes locos* restringit, iisque Theses opponit, quae ex rerum comparatione sumantur, vt, *rusticane vita, an vrbana potior? iurisperiti, an militaris viri laus maior?* — Georg. Trapez. Rhet. Lib. 1, p. 16. „*Communis locus* est, inquit, qui ab his, quae aut antecedunt, aut consequuntur rem, aut quae in gestione negotii sunt, vel augent peccati atrocitatem, vel conquestione misericordiam captat. *Communis* ideo appellatus est, quia, quamvis contra hunc vel illum dici videatur, tamen ad vniversos eiusdem criminis reos efferatur necesse est.“

Loquacitas.

Loquacitas, quae sit, et quibus veluti signis se ostendat, bene descripsit Quintil. 8, 2. 17. „Est in quibusdam, inquit, *turba inanium verborum*, qui dum communem loquendi morem reformidant, ducti specie nitoris, *circumeunt omnia copiosa loquacitate, quae dicere volunt:* ipsam denique illam seriem cum alia simili iungentes, miscentesque, vltra quam spiritus durare possit, extendit.“ Hinc affinis est μακρολογία Graecorum, h. e. longior, quam oporteat sermo, vt interpretatur Quintil. l. c. Cap. 3, 53. Luculentae etiam inprimis metaphorae sunt, quibus Gellius N. A. 1, 15. futiles locutores describit, qui *nullo pondere rerum innixi verbis tumidis et lapsantibus diffluunt.* Totus iste locus plenus est et notarum, quae loquacitatem insigniant, et metaphorarum, quae istud orationis vitium acrioribus coloribus depingant.

Lumen.

Lumina, quibus oratio distinguitur, figurae illae et exornationes dicuntur, quibus dignitas et pulcritudo orationi conciliatur. Auctor Herenn. 4, 23. cum de

 vitio

vitio, ex crebro figurarum quarundam vſu, expoſuiſſet, *ſi raro*, inquit, *has interſeremus exornationes, et in tota cauſa varie diſpergemus, commode* luminibus *diſtinctis illuſtrabimus orationem.* Itaque Cic. Or. 3. Cap. 6. quem verborum *ornatum* dixerat, mox *lucem* appellat, ibidemque orationem *ornare* et *illuminare*, vt ſynonyma coniunctim dicit. cf. Cap. 25. vbi verborum et ſententiarum flores, inſignia quaedam et *lumina* orationis eſſe dicuntur. Capite autem 52. cum docuiſſet, *luminibus* quaſi diſtinguendam et frequentandam orationem eſſe ſententiarum et verborum, ſequitur longus talium luminum recenſus, quae alias figurae, *σχήματα* Graecis dicuntur. vid. Cic. Brut. 79. et cf. Iſocratis Panath. p. 684. ed. Wolf. vbi *ἰδέας τὰς ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλάμπουσας* appellat. In Oratore autem Cap. 39. de vi ornandi, quam figurae praeſtent, ita diſputat: „Sunt ſimilia iis, quae in amplo ornatu ſcenae, aut fori appellantur inſignia: non quod ſola ornent, ſed quod excellant. Eadem ratio eſt horum, quae ſunt orationis *lumina*, et quodammodo inſignia etc. — Quintilianus etiam Lib. 8, 4. *lumina* orationis, ſententias inſignes appellat, quibus oratio diſtinguatur, vt veluti oculi ſint eloquentiae, qui vt non ſunt per totum corpus ſparſi, ita et illa lumina rara eſſe oporteat. Gellius autem N. A. 10, 3. loco Ciceronis ornato inſignibus dicendi formis, *lucem*, et amoenitatem, et verborum modificationem tribuit, eique Gracchi orationem opponit, vmbram et colorem quaſi opacae vetuſtatis habentem, eandemque incomtam et breuem et non operoſam.

Propria vero vocis ſignificatio ſeruatur in aliis locis, in quibus *lumen* orationi tribuitur, cum eſt plana, dilucida, vt ex ea res ipſae cognoſci et intelligi poſſint, eique contraria *obſcuritas*, vel *tenebrae* commemorantur: quo ſenſu et *τὸ φῶς* a Graecis dictum in Lex. gr. techn. docuimus. cf. Cic. 3, 13. et 40. et inprimis Cap. 5. „Cum omnis ex re atque verbis conſtet oratio, neque verba ſedem habere poſſunt, ſi rem ſubtraxeris, neque res *lumen*, ſi verba ſemoueris.“

M.

Magnificentia.

Graecis *μεγαλοπρέπεια* dicta, eſt, qua ſe ſupra modum tollit oratio, definiente Quintil. 4, 2. 61. vbi negat

gat hanc orationis virtutem in narratione locum habere, quoniam multae causae sint, in quibus confitendum, excusandum, submittendumque sit, a quibus omnibus aliena sit magnificentia. Nempe cum confitemur peccata, vel excusamus, rei natura postulat, vt mollior, sollicita et verecunda sit oratio nostra. Ergo in magnificentiam non nisi grauitas et confidentia et audacia quaedam cadit, quam et rebus et verbis declaremus. vid. *Sublimis*.

Magnitudo.

Huius vocabuli vsus τεχνικὸς apud Latinos non nisi in ea disciplinae rhetoricae parte reperitur, quae de vocis humanae et pronuntiationis virtutibus exponit. Illi igitur, vt Graeci τὸ μέγεθος, ita *magnitudinem* voci tribuerunt, quae robore naturali instructa esset, *eine starke, kraftvolle Stimme*. Sic Auct. Herenn. 3, 11. vbi figura vocis in tres partes diuiditur, *magnitudinem*, firmitudinem, et mollitudinem. *Magnitudinem vocis*, inquit, *maxime comparat natura; nonnihil adauget, sed maxime conseruat cura*. Eodem sensu Cicero de Orat. 3, 8. in Sulpicio plenissimam et *maximam* vocem laudat; eique adeo contrariam, quae sit exilis et debilis, *paruam* dicit Lib. 3. de Or. Cap. 57. cf. Cap. 56. et 57. et Brut. 66. vid. Lex. gr. techn. in voc. μέγεθος. — Eandem *vocis felicitatem* appellat in Trachallo oratore Quintilianus 10, 1. 119. coll. 12, 5, 6. vbi illam ita describit, vt appareat summam magnitudinem et robur notari. Libro tamen 11, 3. 40. a *magna* voce, *beatam* distinguit. vid. voc. *beatus*.

Malus.

Mala definitio, in argumentando quae adhibeatur, Ciceroni Inuent. 1, 49. dicitur, quae aut communia describit, aut falsum quiddam dicit, aut aliquid non graue nec magnum continens. *Mala* verba, quae essent, ad voc. *bonus* notauimus.

Manifestus.

Quintilianus 1, 6. 38. praecipit, verba a vetustate repetita, vt neque crebra sint, neque *manifesta*, quia nihil odiosius sit affectatione. Itaque *manifesta* nunc dicuntur, quae studio quaeruntur, et ostenduntur. Simili

mili ſenſu Cicero paſſim *aperta* reprehendit. Haec etiam *confeſſa* dicit Quintil. 8. 3. 13. vbi praecipit, in cauſis veris, et orationibus forenſibus ornatus ne ſit *confeſſus*, h. e. affectatus, ſtudio quaeſitus, et ad oſtentationem comparatus. Deinde *manifeſta* etiam dicuntur, quae Graecis τὰ ἐναργῆ, tanta perſpicuitate explicata et deſcripta, vt veluti in ſenſus et oculos incurrant. v. Quintil. 8. 3. 70.

Maturitas.

In maturitate cum abſolutionis cuiusdam et perfectionis notio ineſſet, Rhetores hanc metaphoram arripuerunt, vt *maturitatem* iis ſcriptoribus tribuerent, qui in ſumma grauitate et ceteris dicendi virtutibus, ſeſe ita liberos praeſtarent a vitiis propinquis, vt nec in vbertate et copia nimis exultarent, nec in ſubtilitate exiles eſſent, nec in lepore ſcurriles, nec in diligentia moleſti, ſed in omni genere orationis artis ſuae quandam firmitatem et vſus confidentiam declararent: *feſte, ſolide, mit Gewiſsheit und bewährter Erfahrung arbeitende Künſtler in der Beredtſamkeit, die vermöge dieſer Feſtigkeit alle die Klippen glücklich zu vermeiden im Stande ſind, an welchen weniger geübte und vollendete Künſtler anſtoſsen und ſcheitern.* Duo inprimis loca ſunt Macrobii et Ciceronis, vnde, quid in illo vocabulo veteres illi cogitauerint, collatione facta intelligi poſſit. Macrobius Saturn. 5, 1. „Sunt praeterea, inquit, ſtili dicendi duo, diſpari moralitate diuerſi. Vnus eſt *maturus* et *grauis*, qualis L. Craſſo adſignatur: alter huic contrarius, ardens et erectus et infenſus, quali vſus Antonius. „Iam de eodem Craſſo Ciceronem audiamus in Bruto Cap. 38. „Equidem, inquit, quanquam Antonio tantum tribuo, quantum ſupra dixi, tamen Craſſo nihil ſtatuo fieri potuiſſe *perfectius*. Erat ſumma grauitas: erat cum grauitate iunctus facetiarum et vrbanitatis oratorius, non ſcurrilis lepos; latine loquendi accurata, et ſine moleſtia diligens elegantia.“ Itaque et Auctor Dial. de corr. Eloq. Cap. 26. in Craſſo *maturitatem* laudat. Et Quintil. 12, 10. 11. Afro *maturitatem* tribuit. cf. Plin. Lib. 4. epiſt. 22. vbi itidem *mature* et *grauiter* iuncta reperies.

Medio-

Mediocris.

Figura mediocris (μέσος χαρακτὴρ, ἡ μεσότης) Auctori Herenn. 4, 5. est illud genus elocutionis, quod constat ex humiliore, neque tamen ex infima et peruulgatissima verborum dignitate. *Modicum* genus orationis appellat Cic. Or. 21. quoniam inter subtilitatem et vehementiam oratoriam, mediam quandam viam tenet, maximeque in delectando inest. Talis mediocritatis imaginem describit Cap. 27. in cuius fine haec addit: *hoc totum e Sophistarum fontibus defluxit in forum, sed spretum a subtilibus, repulsum a grauibus, in ea, de qua loquor, mediocritate consedit.* Eius generis descriptio vniuersa illo in loco haec est: „Vberius est aliud, aliquantoque robustius, quam hoc humile, de quo dictum est: summissiusque autem, quam illud amplissimum. Hoc in genere, neruorum vel minimum, suauitatis autem est quam plurimum. Est enim plenius, quam hoc enucleatum, quam autem illud ornatum copiosumque, summissius. Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, plurimumque est, in hac orationis forma, suauitatis." Itaque etiam *temperatum* hoc genus dicendi aliis in locis Rhetores dicere solent; et Cicero quidem l. c. Cap. 27. cf. Cur. Fortunat. Rhet. p. 73. vbi huic *medio* generi contrarium facit *tepidum* ac *dissolutum*, hoc est, veluti *eneruе.* Haud dubium videtur, in *tepido* eandem metaphorae vim esse, quam nos sequimur, cum de similis vitii rebus aut hominibus dicimus: *sie sind weder kalt noch warm.* Itaque eandem metaphoram secutus Auctor Dial. de corr. Eloq. Cap. 21. Bruti libris quibusdam *lentitudinem* et *teporem* tribuit: vbi Schulzius recte *teporem* ita explicat, vt nulla vis, nullus calor affectus orationi inesse, oratio raro incalescere, significetur. Sic Quintil. 6, 1. 44. de lacrymis mouendis, „vt est longe valentissimus, inquit, hic, cum inualuit, affectus, ita, si nihil efficit, *tepet.*" Gellius N. A. 7, 14. sine metaphora, iis, qui mediocri dicendi genere vtantur, contrario vitio peccantes, *incertos*, et *ambiguos*, opponit.

Meditatio.

Quam Graeci μελέτην dixere, declamandi rationem, quae exercitationis caussa in scholis Rhetorum institui solebat, Quintilianus *meditationem dicendi* appellat

lat Lib. 2, 10. „Pauca mihi, inquit, de ipsa declamandi ratione dicenda sunt: quae quidem, vt ex omnibus nouissime inuenta, ita multo est vtilissima. Nam et cuncta illa, de quibus diximus, in se fere continet, et veritati proximam imaginem reddit; ideoque ita est celebrata, vt plerisque videretur ad formandam eloquentiam vel sola sufficere. Neque enim virtus vlla perpetuae duntaxat orationis reperiri potest, quae non sit cum hac *dicendi meditatione* communis."

Membrum.

Auctori Herenn. 4, 19. *membrum* orationis appellatur res breuiter absoluta sine totius sententiae demonstratione, quae denuo alio membro orationis excipitur. Quintilianus autem Lib. 9, 3. 98. contra hunc auctorem, *membrum* schema esse omnino negat. cf. Lex. Gr. techn. in *κῶλον*. Cic. Brut. 44. et Orat. 62. vbi, cum docuisset, quibus in locis ambitu verborum numeroso et periodica dictione vtendum sit, *cum sis his locis vsus*, inquit, *quibus ostendi licere*, *transferenda tota dictio est ad illa*, *quae nescio cur*, *cum Graeci κόμματα et κῶλα nominent, nos non recte* incisa et membra *dicamus*. Exemplum membratim alicuius dicti attulit Cap. 67. *incurristi amens in columnas: in alienos insanos insanisti.* Ab his enim ibidem distinguuntur, quae *incisa* dici solent, de quibus alio loco diximus. Quintiliano 9, 4. 123. *membrum* est sensus numeris conclusus, sed a toto corpore abruptus, et per se nihil efficiens. Aquilae Rom. de Figg. p. 17. pars orationis ex pluribus verbis absolute aliquid significans.

Memoria.

In virtutibus oratoris, vt a Graecis *μνήμη*, ita Rhetoribus Latinis *memoria* ponitur, hoc est, firma animi rerum et verborum et dispositionis perceptio. Sic definit Auct. Herenn. 1, 2. et 3, 16. vbi vberius de memoria oratoris exponitur. Hinc *memores* ibidem simpliciter dicuntur, illa memoria praediti a natura oratores. Eadem definitio est apud Cic. de Inu. 1, 7. et de Orat. 2, 86. cf. Quintil. 11, 2. Artem quandam memoriae mature inuentam fuisse apud Graecos, inde etiam intelligi potest, quod Cic. Acad. 4, 1. narrat aliquem Themistocli pollicitum, se artem ei memoriae traditurum. vid. quae diximus ad voc. *imago*.

Metaphora. vid. *Translatio.*

Metonymia.

Nominis pro nomine positio est, auctore Quintil. 8. 6. 23. Eius vis est, pro eo, quod dicitur, causam, propter quam dicitur, ponere. Quam μετωνυμίαν Grammatici dixerint, eam ὑπαλλαγὴν Rhetores vocare, innuit Cicero Or. 27. vbi *Africam* Ennius pro *Afris.* vid. Cic. Or. 3, 42. vbi *traductionem* et *immutationem* dicit. Ei tropo, iudice Quintiliano, etiam cum synecdoche, quaedam vicinia est. vid. voc. *disiunctio.*

Mimicus.

Iocus *mimicus* est nimia ex imitatione subobscoenus, in quo licentia iocandi ita euagatur, vt elegantia pereat, et relinquantur ea, quae et frigore et dedecore suo animos offendant. Ideoque iste iocus in vitio ponitur, vbi de facetiis et ridiculo, quo vti orator possit, sermo est. vid. Cic. Or. 26. inprimis autem de Orat. Lib. 2, 59. vbi et haec addit: *Mimorum est ethologorum, si nimia est imitatio, sicut obscoenitas. Orator surripiat oportet imitationem, vt is, qui audiat, cogitet plura, quam videat.* cf. Cap. 67. et 68.

Minutus.

Cum grauitas et vis oratoris, proprie sic dicti, ex veterum sententia hoc maxime flagitet, vt quaecunque dicat, et rebus et verbis et sententiis, ampla, plena, copiosa, et quodammodo magna sint, hinc factum est, vt in generibus dicendi et scribendi *minuta* Rhetores dicerent, quae haberent tenuitatem, subtilitatem, vel exilitatem, magis elegantiae et concinnitati Sophistarum et Philosophorum, quam grauitati et amplitudini oratoriae aptam. Huc pertinent loca Ciceronis in Bruto Cap. 83. vbi *fracta* et *minuta*, et in ipsa concinnitate puerilia iunguntur; et Cap. 84. vbi *minuta subtilitas* commemoratur eodem sensu. Quare et in Or. 44. *minuta constructio* verborum dicitur, qua quis tam diligenter et operose vtatur, vt plane nihil in verbis hiulcum aut durum reperiatur, et veluti, vt in Albucio Scaeuola exagitabat, *lepide lexeis compositae sint, vt tessferulae omnes arte pauimento atque emblemate vermiculato;* qui cum infinitus, tum puerilis labor iudicatur. —
Deinde

Deinde Or. 23. *minuta* periodis opponuntur; et de Orat. 2, 38. Diogenis Stoici eloquentiam ita describit: „genus sermonis affert non liquidum, non fusum ac profluens (hoc scil. oratoris copia et amplitudo postulabat) sed exile, aridum, concisum et *minutum*: quod si quis probabit, ita probabit, vt oratori tamen aptum non esse fateatur."

Mixtura.

Quintilianus 8, 2. 14. *mixturam* appellat perturbatam illam verborum collocationem, quam Graeci σύγχυσιν, *confusionem* Rhetores Latini alii dixerunt. Itaque, quoniam est species τῆ ὑπερβάτυ, contraria est perspicuitati, magis tamen apud poetas, quam prosaicos scriptores locum habet.

Modificatus.

Modificata membra orationis vel periodi, dicuntur, quae numerosa quadam in proportione et apta relatione collocantur, ita v. c. vt vel paria sint extrema primis, vel etiam extrema longiora. Nam si extrema breuiora sunt, caret periodus apto numero, quoniam iniucunda auribus est haec in fine repentina abruptio. Hoc, quod vltimum dixi, Cicero Or. 3, 48. ita expressit: *infringitur ille quasi verborum ambitus, das Ende des Perioden schnappt, auf eine die Ohren beleidigende Art, ab.* vid. Lex. gr. techn. in voc. προσπταίειν. Nempe *modus* simpliciter apud Ciceronem dicitur, de numero et concinnitate quadam, quae in nonnullis formis orationis, vel σχήμασι, cernitur, vt, si paria paribus referuntur, et similibus. Locus de ea re classicus est in Bruto, Cap. 40. vbi cum de Crasso his sententiis vsus esset: *Crassus erat elegantiarum parcissimus, Scaeuola parcorum elegantissimus: Crassus in summa comitate habebat etiam seueritatis satis: Scaeuolae multa in seueritate non deerat tamen comitas:* in quibus sententiis vtique ex pari membrorum relatione concinnitas quaedam et numerus esset, statim ita pergit: *licet omnia hoc modo*, h. e. possem pluribus sententiis ita concinnatis et veluti modificatis Crassum laudare, *sed vereor, ne fingi videantur haec, vt dicantur a me quodam modo*, h. e. vereor, ne videar laudes Crassi fingere propterea, vt eas possim tam concinne et numerose enunti-

tiare.

tiare, veluti horum pigmentorum occasionem hanc captans. Saepe etiam *modum* et *numerum* synonymice iungit, vt Brut. 8. cf. Orat. 3, 44. et 48. — Poetae, vbi versus suos vel carmina significare volebant, *modos* et *numeros* nominabant, vnde ad Rhetores loquendi consuetudo traducta esse videtur. vid. Ouid. Fast. 6. 22. et 24. Trist. Lib. 4, 10. 24. seqq. et alibi saepe. *Modificatio* autem verborum, quam Gellius 10, 3. in Ciceronis aliquo loco vehementiae et affectus pleno praedicat, in artificiosa orationis forma et copiosa sententiarum verborumque varietate cernitur: nam illi incomta et breuis et non operosa oratio opponitur.

Modus.

vid. *Immutationes*, et *Modificatus*.

Moestitia.

Moestitia in elocutione Ciceroni Or. 16. dicitur seueritas illa et duritas verborum, quae orationem asperam, grauem, auribusque iniucundam reddit, contraria illi *lenitati* et *aequabilitati*, quae respuit, quicquid in verbis insolens, impurum, asperum, hiulcum et absonum est. Similis fere metaphora est, quamuis alium fontem habens, qua Gellius N. A. 13, 2. *duriora* et *acerbiora* in oratione dicit, iisque mitia, iucunda, mollia opponit. vid. *Acerbus*. *Tristis*. *Horridus*.

Mollitudo.

Peculiaris Auctori Herenn. 3, 11. loquendi consuetudo est, qua *mollitudinem* vocis, eam pronuntiationis virtutem appellat, quae efficiat, *vt vocem torquere in dicendo, pro nostro commodo, possimus: Geschmeidigkeit, Gewandheit der Stimme.* Itaque eam diuidit in *sermonem*, *contentionem*, *amplificationem*. Luculenter autem, quam sibi *mollitudinis* illius notionem informauerit, Cap. 14. his declarat: „cum sermo in narratione est, tum *vocum varietate* opus est, vt, quo quidque pacto gestum sit, ita narrari videatur. Strenue quod volumus ostendere factum, celeriuscule dicemus, at quod otiose, retardabimus. Deinde modo acriter, tum clementer, moeste, hilariter, in omnes partes commutabimus, vt verba, ita pronuntiationem.“ Idem haud dubie cogitauit Cicero, cum de Orat. 1, 5. actionem,

vocis conformatione ac varietate moderandam dixit. Vbi vero de vitio vocis sermo est, *molli voce*, fracta, debilis, effeminata, et grauitati contraria, declaratur. vid. Cic. Or. 3, 11. et Quintil. 11, 3. 32. *Mollis* in gestu, qui sit, exposuimus in voc. *Solutus* et *Saltare*.

Ipsi autem elocutioni cum *mollitudinem* vel *mollitiem* tribuerunt Rhetores, genus illud dicendi significarunt, quod in verbis venustam lenitatem, in sententiis vero et omni habitu et colore suo quandam tranquillitatem ex affectus vehementiaeque inopia prae se ferret, essetque seueritati et acri grauitati elocutionis oratoriae vel forensis oppositum. Hoc sensu Cicero in Bruto 35. *molle* et Xenophonteum sermonis genus, hoc est, lene, tranquilla quadam venustate et elegantia profluentis orationis, commemorat: et Cap. 78. *mollem* et *pellucentem* orationem Calidii laudat, *quae ita pura fuisset, vt nihil liquidius, ita libere flueret, vt nusquam adhaeresceret.* Hinc philosophorum oratio *mollis* dicitur in Orat. 19. hoc est, sedatior, et omnis vehementiae illius, quam affectus et consilium oratoris forensis postulat, expers. Hic est λόγος ἀφελής, quem Aristides appellat, et a πολιτικῷ luculento discrimine distinguit. vid. Lex. gr. techn. in ἀφελής, et infra voc. *Sermo*, vbi totum Ciceronis locum adscripsimus. Georgius etiam Trapezunt. Lib. 5. Rhet. p. 81. b. Ciceronem, vt ait, secutus, *quietum* genus dicendi a *forensi* ita separat, vt illud ad philosophiam et historiam, hoc ad iudicia, deliberationes et conciones pertineat. Ceterum Latinos *molle* et *mollitiem* dixisse, vbi tranquillitatem et sedatiorem motum significare vellent, ita vt *molles vndas*, *mollitiem maris*, et similia, quae concitatis fluctibus et tempestati opposita essent, adhiberent, docte exposuit Bergerus de nat. pulcr. Or. p. 374. sqq.

Mores. Moralis. vid. *Affectio.*

Mutatio.

Hac voce Quintilianus 9, 3. 92. interpretatur, quam Rutilius p. 7. Pith. ἀλλοίωσιν vocat, figuram elocutionis, qua dissimilitudo hominum, rerum, factorumque ostendatur; eamque, si latius fiat, figuram non esse, si angustius, in ἀντίθετον cadere, iudicat.

Narra-

N.

Narratio.

Apud Auctorem Herenn. 1, 3. narrationis haec definitio est: *narratio est rerum gestarum, aut perinde vt gestarum expositio.* Eadem extat alio loco Lib. 3, 13. vbi tamen de pronuntiatione sermo est, et de vocis modo, quem in narrando adhibere orator debeat: *der Erzählungston, der Geschichtston.* De his Iodoc. Vuillichius de Pronunt. Rhetor. p. 14. haec adnotat: „Narratio altera orationis pars, vocem quoque sermoni proximam habet: attamen apertiorem, quam in exordio. Eadem vero est varia, iuxta qualitatem facti vel affectuum, veluti si strenue quid factum fuerit, celeriuscule in hypate μεσῶν: si ignaue, tardiuscule in parhypate hypatῶν: si acriter, acriter in hypate μεσῶν, aut paulo altius: si clementer, clementer bona ex parte pronuntiandum est in lichano." A Cicerone Inu. 1, 19. tria narrationis genera commemorantur, vnum, in quo ipsa causa, et omnis ratio controuersiae continetur, h. e. status causae, quem vulgo dicunt, expositio; alterum, in quo digressio aliqua extra causam, aut criminationis, aut similitudinis, aut delectationis non alienae ab eo negotio, de quo agitur, aut amplificationis causa, interponitur. Tertium genus est remotum a ciuilibus causis, quod delectationis causa, non inutili cum exercitatione dicitur aut scribitur. Cum his conferenda sunt, quae in Lex. gr. techn. ad vocc. κατάστασις, et διήγησις diximus. Quintiliani 4, 2. 37. haec definitio est: *narratio est rei factae aut vt factae vtilis ad persuadendum expositio.* Et cum in nonnullis causis ita necessaria sit narratio, vt ab ea recte instituta, vis probationis sequentis et argumentorum quam maxime pendeat, hanc vtriusque coniunctionem Quintilianus mox §. 79. ita declarat: *Quid inter probationem et narrationem interest, nisi quod narratio est probationis continua propositio, rursus probatio narrationi congruens confirmatio?* — *Repetita narratio*, quam Graeci ἐπιδιήγησιν dixerunt, commemoratur Quintiliano l. c. §. 128. ideo reperta, vt, quia narratio breuis esse debet, fusius et ornatius res posset exponi, quod fit vel inuidiae gratia, vel miserationis. Ceterum, qui vti ἐπιδιηγήσει volet, narrationis loco rem stringat, et plenius

plenius suo loco expositurum esse promittat. Curius Fortunat. Rhet. p. 63. ex Graecis Rhetoribus quinque narrationum genera adfert: *directum*, *conuersum*, *conuincens*, *solutum*, *comparatiuum*. Georg. Trapezunt. Lib. 1. Rhet. p. 5. ed. Ald. tria: *ciuile*, *digressorium*, *remotum*. *Ciuile* est, quo exponimus rem gestam, et vnumquodque trahimus ad vtilitatem nostram: *degressorium*, quod habet degressionem aut criminationis, aut delectationis, aut fidei, aut apparitionis causa. *Remotum*, quod a ciuili causa seiunctum est, et delectationis causa, non sine vtili exercitatione, dicitur aut scribitur. Haec omnis distributio hausta est ex Ciceronis Inuent. 1, 19. quam tamen Trapezuntius ille suo modo, hoc est, aliis verbis expressit.

Natiuus.

Verba *natiua* Cicero Partit. Or. 5. appellat, *quae sint significata sensu*, h. e. vt bene explicauit Gesnerus ad Quintil. 8, 3. 36. quae sensus communis hominibus indicauit, et *quae paene vna cum ipsis rebus nata sunt*, vt loquitur Cic. Or. 3, 37. His opponit ibidem *reperta*, quae ex illis facta sunt, et nouata aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione et adiunctione verborum.

Necessarius.

Rhetores Latini in ratione dicendi *necessaria* appellant, quae ad praecipuum dicendi consilium pertinent, et sine quibus orator munus suum explere non potest. Tale est, vt orator sciat, *quid dicat, et quo quidque loco dicat*, *vt argumentorum et rationum locos habeat*, quemadmodum praecipit Cic. Orat. 14. Haec etiam a Graecis τὰ ἀναγκαῖα dicta sunt, de quibus copiose exposuimus in Lex. gr. techn. Cetera autem, quae ad elocutionis formam et ornatum pertinent, quamuis sunt valde vtilia, tamen veluti accessoriae virtutes habentur, Graecis etiam ἐπιθετοὶ ἀρεταί dictae. Sic Cicero l. c. Cap. 21. vbi tria oratoris ciuilis munera commemorat, vt probet, delectet, flectat, *probare*, inquit, *necessitatis est*. Itaque *necessariis* opposita sunt *assumta* ad ornandum. In narratione, vt dilucide probabiliterque narremus, *necessarium* est; sed *assumimus* etiam suauitatem, inquit Cic. Partit. Or. 9. Adscribamus locum insignem Montani Votieni Rhetoris, quem

quem adfert Seneca Controu. Lib. 4. praef. Ibi rationem, cur ne exercitatus quidem declamet, his verbis reddit: „Qui declamationem parat, scribit, non vt vincat, sed vt placeat. Omnia itaque lenocinia conquirit: argumentationes, quia molestae sunt, et minimum habent floris, relinquit: sententiis, explicationibusque audientes delinire contentus est. Cupit enim se approbari, non caussam. Sequitur autem hoc vsque in forum declamatores vitium, vt *necessaria* deferant, dum speciosa sectantur." cf. Quintil. 5, 12. vlt.

Negotialis.

Constitutionis generalis, quae vocatur, duae partes sunt, *negotialis* et *iuridicialis* (πραγματικὴ, et δικαιολογικὴ). *Negotialis* est, quae in ipso negotio iuris ciuilis implicatam habet controuersiam. Sic Cic. de Inuent. 1, 8. et 2, 21. cf. voc. *Generalis* et Lex. gr. techn. in ποιότης.

Negotium.

Hoc vocabulo Rhetores Latini Graecorum περίστασιν interpretati sunt. Itaque Valgius Rhetor, tradente Quintil. 3, 5. 17. *negotium* ita definiebat: „Negotium est congregatio personarum, locorum, temporum, caussarum, modorum, casuum, factorum, instrumentorum, sermonum, scriptorum et non scriptorum.

Neruus.

Nerui in dicendo hanc vim omnino habent, vt maiorem quandam vim et grauitatem dicentis significent, maximeque oratoris ciuilis et forensis proprii dicuntur. Simile quid cogitarunt Graeci, vbi τόνον, ῥώμην, ἰσχὺν, πνεῦμα oratoribus tribuunt, de quibus vid. Lex. gr. techn. Ita Cicero Or. 2, 22. cum Fimbriae *neruos in dicendo* tribuit, Cap. 23. contraria istis genera dicendi *molliora* et *remissiora* appellat, qualia essent eorum oratorum, qui ab imitatione veterum paulatim deflecterent. Oratoris autem hanc praecipuam virtutem esse, vt neruos addat orationi, duobus se locis Ciceronis inprimis luculenter patet. Primum Lib. 3. de Or. 21. haec disputat, vt philosophicam disserendi consuetudinem a rhetorico dicendi more seiungat: „Sin aliquis extiterit aliquando, qui Aristotelio

 more

more de omnibus rebus in vtramque sententiam possit dicere, et in omni causa duas contrarias orationes, praeceptis illius cognitis, explicare, aut hoc Arcesilae modo, et Carneadis, contra omne, quod propositum sit, disserat; quique ad eam rationem adiungat hunc *rhetoricum vsum*, moremque exercitationemque dicendi, is sit verus, is perfectus, is solus orator. Nam neque sine *forensibus neruis satis vehemens et grauis*, nec sine varietate doctrinae satis politus et sapiens esse orator potest." Altero in loco Orat. Cap. 19. "Quanquam et philosophi quidam, inquit, ornate locuti sunt, tamen horum oratio neque *neruos neque aculeos oratorios ac forenses habet*. Loquuntur cum doctis, quorum sedare animos malunt, quam incitare: sic de rebus placatis, ac minime turbulentis, docendi causa, non capiendi, loquuntur." Ex his locis intelligitur *neruos* maxime inesse in illis dicendi formis, quae hanc vim habeant, vt animos grauius moueant, impellant, incitent, quales sunt, quas Graeci ἐναγωνίους, ἐμπαθεῖς, vel παθητικὰς dixerunt. Itaque aliter philosophus, aliter orator probationes et argumenta proponit: ille simplicius et exilius et remissius, vt doceat; hic, acrius, et incitatius, *quas* e philosophia *hastas amentatas acceperit, ipse eas oratoris lacertis et viribus torquebit*, vt ait Cicero Lib. 1. de Or. Cap. 57. — Nemo autem veterum foecundior est in cumulandis metaphoris, quae illam eloquentiae grauioris vim et efficaciam exprimant, Quintiliano, vbi se ad hanc disputationem oratio eius demittit. Locus fere classicus in eo genere est Lib. 5, 13. 17. sqq. in quo aetatis suae consuetudinem declamandi mollem, inertem, et voluptuosam, cum eloquentiae validioris robore, neruis, virilitate comparat. Hinc intelligendae quoque sunt metaphorae, quibus *enerues*, elumbes, fracti, et soluti oratores dicuntur. vid. Dial. de corr. Eloq. Cap. 18.

Nitidus.

Nitidum et laetum dicendi genus, Antonius apud Ciceronem de Orat. 2, 18. philosophorum proprium esse iudicat, qui de rebus et artibus suis ornate et graviter dicere possint, differreque ab eo genere, quod ciuili turbae et foro accommodatum sit. Eidem illi generi *nitido* etiam *palaestram* et *oleum* tribuit, cum sit

ſit magis auribus doctis et elegantibus, quam populi, aptum. Hinc et *nitida oratio* dicitur pro eleganti et ſuaui, quae ſuis copiis, ſua forma delectat, ita vt res horridae et per ſe minus iucundae tamen minus offendant, iſto dicendi genere veluti exornatae. Eo ſenſu Antonius apud Cic. de Or. 3, 14. Craſſi *nitidam de horridis rebus orationem* laudat. *Nitor* etiam et *cultus*, qui proprie de ornatu et ſuauitate elocutionis dicitur, ſaepe iunguntur vt ſynonyma. vid. Quintil. 10, 1. 124. et Cic. Or. 32. vbi Dialecticorum praecepta et effata ideo *ſqualidiora* appellantur, quod carent ſuauitate et cultu elocutionis, qui ipſe *nitor* ibi vocatur. cf. de Fin. 4, 3. Vnde Sulpic. Vict. Inſt. Rhet. p. 246. *nitorem* elocutionis in eo ponit, vt verba non ſint ſordida et vulgaria, et de triuio ſumta, ſed electa de libris, et hauſta de liquido fonte doctrinae. Neque aliam vim habet *decor* apud Quintilianum, qui Lib. 4, 2. 19. fictam narrationem tradit interim *decoris* gratia per degreſſionem introduci: *oratoriſche Decoration.*

Nominatio.

Auctor Herenn. 4, 31. *nominatio* figura eſt, inquit, quae nos admonet, vt, cui rei nomen aut non ſit, aut ſatis idoneum non ſit, eam nosmet idoneo verbo nominemus, aut imitationis, aut ſignificationis cauſa. Sic imitationis cauſa veteres *rudere*, *vagire*, *murmurare*, *ſibilare* dixerunt. Ille igitur hac figura notare videtur, quam Graeci ὀνοματοποιΐαν vocarunt. Eidem nonnullas alias figuras ſubiicit, vt 1) *pronominationem*, gr. ἀντονομασίαν, quae ſicuti cognomine quodam extraneo demonſtrat id, quod ſuo nomine appellari non poteſt, vt ſi quis pro Gracchis, Africani nepotes dicat; cf. Quint. 8, 6. 29. — 2) *denominationem*, quae a propinquis et finitimis rebus trahit orationem, qua poſſit intelligi res, quae non ſuo vocabulo ſit appellata, vt ſi quis pro Libero vinum, pro Cerere frugem appellat. Videtur vox expreſſa ex gr. μετωνυμία, quae ſimilem vim habet. cf. Cic. Orat. 27. et Quintil. 8, 6. 23. qui μετωνυμίαν *nominis pro nomine poſitionem* interpretatur, cuius vis in eo ſit, vt pro eo, quod dicatur, cauſa, propter quam dicitur, ponatur: quam Rhetores ὑπαλλαγὴν dixerint.

Notatio.

Ciceroni in Topicis Cap. 3. dicitur, cum ex vi et significatione verbi argumentum aliquod elicitur. Antea dixerat, argumentum etiam ex *nota* h. e. ex vi alicuius verbi quaeri. Et Cap. 8. Graeci, ait, *ἐτυμολογίαν* vocant, id est, verbum e verbo, veriloquium: nos autem nouitatem verbi non satis apti fugientes, genus hoc *notationem* appellamus, quia sunt verba rerum notae. Itaque hoc idem Aristoteles *σύμβολον* appellat, quo Latinorum *nota* significatur. Haec e Cicerone repetit etiam Quintil. 1, 6. 18. vbi adnotat, nonnullos, vim vocis intuitos, *originationem* vocare. cf. Cic. Or. 2, 39. vbi notationis exemplum est vox a Carbone pro Opimio vsurpata: *Si consul est, qui consulit patriae, quid aliud in necando Graccho Opimius fecit?* Cicero ibi argumentum *e vocabulo ductum* appellat.

Nouatus.

Verbum *nouatum* appellatur, quod ab eo, qui dicit, ipso genitum est et factum, vel coniunctione, vel sine coniunctione. Cic. Or. 3, 38. et Orat. Cap. 24.

Nudus.

Quotiescunque oratio ornatu oratorio careret, ex figuris praesertim et exornationibus illis, quae grauitatem, dignitatem, copiam et suauitatem orationi conciliant, id *nudum* Rhetores Latini appellarunt. Auctor quidem Herenn. 4, 56. „Omnes rationes, inquit, honestandae elocutionis studiose collegimus, in quibus, Herenni, si te diligenter exercueris, et grauitatem et dignitatem, et suauitatem in dicendo habere poteris, vt *oratorie* plane loquaris: *ne nuda atque inornata inventio vulgari sermone efferatur.*" cf. Cic. de Orat. 2, 84. et Macrob. Saturn. 5, 13. vbi loca Maronis et Homeri conferuntur, in quibus ille narrationem facti *nudam* et *breuem* posuerit, hic contra *πάθος* miscuerit, et dolore narrandi inuidiam crudelitatis aequauerit. Itaque *vestiri* oratio et *ornari* dicitur ea oratoris opera, quae in elocutione cernitur, apud Cic. de Or. 1, 31. Quo et pertinet locus metaphoris admirabilis Lib. 2, 28. vbi institutionem oratoriam, quae de inuentione, de argumentis tractandis, et omni τύπῳ πραγματικῷ, quem

quem Graeci dicunt, praecipit, a disciplina illa, quae ornatum et copiam elocutionis doceat, hoc modo distinguit: „Cum ego hunc oratorem crearo, aluero, confirmaro, tradam eum Crasso et *vestiendum* et *ornandum*.“ Orator enim, etsi fictus est ad solertiam inueniendi, argumentandi, mouendi, tamen etiamnum veluti nudus est, donec artificia ornandi poliendique edoctus, proprium oratoris habitum induit. Illo modo orator, creatur, alitur, confirmatur, hoc vestitur et ornatur. In nonnullis tamen dicendi generibus, quae oratoriam grauitatem et ornatum non postulant, laudatur, si sit sermo *nudus*, vt de Commentariis Caesaris iudicat Cic. in Bruto Cap. 75. „*Nudi* sunt, inquit, et recti, et venusti, omni orationis ornatu, tanquam veste, detracto;“ eaque est illa naturalis pulcritudo orationis, quam Bergerus noto libro illustrauit.

Deinde vero, quoniam, nudum esse, etiam impudentiae, lasciuiae et obscoenitatis notionem habet, factum est, vt *nuda verba* dicerentur, lasciua, petulantia, et quodammodo obscoena. Sic Plin. Lib. 4. epist. 14. de hendecasyllabis suis: „si nonnulla tibi paullo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuae, cogitare, summos illos et grauissimos viros, qui talia scripserunt, non modo lasciuia rerum, sed *ne verbis quidem nudis* abstinuisse.“ cf. quae dicta a nobis sunt ad voc. *Praetextatus*.

Numerus.

Hoc nomine apud Rhetores Latinos venit ornatus elocutionis eandem ad aures, quam rhythmus, et versuum concentus in carmine, vim habens. Itaque in partibus oratoris Cicero Or. 3, 14. praeter copiam et ornatum verborum, hoc etiam ponit, vt *in oratione quasi quendam numerum versumque conficiat*. Ex instituto de hoc *numero*, vel numerorum orationis ratione, quam et *modum* et *formam* verborum appellat, Cicero exponit l. c. Cap. 44. „Versus, inquit, veteres illi in hac soluta oratione propemodum, hoc est, *numeros* quosdam nobis adhibendos esse putauerunt, idque princeps Isocrates instituisse fertur, vt inconditam antiquorum dicendi consuetudinem, *delectationis atque aurium causa, numeris adstringeret*.“ — Porro vim et rationem huius numeri oratorii ita definit, vt orator *sic*

illiget ſententiam verbis, vt eam numero quodam complectatur, et adſtricto et ſoluto. Nam cum vinxit modis et forma, relaxat et liberat immutatione ordinis, vt verba neque alligata ſint, quaſi certa aliqua lege verſus, neque ita ſoluta, vt vagentur. Eodem modo Graeci τὸ εὔρυθμον et εὔμετρον, quod ſit oratoris, diſtinxerunt ab ἐμμελεῖ et ἐμμέτρῳ, quod poetae eſt. vid. Lex. gr. techn. in ἐμμελὴς, ἔμμετρον, εὔρυθμος, et ῥυθμός. *Der Redner macht keinen förmlichen Vers, allein er verleiht der Rede eine Harmonie, eine harmoniſche Ordnung, welche in dem Ohre des Hörers oder Leſers eine der poetiſchen Abgemeſſenheit ähnliche Wirkung hervorbringt.* In hoc eſt ille numerus *adſtrictus* et *ſolutus*, quos coniungit orator, partim vinciendo, partim relaxando et liberando, vnde oritur illa oratoris inter metricam verſuum formam, et inconditam ſermonis vulgaris negligentiam mediocritas et temperatio. Vnde et ipſi poetae dicuntur *verſu adſtrictiores* in Orat. Cap. 20. Et Cap. 57. haec ſunt: „neque numeroſa eſſe, vt poema, neque extra numerum, vt ſermo vulgi, eſſe debet oratio. Alterum *nimis* eſt *vinctum*, vt de induſtria factum appareat, alterum nimis *disſolutum*, vt peruagatum et vulgare videatur. Sit igitur permiſta et temperata numeris, nec disſoluta, nec tota numeroſa.“ Felici breuitate hos *numeros innumeros* Plautum in Epigrammate aliquo dixiſſe refert Gellius N. A. 1, 24. h. e. qui ad proſam accedant, et non videantur numeri, quales eſſe ſolent verſus Comicorum poetarum, qui legibus ſaepe metrorum ſoluti ſermoni propiores ſunt. Niſi forte verior ſit eorum explicatio, qui *verſus innumerabiles* ſignificari poſſe docuerunt. cf. tamen Scaliger et Barthius ad Auſon. Protrept. 48. pag. 313. Eadem oratio eſt, quam Cicero de Or. 3, 48. *remiſſius numeroſam* appellat, Iſocratis artificio primum inductam, vt iudicat in Bruto Cap. 8. *primus intellexit, etiam in ſoluta oratione, dum verſum effugeres, modum tamen et numerum quendam oportere ſeruari.*

Sed Ciceronis de numero oratorio inſtitutionem vlterius proſequamur. Libro 3. de Or. 48. *Numerus*, inquit, *in continuatione nullus eſt: diſtinctio et aequalium et ſaepe variorum interuallorum percuſſio numerum conficit.* Vniuerſale autem quoddam de illo numero praeceptum eſt, quod Cap. 49. ponit: *efficiendum illud*

eſt

est modo vobis, ne fluat oratio, ne vagetur, ne insistat interius, ne excurrat longius: vt membris distinguatur, vt conuersiones habeat absolutas. Et in Orat. Cap. 20. „Quicquid est, ait, quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etsi abest a versu (nam id quidem oratoris est vitium) *numerus* vocatur, qui Graece ῥυθμὸς dicitur." Locus autem classicus apud Ciceronem, in quo in originem, causas, naturam, vimque omnem numeri cum poetici tum oratorii inquirit, extat l. c. Cap. 51. sqq. His addimus, quae Cap. 56. de numero obseruata legimus: „Quodsi et angusta quaedam atque concisa, et alia est collatata et diffusa oratio: necesse est id non literarum accidere natura, sed interuallorum longorum et breuium varietate: quibus implicata et permista oratio, quoniam tum stabilis est, tum volubilis, necesse est eiusmodi naturam numeris contineri (h. e. numerorum vim esse in stabilitate et volubilitate, earumque suaui et apta vicissitudine). Nam circuitus ille, quem saepe iam diximus, incitatior numero ipso fertur, quoad perueniat ad finem, et insistat. Perspicuum est igitur, *numeris adstrictam orationem esse debere, carere versibus.*" Id apertius etiam Cap. 57. docet: „Ego sentio, inquit, omnes in oratione esse quasi permistos et confusos pedes: nec enim effugere possemus animaduersionem, si semper iisdem vteremur: quia neque numerosa esse, vt poema, neque extra numerum, vt sermo vulgi, esse debet oratio," etc. quem locum iam supra commemorauimus. Sed et singularia praecepta tenenda erunt, quorum passim mentio iniicitur. Tale est in Orat. Cap. 65. *non solum numero numerosa oratio fit, sed et compositione et concinnitate.* Et ibidem, *multum interest*, ait, *vtrum numerosa sit, id est, similis numerorum, an plane e numeris constet oratio. Alterum si fit, intolerabile vitium est; alterum nisi fit, dissipata et inculta, et fluens est ratio.*

Accedimus ad disciplinam Quintiliani, quae cum sit omnino Ciceronianae similis, tum vero multa etiam illius subtilitati et elegantiae propria habet. Exposuit vero de *numero* orationis Lib. 9, 4. 45. sqq. *Rhythmi*, inquit, hoc est, *numeri*, spatio temporum constant: metra etiam ordine: ideoque alterum quantitatis esse videtur, alterum qualitatis: *Rhythmis libera spatia, metris finita sunt.* — Tamen Quintilianus *rhythmum* et

numerum

numerum quodammodo distinguendum esse vult. Rhythmi, inquit, neque finem habent certum, nec vllam in contextu varietatem, sed qua coeperunt sublatione et positione (ἄρσει καὶ θέσει) ad finem vsque decurrunt: *oratio non descendit ad strepitum digitorum.* Quod idem vitium orationis ita notat §. 142. vt reprehendat *syntonorum modis saltitantes*, hoc est, explicante quidem Salmasio ad Vopisc. Car. 19. p. m. 840. plus iusto numerosiorem compositionem adhibentes, rhythmiceque incedentem, quae quasi continua esset, et in eosdem semper iret pedes, vt fit a Symphoniacis, qui syntona sua, h. e. scabella sine vlla toni variatione, tenore quodam continuo et aequali, ad pedem feriebant. Mox igitur Quintilianus rhythmum esse numerum oratorium, vt enthymema, syllogismum rhetoricum, censet.

Iam quoniam his expositis intelligi potest, *numerum* orationis, vel *numerosam* elocutionem omnino adiunctas habere notiones suauitatis, artis et elegantiae, (nam hae omnes virtutes illius ῥυθμοῦ, vel concinnitatis curam sequebantur) vtar hac opportunitate, vt eleganti loco Saleii Bassi, seu, vt alii volunt, Lucani, ab omnibus adhuc interpretibus perperam explicati, verum sensum vindicem. Ille igitur Carm. ad Pisonem §. 121. seqq. hanc quoque Pisonis laudem canit:

Cuncta domus varia cultorum personat arte,
Cuncta mouet studium: nec enim tibi dura clientum
Turba rudisue placet, misero quae freta labore
Nil nisi summoto nouit praecedere vulgo;
Sed virtus numerosa iuuat.

Sola oppositorum ratio, quae in hoc loco luculentissima est, admonere interpretes poterat, quo sensu poeta *virtutem numerosam* dixerit. Sed illi tamen se misere torquent, vt ex *numero* illo, qui ἀριθμὸς Graecis dicitur, (*Zahl*, *Anzahl*) aliquid sensus huc transferant. Ergo *virtutem numerosam* dicunt esse, multarum artium, et ad multa vtilem, quasi nunc sola multitudinis et numerandi notio valeat. Immo vero hac explicatione nihil frigidius et a concinna loci conformatione alienius fingi potest. Quid multa? Fundus metaphorae est rhetoricus. Huius memor poeta, acuta cum breuitate, quam illius aeui poetae ambitiose sectabantur, *turbae durae et rudi clientum*, hominibusque de vulgo

et

et plebe, opponit *virtutem numerosam*, vt genus hominum significaret, in quibus virtus simul cum doctrina, et elegantia, qualem artes et literae efficiunt, coniuncta esset: *Piso liebte die auch durch wissenschaftliche Bildung und feine Lebensart sich auszeichnende Tugend, den gebildeten, verfeinerten Tugendhaften.* Dubito, an praeter Saleium Bassum quisquam alius indolem viri boni eiusdemque elegantis et eruditi tribus verbis felicius et pressius et significantius expresserit. Ac si qui forte metaphorae illius vsurpandae simile exemplum desiderant, his Ouidium laudo Amor. Lib. 2. Eleg. 4, 29. vbi ille de femina eleganti

Illa placet gestu, numerosaque *brachia ducit,*
Et tenerum molli torquet ab arte latus.

O.

Obiurgatio,

Figura elocut. (gr. ἐπικερτόμημα, ἐπίπληξις, ἐπιτίμησις) ap. Cic. de Orat. 3, 53. Cap. autem 55. *obiurgationem* vocat orationem quandam inuectiuam, obiurgandi causa dictam, *eine Schmährede.* Eaedem sunt *minae*, quo verbo Quintil. 9, 2. 103. interpretatur *κατάπληξιν*, figuram a Gorgia Rhetore explicatam. Iulius Rufinian. p. 37. ἐπιτίμησις, inquit, est, cum adversarium iisdem verbis, quibus ab eo lacessiti sumus, percutimus. Latine dicitur *obiurgatio*.. Macrobius Saturn. 4, 6. ad obiurgationem s. ἐπιτίμησιν refert, cum obiecta iisdem verbis refutamus, vt in his Virgilianis: *Aeneas ignarus abest, ignarus et absit.*

Obscurare.

In pronuntiatione *obscurari* literae dicuntur, cum parum distincte et plene enuntiantur, quod est negligentiae in eloquendo vitium: *Buchstaben oder Sylben verschlucken, undeutlich, unvernehmlich aussprechen.* Sic Cic. de Orat. 3, 11. Eaedem dicuntur literae *oppressae*, de Offic. 1, 37. 6. quibus opponit *expressas*, quorum illud est obscurum, hoc putidum.

Obscurus.

Genus causae *obscurum* (Gr. δυσπαρακολούθητον) Ciceroni de Inuent. 1, 15. est, in quo aut tardi auditores

tores sunt, aut difficilioribus ad cognoscendum negotiis causa implicita est. Quintil. 4, 1. 40. et 62. vbi easdem *perplexas* causas dicit. — *Obscurum* etiam vocatur, quod secreto et sine teste aut argumento ab accusatore factum dicitur, ap. Quintil. 5, 13. 16. Deinde etiam Lib. 8, 3. 50. obscuritati adsignat formam dicendi illam, quam Graeci μείωσιν dixerunt, cum sermoni deest aliquid, quo minus plenus sit. — *Obscura* verba sunt, nimis prisca, et quae a paucis eruditissimis intelliguntur. v. Fortunatian. Rhet. p. 71. ed. Pith.

Obsecratio.

Graec. δέησις, in epilogo maxime et conquestione locum habet, cum orantur illi, qui audiunt, humili et supplici oratione, vt misereantur. vid. Cic. de Inuent. 1, 56. et de Orat. 3, 53. Iulius Rufinian. p. 27. Pith.

Obtinere.

Apud Cic. de Orat. 3, 60. *obtinere vocem* est, tueri, incolumem, validam, et firmam conseruare, vt ad constitutum tempus durare possit, nec eius vis citius, quam opus aut vtile est, frangatur. Haec omnia vno illo verbo comprehendisse Ciceronem, patet ex hoc ipso loco: „ad vocem obtinendam, inquit, nihil est vtilius, quam crebra mutatio, nihil perniciosius, quam effusa sine intermissione contentio.“ Paulo antea *vocem tuendam* esse, eodem sensu praeceperat. In quo quidem loco binas illas virtutes vocis expressit, magnitudinem et firmitatem, quas Plutarchus Graccho tribuit, cum eum μεγαλοφωνότατον καὶ ῥωμαλεώτατον ἐν τῷ λέγειν dixit. — *Vocem permanentem* non dissimili sensu dixisse videtur Cic. in Bruto Cap. 38. *solidam* Seneca Lib. 3. Controu. Epit.

Obtusus. vid. *Clarus. Frangere.*

Occupatio.

Auctori Herenn. 4, 27. Figura est elocutionis, cum dicimus nos praeterire, aut non scire, aut nolle dicere id, quod nunc maxime dicimus. Rhetor ibi causas huius exornationis ita fere declarat: *haec vtilis est exornatio, si aut rem, quam non pertineat aliis ostendere, occulte admonuisse prodest, aut si longum est,*

aut ignobile, aut planum non potest fieri, aut facile potest reprehendi; vt vtilius sit occulte fecisse suspicionem, quam huiusmodi intendisse orationem, quae redarguatur. Haec ille. Quid vero? si euoluas Ciceronis Manil. 20. nonne in illis: *non dico hoc loco maiores nostros semper in pace consuetudini, in bello vtilitati paruisse* etc. *non dicam duo bella maxima Punicum et Hispaniense ab vno imperatore esse confecta; non commemorabo* etc. perfectam occupationem habes? Tamen in hunc locum nihil istarum causarum, quas Rhetor attulit, cadere potest. Ergo ita existimandum est, in hac et aliis multis figuris saepe nihil quaeri, praeter varietatem aliquam orationis, quae iucunde immutet vniformem elocutionis, periodorum, et formarum dicendi faciem. Sed simul illa occupatio, praesertim in loco Ciceronis laudato, hanc vim satis conspicuam habet, vt, dum orator copiam multorum argumentorum, quae ipsi in promtu sint, veluti contemnit et abiicit, animi auditorum ad illud argumentum, quod postea prolaturus sit, tanto attentiores cupidioresque reddantur. Graeci hanc formam dixerunt παράλειψιν, eamque Cicero Orat. 39. expressit, cum ita praecipit: *aliquid reticere se dicat.* Nempe ab ea distinguenda est ἀποσιώπησις, vt in Lex. gr. techn. ad h. v. docuimus. Rectius vero *occupatio* dicitur illa forma, qua occupamus, h. e. praeuia commemoratione, maxime in exordio, significamus ea, quae obstare nostrae causae videantur, quam Graeci πρόληψιν dixerunt, docente Quintil. 4, 1. 49. *Anteoccupationem* Cicero vocat de Orat. 3, 52. et eandem innuit in Orat. 39. cum haec monet: *anteoccupet, quae videantur opponi.* Quintil. 9, 2. 16. *praesumtionem* appellat, cum id, quod obiici possit, occupamus, eiusque has species enumerat: *praemunitionem, confessionem, praedictionem, emendationem, praeparationem*, cum pluribus verbis, vel quare facturi quid simus, vel quare fecerimus, dici solet. Iulius Rufinian. p. 30. πρόληψιν latine dici posse *praesumtionem* vel *anticipationem* notat, figuramque elocutionis facit, *qua ante numerus redditur verbis, quam res, personae, affiniantur.*

Offensum.

Offensum genus argumentationis Ciceroni de Inu. 1, 49. dicitur, *quod eorum, qui audiunt, voluntatem laedit.*

Officium.

Officium.

Oratoris *officia* Auctor Herenn. 1, 2. et 2, 1. dicit, quae in oratore inesse oportet, vt arte sua id quod vult, consequatur. Ea sunt, *inuentio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria*, *pronuntiatio*. Haec τὰ ἔργα τοῦ ῥήτορος Graeci appellant. vid. Lex. gr. techn. Cicero de Inu. 1, 5. oratoris *officium* dicit, id quod facere debet, diversum a fine, hoc est, ab eo, cuius causa facere debet. cf. idem de Orat. 1, 31. vbi omnis oratoris *vis* et *facultas* in quinque partes distributa dicitur, vt debeat 1) reperire, quid dicat (inuentio) 2) inuenta non solum ordine, sed etiam momento quodam et iudicio dispensare atque componere (dispositio). 3) ea vestire atque ornare oratione (elocutio) 4) memoria sepire 5) agere cum dignitate et venustate (pronuntiatio). cf. Partit. Orat. 1. et Quintil. 3, 3. vbi *opera oratoris* refert a nonnullis dicta esse illa, quae partes sint Rhetorices. Hos, et qui *elementa* etiam dixerint, recte ita appellasse, negat. — *Materiae officiorum* a nonnullis Rhetoribus dicebantur controuersiae, in quibus de officio alteri praestando quaeritur, quales sunt causae abdicationis, dementiae, malae tractationis, orbarum nuptias indicentium, quas causas olim Virginius quidam Rhetor tractauerat, et ad statum qualitatis retulerat, vt ait Quintil. 7, 4. 24.

Omissio.

Iulio Rufinian. p. 37. dicitur figura sententiae, *cum quaedam negamus nos dicere et tamen dicimus;* gr. ἀντίφρασις, s. παράλειψις. vid. *Praeteritio*, et *Praecisio*.

Operositas.

Operositas, et *superuacua* quidem, apud Quintilianum 8, 3. 55. vitium illud dicitur orationis, quod περιεργίαν Graeci vocarunt. vid. Lex. gr. technol.

Opimus.

Genus dicendi *opimum*, quae et *adipata* dictio vocatur Ciceron. Orat. 8. nonnullis Cariae, Mysiae et Phrygiae ciuitatibus, minus politis illis et elegantibus, tribuitur; vnde intelligitur, illud in eo cerni imprimis, vt suauitate et elegantia et vrbanitate careat. Totus Ciceronis ille locus legendus est, vt verborum illorum

lorum vis luculentius pateat. Inprimis Atticorum elegantia opponitur, qui nihil nisi incorruptum aut elegans audire possint: eorumque religioni cum seruiat orator, nullum verbum insolens, nullum odiosum ponere audeat. Admirabilis veterum diligentia est, qua in his aliisque orationis vitiis vel virtutibus notandis, rationes humanae naturae consuluerunt, ex iisque metaphoras petiuerunt. Iam natura cum ita comparatum sit, vt pinguedo, vel adeps, neruis carens, qui sensum adiuuent, sentiendi facilitatem et subtilitatem impediat; in omnibus fere linguis, vbi per translationem aliquid *opimum* vel *pingue*, vel *adipale* dicitur, ea verba stupiditati, torpori, et ineleganti cuidam *ἀπαθείᾳ* significandae seruiunt, quae elegantiae, subtili pulcritudinis decorisque sensui, subactoque et acri iudicio opposita sunt.

Sed in pinguetudine, e regione gracilitatis posita, solemus etiam abundantiam quandam succorum, vel aliquam frugalitati contrariam vbertatem cogitare. Itaque Macrobius Saturn. 5, 1. oratoribus siccis et sobriis, et quandam dicendi frugalitatem sectantibus, eos opponit, qui *pingui* et luculenta, et florida *oratione lasciuiant*. Mox tamen in eodem loco Eusebius, dum a copioso genere dicendi, *pingue* et *floridum* distinguit, idque Plinio secundo tribuit, in pinguetudine cogitasse videtur non corpus humanum, sed herbas ex pingui solo luxuriantes: vnde et Symmachum eodem in genere *luxuriari* dicit, eandemque paullo post *laetitiam pinguem* appellat. Hinc cum vitii nota *ornamenta non satis opima* dici videntur a Cicerone in Bruto Cap. 78. Sermo ibi est de Hermagorae praeceptis rhetoricis, „quibus etsi *ornamenta non satis opima dicendi*, tamen, vt hastae velitibus amentatae, sic apta quaedam et parata singulis caussarum generibus argumenta traduntur:“ *sein Unterricht über Schönheit der Elocution und des Ausdrucks ist mager.* Faciliori metaphora, illam explicante, Cap. 76. eandem Hermagorae disciplinam dicit *inopem* ad ornandum, sed ad inueniendum expeditam. — Hinc et *pinguetudinem vocis*, quam *πλατειασμὸν* Graecos appellasse Quintilianus Lib. 1, 5. 32. significat, contrarium *exilitatis* vitium statuit Cap. 11. *cum diducto oris veluti rictu vastius et crassius verba proloquamur.* Eandem vocem Quintil. 11, 3. 32. *praepinguem* appellat.

lat. vid. voc. *exilis*. Neque ab illa metaphora abhorret, quod Gellius N. A. 17, 10. propter tumorem et insolentiam dicendi, qua Pindarus vsus sit, eius facundiam nimis *opimam* et *pinguem* existimauit: id quod iisdem verbis repetiit Macrob. Saturn. 5, 17.

Oppidanus.

Genus dicendi *oppidanum* et *inconditum* coniunxit Cic. Brut. 69. Nempe *oppida* Latini *vrbi* ita fere opponere solebant, vt in illis asperitatem, rusticitatemque quandam, et importunitatem, *ein gewisses kleinstädtisches geschmackloses Air*, in hac vero elegantiam vitae et orationis cogitarent, quam proprie idcirco *vrbanitatem* appellarunt.

Oppositio.

Apud Georg. Trapez. Lib. 3. Rhet. p. 29. Ald. *oppositio* peculiaris quaedam forma argumentationis dicitur, *in qua ex opposito propositionis ad ipsam propositionem reuertimur.* Haec a simplici conclusione ita differt, vt in hac res solae, quae praetermitti non possunt, proferri soleant, in *oppositione* autem maxime ea, quae per productionem spiritus, quam Graeci πνεῦμα nominant, dicantur, plures semper tum grauitatis, tum suauitatis causa, quae in simplici conclusione ponendae non sunt, propositiones accipiantur.

Optatio.

Figura elocutionis a Cic. Or. 3, 53. et Orator. 40. inter cetera lumina sententiarum commemorata. Huius formae exemplum hoc est: *Vellem Dii immortales fecissent, vt viuo potius Seruio Sulpicio gratias ageremus, quam mortuo honores quaereremus.*

Orator.

Crassus apud Cic. de Orat. 1, 15. oratoris vim propriam ita definit, vt oratorem esse dicat, qui, quaecunque res inciderit, quae sit dictione explicanda, prudenter et composite et ornate et memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate. Ibidem Antonius Cap. 49. oratorem putat esse eum, qui verbis ad audiendum iucundis et sententiis ad probandum accommodatis vti possit in caussis forensibus atque communibus. *Oratorem*

κατ' ἐξοχὴν ita dictum esse, quod oratione excellat, cetera in eo lateant, Cicero perspicue notat in Orat. Cap. 19. *Non enim*, inquit, *inuentor, aut compositor, aut actor haec complexus est omnia, sed et graece ab eloquendo ῥήτωρ, et latine eloquens dictus est.* cf. Cap. 21. — Post Ciceronem etiam Rhetores *orandi* artem pro eloquentia et *orantes* pro oratoribus dixere. vid. Quintil. 9, 4. inprimis §. 110. vbi *loquendi* et *orandi* hoc discrimen facit, vt illud ad sermonem quotidianum et vulgarem, hoc ad grauitatem oratoriae elocutionis pertineat. cf. §. 131. Dial. de corr. Eloq. 6. et alibi passim. Macrob. Saturn. 5, 1. et quae ad voc. *eloquentia* nos supra adnotauimus. — Perfectus et summus orator, ex mente quidem Ciceronis, quam in Libro illo, qui Orator inscribitur, exposuit, is est, qui non in subtili et tenui, non in mediocri, nec in graui et amplo et copioso orationis genere solum et separatim excellit, sed vniuersas illas virtutes subtilitatis, temperationis, et copiae, coniunctim possideat, et in dicendo exserat. Sunt enim, qui se maxime ad subtilitatem, tenuitatem, et acutum summissumque genus dicendi comparauerunt: sunt alii, qui maxime suauitatem sectantur: sunt denique, qui solam copiam, et vehementiam et furorem quendam in oratione exprimant. At horum neuter perfectus est, quoniam in omni oratione tanta dicendi tractandarumque rerum varietas reperitur, vt non nisi is, qui huic varietati satisfacere dicendo tractandoque possit, omnes eloquentiae numeros expleuisse putandus sit. Haec plane δεινότητος illius ratio est, quam Graeci, Hermogenes inprimis, Demosthenî tribuerunt, vt summo oratori. Itaque Cicero formam illam suam et speciem oratoris (*das Ideal eines vollkommenen Redners*) breuiter ita explicat: *eloquens est, qui et poterit parua summisse, modica temperate, magna grauiter dicere*, eamque *multiplicem et aequabiliter in omnia genera fusam orationem* mox appellat. Auctoris Dial. de corr. Eloq. Cap. 30. haec oratoris descriptio extat: *is est orator, qui de omni quaestione pulcre et ornate et ad persuadendum apte dicere, pro dignitate rerum, ad vtilitatem temporum, cum voluptate audientium possit.* Et Auctor Herenn. 1, 2. „oratoris officium est, inquit, de his rebus posse dicere, quae res ad usum ciuilem moribus et legibus con-

ſtitutae ſunt." cf. Quintil. Lib. 12, 1. 2. ſqq. Omnino autem legendus eſt Voſſius de Nat. et Conſtit. Rhet. Cap. 1. p. 10. ſqq.

Orbis. vid. *Circuitus.*

Ordo.

Vt Graeci τάξιν, ita idoneam argumentorum, rerum, locorumque collocationem, *ordinem* appellat Cicero de Orat. 2, 76. Ea quidem collocatio duplex eſt; altera, quam affert natura cauſarum, altera, quae oratorum iudicio et prudentia comparatur. Quintilianus 3, 3. 8. nouitatis cupidos appellat eos, qui diſpoſitioni *ordinem* adieciſſent in partibus eloquentiae conſtituendis, quoniam diſpoſitio nihil aliud ſit, quam rerum ordine quam optimo collocatio. In his eſt Sulpicius Victor Inſt. Orat. p. 245. qui ad diſpoſitionem haec tria refert, *ordinem*, *elocutionem*, *pronuntiationem*. Et *ordinem* quidem in eo ponit, vt ſecundum textum naturalem ſingula perſequamur, primum in partibus elocutionis, vt ſcilicet primum exordium, deinde narratio, tum partes argumentationis, peroratio extrema ſit. Ab eo diſtinguit οἰκονομίαν, quae ſit ordo artificioſus, et hanc vim habeat, vt ordinem naturalem, ſi cauſa poſcat, vertamus, et ſciamus, quando omittenda principia, interrumpenda narratio, ex parte ponenda, et imperfecta argumentatione reddenda ſit.

In *compoſitione* orationis *ordo* dicitur, in ſingulis quidem verbis, cum ita verbum fortius ſubiungitur infirmiori, vt ſemper creſcat et inſurgat oratio, cum, quae natura priora ſunt, etiam priori loco collocantur etc. de quibus vid. Quintil. 9, 4. 23. ſq. Vnde Cic. 3, 54. de Orat. *ordinem* inter figuras verborum nominat. Quintilianus autem Lib. 9, 3. 91. figuram eſſe negat. vid. Rutil. Lup. 2, 20. p. 135. ed. Ruhnk.

Denique *ordinem rerum* Quintilianus 4, 3. variationis gratia *narrationem* appellat. *Pleriſque moris eſt*, inquit, *prolato rerum ordine*, hoc eſt, poſt narrationem, *protinus in aliquem laetum et plauſibilem locum excurrere.* Mox §. 8. ſimpliciter *ordinem* vocat. *Iudex*, ordine audito, *feſtinat ad probationem, et quam primum certus eſſe ſententiae cupit.*

Originatio. vid. *Notatio.*

Ornare.

Ornare.

Ornare orationem, vel res verbis, dicuntur in vniuerſum, qui verbis elegantibus, lectis, grauibus, omninoque elocutione oratoria, et cum arte enuntiant, et tractant. cf. quae dicta ſunt ad voc. *illuſtrare*, et *nudus*. Itaque apud Cic. de Or. 2, 19. pars eloquentiae illa, quae vulgo elocutio vel exornatio dicitur, hoc modo circumſcribitur: *ornare verbis*. Hoc ſenſu ibid. Cap. 13. Herodotus iudicatur primus *hiſtoriam ornaſſe*. Contraria enim antiquiorum ratio fuit, qui, vt in Annalibus Pontificum, *ſine vllis ornamentis monumenta ſolum temporum, hominum, locorum, geſtarumque rerum reliquerunt*. Sic Cap. 28. Antonius dicitur adeo *ſeditiones ornaſſe*, hoc eſt, vt ipſe explicat, demonſtraſſe grauiſſimis verbis, multos ſaepe impetus populi non iniuſtos eſſe, quos praeſtare nemo poſſit, multas etiam e republica ſeditiones ſaepe eſſe factas etc. In quo tamen loco *ornandi* vocabulum, non ornate dicendi ſolum, ſed et *laudis* et *commendationis* cuiusdam notionem adiunctam habet. Luculentior locus eſt Lib. 3, 14. vbi Antonius, cum faciliores oratoris partes eſſe ſtatuiſſet, latine et plane dicendi, omnem admirationem ingenii et eloquentiae laudem contendit in eo contineri, vt diſtincte, explicate, abundanter, illuminate et rebus et verbis dicat, et in ipſa oratione quaſi quendam numerum verſumque conficiat, hoc eſt, vt *ornate* loquatur. E quo loco patet, cum ornatum oratorium tribus rebus, luminibus orationis, quae et figurae et tropi dicuntur, copia et numero confici; tum vero etiam oratoris et eloquentiae hoc proprium eſſe, vt *ornet*, vel *ornate* dicat. cf. inprimis Cic. de Or. 1, 9. et Orat. Cap. 41. Neque illud negligendum eſt, quod *ornate* et *negligenter* dicere, oppoſita ſibi iunguntur, vt de Inuent. 1, 21. Nam exinde ſequitur, in *ornanda* oratione, curam et apparationem et diligentiam requiri. In Bruto etiam Cap. 17. *Ornari*, inquit, orationem Graeci putant, ſi verborum immutationibus vtantur, quos appellant *τρόπυς*, et ſententiarum orationisque formis, quae *σχήματα* vocant.

Quintilianus cum Lib. 8, 1. in elocutione haec tria requiſiſſet, vt eſſet latina, perſpicua, *ornata*, Cap. 8. *ornatum* illum, quem et *cultum* appellat, ita deſcri-

 bit,

bit, vt oratori proprium dicat, eique ſumma quaeque in eloquentia forenſi et populari attribuat. Deinde Cap. 3. §. 61. *ornatum* eſt, inquit, quod perſpicuo et probabili plus eſt. Eius primi ſunt gradus in eo, quod velis, exprimendo concipiendoque, tertius, qui haec nitidiora faciat, quod proprie dixeris *cultum.* — Pronuntiationem vero *ornatam* Quintil. 11, 3. 40. appellat, quae fit voce, omnibus virtutibus, quae quidem in vocem cadunt, abſoluta. Ei ergo pronuntiationi ſuffragatur *vox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, ſecans aëra, auribus ſedens.* Curius Fortunatian. p. 76. ſimpliciter *ornatam* pronuntiationem dicit, quae ſit *virilis.*

P.

Partitio.

Partitio, et Rhetorica quidem, quae a Dialectica differt, eſt ea pars orationis, quae narrationem ſequitur, illuſtremque et perſpicuam efficit orationem. Ita Cic. de Inuent. 1, 22. vbi duas eius partes facit, vnam, quae, quid aduerſariis conueniat, et quid in controuerſia relinquatur, oſtendit; ex qua certum quiddam deſignatur auditori, in quo animum habere debeat occupatum; alteram, in qua rerum earum, de quibus erimus dicturi, breuiter *expoſitio distributa* ponatur, hoc eſt, expoſitio cauſae per diuiſionem facta, ex qua conficitur, vt certas animo res teneat auditor, quibus dictis intelligat fore peroratum.

Quintilianus 3, 9. 3. proprium *partitionis* eſſe docet, vt orator promittat, quid primo, quid ſecundo, quid tertio loco dicturus ſit; et, cum diſpoſitio pars ſit rhetorices, per omnes materias totumque earum corpus aequabiliter fuſa, vt inuentio et elocutio, *partitionem* diſpoſitionis ſpeciem quandam ſtatuit. cf. Lib. 4, 2. 49. vbi partitionis hoc exemplum adfert: *dicam quae acta ſint ante ipſum rei contractum; dicam, quae in ipſa re; dicam, quae poſtea.* De hac partitione ex inſtituto exponit Quintil. Lib. 4, 5. *Partitio* eſt, inquit, *noſtrarum aut aduerſarii propoſitionum aut vtrarumque ordine collata enumeratio.* — Curius autem Fortunat. in Rhet. p. 63. Pith. duo genera *partitionis* commemorat, 1) *per ſeiunctionem*, cum oſtendimus, quid

quid cum aduerſario conueniat, et quid in controuerſia relinquatur; 2) *per enumerationem,* cum res eas, de quibus erimus dicturi, breuiter exponimus, vt eas animo teneat auditor. Haec ex Ciceronis Rhetoricis libris repetita ſunt. cf. Sulpic. Vict. Inſtitt. Orat. p. 249. et Georg. Trapez. Lib. 1. Rhet. p. 7. qui *diuiſionis* duas partes facit, *ſeiunctionem* et *distributionem,* hanc autem distributionem rurſus in *expoſitionem* et *enumerationem* diuidit. Dialectici enim diſtinguunt inter *partitionem* et *diuiſionem.* Illa eſt, cum res propoſita quaſi in membra diſcerpitur et in partes; haec ineſt in formarum, quae ſub genere ſunt, enumeratione. Vtriusque vſus eſt in Topicis, vbi *definitiones* vel *partitionum* vel *diuiſionum* eſſe, in vtroque autem genere loci et ſedes quaedam argumentorum latere dicuntur. cf. Cic. Top. Cap. 5, 6. Sed et peculiaris locus quidam eſt in ea, quae *partitio* dicitur, quae in partium alicuius rei distributione cernitur. De hac ſeparatim agit Cic. l. c. Cap. 8. Hinc a Quintiliano 4, 2. obſeruatur, ſubinde exordia tractari *partitione.* Id Hermogenes de Inuent. 1, 2. *προοίμιον ἐξ ὑποδιαιρέσεως* appellat, cum exorditur orator a breui distributione res ipſas diſtinguentes per antitheſin, vel dilemma, vel enumerationem: quale eſt Ciceronis pro Cluentio, et pro Quintio.

Partitiones vero etiam *κατ' ἐξοχὴν* dici ſolebant Rhetorum vel disputationes, vel Libri, in quibus diſciplinam de quaeſtionibus, ſtatibus et argumentis, eorumque capitibus tractandis exponebant; verbo ex Graecorum conſuetudine expreſſo, qui *τέχνην διαιρετικὴν* illam, et *διαιρέσεις* appellabant, vt copioſius demonſtrauimus in Lex. gr. techn. ad voc. *διαίρεσις.* Iam patet, quo ſenſu Quintil. 1, 2. 13. *partitiones* et *declamationes* Rhetorum, velut affines ſibi, coniunxerit. Interpretes ad h. l. incerti, quid ſtatuant, vagantur.

Pellucens.

Oratio *pellucens* eſt nitida, polita, dilucida. Cicero in Bruto 79. de Callidio oratore: reconditas, inquit, exquiſitasque ſententias *mollis* et *pellucens* veſtiebat oratio. Singula, quae in hoc loco laudantur, vt oratio mollis, tenera, pura, libere fluens etc. ad ſtructuram artificioſam, concinnam, numeroſam, ſuauemque pertinent. vid. voc. *Translucidus.*

Percunctatio. vid. *Rogatio.*

Percursio.

Figura elocut. (gr. ἐπιτροχασμὸς) contraria est commorationi in vna re, et illustri explanationi, apud Cic. Orat. 3, 53. Aquila Rom. p. 14. distinguit a *coaceruatione*, Graecorum συναθροισμῷ, quod illa res plures diuersas in eundem locum conferat, haec distantia plura inter se percurrens velocitate ipsa circumponat, Donat. ad Terent. Phorm. 2, 3. *Epitrochasmus est verborum super se inuicem effusio, quae fit aduersarii turbandi causa.*

Percussio. vid. *Impressiones.*

Periculum.

Quintilianus Lib. 2, 11. 4. *sententias* commemorat, *quae a periculo petantur*, hoc est, in quarum audacia et granditate periculum est et metus, ne ii, qui his vtuntur, ausis excidant, et ad frigus vel tumorem delabantur; vt qui per funem in summa nituntur, spectantium excitare clamores solent, cum iam iamque casuri videntur; quae sunt verba Plinii in epistola infra laudata, quae tota ad hunc locum pertinet: *gewagte, halsbrechende Wendungen, Ausdrücke, Metaphern.* Translationes, *quae periculum sui fecerint*, appellat Seneca Epist. 59. Forma loquendi translata e fundo Graecorum, qui in eadem re τὸ κινδυνεύειν, et τὰ κινδυνώδη et παρακεκινδυνευμένα dixerunt, quae sine metaphora essent τολμηρὰ, vel παράβολα; vid. Lex. gr. techn. in κινδυνώδης. Eaedem haud dubie sententiae sunt, quas *praecipites* appellat Quintil. Lib. 7, 1. 44. (vt Aeschylus apud Aristoph. Nub. 1370. κρημνοποιὸς simili metaphora dicitur) et illa, quae Lib. 8, 2. 21. *ex ancipiti diserta* vocat. Itaque huc etiam pertinebit locus Quintil. Lib. 10, 1. 120. vbi de Iulio Secundo: *magna in quibusdam ex periculo petitis significantia.* Quae verba quo minus cum Schulzio in Prolegom. ad Dial. de corr. Eloq. p. XXXIX. de extemporali quadam audacia accipiamus, et loci contextu, et perpetua illa loquendi consuetudine, impedimur. De eodem genere audaciae et periculi luculenter Plinius Lib. 9. epist. 26. „Vt quasdam artes, inquit, ita eloquentiam nihil magis, quam ancipitia, commendant. Sunt enim maxime mirabi-

mirabilia, quae maxime insperata, maxime *periculosa*, vtque Graeci magis exprimunt, *παράβολα*." — Sic et Curius Fortun. Rhet. p. 72. *praeceps* et *abruptum* verbum appellat, si longius translatum sit. Itaque hoc tali verbo ita vtendum esse praecipit, vt aliquo verecundiori adminiculo fulciamus, et inferamus, *paene*, aut *quodammodo*, aut *prope dixerim*. vid. Lex. gr. in *μειλίγματα*, et infra quae diximus ad voc. *Remedia*.

Periodus.

Hoc verbo in institutionibus oratoriis potissimum Quintilianus vtitur, cum ceteri, Cicero inprimis, *ambitum*, *circuitum*, *orbem*, *comprehensionem*, *continuationem verborum*, aut *circumscriptionem* dixerint, de quibus in hoc libello separatim exposuimus. Omnem de periodis disciplinam ille quidem ex instituto tradit Libro 9, 4. 124. sqq. Ibi duo periodorum genera facit, vnum simplex, cum sensus vnus longiore ambitu circumducitur; vnde et antea *circumductiones* haec periodorum genera appellauerat: alterum, quod constet membris et incisis, quae plures sensus habeant. cf. Aquila Rom. de Figg. p. 17. Pith. et Lex. gr. techn. in *περίοδος*.

Permissio.

Figura est elocutionis, quae hanc vim habet, vt ostendamus in docendo, nos aliquam rem totam tradere et concedere alicuius voluntati. Sic Auctor Herenn. 4, 29. Cicero etiam in conformationibus vel figuris verborum *permissionem* numerat Lib. 3. de Orat. 54. et Quintilianus 9, 2. 24. ex vno fonte deriuat *communicationem* et *permissionem*, cum aliqua ipsis iudicibus relinquimus aestimanda, aliqua nonnunquam adversariis quoque. Videtur eadem esse, quae *ἐπιτροπή* apud Rutil. Lup. 2, 17.

Permutatio.

Auct. Herenn. 4, 34. *permutatio* est oratio, inquit, aliud verbis aliud sententia demonstrans. Ea diuiditur in tres partes, similitudinem, argumentum, contrarium. Videtur ille Graecorum *ἀλληγορίαν* quandam in mente habuisse, quam Quintilianus 8, 6. 44. *inversionem* interpretatus est. vid. Hieron. Capiduri

duri Commentar. ad Herennian. Libros pag. 275. ed. Basil.

Peroratio.

Peroratio, quam Graeci ἐπίλογον dicunt, vltima est pars orationis iustae, vnde et *conclusio* vocatur, vt tradit Quintil. 6, 1. Alii *cumulum* appellarunt, non alia de causa, quam quare altera eius pars *enumeratio* dicta est, quoniam in ea parte res ante dictae veluti per cumulum et congeriem repetuntur; Graeci autem Rhetores epilogo ἀθροισμὸν πραγμάτων, καὶ ἠθῶν καὶ παθῶν tribuerant. vid. voc. *Enumeratio;* et Lex. gr. techn. in ἀνακεφαλαίωσις, et ἐπίλογος. cf. Lib. 8. Quintil. prooem. vbi perorationi haec duo tribuuntur, vt et iudicio memoriam reficiat, et animos moueat. Cicero Orat. 35. a potioribus partibus *perorationem inflammantem restinguentemue* dicit. vid. Georg. Trapez. Lib. 3. Rhet. p. 42. sq. Ald.

Perpetuus.

Perpetua oratio Rhetoribus Latinis dicta est, quaecunque ad veras eausas et forenses adhibebatur, opposita declamationibus, altercationibus, et disputationibus Dialecticis; quoniam in his interrogando, respondendo, interpellando filum dicentis saepius interrumpitur, in orationibus autem forensibus vnus perpetuo loquitur, et solus argumentum, nemine interpellante, pertractat. Quintilianus Lib. 2, 10. „nulla, inquit, *perpetuae* duntaxat orationis virtus reperiri potest, quae non sit cum hac dicendi meditatione (μελέτῃ, declamandi ratione) communis." Vnde et *perpetuum* orationis genus, Rhetoricen, *concisum* autem Dialecticen appellat Cap. 20, 7. cf. Lib. 5, 11. vbi *oratio perpetua*, testium interrogationibus opponitur. vid. Cic. ad Att. 1, 16. Neque dubito huc referendum esse locum hunc Cic. de Orat. 2, 76. „Quoniam tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut permouendo, vna ex omnibus his rebus res prae nobis est ferenda, vt nihil aliud, nisi docere velle videamur, reliquae duae, sicuti sanguis in corporibus, sic illae in perpetuis orationibus fusae esse debebunt." Hic sensus necessarius est propter numerum pluralem, qui in similibus formis semper

per hanc vim habet. Sic in Top. 26. *actiones perpetuae* sunt *totae*, et opponuntur singulis partibus, exordio, narrationi etc. Et Lib 4. Epist. ad Diu. Ep. 12. *historiae perpetuae*, quas vulgo vniuersales vocamus, historiis singulorum hominum vel rerum gestarum oppositae. Quodsi enim is sensus valeret, quem dedit Wezelius in Commentar. Encyclop. Part. 7. p. 337. *in dem ganzen Gange der Rede, ohne daß man durch einzelne Abtheilungen denselben unterbricht*, Cicero dixisset, *in perpetua oratione*, vel *in perpetuitate dicendi*, vt in Orator. Cap. 2. cf. Clau. Cic. in voc. *perpetuitas*. — Aquila Rom. de Figg. p. 16. *perpetuam orationem* interpretatur, quam Graeci *εἰρομένην* dixerint, quae ita connectitur, vt superiorem elocutionem semper proxima sequatur, atque ita seriem quandam significatus rerum explicet: eamque dicit praecipue historicae descriptioni conuenire, quae tractum et fusum genus eloquendi, non conuersum et circumscriptum desideret. Ab ea distinguit 1) orationem solutam, nulla inter se necessitate numerorum, neque compositam membris quibusdam vel determinatam certa circumscriptione verborum: 2) ambitum s. *περίοδον*. vid. quae in Lex. gr. techn. ad voc. *εἰρομένη λέξις*, diximus. — *Perpetuare* denique *verba* dicitur is, qui sine interpunctione, et clausulis et interspiratione proloqui orationem valet, ap. Cic. Or. Lib. 3, 46.

Perspicuus.

Quaecunque ad *perspicuitatem*, praecipuam orationis virtutem, pertinent, a Rhetoribus Latinis obseruata et praecepta, quaerenda sunt in vocc. *Dilucidus, Explanatio, Apertus.* Sed notandus est modus loquendi is, quo inter varia genera argumentationis vitiosae, *perspicuum* dicitur, *de quo non est controuersia*, vt si quis, cum Orestem accuset, planum faciat, ab eo matrem occisam esse. vid. Cic. de Inuent. 1, 48. et 49.

Persuadere.

Ita nonnulli Rhetorum, inprimis Graecorum, *τὸ πείθειν*, *persuadere*, oratoris proprium existimarunt, vt omnem Rhetorices finem in *persuadendo* ponerent. De ea re exposuit Quintil. Lib. 2, 15. et nos diximus ad voc. *Rhetorica*. Vnde et *τὴν πειθὼ* a Platone commemoratam

moratam sermus, quam Ennius *Suadam*, Horatius *Suadelam* vocauit, et Quintil. 10, 1. 82. *quandam persuadendi Deam* ex illo graeco vocabulo transtulit.

Pigmenta.

Pigmenta fucumque puerilem, iunxit Cic. Orat. 2, 45. vt notaret orationem tam ex arte comtam, vt falso splendore decipiat, viquae interna et veritate careat. cf. Orat. Cap. 23. et Ernesti Init. Rhet. Part. 1. Cap. 12, 163. Expresserunt Rhetores Latini, quos ληκύθους et χρώματα, ex arte pictoria dixerunt Graeci. vid. Lex. gr. techn. in χρῶμα, et ἀνθίζειν. Huc itaque pertinet locus Cic. ad Att. 1, 16. „Meus liber (de Consulatu suo) totum Isocratis μυροθήκιον, atque omnes eius discipulorum *arculas*, ac nonnihil etiam Aristotelia *pigmenta* consumsit.“ Quae omnia ex pictorum penu et officinis translata sunt, neque alio pertinent, nisi vt orationem exhibuerit omnibus modis et artificiis ornatam expolitamque: id quod et in seqq. apertius significat. Non tam inuidioso sensu *pigmentorum florem et colorem*; pro ornatu, quo orationi pulcritudo et suauitas concilietur, qui alibi simpliciter flores, et lumina et insignia appellantur, dixit in Bruto Cap. 87. vbi omnis locus metaphoram ex pictura ductam habet. cf. voc. seq.

Pingere.

Verba vel orationem *pingere*, idem est quod *ornare*; quod fit tropis aut figuris iis, quae sunt ornamenta verborum. Cicero Brut. 37. σχήματα, inquit, quae vocant Graeci, non tam in *verbis pingendis* habent pondus, quam in illuminandis sententiis; hoc est, in figuris non tam illae pondus habent, et grauitatem oratoriam adiuuant, quae singula verba ornant et pingunt, σχήματα λέξεως, quam illae potius, quae ad sententias pertinent, σχήματα διανοίας. Nam in illis prioribus saepe lusus et ornatus puerilis cernitur, oratoriae amplitudini inimicus. Itaque de his ipsis Aquila Rom. Figg. Lib. p. 165. ed. Ruhnk. *Sunt igitur*, inquit, *figurarum elocutiones aliae ad ornandam tantum, et quasi* pingendam *orationem accommodatae: quibus princeps Gorgias Leontinus vsus est, sed sine modo.* In cuius quidem loci initio *figurarum elocutionis aliae* legendum

puto;

puto; quam lectionem a Capella propositam Ruhnkenio displicuisse miror. Eam omnis orationis Aquilae contextus, et ordo flagitat. — Quare etiam solent in ea re ληκύθες commemorare, quae sunt pictorum vasa, in quibus pigmenta seruant. Sic Cic. ad Att. 1, 14. vbi de Crasso Ciceronis consulatum laudante: „totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus soleo pingere, de flamma, ferro, (nosti illos ληκύθες) valde grauiter pertexuit." Et de Or. Lib. 2, 21. eundem Crassum omnibus a se *pictum* et *politum* artis *coloribus* dicit, h. e. impense laudatum. Hinc et Lysias, si cum Catone comparetur, *pictus* dicitur in Brut. 85. hoc est, ornata, polita et floridiori elocutione vsus, cum Cato esset impolitus, et rudis, vt antiquior et *nondum suspicans*, vt mox ait, *quale esset ornate et copiose dicere*. Deinde paullo post planius ita loquitur Cap. 87. „intelliges, nihil istius (Catonis) lineamentis, nisi eorum pigmentorum, quae nondum inuenta erant, florem et colorem defuisse." Eundem illum Lysiam in Orat. 9. Cicero *venustissimum* et *politissimum* appellat. cf. Cresoll. Theatr. Rhet. 3, 21. p. 310. sq.

Placidus.

Genus dicendi *placidum*, quale dicatur, perspicue patet ex Ciceronis loco Brut. 80. Ibi cum illud dicendi genus Calidio oratori tribuisset, ita pergit: „sed cum a nobis paullo ante dictum sit, tria videri esse, quae orator efficere deberet, vt doceret, vt delectaret, vt moueret, aberat illi tertia laus, qua permoueret et incitaret animos, *nec erat vlla vis et contentio*." Alibi idem genus etiam *remissum*, *summissum*, *sedatumque* dici solet Rhetoribus. cf. in Orat. Cap. 27. Graece λειότης dicitur, et λέξις ἀνειμένη, ἀφελής, λιτή, quae λόγῳ παθητικῷ et ἐμψύχῳ opponitur: *der Ausdruck des ruhigern affectlosen Schriftstellers*. vid. Lex. gr. techn. in ἀφελής et λιτός. cf. Cic. pro Sext. 53. vbi *remissius* dicendi genus, forensi, contentiosoque opponitur; quale est philosophorum, qui magis docent et narrant, quam mouent, concitant et vehementius agunt. cf. Cic. Orat. Cap. 19.

Planus.

Planum in oratione dupliciter, vel de vitio, vel de virtute dicitur. Vbi non probatur, *plana* oratio est,

in

in qua nihil eminet, scriptor se nusquam attollit altius verbis aut sententiis, sed semper humilis et demissus, veluti humi repit. Ita Quintil. Lib. 8, 5. vbi scriptoribus nonnullis, qui omnia tanquam sententiis efferant, opponit eos, qui fugiant et reformident hanc in dicendo voluptatem (quae scil. in oratione, sententiis tanquam luminibus quibusdam distinguenda et illuminanda cernitur) *nihil probantes, nisi planum et humile, et sine conatu.* De hoc genere vid. quae nos ad voc. *humile* notauimus, et legatur integra Plinii Epist. 26. Libri 9. ex qua haec inprimis huc pertinent: „debet orator erigi, attolli, interdum etiam effernescere, efferri, et saepe accedere ad praeceps. Nam plerumque altis et excelsis adiacent abrupta: tutius per *plana*, sed humilius et depressius iter: frequentior currentibus, quam reptantibus lapsus: sed his non labentibus nulla, illis non nulla laus, etiamsi labantur." — Cum laudis autem significatione Quintilianus l. c. in proxime antecedentibus *plana* commemorat, vbi iis *gratiam* quandam tribuit, et genus dicendi inaequale et confragosum opponit, quod modum excedat in sententiarum luminibus densandis, simileque sit scintillis inter fumum emicantibus. — *Planum* autem *os*, in pronuntiatione, quale sit et quam vim habeat, ad voc. *confusio* dictum est.

Plasma.

Quintilianus Lib. 1, 8. de lectionis virtutibus agens, „Sit lectio non quidem prosae similis, inquit, quia carmen est, et se poetae canere testantur; non tamen in canticum dissoluta, nec *plasmate* (vt nunc a plerisque fit) *effeminata.*" Ad hunc quidem locum illustrandum vix potest aliquid melius conferri, quam quod viri docti ad Persii 1, 17. *liquido cum plasmate guttur colluerit*, monuere, fuisse *plasma* potionem quandam dulcem, quae faucibus scabritiem tollat, et liquidiorem vocem faciat; id quod et *eliquare vocem* Persius dixit. Tamen mihi locum Quintiliani propius intuenti, ne illa quidem Persiana, fateor, plane satisfaciebant. Videbam Fabium in lectione affectatam et studio quaesitam mollitiem reprehendere; nam ei contrariam virtutem lectionis *virilis* et *cum suauitate grauis* opponit. Iam vero, si *plasma* illud nihil nisi liquidam vocem efficiebat, quaeritur, cur ad vitiosam vocis confor-

conformationem retulerit: fin in illo plafmate vitiofa et muliebris vocis attenuatio ponebatur, cur addit *effeminatam?* Dicam ea, quae mihi in mentem venerunt, non quod probem, vel vnice vera putem, fed vt commendem, vel faltem ne non fint dicta. Quintilianus Cap. 11, 7. inter vitia vocis pofuerat hoc: *fimplicem vocis naturam pleniore quodam fono circumlinire.* Cuius locutionis formam expreffit e Graeco *καταπεπλασμένον*, quo verbo appellabatur cantus tibiarum, quae praeclufis foraminibus, quibus clarefcunt, recto modo exitu, grauiorem fpiritum reddunt: nam *καταπλάζειν* eft *illinere, circumlinire*, cera, vel creta figulari, vel alia quacunque maffa. Hoc igitur *καταπλάζειν* in tibiis hanc vim omnino habebat, vt fonus imbecillior et fufcus exiret. Quidni igitur illud ipfum tibicinum artificium, et methodus omnis, *πλάσμα* dictum fuerit? quidni etiam Quintilianus *plafmate effeminatam* lectionem hoc fenfu et confilio dixerit, vt artificii, ftudii, et affectationis notionem cum cogitatione imbecillitatis et effeminatae exilitatis eo verbo exprimeret; in quo vtrumque cogitari poterat. Nam et illud, *fimplicem naturae vocem circumlinire*, fi a metaphora, dura profecto, recefferis, nihil aliud effe poteft, nifi *natiuam vocem* ita confulto et ambitiofe immutare, vt ex clara et pura fiat exilior, imbecillior, et obfcura. Itaque vocibus *πλάσμα* et *πεπλασμένον*, *immutandi* notionem praecipue exprimere voluit, quoniam illae voces artificio fonorum immutandorum apud tibicines exprimendo feruiebant. Quamobrem, cum *oblinendis foraminibus* illis maxime imbecillus fonus redderetur, qui tamen vel plenior vel exilior effe poterat, in vtroque loco hoc difcrimen ita notauit, vt vel *effeminatam plafmate* lectionem diceret, mollem et muliebrem vocem fignificans, vel *pleniore fono circumlitam*, grauiorem obfcuritatem, quam naturalis vocis indoles ferret, defignans. Ad vim huius vocis, *circumlinire*, quam quodammodo adamaffe videtur Quintilianus, rectius intelligendam, fortaffe etiam locus valeat Libri 12, 9. 8. vbi reprehendit nonnullos, qui, cum agere caufas minores nolint, tanquam infra eos fint, aut opinioni detracturae, admifceant iis res extra caufam pofitas fictasque, quibus opinioni fuae et famae confulant. Quidam, inquit, etiamfi forte fufceperunt negotia paulo ad

ad dicendum tenuiora, extrinſecus adductis ea rebus *circumliniunt*, ac, ſi defecerint alia, conuiciis *implent vacua cauſarum*, veris aut fictis, modo ſit materia ingenii, mereaturque clamorem, dum dicitur. Itaque *circumlinire rem* dicuntur ii, qui naturali eius rei ſimplicitate vel mediocritate non contenti, arte adhibita eam veluti explent, maioremque et ſpecioſiorem efficere cupiunt, et ſic plerumque peiorem reddunt et corrumpunt. Cui ſententiae egregie etiam fauet locus Gellii Noct. Att. 7, 14. vbi, cum trium dicendi generum, vberis, gracilis et mediocris, vim et rationem expoſuiſſet, in fine haec addit: „vnumquodque autem genus, vt diximus, cum caſte pudiceque ornatur, fit illuſtrius: cum *fucatur* et *praelinitur*, fit praeſtigioſum.“ Neque alia metaphora vſus Auctor Herenn. 4, 11. *oblitam* orationem dicit, ſi exornationes crebrae collocentur: ſi rarae diſponantur, diſtinctam, ſicuti coloribus.

Ceterum in ambiguitatis illius, quam vox *plaſma* apud Quintilianum habere videtur, magnitudine, non contemnenda ſunt, quae Creſollius in Vacatt. Aut. Lib. 3. Cap. 5. Sect. 1. notauit: „Extenuare vocem ad muliebres blanditias Graeci dicunt πλάττειν φωνὴν, quod ne in femina quidem tolerandum putat vir grauiſſimus Clemens Alex. in Paedagogo, vbi mores mulierum diſſolutos referens, haec inter alia: καὶ φωναῖς ταῖς πεπλασμέναις κλαδαρὸν περιβλέπουσι, *voce muliebriter effeminata, ſcintillantibus oculis intuentur*. Hinc *Plaſma*, Rhetorum praeceptionibus exterminatum a bene dicendi ſtudio et diſciplina, de quo ita Fabius: *ſit vox non in canticum diſſoluta, nec plaſmate effeminata*. Itaque Plutarchus (in vita Demoſthenis) reprehenſum fuiſſe Demoſthenem ait a ſapientibus, quod illius foret ἀγεννὲς τὸ πλάσμα καὶ μαλακόν. Et, ni fallor, eam ipſam ob cauſam nominatus fuit *Batalus*: βάταλοι enim ſunt apud Graecos, qui delicato illo plaſmate et muliebriter emollito vtuntur. Quod videor didiciſſe a Clemente Alex. (Lib. 3. Paedag.) cuius haec eſt oratio: ἐκ ἄνδρας, βατάλες δὲ καὶ γύνιδας καλεῖν τέτες χρή, ὧν αἱ φωναὶ τεθρυμμέναι.“ Haec Creſollius. Quidni igitur Quintilianus, cum a Graecis vſurpatum πλάσμα in ea re animo obuerſaretur, in orationem latinam transferret, vt eandem, quam Graeci, vocis conformationem et figuram ſignificaret? Hinc et Plutar-

Plutarcho in vita Cicer. *Φωνὴ σκληρὰ καὶ ἄπλαστος*, *dura vox et incondita* commemoratur, atque omnino Graecis *τὸ πλαστὸν* et *πεπλασμένον* dicitur, quicquid praecipua arte et apparatu elatum est, vt in Lex. gr. techn. idoneis exemplis confirmauimus.

Plenus.

Plena oratio, metaphora ducta ab iis rebus vel corporibus, quae vel succo et carne, vel alius massae ambitu abundant, dicitur ea, in qua est quaedam ex vbertate rerum vel copia et ornatu elocutionis grata rotunditas, opponiturque dictioni tenui, exili, ieiunae, aridae, quae omnia in vitio genera sunt, certe oratorem ciuilem et forensem non decent; item tumori, vt apud Quintil. 12, 10. Sic Cicero de Or. 3, 14. Crassum laudans: „de horridis rebus nitida, inquit, de *ieiunis plena*, de peruulgatis noua quaedam est oratio tua:" *Lobrede auf einen Schriftsteller, oder Redner, der abschreckende Gegenstände angenehm, eine trockene Materie interessant und unterhaltend, und gemeine Stoffe mit dem Reitze der Neuheit vorzutragen weiß.* Deinde vero etiam Cicero, in distribuendis orationis generibus, quod alibi grande, et graue, et amplum vel copiosum genus appellat, Lib. 3. de Or. Cap. 52. *plenum* vocat. Quae Ciceronis in dicendo et praecipiendo vberrima varietas bene cognoscenda est iis, qui haec tractant et legunt, ne conturbentur, diuersa existimantes, quae, verbis variata, re ipsa et sensu non distant. —

In singulis verbis *plenum* quiddam esse dicitur, cum habent in pronuntiando aliquem soni dignitatem, et grauitatem, qua veluti os dicentis impleant. Cic. Or. 3, 37. „In propriis verbis, inquit, illa est laus orato- ris, vt lectis atque illustribus vtatur, in quibus *plenum quiddam et sonans* inesse videatur. Sed in hoc verborum genere delectus est quidam habendus, atque is aurium quodam iudicio ponderandus." Haec tum etiam *bona verba* dicuntur; *schöne Wörter.* Errauit ergo Schellerus, cum dubitaret, an verbis pulcritudinem tribuere liceret, et cum iudicaret, *pulcra verba nulla alia esse posse, quam quibus pulcrae aptaeque sententiae, notionesque declarentur*, in Prooem. Praeceptt. stil. lat. p. 12. — Quis pulcritudinis vim ita anguste circumscribat,

ſcribat, vt eam vel in ſola notionum idearumque honeſtate ponat, vel eius ſenſum ſolis oculis tribuat? Nam vt colorum pulcritudo oculorum ope iudicatur, ita verborum aliqua pulcritudo, hoc eſt, ſuauior et concinnior forma cogitari poteſt, quae aurium iudicio ponderanda ſit. Quae autem aures ſuauiter afficiunt, quidni haec quoque pulcra nominemus? Quid, quaeſo, ſibi voluerunt Cicero, Quintilianus, aliique bene dicendi magiſtri, cum ad ſuauitatem elegantiamque dicendi hoc inprimis requirerent, vt verba priſca, obſoleta, inuſitata vitarentur, proque his lecta, illuſtria, plena, ſonantia commendarent? An in verbis priſcis, et obſoletis non poteſt eſſe notio pulcra? nonne ſententia honeſtiſſima, pulcerrima, ſapientiſſima exprimi poteſt verbis ita hiulcis, aſperis, ſalebroſis, vt in iis et lingua moleſte laboret, et aures iniucundiſſime radantur? Quemadmodum enim in priſcis artis operibus videmus ita comparatum eſſe, vt, quo quaeque propius ab artis veluti incunabulis abſint, eo rudiora et aſperiora minusque ad ſenſum pulcritudinis apte facta et coloribus et formis reperiantur, quae poſtea, cum ratio, et ſtudium et exercitatio ſenſum pulcritudinis acuiſſet et emendaſſet, politiora, venuſtiora, et pulcriora menſurae concinnitate, forma, coloribus etc. extiterunt: ita in omnibus fere linguis eadem haec ratio fuit, vt, qui priſcis et rudibus ſaeculis, vel verba nonnulla, vel eorum ſtructuras et compoſitiones, aſperius, hiulcius, vaſtiusque, quam aurium elegantia ferre poſſet, fictas animaduerterent, eas tum literis mutandis, transponendis, inculcandis, mouendis, tum ordine inſtruendo emendauerint, ac veluti laeuigarint et expoliuerint. In his ergo rebus pulcritudo illa cernitur, quae in ſingulis quoque verbis et formis dicendi, remota rerum notionumque pulcritudine, cuius neceſſitatem nemo negat, locum habere poteſt. Quodſi illa ratio valuerit, quam Schellerus vnice adamaſſe videtur, vt in verba ſingula vel iuncta formalem quandam pulcritudinem cadere negemus, adeoque eam totam negligamus, verendum profecto eſt, ne, quantum id in lingua aliqua fieri poteſt, ad illam artis infantiam et barbariem reuoluamur, quam veteres dicendi ſcribendique artifices paſſim in Catonis, Ennii, Naeuii, Lucilii aliorumque priſcorum ſcriptis notarunt, laudan-

landantes potius et commendantes fincerum et elegans iudicium Atticorum, quorum aures ita teretes et religiofae effent, vt, qui orator his placere cuperet, nullum verbum infolens, nullum odiofum ponere auderet. Ipfe Ariftoteles, cuius omnis difciplina rhetorica hominis eft rerum magis veritatem et fidem, quam verborum elocutionisque ornatum curantis, et commendantis, Libr. 3. Rhet. Cap. 2. κάλλος, inquit ὀνόματος τὸ μὲν ἐν τοῖς ψόφοις, ἢ τῷ σημαινομένῳ, καὶ αἶσχος δὲ ὡσαύτως, et mox τὰ καλὰ non modo τῇ δυνάμει, fed etiam τῇ φωνῇ commemorat. Legat Demetrii de Eloc. §. 173. fqq. qui Graecos dubitat verborum pulcritudinem non fola fignificationis dignitate et honeftate, fed et forma et fono iudicaffe. Neque vero hoc mirandum videtur in Graecis hominibus, qui cum eloquentiae ftudio et omni doctrina Mufices etiam fcientiam coniungere folebant, vt ne doctus quidem haberetur, qui Mufices plane imperitus effet. Huius enim cognitio et vfus, quemadmodum ad fenfus animi emolliendos, et ad omnem prope humanitatem in animo explicandam fummam vim habet, ita tantum quoque valere in oratione conformanda et in omni eloquentia exiftimari debet, vt, fi quem cognouerimus ab orationis verborumque conformatione vel conftructione hiulca, vafta, falebrofa, et veluti confragofa non abhorrentem, eum ab omni Mufices fcientia alienum effe vel iuramento contendere poffimus. Neque dicentibus modo vel declamantibus aurium noftrarum iudicium adhiberi poffe putandum eft. Nam etiam quae taciti legimus, muto quodam labiorum et linguae veluti conatu declamamus, adeoque non minus, quae pulcra deformisue verborum et orationis forma fit, tacito quodam aurium fenfu affequimur et iudicamus.

Pleniorem vocem grauioremque coniungit Cic. Brut. 84. intelligitque eloquentiam oratoriam, quae proprie dicitur, contrariam *anguste* et *exiliter* dicendi rationi, quae hiftoricum, philofophicum vel fimilis generis fcriptorem decet. „Subfellia, inquit, *grauiorem*, *pleniorem*que vocem defiderant." Itaque etiam in literis fingulis Quintil. 9, 4. 34. *plenior* eft, quae fatis aperto ore et pleniore fpiritu effertur, vt litera E, cui opponitur I *anguftior*, quae exilem fonum ex angufta oris forma habet. Neque enim neceffarium puto, vt cum

 Gefnero

Gesnero *planior* legamus. Nam in hoc nostro loco inter literas E, et I, comparatio instituitur. Sic et §. 116. „Optime, inquit, de compositione iudicant aures, quae et *plena* sentiunt, et parum expleta desiderant." cf. Gellius N. A. 1, 7. vbi verbum *explicauit*, ad aurem *completius* esse dicitur, quam *explicuit*, cuius imperfectus et debilis numerus sit. Et Ciceroni Orat. 29. *implere* aures periodus dicitur numerosa, et iustae magnitudinis.

In doctrina de pronuntiatione et vocis virtutibus vitiisque Quintil. 11, 3. ad qualitatem vocis etiam hoc refert, vt sit vel *plena* vel exilis. In quo loco *plena* haud dubie dicitur, quae sonum rotundum, pinguem, et in auribus dignitatis quendam perfectionisque sensum relinquentem habeat, *die volle, runde, füllende Stimme.* Vnde, quae sit exilis, facile intelligitur; praesertim cum Graeci, vtrique significandae πλατειασμὸν, et ἰσχνοφωνίαν destinauerint. vid. Lex. gr. techn. in πλατύτης, et supr. in voc. *exilis.* Scilicet vox grauis eadem etiam est plena, acuta autem eadem et tenuis et exilis. Sic diserte Quintilianus 11, 3. 42. sonum grauissimum, minus clarum, nimiumque *plenum* dicit, et paulo post, *vox*, inquit, vt nerui, quo remissior, hoc et *grauior* et *plenior:* quo tensior, hoc tenuis et acuta magis est. Quo et illud pertinet, quod Quintil. 9, 4. 83. *pedes temporibus pleniores* appellat, qui longis syllabis constant, quoniam veluti os implent, stabiliores sunt, et grauiorem orationem efficiunt. Vtrumque hoc, sonus grauitatem illam, et hanc pedum stabilitatem, coniunctim cogitandum esse videtur, vt intelligatur, quodnam sit illud genus vocis *plenum*, quod miseratio et moeror sibi sumat, auctore Cicerone de Or. 3, 58.

Pleonasmus. vid. *Congeries.*

Politus.

Oratio *polita*, vel scriptor *politus* Rhetoribus dicitur, cum forma dicendi venustior est et elegantior ex apta concinnaque verborum inprimis membrorumque structura, numerosaque compositione. Itaque de antiquioribus maxime, in quibus ob temporum illorum morumque simplicitatem omnia horridiora fuerunt, hanc ferre

ferre sententiam solent, vt eos *minus politos* fuisse dicant. Legatur omnis locus Cic. r. Brut. 17. et 18. qui de Catonis genere dicendi copiosam disputationem habet. Sed non minus huc pertinet locus Cic. de Orat. 2, 13. vbi, vt *perpolire* dicitur is, qui accurata et eleganti exquisitaque dicendi ratione vsus sit, ita *dolare* is, qui orationem vtcunque et mediocri tantum arte instruxit. „Ipse Coelius inquit, non verborum collocatione, et tractu orationis leni et aequabili *perpoliuit* opus suum, sed vt homo neque doctus, neque maxime aptus ad dicendum, sicut potuit, *dolauit*.“ Hinc Lysias idem et venustissimus et *politissimus* dicitur Cic. in Orat. 9. vid. voc. *pingere*.

Pondus.

Quaecunque singularem grauitatem, dignitatem, et vim habent ad mentes mouendas percellendasque, *pondera* dicuntur, quae non solum rebus et sententiis, sed verbis etiam dicendique formis tribui solent. vid. Cic. de Or. 2, 17. qui omnis locus vim vocabuli explanabit. cf. Lex. gr. techn. in *βάρος*. Itaque Demosthenes a Cicerone Orat. 8. *examinans omnium verborum pondera* dicitur, quod subtili et accurato iudicio omnes elocutionis suae partes ad aures, ingenium, sensusque auditorum suorum fingeret et accommodaret. Nam in eloquentia, non, vt in philosophia, res tantum sed etiam *verba penduntur*, vt diserte Cicero dicit in Orat. 16. — Quintilianus ib. 6, 1. vbi de enumeratione, perorationis parte, disserit, „quae enumeranda sunt, inquit, cum *pondere* aliquo dicenda sunt, et aptis excitanda sententiis, et figuris vtique varianda; alioqui nihil est odiosius *recta illa repetitione*, velut memoriae iudicum diffidentis.“ In quo loco *pondus* intelligi posse videtur de illa orationis grauis virtute, quam *ἐνέργειαν* et *ἔμφασιν* Graeci dixerunt, quae vim addit et vigorem quendam orationi, vt a sermone simplici discrepet, et non solum doceat, sed et mouendi vires habeat. cf. Lib. 10, 1. 97. Ad verborum autem et sententiarum pondera non grauitatem modo illam et vim pertinere, sed etiam suauitatem, patet e Ciceron. Orat. 58. et ex poetarum variis locis, vim aut suauitatem eloquentiae describentium, vt Claudian. de Cons. Mall. 19.

Iam nunc canities animi, iam dulce loquendi
Pondus, et attonitas sermo qui duceret aures.

Stat. Theb. 1, 213. de oratione Iouis:

— graue et immutabile sanctis
Pondus adest verbis, et vocem fata sequuntur.

Valer. Flacc. 1, 39.

— fictis dat vultum et pondera verbis.

Saleii Baff. Carm. ad Pisonem 56.

Quis regit ipse suam, nisi per tua pondera mentem?

Rebus ipsis, vbi pondera tribuuntur, argumenta inprimis intelliguntur, quae maximum momentum faciant, et potentissima sint. vid. Cic. Partit. Or. Cap. 7. fin. Sic *pondera rerum* et *vires sententiarum* iungit Quintil. 9, 3. 100. iisque opponit formas dicendi eas, quarum omnis virtus in verborum inani concinnitate et suauitate cernatur; quas sine sententia sectari tam sit ridiculum, quam quaerere habitum gestumque sine corpore. cf. Gellius N. A. 17, 20. vbi de Platonis aliquo loco Taurus Philosophus, „ad ipsa Platonis penetralia, inquit, ipsarumque *rerum pondera* et *dignitates* pergendum est, non ad vocularum eius amoenitatem, nec ad verborum venustates deuersitandum." Addo elegantes versus Ouidii elegos negantis triumpho laudando ob argumenti grauitatem pares esse. Epist. Pont. Lib. 3. ep. 4, 85.

Ferre etiam molles elegi tam vasta triumphi
Pondera disparibus non potuere rotis.

Ponere.

Cicero in Orat. 59. „*ponendus* est, inquit, ambitus verborum, non *abiiciendus*." Disputatur in eo loco, totone in ambitu verborum numeri tenendi sint, an in primis tantum partibus et extremis, cum plerique censeant cadere tantum numerose oportere terminarique sententiam. Iam cum in verbo *ponendi* notatio sit actus sedatioris et moderatioris, in *abiiciendo* autem contraria actionis celerioris et repentinae significatio, Cicero illis verbis docet, vnumquemque ambitum verborum ita in oratione declarandum et vero etiam pronuntiandum esse, vt non solum extrema sentiantur, sed et prima et media recte percipiantur. Qui ergo periodum aliquam tam celeri pronuntiatione effert, vt auditores nec verba nec sententias nec numerum

merum satis perspicue assequi possint, is *abiicit* periodum. Qui autem contrario modo enuntiat, ita vt singulorum membrorum et partium rationem reddere auditores possint, is *ponit* verborum ambitum. Hic sensus etiam ex sequentibus hisce intelligi potest: *Quare cum aures extremum semper exspectent, in eoque acquiescant, id vacare numero non oportet: sed ad hunc exitum tamen a principio ferri debet verborum illa comprehensio, et tota a capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipsa consistat.* Sentient, qui harum rerum sensum habent, quanto cum acumine Cicero plura verba, quae vim illam verbi *ponere* veluti adiuuent, accumulauerit, vt haec: *ferri, fluere, veniens, consistat.* Nam vnumquodque horum verborum, periodi *positae*, hoc est, moderata distinctaque voce declaratae atque elatae notionem significat. Fieri etiam solet, vt in lingua germanica verbis, *dargestellt*, vel *hingeworfen*, similem vim et potestatem tribuamus. His iam finitima est *negligentiae* notio, quam *abiiciendi* vocabulo expresserunt. Ita Cicero Orat. 55. Comicorum senarios *abiectos* dicit, hoc est, negligentius et licentius compositos. Et de Orat. 3, 26. *abiicere versum* de actore versum negligenter pronuntiante, vt iam in Claue Cic. notatum reperimus.

Popularis.

Dictio *popularis* est, apta concionibus Cic. Brut. 44. vt *populare genus dicendi* Cap. 70. vbi id tribuit Metellis, quamuis in caussis nihil versati fuissent. Quale illud sit, ex omni loci contexto intelligi poterit. Paulo alio sensu *eloquentia popularis* Ciceroni Orat. 3. pro ipsa forensi dicta, at, quae magis populi admirationem, quam elegantem doctrinam habeiet. Huc inprimis pertinet locus Ciceronis in Orat. 19. vbi *sententias* et *verba popularia* propria tantum oratori esse dicit, a quibus se philosophi abstineant. cf. de Orat. 1, 52. vbi *popularitatis* quaedam veluti praecepta et artificia tradit; et Brut. 11. vbi Periclem ab Anaxagora physico eruditum exercitationem mentis a reconditis abstrusisque rebus ad caussas *forenses popularesque* traduxisse dicit. Cap. autem 30. Rutilii dicendi genus, quamuis peracutum et artis plenum, tamen exile et *populari* assensioni non satis accommodatum appellat,

propter istud ipsum scilicet acumen et doctrinam reconditam, quam populus nec desiderat nec intelligit. vid. quae ad voc. *deuorare* dicta sunt.

Praeceps. vid. *Periculum.*

Praeceptum.

Exordium *contra praecepta*, in vitiosis refertur a Cicerone de Inuent. 1, 18. quod nihil eorum efficit, quorum caussa de exordiis praecepta traduntur, h. e. quod eum qui audit, neque beniuolum, neque attentum, neque docilem efficit, aut, vt contra sit, facit. vid. Quintil. 4, 1. 71.

Praecisio. Praecisus.

Figura elocutionis illa, quae *praecisio* dicitur, apud Auctorem Herenn. 4, 30. hanc vim habet, vt dictis quibusdam, reliquum, quod coeptum est dici, relinquatur in audientium iudicio. Eandem et *abscissionem* vocat Lib. 4, 54. vid. Lex. gr. techn. in παράλειψις. Quintilianus etiam Lib. 9, 2. 57. *praecisam orationem* discernit a *reticentia* s. ἀποσιωπήσει, quae habeat sermonem imperfectum: *Abgebrochenheit im Gegensatz der gänzlichen Verschweigung*. Sic Georg. Trapezunt. Lib. 4. Rhet. p. 34. *praecisiones* dicit interruptam silentio orationem relinquere. Et alio loco Lib. 5. p. 78. *praecisio* fit, inquit, cum quod dicere incepimus, quasi subito vel pondere vel turpitudine rei commoti, reticemus, vt in his: *hunc tu modestum putas, qui nuper alienae domui* — ? Itaque huc pertinebunt haec quoque Senecae Epist. 114. „Sunt qui sensus *praecidant*, et hinc gratiam sperent, si sententia *pependerit*, et audienti suspicionem sui fecerit." Et apud Cicer. de Nat. Deor. 2, 29. *praecise* loqui is dicitur, qui *mundum prouidentia regi* dicat, et omittat *Deorum*, breuitatis caussa. Teneatur omnino hoc, in *praecidendo* apud Latinos repentini et violenti actus notionem sitam esse; (cf. Cic. Offic. 1, 33. 8.) Sic in illius *praecisionis* sensu indicando minus errabimus. Maxime enim in vocabulis eiusmodi technicis Rhetores Latini hoc obseruarunt, vt eorum verborum, vnde illa fingebant, vim etiam propriam transferrent.

Praeiu-

Praeiudicium.

Haec vox, quamuis ad technologiam forensem proprie pertinet, tamen quoniam a Quintiliano in probationum praeceptis commemoratur et explicatur, silentio praetermittenda nobis non videbatur. Nam cum ille Lib. 5, 1. probationes ἀτέχνυς f. *inartificiales* praeiudiciis, rumoribus, tormentis, tabulis, iureiurando et testibus contineri docuisset, *praeiudicia* quidem in tribus partibus versari tradit, 1) rebus, quae aliquando *ex paribus causis* sint iudicatae, quae *exempla* rectius dicuntur; 2) iudiciis ad ipsam caussam pertinentibus, vnde etiam nomen praeiudiciorum ductum est: 3) auctoritate eorum, qui pronuntiauerunt, et similitudine rerum, de quibus quaeritur. Cicero haec omnia *rebus iudicatis* significasse videtur Lib. 2. de Orat. 27. vbi de eadem re sermo est. Graeci Rhetores hanc partem probationum non commemorant. vid. quae ex his docuimus in Lex. gr. techn. ad voc. πίστις. Nam quod Hermogenes Partit. p. 8. ed. Laur. inter τὰ ἀσύστατα commemorat etiam τὸ προειλημμένον τῇ κρίσει h. e. *praeiudicia*, id quidem huc non videtur trahendum esse.

Praemunitio.

Praemunitio orationis dicitur, qua ea, quae acerbius et grauius in aliquem dici debeant, mitigantur quodammodo extenuando, laudando, vt ne iudices a te abalienes. Cic. de Orat. 2, 75. et Lib. 3, 53. vbi inter formas dicendi varias etiam refertur, *praemunitio ad id quod aggrediare*, quam Graeci παρασκευὴν, προπαρασκευὴν, vel etiam προδιόρθωσιν, προθεραπείαν, προκατάληψιν appellarunt, de quibus in Lex. gr. technol. disseruimus. cf. Quintil. 4, 2. 71. vbi *praemuniri* caussa dicitur, cum ea, quae caussae nostrae obsunt, excusare dicendo et mitigare conamur. Idem Lib. 9, 2. 16. seq. προλήψεως, quam *praesumtionem*, alii *occupationem* appellant, species quasdam facit, *praemunitionem*, *confessionem*, *praedictionem*, *emendationem* et *praeparationem*, cum pluribus verbis vel quare facturi quid simus, vel quare fecerimus, dici solet. Iul. Rufin. p. 29. προϋπεργασίαν *praemunitionem* interpretatur, qua ante vtamur, vt confirmet id, quod subiecturi simus, vt, si testem producturi simus, ante est, vt ei fidem habendam esse doceamus.

Praeparatio.

Praeparationes in Rhetoricis dici solent, cum orator in prooemio vel in narratione ea attingit, quae proprie non sunt huius loci, sed quorum praeuia commemoratio aliquam tamen vim habere potest ad iudicem praeparandum et occupandum, vt, si illa suis locis vberius exponuntur, facilius moueant, vel credibiliora sint. Tales *praeparationes* commemorat Quintil. Lib. 4, 2. 55. sq. quo et pertinet, quod ibidem praecipit, *semina probationum spargere*, quas Graeci σπέρματα σπερματικὰ dixerunt, vt in Lex. gr. techn. docuimus, vel *narratione delibare, quae probatione tractaturi simus*. Hoc omne artificium Graeci vocibus παρασκευῆς, et παρασκευάζειν iam ante hos Latinos Rhetores expresserant. Mox Fabius Cap. 3. l. c. etiam ante quaestionem vel ante confirmationem, si illa prima specie non sit admodum fauorabilis, vtilem statuit *praeparationem* esse, ad conciliandum probationibus nostris iudicem. „*His*, inquit, *velut fomentis, si quid erit asperum, praemolliemus, quo facilius aures iudicum, quae post dicturi erimus, admittant, ne ius nostrum oderint.*" Non est dubium in his metaphoris Graecos Rhetores Latinis praeiuisse, qui in eadem re προθεραπεύειν, προθεραπείαν, θεραπεύειν, ἰατρεύματα adhibere solent: id quod in Lex. gr. techn. exemplis firmauimus. vid. *praemunitio*. Iulius Rufin. Schem. sent. p. 96. προκατασκευήν, qua rei, de qua acturi sumus, colorem praeparamus et praetendimus, *praeparationem* interpretatur. cf. Cur. Fortunat. p. 61. a quo προπαρασκευὴ explicatur *praeparatio* s. *praestructio*, qua nobis iudicem praeparamus, cum aut quaedam nobis obsunt, et illis prius occurrendum est, aut cum quaedam prosunt, et ea debemus vtiliter spargere, quae nobis per totam actionem prodesse possint. Idem Rhetor p. 63. narrationem, quam προκατασκευὴν Graeci dixere, hoc est, quae quaestionum in se semina habeat, *praestructiuam* interpretatur, et a praeparatione illa, quae προπαρασκευὴ dicta est Graecis, distinguit ἀνανεῶσιν, ita vt illa rem ipsam tractet, qua iudex concilietur, haec autem ad rem audiendam iudicem praeparet, non ipsa re.

Praesidia. vid. *Contentio.*

Prae-

Praestructio. vid. *Praeparatio.*

Praesumtio.

Praeter ea, quae supra ad voc. *Occupatio* de huius verbi vsu dicta sunt, notandum hoc in loco videtur apud Quintilianum Lib. 9, 2. 18. *praesumtionem* etiam appellari formam illam dicendi, *quia vis et proprietas verbi, quo vsi sumus, confirmatur*, vt in his: *quanquam illa non poena, sed prohibitio sceleris fuit.*

Praeteritio.

Gr. παράλειψις, Aquilae Rom. p. 14. dicitur, vbi quasi praetermittentes quaedam nihilominus dicimus. Vtemur autem hoc adiumento in iis, quae infirma vel inuidiosa nobis futura sunt, si directo dicantur. vid. *Omissio* et *Praecisio*. Nonnullis etiam graeca vox *praetermissio* explicatur, vt. Georg. Trapez. Lib. 1. Rhet. p. 6. Ald.

Praetextatus.

Verba *praetextata* pro obscoenis dicta esse veteribus, dubium esse non potest ei, qui Suetonii Vespas. 22. Gellii N. A. 9, 10. et Macrobii Saturn. 2, 1. legit. Sunt etiam, qui *mores praetextatos* a Iuuenali Sat. 2, 170. commemoratos, pro sordidis et obscoenis accipiant. Quis autem metaphorae fons esset, ne Festo quidem certum ac definitum fuit. Is enim ita: *Praetextatum sermonem quidam dici putant, quod praetextatis (pueris) nefas sit obscoeno verbo vti. Alii, quod nubentibus depositis praetextis a multitudine puerorum obscoena clamentur*, vel, vt explicat Ferrarius de re Vest. 2, 1. p. 135. quod, cum nupturae puellae praetextam deponerent, ad demulcendum pudorem nuptiali licentia Fescennina cantarentur. Hanc quidem rationem Ferrarius amplectitur, priore repudiata. Iac. Gronouio ad Gellii locum laudatum neutra ratio satis faciebat; neque is tamen melius quidquam docuit. Quid ego sentiam, non tacebo. Metaphoram a praetexta toga sumtam esse, dubitari non potest. Poterat is, qui metaphoram primus finxit, aliud quoque genus vestimenti mente concipere; sed praetextam voluit; ergo in eo iam subsistamus. Quemadmodum autem praetexta toga, cum totum corpus vsque ad pedes tegeret,

geret, inprimis impediebat, ne qua corporis pars inhoneste et obscoene appareret: ita *praetextata verba* aliquis dixerit ea, quae praetexta veluti quadam obtegenda et inuoluenda sint, ne, si nuda ponantur, pudicas aures offendant, quasi *praetextanda*, vt verba *praefanda* dici solent, quibus, ob turpitudinem et obscoenitatem sensus, honos praefandus sit, apud Quintil. 8, 3. 45. vbi in plerisque libris *praefata* legitur, fortasse rectius, quoniam rarior et antiquior ea dicendi ratio videtur. Nam eadem forma vsus Cicero mihi videtur, cum Lib. 2. epist. ad Diu. ep. 9. dignitati *praesenti* opponit *speratam*, quae tamen alia esse non potest, quam *speranda* in posterum. Talium formarum sensus subtilior, quam illi Latini profecto habebant, nobis deest: quo minus hodie illico falcem criticam istis locis immittere debemus. Simili plane metaphora, quae et illi priori lucem adferre potest, Plinius Lib. 4. epist. 14. *nuda* verba pro turpibus et lasciuis dixit. Quintilianus etiam Lib. 8, 3. 38. „ne inornata sunt quidem, inquit, nisi cum sunt infra rei, de qua loquendum est, dignitatem: excepto, *si obscoena nudis nominibus enuntientur*. vid. voc. *Nudus*. Et Cicero Lib. 9. Ep. 22. de loco, cuius obscoenitas non tam in verbis quam in re inesset, „*sermo*, inquit, *est totus verbis utellus*, re impudentior.“ Sed magis huc pertinet locus Ael. Lamprid. in Vita Heliog. Cap. 34. „Multa improba reticui, inquit, et quae ne dici quidem sine maximo pudore possunt. Ea vero, quae dixi, *praetextu verborum* adhibito, quantum potui, *texi*.“

Pressus. Premere.

Apud Cicer. de Or. 2, 13. Thucydides dicitur ita aptus et *pressus*, vt nescias, *vtrum res oratione, an verba sententiis illustrentur*. Plane sic Seneca Ep. 59. de Lucilio suo: „non effert te oratio, nec longius, quam destinasti, trahit: *pressa* sunt omnia et *rei apta*. Loqueris quantum vis, et plus significas quam loqueris.“ Locus classicus ad vim verbi declarandam est l. c. Cap. 23. vbi de Sulpicio: „multo eius oratio esset *pressior*; in qua nunc interdum in summa vbertate inest luxuries quaedam, quae stilo depascenda est.“ Haec pressae orationis virtus propria est eorum oratorum, quibus in antecedentibus *neruos* et *succum* tribuerat.

rat. Similis Graecorum metaphora est in *συστροφῇ*, de qua vid. Lex. gr. Hinc simili sensu Cicero *compressione rerum breues* in Bruto Cap. 7. dixit Alcibiadem, Critiam, Theramenem, et ipsum Thucydidem, vt significaret quod nos vocare solemus *die Gedrängtheit, gedrängte Kürze.* Vnde et ortam illorum obscuritatem mox notat. Eandem *contractionem orationis* vocat Partit. Cap. 6. et Brut. 13. Asiaticos oratores, *parum pressos*, et *nimis redundantes* fuisse iudicat. Quare et Quintil. 8, 3. 40. *abundanter* et *presse* dicere, vt opposita commemorat. Simili metaphora ab eodem Rhetore Lib. 10, 1. 73. Thucydides *densus* et *breuis* dicitur. cf. Schulz. ad Dial. de corr Eloq. p. 7. et Cic. de Finn. 2, 6. — Illi presso generi dicendi contrarium vitium est *ieiunae* dictionis. Ita Cic. Brut. 55. *cauenda est*, inquit, *presso illi oratori inopia et ieiunitas: Trockenheit, Unfruchtbarkeit.* Hinc *pressis* opponuntur *exiles* apud Quintil. 10, 2. 16. Is porro eadem metaphora Lib. 4, 2. 117. *pressum et veluti applicitum rei cultum* opponit *copiae orationis circumiectae*, plane vt Graeci *συνεστραμμένην* et *πεπυκνωμένην λέξιν* contrariam *τῇ περιβεβλημένῃ* facere solent; (vid. Lex. gr. techn. in *περιβάλλειν*) *gedrängter, der Sache genau angepaßter Vortrag, im Gegensatz des ausführlichern, und ausschweifenden.* Sequenti autem capite in eandem rem deueniens Rhetor *pressam narrationis gracilitatem* appellat. Similem sensum cogitare debemus, cum Quintilianus Lib. 8, 3. 13. postulat, vt *ornatus* elocutionis in orationibus veris et forensibus sit *pressior* et *seuerior*, hoc est, non ita luxurians et comtus, qui demonstratiuo magis dicendi generi conuenit: *solider, edler, männlicher Schmuck, im Gegensatz eines üppigen Flitterglanzes.*

Non plane quidem similis, at affinis tamen illi significatio est, qua apud Quintilianum Lib. 11, 1. 31. pleno et erecto opponitur *pressum* et *mite* dicendi genus, h. e. remissum, temperatum, et veluti virium senescentium, spiritusque refrigerati vestigia indicans, quale inprimis senibus conueniat, si apte dicere velint. Quo sensu Cicero in Bruto 2. orationem suam *canescere* coepisse dixit, et Cap. 43. Crassi orationem *seniorem*, quam eius aetas ferret, ob seueritatem et grauitatem, quae senum potius quam adolescentis esse solet. cf.

Cap.

Cap. 76. vbi *literatae senectutis*, cuius plena fuerit Triarii iuuenis oratio, haec documenta ponit: *Quanta seueritas in vultu! quantum pondus in verbis! quam nihil non consideratum exibat ex ore!* vid. quae ad voc. *laetus* notauimus. Graeci hoc proprio vocabulo πρεσβυτικὸν appellant, quod in Lex. gr. techn. explicauimus. Eadem prope metaphora Plinius Lib. 7. ep. 12. sonantibus et elatis, *pressa* et *exilia* opponit.

Presse loqui dicitur is, qui tam presso ore loquitur, vt exinde lenitas et suauis quaedam subtilitas soni et vocis consequatur, quae vastitati et rusticitati loquendi contraria est, in qua nimirum os non *premitur*, sed dilatatur, et extra modum aperitur. Sic Cic. Orat. 3, 12. vbi *lenitas* et *pressus* oris commemoratur, et his qui vaste, rustice, hiulce loquantur, opponuntur illi, qui *presse*, et aequabiliter et leniter. cf. Offic. 1, 37. — Cicero Lib. 3. de Orat. 58. vbi genus illud vocis describit, quod molestiae significandae aptum sit, haec etiam ponit: *sine commiseratione graue quiddam, et vno pressu ac sono obductum.* His verbis sine dubio haec duo coniunctim praecipiuntur, vt partim vnam conformationem, et quidem compressionem labiorum os habeat, partim vno sono vox prodeat: *das Unisono des verbissenen Schmerzes.* Neque enim illorum rationem probare possum, qui *pressum* de spiritu et anima accipiunt. Est potius in illis *vno pressu ac sono*, quoddam hendiadys, sed ita verbis positis, vt vnum sua significatione alterum adiuuet. Describitur oratio hominis ex intimo sollicitudinis et molestiae sensu grauiter et vno sono vocem exprimentis. Alio sensu *pressa* et *temulenta* vox iungitur in Orat. ad Senat. post. red. Cap. 6.

Restat duplex vocabuli *premere* vsus, inprimis acuta metaphorarum ad virtutes oratorias accommodatarum notatione insignis. Primum enim, qui *premit* rem, in ea immoratur, inhaeret, et sic lentius agit. Itaque Quintil. 11, 3. 111. *pressam pronuntiationem* appellat, qua instamus, inculcamus aliquid, infigimus, eique opponit *citatam*, qua transcurrimus, congerimus, abundamus, festinamus: *der mit Nachdruck und einschärfender Haltung verweilende Vortrag, im Gegensatz der eilenden, raschen Declamation.* Nam, vt Plinius ait Lib. 1. ep. 20. „plerisque *longiore tractatu* vis quaedam

dam et pondus accedit: vtque corpori ferrum, sic oratio animo, non ictu magis, quam *mora imprimitur.*" — Deinde *premere* alterum dicitur apud Latinos is, qui v. c. fugientem non relinquit, sed veluti inhians et deprehensurus sequitur; adeoque adiuncta ei verbo est notio alacritatis cuiusdam et vehementiae, qua aliquid agimus, tenemus, dicimus. Iam Quintilianus, cum declarasset, quantae vires sententiae adderentur ex vsu apostrophes in exordio adhibitae, exempli causa prooemium orationis pro Ligario laudat, in quo Cicero orationem ad Tuberonem conuertit, eiusque *ἀποστροφῆς* hoc suum iudicium addit: „Erat multo futura languidior oratio, si esset aliter figurata. Quod facilius agnoscet, si quis illam totam partem vehementissimam, cuius haec forma est: *Habes igitur Tubero, quod est accusatori maxime optandum* etc. conuertat ad iudicem: tum enim vere auersa videatur oratio, et languescat vis omnis, dicentibus nobis: *Habet igitur Tubero* etc. Illo enim modo *pressit* atque institit, hoc tantum *indicasset: Mittelst der Apostrophe spielte Cicero den lebhaften affectvollen Gegner: ohne sie hätte er blos einen kalten Referenten gemacht.* Similia prorsus sunt, quae Quintilianus 4, 2. 106. sq. de apostrophe in narratione adhibenda sine metaphora notat: „Sermo auersus a iudice et breuius indicat interim, et *coarguit magis.*" — Alio sensu, de quo nunc pauca notabimus, *premere argumentum*, vel res tractanda, dicitur, quae, quoniam vel difficilis, vel molesta et noxia nobis est, nec recte commemorari potest, neque vero etiam bene silentio praetermitti, quia tale silentium malae causae suspicionem adferre solet. Hac metaphora Cicero in loco per se elegantissimo et prudentiae plenissimo vsus est de Orat. Lib. 2, 72. vbi suam dicendi consuetudinem Antonius ita describit: „Confiteor, inquit, me, *si quae premat res vehementius*, ita cedere solere, vt non modo non abiecto, sed ne reiecto quidem scuto fugere videar: sed adhibere quandam in dicendo speciem atque pompam, et pugnae similem fugam: consistere vero in meo praesidio sic, vt non fugiendi hostis, sed capiendi loci causa cessisse videar."

Primordia.

Primordia dicendi, sunt rudimenta quaedam et praeexercitationes, quibus aetates nondum Rhetorem

capien-

capientes inſtitui ſolebant, vt ait Quintilian. 1, 9. Graeci προγυμνάσματα vocant, de quibus vid. Lexicon gr. technol. In his tradebantur fabellae Aeſopi, ſcribebantur ſententiae, Chriae, Ethologiae, Proſopopoeiae, Suaſoriae declamationes, loci communes; quas materias inter *rudimenta dicendi* recenſet idem Quintil. 2, 1. 8. et mox *prima Rhetorum praecepta* appellat. Nam nihil eſt eorum, quod non in aliquod genus dicendi incidat. Ergo, *arma ſunt haec*, inquit, *quodammodo praeparanda ſemper, vt his, cum res poſcet, vtaris*. Easdem Lib. 5, 13. 44. *exercitationes* vocat, *quae foro praeparantur:* Suetonius de Ill. Gramm. Cap. 4. quaedam genera *inſtitutionum*, ad eloquentiam praeparandam, vt problemata, paraphraſes, elocutiones, ethologias, atque alia hoc genus, ne ſcilicet ſicci omnino et aridi pueri Rhetoricis traderentur. Qui cum ab incunabulis prope orandis cauſis et declamando exerceri ſaepe ſolerent, hinc factum, vt nonnulli in ea re *ludendi* vocabulo vterentur. Ita Calpurnius Eclog. 1. Numeriani ſtudium eloquentiae praecox et praematurum laudaturus:

maternis cauſam qui luſit in vlnis.

ad quem locum vid. Wernsdorf. Excurſ. I. Et Saleius Baſſus in Carm. ad Piſon. 75. de Piſone declamante:

Tunc etenim leuibus veluti proludit in armis
Compoſitisque ſuas exercet litibus artes.

Principium.

Graecorum προοίμιον, ſpecies exordii, qua ſtatim auditoris animum nobis idoneum reddimus ad audiendum. Id ita ſumitur, vt attentos, dociles, et beniuolos auditores habere poſſimus. Haec ſunt verba Auctoris Herenn. 1, 4. ſq. De eodem genere Cic. Inuent. 1, 15. Partit. Or. 8. et de Orat. 2, 78. e quo loco hoc breuiter at egregie praeceptum transferre licebit: „Omne principium, inquit, aut rei totius, quae agitur, ſignificationem habere debebit, aut aditum ad cauſam, et munitionem, aut quoddam ornamentum et dignitatem.“ Deinde hoc ex Cap. 80. init. „Connexum ita ſit *principium* conſequenti orationi, vt non tanquam citharoedi prooemium affictum aliquod, ſed cohaerens cum omni corpore membrum eſſe videatur. Nam nonnulli

nulli, cum illud meditati ediderunt, sic ad reliqua transeunt, vt audientiam sibi fieri nolle videantur. Atque eiusmodi illa *prolusio* debet esse, non vt Samnitum, qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil vtantur, sed vt ipsis sententiis, quibus proluserunt, etiam pugnare possint." — Scilicet haec talia maxime sunt, quae nobis quoque hodie, in nostro dicendi vel vsu vel necessitate, prodesse possint: cum multa alia, quae in his Ciceronis libris praeclare traduntur, a nostris temporibus, moribus, et prope dicam ingeniis, aliena sint. — Habet etiam exordii seu prooemii vim, quod Cicero in Orat. 14. *vestibulum*, et *aditum* ad causam, et *primam aggressionem* vocat. cf. Lib. 2. de Orat. Cap. 79. quo in loco simul metaphorae huius fons ostenditur.

Quintilianus Lib. 4, 1. Graecos maiore aliqua ratione ductos προοίμιον dixisse putat: quoniam in Latinorum *exordio* s. *principio* initium modo qualecunque significetur, sed in graeco vocabulo, siue ab οἴμη siue ab οἶμος deriuatum sit, notetur id, quod ante ingressum rei, de qua dicendum sit, ponatur. Et quia hoc genus principii vel exordii κατ' ἐξοχὴν ad causas iudiciales, maxime illas graues et varias, pertinet, Quintilianus definit ita: „prooemium est, quod apud iudicem, priusquam causam cognouerit, prosit." Cicero etiam de Orat. 2, 76. ita circumscribit: *vt aliquid ante rem dicamus*. Vnde Plinius Lib. 2. ep. 3. ex Graeco verbo *prooemiari* dixit. Cum autem causae sint, in quibus prooemio iusto non opus est, vt in deliberatiuis, omnis tamen oratio aliquo modo incipere debeat, id Quintilianus *prooemii speciem*, et *initium*, et *caput* appellavit. Nam Lib. 3, 8. 6. „prooemio, inquit, quale est in iudicialibus caussis, non vbique eget (sc. causa deliberatiua) quia conciliatus est ei quisque, quem consulit. *Initium* tamen quodcunque debet habere aliquam prooemii speciem; nec enim abrupte, nec vnde libuit, incipiendum; quoniam est aliquid in omni materia naturaliter primum." Et mox §. 9. „in Suasoria etiam cum prooemio vtemur, breuiore tamen, et veluti quodam *capite* tantum et *initio* debebimus esse contenti." — Praeterea vero etiam *ingressum* pro prooemio Quintilianus passim dicit, vt Lib. 4, 1. 28.

Probabilis.

Probabile genus orationis eſt, vt Cicero ait Partit. Orat. Cap. 6. ſi non nimis eſt comtum et expolitum, ſi eſt auctoritas et pondus in verbis, ſi ſententiae vel graues ſunt, vel aptae opinionibus hominum et moribus. cf. Quintilianus Lib. 8, 3. 42. vbi haec ipſa Ciceronis verba laudat. Itaque et *ſententias probabiles* Cicero in Orat. 19. appellat, quae ad rem demonſtrandam, vel ad refutandum aduerſarium, et ad cauſam oratoris iuuandam magis quam ad concinnitatem et ornatum comparatae ſunt, ideoque propriae oratoris. In illo toto loco, quid inter Sophiſtarum et oratorum elocutionem interſit, explicaturus, *Sophiſtae*, inquit, *concinnas magis ſententias exquirunt, quam probabiles.*

Probabilis narratio Cic. Inuent. 1, 21. eſt, ſi in ea videbuntur ineſſe ea, quae ſolent apparere in veritate, ſi perſonarum dignitates ſeruabuntur, ſi cauſae factorum extabunt, ſi fuiſſe facultates faciundi videbuntur, ſi tempus idoneum, ſpatii ſatis, locus opportunus ad eandem rem fuiſſe oſtenditur etc. cf. Partit. Or. Cap. 9.

In argumentatione *probabile* dicitur Ciceroni Invent. 1, 29. id, quod fere fieri ſolet, aut quod in opinione poſitum eſt, aut quod habet in ſe ad haec quandam ſimilitudinem, ſiue id falſum eſt, ſiue verum. Itaque hoc probabile diuiditur ab eodem in ſignum, credibile, iudicatum, et comparabile, — Sed Auctor ad Herenn. 2, 2. in ſex modis tractandae cauſae coniecturalis, primum *probabile* appellat, cum probatur, expediſſe reo peccare, et a ſimili turpitudine hominem nunquam abfuiſſe. Id diuiditur in *cauſam* et *vitam*, hoc eſt, primum variae cauſae, quae ad maleficium inducere potuerint, adferuntur et examinantur; deinde et vita hominis ex ante factis ſpectabitur.

Probabilem autem oratorem a Cicerone inprimis dictum eſſe eum, qui placeat, et probetur, ex Orat. 2, 36. patet. cf. Lib. 1, 28.

Probationes.

Ita Rhetoribus appellantur res illae omnes, vnde aliquid probatur, πίστεις vel etiam ἀποδείξεις dictae Ariſtoteli, quem ſequitur Quintilian. 5, 1. vbi illas ita partitur,

partitur, vt dicat alias esse, quas extra dicendi rationem accipiat orator, alias, quas ex causa trahat ipsa, et quasi gignat, illasque ἀτέχνες, *inartificiales*, has ἐντέχνες, *artificiales* dici. vid. Lex. gr. techn. in πίστις. Ad prius genus Quintilianus refert *praeiudicia*, *rumores*, *tormenta*, *tabulas*, *iusiurandum*, *testes*, in quibus pars maxima contentionum forensium exsistat. cf. Cur. Fortunat. p. 65. De posteriori genere, quod totum in arte positum est, agit Quintil. l. c. Cap. 8. Sedes horum argumentorum necesse est, vel sint in rebus, vel personis, vel iis quae vtrisque accidunt. Omnis autem *probatio artificialis* constat aut *signis* aut *argumentis*, aut *exemplis*. De his, quae Latinorum disciplina sit, aliis in locis separatim exponimus. cf. Cap. 10. vbi cum vim ἐνθυμημάτων, ἐπιχειρημάτων et ἀποδείξεων, quae sint tres argumentorum species, exposuisset, „haec omnia, inquit, generaliter πίστεις appellant: quod etsi propria interpretatione dicere *fidem* possumus, apertius tamen *probationem* interpretabimur." vid. Cic. Partit. Cap. 3. et passim alibi, vbi semper *orationis fidem* commemorat. Ceterum explanatior Ciceronis de probationum generibus sententia est Lib. 2. de Orat. 27. „Ad probandum duplex est oratori subiecta materies: vna rerum earum, quae non excogitantur ab oratore, sed in re positae, ratione tractantur: vt tabulae, testimonia, pacta, conuenta, quaestiones, leges, senatusconsulta, res iudicatae, decreta, responsa, et reliqua, si quae sunt, quae non pariuntur ab oratore, sed ad oratorem a causa atque a re deferuntur: altera, quae tota in disputatione, et argumentatione oratoris collocata est." cf. Voss. Institt. Rhet. Lib. 3. Cap. 5. p. 369. sq.

Procursus.

Georg. Trapez. Lib. 1. Rhet. p. 7. hoc nomine appellat orationem eam, ad quam nos impetus affectuum, quos in dicendo commouimus, vehementius impellat. Itaque praecipit, vt, cum narratio nobis talis sit, vt mirifice commouisse affectus videamur, *procursu* quodam, qui ampliorem inuidiam incitet, post eam vtamur. Videtur eadem esse, quam *procursionem* Quintilianus 4, 3. 9. hoc est, παρέκβασιν appellat.

Profiteri.

Aetate Quintiliani et Plinii *profiteri* simpliciter dici coeperunt, qui artem Rhetoricam docerent, vnde et *professores* κατ᾽ ἐξοχὴν appellati sunt. Locus classicus est Plinii Lib. 4. epist. 11. cf. Lib. 2, 18. Simile est Graecorum ἐπαγγέλλεσθαι, quod Sophistarum proprium erat, vt et τὸ σοφιστεύειν. vid. Cic. ad Att. 2, 9. et omnino Cresoll. Theatr. Rhet. Lib. 3. Cap. 1. p. 150.

Profluens.

Cicero de Orat. 3, 7. de Carbone: „*profluens* quiddam habuit, et *canorum*.“ Non dubito Graecos Carbonem dicturos fuisse ῥέοντα τῷ λόγῳ, καὶ ὡς ἐξ αὐτοσχεδίε ὁμαλῶς καὶ λείως καὶ ἠρέμα φερόμενον, vt Photius Cod. 119. Pierium descripsit. Illud autem *canorum*, quidni sit, quod Graeci λόγον ἐναρμόνιον, εὐμελῆ, aut ἔναυλον ἁρμονίαν dixerunt; vid. quae a nobis vberius disputata sunt in Lex. gr. techn. ad voc. ῥέειν et ἐναρμόνιον. Auctor Dial. de corr. Eloq. Cap. 2. *profluentem sermonem* cum Secundo tribuit, notauit id, quod antea *promtum* sermonem dixerat, h. e. facundiam expeditam, non sollicite et anxie verba quaerentem. cf. Quintil. 10, 3. vbi tamen de hoc Secundo ea narrantur, quae huic promtae facundiae contraria essent. vid. *promtus*. Vnde et Ciceroni de Or. 2, 38. *profluens* genus orationis dicitur, copiosum et vere oratorium, idemque fusum et liquidum, cui opponitur exile, aridum, et concisum, quali Dialectici vti soleant. cf. Tusculan. 5, 18.

Progressio.

Figura sentent. a Cicerone de Orat. 3, 54. commemorata. Strebaeus σύγκρισιν Graecorum confert, hoc Ciceronis exemplo addito: *Te Gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitant: tu actionem instituis, ille aciem instruit.* Capperonerius autem rectius refert ad *incrementum* illud, quod amplificationis partem facit Quintil. 8, 4. *quo crescit oratio et veluti progreditur.*

Promissio.

Fig. eloc. apud Cic. de Orat. 3, 53. haud dubie illa, quam Graeci ὑπόσχεσιν dixerunt. vid. Lex. gr. techn.

techn. in προέκθεσις, et προκατασκευή. Eius exemplum hoc esto: *Sin a vobis deserar, tamen animo non deficiam, et id, quod suscepi, quoad potero perferam.*

Promtus.

Promtum os, in pronuntiando, mediam inter volubilitatem nimiam praecipitemque et inter tarditatem virtutem habet, definiente quidem Quintiliano 11, 3. 52. „*Promtum* sit os, inquit, non praeceps, moderatum, non lentum.“

Pronuntiatio.

Graecorum ὑποφορὰ, s. ὑπόκρισις, oratoria pronuntiatio, est vocis, vultus, gestus, moderatio cum venustate. Sic Auctor Herenn. 1, 2. qui vberius atque ex instituto hoc argumentum Lib. 3, 11. et sqq. tractat. Ciceroni de Inuent. 1, 7. *pronuntiatio* est ex rerum et verborum dignitate, vocis et corporis moderatio. vid. Quintil. 11, 3. et quae nos supra ad voc. *agere* diximus; et Cic. de Offic. 1, 1. vbi *pronuntiandi* vocabulo ita vtitur, vt absolute et proprie ad dicendi exercitationem forensem, et oratoriam retulisse videatur. Iulius Rufinian. p. 37. inter figuras adeo sententiarum refert ὑπόκρισιν, s. pronuntiationem, qua aduersarium gestu et voce extollimus, vel abiicimus et spernimus. cf. omnino Cur. Fortunat. Rhet. p. 75. vbi, quicquid a veteribus Rhetoribus de pronuntiatione notatum fuit, praeceptorum quadam sylua et compendio docetur: et Gregor. Trapez. Lib. 4. Rhet. p. 58. qui ipse profitetur se exponere, quae a Cicerone de pronuntiatione acceperit: *cecidit enim iam*, inquit, *ex consuetudine declamationis vsus.*

Proportio.

E Graecorum ἀναλογία proxime translata vox, cuius, auctore Quintil. 1, 6. haec vis est, vt id quod dubium est, ad aliquid simile, de quo non quaeritur, referat, vt incerta certis probet. Id efficitur vel *comparatione*, vel *diminutione*. Illa aut genus deprehendit, aut declinationem, haec genus modo detegit. De hac analogia porro notat: „inuenta est, postquam homines loquebantur, et notatum in sermone, quid quo modo caderet. Itaque non ratione nititur, sed exemplo.

plo, nec lex est loquendi, sed obseruatio, vt ipsam analogiam nulla res alia fecerit, quam consuetudo." cf. Gellius N. A. 2, 25.

Propositio.

Propositio eorum, quae sis dicturus, a Cicerone de Or. 3, 53. inter lumina et figuras orationis numeratur, quoniam in proponendis rebus illis peculiari quadam forma dicendi vti possumus. Graeci appellant varie, προέκθεσιν, πρόθεσιν, ὑπόσχεσιν, πρόφασιν. Speciatim *propositio* dicitur, qua proponit auctor, quae sit probaturus. Sic Quintil. 3, 8. 2. Ibi et notat *propositionem* genus esse, *narrationem* speciem: vnde factum esse, vt Aristoteles prooemio *propositionem* subiungat, non autem narrationem. Locum Aristotelis attulimus in Lex. gr. techn. ad voc. πρόθεσις. In eundem de *propositione* locum Quintilianus iterum deuenit Lib. 4, 4. vbi, „*propositio*, inquit, mihi videtur omnis confirmationis initium; quod non solum in ostendenda quaestione principali, sed nonnunquam etiam in singulis argumentis poni solet, maximeque in his, quae ἐπιχειρήματα vocantur." Sed Cap. 2. eiusdem libri *propositione* manifeste sic vtitur Fabius, vt intelligat breuem rei controuersae expositionem, quae si longior sit, et causis, rebus, temporibus, personis etc. distincta, proprie *narratio* dici solet. cf. eiusd. Cap. §. 36.

Propositum. vid. *Quaestio.*

Proprietas.

Hoc vocabulo Latini Rhetores subinde vtuntur, vt significent statum illum, qui *definitiuus* dicitur, quia in eo statu de indole et veluti proprietate facti et rei quaeritur, quam Graeci τὴν ἰδιότητα dixerunt. vid. Lex. gr. techn. in ἰδιότης. Itaque Quintil. 8, 6. p. 138. tradit Hermogenem quatuor genera statuum accepisse, coniecturam, *proprietatem*, translationem, qualitatem. Et Lib. 5, 13. 19. „aut coniectura, inquit, excutiuntur, an vera sint, aut *finitione*, an *propria*, aut qualitate, an inhonesta, iniqua, inhumana, crudelia, et cetera, quae ei generi accidunt." — De illa *proprietate*, quae est in verbis, et ad perspicuitatem elocutionis pertinet, ad voc. *proprius* diximus.

Pro-

Proprius.

Proprium verbum, quod eius rei, de qua loquimur, verbum est, vel esse potest. Sic non satis luculenter definit Auct. Herenn. 4, 12. Ciceroni de Or. 3, 37. *propria verba* sunt, *certa quasi vocabula rerum, paene vna nata cum rebus ipsis.* Ab his differunt 1) ea, quae transferuntur, et quasi in alieno loco collocantur; 2) ea quae nouamus. — Quintiliano 1, 5. 70. *propria* sunt verba, cum id significant, in quod primum denominata sunt. Libro autem 8, 2. *proprietatis* verborum varios significatus ita tradit: 1) suam cuiusque rei appellationem notat: sed in eo genere non semper virtus est, quoniam non semper improprii vitio laborat, quod proprium non est, quia multa sunt et graece et latine non denominata, et ipsa translatio improprium sermonem efficit; 2) *proprium* dicitur inter plura, quae sunt eiusdem nominis, id, vnde cetera dicta sunt; 3) cum res communis pluribus in vno aliquo habet nomen eximium; item, quod commune est et aliis nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur, vt Vrbs, de Roma; 4) etiam quae bene translata sunt, *propria* dici solent; 5) interim etiam, quae sunt in quoque genere praecipua, *proprii* locum accipiunt, vt cum Fabius *Cunctator* est appellatus. — Gesnerus ad Horat. Art. Poet. 234. vbi *dominantia verba* poeta commemorat, docte contulit Graec. *κύρια*, hoc est, *propria*, quibus opposita sint *ἄκυρα*: vnde et *domicilium* habere dicatur verbum in ea re, de qua *proprie*, *κυρίως*, adhibeatur, Ciceroni Epist. ad Diu. 16, 17.

Prosopopoeia.

Prosopopoeiae dici solebant orationes, s. declamationes, in quibus aliquam certam personam deliberantem inducimus. Sic Quintil. 3, 8. 52. qui ideo *suasoriis* illud genus subiecit. Illius formae species quaedam sunt *Ethologia*, Eidolopoeia, de quibus vid. Lex. gr. technol. Sed illa sunt maxime Declamatorum et Rhetorum. Ergo Quintilianus ea a *veris consiliis*, h. e. orationibus ex genere deliberatiuo in senatu et ad populum dictis, l. c. separat §. 62. et Lib. 2, 1. materias dicit esse inter rudimenta dicendi. cf. Cresoll. Theatr. Rhet. Lib. 4, 7. p. 409.

Figurae autem, vel *σχήματι διανοίας*, quam Graeci *προσωποποιΐαν* dixerunt, Latini hanc vim tribuerunt, vt

muta quaedam loquentia inducat. Sic Cic. Or. 39. Quintilianus autem 9, 2. 31. more recepto se facere dicit, vt προσωποποιΐαν appellet non tum solum, cum corpora et verba fingantur, et vrbes vocem accipiant, sed etiam sermones hominum assimulatos eo referat: quanquam sint, qui vtramque rationem distinguentes, hos διαλόγυς malint, vt Latini *sermocinationem.* Cap. 3, 89. commemorat nonnullorum sententiam, qui hanc *fictionem personae* (προσωπ.) in verbis etiam esse putarint, vt in his: *crudelitatis est mater auaritia;* quae verba excerpta videntur ex Rutil. Lup. 2, 6. p. 90. ed. Ruhnk. — Etiam *personae confictionem* Aquila Rom. interpretatur. *Haec figura*, inquit, *plurimum dignitatis in se continet, cum rempublicam ipsam loquentem inducimus, aut defunctos aliquos quasi excitamus ab inferis, et in conspectu iudicis collocantes oratione hos circumdamus.* Iulius Rufinian. p. 38. *deformationem* vel *effigurationem* appellat, eique hanc vim tribuit, vt oratio ad alicuius personae orationem imitandam retorqueatur. Quod ad illam *deformationem* attinet, iam Rutil. Lupus 2, 6. prosopopoeiam ita explicauerat: Schema hoc fit, cum personas in rebus constituimus, quae sine personis sunt, aut eorum hominum, qui fuerunt, tanquam viuorum et praesentium actionem sermonemque *deformamus*, h. e. fingimus, formamus, vt docte ad h. l. explicuit Ruhnkenius. *Confirmationem* (pro quo *conformationem* legendum puto), vertit Priscianus in Praeexercitt. Rhet. p. 329. Pith. Ceterum Aquila Romanus prosopopoeiam s. personae confictionem ab Ethopoeïa, quam *moralem confictionem* appellat, eo differre docet, quod ibi et personas fingamus, quae nusquam sunt, hic certis quibusdam vel personis verba accommodate affingamus, vel ad improbitatem earum demonstrandam, vel ad dignitatem, exemplo vsus Ciceronis pro Quintio Cap. 17. *Quid ad haec Naeuius?* etc.

Puerilis.

Pueri quoniam lusus amant et lepores, absuntque maxime, in iis quae agunt, a dignitate quadam, quam viri plerumque sectantur, hinc factum est, vt et Rhetores *puerile* in elocutione dicerent, quidquid magis lusus et leporis et festiuitatis et lasciuiae cuiusdam, quam grauitatis et solidae pulcritudinis documenta haberet.

heret. Sic Auctor Herenn. 4, 23. *puerilem elocutionem* reprehendit eorum, qui crebris figuris illis vtantur, quae insint in verbis similiter cadentibus, vel desinentibus, vel annominationibus. Nam fides, inquit, et grauitas et seueritas oratoria minuitur his exornationibus frequenter collocatis, et non modo tollitur auctoritas dicendi, sed offenditur quoque in eiusmodi oratione auditor, propterea, quod est in his lepos et festiuitas, non dignitas et pulcritudo. Haec paene surrepta Theophrasto videntur, cuius simile praeceptum extabat apud Dionys. Halic. Iud. Lys. Cap. 14. *τὸ μὲν ἴσον καὶ ὅμοιον παιδιῶδες καθάπερεὶ ποίημα. διὸ καὶ ἧττον ἁρμόττει τῇ σπουδῇ. φαίνεται γὰρ ἀπρεπὲς σπουδάζοντα τοῖς πράγμασι, τοῖς ὀνόμασι παίζειν, καὶ τὸ πάθος τῇ λέξει περιαιρεῖν. ἐκλύει γὰρ τὸν ἀκροατήν.* Et Gellii N. A. Libri 18. caput 8. ita incipit: „*ὁμοιοτέλευτα, καὶ ἰσοκατάληκτα, καὶ πάρισα, καὶ ὁμοιόπτωτα,* ceteraque huiusmodi scitamenta, quae isti *ἀπειρόκαλοι*, qui se Isocratios videri volunt, in collocandis verbis immodice faciunt, et rancide quam sint insubida, et inertia, et *puerilia*, facetissime hercle significat in quinto Saturarum Lucilius. Nam vbi est cum amico conquestus, quod ad se aegrotum non viseret, haec ibidem addit festiuiter:

Quo me habeam pacto, tametsi non quaeris, docebo:
Quando in eo numero mansti, quo in maxima nunc est
Pars hominum, vt periisse velis, quem nolueris, quum
Visere debueris. Hoc, *nolueris*, et *debueris*, te
Si minus delectat, quod *ἄτεχνον* Isocratium est: *ὀχληρῶδες*que simul totum ac *συμμειρακιῶδες*:
Non operam perdo. —

In quo quidem vsu vocis *puerilis*, quomodo Graeci Latinis praeiuerint, explicatum a nobis est in Lex. gr. techn. ad voc. *μειρακιῶδες* et *νεαρός*. — Cicero Brut. 83. de Hegesia oratore: „Quid est tam fractum, tam minutum, tam in ipsa concinnitate *puerile*?" Huc et inprimis pertinet locus Cap. 91. vbi de Molonis disciplina; „is dedit operam, inquit, vt nimis redundantes nos et superfluentes *iuuenili quadam dicendi impunitate et licentia*, reprimeret, et quasi extra ripas diffluentes coerceret." Legatur Cap. 95. vbi similia orationis genera, magis adolescentes, quam senes decen-

tia, commemorantur; et in Orat. 30. vbi *iuuenilem redundantiam*, in oratione pro Roscio Amer. declaratam, sibi ipse exprobrat; non aliter, ac Ouidius, qui Trist. Lib. 2, 117. se suo ingenio *nimium iuueniliter vsum* fatetur: quamuis non redundantiam modo, sed et petulantiam in carminibus amatoriis declaratam, notare videatur. cf. Trist. Lib. 5, 1. 7.

Punctum.

Puncta argumentorum Cicero Orat. 2, 41. appellat ipsas argumentationes, verbis expressas, ita vt a ceteris sententiarum generibus facile distingui possint et veluti ad digitos numerari. Hinc illud praeceptum: *puncta argumentorum plerumque vt occulas, ne quis ea numerare possit, vt re distinguantur, verbis confusa esse videantur: Die Beweise müssen in die Rede verwebt und so ausgedrückt seyn, daß man mehr ihre Kraft und ihren Einfluß auf unsre Ueberzeugung, als die Stelle wo sie stehn, und ihre Formeln gewahr wird.* Dubito enim an Strebaeus ad h. l. recte interpretatus sit *puncta illa*, fines et exitus argumentorum, qui veluti puncto terminentur. Nam *puncta* nunc dicit nudas illas argumentorum formulas, omni tractatione et circumscriptione destitutas, vel quia sic acrius pungunt, vel quia, vt puncta, luculentius apparent oculis.

Purgatio.

Genus est defensionis, qua reus negat consulto se aliquid fecisse, differtque a *deprecatione*, cum et peccasse se, et consulto fecisse reus fatetur, et tamen postulat vt sui misereantur. v. Auctor Herenn. 1, 14. Inter figuras elocutionis *purgationem* Cic. Orat. 3, 53. nominat. Pseudo-Turnebus ad Quintil. 9, 1. apologiam innui posse dicit, cum purgamus aliquid, quod iniquum videatur auditori, et adfert Asconii sententiam ad Verrinam secundam, a quo ἀντιθεράπευσις dicatur. Nempe natura ita fieri solet, vt, qui se purgant vel excusant, eorum non solum vox et vultus, sed et omnis oratio peculiarem aliquam formam et veluti habitum induat, huic animi affectioni, quam purgandi se necessitas efficit, consentaneum. Ergo talis forma orationis obseruata a Rhetoribus, qui etiam multo minutiora obseruabant, *purgatio* dicta est: *eine Entschuldigungs- oder Rechtfertigungswendung.*

Purus.

Pura oratio Latinis Rhetoribus dicitur, ita *latina*, vt nihil peregrini vel barbari admixtum habeat. Cic. de Or. 3, 8. „Oratio Catuli, ait, sic *pura* est, vt latine loqui paene solus videatur." vid. *Latinitas*. Sic et τὸ καθαρῶς γράφειν. et τὸ ἑλληνίζειν Graecis synonyma fuerunt. vid. Lex. gr. techn. in καθαρός. Deinde idem Cicero l. c. Cap. 10. „Quinam igitur, inquit, dicendi modus est melior, quam vt *Latine*, vt *plane*, vt ornate, vt ad id, quodcunque agetur, apte congruenterque dicamus. Atque eorum quidem, quae duo prima dixi, rationem non arbitror exspectari a me, *puri dilucidique* sermonis. Neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui nesciat; nec sperare, qui Latine non possit, hunc ornate esse dicturum; neque vero, qui non dicat, quod intelligamus, hunc posse, quod admiremur, dicere." — Contrarium, simili metaphora, est *inquinate* dicere, de quo ad voc. *emendatus* diximus. Itaque et *pura et candida* oratio iungitur a Cic. Orat. 16. et apud Gellium N. A. 19, 8. C. Caesar vir *sermonis* praeter alios suae aetatis *castissimi* dicitur. In Bruto quoque Cap. 79. *pura et liquida* oratio ita iunctim ponitur, vt synonymicas dictiones esse appareat.

Sed praeter hanc puritatis notionem, quae mixturae cuiusdam vel admixtionis vitium excludit, altera etiam a Rhetoribus obseruata et adhibita est, quae natiuae cuidam elegantiae, munditiae, verecundoque ornatui significando seruit. Itaque Ciceroni Brut. 75. *pura breuitas* dicitur, natiua, quae non ornatus aut acuminis gratia, sed cum ratione et apte adhibetur, vt in historia, in qua *pura et illustri breuitate* nihil dulcius esse Cicero ibi iudicat. Sic et Quintiliano 8, 3. 87. *purus ornatus* elocutionis est, qui se simplicitate quadam, et inaffectata natiuaque elegantia commendat, eandemque fere vim habet ad delectationem, quam munditiae cultus muliebris, quae etiam sine fuco et splendore ornant et placent. Confert Quintilianus l. c. Graecorum ἀφέλειαν, quam de illo simplici et candido ornatus genere dixerunt, vt in Lex. gr. techn. docuimus. Hinc Horat. Sat. 1, 4. 54. „non satis est *puris* versum conscribere verbis," hoc est, inornatis, vulgaribus. cf. Georg. Trapez. Lib. 5. Rhet. p. 66. sqq.

vbi

vbi de *puritate* elocutionis, ex mente quidem et disciplina Hermogenis (καθαρότης) copiose disputat.

Ex his facile informare animo notionem *purae vocis* poterimus, quam in ornata pronuntiatione requirit Quintil. 11, 3. 40. Nisi forte eum existimemus *puram* dixisse, quae Polluci 2, 26. ἐκκεκαθαρμένη appellatur, veluti sordibus defaecata; *die reine, glatte, saubere Stimme, aus welcher man auf gesunde, reine, und gut gehaltene Sprachwerkzeuge schliesst.*

Pusillus.

Pusilla vox, apud Quintilianum 11, 3. 32. ad vocis genera vitiose imbecilla refertur, videturque exilitatem eiusmodi significare, qua is, qui loquitur, magis pipiat, quam loquatur; vt conferri possit, quam Pollux 2, 26. σμικρὰν appellauit.

Q.

Quaestio.

Triplici fere modo *quaestionem* in libris Latinorum Rhetoricis commemoratam reperimus. Primum, vt ζήτημα Graecis, ita Ciceroni Inuent. 1, 13. *quaestio* dicitur controuersia, quae ex conflictione causarum gignitur. In qua quidem *quaestionis* significatione Cicero secutus est Hermagoram, ex quo eadem tradit Quintil. 3, 11. init. Vnde *res de qua quaeritur*, vocatur ea, ad quam comprobandam vel refellendam proinde argumentis opus est et probationibus, vt recte Gesnerus explicat ad Quintil. 3, 53. vid. Lex. gr. techn. in ζήτημα. Huc et pertinere videtur illud, quod *quaestio* passim pro argumento seu materia qualicunque dicitur, de qua in vtramque partem disputari potest, vt apud Cic. de Offic. 1, 2. et alibi.

Deinde Cic. Inuent. 1, 6. *quaestio* appellatur, quam Hermagoras θέσιν dixerat, *quae habeat in se controuersiam in dicendo positam, sine certarum personarum interpositione*, h. e. quaestio infinita et disputatio vniuersalis, de rebus bonis et malis, de iusto et iniusto, de gloria, triumpho etc. Priscianus *positionem*, e Graeco vertens, appellat in Praeexercitt. Rhet. p. 330. Pith. Sic Cic. de Or. 1, 31. omnem orationem esse, ait, aut de *infinitae rei quaestione*, sine designatione perso-

narum

narum et temporum, aut de re certis in personis ac temporibus locata. Et Lib. 2, 10. vniuerse dicuntur *quaestionum* duo genera esse, in quibus eloquentia versetur, vnum infinitum, alterum certum. cf. Cap. 15. et Lib. 3, 28. vbi a *causa* et *controuersia*, distinguitur *quaestio*, quam et *consultationem* vocat, cum infinite de vniuerso aliquo genere quaeritur. Hoc genus quaestionum ideo etiam *liberum*, *vagum* et *late patens* appellat Lib. 2, 16. quoniam certis personis adstrictum non est. Luculenter inprimis in Bruto Cap. 93. „Nemo erat, inquit, qui dilatare posset, atque a propria ac definita disputatione hominis ac temporis, ad *communem quaestionem vniuersi generis* orationem traducere.“ In Topicis Cicero Cap. 21. θέσιν illam *propositum* interpretatur: quamuis Quintilianus 7, 1. Ciceronem ait *proposita* etiam appellare, quae θέματα dicuntur, et in scholis Rhetorum ante declamationem exponuntur. Idem Quintil. 3, 5. *quaestiones infinitas* etiam *generales*, *finitas* autem *speciales* dici notat. — Sulpic. Victor apud Pithoeum p. 240. cum Rhetoricam definiisset, bene dicendi scientiam in *quaestione ciuili*, huius quaestionis duas partes esse tradit, θέσιν, *propositum*, et ὑπόθεσιν, *causam* f. *controuersiam*. Θέσις ipsi est, res rationalem disputationem recipiens, cuius finis est *inspectio* (h. e. σκέψις, θεωρία, id quod Cicero Orat. 2, 27. sic enuntiauit: *separatim dicere* de genere vniuerso, h. e. *abstracte*, vt vulgo dicunt) ὑπόθεσις, res rationalem disputationem recipiens, cuius finis est actio et iudicatio (apud Cic. l. c. *definite dicere* de singulis hominibus, temporibus, caussis.) Haec omnia copiose exposuit simili modo Aurel. Augustin. in Princip. Rhetor. p. 291. Pith. — Georgius Trapez. Lib. I. Rhet. *quaestionem*, quam inquirendae rei dubiam propositionem appellat, in *infinitionem*, et in *caussam* distinguit, paulisper a veterum technologia recedens.

Tertius *quaestionis* commemorandae modus est is, quo Cicero in Topicis Cap. 21. vtitur, cum omnium quaestionum duo genera facit, *cognitionis* et *actionis*. Prioris generis quaestio hanc vim habet, vt *cognoscamus* naturam et notionem eius rei, quam quaerimus: posterioris hoc consilium est, vt in agendo adiuuemur. cf. Cic. Or. 3, 29. Hinc aliorum in *legales* et *rationales* quaestionum nata est distributio, cui Graeci Rhetores,

res, et inprimis Hermagoras praeiuerat, ὑποθέσεις νομικὰς et λογικὰς distinguens. Vtrumque quaestionis genus commemorat Quintil. 3, 5. ex ipso Hermagora, et Aurel. August. l. c. p. 293. Nempe quaestiones *rationales*, quae, vt Quintilianus notat, de re quaerunt, quatuor constitutionum, coniecturae, finitionis, generis, actionis, semina continent, quoniam in his quaeritur, quid sit, an sit, quale sit, an induci in iudicium debeat. *Legales* autem, status de scripto et voluntate, legum contrariarum, ambiguitatis, et collectionis constituunt. cf. quae dicta sunt ad voc. *legitimus*, et Quintil. 3, 6, 86.

Quadrare.

Proprie *quadrare* Latinis dictum est in rationibus, cum acceptorum et expensorum aequalis summa efficiebatur. Itaque quoniam in eo verbo praecipua notio esset proportionis et aequabilitatis, Cicero hac metaphora ita vsus est, vt *quadrare orationem* pro, concinnam et numerosam reddere, diceret Lib. 3. de Or. 44. et Orat. 58. In priori loco, *versus*, inquit, *in oratione si efficitur coniunctione, vitium est; et tamen eam coniunctionem, sicuti versum, numerose cadere, et quadrare, et perfici volumus.* In posteriori autem haec praecipit: *in varia et perpetua oratione paeon et dactylus inter se miscendi sunt et temperandi: sic minime animadvertetur delectationis aucupium, et quadrandae orationis industria.* — Quintilianus 2, 5. 9. *lenem* et *quadratam* compositionem iungit, itidemque concinnam, numerosam, aequabiliterque fluentem; addit tamen hoc, vt sit et *virilis*, hoc est, vt ne sit ex illa concinnitate et lenitate mollis et languida. Vnde et apud Cic. Or. 61. *in quadrum et numerum redigere* sententias dicitur, qui non nisi per periodos loquitur: *Posteaquam*, inquit, *est nata haec vel circumscriptio, vel comprehensio, vel continuatio, vel ambitus, si ita licet dicere: nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem generis eius, quod esset ad delectationem comparatum, remotumque a iudiciis forensique certamine, quin redigeret omnes fere in quadrum numerumque sententias.* cf. Cap. 70. vbi sententiam *in quadrum redactam*, in quendam orbem apte inclusam, et numerose structam, opponit sententiae *dissipatae, diffluenti*, et *solutae*. vid. Cresoll. Theat.

Rhet.

Rhet. 3, 26. p. 350. vbi etiam *Chiasmum* confert, de quo in Lex. gr. technol. diximus.

Quaesitum.

Sic Aquila Rom. p. 15. Pith. interpretatur Graecum πύσμα, atque ita ab ἐρωτήματι f. interrogatione, distinguit, quod ad *interrogatum* vna tantum voce responderi possit vel a negante vel confitente; *quaesito* autem occurri non nisi pluribus possit.

Qualitas.

Gr. ποιότης, genus aliquod statuum, f. constitutionum, quam et *generis* et *generalem* dicere solent, quia de *genere* negotii quaeritur, aut *quale* sit id, quod agitur. vid. quae diximus ad voc. *constitutio*, et *generalis*. — Quintilianus 3, 6. 55. tradit ab Hermagora hanc *qualitatem* dictam esse κατὰ συμβεβηκότα, *per accidentia*, hac addita interpretatione: *an illi accidat viro bono esse, vel malo?* Ex hoc vel simili verbo Graeco expressa videtur, quam Cicero *consecutionem* dixit de Orat. 3, 29. vbi cognitionis tres modos nominat, *coniecturam*, *definitionem* et *consecutionem*, quae ita tractetur, vt, quid quamque rem sequatur, inquiratur, cf. Aquila Rom. de Fig. p. 155. ed. Ruhnk. — Porro Lib. 5, 13. 19. Quintilianus, „*qualitate*, inquit, excutiuntur, an inhonesta, iniqua, improba, inhumana, crudelia sint, et cetera, quae ei generi accidunt." cf. Lib. 7, 4. et quae ad voc. *iuridicialis* diximus. Notatu vero etiam digna sententia est, quam idem Rhetor de illo status genere l. c. §. 23. tulit: „*Qualitas*, ait, maxima oratoris recipit opera: quia in vtramque partem plurimum est ingenio loci, nec vsquam tantum affectus valent. Nam coniectura extrinsecus quoque adductas frequenter probationes habet, et argumenta ex materia sumit: *quale quidque videatur*, eloquentiae opus est: hic regnat, hic imperat, hic sola vincit."

Quantitas.

Status *quantitatis*, ex Graecorum πηλικότητι expressa formula, genus est defensionis in quaestione generali f. iuridiciali, qua *minuere* culpam studemus. Ea, cum sit aut *poenae*, aut *honoris*, ex qualitate facti constituitur, inquit Quintilianus 7, 4. 16. eaque nobis sub hoc

hoc esse statu videtur, sicuti eius quoque, quae ad *numerum* refertur a Graecis; nam πηλικότητα et ποσότητα dicunt, nos vtrumque eadem appellatione (scil. *quantitatis*). Hermogenes tamen τῆς πηλικότητος mentionem facit in statu definitiuo, et in capitibus, quae in hoc statu tractantur. Ab hac itaque methodo discrepare se dicit Quintilianus, quod πηλικότητα ad statum qualitatis referat. cf. Lib. 3, 6. 47. sqq. vid. Lex. gr. techn. in ὅρος et πηλικότης. Voss. Institt. Orat. Lib. 1. p. 175.

R.

Rasus. vid. *Frangere.*

Ratio.

Ratio dicendi, omnium earum rerum, quae ad artem dicendi vel eloquentiam tradendam pertinent, accuratam doctamque institutionem complectitur. Sic Auct. Herenn. 1, 1. „Tua nos voluntas commouit, inquit, vt de *ratione dicendi* conscriberemus, h. e. vt hanc eloquentiae artisque oratoriae institutionem traderemus. Hinc a Cicerone in Partitt. Or. *ratio* et *doctrina dicendi* promiscue dicuntur pro omni systemate eloquentiae, quod omnes institutionis oratoriae partes contineat. Itaque illud tres partes habere dicitur, vim oratoris, orationem, et quaestionem. Prima pars de officiis oratoris exponit, secunda de partibus orationis iustae, tertia de generibus causarum et constitutionibus variis. Hisce enim rebus omnis disciplina rhetorica absoluitur. cf. Quintil. 1. prooem. vbi *rationem dicendi*, et *artem orandi* coniunctim commemorat; et sic passim multis in locis. vid. omnino Lib. 2, 11. 12. et praecipue Lib. 11, 2. 9. vbi de memoria haec notat: „Quod et ipsum argumentum est, subesse *artem* aliquam, iuvarique *ratione* naturam: cum idem *docti* facere illud, indocti et inexercitati non possimus." Cicero inprimis etiam in Libris de Oratore *rationem* et *viam dicendi* iungere solet, vt Lib. 1, 25. haud dubie secutus Graecam loquendi consuetudinem, quae ὁδὸν et ὁδοποιεῖν non aliter adhibet. Libro autem 2, 35. *rationem* ipse de arte explicat, et ab acumine, quod ingenii sit, separat. — Ad haec proxime accedit, quod, quam vulgo methodum vocant (*die Methode, die jedem Lehrer beym Unterrichte eigen ist*) a Quintiliano *ratio* appellata videatur

deatur Lib. 2, 3. 5. *plurimum in praecipiendo* ratio *valet, quae doctissimo cuique planissima est.*

Exquisita inprimis illius vocis significatio est, quam Quintiliani, rerum tractandarum copiam saepe vel vnius verbi felicissima breuitate complectentis, acumini debemus. Is Lib. 10, 3. 15. cum de stilo vel exercitatione scribendi exposuisset, huic primo vtilissimo scribendi auxilio, secundum etiam, *rationem*, hoc modo adiungit: „Vt possimus autem scribere etiam plura, et celerius, non *exercitatio* modo praestabit, in qua sine dubio multum est, sed etiam *ratio*, si non resupini, spectantesque tectum, et cogitationem murmure agitantes, exspectauerimus, quid obueniat, sed quid res poscat? quid personam deceat? quod sit tempus? qui iudicis animus? intuiti, humano quodam modo ad scribendum accesserimus:" *Der Schriftsteller muss nicht darauf warten, ob ihm, während er an seine Stubendecke sieht, oder an der Feder kaut, der Zufall eine ihm jetzt brauchbare Idee zuführen werde, sondern er muss mit bedachtsamen Blicke auf seinen Gegenstand, und mit verständigem Eindringen in denselben, selbst der Schöpfer jener Ideen und ganzen Behandlung werden.*

Ratio dicitur etiam *κατ' ἐξοχὴν* causa facti, qua continetur defensio, sine qua ne parua quidem dubitatio remorari damnationem potest. Sic Auct. Herenn. 1, 16. „Constitutione reperta, inquit, statim quaerenda est *ratio.*" Cicero Inuent. 1, 13. de eadem ita: „*ratio* est, quae continet causam, quae si sublata sit, nihil in causa controuersiae relinquetur: vt Orestes, si accusetur matricidii, nisi hoc dicat, *iure feci, nam illa meum patrem occiderat*, non habet defensionem; qua sublata omnis quoque controuersia sublata erit." De eadem Quintil. 3, 11. „*ratio* est, qua id, quod factum esse constat, defenditur: hoc *αἴτιον* dicitur." Quamuis notat nonnullos distinxisse *αἴτιον* et *αἰτίαν*, vt esset altera, propter quam constitutum *iudicium* est, altera, qua *factum* defenditur: Latinorum quosdam haec *initium et rationem* vocasse; alios vtrumque eodem nomine appellasse.

Ratio ita quoque dicitur, vt omnis controuersia distribuatur in *rationem* et *scriptum*. *Ratio* est, inquit Cicero de Inuent. 1, 13. cum omnis quaestio non in scriptione, sed in aliqua argumentatione consistit. Er-

go ad eam status generalis, qui vocatur, pertinet, eaque Graecis στάσις λογικὴ appellatur. vid. voc. *Quaestio.* De *scripto* f. στάσει νομικῇ, expositum est in voc. *legitimus.*

In Partit. Or. 10. Cicero controuersiae illud genus, in quo, quale sit id, de quo controuersia est, quaeritur, *rationem* appellat, cum alibi vulgo *status qualitatis*, vel *constitutio generalis*, vel *genus* dicatur.

Ad propositum subiecta ratio, est eius figurae, quam Graeci αἰτιολογίαν dixerunt. vid. Cic. Orat. 3, 34. — Alia est, quam ibidem Cicero commemorat, *in distributis supposita ratio*, qua sententiis duabus aut pluribus propositis, sua cuique ratio vel posterius redditur, vel statim sub vnaquaque sententia subiungitur. Graeci προσαπόδοσιν dicunt: Aquila Rom. p. 175. *redditionem.* vid. Lex. gr. techn. in προσαπόδοσις, vbi Aquilae et Rutilii loca attulimus. De his Quintiliani 9, 3. 93. hoc iudicium est: „Quod vero schema est, *ad propositum subiecta ratio?* Vtrum, quod Rutilius αἰτιολογίαν vocat? nam de illo dubitari possit, an *schema* sit *distributis subiecta ratio.* Quod apud eundem primo loco positum est, προσαπόδοσις dicitur, quae vt maxime seruetur, sane est in pluribus propositis: quia aut singulis statim ratio subiicitur, aut positis duobus vel tribus, eodem ordine singulis continuo redditur." —

Ratiocinatio.

Hoc nomine primum appellatur pars aliqua constitutionis legitimae, ex qua controuersia nascitur, *cum res sine propria lege venit in iudicium, quae tamen ab aliis legibus similitudinem aliquam aucupatur.* Sic definit Auct. Herenn. 1, 13. cf. Cic. de Inuent. 2, 50. et nott. ad voc. *legitimus.* Hinc et apud eundem Auct. Herenn. 2, 12. *causa rationalis* (fortasse rectius legatur *ratiocinalis*) dicitur, cuius vis ita explicatur: „in causa rationali primum quaeretur, ecquid in rebus maioribus aut minoribus aut similibus similiter scriptum aut iudicatum sit: deinde vtrum ea res similis sit ei rei, qua de agitur, an dissimilis: deinde vtrum consulto de ea re scriptum non sit, quod noluerit cauere, quod satis cautum putarit propter ceterorum scriptorum similitudinem." Haec ille. Quintilianus 7, 1. 60. iisdem de causis *ratiocinatiuam* et *collectiuam* quaestionem appel-

appellat; et Cap. 8. simpliciter *syllogismum*, qui ex eo, quod scriptum est, id ducit, quod incertum est; quod quoniam ratiocinatione colligitur, status hic etiam *ratiocinatiuus* vocatur. cf. Lib. 12, 2. 15. vbi *colligi* dicit, quae ex illa ratiocinatione pendent. Eadem pars diserte etiam ab aliis Rhetoribus *collectio*, ex Graeco συλλογὴ translato verbo nominatur. Sic ex Hermagora tradit Aurel. Augustin. Princ. Rhet. p. 294. vid. voc. *collectio*. Hic est *syllogismus*, quem Quintilianus 7, 3. 11. cum *finitione* confert: „συλλογισμὸς, inquit, est veluti infirmior finitio, quia in hac quaeritur, an idem sit huius rei nomen, quod alterius, illo, an perinde habenda sit haec, atque illa." Idem repetit Cap. 8. init. vbi has syllogismi species enumerat: an, quod semel ius est, idem et saepius? an, quod in vno, et in pluribus? an, quod ante, et postea? an, quod in toto, idem in parte? an, quod in parte, idem in toto?

Porro Cicero, cum de Inuent. 1, 31. praecepisset, omnem argumentationem fieri vel *inductione* vel *ratiocinatione*, hanc quidem Cap. 34. ita definit: *ratiocinatio* est oratio ex ipsa re probabile aliquid eliciens, quod expositum et per se cognitum, sua se vi et ratione confirmet. cf. Cur. Fortunat. p. 67. vbi ἐνθύμημα Graece dictum notat. Hoc genus argumentandi, eiusque in quinque partes distributam tractationem ab Aristotele inprimis et Theophrasto frequentatam, contra eos Cicero commendat, qui eius tres tantum partes, *propositionem*, *assumtionem*, et *complexionem*, statuebant, cum veteres illi philosophi propositioni et assumtioni, approbationem adiungentes, quinquepartitam argumentationem fecissent eam, quae per ratiocinationem fieret. Haec omnis ratio argumentationis in sequentibus vlterius defenditur, explicatur, et exemplis illustratur. vid. de eodem genere Trapezuntius Lib. 3. Rhet. p. 30. vbi perfectissimam argumentationem appellat.

Alia *ratiocinatio* est, quae impulsioni contraria dicitur, hoc est, diligens et considerata faciendi aliquid aut non faciendi excogitatio: ex ea enim coniectura, in quaestione coniecturali, capi potest, vbi quaeritur, aliquis aliquid ex impulsione, h. e. affectu motus, an cum *ratiocinatione*, hoc est, certo cum consilio mentis fecerit. vid. Cic. de Inuent. 2, 5.

Apud Quintil. 8, 4. 15. amplificatio per *ratiocinationem* fieri dicitur, cum ad id, quod extolli volumus, ratione ducitur; quod fit, si ex alio aliud colligitur. Sic ex *insequentibus* haec amplificatio ducitur, cum ex ratione euentus magnitudinem praecedentium colligimus: item ex *antecedentibus* magnitudinem insequentium ratiocinamur: neque alia ratio est, cum ex alterius commendatione laus maior in aliam personam redundat. Huc et pertinet amplificationis genus *ex relatione* ad aliquid, quod non eius rei gratia dictum videtur. Denique ex *instrumento* quoque heroum poetae inprimis illorum magnitudinem aestimandam nobis praebent, qualis est clypeus Aiacis apud Homerum Il. η, 219. et hasta Achillis ibid. π, 140. quo et pertinet locus Ciceronis Philipp. 2, 27. vbi Antonii luxuriam eo plus exaggerat, quod in cellis seruorum conchyliata peristromata nobis ostendit.

Denique *ratiocinationem* Auct. Herenn. 4, 16. figuram quoque verborum, seu exornationem, appellat, per quam ipsi a nobis rationem poscimus, quare quidque dicamus, et crebro nosmet a nobis petimus vniuscuiusque propositionis explanationem. Haec, inquit, ad sermonem vehementer accommodata est, et animum auditoris retinet attentum, tum venustate sermonis, tum rationum expectatione. Hanc formam *summissionem* vocat Georg. Trapez. Lib. 3. Rhet. p. 28.

Rationalis. vid. *Quaestio.*

Reciprocus.

Gellius N. A. 5, 10. tradit vitiosa argumenta illa, quae Graeci ἀντιστρέφοντα dixerint, Rhetores quosdam Latinos non absurde *reciproca* appellare: vitium autem illud in eo cerni, quod argumentum propositum referri contra, conuertique in eum possit, a quo dictum sit, et vtrumque pariter valeat. Tali argumento Protagoram aduersum Euathlum discipulum suum vsum esse narrat. Eadem narratio est apud Apulei. Florid. Lib. 4 p. m. 292. vbi hoc argumentum *anceps*, et *biceps* appellatur. Iam vero Auctor Prolegom. in Schol. Hermogenis (vid. Reisk. Oratt. Graec. Vol. VIII. p. 197.) eodem exemplo vtitur, vt διλημμάτι vim explicet, idemque argumentum a Tisia contra Coracem adhibitum

tum dicit. Vnde et Gellius Lib. 9, 16. vbi similem sententiam, vitio illo, quod τὸ ἀντιστρέφον vocetur, laborantem explicat, „*est vitium insidiosum*, inquit, *et sub falsa lemmatis specie latens: nihilo enim minus converti ex contrario id ipsum aduersus eundem potest.* Controuersia haec erat: *Vir fortis praemio, quod optaverit, donetur. Qui fortiter fecerat, petit alterius vxorem in matrimonium et accepit. Is deinde, cui vxor fuerat, fortiter fecit. Repetit eandem. Contradicitur.* Iam ex parte posterioris viri fortis, vxorem sibi reddi postulantis, hoc dictum est: *Si placet lex, redde: si non placet, redde.* Enimuero a priore etiam illo viro forte dici poterat sic: *Si placet lex, non reddo: si non placet, non reddo.* vid. Lex. gr. techn. ad voc. ἀλήμματον.

Rectus.

Quicquid in oratione aliqua sine varietate et ornatu e figuris, simplici et puro sermone enuntiaretur, Latini Rhetores, Graecos imitati (vid. Lex. gr. techn. in ὀρθὸς et ὀρθῶν) *rectum* dixerunt. Fontem metaphorae ad voc. *Figura* monstrauimus, vbi vocabulum *flexus* exposuimus, quod illi rectae et simplici rationi opponi solet; quemadmodum omnibus locutionibus, quae aliquam a vulgari, simplici et recta forma mutationem significant, quales sunt *flectere, inclinare, inflectere, flexus*, vel artis vel ornatus notionem adiunxerunt. Luculenter Cicero in Bruto 75. de Commentariis Caesaris: nudi sunt, *recti*, et venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste, detracto. vid. voc. *Ianus*, quae vox saepe eodem sensu cum *recto* iungitur, et cf. quae Ernestius notauit ad Sueton. Caes. 47. p. 45. Itaque Quintil. 6, 1. in peroratione *rectam* rerum appellationem appellat, eam formam ἀνακεφαλαιώσεως, s. enumerationis, quae tantum repetit capita superiora, veluti solam iudicis memoriam adiuuans, eique opponit illam, quae pondus addit verbis et sententiis, figurisque variata sit: *nackte, gerade, blos erzählende Wiederholung des Gesagten, im Gegensatze einer lebhaften, affectvollen, und nachdrücklichen Darstellung.* cf. inprimis Lib. 9, 2. vbi passim *rectam* orationem figuratae et obliquae opponit; it. Lib. 10, 5. 8. vbi orationi *rectae*, figura declinata opponitur. Insignis autem locus

 est

est Lib. 2, 5. 11. „Sermo *rectus*, inquit, et secundum naturam enuntiatus, nihil habere ex ingenio videtur: illa vero, quae vtcunque *deflexa* sunt, tanquam exquisitiora miramur.“ Denique Lib. 11, 3. 64. in quo loco, quomodo rebus et affectibus variis vox etiam pronuntiantis accommodanda sit, docet, in expositionibus ac sermonibus *rectam* vocem postulat, quae sit inter acutum sonum et grauem media, neque, vt in affectibus, variis flexibus se attollat vel descendat. Et mox §. 82. *ceruicem rectam* definit, quae nec sit rigida, nec supina. Similis metaphora est, qua Quintil. 8. prooem. τῷ *recte dicere* opponit τὸ *circuire*, h. e. per circuitionem enuntiare. Reprehendit in eo loco nimiam verborum, ornatusque elocutionis curam, quae saepe veritatem corrumpat et fidem tollat: *quod recte dici potest*, h. e. simpliciter et ad veritatem accommodate, *circuimus amore verborum*. vid. voc. *inclinare*.

Redditio.

Gr. ἀνταπόδοσις, altera pars est absolutae comparationis, quae particulis *ita*, *sic* significatur, et vtramque rem, quam comparat, veluti subiicit oculis, et pariter ostendit. Nam interim similitudo aliqua nude et sola ponitur, nec additur illud, quod similitudinem cum re comparat; quam *liberam* et *separatam* Quintilianus appellat, Graeci ἀνανταπόδοτον dicunt, veluti solam πρότασιν habentem, ἀποδόσει carentem. Sed in illa pleniori comparatione, similitudo, cum re, cuius est imago, connectitur, idque fit *redditione contraria*. vid. Quintil. 8, 3. 77. vbi huius redditionis exemplum ex Ciceron. pro Muraena Cap. 13. adfert: *Vt aiunt in Graecis artificibus eos auloedos esse, qui citharoedi fieri non potuerunt: sic nos videmus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire;* et aliud ex Cap. 17. — Aquila Rom. p. 20. Graecorum προσαπόδοσιν interpretatur *redditionem*, eique figurae hanc vim tribuit, vt idem nomen in postrema parte membri, aut eadem quaecunque pars orationis reddatur, vnde id membrum aut is ambitus coepit, vt in hoc exemplo: *Tibi*, sceleratissime omnium, imputare omnes calamitates suas debet respublica, *tibi*.

Reditus.

Reditus.

Reditus ad propositum, gr. ἐπάνοδος, inter lumina orationis refertur a Cic. Or. 3, 53. Eo vel concinna quaedam ab iis quae adscita sunt in causam, ad institutum praecipuum regressio significatur, vel forma illa, qua *se orator ipse reuocat*, cuius mentionem facit in Orat. 40. vt: *longius quam institueram sum prouectus, ad reliqua pergamus;* vel: *Sed finis sit; neque enim prae lacrymis loqui possum.* Capperonerius ad Quintil. 9, 1. ἄφοδον Graecorum confert. Quintilianus 9, 3. 87. commemorat διέξοδον, et ἄφοδον, hoc exemplo addito: *Longius euectus sum, sed redeo ad propositum.*

Refutatio.

Confirmationi opposita, defensoris est in oratione ciuili, Quintiliano sic dicta Lib. 5, 13. cum alii et *confutationem* dixerint, Cicero etiam *reprehensionem*, de quibus alibi exposuimus. Illa est in *negando*, *redarguendo*, *defendendo*, *eleuando*, vt ait idem Quintil. Lib. 6, 3. 71.

Regnare. Regnum.

Vtrumque nota metaphora dicitur, vbi de hominibus in eloquentia excellentibus sermo est. vid. Quintil. 10, 1. 112. Cic. Epist. ad Diu. 7, 24. et 9, 18. et quae in Lex. gr. techn. ad voc. βασιλεύς dicta sunt. Quintiliano 12, 11. 28. eodem modo *arcem tenens* eloquentiae Cicero dicitur. Plura ex eo genere congessit Cresoll. Vacat. Autumn. Lib. 1, 10. p. 78.

Regressio.

Figura elocutionis, gr. ἐπάνοδος, quae semel proposita iterat et diuidit. Sic Quintilianus 9, 3. 36. hoc vsus exemplo:

Iphitus et Pelias mecum, quorum Iphitus aeuo
Iam grauior, Pelias et vulnere tardus Vlixi.

vid. Iul. Rufinian. p. 32. et Lex. gr. techn. in ἐπάνοδος. *Regressione* etiam Iul. Rufin. p. 30. ἐπαναφορὰν interpretatur, cuius haec vis est, vt ab eodem verbo plures inchoatae sententiae incipiant: ἐπάνοδον autem *euersionem*, s. *egressionem* explicat, cum duobus breuius pluribusue propositis, ad singularem narrationem recurritur.

R e l a t i o.

Relatio criminis (gr. ἀντέγκλημα) in disciplina de statibus, dicitur modus defendendi, seu pars constitutionis iuridicialis assumtiuae, cum ideo iure factum contenditur, quod aliquis ante iniuria lacessierit. Cic. de Inuent. 1, 11. et 2, 26. cf. Sulpic. Vict. Institt. Rh. p. 269. et quae nos ad voc. *iuridicialis* notauimus.

Inter figuras verborum, *relationem* commemorat Cic. Orat. 3, 54. De quo loco Quintilianus 9, 3. 97. ita: „*relationem, quid accipi velit, mihi non liquet.* Nam si ὑπαλλαγὴν aut ἐπάνοδον aut ἀντιμεταβολὴν dicit, de omnibus locuti sumus. Sed quicquid id est, neque hoc, neque superiora in Oratore repetit." Aquila tamen Rom. p. 176. Ruhnk. ἐπαναφορὰν *relatum* interpretatur, dicitque constare eo, quod eadem pars orationis saepius per singulos ambitus et singula membra, interdum etiam per incisa repetatur. Itaque Bergerus de nat. pulcr. Or. p. 161. cum locum Caesaris attulisset, in quo talis repetitio esset, „vna potissimum *relatione*, inquit, quam ἀναφορὰν vocant Graeci, plus efficit Caesar, quam longo circuitu verborum. Hoc enim dicendi lumen, ab ipso Longino laudatum in Demosthene, magnam vtique vim orationi addit, et concitationi seruit animorum, quos, ictu veluti repetito, percutit, vt id, quod per se vehemens est et graue, altius imprimatur, ac penitus in sensu memoriaque sedeat infixum. Nam Caesar, quasi iam feriat hostem, semel atque iterum, *Factum, Factum*, inquit." Locus Caesaris est de Bell. Gall. 1, 40. — Capperonerius ad Quintil. 9, 1. 36. putat intelligi ζεῦγμα Graecorum, in quo multae dictiones ad vnum verbum referuntur. Similique modo Strebaeus ad Cic. Orat. 3, 54. vt, illud *relatum ad singula*, quale esset, demonstraret, hoc exemplo vsus est: *quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex ipsa natura accepimus, hausimus, expressimus.*

Relationem causarum, quam αἰτιολογίαν Graeci dixere, commemorat hoc sensu Quintil. 6, 3. 77. Hanc Cicero l. c. *ad propositum subiectam rationem* appellavit. vid. *Ratio.*

R e l i g i o.

Ciceroni religio quaedam est iudicii sensusque subtilitas, qua quis nihil nisi rectum, incorruptum, elegans,

gans, venustum et pulcrum in eloquentia ceterisque artibus ferre vel probare potest, et illa omnia, vbicunque sint, facile videt animoque percipit: *feines, richtiges, zartes Gefühl des Schönen und Wahren, verbunden mit dem feinsten Geschmacke an demselben.* vid. Cic. Orat. 8. vbi hanc Atticorum *religionem* commemorat, et mox eorundem *aures teretes et religiosas* laudat.

Remedia.

Quintiliano, Graecorum loquendi consuetudinem secuto, qui in eadem re *θεραπείαν*, *μειλίγματα* dixerunt (vid. Lex. gr. techn.) *remedia* vocantur illae formulae dicendi, quibus, si quid audacius et periculosius diximus, velut emolliendi gratia, vtimur, v. c. *vt ita dicam*, *si dicere licet* etc. vid. quae diximus ad voc. *προεπιπλήττειν.* Hoc Cur. Fortunat. Rhet. p. 72. dicit, *verbum praeceps aliquo verecundiori adminiculo fulcire.* vid. *Periculum.* Itaque similem figuram elocutionis, quae illam ipsam emolliendi vim habeat, Cicero Or. 53. vno verbo, *medeatur*, significasse videtur: quam formam nonnulli *ἐπιθεράπευσιν* vocarunt. Quamuis huc etiam referri possunt, quas *προθεραπείαν* Graeci, Latini *apologiam*, vel *purgationem* appellauere. cf. quae ad voc. *Color* diximus.

Remotio.

Remotio criminis in causa iuridiciali modus est defendendi, quo non crimen a nobis, sed culpam ipsam amouemus, et vel in hominem transferimus, vel in rem quampiam conferimus. Sic definit Auct. Herenn. 1, 15. cf. Lex. gr. techn. in *μετάθεσις.* Cicero Inuent. 1, 11. „*remotio* criminis est, inquit, cum id crimen, quod infertur, ab se et a culpa sua, vi et potestate, in alium reus remouere conatur. cf. Lib. 2, 29. et seqq. vbi ex instituto de ea re disseritur. Quintilianus Lib. 7. 4. „interdum ait, culpa deriuatur in rem: hoc *μετάστασιν* dicunt." Sulpic. Vict. Inst. Rhet. p. 267. „*remotio* est, cum reus remouet a se culpam in aliquam necessitatem, vel in alicuius imperium."

Aliam vim habet, quod Quintil. 5, 10. 66. commemorat argumentorum genus *ex remotione*, qua modo efficitur totum falsum, modo id, quod relinquitur, verum. Totum falsum est hoc modo: *Pecuniam credi-*

disse te dicis: aut habuisti ipse, aut ab aliquo accepisti, aut inuenisti, aut surripuisti. Si neque domi habuisti, neque ab aliquo accepisti, nec cetera, non credidisti. Reliquum fit verum sic: *Hic seruus, quem tibi vindicas, aut verna tuus est, aut emtus, aut donatus, aut testamento relictus, aut ex hoste captus, aut alienus:* deinde remotis prioribus, supererit *alienus.* Totum hoc argumentandi et refellendi artificium *diuisione* nititur, de qua in antecedentibus Quintilianus disputat.

Remotus.

Genus argumentationis *remotum*, ideoque vitiosum, Ciceroni Inuent. 1, 49. dicitur, *quod vltra, quam satis est, et res postulat, petitur.* cf. Auct. Herenn. 2, 22. vbi idem genus luculentius expositum, exemplisque illustratum reperitur.

Repercutere.

Quintilianus 6, 3. 23. de risu et ioco verba faciens: „aliena, inquit, aut reprehendimus, aut refutamus, aut eleuamus, aut *repercutimus*, aut eludimus," hoc est, retorquemus dicteria in eos ipsos, qui ea in nos iecerant. cf. §. 45. et 78. vbi *repercutiendi* multa genera esse notat, venustissimum autem, quod etiam similitudine aliqua verbi adiuuetur; vt Trachalus dicenti Suellio, *Si hoc ita est, is in exilium: Si non est ita, redis*, inquit.

Repetitio.

Gr. ἐπαναφορὰ, s. ἐπανάληψις, figura verborum, cum continenter ab vno eodemque verbo in rebus similibus et diuersis principia sumuntur. Sic Auct. Herenn. 4, 13. vbi huius *repetitionis* tanquam generis species nominat *conuersionem, complexionem, traductionem.* Et Cic. Or. 3, 54. in figuris *eiusdem verbi crebram a principio repetitionem*, gr. ἐπιβολὴν, commemorat, cuius exemplum est in Cic. Catilin. 1, 1. „*Nihil* te nocturnum praesidium, *nihil* vrbis vigiliae, *nihil* consensus bonorum omnium, *nihil* hic munitissimus habendi senatus locus, *nihil* horum ora vultusque mouerunt." Eandem figuram in Orat. 39. ita designat: *cum ab eodem verbo* ducitur *saepius oratio.* Ei contraria forma est, *cum in idem verbum oratio coniicitur*, h. e. finitur

s. ter-

f. terminatur, gr. ἀντιστροφὴ vel ἐπιφορά. vid. Rutil. Lup. 1, 7. p. 24. Ruhnk. et p. 30, 31. vbi vtriusque, ἐπιβολῆς et ἐπιφορᾶς coniunctionem κοινότητα appellat. cf. Quintil. 9, 3. 30. et Aquila Rom. p. 18. vbi ἐπαναφορὰν, et p. 20. vbi ἐπανάληψιν *repetitionem* interpretatur, quam ita a παλιλογίᾳ, *iteratione*, diftinguit, vt illa vnum verbum exaggerandi caufa repetat, haec ex plurium verborum repetitione idem quaerat. — Iulius etiam Rufinian. p. 29. 30. duo ἐπαναλήψεως f. *repetitionis* genera commemorat, quorum alterum ad figuras fententiarum refert, appellatque *repetitionem propter aliquam neceffariam caufam;* alterum elocutionis figuram (σχῆμα λέξεως) facit, *eorundem verborum fimul pofitorum, eiusdemque fententiae poft multa interiecta cum aliqua periodi conclufione repetitionem* vocans. Eandem et latine *refumtionem* dici notat. Et Rutil. Lup. 1, 11. de ἐπαναλήψει: *Hoc fchema fieri folet, cum id, quod dictum femel eft, quo grauius fit, iteratur.*

Replicatio.

Hoc nomine Marcianus Capella vocat figuram orationis, qua prioris fententiae verbum vltimum, ac fequentis primum idem eft. Eandem formam commemorat Quintil. 9, 3. 44. fine appellatione technica. Veteres Grammatici, Charifius, Diomedes, Donatus ἀναδίπλωσιν, Hermogenes περὶ ἰδ. Lib. 1. ἐπαναστροφὴν, Iul. Rufinian. p. 31. *palilogiam* et *iterationem* dicunt. vid. *Iteratio.*

Reprehenfio.

Cicero de Inuent. 1, 14. has fex partes orationis ponit: exordium, narrationem, partitionem, confirmationem, *reprehenfionem*, conclufionem. Deinde Cap. 42. *reprehenfio*, inquit, eft, *per quam argumentando aduerfariorum confirmatio diluitur.* Et mox, „omnis argumentatio, ait, *reprehenditur*, fi aut ex iis, quae fumta funt, non conceditur aliquod vnum pluraue, aut, his conceffis, complexio confici ex his negatur; aut fi genus ipfum argumentationis vitiofum oftenditur; aut fi contra firmam argumentationem alia aeque firma aut firmior ponitur.“ Harum rerum vberior explicatio apud ipfum Rhetorem perlegenda eft. cf. Cur. Fortunat. Rhet. p. 66. Pith. vbi illi tres reprehendendi modi

fio

sic enuntiantur: „*reprehendimus* argumenta, vel redarguendo, vel repugnando, vel compensando.“ Eadem aliis *confutatio* dici solet, vt Georg. Trapez. Rhet. Lib. 3. p. 32. vbi copiose eius locos pertractat. Omnis argumentatio, inquit, *reprehenditur*, cum aut ex his concessis complexio sequi negatur, aut si contra firmam argumentationem aeque firmam, aut firmiorem opponimus.

Aurel. Augustin. in Princ. Rhet. p. 294. notat constitutionem illam, quae a Graecis *μετάληψις*, a Latinis vulgo *translatio* dici soleat, a paucis appellatam fuisse *reprehensionem*, propterea, quod cum maxime inducatur in iudicium causa, *reprehenditur*, et quasi retrahitur.

Quae a Cicerone de Or. 3, 54. in figuris elocutionis commemoratur *reprehensio*, hanc vim habere videtur; vt quis verbum inepte ab altero vsurpatum reprehendat, sicut in hoc exemplo, quod Strebaeus attulit: *puerum appellat, quem non modo virum, sed etiam fortissimum virum sentit, et sentiet.* vid. *Correctio*. Quintilianus 9, 2. 18. *reprehensione* dicit confirmari vim et proprietatem verbi alicuius, quo vsi sumus, vt in his: *Ciues, ciues inquam, si hoc eos nomine appellari fas est.* Hoc ipso exemplo vtitur Iulius Rufinian. p. 27. vt declaret vim τȣ̃ ἀφορισμȣ̃ vel διορισμȣ̃, h. e. descriptionis rerum per reprehensionem, quae exprimat et corrigat vim sententiae et potestatem.

Denique exquisitiori significatione *reprehensio* Ciceroni dicitur in oratore, qui ornatum, concinnitatem, vel festiuitatem suam subinde coercet, ne perpetuitas ornamentorum fastidium et satietatem adferat audientibus: vnde *intermissioni*, et *varietati* ista, veluti tertia quaedam virtus, adiungitur. Locus insignis est Lib. 3. de Orat Cap. 25. „Omnibus in rebus, inquit, voluptatibus maximis fastidium finitimum est, quo hoc minus in oratione miremur, in qua vel ex poetis, vel oratoribus possumus iudicare, concinnam, distinctam, ornatam, festiuam, sine intermissione, *sine reprehensione*, sine varietate, quamuis claris sit coloribus picta, vel poesin vel orationem, non posse in delectatione esse diuturna.“ Strebaeus ad h. l. haec habet: *reprehensionem* dicit cultum negligentem, qui videtur esse vitiosus, et non est, si loco ponitur, et si est in eo negligentia

gligentia quaedam diligens. Licet interdum ad sermonem cotidianum vsque demittere orationem, relaxare numeros, admittere vocalium duram concursionem etc.

Resorbere.

Luculenta metaphora, *resorbere spiritum*, in quo quidem respirationis vitium est, dicuntur ii, qui ita illum recipiunt, vt iniucundum per dentes stridorem edant. Quintil. 11, 3. 55. *Das mit einem Zischen oder Schlürfen verbundene Odemholen.*

Responsio.

Hanc in figuris elocutionis s. λέξεως refert Cic. Or. 3, 54. quam ἀπόφασιν et αἰτιολογίαν vocat Rufinianus p. 25. Strebaeus ad illum locum hoc exemplo vsus est: *Ibone ad eum? Non: etiamsi vltro me vocet.* In Oratore autem Cap. 39. eandem figuris sententiarum s. διανοίας adnumerat, et sic definit: *quasi ad interrogata sibi ipse respondeat.*

Reticentia.

Gr. ἀποσιώπησις, apud Cic. Orat. 3, 53. Quintilianus 9, 2. 54. *reticentiam, obticentiam*, nonnullis etiam *interruptionem* dici tradit. Accuratius autem ἀποσιώπησιν ita definit, vt dicat in ea, quid taceatur, incertum esse, aut certe longiore sermone explicandum, neque eam adeo cum ellipsi, vel synecdoche, in quibus vniuerse aliquid desit, et intelligendum relinquatur, confundendam. Aquila Rom. de Fig. Sent. p. 14. Pith. „*Reticentia* est, inquit, cum intra nos supprimimus ea, quae dicturi videmur, quod aut turpia aut invidiosa, aut alioquin nobis grauia dictu sunt. Interdum etiam vtimur hac figura, quasi ad alia properemus: quale est Virgilianum illud: *Quos ego — sed motos praestat componere fluctus.*" In hoc Virgilii loco Macrobius Saturn. 6, 6. *intermissionem* esse ait, haud dubie eandem ἀποσιώπησιν in mente habens. Quintilianus tamen l. c. illa verba cum affectu et ira elata putat. Et sic alio in loco Macrobius Sat. 4, 6. ἀποσιώπησιν *taciturnitatem* vertit, contrariamque facit τῇ ἐκφωνήσει, *exclamationi*. Nam vt illic, inquit, aliqua exclamando dicimus: ita hic aliqua tacendo subducimus, quae tamen intelligere possit auditor: hoc autem praecipue

praecipue irascentibus conuenit. Itaque illam ad formas dicendi eas refert, quae πάθος significent.

Retractatio.

Sic et *implicationem* Iul. Rufinian. Fig. eloc. pag. 31. Pith. 236. Ruhnk. interpretatur gr. πλοκὴν, quae figura hanc vim habeat, vt idem verbum vel sententia ad consummationem superioris retorqueatur, vt:

— — Vos o, quibus integer aeui
Sanguis, ait, solidaeque suo stant robore vires,
Vos agitate fugam. —

ex Virgil. Aen. 2, 638.

Reuersio.

Vid. voc. *transgressio.* Iul. Rufin. p. 32. ἐπιστροφὴν, Graecorum figuram, qua in eadem verba plures sententiae desinunt, *reuersionem* interpretatur. vid. *Conuersio.*

Reuocatio.

Reuocatio verbi, in figuris elocutionis commemoratur a Cic. Orat. 3, 54. ad quem locum Strebaeus in Commentariis hoc exemplum posuit ex Virgil. Ecl. 10, 72.

— — vos haec facietis maxima Gallo:
Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere nouo viridis se subiicit alnus.

Aliud est, si orator *se ipsum reuocat*, quam formam Cicero inter lumina sententiarum ponit Orat. 40. vid. quae ad voc. *reditus* diximus.

Rhetores.

Hoc nomine dictos esse constat, quicunque praecepta dicendi traderent, *rhetoricos doctores* quos appellat Cic. de Orat. 2, 18. 19. Marius Victorin. in Rhet. Cic. p. 80. Pith. quid inter Rhetorem, Sophistam, et Oratorem intersit, ita enuntiat: „*Rhetor* est, qui docet literas, atque artis traditor est eloquentiae. *Sophista* est, apud quem dicendi artificium discitur. *Orator* est, qui in caussis priuatis ac publicis plena et perfecta vtitur eloquentia." Iidem fuerunt, qui fictas ad imitationem fori et consiliorum materias dicerent; quod apud Graecos aetate Demetrii Phalerei institutum,

tum, apud Latinos autem dicendi praeceptores L. Crassi temporibus coepisse, Quintilianus tradit Lib. 2, 4. vbi primum Rhetorem Plotium nominat, vt et Seneca Controu. II. praef. et Sueton. de Clar. Rhet. Cap. 2. cf. Cic. de Orat. 3, 24. et omnino Cresoll. Theatr. Rhet. 1, 2. et passim aliis in locis.

Rhetorica.

Haec a Cicerone de Inuent. 1, 5. *artificiosa eloquentia* dicitur. vid. voc. *Eloquentia*. Graecam vocem in Latinum transferentes nonnullos *oratoriam*, vel *oratricem* nominasse, tradit Quintil. 2, 14. vbi eorum rationem probat, qui, graeca forma seruata, *Rhetoricen* potius dicant, subiicitque ei tres veluti partes, *artem, artificem, opus*. Sequenti Capite, quid Rhetorica, et quis eius sit finis, inquirens, repudiat eos, qui finem Rhetorices in *persuadendo* posuerint, vt Isocrates, Plato, Cicero nonnullis in locis librorum Rhetoricorum. Alii existimarunt eam esse *vim dicendo persuadendi*, vt Gorgias a Socrate inductus apud Platonem: et Aristoteles, cuius certe similis definitio est: *ducere homines dicendo in id, quod actor velit.* Eodem fere redibat Apollodori et Hermagorae sententia, aliorumque, quamuis quibusdam discriminibus distincta. Ipse Quintilianus probat Rhetoricen dici *bene dicendi scientiam*, eiusque materiem, *omnes res, quaecunque ei ad dicendum subiectae erunt.* Cuius similis est Ciceronis sententia de Orat. 1, 15. et 46. — Primum Empedoclem aliqua circa Rhetoricen mouisse, notat Quintil. 3, 1. et Aristoteles Elench. Soph. sub finem: πρῶτος εὗρε τὴν ῥητορικήν. — Sulpic. Victor in Institt. Rhet. pag. 240. Pith. eos, qui Rhetoricen *bene dicendi scientiam* definierint, parum recte fecisse contendit, quia parum plena illa definitio sit, et v. c. medicus etiam, quae ad medicinam pertineant, bene dicere possit. Itaque ipse hoc modo definit: „*Rhetorica est bene dicendi scientia in quaestione ciuili.*“ Sic enim fiet, inquit, vt proprium finem dedisse videamur. Sed cf. Aurel. Augustin. Princ. Rhet. p. 290. Pith. vbi varios modos recensuit, quibus Rhetorices finem veteres Rhetores constituerint. Georgius Trapez. Rhet. Lib. 1. hanc definitionem operi suo praefixit: *Rhetorica est scientia ciuilis, qua cum assensione auditorum, quoad eius fieri potest,*

potest, in ciuilibus quaestionibus dicimus. cf. Ammian. Marcell. Lib. 30, 4.

Risus.

In Rhetoricis veterum libris *risus* semper de ioco facetiisque dici solet, vt *ridiculus*, qui ex his rebus risum mouet. Vnde et *ridere* pro iocari simpliciter passim adhibetur, etiam si id non vultu vel cachinnatione, sed solis verbis et oratione factum sit; vt apud Cic. Lib. 2. Epist. ad diu. 16. vbi, cum sententiam iocularem dixisset, *hoc adspersi*, inquit, *vt scires, me tamen in stomacho solere ridere.* Itaque qui de illa virtute oratoris disputant, qua tristes iudicum affectus soluat, animum ab intentione auertat, aliquando etiam reficiat, et a satietate et fatigatione remoueat, hi *risum* appellant, cui omnes iocorum, hilaritatis, vrbanitatis, salis, facetiarumque formae subsint. Ita Quinctil. Lib. 6, 3. seqq. vbi passim omnes illae formae occurrunt: neque aliter Graeci, cum περὶ γελοίȣ disputant, vt in illo ipso loco Fabius adnotauit. Cicero quibus in locis de risu et ioco exposuerit, ad voc. *Iocus* declarauimus. cf. etiam quae ad vocc. *Facetus*, *Hilaritas*, et *Vrbanitas* dicta sunt.

Rogatio.

Figura elocutionis, gr. ἐρώτησις vel ἐρώτημα, apud Cic. Orat. 3, 53. vbi eam a *percontatione* distinguit, vt Graeci ἐρώτησιν a πεύσει diuersam faciunt. vid. quae ad has voces in Lex. gr. techn. dicta sunt. Priorem figuram in Orat. 39. ita describit: *interrogando vrgeat.* Etiam Quintilianus 9, 2. 6. interrogationem et percontationem ita discernit, vt hanc *noscendi*, illam *arguendi* causa adhiberi dicat. vid. voc. *interrogatio.*

Rotundus.

Hac metaphora Graeci et Latini Rhetores vtuntur, vt verborum aptam suauemque structuram et collocationem significent, qua fiat, vt nihil in iis sit asperum, nihil hiulcum, sed omnia expedita. Cicero in Bruto 78. de C. Pisone: *erat verborum et delectus elegans, et apta et quasi* rotunda *constructio.* In Orat. autem Cap. 13. Theodorus dicitur *praefractior*, nec satis *rotundus*, quoniam concisa et numeris minutis veluti fracta eius oratio

oratio esset, quae omnia rotunditati periodicae, sententias potius vincienti et nectenti, contraria sunt. Talem sententiam apte et numerose structam et cadentem, cum Gellius N. A. 11, 13. ex oratione C. Gracchi attulisset, *cursus hic*, inquit, *et sonus rotundae volubilisque sententiae eximie nos et vnice delectabat.* cf. Clau. Cic. in h. v. et Lex. gr. techn. in στρογγύλον, vbi etiam, quo sensu Quintilianus 11, 3. 101. Graecos dicat enthymemata gestu veluti *corrotundare*, explicauimus. cf. Cur. Fortunat. Rhet. Schol. p. 73. sqq. Pith. et Cresoll. Theatr. Rhet. 3, 26. p. 348. sqq. — Hinc et *tornus*, quoniam dicitur instrumentum, illud, quo circumacto ligna aliaeque materiae *rotundantur*, ad significandam sententiarum rotundam breuitatem, inprimis a poetis latinis, translatus est. Sic Saleius Bassus Carm. in Pison. 84.

Qualis io Superi, qualis nitor oris amoenis
Vocibus? hinc solido fulgore micantia verba
Implenere locos: hinc exornata figuris
Aduolat, excusso velox sententia torno.

Et Propertius Lib. 2, 25. 43. de Elegis, in quorum singulis distichis inclusae sunt sententiae:

Incipe iam angusto versus includere torno.

Locum Gellii, qui huc pertinet, iam attulimus ad voc. *teres*, vbi similis metaphora explicanda erat. Loco Horatii Art. poet. 441. nunc non vtor. Ego enim in *male tornatis versibus* nil nisi *male formatos* vel *factos* videre possum. *Tornus* format et fingit: et poeta simplici metaphora, non sine solenni lepore, vsus est. Qui aliquid amplius subtiliusue intelligi velint, hos, cum Baxtero aut Bentleio, doctrina sua abuti arbitror.

Rudis.

Rudem vocem, quo sensu Quintilianus 11, 3. 32. commemorauerit, difficilius dictu videatur. Caussinus de Eloq. sacr. et hum. 9, 6. ἀνάγωγον Pollucis confert, et interpretatur *vocem intractabilem: die rohe, ungebildete, unbiegsame Stimme.*

Rusticus.

Rustica vox, quae et *agrestis* dicitur, veteribus appellabatur, qua quis priscam grauitatem et simplicitatem imitaturus, aures elegantiores, sonisque vrbanioribus

ribus adsuetas offenderet. Vnde *rustica asperitas* commemoratur Cic. Or. 3, 11. 12. vbi et *vasta* et *lata* dicuntur, quae ad exemplum rusticorum hominum pleniore ore pronuntiantur. „*Est autem vitium*, inquit, *quod nonnulli de industria consectantur. Rustica vox et agrestis quosdam delectat, quo magis antiquitatem, si ita sonet, eorum sermo retinere videatur: vt tuus, Catule, sodalis, L. Cotta, gaudere mihi videtur gravitate linguae, sonoque vocis agresti; et illud quod loquitur, priscum visum iri putat, si plane fuerit rusticanum. Me autem tuus sonus et suauitas ista delectat; omitto verborum, quanquam est caput; sed hanc dico suauitatem, quae exit ex ore* etc. Et mox de eodem Cotta: „*Cotta noster*, ait, *cuius tu illa lata nonnunquam imitaris, vt iota literam tollas, et E plenissimam dicas, non mihi oratores antiquos, sed messores videtur imitari.* cf. Brut. 36. — Est etiam *rusticitas* contraria *vrbanitati*, de qua vid. Quintil. 6, 3. 17. et quae diximus ad voc. *Vrbanitas.* — Iam quoniam homines rustici et agrestes omnino carent vitae elegantia et suauitate morum, etiam in eloquentia et literis *agrestia* dixerunt veteres, quae essent inelegantia, insuauia, importuna, et a docta quadam humanitate aliena. Huc pertinet *agrestis* motus corporis apud Cic. de Or. 1, 25. *agrestes libri*, de rhetoricis libris exilibus et aridis, ibid. Lib. 2, 3. et *Musae* adeo *agrestes*, hoc est, artes et disciplinae illae, quae minus habent elegantiae, nec ad illas literas, quas humaniores vocant, recte referri possunt. vid. Cic. Orat. Cap. 3.

S.

S a l.

Nota metaphora est, qua *sal* et *sales* de facetiis et ioco oratorio dici solent. De eo genere locus Ciceronis classicus est in Orat. 26. „Huic generi orationis, inquit, adspergentur etiam *sales*, qui in dicendo nimium quantum valent: quorum duo genera sunt, vnum *facetiarum* (*launige, scherzhafte Darstellung, in so fern sie den Ton und Charakter einer ganzen Rede bestimmt*) alterum *dicacitatis* (*schnell und oft durch ein einziges Wort überraschender Witz*). Vtetur vtroque; sed altero in narrando aliquid venuste, altero in iaciendo

ciendo mittendoque ridiculo." cf. inprimis Lib. 2. de Orat. 54. et Quintil. 6, 3. 42. vbi et *iaculationem* commemorat, quae ad dicacitatem pertinet. Alio loco §. 89. omnem *salse* dicendi rationem in eo consistere docet, vt aliter, quam sit rectum, verumque, dicatur; quod fiat totum aut fingendis nostris, aut alienis persuasionibus, aut dicendo, quod fieri non potest. Libro autem 6, 3. 18. „*Salsum*, inquit, in consuetudine pro ridiculo tantum accipimus, natura non vtique hoc est, quanquam et ridicula oportet esse salsa. *Salsum igitur erit, quod non erit insulsum, velut quoddam simplex orationis condimentum, quod sentitur latente iudicio, et velut palatum excitat, quod et a taedio defendit orationem.*"

Saltare.

Cicero in Orat. 67. „numerosam, inquit, comprehensionem peruerse fugiens Hegesias, *saltat*, incidens particulas;" hoc est, semper incise et membratim dicens, nunquam longiori et numerosa periodo vtens, quo quasi mollius salientem orationem efficit. Ita locum explicauit Ernestius in Clau. Cic. In qua tamen explicatione arbitrarium illud esse videtur, quod ad *mollitiem* quandam vim omnem *saltandi* retulit. Atqui nunc non tam de mollitie sermo est, quam de crebris percussionibus, seu interuallis, quae in dictione incisim et membratim elata necessaria sint: vnde vel ipsa dictio, vel is, qui ea vtitur, *saltans* dici potest, oppositus ei, qui oratione magis in orbem ducta, veluti stabili gradu incedit: *der tanzende, hüpfende, immer absetzende Vortrag, im Gegensatze des in engerer Verbindung einhertretenden periodischen Ausdrucks.* Quod autem Cicero Cap. 69. de infringendis concidendisque numeris ita loquitur, vt et Hegesiae mentionem faciat, et illud genus Siculorum simillimum dicat, quorum mollities quaedam in dicendo a veteribus reprehenditur; id non ad Hegesiam ipsum, sed ad eius potius imitatores pertinet. Itaque, quod in Hegesia ineptum erat, in sequentibus, qui ea re abutebantur, etiam molle et dissolutum fiebat. Locus ipse ita habet: „Sunt etiam, qui illo vitio, *quod ab Hegesia maxime fluxit,* infringendis concidendisque numeris, in quoddam genus abiectum incidant, Siculorum simillimum. Hi er-

go, quoniam minutos illos numeros sequebantur, *conciderunt* et *delumbarunt* sententias." Hoc sensu coniungi in voce *saltare* hae duae notiones possunt, vt primo cogitentur incisae et membratim concisae sententiae, deinde mollities quaedam, quae coniuncta cum illis esse solet, vt in oratione numerose cadente et apte conclusa vis et impetus et dignitas inesse existimatur. (vid. Lex. gr. techn. in ὑπερχημαστικός). Nam Cap. 70. Cicero diserte de Demosthene: „*eius non tam vibrarent fulmina illa*, inquit, *nisi numeris contorta ferrentur*." Confirmatus etiam sum in sententia illa, quam de sensu voc. *saltare* dixi, cum apud Quintilianum Lib. 9. 4. 42. haec legissem: „monosyllaba, si plura sunt, male continuabuntur: quia necesse est compositio multis clausulis concisa *subsultet*." Ecce eandem rem, verbo paene eodem, expressam. Huc et illud pertinet, quod *composito* dicendi generi, hoc est, numeroso et concinno, Quintilianus 10, 2. 16. vitium contrarium opponit *exultans*, quod fiat rhythmis nimis apertis, vt ii ad quos saltatur, recte ad hunc locum interpretante Gesnero. Vnde Lib. 9, 2. 142. *quotidie*, inquit, *magis lasciuimus syntonorum modis saltitantes*. Et Lib. 11, 1. 56. simpliciter *lasciuire* dicit eos, qui isto genere concinnitatis vtantur; quoniam illud verbum proprie in animalibus tripudiandi et exultandi vim habet. vid. quae ad voc. *Lasciuire* notauimus. Deinde Lib. 9, 4. 91. „plurimum, inquit, auctoritatis, et, vt dixi, ponderis habent longae syllabae, celeritatis breues, quae, si miscentur quibusdam longis, *currunt*, si continuantur, *exultant*."

Qui autem in gestu et motu corporis, quem actio oratoria postulat, modum excedebant, soluti et molles in gestu, his *saltatio* tribuebatur, quod similes fierent mimis et saltatoribus scenicis. Ita de Titio Cic. in Bruto Cap. 62. „Titius homo loquax sane, et satis acutus, sed *tam solutus et mollis in gestu, vt saltatio quaedam nasceretur*, cui saltationi Titius nomen esset." cf. Auct. Dial. de corr. Eloq. 26. et quae ibi notauit Schulzius p. 106. Nempe *saltare* in Theatro ad gestus manuum et corporis flexus magis, quam ad pedestres motus pertinebat. cf. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. II. p. 433. 828. sqq. Neque ab hoc loco alienum est, quod Gellius N. A. 1, 5. tradit Hortensium, cuius

ius paulo antea manus *argutas* et *gestuosas* commemorauerat, a L. Torquato contumeliose *gesticulariam*, Dionysiamque, notissimae saltatriculae nomine, appellatum. cf. Cresoll. Vacatt. Autumn. Lib. 2. Sect. 7. p. 279.

Sanus. Sanitas.

Luculentissimus Ciceronis locus, ex quo, *sano* dicendi generi quam vim tribuerit, intelligi possit, est in Bruto Cap. 79. Nam cum in Calidio oratore ea laudasset, quae ad naturalem maxime nitorem, elegantiam, venustam subtilitatem, lenitatem, formamque orationis liberalem, et a fuco, luxurie, artisue affectatione remotam pertineant, has laudes in fine ita complectitur, vt totum eius dicendi genus *placidum* et *sanum* esse dicat: *anspruchlose, unverkünstelte Schönheit des Vortrags mit innerer Solidität verbunden.* Nihil, opinor, isto metaphorae delectu aptius cogitari aut significantius potest. Nonne enim, quae vel corporis vel mentis sanitas dici proprie solet, in eo potissimum cernitur, vt sanguinis et succorum et virium omnium is modus, eaque copia et ratio sit, qua libera natura instruere corpora et mentes solet? Nonne, si illae res vel intra modum a natura constitutum extenuantur, vel vltra eundem exaggerantur, in corpore morbus, in mente autem insania quaedam consequitur? Itaque Cicero hac eadem metaphora in illo quoque loco sapienter vsus est, in quo, quid inter genus dicendi sublime vel vehemens, et inter duo reliqua, tenue, et medium, intersit, docet. „Qui in illo *subtili* et *acuto* elaborauit, inquit in Orat. Cap. 28. vt callide arguteque diceret, nec quicquam altius cogitaret: hoc vno perfecto, magnus orator est, si non maximus: minimeque in lubrico versabitur, et, si semel constiterit, nunquam cadet. *Medius* ille autem, quem modicum et temperatum voco, si modo suum illud satis instruxerit, non extimescit ancipites dicendi, incertosque casus: etiam, si quando minus succedet, vt saepe fit, magnum tamen periculum non adibit; alte enim cadere non potest. At vero hic noster, quem principem ponimus, *grauis, acer, ardens,* si ad hoc vnum est natus, aut in hoc solo se exercuit, aut huic generi studet vni, nec suam copiam cum illis duobus generibus temperauit: maxime

xime est contemnendus. Ille enim summissus, quod acute et veteratorie dicit, sapiens iam: medius suavis: *hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet. Qui enim nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil partite, definite, distincte, facete dicere: si is non praeparatis auribus inflammare rem coepit, furere apud sanos, et quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur.*" Ex quo loco simul intelligi potest, in *sanitate* veteres inprimis medium illud genus dicendi cogitasse, quod copiam et sublimitatem cum tenuitate et subtilitate recte temperatam haberet. Nam sola tenuitas in exilitatis et ieiunitatis vitium, sola autem sublimitas et vehementia in furoris cuiusdam aut tumoris periculum incurrere potest. Quare et illi *sanitati* valde affinis videtur, quem Cicero Orat. 82. *verum sanguinem* appellat. Nam ibi Curionem, nimia accuratione, religione et subtilitate, *verum sanguinem* perdidisse iudicat. Atque ex eodem fonte manauit illud, quod Atticae eloquentiae, quam omni tempore principem et vnice expetendam laudandamque veteres existimarunt, proprium veluti characterem in *sanitate*, et *integra valetudine* posuerunt. Cicero quidem in Or. 23. Atticum oratorem, quem informaturus erat, his notis insignem facit: „etsi non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet, vt etiamsi illis maximis viribus careat, *sit*, (vt ita dicam) *integra valitudine.*" — In Bruto Cap. 13. „Vt semel, inquit, e Piraeeo eloquentia euecta est, omnes peragrauit insulas, atque ita peregrinata tota Asia est, vt se externis oblineret moribus, omnemque illam *salubritatem Atticae dictionis et quasi sanitatem perderet*, ac loqui paene dedisceret. Hinc Asiatici oratores non contemnendi quidem nec celeritate nec copia, sed parum pressi et nimis redundantes. Rhodii *saniores* et *Atticorum similiores.*" Porro de Opt. gen. dic. Cap. 3. „imitemur, ait, illos potius, qui *incorrupta sanitate* sunt, (quod est proprium Atticorum) quam eos, quorum vitiosa abundantia est, quales Asia multos tulit." Jam his veterum iudiciis, quomodo Ruhnkenius in Histor. crit. Or. Gr. p. XXXVII. ad emendandum Vellei. Paterc. 1, 18. locum vsus sit, operae pretium est, vt commemoremus. Nam cum Burmannus, Lipsii coniecturam secutus, ita edidisset: *Vna urbs Attica pluribus*

bus annis eloquentia, quam vniuersa Graecia, vberiusque floruit, ille, adiutus inprimis libro Murbacensi, in quo *eloquentiae*, et *operibusque floruit*, expressum erat, omnem locum ita restituendum censuit: *Vna vrbs Attica pluribus sanae eloquentiae, quam vniuersa Graecia, operibus effloruit.*

Sed vt saepe multis in rebus non omnibus satisfaciunt ea, quae recta et simplicia, certaque naturae mensura atque ordine definita sunt (vidimus enim, mulierculas inprimis, quae integram valitudinem, perpetuamque sanitatem suam, ita plebeiam et vulgarem existimarent, vt, quo nobiliores viderentur, se languidas et aegras esse certe simularent); ita fuerunt etiam, qui illam orationis *sanitatem*, de qua diximus, ad veram eloquentiae laudem, virtutemque dicendi sufficere negarent, horridam quandam sanitatem, quae seiuncta a robore et nitore esset, sibi informantes. Sic Auctor Dial. de Oratt. 23. „Vobis vtique versantur ante oculos, inquit, qui Lucilium pro Horatio, et Lucretium pro Virgilio legunt; qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, Calui mirantur: quos, more prisco apud iudicem fabulantes, non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur. *Adeo moesti et inculti, illam ipsam, quam iactant, sanitatem non firmitate sed ieiunio consequuntur.* Porro ne in corpore quidem valitudinem medici probant, quae nimia anxietate contingat. *Parum est, aegrum non esse; fortem et laetum et alacrem volo. Prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur.*“ Hoc eodem sensu Plinius Lib. 9. epist. 26. de oratore, quem *sanum et rectum* appellat, *nihil peccat*, inquit, *nisi quod nihil peccat*. Et Cicero de Opt. gen. dic. 3. de Atticis oratoribus quibusdam: „qui quamuis careant omni vitio, *non sunt contenti quasi bona valitudine, sed vires, lacertos, sanguinem quaerunt, quandam etiam suauitatem coloris*. Eos imitemur, si possumus: sin minus, illos potius, qui incorrupta sanitate sunt (quod est Atticorum proprium) quam eos, quorum vitiosa abundantia est, quales Asia multos tulit.“

Satur.

Cicero in Orat. 36. vbi praecipit, vt orator, quid deceat, sciat, „nec *satura* ieiune, inquit, nec grandia

 minute,

minute, nec item contra dicet, sed erit rebus ipsis par et aequalis oratio." In quo loco *satura* sunt res, in quibus est copia larga ad ornatum et amplificandum, explicante quidem Ernestio in Claue Cic. — Persius Sat. 1. in eo loco, qui habet σκῶμμα in rhetores, qui pueros a ludo egressos stilum in descriptionibus ac narrationibus historicis exercere iuberent, *rus saturum* commemorat, hoc est, explicante quidem Casaubono ad h. l. p. 113. rus siue praedium bonis refertissimum, et quod describere vel laudare cupientibus futurum sit benigna materia. Simili modo Manilius *saturum* gestum appellabat, argutum et incitatum illum, qui Pantomimis et de scena hominibus proprius esse solet. Locum poetae laudauit Cresollius Vacatt. Autumn. Lib. 2. Sect. 18. p. 338. cf. quae ad voc. *Ieiunus* adnotauimus.

Scena.

Haec vox cum *pompa* ita iungi solet a Rhetoribus Latinis, vt apparatum et splendorem quendam orationis significet, qui simplicitati et tenuitati dicendi quotidianae contrarius sit. Luculentus est locus Cic. Or. 3, 45. „non sunt alia, inquit, sermonis, alia contentionis verba: neque ex alio genere ad vsum quotidianum, alio ad *scenam pompamque* sumuntur."

Scissus. vid. *Frangere.*

Scurrilis.

In ioco et facetiis, quid sit *scurrile*, locus omnis Ciceronis de Orat. 2, 60. et haec inprimis verba declarant: *temporis ratio et ipsius dicacitatis moderatio et temperantia, et raritas dictorum, distinguet oratorem a scurra, et quod nos* (oratores) *cum causa dicimus, non vt ridiculi videamur, sed vt proficiamus aliquid, illi* (scurrae) *totum diem, et sine causa.* Itaque in Bruto 38. iunctum cum grauitate facetiarum et vrbanitatis oratorium leporem, a *scurrili*, distinguit. Et Suetonius de Vespasiano Cap. 22. erat, inquit, dicacitatis plurimae, sed sic *scurrilis* et *sordidae*, vt ne praetextatis quidem verbis abstineret.

Secare.

Quintilianus 11, 3. 40. inter vocis genera ea, quae ornatam pronuntiationem faciant, commemorat etiam vocem

vocem *secantem aëra*, et *auribus sedentem*. Quid in vtroque vocabulo nunc cogitauerit Quintilianus, duplici ratiocinatione assequi posse nobis videmur. Primum momentum illud facit, quod *ornatae* potissimum pronuntiationi ista tribuit. Nam cum pronuntiationis virtutes easdem, quas elocutionis, esse statuisset, vt esset illa vel emendata, vel dilucida, vel ornata, vel apta, omni autem ornatui haec vis tributa sit a Rhetoribus, quae impediret, ne esset oratio aspera et incondita, aut foeda aut sensibus iniucunda, sed quae nitidam, lenem, elegantem, suauemque faceret, necesse est in *voce aëra secante*, quoniam ornatae elocutioni seruire debeat, omnem asperitatis, iniucundae violentiae, et grauitatis aures offendentis cogitationem semoueamus. Deinde, *secare aëra*, non potest hoc loco de qualicunque aëris dissipatione aut penetratione dictum esse. Nam omnis vocis, quaecunque demum ea sit, haec natura est, vt aëra secet et penetret. Itaque cum illud potissimum ad *ornatam* pronuntiationem referatur, vt in ea sit vox *secans aëra*, cogitur, Quintilianum aëris commotionem cogitasse eam, quae isti ornatui non repugnaret, hoc est, lenem, non dissipantem violenter, et veluti lacerantem aëra, sed placido quodam acumine dissecantem, adeoque suauiter ad aures accidentem, non irruentem. Iam hunc ipsum vocis ad aures aduentum lenem, placidum, iucundum, expressit, cum vocem *auribus sedentem* dixit. Nam omnino in verbo *sedere*, lenis quaedam et mitis clemensque loci occupatio inest, cui contrarius est impetus ille, quo in aliquem locum vehementer et crudeliter irruimus. Ergo vox *secans* aëra, et *auribus sedens* ita, tanquam antecedens et consequens, cohaeret, vt, si suauiter ex ore emissa fuerit, suauem etiam in auribus sensum relinquat. Gesnerus quidem, cum illud *sedere* pro *morari* accepisset, vocem *auribus sedentem* existimabat esse eam, quae sua suauitate sic demulserit auditorem, vt etiam post dicendi finem, audire sibi illam videatur. Sed quaero, annon idem de iniucundis, auresque radentibus sonis dici possit? Profecto, inquam; vt saepe per multos dies sonorum, instrumentorumque strepitum et clamorem audire nobis videamur. Ergo suauitas illa non *morando*, sed *sedendo*, hoc est, leni et molli aurium quasi tactu, in quo omnis titillatio inest, efficitur.

Seiunctio.

Partitio *per seiunctionem* quae fit, ad voc. *Partitio* docuimus. Quam autem simpliciter *seiunctionem* appellat Cicero Orat. 3, 53. et inter figuras sententiarum commemorat, pertinere videtur ad illam formam orationis, qua ab eo quod dictum est, aliquid seiungimus, et ad alia transire velle dicimus, vt in his: *exposui profectionis consilium, nunc reuersionis, quae plus admirationis habet, breuiter exponam.*

Senex. vid. *Pressus.*

Sensus.

Exquisitiorem huius metaphorae vim et vsum declarare conabimur. — Cum *sensu* tractare locum aliquem orationis, orator dicitur, si ita dicit, vt ex animo, et veritate hausta oratio videatur, eiusque omnis affectus cum rerum ratione conueniat. Ita Cicero de Or. 2, 43. „Hoc (scil. exprimere oratione mores et affectus) vel in principiis vel in re narranda, vel in perorando tantam habet vim, si est suauiter et *cum sensu* tractatum, vt saepe plus, quam caussa, valeat. Tantum enim efficitur sensu quodam et ratione dicendi, vt quasi mores oratoris effingat oratio.“ Hunc ἐνδιάθετον, ἔμψυχον, et ἀληθῆ λόγον Graeci dixere, qui ad ἠθοποιΐαν pertinet. vid. Lex. gr. techn. in illis vocc. *Behandlung eines Stoffes, oder Vortrag einer Stelle mit Theilnahme, mit Wärme, mit Interesse für die Sache.* Cicero illa, quae ad *sensum* pertinere dixerat Cap. 45. et seqq. vberius exponit. Libro autem 3, 25. ad colorem et succum orationis refertur, vt *sensus* et *dolores* habeat oratio, hoc est, vt in ea insint morum affectuumque notationes et tractationes. Non dubito, Ciceronem eleganter expressisse, quae a Graecis τὰ ἤθη καὶ τὰ πάθη dicta sunt. Ita plane Plinius H. N. 35, 10. de Aristide Thebano pictore celebri: „Is primum animum pinxit, et *sensus* omnes expressit, quae vocant Graeci ἤθη, item perturbationes.“ Quo minus iam mirum videri debet, quod Cicero in Bruto 24. ipsi oratori *dolores* tribuerit. Ibi de Galba: „quem fortasse vis non ingenii solum, sed et animi, et *naturalis* quidam *dolor* dicentem incendebat, efficiebatque, vt et incitata, et grauis et vehemens esset oratio.“ In hoc loco

loco *dolorem* ego quidem censeo exquisite dictum de ea animi indole naturali, qua sensus παθητικὰς, ipsosque affectus facillime concipit: *eine gewisse natürliche Empfindlichkeit, eine zarte Reizbarkeit, wodurch die Seele leicht zum Affecte gestimmt, und zu dessen Aeusserungen geneigt wird.* Maxime autem nunc sensus et affectus eos intelligi, qui cum quodam dolore coniuncti sunt, totus locus antecedens, in quo de Galba disseritur, declarat. Nam et *multis querelis, multaque miseratione adhibita* socios quaestione liberasse, et populi Romani fidem *implorans*, et suos pueros *flens* commendasse, *misericordiamque populi commouisse* dicitur. Haec igitur vt posset Galba, *naturali cuidam dolori* tribuendum Cicero putabat, cuius sententia nunc obscura esse non potest. Itaque mirabar, Wezelium, recentissimum Bruti interpretem, ita iudicium praecipitasse, vt Schneideri coniecturam, *naturalis quidam calor*, quam in notis commemorasse satis fuisset, in textum adeo reciperet, nulla ne varietate quidem Codicum adiutus, nec grauioribus caussis illam mutandi audaciam defendens. Nam quod illam coniecturam re et contextu confirmari dicit, vtrumque eam potius dissuadet, et *dolorem* commendat, vt docuimus. Etenim querelis, lacrymis, fletibus, miserationi, quae Galbae orationi Cicero nunc sola tribuit, non *calor*, sed *dolor* ille, quem explicauimus, aptus est. De Galba cf. Orat. 1, 53. sqq. De *dolore* autem, sententiam nostram plane confirmabit insignis locus in Orat. 37. vbi luculentissime se ipse Cicero explicat. Nam cum se in dicendo pluribus miserationibus vsum esse dixisset, quod alii oratores perorationem sibi plerumque reliquissent, hoc addit: *in quo vt viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar.* Hanc autem ipsam sententiam capite sequenti his verbis repetit: *Sed, vt supra dixi, nulla me ingenii, sed magna vis animi inflammat, vt me ipse non teneam. Nec vnquam is, qui audiret, incenderetur, nisi ardens ad eum perueniret oratio: Es ist nicht Sache des Genie's, sondern Wirkung eines hohen Grades von natürlicher Empfindsamkeit, daß ich unvermeidlich in Feuer gerathe.* Neque ego quidem interpretem reprehendam, qui in *dolore* illo calorem quendam intelligi posse doceat, quamuis et haec angustior significatio foret; verum qui *dolorem* ex istis locis expungendum

dum, et *calorem* reponendum censeat, eum audacissime facere, et arte critica abuti arbitror. Sed his iam loca aliquot Plinii addamus, e quibus eadem consuetudo loquendi, et metaphorae vis elucebit. Is Lib. 4. Ep. 11. de Valerio Liciniano: „Ipse in praefatione dixit *grauiter* et *dolenter*, *quos tibi fortuna ludos facis? Facis enim ex Professoribus Senatores, ex Senatoribus Professores*. Cui sententiae tantum *bilis*, tantum *amaritudinis* inest, vt mihi videatur ideo professus, vt hoc diceret." — Quis non videt, bili et amaritudini nunc tribui, vt *dolenter* et *grauiter* diceretur? — Porro Ep. 20. de libris Maximi ita iudicat: „Est opus pulcrum, validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam, et cum magna tua laude diffusum. In quo tu ingenii simul *doloris*que velis latissime vectus es, et horum vtrumque inuicem adiumento fuit. Nam *dolori* sublimitatem et magnificentiam ingenium; ingenio *vim et amaritudinem dolor addidit*." cf. Cic. Brut. 43. vbi *vehemens et irata, et iusti doloris oratio plena*, eodem sensu dicitur. Neque minus luculenter Macrobius Sat. 1, 5. 13. cum confert Homeri Odyss. *l*, 288. cum Virgil. Aen. 3, 622. sq. „narrationem facti nudam, inquit, et breuem Maro posuit; contra Homerus πάθος miscuit, et *dolore narrandi* inuidiam crudelitatis aequauit."

Non minor Quintiliani, in vocabuli *sensus* vsu, subtilitas reperitur. Is Lib. 4, 1. 62. „Ridendi sunt, inquit, qui velut leges prooemiis omnibus dederunt, vt *intra quatuor sensus* terminarentur." Dubitari vix potest, quin in mente habuerit eos Rhetores inprimis Graecos, qui quatuor exordii partes statuerent, πρότασιν, κατασκευὴν, ἀπόδοσιν, βάσιν, id quod fecisse Hermogenem, in Lex. gr. techn. ad voc. βάσις docuimus. Itaque, quas illi simpliciter partes vocarunt, Quintilianus *sensus* appellat, hoc est, veluti eminentiores exordii locos, et exstantiora quaedam momenta, quae in prooemio discerni possint. Nisi forte ad sensus humanos (*die fünf Sinne*) ita allusit, vt, quemadmodum homini sensus quinque tribui soleant, ita *quatuor* veluti *sensus* exordio assignaret. Nam *sensus* Latinis, vt Graecis τὰ νοήματα, omnino dicti sunt de formis dicendi illis, quae aliquid acuminis praecipui, acrimoniae, vimque aliquam vegetam haberent, quae emineret, orationemque

nemque acriorem, vehementiorem, et veluti viuentem redderet. Quare in hoc ipso loco, quem tractamus, Quintilianus, prooemio dicit aliquem *sensum* necessarium esse, eumque acriorem fieri, si per ἀποστροφὴν efferatur, qua figura *sententiae vires dari* statuit; vt alio loco apostrophen orationi *acrimoniam* quandam addere indicat: *die belebende, Geist und Empfindung beurkundende Apostrophe.* cf. Quintil. 8, 5, 14. et 12, 10. 48. Deinceps etiam simpliciter *sensus*, pro omni sententia verbis expressa (*Ausdruck, Gedanke*) dictum, vt passim a Seneca in controuersiis; et Quintil. 9, 3. 74. 8, 5. 2. vid. Gesner. ad Lib. 4, 1. 64. — *Verba sensu tincta*, quo sensu Quintilianus dixerit, copiosius declaratum est ad voc. *exprimere*.

Sententia.

Operae pretium est accuratius exponere, quomodo Rhetores Latini, quae Graeci pluribus verbis διανοίας, γνώμης, νοήματος, ἐνθυμήματος significauerant, ea omnia vno *sententiae* vocabulo expresserint. Primum igitur in disciplina de constitutionibus causae *sententia* κατ' ἐξοχὴν dicitur id, quod in lege scriptum extat, et legislatoris voluntas est: vnde pars constitutionis legitimae, *scriptum et sententia* (ῥητὸν καὶ διάνοια,) atque ex his controuersia nascitur, cum scriptoris voluntas cum scripto ipso dissentire videtur. vid. Auct. Herenn. 1, 11. Cic. de Inuent. 2, 42. et quae ad voc. *Legitimus* notata sunt. *Scripti et voluntatis* hanc quaestionem vocat Quintilianus Lib. 7, 6. quae tum accidit, cum in lege aliqua est obscuritas, et in ea alit vterque suam interpretationem confirmat et aduersarii subuertit, aut cum de altero intellectu certum est, de altero dubium. Sed huic veluti generi alias quoque species quaestionum huc pertinentium subiicit, quale est, *ex manifesto*, quod nonnulli *statum plani et voluntatis* appellarunt. In hoc altera pars scripto, altera voluntate nititur. Aliud genus est, cum in ipsis verbis aliquid reperimus, per quod probemus, aliud legislatorem voluisse.

Quam Auctor Herenn. 4, 17. in figuris orationis retulit *sententiam*, Graecorum est γνώμη, hoc est, oratio sumta de vita, quae aut quid sit, aut quid esse oporteat in vita, breuiter ostendit. Eae sententiae, eodem Rhetore auctore, sunt vel simplices, vel eiusmodi, quae

quae confirmantur subiectione rationis. De his γνώμαις disputat Quintilianus Lib. 8, 5. vbi eas antiquissimas *sententias* esse iudicat, et vtrumque nomen eo accepisse, quod similes sint consiliis aut decretis. Hoc sensu Euripides Quintilian. 10, 1. 68. *sententiis densus* dicitur.

Cicero de Inuent. 1, 18. „Exordium, inquit, *sententiarum* et *grauitatis* plurimum debet habere, et omnino omnia, quae pertinent ad dignitatem, in se continere: *splendoris* et *festiuitatis* et *concinnitudinis minimum*, propterea quod ex his suspicio quaedam apparationis atque artificiosae diligentiae nascitur, quae maxime orationi fidem, oratori adimit auctoritatem." In hoc loco, qui animaduertunt, *sententias* cum *grauitate* iungi, et his *splendorem*, *festiuitatem*, *concinnitudinem* opponi, non dubitabunt, *sententias* nunc appellari, quae νοήματα Graecis dicta sint (vid. Lex. gr. technol.) hoc est, enuntiationes eiusmodi, in quibus non cura ornandi, vel artis ambitio et affectatio, sed ingenium, prudentia, grauitas, dignitasque dicentis cernitur: *Das Exordium muß sich durch Gedankenfülle und Gründlichkeit, nicht aber durch Künsteleyen der Elocution auszeichnen. Jenes dient dem Redner zur Empfehlung: dieses würde ihn des Vorsatzes, seine Zuhörer zu blenden oder zu bestechen, verdächtig machen.* — Hinc patet, quae sint *sententiose ridicula* apud Cic. Or. 2, 71. h. e. cum acumine quodam abscondito, et ingeniose faceta vel salsa. His affines etiam sunt, quas in Bruto 78. *acutas concinnasque sententias*, et mox *reconditas exquisitasque* vocat. cf. Cap. 95. vbi *sententiae dulces venustaeque*, Asiaticis oratoribus propriae, dicuntur. Dial. de Oratt. 20. vbi *arguta et breuis sententia* eodem modo commemoratur: *ein feiner witziger Gedanke;* et Cap. 22. vbi Cicero laudatur, quod locos laetiores et quasdam *sententias* inuenerit; cum quo loco conferendus est Quintil. 12, 10. 43. — Seneca Epist. 100. *sensus coactos in sententiam* ipse explicat, dum *latius ductis* opponit, hoc est iis, in quibus non acuta breuitas affectatur, sed grauis perspicuitas quaeritur.

Aliud genus *sententiarum* in clausulis poni solebat, de quo Quintilianus 4, 1. 77. „Frigida, inquit, et puerilis est in scholis affectatio, vt ipse transitus efficiat aliquam vtique *sententiam*, et huius veluti praestigiae

giae plausum petat," hoc est, vt transitus ab vna parte orationis ad alteram tam obscure et acute et dissimulate fiat, vt auditor vix animaduertat transitum fieri. Quare Quintilianus has praestigias vocat, et *surripere transgressionem*, expressa ex Graecorum consuetudine loquendi metaphora, qui *κλέπτειν τὸν ἀκροατὴν* simili sensu dicunt. Graeci Rhetores illas *sententias*, quas Quintilianus in mente habuit, *νοήματα προκαταστατικὰ* appellant, vt Sopater ad Hermog. *περὶ εὑρ.* p. 310. Ald. quem locum vniuersum exscripsimus in Lex. gr. technol. ad voc. *προκατάστασις*. Mentem Fabii et illa declarant, quae mox sequuntur: *quapropter vt non abrupte cadere in narrationem, ita non obscure transscendere, est optimum.* Cf. Lib. 8, 5. 12. vbi varia talium *sententiarum*, vel *νοημάτων*, genera recenset.

Quod Rhetores Graeci *ἐνθύμημα* dixere, Cicero in Topicis 13. *sententiam ex contrariis conclusam* appellat, *non quod non omnis sententia proprio nomine enthymema dicatur, sed, vt Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen efficit apud Graecos suum, sic, cum omnis sententia enthymema dicatur, quia videatur ea, quae ex contrariis conficitur, acutissima, sola proprie nomen commune possideat.* Eius generis haec sunt: *Hunc metuere, alterum in metu non ponere? — Eam quam nihil accusas, damnas: bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri? — Id, quod scis, prodest nihil: id, quod nescis, obest.* Deinde Cicero haec addit: *Haec ex repugnantibus sententiis communis conclusio, a Dialecticis tertius modus, a Rhetoribus* enthymema *nuncupatur.* cf. Quintil. 8, 4. 9. qui de enthymate eadem fere disputat. Itaque, quoniam in enthymematis forma acuminis quaedam et artis oratoriae significatio est, Quintilianus 11, 1. 52. id cum epiphonemate ita componit, vt neget alterutrum miserationi commouendae aptum esse, quae ab omni tali ornatu et artis vel acuminis ambitione abhorreat. *Sententiolisne flendum erit?* inquit, *epiphonemata aut enthymemata exorabunt? Quicquid meris affectibus adiicietur, omnes eorum diluet vires, et miserationem securitate laxabit.* — Apud Gellium N. A. 6, 6. haec sunt: *Quaerebantur non grauia, et reuerenda, sed ἐνθυμήματα quaedam lepida et minuta, et florentem vino animum lacessentia.* Totum hoc Gellii caput eo valere potest, vt, quod

quod genus sententiarum veteres ad ἐνθυμήματα retulerint, intelligatur. cf. Lib. 16, 1. vbi dictum aliquod *verbis breuibus et rotundis vinctum*, ideo ἐνθυμηματίων appellatum videtur. Ei opponitur *sententia laxioribus longioribusque verbis comprehensa*. cf. Lib. 17, 20. Iam tertius etiam intelligitur, qua de causa, et quo sensu Isocrates in Panathenaico τὰ ἐνθυμήματα cum παρισώσεσι et ἀντιθέτοις, quasi synonyma, vel adfinia saltem orationis lumina composuerit. cf. Casaub. ad Persii Sat. 1. p. 125.

Porro *sententia* Quintiliano 4, 2. 121. dicitur animaduersio quaedam vim loci communis habens, quae subinde in narratione interseri soleat. Talis est in illo loco Ciceronis pro Milone: *Fecerunt serui, quod suos quisque seruos in tali re facere voluisset*: *Eine Reflexion, ein Sentiment, eine moralische Bemerkung, die in der Erzählung leicht eingewebt und hingeworfen wird.* Hanc Quintiliani mentem esse, cum exemplum illud e Cicerone allatum, tum, quae apud illum sequuntur, declarant: „ne *sententia* quidem, inquit, velut fatigatum intentione stomachum iudicis reficere dissuaserim, maxime quidem breui interiecta.“ De his manifeste Seneca Controu. Lib. 1. praef. vbi Latronem Porcium *sententias* amasse commemorat. „Solebat, inquit, aliquo die nihil praeter has tralatitias, quas proprie *sententias* dicimus, scribere, quae nihil habent cum ipsa controuersia implicitum, sed satis apte et alio transferuntur: tanquam quae de fortuna, de crudelitate, de seculo, de diuitiis, dicuntur. Hoc genus sententiarum *supellectilem* vocabat.“

Denique *sententiae* a Quintiliano Lib. 3, 8. 65. dictae sunt, veluti κατ' ἐξοχήν, orationes suasoriae in senatu dictae, quales sunt Philippicae Ciceronis in Antonium, et prima quartaque Catilinariae. — Ab his distinguit *conciones*, vt ad populum vel Quirites habitas, qualis est Maniliana, oratio contra Rullum, aliaeque notae.

Separatus. Separatio.

Auctori Herenn. 1, 7. *separatum* exordium dicitur, alienum a causa, non ex ipsa causa natum, adeoque vitiosum. Contrarium est, quod Graeci τὸ ἐγκύκλιον… vocant, vel ἐκ τοῦ καιροῦ. vid. Lex. gr. techn. in ἐγκύκλιον…

ἐγχλιστρο-

ἐγχείρημα τἀφον, vbi verba vltima sic legenda sunt: „Latini contrarium appellant exordium *non ex ipsa causa natum, quod et separatum vocatur*" etc. cf. Cic. Inuent. 1, 18. Quintil. 4, 1. 71.

Separationem latine dici figuram illam, quam Graeci διακοπὴν et διαστολὴν appellant, cum inter duo eadem verba diuersum ponitur aliquod medium, refert Iul. Rufinian. p. 31. eademque est *geminationis post aliquam interiectionem repetitio*, quam inter figuras λέξεως memorat Quintilian. 9, 3. 29. speciem quandam *conduplicationis* s. ἐπαναδιπλώσεως.

Sequi.

Est hoc vnum ex illis verbis, quae cum acutissimo iudicio ad abditissimas rerum in arte dicendi obseruatarum notiones significandas Cicero inprimis vsurpauit. Cum enim in concinnitate verborum et numero elocutionis notando exprimendoque alii nimiam artem operosumque studium adhiberent, alii contra natiuo quodam et recto pulcri sensu, veluti naturae monitu, eandem concinnitatem orationis adsequerentur, ita vt quasi sua sponte verba numerose et suauiter exciderent; vtraque res, vt breuissime et vno verbo notaretur, a Cicerone in Orat. 49. *numerus quaesitus*, qui illud ex nimia arte et studio vitium reprehenderet, et *numerus secutus*, qui alteram natiuae suauitatis virtutem commendaret. appellatus est: *gesuchte, gezwungene und erkünstelte Concinnität, im Gegensatze der natürlichen, sich gleichsam von selbst bildenden, und dem Ausdrucke des Redners wie auf dem Fuße folgenden*. cf. Cap. 65. vbi similia de eadem re haec sunt: „His igitur tot commutationibus tamque variis si vtemur; nec deprehenditur manifeste, quid a nobis de industria fiat, et occurretur satietati. Et quia non numero solum numerosa oratio, sed et compositione fit, et concinnitate: compositione potest intelligi, cum ita structa verba sunt, vt *numerus non quaesitus, sed ipse secutus esse videatur* etc." Non dissimilis locus est Quintiliani 4, 3. vbi, cum nonnullorum commemorasset consuetudinem, narratione absoluta in aliquem laetum et plausibilem locum excurrendi, eam excursionem vel παρέκβασιν tum demum probandam esse docet, *si cohaeret et sequitur, non si per vim cuneatur, et quae natura iun-*

cta sunt, distrahit. Et Lib. 8. prooem. vbi contra eos disputat, qui solam curam verborum sectentur, et inani circa voces studio senescant: „decus, inquit, in dicendo quidem pulcherrimum est, sed *cum sequitur*, non cum *affectatur*. cf. Lib. 10, 2. 27.

Sermo.

In disciplina Rhetorica de pronuntiatione, *sermo* sedatum illum proloquendi modum, qualis in vita quotidiana et familiari congressu esse solet, significat, *clamorem*que oppositum habet. Ita quidem Auctor Herenn. 3, 12. *continuum clamorem*, inquit, *remittere, et ad sermonem transire oportet.* Paullo post, cum ad mollitudinem vocis inter alia etiam *sermonem* retulisset, ita explicat: *sermo* est oratio remissa, et finitima quotidianae locutioni. Ei opponit *contentionem*, subiicitque tanquam partes quasdam, dignitatem, demonstrationem, narrationem, iocationem, quae omnia sedatam orationem postulant. Non alio sensu Cicero Or. 3, 45. *non sunt*, ait, *alia sermonis, alia contentionis verba.* Itaque Cap. 55. inter varia dicendi genera, quae etiam diuersam elocutionem et formam orationis verborumque postulent, *sermones* ponit, in quibus familiaris quaedam de rebus vulgaribus et obuiis inter amicos vel priuatos homines dissertatio inest. Et Lib. 2. de Or. 86. narratio interpuncta *sermonibus* dicitur, cum dialogismi intermiscentur. Hinc rectius, quam a nonnullis interpretibus factum est, explicari potest locus Bruti Cap. 68. vbi Piso *statarius et sermonis plenus orator* dicitur. Offendebat Ernestium illud *sermonis;* ergo *leporis* coniiciebat. Sed saluus locus, quamuis prorsus non intellectus, vt ex viri docti adnotatione patet; *Sermonem*, vt supra exemplis firmauimus, *contentioni* opponunt Rhetores, vt ille sit oratio sedata, familiari congressui, et vitae quotidianae apta; haec autem vehementior, grauior, et proprie oratoria. Ergo Piso, vt statarius et in omni actione lenis et tranquillus, ita et in oratione sedatior et remissior, quam pro oratore, reperiebatur. — Illi *sermoni* etiam *oratio* κατ' ἐξοχὴν sic dicta opponitur: *die Rednersprache, der Rednerausdruck.* Iam patet, quo sensu Cic. Brut. 68. Silanum *acuminis et orationis satis habuisse* iudicauerit. Locus classicus, qui *sermonis* et *orationis* discrimen declarat, est

est in Orat. Cap. 19. „Mollis est oratio philosophorum et vmbratilis, nec sententiis nec verbis instructa popularibus, nec vincta numeris, sed soluta liberius. Nihil iratum habet, nihil inuidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum; casta, verecunda, virgo incorrupta quodammodo. Itaque *sermo* potius, quam *oratio* dicitur." Cum quo conferenda sunt, quae Cicero disputat de Offic. 1, 37. vnde, quoniam ad hunc locum inprimis pertinent, haec pauca transscribamus: „Et quoniam magna vis est orationis, eaque duplex, altera *contentionis*, altera *sermonis*: contentio disceptationibus tribuatur iudiciorum, concionum, Senatus: *sermo in circulis, disputationibus, congressionibus familiarium versetur; sequatur etiam conuiuia.* *Contentionis* praecepta Rhetorum sunt: nulla *sermonis*, quamuis haud scio an possint haec quoque esse." — Plinius etiam Lib. 5. epist. 5. de Fannio: „Iam tres libros absoluerat, inquit, subtiles et diligentes et latinos, atque *inter sermonem historiamque medios.*" Nam historia grauius et concinnius elatiusque genus dicendi postulat, quam sermo familiaris et consuetudo vulgaris. Vnde et hoc *pedestre eloquium* (h. e. humile, τὸ χαμαιπετὲς καὶ ταπεινὸν) appellat Trebellius Pollio in Trig. Tyr. Cap. 1. quod ab historico et diserto, h. e. oratorio genere distinguit. vid. ibi Salmas. et Casaub.

Sermocinatio.

Auctori Herenn. 4, 52. *sermocinatio* (gr. διαλογισμός) est, cum alicui personae sermo attribuitur, et is exponitur cum ratione dignitatis. vid. Lex. gr. techn. in ἠθοποιία, quae ad illam simul pertinere videtur. Vnde Cicero in Or. 40. oratorem illa forma vtentem *hominum sermones moresque describere* dicit. cf. Quintil. 9, 2. 31. et quae ad voc. *Prosopopoeia* diximus. Angustius διαλογισμὸν circumscripsit Iulius Rufinian. Fig. p. 27. Pith. vbi ita fieri traditur, cum quis secum disputat et volutat, quid agat, vel quid agendum putet, vt: *Quid igitur faciam?* vid. Donat. ad Terent. Eunuch. Act. 1. Scen. 1.

Siccus. Siccitas.

Cum *siccitas* Latinis dicta sit de ea corporis salubritate, qua id succis vitiosis aut nimiis liberum, pro-

priis viribus et solido quodam habitu gaudeat: per translationem in oratione *siccum* est, quicquid illa ex naturali quadam simplicitate et veritate boni vel suauitatis habet, remotis iis, quae redundantiae et copiae oratoriae, vel fuci speciem aut periculum adferant: *der nüchterne, schlichte, Affect- und Glanzlose Ausdruck.* Cicero in Bruto Cap. 55. de Cotta: „ad virium imbecillitatem dicendi genus accommodabat. Nihil erat in eius oratione, nisi sincerum, nihil nisi *siccum* atque sanum." Et Cap. 84. solidum, sincerum et *exsiccatum* genus orationis, grauiori ornatui oratorio opponitur. cf. de Nat. Deor. 2, 1. vbi *flumini* orationis *siccitas* ex subtilitate opponitur. Tali *siccitate* fuisse censendus est Molo Rhodius, quem Cicero audiuerat. Itaque in Bruto 91. „*is operam dedit*, inquit, *vt nimis redundantes nos, et superfluentes iuuenili quadam dicendi impunitate et licentia, reprimeret, et quasi extra ripas diffluentes coerceret.*"

Quintilianus etiam Lib. 2, 4. *sicca* et *seuera* coniungens, eam ingenii formam intelligit, quae a lasciua redundantia pariter atque a sterilitate et infirmitate abhorret: *solide gründliche Wissenschaft.* cf. Macrob. Saturn. 5, 1. vbi orator *siccus* et *sobrius*, et tenuis, et quandam dicendi frugalitatem amans, *pingui et florida oratione lasciuienti* opponitur. vid. quae ad voc. *opimus* dicta sunt.

Sed *siccitas* non solum isti sanitatis generi, de quo disputauimus, verum etiam inprimis aetati senili, senumque corporibus propria esse solet. Itaque Quintilianus hanc quoque vocis rationem arripiens, in eo loco, in quo, quod genus orationis iuuenes et senes deceat, docet, Libr. 11, 1. 32. „in iuuenibus, ait, vberiora paullo et paene periclitantia feruntur. At in iisdem *siccum* et *sollicitum* et *contractum dicendi propositum*, plerumque affectatione ipsa seueritatis inuisum est: quando etiam morum senilis auctoritas immatura in adolescentibus creditur." Tribus rebus, ex senectutis moribus et indole traductis, totidem genera dicendi exquisito cum acumine expressit. Nam cum *siccitas* senibus ex succorum paullatim deficientium et sanguinis raritate venire debeat: *sicca* oratio erit eius, qui se ab iis omnibus dicendi formis, ornamentisque abstinet, quae vbertatem et copiam et laetiorem cultum desiderant.

rant. Vnde et tali orationis generi arido et infirmo *ossa* et *macies* tribuuntur. vid. Dial. de Oratt. Cap. 21. — Porro *solliciti* senes esse solent, dum ex imbecillitatis sensu viribus suis diffidunt, cum metuunt, ne cadant, ne titubent, ne periclitentur: Itaque *sollicitum* dicendi propositum declarabunt, qui nihil audent in oratione, raro se attollunt, omnia remisse, temperate, et paene meticulose dicunt: id quod modo *pressum* et *mite* et *placidum* appellauerat. Denique senes nonne se *contrahunt*, cum curui incedunt, non iactantes manus, sed coercentes, et corpori adplicantes, pedibus non euagantes, sed breuibus gressibus trepidantes? Ergo *contractum* dicendi propositum hanc vim habebit, vt quis ab omni orationis amplitudine, περιβολῇ, circuitu, ceterisque formis dicendi, quae latam et magnificam et amplam orationem efficere possint, abhorreat. His igitur dicendi modis, qui senum auctoritatem seueritatem et imbecillitatem decent, si iuuenes vtuntur, contra decorum peccant, inque vitium affectatae senilitatis incidunt: *Junge Redner oder Schriftsteller, die in ihrem Vortrage und in der ganzen Manier der Darstellung eine gewisse Altklugheit, und Altbärtigkeit affectiren.* vid. voc. *Pressus.*

Significatio.

Hanc orationis formam Auctor Herenn. 4, 53. ita definit: *significatio est, quae plus in suspicione relinquit, quam positum est in oratione.* Ea fit 1) per *exuberationem*, cum plus dictum est, quam patitur veritas, augendae suspicionis causa; 2) per *ambiguum*, quo obscura oratio redditur; 3) per *consequentiam*, cum res, quae sequuntur aliquam rem, dicuntur, ex quibus tota res relinquitur in suspicione; 4) per *abscissionem*, si, cum incipimus aliquid dicere, praecidimus, et ex eo quod iam diximus, satis relinquitur suspicionis; 5) per *similitudinem*, cum aliqua re simili allata, nihil amplius dicimus, sed ex ea significamus, quae sentiamus. vid. Lex. gr. technol. in ἔμφασις. Eadem commemoratur a Cicerone Orat. 3, 53. *plus ad intelligendum, quam dixeris, significatio;* et in Orat. 40. *significatio saepe erit maior, quam oratio.* Ipsam autem Graecorum ἔμφασιν Quintilianus 8, 3. 83. interpretatur, quae altiorem praebeat intellectum, quam quem verba per se

 ipsa

ipſa declarant; einsque duas ſpecies adfert, alteram, quae plus ſignificet, quam dicit: alteram, quae etiam id, quod non dicit. Sic et Lib. 9, 2. 64. ἐμφάσεως duo genera conſtituit, alterum, cum ex alio dicto latens aliquid eruitur, alterum, in quo per ſuſpicionem quandam, quod non dicimus, accipi volumus, latens illud et auditori inueniendum. Hoc poſterius genus ait proprie *Schema* a Latinis dici, ex eoque *figuratas controuerſias* (ἐσχηματισμένοι ἀγῶνες) appellatas. vid. Lex. gr. techn. in σχῆμα, σχηματίζειν: et ſupra voc. *Figura*. Adfinis illi *ſignificatio* eſſe videtur, cuius mentionem facit Quintil. Lib. 8. prooem. vbi inter noxas nimiae verborum curae et ornandi libidinis hanc etiam ponit: „pleraque *ſignificare* melius putamus, quam *dicere*,“ hoc eſt, dictioni indirectae, figuratae, argutae, et longius arceſſitae magis ſtudemus, quam ſimplici, natiuae, perſpicuae, et rectae. Tales ſunt, quos mox deſcribit, *quibus omnia ſordent, quae natura dictauit, qui non ornamenta quaerunt, ſed lenocinia.*

Signum.

In cauſa coniecturali peculiaris eſt modus aduerſarii coarguendi, cum oſtenditur, idonea perficiendi facultas eſſe quaeſita. Ergo de loco, tempore, ſpatio, occaſione, ſpe perficiendi, ſpe celandi, inprimis disquiritur, quae omnia ad illud *ſignum* pertinent. Sic tradit Auctor Herenn. 2, 2. Georg. Trapez. Lib. 1. Rhet. p. 15. *comprehenſionem* hunc locum appellat, Graecis etiam ἀπ᾽ ἀρχῆς ἄχρι τέλους dictum. *Semper enim,* ille ait, *locus ab initio ad finem aut ab affectione quadam, aut a dictis, aut a factis, aut a rebus relictis inuenitur.* Ei loco oppoſitam facit *abſolutionem*, cum defenſor licuiſſe ſibi eam rem facere oſtendit, qua pro ſigno maleficii aduerſarius vtitur.

In probabili argumentatione *ſignum* dicitur, quod ſub ſenſum aliquem cadit, et quiddam ſignificat, quod ex ipſo profectum videtur, quod aut ante fuerit, aut in ipſo negotio, aut poſt ſit conſecutum, et tamen indiget teſtimonii, et grauioris confirmationis. vid. Cic. de Inuent. 1, 30. et quae ad voc. *Argumentatio* diximus.

Promiſcue etiam Cicero *ſigna* cum *argumentis* componit, vt in Orat. pro Coel. Cap. 9. „*argumentis* agemus,

agemus, inquit, *signis* luce omni clarioribus crimina refellemus." Nisi forte *signa* nunc speciatim dixit res illas, vnde, aliquid sit, nec ne, demonstratur. Nam in Orat. Cap. 14. diserte docet, *sitne aliquid, signis demonstrari*, vt in caussis coniecturalibus: *Thatsachen, Umstände.*

Accuratior Quintiliani disciplina est, qui cum Lib. 5, 9. omnem probationem artificialem (*πίστιν ἔντεχνον*) dixisset constare *signis*, argumentis, et exemplis: *signa* illa in duas partes diuidit, vt alia *necessaria* sint (gr. *τὰ τεκμήρια*), alia *non necessaria* (gr. *σημεῖα*, de quibus vid. Lex. gr. technol.) quae et *εἰκότα* Graecis dicuntur, quamuis a *σημείοις* paululum differunt. Quae Graecis *τεκμήρια* dicebantur, Cicero in Partitt. *proprias rei notas* appellat, a quibus *notas communes* distinguit. vid. Voss. Institt. Or. Lib. 1. p. 11.

Silua.

Vt *ὕλην* Graeci, ita Latini *siluam*, facili et luculenta metaphora, de multarum rerum rudi congerie, vel materie dicere consueuerunt. Sed exquisita ratio est, qua eandem metaphoram Cicero notionibus quibusdam Rhetoricis accommodauit. Nam cum docere vellet, a philosophis Academicis inprimis locos illos et argumentorum notas, vnde omnis in vtramque partem oratio traheretur (*τόποι, τοπική*) inuentas et perscriptas, adeoque copiam vbertatemque oratoriam maxime esse ab iis adiutam; hanc omnem sententiam in Orat. Cap. 3. ita elocutus est: *Omnis vbertas et quasi silua dicendi ducta ab illis est.* Deinde figurarum et verborum, et sententiarum (*σχημάτων λέξεως καὶ διανοίας*) recensum et farraginem, quam nude, sine explicatione et sine exemplis in vnum locum congesserat, *siluam* eadem de caussa appellat. Denique Lib. 3. de Orat. Cap. 26. *siluam* et *filum*, diuersas metaphoras miscens, ita coniungit, vt illa rerum materiem, hoc formam et genus orationis, qua illa materia efferatur, significet. „Primum, inquit, *silua rerum et sententiarum* comparanda est, de qua parte dixit Antonius: *haec formanda filo ipso et genere orationis*, illuminanda verbis, varianda sententiis."

Similitudo.

Auctori Herenn. 4, 45. *similitudo* est oratio traducens ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile. Ea sumitur aut ornandi causa, aut probandi, aut apertius dicendi, aut ante oculos ponendi. Eadem et quatuor modis dicitur, per contrarium, per negationem, per breuitatem, per collationem. Ad vnamquamque sumendae causam similitudinis accommodabimus singulos modo pronuntiandi. Haec ille Rhetor. Cicero de Or. 3, 53. *exemplum* et *similitudinem*, vt similia, coniungit, iisque etiam mouendi vim tribuit. vid. Lex. gr. techn. in *παράδειγμα* et *παραβολή*. — De locis argumentandi e *similitudine* vid. Topic. Cap. 10. vbi *similitudines* dicuntur, quae ex pluribus collationibus perueniunt, quo volunt. Ergo hoc fit 1) *per inductionem*, *ἐπαγωγὴν*, eam, qua Socrates saepe vsus est. 2) *per collationem*, cum vna res vni, par pari comparatur 3) *per exempla*. Quintiliano etiam Lib. 5, 22. *similitudo* proximas *exempli* vires habet, praecipueque illa, quae ducitur citra vllam translationum mixturam ex rebus paene paribus. Nam *παραβολή*, quam Cicero *collationem* vocat, longius res, quae comparantur, repetere solet. cf. Lib. 8, 3, 72. vbi praeter vsum illum, quem similitudines in probationibus habent, alterum quoque commemorat, quo exprimendis rerum imaginibus, vel euidentiae adiuuandae seruiunt. *Analogiam* etiam, quam Graeci dicunt, Quintilianus l. c. subiectam similitudini, non autem ab ea separandam censet.

Iulius Rufinian. p. 28. *ὁμοίωσιν* esse dicit, cum *per similitudinem* res praestantur; eiusque species commemorat paradigma et parabolen: quorum illud vera exempla faciat, hoc ficta ostendat. Item parabolae tres partes, *εἰκόνα*, *ὅμοιον* et *ἐπαγωγήν*, adsignat. In primo genere perfectae formae similes conferuntur; in secundo ex partibus aliqua similitudo colligitur; tertium fit ex rerum similium collatione vel argumentorum, salua tamen similitudine rerum.

Sincerus. vid. Siccus.

Sinuosus.

Narratio *sinuosa*, Quintiliano 2, 4. 3. dicitur nimis dilatata, producta, et *arcessitis descriptionibus lasciua*, vt

vt ipse explicandi caussa addit. De metaphora, in qua Graeci Latinis praeiuerunt, in Lex. gr. techn. ad voc. κολπώδες diximus. Contrarium illi generi vitium, ex inopia ortum, in *narratione arida* et *ieiuna*, eodem Fabio iudice, cernitur. Prius ergo vitium est, quod ex copia, posterius, quod ex inopia venit.

Sollicitus. Sollicitudo.

His verbis vti Rhetores solent, vbi maiorem quandam in dicendo vel calliditatem vel artem et studium significare volunt. Itaque Quintilianus Lib. 4, 2. 126. *fictum* et *sollicitum*, quoniam in vtroque multum curae et studii consumitur, vt synonyma iungit: „*Effugienda igitur*, inquit, *in hac praecipue parte* (scil. in expositione, vel narratione) *omnis calliditatis suspicio: nihil videatur fictum, nihil sollicitum. Omnia potius a causa, quam ab oratore profecta credantur.* Luculentius vim *sollicitudinis* significauit Quintilianus, *curam* a *sollicitudine* acute distinguens Lib. 8. prooem. „*Curam* ergo, inquit, verborum, rerum volo esse *sollicitudinem*;" hoc est, verborum non debemus negligentes esse, sed maiorem etiam rerum curam postulo. cf. Senec. Epist. 75. 115. et quae ad voc. *accuratus* et *calumniari* adnotauimus.

Alio sensu Plinius Lib. 5. epist. 17. Calpurnii verecundiam, quam in voce et pronuntiatione ostendisset, ita laudat, vt *multum sanguinis*, *multum sollicitudinis* in ore habuisse eum dicat. In quo quidem loco *sanguine* pudorem quendam ex genarum rubore conspicuum, *sollicitudine* autem eum oris habitum significasse videtur, qui dicentis metum, ne forte displiceat audientibus, et modestam imbecillitatis professionem declarat.

Soloecismus.

Vitium orationis puritati vel Latinitati contrarium, *cum in verbis pluribus verbum superiori non accommodatur.* Sic definit Auctor Herenn. 4, 12. — Quintilianus, 1, 5, 34. haec addit: „Etiam qui complexu orationis eum accidere confitentur, quia tamen vnius commendatione verbi corrigi possit, in verbo esse vitium, non in sermone contendunt. Sed id, inquit, manifestae calumniae est. Neutrum enim vitiosum separatum est, sed compositione peccatur, quae iam sermonis

 est."

est." Suam igitur sententiam Quintilianus sic enuntiat: *sit aliquando in uno verbo, nunquam in solo verbo.* Deinde haec definitio sequitur: *Soloecismus est in oratione comprehensionis vnius sequentium ac priorum inter se inconueniens positio.* — Sinnii Capitonis, qui *imparilitatem* appellauerit, definitionem Gellius 5, 20. hanc tradit: *Soloecismus est, impar et inconueniens compositura partium orationis.* Ibidem et *stribliginem* veteribus dictam notat.

Solutus.

Numerus *solutus*, qui sit, copiosius a nobis ad voc. *numerus* declaratum est.

Soluta oratio, noto sensu, pro pedestri et prosa, pedibus adstrictae, poetisque propriae contraria, passim dicitur. Commemorandus tamen est Apuleii Florid. 2. p. 231. locus, et primum istius generis dicendi auctorem demonstrans, et eandem rem variis metaphoris exprimens: „Pherecydes, inquit, Syro ex insula oriundus, primus versuum nexu repudiato, conscribere ausus est *passis verbis*, *soluto loquutu*, *libera oratione* etc. cf. Cic. Brut. 8.

A Cicerone in Bruto 29. *solute* et *suauiter dicere* ita coniunctim ponitur, vt intelligas illud prius virtutis oratoriae esse. Videtur igitur ad explanationem oratoriam pertinere, qua id, quod inuentum et excogitatum est, etiam veluti dissoluere, explanare, et explicare luculenter copioseque possimus: vt *contracta* oratio passim copiosae et explicatae opponitur, magis Dialecticorum quam oratorum propria. vid. Brut. 44. Locus ille haec habet: „Neque enim refert videre, quid dicendum sit, nisi id queas *solute et suauiter dicere.* Ne id quidem satis est, nisi id, quod dicitur, sit voce, vultu, motuque conditius." Manifeste Cicero quatuor illas oratoriae facultatis partes, *inuenire, recte disponereq. et tractare, bene eloqui, et pronuntiare*, expressit. Luculenter inprimis, et copiosius, quid esset illud *solute dicere*, ab eodem mihi videtur traditum in Bruto Cap. 41. vbi de Seruio oratore: „quod nunquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem, quae doceret *rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando* etc. *Hic enim attulit hanc artem omnium*

artium maximam, quasi lucem, ad ea, quae confuse ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. Itaque etiam Cap. 47. Philippum *solutum in explicandis sententiis* dicit. Idem vero etiam ex contrario vitio patet, quod commemorauit Cap. 59. fin. Nam vt illud *solute dicere* rectam et dilucidam dispositionem explanatamque tractationem significat, ita Curio ibi dicitur in *instruendo dissipatus* fuisse, h. e. eo disponendi tractandique modo vsus, qui confunderet auditorem, et obscuram difficilemque orationem redderet. Sic, vbi Cap. 48. Magium *solutissimum* in dicendo et *acutissimum* iudicat, illo copiam dicendi et explanationem oratoriam, hoc inueniendi sollertiam ab ingenio et prudentia profectam designat: nisi quis forte vtrumque malit ad dialecticam illam scientiam referre, quae in dissoluendo, distinguendo, definiendo praecipue versatur.

Cum vero in Bruto Cap. 62. Titius quidam *solutus* et *mollis* in gestu dicitur, vtriusque vocis significatum non distinguo, sed solutum puto dici, eundem qui *mollis* vocatur, h. e. nimis augens corporis motum, et putida accuratione singula fere verba gestibus et motu exprimens, vnde quaedam saltatio oritur, quam et ibi Cicero commemorat. Quod si quem offendat, *solutum* hoc sensu accipi, quidni in hoc verbo, vt in multis aliis, Latini expresserint Graecos, quibus ἐκλελυμένοι dici solent, molles et veluti enerues ex nimio artis argutiarumque vsu, et simili sensu τὸ ἐκλύειν et ἡ ἔκλυσις vsurpatur; de quibus vberius in Lex. gr. techn. ad voc. ἐκλύειν diximus.

Porro *solute agere* orator dicitur, qui in locis iis, quae vim, vehementiam, et contentionem dicendi desiderant, placida et leni oratione vtitur. Sic Cic. Brut. 80. vbi et synonyma, *leniter, oscitanter agere*, ponuntur. Alia ratio est, vbi *facile soluteque verbis voluere sententias* aliquis dicitur. Tum enim *expedita et profluens celeritas* quaedam intelligitur, quam Cap. 61. Ciceroni patri tribuit. Vnde Lib. 1. de Orat. Cap. 25. quam *linguae solutionem* dixerat, mox Cap. 28. *mobilitatem* appellat, cui contrarium sit *haesitare lingua: geschmeidige, leichte Aussprache einer gleichsam gelößten Zunge, im Gegensatze einer schwerfälligen, stockenden, unbehülflichen.*

De

De *soluto*, quo nomine Aquila Rom. Graecorum ἀσύνδετον appellat, vid. quae ad voc. *dissolutio* disputata sunt.

Sonitus.

Cicero de Or. 3, 7. cum *sonitum* Aeschinis oratoris proprium commemorat, exprimere mihi videtur Graecorum τὸ ψοφῶδες, ὀγκῶδες et κομπικὸν, grandiloquum quoddam, et sonorum, clamosumque dicendi genus, artem ostentans, et pigmentis orationem instruens. Plura de hoc genere in Lex. gr. techn. ad voc. ψόφοι diximus. Vnde et Gellius 17, 10. Virgilium in loco de Aetna monte ex Pindaro expresso, quoniam singula veluti pingere verbis et sensibus subiicere non sine quodam tumore orationis voluerit, *in strepitu et sonitu verborum* conquirendo laborasse iudicat. Cicero autem ad Att. 1, 14. cum significare vellet, se in Pompeio laudando omnes orationis vires et ornamenta impendisse, *nosti*, inquit, *sonitus nostros*. Cresollius Theatr. Rhet. 3, 26. p. 354. Graecorum κρότον, et ἦχος, s. εὐφωνίαν confert, quae a Latinis *sonitu*, *sonoritate*, *canoro*, *strepitu*, expressa esse exemplis docet. cf. Lex. gr. techn. in κρότος et ἦχος.

Sonus.

Sonus, qui quidem est in verbis, et a *numero* diversus, hoc efficit, vt illorum pronuntiatio suauiter ad aures accidat, quae verba tum ipsa *sonantia* dicuntur. vid. Cic. Orat. 49. Talibus verbis ibi etiam *bonitas* et *splendor* tribuitur. Vnde et verba *sonora* et *grandia* iunguntur, vt apud Gellium 13, 2. de Pacuuio, cui Quintilianus 10, 1. *verborum pondus* attribuit.

Sed exquisitior loquendi ratio est, qua Quintilianus 12, 10. 11. certum scriptoris vel oratoris characterem, qui veluti inter cetera emineret, eodem illo verbo expressit. Nam vt ibi vim Caesaris, subtilitatem Calidii, aliorumque aliam propriam dicendi formam laudat, ita et *sonum* Trachalli commemorat. Hunc quidem iam Cap. 5. ita descripserat: „Habuit oratores aetas nostra copiosiores: sed cum diceret, eminere inter aequales Trachallus videbatur: ea corporis sublimitas erat, is ardor oculorum, frontis auctoritas, gestus praestantia, vox quidem, non vt Cicero desiderat, paene tragoe-

tragoedorum, sed super omnes, quos ego quidem audierim, tragoedos." Et Tacitus Hist. 1, 90. Trachali genus orandi crebro vsu celebre, et *ad implendas aures latum et sonans* dicit. vid. *Stilus.*

Multo autem subtiliori metaphora Cicero *sonum* appellauit rationem dicendi ipsam, et elocutionem, non tam voce, quam arte et vi oratoria aestimandam. Huc pertinet Lib. 2. de Or. Cap. 12. vbi, cum de Catonis Pisonisque simplicitate et breuitate dixisset, mox, „paululum se erexit, inquit, et addidit historiae maiorem *sonum* vocis (in quo loco vocabulum *vocis* delendum puto, vt interpretis additamentum aliquod non satis aptum, quoniam nunc de pronuntiatione sermo non est) vir optimus, Crassi familiaris, Antipater." Et Cap. 14. „Xenophon, ait, leniore quodam *sono* est vsus, et qui illum impetum oratoris non habeat." Iam vide, quomodo ipse Cicero se explicet, in Lib. 1. de Legg. Cap. 2. de iisdem scriptoribus historicis ita iudicans: „Post Annales pontificum maximorum, si aut ad Fabium aut Catonem aut ad Pisonem aut Fannium, aut ad Venonium venias, quanquam ex his alius alio *plus habet virium*, tamen quid tam exile, quam isti omnes? Fannii autem aetate coniunctus Antipater *paullo inflauit vehementius* (hoc supra dixerat *maiorem sonum historiae addidit*) *habuitque vires* agrestes ille quidem et horridas, sine nitore ac palaestra etc." — Planior etiam locus est de Op. gen. dic. Cap. 1. „In Tragoedia, inquit, comicum vitiosum est, in Comoedia turpe tragicum, et in ceteris (scil. poematum generibus, quae antea nominauerat) *suus est cuiusque certus sonus, et quaedam intelligentibus nota vox:*" *Jede Gattung hat ihren eigenthümlichen Ton, Manier, Colorit, Anstrich.* Nam nos in ea re variis metaphoris vtimur. His addo locum Quintiliani 11, 1. 43. vbi de apto vel decoro dicendi genere haec inter alia notat: „Nec tantum, quis, et quomodo, sed etiam apud quem dicas, interest: facit enim et fortuna discrimen et potestas: nec eadem apud principem, magistratum, senatorem, priuatum, ratio est: nec *eodem sono* publica iudicia, et arbitrorum disceptationes aguntur." Mox autem ita pergit: „quis nesciat, quin *aliud dicendi genus* poscat grauitas senatoria, aliud aura popularis?" et paulo post:

post: „suam quidque *formam*, et proprium quendam *modum eloquentiae* poscit.“

Quae hactenus de *sono* diximus, si fortasse nonnullis, qui non facile possunt ab antiquitatis iudicio suae aetatis cogitationem seiungere, vel incerta vel παράδοξα videbuntur: faciundum nobis est, vt et his dictorum fidem aliunde comprobemus. Nostrae enim aetatis omnisque rei publicae ea ratio est, vt si ab orationibus sacris recesserimus, in quibus solis hodie vox et lingua aliquid valet, reliqua omnis eloquentia muta reperiatur; adeoque non male iudicent, qui vel ipsa nomina, quibus nostra lingua hodiernam eloquentiam significat (*Beredtsamkeit*, *Wohlredenheit*) apta esse negent, cum ea non dicendo et eloquendo, sed scribendo maxime se possit exserere. Veterum Graecorum et Latinorum contraria ratio fuit. Nulla apud istos eloquentia erat, quae posset voce et lingua et lateribus carere. Constat, quantum his rebus, quantum actioni, in qua praecipuae vocis partes erant, veteres et Rhetores et Oratores tribuerint. Atque hinc etiam factum est, vt, vbi vniuersa eloquentiae vis, vel ars et facultas dicendi significanda erat, Graeci quidem *εὐστομίαν, εὐφωνίαν, εὐλαλίαν, εὐγλωττίαν, φωνὴν, γλῶτταν, στόμα*, Latini autem *linguam*. *os* et *vocem* simpliciter nominarent. vid. Lex. gr. techn. in λόγος. Quo minus mirandum erit, cum sine sono oratio nulla esset, et is ipse sonus in eloquentia plurimum valeret, Latinos hoc verbum latiori illo sensu, quem supra demonstrauimus, vsurpasse.

Spiritus.

Elegans locus est Quintiliani 10, 1. 27. poetarum lectionem hoc nomine commendantis: „ab his, inquit, in rebus *spiritus*, in vocibus sublimitas, in affectibus, et in personis decor petitur.“ Iam cum poetarum hoc proprium sit, vt omnes res, quas tractandas sumserunt, sensibus subiiciant, multas etiam agentes, viventes et veluti spirantes inducant; non obscurum erit, quo sensu a poetis *spiritus* in rebus tractandis peti dicatur: *die Kunst einem Gegenstande, einem Stoffe Geist und Leben und Interesse zu verleihen.*

Deinde Rhetores Latini *spiritu* etiam expressere id, quod Graeci τὸ πνεῦμα dixere, vim dicendi, contentio-

tentionemque, qui ex ingenii quodam vigore et ἐνθουσιασμῷ nascitur. Sic Quintil. 10, 1. 44. vbi elatiorem vim ingenii et magis concitatam et *plenam spiritus* commemorat. vid. quae in Lex. gr. techn. ad voc. πνεῦμα notauimus.

Spissus.

Cicer. de Orat. 2, 31, *spissi exitus* hanc vim habent, vt orator, siue affectu vehementi concitatus, siue summissa et leni oratione vsus, nec illum affectum, nec hanc lenitatem repente abrumpat et commutet, sed tardo veluti et haesitabundo pede ab vtroque genere discedat. „In vtroque genere dicendi, Cicero inquit, et illo, in quo vis et contentio quaeritur, et hoc, quod ad vitam et mores accommodatur, et principia tarda sunt, et *exitus* tamen *spissi* et *producti* esse debent: nam neque assiliendum est statim ad illud genus orationis; nec, cum in eam rationem ingressus es, celeriter discedendum est.“ — Ad quem orationis Ciceronianae contextum, qui plerumque optimus verborum interpres est, si animum aduertere voluissent Strebaeus et Pearcius, nec ille *crebros*, nec hic *obscuros* illos exitus explicasset. Nam *spissum* omnino est, densum, tenax, in quo haereas, per quod aegre penetres. Ergo *spissi exitus* sunt ampli, pertinaces, qui moram et audiendi et dicendi faciunt, et in quibus multa et varia et copiosa oratione opus est, vt mox praecipitur.

Splendor. Splendidus.

Tres sunt res, quae *splendori* proprie sic dicto attributae cogitari possunt, 1) claritas et perspicuitas, 2) dignitas ex ornatu et magnificentia, 3) mundities elegantia et puritate delectans. Iam quomodo singulas illas virtutes in eloquentia et elocutione oratoria obseruatas Rhetores Latini per translationem *splendore* significauerint, accuratius videamus.

Ad iucundam claritatem pertinet *splendor* ille, quem voci humanae tribuerunt: *Metallreiche volltönende Klarheit der Stimme.* Auctor Herenn. 3, 12, „acutas, inquit, vocis exclamationes vitare debemus: ictus enim fit, et vulnerantur arteriae acuta atque nimis attenuata acclamatione, et *si quis splendor est vocis, consumitur*

vno

vno clamore uniuersus." Sic a Cicerone in Bruto 55. praeter *magnam* et *suauem* vocem, *splendida* etiam in Sulpicio laudatur, et *fuscae* opponitur. Graecos eadem metaphora, quam fortasse Latini secuti sunt, λαμπρότητα dixisse, in Lex. gr. techn. ad voc. λαμπροφωνία ostendimus.

Frequentior in ornatu orationis siue concinno et ambitioso, siue gratiori et digniori, declarando, *splendoris* vsus in Rhetoricis reperitur. Cicero de Inuent. 1, 18. „Exordium, inquit, sententiarum et grauitatis plurimum debet habere, et omnino omnia, quae pertinent ad dignitatem, in se continere: *splendoris* et festiuitatis et concinnitudinis minimum, propterea, quod ex his suspicio quaedam apparationis et artificiosae diligentiae nascitur." Haec ergo est, quam Graeci πομπικὴν, λέξιν πομπικὴν, πομπικὴν ῥητορικὴν dixerunt, de quibus vid. Lex. gr. techn. in πομπικός. — Deinde Lib. 2. de Or. Cap. 8. eloquentiam laudans, *quid admirabilius*, inquit, *quam res splendore illustrata verborum*, h. e. ornatu et apparatu oratorio declarata. — Vberrimus autem ad *splendoris* vim explicandam locus est Lib. 3, 31. vbi cum admonuisset, onerandum complendumque pectus esse maximarum rerum et plurimarum suauitate, copia, varietate, hoc est, varia doctrina et philosophiae inprimis studio imbuendum: ita fore, vt et verborum elocutionisque ornamenta facilius sequantur: hanc sententiam postea hoc modo vlterius explicat: „*In hoc tanto*, inquit, *tamque immenso campo* (quem scil. philosophia aperit) *facile suppeditat omnis apparatus ornatusque dicendi. Rerum enim copia verborum copiam gignit; et, si est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur; existit ex rei natura quidam* splendor *in verbis. Sit modo is, qui dicet aut scribet, institutus liberaliter educatione doctrinaque puerili, et flagret studio, et a natura adiuuetur, et in vniuersorum generum infinitis disceptationibus exercitatus; nae ille haud sane, quemadmodum* struat et illuminet, (haec duo splendoris sunt) *a magistris istis requiret: Ita facile in rerum abundantia ad orationis ornamenta sine duce, natura ipsa, si modo est exercitata, labetur.* — In Bruto Cap. 71. Marcellum ita laudans, vt ei nullam deesse oratoris virtutem dicat, *et lectis vtitur verbis*, inquit, *et frequentibus, et splendore vocis, et dignitate motus*

fit

fit speciosum et illustre, quod dicitur. Quo in loco *splendore vocis* vniuersas dignitatis, magnitudinis et suauitatis virtutes, quibus perfectissima pronuntiatio continetur, complexus esse videtur. Et Cap. 88. cum Hortensius *in verborum splendore elegans* fuisse dicitur, studium illius, quod in verborum grauium, pulcrorum, bene sonantium delectu adhibuerit, declaratur. Fortunatianus quoque Rhetor. p. 71. verba *splendida* esse notat, quae natura sua nitida sint, et copulata facilius claritatem suam ostendant. Ac Cic. in Bruto 27. „Carbonis et Gracchi orationes habemus, inquit, *nondum satis splendidas verbis*, sed *acutas*, prudentiaeque plenissimas.“ Vnde patet *splendorem* elocutionis elegantiae et ornatui, *acumen* autem rebus et sententiis tribui. vid. *Acutus.* cf. Orat. 49. qui locus de *splendoris* vi hactenus exposita classicus et omnium luculentissimus est.

Sed quoniam, quae splendent, hanc etiam vim habent, vt in oculos facilius incurrant, non absonum videtur, quemadmodum Graecis τὴν λευκότητα et Φαότητα, ita Latinis *splendidum* in oratione dictum esse, quicquid clarum et perspicuum esset. Adferri solet, quo haec *splendoris* significatio comprobetur, locus Cic. de Orat. 2, 16. vbi, postquam monuerat, omnia quae pertineant ad vsum ciuium, morem hominum, quae versentur in consuetudine vitae, in ratione reipublicae, in societate ciuili, in sensu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda esse oratori, haec addit: „hisce autem ipsis de rebus ita loquatur, vt ii, qui iura, qui leges, qui ciuitates constituerunt, locuti sunt, *simpliciter et splendide*, sine vlla serie disputationum, et sine ieiuna concertatione verborum: „*kurz und deutlich.* Sed, nisi me meus quidam sensus fallit, nescio quo modo mihi ista *perspicuitas* in hoc loco frigere videtur. Vniuersa quaedam et omnibus orationis locis necessaria virtus est, perspicuitas, quam Cicero non tam laudare, quam flagitare solet. Multo aptior illa admonitio videtur, vt, qui res ad philosophiam ad mores, ad ciuitatem pertinentes in oratione tractare velint, grauiter et seuere et σεμνῶς, verbis et sententiis, id faciant, legum iuriumque scribendorum rationem sequentes, in qua non elocutionis ornatus aut concinnitas aut copia, sed veritas et grauitas et σεμνό-

της quaeritur. Itaque si quis illum locum ita interpretari malit, vt *simplicitatem* quidem ad incomtam aliquam orationis tenuitatem breuitatemque, *splendorem* vero ad dignitatem grauitatemque rebus aptam (*schlichte anspruchslose Würde des Vortrags*) referat, non video, quid recte contra dici possit; praesertim cum ipse Cicero *simplicitati* illi *seriem* disputationum, *splendori* autem *ieiunam concertationem verborum* opposuisse videatur.

Ad munditiem denique et elegantiam, quam supra dixi splendori attributam esse, pertinere illud arbitror, quod ex loco Senecae in praefat. Lib. 3. Controu. intelligi potest, in *splendore* veteres honestatis cuiusdam elegantisque nitoris in dicendo conspicui notionem sibi informasse: *Delikatesse*, *Nettigkeit*, *Eleganz des Ausdrucks*, *bis zu einer Art von Flitterglanz getrieben*. Rhetor ibi de Albutio: „inaequalitatem, inquit, in illo mirari libebat: *splendidissimus* erat: idem res dicebat omnium sordidissimas, acetum, puleium, latrinam, paederotam, laternas, spongias: nihil putabat esse, quod dici in declamatione non posset. Erat autem illa causa: timebat, ne scholasticus videretur. Dum alterum vitium deuitabat, incidebat in alterum, nec videbat, *nimium orationis splendorem* his admixtis sordibus non defendi, sed inquinari.“ Haec vltima verba metaphorae illius vim et causam illustrant. Splendori semper puritas et nitor adiuncta sunt: sordibus obducta non splendent. Iam puritas et sordes, cogita, quam vim habeant, si ad mentem et animum referantur; splendoris illius oratorii vim explicatam habebis.

Squalor.

Quintilianus 2, 5. 23. „Suaserim, inquit, et antiquos legere, ex quibus si assumatur solida et virilis ingenii vis, *deterso rudis seculi squalore*, tum noster hic cultus clarius enitescet.“ Expressit, quod Graeci τὸ πῖνος dixerunt in antiquioribus, in quibus omnia propter morum simplicitatem erant recta et moderata, et rudia, et impolita, si cum elegantibus recentiorum sensibus, auribus, iudiciis, moribusque comparantur. Simili metaphora in Dial. de Oratt. Cap. 20. poeticus decor Attii aut Pacuuii *veterno inquinatus* dicitur: et apud Sidon. Apoll. Lib. 1. ep. 1. *veternosum* commemoratur

moratur *dicendi genus.* Idem ille Auctor Dialogi Cap. 21. *sordes verborum*, inquit, (qui est idem ille πῖνος, siue forma et structura, siue sensu conspicuus) *et hians compositio, et inconditi sensus redolent antiquitatem.* Hinc et a Gellio N. A. 11, 7. verba inuulgata et *sordentia* iunguntur, quae antea obsoleta, exculcata, et insolentia dicebantur.

Statarius.

Facili et apta translatione (nam proprie actores in scena, et fabulae ipsae statariae, noto sensu, dictae sunt) *oratorem statarium* Rhetores appellarunt, qui minus vehementer diceret aut ageret, cuiusque, vt ait Cic. Brut. 29. simplex quaedam in agendo veritas esset. cf. Cap. 67. Cresoll. Vacc. Autumn. Lib. 2. Cap. 13. p. 403. sq. et quae ad voc. *Sermo* disputauimus. Itaque illi statariorum rationi contraria est, quam *concursationem* Cic. Brut. 69. nominauit. Locus est hic: „addamus huc etiam, ne quem vocalem praeteriisse videamur, Cosconium Calidianum, qui nullo acumine, eam tamen verborum copiam, quam habebat, praebebat populo, *cum multa concursatione magnoque clamore.*" Vulgo interpretes h. l. concursationem et clamorem ad populum referunt, qui concursasset, et clamores fecisset. Sed ego rectius ad ipsum oratorem *concursantem* et *clamantem* referri puto. Nam non antea solum *vocalem* eum nominauerat, cuius nominis rationem vtroque illo vocabulo reddit, sed eundem etiam in Or. pro Cluentio 35. *clamosum* vocat. Omnis etiam orationis conformatio hanc nostram potius, quam illorum interpretum sententiam, commendat. Accedit, quod in Orat. Cap. 18. motum oratoris dicentis et gesticulantis, *excursionem* appellat: vt et Quintil. 1, 11. 3. coll. Lib. 2, 2. 12. vbi *procursio*; et Plin. Lib. 2. epist. 19. vbi *discursus* dicitur. — Maiorem etiam ambiguitatem habere videtur locus Quintiliani Lib. 7, 1. 44. vbi Rhetores quosdam non nisi ostentantes eloquentiam reprehendens, „*quaeruntur*, inquit, *sententiae, si fieri potest, praecipites, vel obscurae* (*nam ea nunc virtus est*) *et pulcre fuerit cum materia* tumultu et clamore *transactum.*" Hic cum alii tumultum et clamorem ad auditores laudantes plaudentesque retulissent, Gesnerus ad agentem referri mauult, hunc solam

mutatae sententiae causam commemorans, quod Quintilianus, si auditorum clamorem intelligi voluisset, *inter tumultum et clamorem* scripturus fuisset. Ego vero primum in illa causa non multum momenti esse existimo: deinde valde dubito, an Rhetores Latini *tumultum*, qui est ex Graec. θόρυβος expressus, de alio, quam auditorum plausu et clamore dixerint. cf. Cresolli Theatr. Rhet. Lib. 3, 20. p. 273. sqq. et Lex. gr. technol. in θορυβεῖσθαι.

Status. vid. *Constitutio.*

Stilus.

In scriptis Ciceronis perpetua vocis illius haec ratio est, vt primum ipsum instrumentum, quod *stilum* dicebant, cogitare, deinde, vbi opus est, metaphorae sensum ex instrumenti vsu eruere debeamus. Quod cum literis in cera fingendis seruiret, adeoque frequenter vsurpatum ipsum scribendi studium declararet, nata metaphora est, qua *stilus* pro ipso scribendi actu vel studio vel exercitatione diceretur. Haec vnice certa apud Ciceronem metaphorae potestas est. Ita de Or. 1, 33. „caput est, inquit, quod minime facimus, *quam plurimum scribere: stilus optimus et praestantissimus dicendi effector ac magister.* Mox *assidua et diligens scriptura* dicitur. Et in Bruto Cap. 24. „nulla res, ait, tantum ad dicendum proficit, quam *scriptio.*" Hanc metaphorae rationem tenuerunt, quicunque ad Ciceronis potissimum eloquentiae imitationem studium suum conferrent. Sic, ex antiquioribus quidem, Aquila Rom. de Figg. §. 30. p. 173. vbi de figuris πλοκῇ et παλιλογίᾳ disputat: „ideoque et Aristoteli, inquit, iteratio ipsa verborum et nominum, et repetitio frequentior, et omnis huiusmodi motus, *actioni magis et certamini, quam stilo* videtur conuenire," hoc est, magis in declamando et agendo, quam in scribendo valet. Nam Aristoteles Rhet. Lib. 3, 12. quem locum Aquila laudat, illa hoc modo dixerat: τὰ ἀσύνδετα καὶ τὸ πολλάκις τὸ αὐτὸ εἰπεῖν ἐν τῇ γραφικῇ ὀρθῶς ἀποδοκιμάζεται· ἐν δὲ ἀγωνιστικῇ καὶ οἱ ῥήτορες χρῶνται, ἔστι γὰρ ὑποκριτικά. cf. Quintil. 10, 3.

Sed multos Ciceronis interpretes recentior loquendi consuetudo, qua dicimus *den Stil, die Manier*, in eam

eam opinionem induxit, vt et ab illo *stilum* simpliciter pro orationis genere dictum contenderent. Cui quidem opinioni, quam parum tribuendum sit, ex sequentibus intelligetur. Est locus in Bruto 26. temere a viris doctis vel sollicitatus vel explicatus. Cicero ibi contradicit eorum sententiae, qui orationem quandam Fannii oratoris, non ab eo solo conscriptam, sed *a pluribus confusam* crederent. Itaque „*non eiusmodi est*, inquit, *vt a pluribus confusa videatur: vnus enim sonus est totius orationis et idem stilus*. Patruus meus, cum a Cicerone *stilum* non hoc modo, quo nos hodie dicimus, accipi solere persuasum sibi haberet, (nam eam potius *formam figuramque dicendi* appellat, vt de Orat. 2, 23. 3, 9. de Opt. gen. dic. Cap. 5.) *filum* in illo loco legendum coniiciebat; Wezelius autem, recentissimus Bruti interpres, *stilum* pro orationis genere dici posse ex Schellero suo defendit. Neutrum rectum est. *Sono* orationis (vid. quae ad hoc voc. diximus) internam eius indolem, characterem, et genus, *stilo* autem ipsum instrumentum, quod literas in cera fingit, Cicero notauit: *die Rede ist in einerley Manier, und mit einerley Griffel geschrieben*. Ita demum, istam orationem non plurium, sed vnius eiusdemque auctoris esse, recte colligi poterat.

Neque accurate et subtiliter faciunt, qui, vt Ciceronem *stilum* pro ratione et genere dicendi, elocutionisque charactere quodam, dixisse euincant, adferunt locum ex Bruti Cap. 45. Ibi de C. Titio: „huius orationes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tantum vrbanitatis habent, vt *paene Attico stilo scriptae* esse videantur." Haec verba, si vim Ciceronianae mentis plane assequi velimus, necessario ita vertenda sunt: *Seine Reden enthalten soviel Kunst, soviel historische Gelehrsamkeit, und soviel Feinheit, daß sie das Produkt eines Attischen Griffels zu seyn scheinen*. Hoc scilicet directe cogitauit Cicero, cum ista scriberet. Sed cum iam ea explicare volumus, et qui sensus subesse isti velut imagini possit, commutatis verbis declarare, tum *orationes Attico stilo scriptas*, de orationibus ab Attico oratore, et Attico dicendi genere scriptis intelligi posse dicemus. Verum ex tali loco non debet demonstrari, apud Ciceronem *stilum* simpliciter scribendi vel dicendi genus (*Stil, Manier, innerer Charakter*

des Ausdrucks und Vortrags) significare. Alia enim verbi significatio, alius eius sensus est. Sed vulgo Grammatici haec duo mire commiscent, incertamque et arbitrariam interpretationem omnem reddunt.

Plinii iunioris demum temporibus et sequentibus mos ille loquendi inualuisse videtur, vt *stilus* pro ipsa dicendi forma et ratione acciperetur. vid. Lib. 1. epist. 8. et 7. 9. vbi variandi gratia eundem *sermonem* appellat. Certe ita Macrobius Saturn. 5, 1. „*Stili dicendi* duo sunt, inquit; vnus est maturus et grauis, alter huic contrarius, ardens, et erectus et infensus etc." cf. Auct. Dial. de Oratt. Cap. 39.

Strepitus.

Felici cum acumine Quintilianus Lib. 4, 2. 57. illo verbo vtitur, vt eum apparatum eloquentiae significet, quo se orator veluti prodit, et fallendi auditoris consilium temere exponit. Itaque *artem occultam* ex simplicitatis imitatione illi opponit. Hanc artem cum Ciceroni tribuisset in loco illo componendo, qui extat in Orat. pro Mil. Cap. 10. „*Milo autem, cum in senatu fuisset eo die, quoad senatus est dimissus, domum venit, calceos et vestimenta mutauit, paullisper, dum se vxor, vt fit, comparat, commoratus est,*" postea haec addit: „Quam nihil praeparato, nihil festinato fecisse videtur Milo! Quod non solum rebus ipsis vir eloquentissimus, quibus moras et lentum profectionis ordinem ducit, sed verbis etiam vulgaribus et quotidianis et *arte occulta* consecutus est; quae si aliter dicta essent, *strepitu* ipsum iudicem ad custodiendum patronum excitassent." vid. quae ad voc. *sonitus* dicta sunt.

Strigosus.

Proprie dicta vox de equis macie confectis, ad oratorem translata est, cuius tenuis, gracilis, et subtilis oratio esset. Sic Cic. Brut. 16. Lysias, quamuis in eo saepe sint etiam *lacerti,* tamen genere toto (*im ganzen genommen*) *strigosior* dicitur: *der herrschende Ton und Charakter seiner Vorträge ist der niedere, schlichte, affectlose, wissenschaftliche.* Mox diserte hoc genus ad *subtilitatem* refert, quam aliis in locis Lysiae propriam dicit. vid. voc. *Subtilis.*

Studio-

Studiosus.

Eloquentiae cultores, quos Cicero *dicendi studiosos* appellare solet, seriori aetate simpliciter et κατ' ἐξοχὴν *studiosi* dicti sunt. Sic Auct. Herenn. 2, 24. Dial. de Oratt. Cap. 21. Plinius etiam Lib. 3. epist. 5. Plinii maioris librum, *Studiosus* inscriptum, et in sex volumina diuisum commemorat, quibus oratorem ab incunabulis instituerit, et perfecerit. cf. Lib. 8, 12. et Vossii de Nat. et Const. Rhet. Cap. 1. p. 9. seqq. Iidem, quoniam eloquentiae praecepta ex Rhetorum scholis hauriebant, *scholastici* vocantur in Dial. de Or. Cap. 26. vid. ibi Schulz. p. 109. et cf. Quintil. 12, 11. 16. Quamuis, et ipsos Rhetores *Scholasticos* nominatos esse, patet ex Plin. Lib. 3. epist. 2. Plura exempla collegit Cresoll. Theatr. Rhet. 3, 2. p. 158.

Suauitas.

Quemadmodum Graeci τὴν χάριν vel ἡδύτητα vel γλυκύτητα τῆς λέξεως, ita Latini Rhetores *suauitatem* in vniuersum ei dicendi generi attribuerunt, in quo prae ceteris virtutibus elegantia inprimis et concinnitas emineret, quodque magis ad delectandum quam ad docendum vel commouendum verbis sententiisque comparatum esset. His veluti lineamentis diserte Cicero Partit. Or. Cap. 6. illud genus dicendi adumbrauit: „*Suaue genus erit dicendi, primum elegantia et iucunditate verborum sonantium et lenium: deinde coniunctione, quae neque asperos habeat concursus, neque disiunctos atque hiantes: et sit circumscripta non longo anfractu, sed ad spiritum vocis apto, habeatque similitudinem aequalitatemque verborum, tum ex contrariis sumta verbis: crebra crebris, paria paribus respondeant, relataque ad idem verbum: et geminata atque duplicata, vel etiam saepius iterata ponantur, constructioque verborum tum coniunctionibus copuletur, tum dissolutionibus relaxetur. Fit etiam suauis oratio, cum aliquid aut inuisum, aut inauditum aut nouum dicas. Delectat enim, quicquid est admirabile, maximeque mouet ea, quae motum aliquem animi miscet, oratio: quaeque significat oratoris ipsius amabiles mores* etc.“ — Quare etiam Cicero *mediocris* seu *medii* generis dicendi propriam virtutem et veluti dominantem *suauitatem* esse docuit. Nam cum reliqua duo genera vel solam tenuitatem et subti-

litatem, vel vehementiam et copiam habeant; hoc mediocre ex vtroque genere temperatum, et sui varietate habitus delectat, et maiori ornandae poliendaeque orationis venia gaudet. Audiamus ipsum Ciceronem, hoc dicendi genus adumbrantem in Orat. Cap. 27. „Vberius est aliud, aliquantoque robustius, quam hoc humile, de quo dictum est; summissius autem, quam illud, de quo iam dicetur, amplissimum. *Hoc in genere, neruorum vel minimum, suauitatis autem est vel plurimum. Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, plurimumque est, in hac orationis forma, suauitatis.* Deinde Cap. sequenti, oratorum, qui in singulis illis generibus floreant, veluti characteres quosdam definiens: „Ille summissus, quod acute et veteratorie dicit, *sapiens* iam: *medius, suauis:* hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet." Itaque iam in promtu est causa, quare Cicero de Or. 3, 7. et alibi, Isocrateae eloquentiae praecipuam virtutem *suauitatem* commemoret. Nam Isocratis opera omnis in epidictico illo genere, quod non nisi delectationis causa comparatum erat, versabatur, et pleraque non ad iudiciorum certamen, sed ad voluptatem aurium scripserat. vid. Cic. in Orat. Cap. 12. Neque dissimiles *suauitatis* notae sunt, quibus Plinius Lib. 4. epist. 3. Antonini sermones et stilum laudat: *„et loquenti tibi illa Homerici senis* (Nestoris Iliad. α, 249.) *mella profluere, et, quae scribis, complere apes floribus et nectare videntur. Hominemne Romanum tam Graece loqui? non, medius fidius, ipsas Athenas tam Atticas dixerim.* — Sed in singulis etiam partibus orationis *suauitas* tum locum habet, cum praeter res necessarias ad fidem faciendam, etiam ea assumuntur, quae ornatum et delectationem quandam habent. Quo sensu *suauis narratio* dicitur Ciceroni Partit. Or. Cap. 9. quae habeat admirationes, expectationes, exitus inopinatos, interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus etc. vid. Lex. gr. technol. in γλυκύτης.

Subabsurdus.

In iocis et facetiis *subabsurdum* Ciceroni appellatur, quicquid acutam veluti et scitam stultitiam prodit, et cum per se falsum aut contrarium sit, tamen ita cum

cum inopinato sale effertur, vt rideatur: *das drollige, naive, schnurrige.* Huius vim generis Cicero de Orat. 2, 68. explicare mihi videtur: „Genus hoc leuius, inquit, et, vt dixi, mimicum: sed habet nonnunquam aliquid etiam apud nos loci, *vt vel non stultus quasi stulte cum sale dicat aliquid. Valde haec ridentur, et hercle omnia, quae a prudentibus, quasi per dissimulationem intelligendi, subabsurde salseque dicuntur.* Exempla huius generis, quae Cicero h. l. affert, digna sunt, quae legantur et iudicentur.

Subitus.

Vt Graeci *τὸ αὐτοσχεδιάζειν* vel *αὐτόθεν, ἐκ τοῦ παραχρῆμα, ἐκ τοῦ παρατυχόντος λέγειν*, ita Latini *subitam dictionem* et *τὸ subito dicere* iis oratoribus tribuerunt, qui extemporali oratione, et sine praeuia meditatione repente effusa vterentur. Sic Cic. de Or. 1, 33. „in istis ipsis exercitationibus, etsi vtile est, inquit, etiam *subito* saepe *dicere*, tamen illud vtilius, sumto spatio ad cogitandum, paratius atque accuratius dicere." Et paucis interiectis, *subitas dictiones, subitamque et fortuitam orationem*, commemorat, quibus alio quoque loco Cap. 60. *commentationes accuratas* et *meditatas* opponit. *Commentandi* et *commentariorum*, in quibus accuratae meditataeque scriptionis notatio exprimitur, subitae et extemporali elocutioni contraria, nota et peruulgata exempla sunt. vid. Clau. Cic. in *Commentari.* cf. Dial. de Oratt. 10. vbi *fortuitae* et *subitae dictionis impetus* eodem sensu dicitur. vid. omnino quae ad voc. *Extemporalis* notauimus.

Subiectio.

Auctor Herenn. 4, 23. „*subiectio* est, inquit, cum interrogamus aduersarios, et quaerimus ipsi, quid ab illis, aut quid contra nos dici possit, deinde *subiicimus* id, quod dici oportet, aut non oportet, aut nobis adiumento futurum sit, aut offuturum illis e contrario." Simile est schema *per subiectionem*, quod commemorat Quintilianus Lib. 9, 2. 15. hanc vim habens, vt, cum rogaueris alium, non exspectes responsum, sed statim subiicias: *Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas.* vid. Lex. gr. techn. in *ἀνθυποφορὰ* et *ὑποφορά*. Hanc *subiectionem* inter varios argu-

 menta-

mentationis modos enumerat Georg. Trapezunt. Lib. 3. Rhet. p. 28. hac addita interpretatione: „*Subiectio* est argumentatio, in qua quaerimus, quid pro aduersario, aut contra nos dici possit, deinde per singulas interrogationes propere subiicimus rationem, qua id, quod dictum est, non ita esse ostendimus." Ab ea distinguit *summissionem*, qua nosmet ipsi petimus rationem, quare quidque dicamus.

In luminibus et figuris sententiarum a Cicerone de Orat. 3, 53. nominatur *rerum, quasi gerantur, sub aspectum paene subiectio*, quam Graeci *ἐνάργειαν, ὑποτύπωσιν, διατύπωσιν, ἔκφρασιν* dixerunt. Quintilianus 9, 2, 40. eandem *subiectionem sub oculos* appellans ita definit: *cum res non gestu indicatur, sed, vt gesta sit, ostenditur, nec vniuersa, sed per partes.* Hanc dicendi formam Gellius Lib. 10, 3. Ciceronis loco ei tribuit, in quo vim et affectum oratorium maxime declarauerat, eamque *repraesentationem* vocat.

Sublimis. Sublimitas.

Apud Rhetores Latinos *sublimitatis* eius, quam Longinus in τῷ ὕψει, τῷ διάρματι, et τῷ περὶ τὰς νοήσεις ἁδρεπηβόλῳ collocauit, et recentiores aestheticae disciplinae doctores explicare solent, (*das Erhabene*) rara mentio est, cum de generibus orationis disputant; siue quod in oratore instituendo, et in ipso oratoris artificio, illa virtus non requireretur, quae magis poetica, nec satis apta videretur populari intelligentiae, cui nata eloquentia esset; siue quod rem eandem non semper verbo *sublimitatis*, sed et aliis exprimerent, in quibus illius veluti partes quaedam et variae formae inessent, vt seueritatis, vehementiae, acrimoniae, concitationis, elationis, granditatis, magnificentiae, quas virtutes passim legimus oratoribus tributas. Nominatim Quintilianus, cum *sublimia* in oratione commemorat, notare videtur, quae alibi *audacia, grandia, ampla, elata*, et *magnifica* vocat: nam his contraria *praecipitantia* ponit, vt Lib. 12, 10. 73. Quod enim Lib. 10, 1. 119. Trachallum oratorem *sublimem* appellat, grandiloquum et magnifico grandique vocis sono dicentem voluit; vt ibidem §. 68. Sophoclis cothurnum et grauitatem et sonum *sublimiorem* commemorat, et §. 27. poetarum verbis *sublimitatem* tribuerat,

tribuerat, *os magna sonaturum* Horatii Sat. 1, 4. 44. Et Lib. 11, 1. 3. ad virtutem apte dicendi pertinere ait, vt ne *sublime genus* paruis in caussis adhibeatur; pro quo alibi passim vehemens, et acre, et seuerum et concitatum, et graue, vel grande dixit. cf. Georg. Trapez. Rhet. Lib. 5. p. 60. vbi *sublimis* figura orationis (ἰδέα λέξεως) dicitur, quae constet ex verborum grauium magna et ornata compositione. Quo sensu Cic. in Bruto 55. *sublate* et *ample dicere* iunxit. Et Ausonius in Grypho vers. 66.

Trinum dicendi genus est, *sublime*, modestum,
Et tenui filo.

Cui addimus elegantem locum Saleii Bassi Carm. ad Pisonem 57. seqq. qui trium illorum generum orationis poeticam descriptionem habet, similibus metaphorarum coloribus distinctam:

Nam tu, siue libet pariter cum grandine nimbos,
Densaque vibrata iaculari fulmina lingua;
Seu iuuat adstrictas in nodum cogere voces,
Et dare subtili viuacia verba catenae,
Vim Laertiadae, breuitatem vincis Atridae.
Dulcia seu manis, liquidoque fluentia cursu
Verba, nec incluso, sed aperto pingere flore,
Inclita Nestorei cedit tibi gratia mellis.

Neque aliam Quintilianus notionem *sublimitatis* concepit, cum Libr. 6, 2. 19. in morata oratione, quae τὸ ἦθος oratoris, molliores que affectus habeat, dicendi genus postulat placidum et mite, non superbum, non elatum aut *sublime*. Et cum Lib. 8, 3. 13. iudicat in suadendo aliquid etiam *sublimius* poscere senatum, significat genus dicendi paullo seuerius et grauius, et ad auctoritatem dignitatemque senatus in elocutione etiam accommodatum. — In Platone quoque *sublimitas* laudatur, a Plinio quidem Lib. 1. ep. 10. et in Dial. de Oratt. 31. vbi *altitudo* vocatur. Sed vtriusque vim Cicero et Quintilianus luculentius explicarunt. Ille in Orat. Cap. 20. „Video, inquit, visum esse nonnullis, Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen quod *incitatius feratur, et clarissimis verborum luminibus vtatur*, potius poema putandum, quam comicorum poetarum, apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis." Quintilianus autem Lib. 10, 1. 81. ita iudicat: „Philosopho-rum,

rum, ex quibus plurimum se traxisse eloquentiae M. Tullius confitetur, quis dubitet Platonem esse praecipuum, siue acumine disserendi, siue eloquendi facultate diuina quadam et Homerica? *multum enim supra prosam orationem, et quam pedestrem Graeci vocant, surgit: vt mihi non hominis ingenio, sed quodam Delphico videatur oraculo instinctus.*" — Porro Plinius etiam Lib. 1, 16. Saturnino historico *narrandi sublimitatem et splendorem* tribuit, propterea, quod historiae suae conciones (δημηγορίας) intertexuisset; quae cum habere debeant dicendi genus amplius, acrius et copiosius, quam historiae simplicitas desiderat, ipsi historiae aliquam grauitatem et maiorem dignitatem concilient. Hanc igitur ille nunc *sublimitatem*, hunc *splendorem* dixit: *der Schriftsteller erhebt sich aus dem niedern historischen Stil zur höhern Sphäre des Redners; läßt den ruhigen simplen Geschichtston mit dem Geräuschvollern, erhabenern, stärkern Tone des rednerischen Vortrags abwechseln.* — Seneca denique in Controu. pag. 395. Bipont. cum *ingentibus sententiis* plenam Cassii orationem dicit, nec alium sensum, nec aliam metaphoram secutus esse videtur, quam qui easdem *altas, elatas, sublimes, grandes* appellauere. Omnino, quae Latini in Rhetoricis *sublimia* dixerunt, proxime accedere ad vim illorum videntur, quibus Aristoteles τὸν ὄγκον, Demetr. Phaler. μεγαλοπρέπειαν aut Hermogenes τὸ μέγεθος tribuerunt. Ex recentioribus inprimis digni sunt qui conferantur, Bergerus de nat. pulcr. Or. p. 43. 45. et 347. et Werenfelsius Diss. de Meteor. Or. §. 3. Et hic quidem cum *sublimitatem* ad recentioris philosophiae decreta accommodate explicet, in medio tamen relinquens, τὸ ὕψος Longini, et μέγεθος Hermogenis idem sit, nec ne, „*non semper necesse est*, inquit, *vt res, de qua dicit orator, sit magna iudicio philosophorum, qui in pretio rebus statuendo cum vulgo non conueniunt: sufficit, si talis est, aut communi hominum opinione, aut apud eos, apud quos dicimus, tum cum diximus, aut ibi, vbi dicimus.*" cf. quoque Casaub. ad Persii Sat. 1. p. 56. sqq.

Subsistere.

Quintilianus Lib. 8, 5. 27. in eo loco, in quo vsum et rationem *sententiarum*, quas νοήματα Graeci dixerunt,

dixerunt; (*Pensees, Sentenzen; Reflexionen, bons mots*) exponit, densitatem illarum in oratione ideo reprehendit, quod concisam orationem faciant, h. e. comprehensionem illam et contextum, quem oratio bene structa habere debeat, interrumpant et veluti concidant. Qua de causa autem id sententiae faciant, ita enuntiat: „*Subsistit* enim omnis sententia: itaque post eam vtique aliud est initium;“ hoc est, sententia vnaquaeque per se sola subsistit, et sensum habet separatum a reliquis partibus orationis. Ergo cum ceteris veluti non coit, non coniungitur; vnde concisa et dissipata membra, vel potius orationis frusta quaedam oriuntur. — Sed huc quoque pertinet discrimen subtile illud, quo idem Lib. 9, 4. 94. *subsistere* et *sedere* discernit. Disputat ibi, quid intersit, vltima membri vel periodi syllaba breuis an longa sit; quamuis enim vtraque pes sit, tamen longam quodammodo *sedere*, breuem *subsistere*. Nempe in longa syllaba clausulae sedes firmior est et stabilior, in breui autem incertior et solutior. Quiescit vterque, et qui sedet et qui subsistit: sed sedentis certior et firmior et verior, quam subsistentis quies est. vid. quae ad voc. *insistere* dicta sunt.

Subsurdus.

Vox subsurda, qualis sit ex mente Quintiliani Lib. 11, 3. 82. difficillimum videtur certo pronuntiare. Gesnerus suspicabatur notari eam, quam Cicero Orat. 3, 11. *extra modum absonam et absurdam* dixerit; vt esset φωνὴ ἐκμελὴς Pollucis in Onom. 2, 26. Sed puto tum Quintilianum alterutro verbo potius vsum fuisse, quam illo minus vsitato *subsurdus*, quod videtur a sensu aurium ad ipsam vocis naturam transtulisse, quoniam vox nonnisi ad aures pertinet. Itaque propius ad veritatem accessisse mihi visus est Caussinus de Eloq. sacr. et hum. Lib. 9. Cap. 6. qui confert Pollucis φωνὴν κωφὴν, quae, vt Aspendius Citharista, *sonum intus retineat, nec vocales habeat emissiones: die hohle, verschlossene, dumpfe, und deswegen wenig hörbare Stimme*. Nam *surdus* Latinis non modo is dicitur, qui non audit, sed et is, qui non auditur, cuiusmodi exempla ex poetis inprimis Lexica copiosa habent.

Neque tamen silentio praetermittendus est alius Quintiliani locus, e quo fortasse illa *subsurdi* significatio

tatio luculentius etiam illustrari possit. Is locus est Lib. 12, 10. 28. vbi rationem eloquendi Graecam a Latina ita discrepare dicit, vt Graecae linguae iucundissimas literas, eloquendique dulcedinem quandam, Latinae autem sonum duriorem tribuat. Itaque in *Zephyris et Zopyris*, cum apud Graecos veluti hilarior oratio renideat propter gratiam et iucunditatem, qua literas et vocales et consonantes eloquantur; contra, si Latinis literis illa verba scribantur, dicit *surdum quiddam et barbarum* effici, et in illarum locum tristes et horridas literas, vt u pro y, succedere, quibus Graecia careat. Quidni ergo in illo quoque loco, quem supra tractauimus, Quintilianus *subsurdam* vocem appellauerit eam, quae duriores, crassiores et fere rusticos sonos efficiat, et literarum appellationi suaui et tenerae contraria sit: *die grobe, bäurische, derbe Stimme, wobey in der Aussprache das feine, delicate, und runde verlohren geht.*

Sed procliuiorem me sentio ad illam priorem sententiam, vt *subsurda voce* obscuritatem potius et ἀσάφειαν, quam crassitiem notari existimem: praesertim cum animaduerterim etiam *surdum colorem* Plinio dici, pro minus acuto et splendido, Lib. 37, 5. de Smaragdis Cypriis: „ad hoc quibusdam *intercurrit vmbra, surdusque fit color:* qui improbatur etiam *dilucidior.*" Ad hunc locum consulendus est Salmasius Plin. Exercitt. p. 140. vbi de his similibusque metaphoris, etiam ad vocem humanam traductis, docte disseritur.

Subtilis. Subtilitas.

Vt accurate vim subtilitatis eius, quae ad eloquentiam veterem pertinebat, explicare et definire possimus, exordiendum nobis est ab illis Rhetorum Latinorum locis, in quibus *subtilis dicendi generis* mentio fit. Hic enim tanquam fons est, vnde omnis illius virtutis, quae in subtilitate inest, intelligendae ratio hauritur. Iam illi cum vniuerse tria oratoris officia statuerunt, vnum probandi, alterum delectandi, tertium flectendi; his totidem etiam genera dicendi, vel elocutionis oratoriae formas respondere voluerunt, *subtile*, quod in probando et docendo, *medium* quod in delectando, *graue* vel *vehemens*, quod in flectendo et commouendo cerneretur. Hoc igitur inprimis tenendum

dum est, veteres in subtilitate, siue orationi, siue oratori ipsi tribuerent, eas maxime virtutes cogitasse, quae ad probandi docendique artificium necessariae essent. Quod cum philosophorum et inprimis Dialecticorum proprium esset, etiam *subtilitas* illa, qua horum sollertiam et artem proprie et *κατ᾽ ἐξοχήν* significare solebant, orationis partibus iis tributa est, in quibus tractandis quasi philosophum quendam et Dialecticum orator agere videretur. vid. Cic. de Orat. 1, 15. 23. Tuscul. 3, 23. et 5, 32. Sed vt quis recte probet et doceat, ingenio, et acumine et prudentia, et doctrina opus est, elocutionis autem forma ea, quae ad probandum, docendumque accommodata sit, non graui et vehementi, vel picta et comta, sed sedata, humili, moderata, tenui. Vnde idem illud *subtile* genus dicendi, variatis nominibus *acutum* etiam, et *tenue*, et *humile*, et *remissum*, et *sedatum* appellari, iisque oratoribus, qui in probando, docendo, disserendo, rebusque acute videndis et inueniendis excellant, non *subtilitas* solum, sed et *acumen* et *tenuitas* tribui solet. Ex multis Rhetorum locis, quae huc pertinere possint, pauca adferamus, e quibus, quae diximus, comprobemus. Cicero in Orat. 21. „Erit igitur eloquens, inquit, qui in foro caussisque ciuilibus ita dicet, vt probet, vt delectet, vt flectat. Sed quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi: *subtile in probando*, modicum in delectando, vehemens in flectendo.“ Ibidem aptum et decorum esse negat, si quis de stillicidiis, in quibus nonnisi probandi et docendi industria opus est, verbis amplissimis, et locis communibus vtatur, de maiestate autem populi *summisse* et *subtiliter* dicat. In Bruto 23. duas summas in oratore laudes, *vnam subtiliter disputandi, ad docendum*, alteram grauiter agendi, ad animos auditorum permouendos, commemorat. Locus autem Ciceronis classicus, in quo singulas *subtilitatis*, et elocutionis *subtilis* partes exponit, est in Orat. Cap. 23. Absolutissimam *subtilis* oratoris imaginem sistit, cuius omnia lineamenta huc redeunt, vt illa subtilitas maxime probando, docendo, disserendo apta sit, rerum maiorem, quam verborum aut ornamentorum curam habeat, et in omni elocutione verecunda et remissa et tenuis reperiatur. „Talis orator summissus est, inquit, et humilis, consuetudinem imitans, ab indisertis re-

plus,

plus, quam opinione, differens. Itaque eum qui audiunt, quamuis ipsi infantes sint, tamen illo modo confidunt se posse dicere. Nam *orationis subtilitas*, imitabilis illa quidem videtur esse existimantibus, sed nihil est experienti minus. Etsi enim non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet, vt, etiamsi illis maximis viribus careat, sit integra valetudine. Primum igitur eum tanquam e vinculis numerorum eximamus. Solutum quiddam sit, nec vagum tamen. Verba etiam verbis quasi coagmentare negligat. Habet enim ille tanquam hiatus concursu vocalium molle quiddam, et quod indicet non ingratam negligentiam, *de re, hominis, magis, quam de verbis laborantis*. Tum remouebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum: ne calamistri quidem adhibebuntur. Sermo purus erit et Latinus: dilucide, planeque dicatur, quid deceat, circumspicietur. Verecundus erit vsus oratoriae quasi supellectilis. Ergo ille *tenuis* orator, modo sit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, et in transferendis verecundus, et parcus in priscis, reliquisque ornamentis et verborum et sententiarum demissior: translatione fortasse crebrior. Hoc ornamento liberius paullo, quam ceteris, vtetur hic *summissus:* nec tam licenter tamen, quam si genere dicendi vteretur amplissimo. Illam concinnitatem, quae verborum collocationem illuminat his luminibus, quae Graeci σχήματα appellant, adhibet quidem *hic subtilis*, sed paullo parcius, sunt enim pleraeque aptae huius ipsius oratoris, de quo loquor, parsimoniae. Nam illa, de quibus ante dixi, *huic acuto* fugienda sunt, paria paribus relata, et similiter conclusa, eodemque pacto cadentia etc. etiam illa sententiarum lumina assumat, quae non erunt vehementer illustria. Non faciet rempublicam loquentem, non ab inferis mortuos excitabit. Valentiorum haec laterum sunt, nec ab hoc, quem informamus, aut expectanda, aut postulanda. Erit enim, vt voce, sic etiam oratione depressior." Haec Cicero. Sequuntur etiam in illo loco de actione, de risu et ioco, huic subtilitati apto, praecepta, quae omnia moderationem et tenuitatem et verecundiam commendant. Iam planius intelligemus, quare Cicero Lysiae, tanquam characterem, *subtilitatem* semper tribuat, vt de Or. 3, 7. in Bruto 8, 16. in Or. 31.

quare

quare Demosthenis Leptineam ad orationes eius *subtiles* referat in Orat. l. c.: quare orationi suae pro Caecina idem dicendi genus summissum et subtile tribuat, Cap. 29. „Tota mihi causa pro Caecina, inquit, de verbis interdicti fuit: res inuolutas definiendo explicauimus, ius ciuile laudauimus: verba ambigua distinximus." Ergo totius huius orationis argumentum ita comparatum erat, vt Cicero neque grauitatem et vim oratoriam, nec suauitatem ex ornatu et elegantia, sed solam adhibere posset probandi, definiendi, explicandi docendique subtilitatem. Nam cum in orationibus forensibus saepenumero accideret, vt orator rei demonstrandae, vel aduersarii confutandi causa, ipse computare, calculos ponere, haereditatem recensere, et similia, cogeretur, in qua quidem orationis parte neque copiam neque vim neque ornatum ostendere poterat, ea omnia *subtilia* dici solent: *trockene, kalte Stellen, welche eher einen Philosophen, oder Mathematiker, als einen Redner verrathen.* Sic Plinius Lib. 6. epist. 33. de oratione, quam Arria apud Centumuiros habuerat: „Sunt in ea multa elata, inquit, multa pugnantia, multa *subtilia.* Interuenit enim acribus illis et erectis, *frequens necessitas computandi, et paene calculos tabulamque poscendi*, vt repente in priuati iudicii formam centumuirale vertatur." — Luculentus etiam locus est de Orat. 3, 8. vbi Sulpicius *limatus* et *subtilis*, hac veluti explicatione quadam addita, dicitur: *rem explicans propriis aptisque verbis, haeret in causa semper, et quid iudici probandum sit, in eo mentem orationemque defigit.* Et Lib. 4. Epist. ad Diu. 4. cum Sulpicii scriptorum *subtilitatem* et *elegantiam* iunctim laudat, mihi quidem videtur ita omnem eloquentiae ambitum declarasse, vt *subtilitate* doctrinam et acumen, quae in rebus cognoscendis tractandisque cernitur, *elegantia* autem eloquendi suauitatem et copiam significaret. Neque adeo *linguae graecae subtilitatem elegantiamque*, quam Antonius apud Cic. de Or. 2, 7. Catulo tribuebat, ad solum modum eloquendi tenuem, gracilem et vrbanum, cui agrestis et vasta pronunciatio opposita sit, cum Strebaeo referam (*Feinheit, Delikatesse in der Sprache*) sed vtramque virtutem ita potius distinguendam existimem, vt prior ad eruditam et quasi θεωρητικὴν linguae scientiam, posterior ad elegantiam quae proprie dicitur, hoc

est puritatem, suauitatemque eloquendi pertineat. cf. Brut. 35. vbi *elegans et eruditum* orationis genus, eodem sensu laudari videtur: (*theoretische und praktische Sprachfähigkeit*). His addo vnum Ciceronis locum, ex quo intelligatur, quam constanter ille subtilitatis notionem susceptam retinuerit. Libro 1. de Orat. 5. in recensu earum rerum, quae oratori futuro scitu necessaria sint, haec quoque ponit: „Accedat eodem oportet lepos quidam facetiaeque, et eruditio libero digna, celeritasque et breuitas et respondendi et lacessendi, *subtili venustate atque vrbanitate coniuncta*. Rectissime quidem Ernestius in Clau. Cic. docuit *subtilem venustatem* nunc esse, quae non emineat vno aliquo loco, vt lumina verborum et sententiarum, sed quae per totam orationem aequabiliter fusa, non nisi ab intelligentibus et peritis intelligatur. Nos autem illis etiam respondeamus, qui fortasse illius explicationis causam rationemque requirant. Nempe a *subtili venustate* in illo loco *celeritas* et *breuitas respondendi et lacessendi* non aliter, atque alibi facetiae a dicacitate, distinguitur. Iam vero dicacem aliquem et breui celerique dicto acutum saepe sola natura, saepe casus temeritas efficit: (*der schnelle, überraschende Witz, das Bonmot ist oft nur das Werk einer natürlichen Anlage, einer augenblicklichen Stimmung, einer localen Veranlassung*) verum vt quis eam venustatem et vrbanitatem adhibeat, quae sit per totam orationem aequabiliter fusa et apta, *subtilitate*, h. e. acumine et ingenio literis, artibus, doctrina subacto opus est: *Feinheit des Witzes, der Laune, des Scherzes, welche einen ganzen Vortrag charakterisirt, setzt Studium, Geist, Kunst, und Wissenschaft voraus.*

Neque vero huius Ciceronianae rationis, quam supra demonstrauimus, dissimilis Quintiliani disciplina est. Libro 10, 1. 78. Lysiam *subtilem* appellans, hoc addit: „quo nihil, si oratori satis sit *docere*, quaeras perfectius." Eodem modo Lib. 12, 10. tria dicendi genera, *subtile*, grande vel robustum, et medium vel floridum appellat; quorum haec ratio sit, vt primum *docendi*, secundum mouendi, tertium delectandi officium praestet. Eadem genera deinde ita eloquitur, vt primo *acumen*, secundo *grauitatem*, tertio *lenitatem* tribuat, et illud quidem *acumen in docendo versari* notet.

Quo

Quo pertinet illud etiam, quod a Fauorino de Lysia et Platone dictum refert Gellius N. A. 2, 5. „Si ex Platonis oratione verbum aliquod demas mutesque, de *elegantia* tantum detraxeris: si ex Lysiae, de *sententia.*“ — Praeter haec, quae hactenus de *subtilitatis* notione disputauimus, omnino legendus est Manutius in doctissimo Commentario ad Cic. Ep. Lib. 4, 4. cf. quae nos ad vocc. *grauis*, *grandis*, *tenuis*, *acutus*, et in Lex. gr. techn. ad voc. ἰσχνὸς, et ἀφελὴς animaduertimus.

Restat vt declaremus, aeuo Senecae ita videri immutatam paululum rationem loquendi, vt *subtilitas* diceretur illa quoque virtus declamatoris, qua efficiebat, vt singulae controuersiae quaestiones, de quibus dicturus erat, notae et apertae auditoribus essent, ne insidias iis facere, aut aliquid callide dissimulare videretur. Sic enim Seneca Lib. 1. Controu. praef. p. 67. Bipont. Latronis Portii, facundissimi declamatoris, *subtilitatem* interpretatur: „Antequam dicere inciperet, sedens, quaestiones eius, quam dicturus erat, controversiae, proponebat; quod summae fiduciae est. Ipsa enim actio multas latebras habet, nec facile potest, si quo loco *subtilitas* defuerit, apparere, cum orationis cursus iudicium audientis impediat, dicentis abscondat. At vbi nuda proponuntur verba, si quid aut numero, aut ordine excidit, manifestum est.“ Et paullo post: „Nescio, inquit, an maximum vitium *subtilitatis* sit, nimis se ostendere. Magis nocent insidiae, quae latent. Vtilissima est dissimulata subtilitas, quae effectu apparet, habitu latet.“ Quamuis et in hoc verbi vsu nonnulla illius primarii fontis, quem in principio monstraui, vestigia deprehendo. Nam si quis ita est accuratus, sollicitus et religiosus, vt nihil dissimulet, vt sedulo caueat, ne quid lateat, vel insidiarum et calliditatis suspicionem habeat, sed operam potius det, vt sint plana et definita et manifesta, quae dicat, is vel hoc ipso, quod oratoriam calliditatem et τέχνην respuens, nudam veritatem et euidentiam et rectam rationem philosophorum ritu amplectitur, *subtilitatis* laude dignus videatur.

Speramus fore, vt, qui haec legerint, iam melius, quae vis *subtilitati* a veteribus tributa sit, intelligant, quam qui ad Schelleri praecepta stili latini (Prooem.

 §. 11.)

§. 11.) confugerint, cuius disputatione nihil inconstantius est, nihil indoctius.

Succus.

Quam vim *succus* habeat, si de virtute oratoris dicitur, patet e Ciceronis de Orat. 2, 22. vbi, cum Periclem in iis oratoribus numerasset, qui fuissent acuti, subtiles, breues, et sententiis magis quam verbis abvndantes, eidem mox *succum* tribuit, hoc est, orationem eam vim et formam, quae magis illa sententiarum grauitate, veritate et vbertate excelleret, quam verborum cincinnis quibusdam ornata specie externa deciperet. Vnde et simili metaphora alii *ossa* et *nervos* eidem orationis generi tribuere solent. Gellius adeo Lib. 18, 4. *cutem* et speciem sententiarum, *sanguini* et *medullae* verborum opponit. Et Cicero ad Attic. 4, 16. in alia quidem re, „amisimus, inquit, omnem non modo *succum* et *sanguinem*, sed etiam colorem et speciem pristinam ciuitatis.“ cf. quae ad voc. *color* dicta sunt. In Bruto 9. „*Succus* ille, ait, et *sanguis* incorruptus vsque ad hanc aetatem oratorum fuit, in qua *naturalis* esset, *non fucatus* nitor.“ In imagine autem oratoris *subtilis*, quem et tenuem, acutum, summissum appellat, et qui, quamuis ab amplissima grauitate absit, tamen imbecillitate careat, hoc etiam veluti lineamentum quoddam adpinxit Orator. Cap. 23. „etsi enim non plurimi sanguinis est, habeat tamen *succum* aliquem oportet, vt, etiamsi illis magnis viribus careat, sit tamen *integra valetudine*.“ vid. voc. *Sanus*. Inprimis autem huc pertinet elegans locus Quintiliani Lib. 10, 2. 12. de imitatione: „Iis, quae in exemplum assumimus, subest natura, et vera vis: contra omnis imitatio ficta est, et ad alienum propositum accommodatur. *Quo fit, vt minus sanguinis ac virium declamationes habeant, quam orationes; quod in illis vera, in his assimulata materia est.*“

Sufflatus.

Auctor Herenn. 4, 10. figuram s. genus dicendi *sufflatum* appellat, quod grauitatem vitiose excedit, vt tumor oriatur, in elocutione. Nam vt corporis bonam habitudinem, inquit, tumor imitatur saepe, ita grauis oratio saepe imperitis videtur ea, quae turget

et

et inflata eſt, cum aut nouis aut priſcis verbis aut duriter aliunde translatis, aut grauioribus, quam res poſtulat, aliquid dicitur: *Schwulſt, Bombaſt.* Graeci ὀγκώδη, ὑπέτυφον ἑρμηνείαν, nominatim autem Proclus in Chreſtomath. apud Photium τὸ ἐπηρμένον εἶδος, nominarunt. Idem eſt *inflatum* et *corruptum* genus dicendi, quod Cicero Brut. 55. amplo oratori cauendum praecipit. Hi ſunt *ſufflati* et *tumidi*, qui pro vberibus fallunt, vt ait Gellius N. A. 7, 14.

Suffocatus.

Vox *ſuffocata* Quintiliano 11, 3. 51. vocatur, quae, dum vltra vires vrgetur, maiore niſu claritatem amittit. Ei affinis eſt *eliſa*, vnde ſonus erumpit immaturo gallorum cantui non diſſimilis: *die überſchrieene, kreiſchende Stimme.*

Summiſſus.

Summiſſum dicendi genus, quod et lene, et temperatum et remiſſum appellatur, ad vitam et mores maxime accommodatum, ſignificationem habet affectuum mitiorum, (ἠθῶν) timoris, doloris, humanitatis, probitatis, oppoſitumque eſt contentioni, aſperitati oratoriae, quae ad τὰ πάθη et vehementiores affectus exprimendos adhibetur. vid. Cic. Or. 2, 13. Eodem ſenſu *ſuppreſſus* oratione dicitur, qui illo ſummiſſo et tenui orationis genere vtitur, apud Cic. Or. 25. Elegans inprimis locus eſt Cic. l. c. Cap. 8. vbi Demoſthenem in oratione pro Cteſiphonte, per gradus quosdam orationis ad ſummam contentionem procedere dicit. Itaque primum gradum ita definit, vt ſit *ſummiſſus*, h. e. tranquillior, ſedatior, et voce, et actione, et genere dicendi. Vnde *ſummiſſa* vox, qua leniter dicitur Cap. 17. Et Plinius Lib. 3. epiſt. 13. „Non affectanda ſunt, inquit, ſemper elata et excelſa. Nam vt in pictura lumen non alia res magis quam vmbra commendat, ita orationem tam *ſummittere*, quam *attollere* decet.“ Cui ſimillimum Quintiliani praeceptum eſt Lib. 8, 3. 21. „Non augenda ſemper oratio, ſed *ſubmittenda* nonnunquam eſt. Vim rebus aliquando et ipſa *verborum humilitas* adfert.“ vid. vocc. *Subtilis, Tenuis.*

Superlatio.

Gr. ὑπερβολή, oratio ſuperans veritatem, augendi minuendiue cauſa. Sic Auct. Herenn. 4, 33. Eandem eſſe, quae Lib. 1, 6. *exſuperatio* dicitur, opinatus eſt Graeuius, cuius ad illum locum adnotatio conferenda eſt. Cicero de Or. 3, 53. *veritatis ſuperlationem* et *traiectionem* vocat, eandemque formam in Orat. 40. his verbis deſignat: *ſaepe ſupra rem feret, quam fieri poſſit.* Et de Orat. 2, 66. cum docere vult, ſaepe facetiis et riſui hyperbolen quoque ſeruire, „*valde ridentur*, inquit, *etiam illa, quae minuendi aut augendi cauſa ad incredibilem admirationem efferuntur.*

Quintilianus Lib. 8, 4. 29. „Scio, inquit, videri poſſe quibusdam ſeriem amplificationis *hyperbolen* quoque: nam et haec in vtramque partem valet: ſed quia excedit hoc nomen (ſcil. amplificationis, et vltra aliquid ſignificat) in tropos differenda eſt." cf. Cap. 6, 68. vbi *ementientem ſuperiectionem* interpretatur, quoniam omnis hyperbole mentitur, non ita tamen, vt mendacio fallere velit. Tum eſt hyperbole virtus, cum res ipſa, de qua loquendum eſt, naturalem modum exceſſit. Conceditur enim amplius dicere, quia dici, quantum eſt, non poteſt."

Supinus.

Qui in oratione circumducenda, verbis dilatanda, periodisque circumagendis modum excedit, quem iam Graeci ὕπτιον dixerant, vt in Lexico gr. techn. copioſe docuimus, apud Latinos Rhetores *ſupinus* dicitur. Itaque Quintilianus Lib. 10, 2. 17. „*otioſi* et *ſupini*, inquit, ſi quid modo longius circumduxerunt, iurant ita Ciceronem locuturum fuiſſe." Nouimus et hodie multos, cum doctrinae, tum latinitatis etiam fama ſatis celebratos, qui in periodis per plures, non dico, verſus, ſed paginas extenſis ita ſibi placent, vt illis legendis nec mens ad intelligendum, nec memoria ſufficere poſſit. Hos homines, vere ſupinos, et ὑπνηλὺς, ἀναβεβλημένυς et νωθρὺς, quos Graeci vocant, hortamur, vt incipiant arti ſuae diffidere, et Quintilianum audiant. cf. Dial. de Oratt. Cap. 18. et inprimis Cap. 22. vbi vitia antiquitatis, quibus Ciceronis orationes laborent, ita deſcribuntur: „Lentus eſt in principiis, longus in narrationibus, *otioſus circa exceſſus*, tarde commo-

commouetur, raro incalescit etc." Atque eodem sensu Georg. Trapez. Lib. 5. Rhet. p. 83. *dormientem* et *somniculosam orationem* (τὸ ὑπνηλὸν, ὕπτιον aut ἀναβεβλημένον τῆς ἑρμηνείας) *celeritati*, h. e. γοργότητι, vel τάχει τῆς λέξεως, opponit.

Supplosio.

Supplosio pedis, terram vehementer concutientis, pars actionis oratoriae, et παθητικῆς quidem, quam saepe Rhetores commemorant. cf. Cic. Orat. 1, 53. 3, 59. Brut. 38. Quintil. Lib. 10, 7. 26. 11, 3. 128. Fusius de hoc genere disputauit Cresollius Vacc. Autum. Lib. 2. Sect. 1. p. 375. sqq. cf. Senec. Epist. 75. vbi *supplodere pedem, manum iactare, attollere vocem*, vt oratoriae contentionis propria, iunguntur.

Suspendere.

Quintilianus Lib. 11, 3. 35. ad *dilucidam pronuntiationem* inter alia et hoc requirit, vt obseruemus, quo loco sermo *suspendendus* vel sustinendus sit, et quo *deponendus.* Iam illud *suspendere* hanc vim habet, vt interuallis et moris quibusdam, verborum incisis et interiectionibus a se inuicem distractorum, coniunctionem significemus. Sic in Virgilianis: *Arma, virumque, cano, Troiae qui primus* etc. Hic post *virumque*, suspendendus est sermo, quoniam ea vox ad sequentia pertinet; item post *Italiam*, quia interiectio, *fato profugus*, sequitur. Cum autem venerimus illuc: *atque altae moenia Romae*, tum *deponitur* sermo, quia integra sententia finita est, h. e. finitur spiritus, longior fit mora, et sequentia noua respiratione exordienda sunt. Nam in priori genere distinctionis, quae fit *suspendendo* et *sustinendo*, vel sine respiratione immorari debemus, vel saltem occulta, id quod *surripere spiritum* Quintilianus hoc loco appellat. Eodem sensu Lib. 11, 3. 46. *depositionem* sententiae commemorat, cum ad finem sententia non illa quidem plane eodem tenore profertur, sed nec praecipitatur, verum moderato quodam flexu et inclinatione *deponitur*. cf. §. 38.

Suspicio.

Suspicio, vel *suspiciones* a Rhetoribus dicuntur, cum accusator, in narratione inprimis, rei facta vel

dicta omnibus modis suspecta facit, quantum fieri potest, si forte ex aliqua tali vel leuissima macula, illius culpa augeri possit. Itaque apud Auct. Herenn. 2, 2. hoc praeceptum legitur: „In causa coniecturali narratio accusatoris *suspiciones interiectas et dispersas* habere debet, vt nihil actum, nihil dictum, nusquam ventum aut abitum, nihil denique factum sine causa putetur. Defensoris narratio simplicem et dilucidam expositionem debet habere, *cum attenuatione suspicionis*." — Deinde vero etiam in constitutione coniecturali proprie *suspiciones*, dicuntur argumenta et περιστάσεις quae ad factum probandum vel arguendum proferuntur vel ex rebus vel personis. v. Cic. Inuent. 2, 12. 13.

Alia *suspicio* est, quam in controuersiis figuratis, s. coloratis, quas Graeci ἐσχηματισμένας, et χρώματα dixerunt, Quintilianus commemorat Lib. 9, 1. et 2. vbi ait genus illud esse causae, in quo *per quandam suspicionem*, (ὑπόνοιαν Graeci vocant, vt docuimus in Lex. gr. technol.) quam non dicimus, accipi volumus aliud latens, et auditori quasi inueniendum. Vnde Seneca Controu. Lib. 2, 9. *suspiciosam* actionem vocat, quam rectae et apertae opponit. Et Lib. 3. Controu. 16. *Fuerunt et alii*, inquit, *qui non quidem palam dicerent, sed per suspicionem et figuras*, vid. quae ad voc. *Figura* disputauimus, et Cresoll. Theatr. Rhet. p. 311.

Sustentatio.

A Celso Rhetore, teste Quintiliano 9, 2. 22. *sustentatio* dicta est, figura quaedam orationis, s. schema, quo, cum diu suspendimus iudicum animos interrogando et dubitando, deinde aliquid inexspectatum subiicimus, quod multo sit peius et improbius iis, quae antea reprehenderamus. Est species quaedam *communicationis*, quam Graeci ἀνακοίνωσιν et ἰδιωτισμὸν dixerunt, coniuncta cum *inopinato*, quod παράδοξον appellatur. Ex illo loco hausit, vt et alibi, Iulius Rufinian. p. 29. cum παράδοξον et ὑπομονὴν, *sustentationem* et *inopinatum* coniungit. Hoc schema, inquit, suspendit sensum, deinde subiicit aliquid contra exspectationem auditoris, siue magnum, siue minus, et ideo *sustentatio* et *inopinatum* dicitur. Cum autem nonnunquam dicendum sit, *nobis ipsis aliquid inexpectatum* accidisse, fuerunt Rhetores, qui et hoc peculiare Schema facerent. His se accedere negat Quintilianus l. c.

Tardus.

T.

Tardus.

Vox tarda, lenta et molliter remissa, *das Adagio im Vortrage, in Rücksicht auf Stimme.* Sic Cic. Or. 3, 57. — *Tardum* sermonem *traiectione* s. hyperbato effici, notat Quintil. 8, 2. 14. *schleppend, nachhinkend.* — *Tarda principia* Cicero de Or. 2, 53. commemorat, vbi praecipit, vt ne orator, siue contentione siue lenitate vti velit, statim assiliat ad vtrumuis hoc dicendi genus, sed pedetentim accedat. vid. *Spissus.* Antea quoque Cap. 50. eadem metaphora *serpere* orator dicitur, qui pedetentim ad causam tractandam accedit. — *Tardos* in dicendo, qui verba lente adnumerant, et, vt Martialis ait Lib. 8. epig. 7. *horis decem verba nouem dicunt*, Seneca Epist. 40. *stillare verba*, simili atque significantiori etiam metaphora, dixit. De hoc tarditatis vitio, quicquid veteres senserint, congessit Cresollius Vacat. Autumn. Lib. 3. p. 546. sq.

Tenuis.

Genus dicendi *tenue*, in vtramque partem Rhetoribus latinis dici solet. Vbi cum laude commemoratur, illum notat elocutionis characterem, qui ἰσχνὸς Graecis vocatur (cf. Trapezunt. Lib. 5. Rhet. p. 76. ex Hermogene hoc genus explicans) habetque venustatem et elegantiam sedatiorem, moderatioremque, et ab elato, vehementi, graui, amplo, acri dicendi genere abhorret. Putidum foret, singula Rhetorum loca recensere, in quibus hanc vim illa vox habeat. Nam haec quidem vis perpetua disciplinae Rhetoricae consuetudine firmata reperitur, vt docuimus cum alibi, tum ad voc. *Grandis*, *Grauis*, *Subtilis.* Suffecerit igitur vnum alterumque locum, inprimis perspicuum et classicum, attulisse. Sic Cicero in Orat. 9. „Pericles, ait, si *tenui genere* vteretur, nunquam ab Aristophane poeta fulgere, tonare, et permiscere Graeciam dictus fuisset.“ Scilicet hoc, fulgere, tonare, grauitatis tantum et vehementiae est, tenuitatique contrarium. vid. Lex. gr. techn. in ἐπιστράπτεσθαι. et quae congessit Cresoll. Vacat. Aut. Lib. 1, 10. p. 75. Paullo post *tenuis* et *inornatus* iunctim commemoratur, ob moderationem illam, qua quis magis docendo, quam con-

cinnando aut inflammandis animis occupatur. Quo sensu etiam Lysias subtilis et elegans dicitur, quae quasi tenuitatis illius species et adiunctae virtutes sunt. cf. Quintil. 2, 16. 19. et 12, 10. 65. vbi idem dicendi genus *gracile* et *subtile* dicitur: plane vt apud Gellium N. A. 7, 14. vbi et Critolai, cui χαρακτῆρα ἰσχνὸν, *gracilem* antea descriptum, tribuit, oratio *scita* et *teres* ita vocatur, vt vtramque hanc virtutem ad illud genus retulisse videatur. His addendus est locus Cic. de Or. 3, 52. in quo *tenui* orationis characteri hoc tamen tribuitur, vt sine neruis et viribus non sit. Nempe si hoc esset, tum contrarium tenuitati huic vitium *ieiunitatis* haberet. — Inprimis autem, vbi de Atticae orationis gratia et virtute sermo est, vt apud Quintil. 12, 10. *tenuitas*, quae et cum gracilitate et subtilitate iungitur, inest in suauitate ista et quasi teneritate, qua lingua Attica in compositione vniuersa et singularum literarum sono ceteras linguas antecellere credebatur, v. c. Latinam, in qua magis pinguetudo quaedam et robur, asperitasque inesset; *die Zartheit, die Delikatesse der Attischen Sprache und Mundart.* Capta est in his similitudo gratiae et pulcritudinis muliebris, quae gracilitatem et subtilitatem quandam corporis et membrorum desiderat, pinguetudine autem et crassitudine obruitur. Quo sensu Lib. 9, 4. 17. Lysiae dicendi *textum tenue* et *rarum* tribuisse videtur, ita tamen, vt ad artificiosae compositionis penuriam, et simplicitatem quandam coloris referat. Nam in tali texto laxiora veluti vincula sunt, solutioresque numeri, quam in oratione composita et *contexta* et *vincta*, vt Quintilianus appellat, in qua omnia fluunt et cohaerent, et verba de verbis trahuntur, quae omnis forma tenui et raro texto opposita est.

Tenuis vox, commemorata Quintiliano 11, 3. 32. haud dubie est, quam *exilem* alibi vocat, Graeci ἰσχνὸν, *die zarte, dürftige, kraftlose Stimme.* Quae eodem in loco commemoratur *inanis vox*, difficile dictu est, quanam ratione ab illa diuersa sit. Valere tamen possit Gesneri interpretatio, *in qua nihil sit praeter conatum*, h. e. quae id sonis non praestat, quod hiatu et conatu dicentis promittere videtur. cf. quae in eandem sententiam copiosius ad voc. *inanis* diximus.

Tepi-

Tepidus. vid. *Mediocris.*

Teres.

Ob notionem venusti decoris, elegantiae et laeuitatis, quam animo adfert, quicquid tornatum et tereti forma elaboratum cernitur, Ciceroni *aures teretes*, exquisita translatione, appellantur, quae illius venustatis et gratiae verbis et elocutioni adiunctae facilem acutumque sensum habent. Haec certe talia cogitauit Cicero, cum Orat. 8. *aures teretes* et *religiosas* dicebat. vid. voc. *religio*.

Orationis *teretis*, quam et *plenam* appellat Cic. Orat. 3, 52. praeclara explicatio extat in Claue Cic. „*Ducta metaphora est a membris corporis humani succulentis, et hinc teretibus, quae in primis pulcra sunt: vnde teretia brachia, teretes ceruices laudantur.* Teres *igitur* oratio *est, quae habet copiam rerum, et verborum, et ornamentorum, neque tamen nimiam, ne tumor consequatur, quo accedente, vt membrum in corpore, sic oratio tumida et deformis fit.*“ cf. Cic. Or. 23. quem locum ad voc. *subtilis* expressimus. Nam in ista subtilitatis Atticae, vel elegantis tenuitatis imagine, eadem fere lineamenta adumbrata videmus. vid. Casaubon. ad Persii Sat. 5. p. 368. Ceterum a metaphora illa, quam *tornus* suppeditabat, *tornatum* etiam et *detornatum* in oratione dictum est, quicquid ex breuitate vel acumine sententiarum vel concinnitate quandam veluti rotunditatem trahat, ex qua simul concinnandi et acute dicendi cura vel affectatio appareat. Ita Gellius N. A. 9, 8. sententiam eiusmodi Fauorini *detornatam paucissimisque verbis inclusam* appellat. vid. quae ad hunc locum Gronouius in notis disputat, et cf. quae nos in Lex. gr. techn. ad ἔντορνος, et ἀποτορνεύειν diximus.

Teres vox, quam disputationibus aptam iudicat Quintil. 11, 3. 64. sine dubitatione est, quam volubilem, expeditam, celeremque alibi appellare Rhetores solent. Nam quicquid teres, h. e. rotundum est, celerius mouetur; et ipsae disputationes, cum interrogando respondendoque absoluantur, ingenii acuminisque quandam celeritatem desiderant, quam non nisi ipsa vocis celeritas assequi vel exprimere potest.

Testi-

Testimonium.

Ciceroni in Topicis Cap. 19. est omne id, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Haec argumentatio enim, in testimonio posita, *expers artis* vocatur, ex disciplina Graecorum, qui πίστεις ἀτέχνας appellarunt, latiori quidem sensu, vt in Lex. gr. techn. ad voc. πίστις ostendimus. Quamuis et Cicero ad res illas externas pleraque refert, quae Graeci illi ad fidem faciendam apta iudicarent. cf. Partit. Orat. Cap. 2. vbi *testimonium* in diuinum et humanum distinguitur, et ad vtrumque non solum oracula, auspicia, sed et scripta, pacta, promissa, iurata, quaesita, referuntur.

Tinnulus.

Vox Quintilianea, ex Lib. 2, 3. 9. vitium notans eorum scriptorum, qui κακοζηλίᾳ ducti, compositionis concinnitatem, numeros et ornatus ambitiose sectantur. vid. quae in Lex. gr. techn. ad κώδωνας diximus. Huc et *tinnitus* Gallionis pertinent, commemorati ab eodem Quintil. 3, 1. 21. et repetiti ab Auct. Dial. de Oratt. Cap. 26. vbi vid. Schulzius.

Tonare. vid. *Tenuis.*

Torquere.

In contentionis oratoriae parte ea, quae in continuatione cernitur, qualis vox dicentis esse debeat, docturus Auctor Herenn. 3, 14. ita praecipit: „Cum autem contendere oportebit; quoniam id aut per continuationem, aut per distributionem faciendum est: in continuatione, adaucto mediocriter sono vocis, verbis continuandis, *vocem quoque iungere oportebit, et torquere sonum,* et celeriter cum clamore verba conficere, vt vim volubilem orationis vociferatio consequi possit.“ Si verisimile esset, auctorem, cum paullo antea *vocem a sermone serio ad liberalem iocum torquendam,* h. e. inclinandam, immutandam, praecepisset, paucis versibus interiectis, *torquere sonum,* alio sensu, aliaque metaphora dixisse, de duplici fere metaphora cogitari posset, quarum altera ducta a fune torto, arctioris cohaerentiae, et longioris nexus notionem adferret, altera, qua iaculum, telum, hasta *torqueri* dicitur, acrioris conatus et impetus significationem haberet.

ret. Sed ea est membrorum totius loci concinnitas, vt, quem antea *adauctum sonum* dixerat, eundem mox praecipere videatur, *torquendum* esse, h. e. cum aliquo impetu et laterum viribus inclinandum, inflectendum, immutandum.

Torrens.

Torrens dicendi ratio est, quae perpetuam, et nunquam intermissam concitationem et impetum habet. Sic Quintil. 3, 8. 60. vbi, postquam in caussis suasoriis vel consultatione initio furioso exclamandum esse negasset, ita pergit: „Cur autem *torrens*, et *vbique aequaliter concitata* sit in ea dicentis oratio, cum vel praecipue moderationem rationemque consilia desiderent?" Mox etiam *impetum dicendi* commemorat, tumultuosum, turbidum: quae omnia ad eandem metaphoram seruandam pertinent. cf. Lib. 12, 10. 61. vbi grauis et vehemens orator describitur, *qui saxa deuoluat, et ripas sibi faciat, multus et torrens, iudicem vel nitentem contra, ferat, cogatque ire, qua rapit.* Sic et Macrob. Saturn. 5, 1. Ciceroni abundans, *torrens*, copiosus eloquentiae tenor tribuitur, idemque mox dicitur *fluere* et *redundare*. Capite autem 13. *torrentis orationis sonitus* commemoratur, vt apud Auson. Profess. 1, 17. *torrens dicendi copia.* cf. 21. 20. Legenda inprimis est plena similium metaphorarum epistola Senecae 40. vbi, cum rapidam nonnullorum dicendi volubilitatem, immoderatumque impetum reprehendisset, orationis vim ita definit: habeat magnas vires, moderatas tamen: *perennis sit vnda, non torrens.* Iam obscurum non erit, quo sensu *torrens* Isaeus Iuuenali Satyr. 3, 74. et Homerus Sidonio Apollin. Carm. 23. dictus sit.

Tractatio. Tractare.

Cicero de Orat. 1, 12. fin. orationis *tractationi* diserte hoc tribuit, vt oratio grauis, ornata, et hominum sensibus mentibusque accommodata fiat studio et artificio oratoris. Haec enim propria fere est oratoris tractatio, cum sit commune multis, vt de variis rebus vulgari modo et exiliter dicatur. In genere autem *tractatio* de omni inuentorum et excogitatorum apta expositione dicitur, quam ἐργασίαν Graeci vocarunt: *Verarbeitung, Ausführung, Behandlung des Stoffes, Ausarbei-*

arbeitung. Sic Cicero de Or. 2, 41. „nequaquam satis est, inquit, reperire quid dicas, nisi id inuentum *tractare* possis. Tractatio autem varia esse debet, ne aut cognoscat artem, qui audiat, aut defatigetur similitudinis satietate etc." Nempe rudia plerumque et cruda sunt, quae reperimus: orator iam tractat, manum adhibet, format, fingit. cf. Orat. Cap. 35. Iam intelligi poterit, quid sit, quod Cicero in Bruto 55. de Cotta iudicat:" Nihil erat in eius oratione, inquit, nisi sincerum, nihil nisi siccum et sanum: illudque maximum, quod, cum contentione orationis flectere animos iudicum vix posset, nec omnino eo genere diceret, *tractando tamen impellebat*, vt idem facerent a se commoti, quod a Sulpicio concitati," hoc est, suo dicendi modo, docendo, persuadendo, argumentando, insinuando, idem ille efficiebat, quod Sulpicius vehementior orator sola contentione sua, et suo impetu dicendi repente efficere poterat: *Sulpitius bestürmte die Herzen: Cotta bestimmte sie, ohne jene gewaltsamen Mittel, zu denselben Gesinnungen und Entschliessungen.* Vt, cum ventus pileum de capite deturbat, sol radiis lente immissis vrget, vt sponte caput nudemus: ventus contentione, sol *tractando* idem efficit. — Valde affine huic *tractandi* artificio est, quod ad iucunditatem refert Quintilianus 10, 1. 110. Ciceronem laudans: „Cui tanta vmquam iucunditas affuit, vt ipsa illa, *quae extorquet, impetrare eum credas*, et cum transuersum vi sua iudicem ferat, tamen ille *non rapi videatur, sed sequi.*" Neque minus elegans acumen est Senecae Epist. 100. quo eandem rem expressisse videtur: „Si me interrogas, maior ille est, *qui iudicium abstulit* (quod ipsum fit tractando) *quam qui meruit* (quod cura dictionis, et fingendi studio, saepe etiam opprimendo, irruendo, oppugnando fieri solet.)

Classicus locus, vnde exquisita *tractandi* vis intelligi possit, mihi visus est Quintiliani 10, 1. 19. vbi de lectione recte moderanda haec praecipit: „Repetamus autem et *tractemus*, et vt cibos mansos et prope liquefactos demittimus, quo facilius digerantur, ita lectio non cruda, sed multa iteratione mollita et veluti confecta, memoriae imitationique tradatur." Quod igitur in digestione ciborum mandendo et liquefaciendo praestatur, id in lectione *tractando* efficitur, dum repeti-

repetimus animo, quae legimus, eorumque vim et fensum omnem ita percipimus, vt, quod aiunt, in succum et sanguinem vertamus.

Simili quodam sensu, at peculiari tamen, eodem *tractandi* verbo vtitur Auctor Herenn. 4, 42. Ibi ad expolitionem hoc refertur, vt eandem rem commutate dicere possimus. Ea commutatio fieri dicitur tripliciter, verbis, pronuntiando, et *tractando*, hoc est, vt ipse interpretatur, si sententiam traiiciemus ad sermocinationem, aut ad exsuscitationem. Ex qua quidem interpretatione patet, *tractare* nunc nihil esse aliud, nisi sententiam aliquam variis formis, σχήμασι, efferre, quod ipsum Graeci τὸ σχηματίζειν dixerunt. Nam res et sensus manet, forma mutatur, id quod *mutatione figurare* orationem dicit Quintilianus 10, 1. 12. Ceterum alienum est, quod Gesnero ad Quintil. 9, 2. 37. in mentem venerat, huic loco Quintiliani obscuro lucem ex illa *tractandi* notione illustranda accendi posse. Neque recte mihi vir idem summus statuere videbatur, cum existimaret *tractationem* a Cicerone in Partit. Or. Cap. 5. dici eandem, quam *declinationem* et *tractum verborum* appellet Quintil. 8, 3. 31. Nam cum Cicero duplex verborum discrimen fieri docet, *natura* et *tractatione*, haec tractatio, quoniam naturae opponitur, nunc vniuersam verborum immutationem significat, quae artis ope et ingenio quodam oratoris, vt tropis, figuris, aliisque formis ornantibus, efficitur. Hunc sensum Cicero in sequentibus ipse declarat. Nam *naturae* tribuit, vt alia verba sint sonantiora, grauiora, leuiora, nitidiora: *tractationi* autem, vt varie transferantur, immutentur, inflectantur etc. vid. *Tractus*.

De *tractatoribus*, quo nomine aliquo tempore Sophistae et oratores appellati sunt, vid. Cresoll. Theatr. Rhet. 3, 2. p. 160.

Tractus.

In tarda pronuntiatione, *tractum* verborum commemorat Cic. de Or. 2, 50. quam et *haesitationem* dicit. Sermo est autem de ea tarditate et haesitatione, quam timor quidam oratoris, intimo causae suae sensu, et periculi cogitatione affecti, efficeret, ita tamen, vt hic ipse affectus animos audientium recte et vtiliter permoueret. — Quintiliano autem Lib. 8, 3. 32. *tra-*

ctus

ctus verborum dicitur de ea productione, qua verba deriuata extenduntur, et syllabis crescunt, vt *sullaturit*, *παραγόμενα* Graecis dicta. Ab illo tractu leui nota distinguit *declinationem*, quae fit deriuatione ex primitiuis, vt *beatitas*, et *beatitudo*. — Quo sensu idem Lib. 4, 2, 118. *elocutionum tractus* dixerit, ad voc. *Ductus* notauimus. Ab vtraque vero significatione diuersa est etiam, qua pro omni orationis habitu et veluti corpore, *tractum* dixit Lib. 9, 4. 61.

Traductio.

Figura verborum, *repetitioni*, tanquam generi, subiecta species, quae facit vt, cum idem verbum crebrius ponatur, non modo non offendat, sed etiam concinniorem orationem reddat. Sic Auctor Herenn. 4, 14. hoc vsus exemplo: *Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere.* Ex eodem genere exornationis, iudice eodem Rhetore, est, cum idem verbum modo ponitur in hac, modo in altera re, hoc modo: *Cur eam rem tam studiose curas, quae multas tibi dabit curas?* item: *amari iucundum est, si curetur, ne quid insit amari.* Graecorum igitur est *ἀντανάκλασις* a Cicerone in Orat. 39. ita signata: *cum continenter vnum verbum non in eadem sententia ponitur.* — Quintilianus 9, 3. 70. postquam vim *ἀντανακλάσεως* exposuisset *aliter quoque*, inquit, *voces eaedem diuersa in significatione ponuntur, aut productione tantum vel correptione mutatae, quam Cornificius* traductionem *vocat, videlicet alterius intellectus ad alterum.* Denique et pro metonymia, qua totum pro parte ponitur, dixisse videtur Cicero de Orat. 3, 42.

Traiectio.

Traiectio in alium, a Cicerone inter lumina orationis vel figuras sententiarum notata de Orat. 3, 53. videtur esse, quae et *remotio*, graece *μετάστασις* dicitur. Eandem videtur significare in Orat. 39. *in eo ipso, in quo reprehendatur, culpam in alium conferat;* quam Aquila Rom. p. 16. *transmotionem* appellat. Ita, cum Antonius Ciceronem belli ciuilis causam fuisse dixisset, hic, *tu, tu*, inquit, *Marce Antoni, princeps C. Caesari perturbare omnia cupienti, causam belli contra patriam inferendi dedisti.*

Quin-

Quintilianus autem Lib. 8, 2. 14. *traiectionem* appellat, quam ὑπερβατὸν Graeci dicunt. Ciceroni *transgressio* appellata est; quamuis idem *traiicere verba* ita dixit, vt eadem illa τῦ ὑπερβάτυ forma intelligi debeat. Sic in Orat. 69. aliquoties, et luculento in loco.

Denique Cicero de Or. 3, 53. veritatis superlationem et *traiectionem* commemorans, quae minuendi augendique caussa fiat, haud dubie ὑπερβολὴν Graecorum expressit. vid. *Superlatio*.

Transgressio.

Graecorum ὑπερβατὸν, figura, quae verborum perturbat ordinem peruersione aut traiectione. Sic Auctor Herenn. 4, 33. cf. Cic. Orat. 3, 54. Quintilianus Lib. 8, 6. 62. huius tropi, cum virtute adhibiti, hanc caussam reddit: „Fit enim frequentissime aspera et dura et dissoluta et hians oratio, si ad necessitatem ordinis sui verba redigantur, et vt quodque oritur, ita proximis, etiamsi vinciri non potest, alligetur. Differenda igitur quaedam, et praesumenda, atque, vt in structuris lapidum impolitiorum, loco, quo conuenit, quidque ponendum." — Itaque Cicero etiam l. c. verborum *concinnam* transgressionem dicit, h. e. quae fit cum virtute, et ad concinnitatem orationis adiuuandam. — „Cum autem, Quintilianus pergit, illa ordinis perturbatio fit in duobus tantum verbis, ἀναστροφὴ dicitur, latine *reuersio*, vt in *mecum*, *tecum*, *quibus de rebus*. Poetae etiam *diuisionem* verborum et *transgressionem* facere solent, vt in his: *Hyperboreo septem subiecta trioni;* quod genus ab oratione alienum est." — Notat etiam Quintilianus, hyperbaton oratorium pro figura potius quam tropo habendum esse, quoniam non significatio, sed sola structura orationis mutatur: illud autem poeticum genus in tropis numerari posse, quia mutet significationem et naturam dictionis. Haec nempe subtiliora sunt. Nam, nisi quis cauillatione vtatur, is in figuris numerandam esse illam transgressionem fateatur necesse est. In hanc sententiam etiam ipse inclinat Quintilianus Lib. 9, 1. 6. „*In hyperbato*, inquit, *est mutatio ordinis: ideoque multi tropis hoc genus eximunt. Transfert tamen verbum aut partem eius a suo loco in alienum. Horum nihil in figuras cadit. Nam et propriis verbis et ordine collocatis fieri figura potest. Nomine*

mine fateor esse communia haec, et scio quam multiplicem habeant, quamque scrupulosam disputationem. Nihil enim refert, quo modo appelletur vtrumlibet eorum, si, quid orationi prosit, apparet. Ego quidem, non ex hoc solum, sed et aliis ex locis coniectura ducta, Quintilianum semper existimaui valde illo multorum eruditorum vitio laborasse, quod recentiores verborum architecti *egoismum* dicunt. Vbi enim aliorum Rhetorum sententias, iis, quae ipse aliquando statuerat, contrarias commemorat, quamuis illos non possit erroris conuincere, tamen alienae sententiae commemorationem cum suae commendatione tam callide miscet, vt non cauillatum esse, sed argumentis pugnasse credant, qui animum non aduertunt. — Libri eiusdem Cap. 3, 24. *hyperbaton*, non illud, quod inter tropos esse voluerunt, sed ἀποστροφῆς figurae simile, commemorat, quod hanc vim habeat, vt non sensus mutetur, sed forma eloquendi, vt in his: *Decios, Marios, magnosque Camillos, et te, maxime Caesar.* Sed nonne ista putida subtilitas est, quae in ipsis figuris figuras indaget? Satis erat in illiusmodi exemplis apostrophen agnoscere; cur etiam hyperbaton, in constructione inprimis verborum bona et simplici? Ergo Quintilianus, tanquam ipse minutias istas fastidiens, addit: *qui tam parua momenta nominibus discreuerunt, μετάβασιν vocant.* Ceterum hyperbati culpam ab eo quoque contrahi, qui longiori parenthesi constructionis grammaticae ordinem egressus sit, intelligi potest ex Plinii Lib. 8. epist. 7. vbi in tali loco se ipsum hyperbati commissi accusat. De hac dicendi forma conferri etiam vtiliter potest Bergerus de nat. pulcrit. Orat. p. 185.

Transitio.

Hanc Auctor Herenn. Lib. 4, 26. in exornationibus seu figuris sententiarum commemorat, ita quidem eius vim definiens: *ostendit breuiter, quid dictum sit, proponit item breui quid sequatur.* Neque aliam significationem habere videtur illa figurae descriptio Ciceroniana Lib. 3. de Or. 53. *propositio, quid sis dicturus, et ab eo, quod est dictum, seiunctio.* Hoc enim in omni transitu fieri solet; quem tamen ad figuras referendum esse negat Quintil. 9, 2, 61.

Trans-

Translatio.

Quadruplicem huius vocabuli vſum in diſciplina Latinorum Rhetorica deprehendimus. Primum in eo loco, qui de ſtatibus, ſeu cauſae conſtitutionibus exponit, *translatio* appellatur pars conſtitutionis legitimae, ex qua controuerſia naſcitur, cum aut tempus differendum, aut accuſatorem mutandum, aut iudices mutandos reus dicit. Sic Auctor. Herenn. 1, 12. Idem Lib. 2, 12. „in *translationibus*, inquit, quaeritur primum, num aliquis eius rei actionem, petitionem, aut perſecutionem habeat, quam non oporteat: num alio modo, tempore, loco, num alia lege, alio quaerente, aut agente.“ Huius conſtitutionis, quam Graeci μετάληψιν vocarunt, Hermagoras inuentor exiſtimabatur, quia, iudice Quintil. 3, 6. primus eam animaduerterit, et in numerum conſtitutionum retulerit. — Cicero, qui quatuor cauſarum conſtitutiones ſtatuit Lib. de Invent. 1, 11. *translatiuam* conſtitutionem, quam quartam facit, appellat, cum aut quem, aut quicum, aut quomodo, aut apud quos, aut quo iure, aut quo tempore agere oporteat, quaeritur, aut omnino aliquid de commutatione aut infirmatione actionis agitur, quia actio, vt ait Cap. 8. *translationis* aut *commutationis* indigere videtur. cf. Lib. 2, 19. vbi hoc genus conſtitutionis, cum locis ſuis, vberius explicatur. Ceterum idem hoc cauſae genus, Cicero l. c. obſeruat, raro incidere propterea, quod et praetoriis exceptionibus (παραγραφαῖς) multae actiones excludantur, et ita ius civile Romani conſtitutum habeant, vt cauſa cadat is, qui non, quemadmodum oportet, egerit. Illis exceptionibus contrarium eſt, quod *iudicium purum* Cicero l. c. Cap. 20. appellat, εὐθυδικία Graecorum, de qua vid. Lex. gr. technol. in μετάληψις. — Quintilianus Lib. 7, 5. quatuor iſta conſtitutionum genera ita deſcribit: „Qui neque feciſſe ſe negabit (per ſtatum conjecturalem ſ. infitialem) neque aliud eſſe, quod fecerit, dicet, (per ſtatum finitiuum) neque factum defendet (per ſtatum qualitatis) neceſſe eſt, *in ſuo iure conſiſtat*, in quo plerumque eſt *actionis quaeſtio*.“ Alibi, quam nunc actionis quaeſtionem dicit, *translationem* cum aliis Rhetoribus appellauit, vt Lib. 3, 6. 68. 83. item Lib. 5, 13. 8. Eius diſceptationis duas formas facit, *intentionem*, quae eſt actoris vel petitoris, et *praeſcriptionem*,

nem, quae eſt rei, cum is ſe exceptione quadam contra totam actionem munit. Haec Graecis παραγραφὴ dicta eſt, de qua in Lex. gr. technol. ad voc. μετάληψις plura diſputauimus. cf. Sulpic. Victor Inſt. Rhet. p. 262. Pith. vbi hunc locum ex Graecorum, Zenonis maxime, diſciplina tractat; Georg. Trapez. Lib. I. Rhetor. p. 11. Ald. et Voſſ. Inſt. Orat. Lib. I. pag. 170. ſq.

Translatio criminis eſt modus defendendi, vel culpae amoliendae in cauſa iudiciali, *cum feciſſe nos non negamus, ſed aliorum peccatis coactos feciſſe dicimus*, vt cum Oreſtes ſe defendit, in matrem crimen confert. Sic Auctor Herenn. 1, 15. Eſt illa pars eius generis quae *remotio criminis*, Graecis μετάστασις dicitur. vid. Cic. de Inu. 1, 11. Quintilianus Lib. 7, 4. 13. „Si defenſio neque per ſe ipſam, inquit, neque adhibitis auxiliis dabitur, proximum eſt, *in alium transferre crimen*. cf. Aquila Rom. p. 155. Ruhnk. vbi μετάστασιν, *transmotionem* quidem interpretatur, ſed ab ea diſtinguit, quae ſpeciem quandam ſtatus qualitatis ſignificet. vid. *Transmotio*, *Remotio*, et μετάστασις in Lex. gr. technol.

De *translatione temporum*, quam Quintil. 9, 2. 41. τῇ διατυπώσει ſubiicit, iam in Lex. gr. technol. ad voc. μετάστασις diximus.

Reſtat vt de *translatione* ea, quam μεταφορὰν Graeci vocarunt, potiores Rhetorum ſententias tradamus. Ciceronis quidem locus claſſicus eſt Lib. 3. de Orat. 38. ſqq. vbi *transferendorum verborum* originem et rationem praeclare exponit. „*Translatio* verbi, inquit, inſtituta eſt inopiae cauſa, frequentata delectationis. Quod enim declarari vix verbo proprio poteſt, id translato cum eſt dictum, illuſtrat id quod intelligi volumus, eius rei, quam alieno verbo poſuimus, ſimilitudo. Ergo hae translationes veluti mutuationes ſunt, cum quod non habeas, aliunde ſumas. In translationibus fugienda eſt 1) diſſimilitudo 2) videndum, ne longe ſit ſimile ductum (quam *duram* metaphoram appellat Quintil. 8, 6. 17.) 3) fugienda omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audiunt, trahit ſimilitudo (*humiles*, *ſordidas*, *deformes* metaphoras vocat Quintil. l. c.) 4) ne ſit in translatione maius, quam res poſtulat, nec minus. 5) ne ſit verbum

anguſtius

angustius id quod transfertur, quam fuisset illud proprium. Durior metaphora mollienda est proposito saepe verbo, v. c. *vt ita dicam.*" Alio in loco Orator. Cap. 27. Cicero a *translatis* distinguit *mutata*, ita vt illa ad metaphoram, (quam de vtroque genere promiscue Aristoteles dixit) haec ad tropos pertineant. „*Translata* dico, inquit, quae per similitudinem ab alia re, aut suauitatis, aut inopiae causa, transferuntur; *mutata*, in quibus pro verbo proprio subiicitur aliud, quod idem significat, sumtum ex aliqua re consequenti. Hanc hypallagen Rhetores, metonymiam Grammatici vocant." (vid. Quintil. 8, 6. 23.) *Translatio continua* ibidem dicitur, quam Graeci ἀλληγορίαν appellarint; de qua vid. Quintil. 8, 6. 14. Talis est in illis Terentii Eunuch. Act. 1. Scen. 2. „Quae vera audiui, taceo, et *contineo optume;* Sin falsum, aut vanum, aut fictum est, continuo palam est. *Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.*" Itaque interpres ad h. l. haec notat: ἀλληγορεῖ seruus, qui modo dixerat eadem metaphora, *contineo optume.* Quam vim et vsum oratorium translationes illae habeant, Cicero in Orat. 39. breuiter ita monet: *Ex omni genere frequentissimae translationes erunt, quod eae propter similitudinem transferunt animos et referunt, ac mouent huc et illuc: qui motus cogitationis, celeriter agitatus, per se ipse delectat.*

Ex Quintiliano pauca delibemus. Libr. 8, 6. „incipiamus, inquit, ab eo tropo, qui cum frequentissimus est, tum longe pulcherrimus, *translatione* dico, quae μεταφορὰ Graecis dicitur. *Transfertur* enim nomen aut verbum ex eo loco, in quo proprium est, in eum, in quo aut proprium deest, aut translatum proprio melius est: idque facimus, aut quia *necesse* est, aut quia *significantius* est, aut quia *decentius.*" Mox simili genere loquendi *arcessita* nominat, quae plerumque *translata* vocare solet. Ibidem etiam notat metaphoram breuem esse similitudinem, eoque distare, quod illa comparatur rei quam volumus exprimere, haec pro ipsa re dicitur. Tum in sequentibus et ipsam vim metaphorae, et vitia exponit atque exemplis illustrat. Aliis in locis passim ea commemorat, quae eidem cognoscendae seruire possint, vt Lib. 1, 5. 71. „*translata* sunt, inquit, cum alium natura intellectum, alium loco praebent." Et Lib. 8, 6. 19. „Translatio per-

mouendis animis plerumque et signandis rebus ac sub oculos subiiciendis reperta est."

Aliud denique technologiae genus est, quo *translatum exordium* Ciceroni de Inuent. 1, 18. dicitur, quod aliud conficit, quam causae genus postulat; vt si quis docilem faciat auditorem, cum beniuolentiam causa desideret. Quintil. 4, 1. 71. *quod aliunde trahitur.*

Translucidus.

Elocutionem *translucidam* et versicolorem Quintilianus Libr. 8. prooem. vocat eorum, qui muliebri quodam et effeminato cultu verborum orationem comment, nimia ornatus et decoris affectatione peccantes. In vtraque voce, Gesnerus ad h. l. bene docuit, metaphoram sumtam esse partim ex vestibus Cois et pellucidis, in quibus matronae eadem omnibus in theatro publicent, quae det adultera in cubiculo etc. quam ideo *ventum textilem*, et *nebulam lineam* Petronius appellauerit Cap. 55. partim ad variandorum cumulandorumque colorum in cultu muliebri affectationem pertinere: vnde *maculosam* orationem idem Petronius dixerit Cap. 2. *üppiger, buntschäckiger Coquettenputz.* cf. Berger de nat. pulcr. or. p. 11. et inprimis p. 18. vbi *maculosam* orationem esse dicit eam, quae meretricias artes, h. e. infectam medicamine faciem, et colorem arte compositum imitata, et colorata, formae commendationem a pigmentis varii generis arcessat. Quo sensu etiam Quintilianus Lib. 10, 1. 33. Demetrio Phalereo *versicolorem vestem* tributam esse tradit, hoc est, elocutionis genus nimis pictum, et crebris luminibus distinctum. cf. Cic. de Or. 2, 23. et in Orat. 27.

Transmotio.

Ex graeco μετάστασις translato vocabulo Aquila Rom. p. 16. inter figuras *transmotionem* numerat, *cum rem a nobis alio transmoueamus.* Exemplum adfert ex Demosthene pro Ctesiphonte: *cum bellum Phocense conflatum esset: et non per me; nondum enim ego ad rempublicam adcesseram.* Sed simul adnotat, non esse illam μετάστασιν confundendam cum illa, quae sit species quaedam eius status, quem qualitatis, vel ex accidenti secundum Hermagoram appellent. De hac dictum est ad voc. *Translatio*, et *Remotio*. Iulius Rufinianus ad

σχήματα

σχήματα λέξεως referens μετάστασιν *variationem* aut *transitum* latine dici tradit, eique hanc vim tribuit, vt a loquentis perſona ad perſonam transitum faciamus, ratione aliqua, vel affectu. Ibidem cum ἀποστροφῇ confert, et inter vtramque hoc intereſſe dicit, quod μετάστασις perſonarum multiplicata variatio ſit, et ab alia ad aliam, et deinceps gradatim transeatur, at in apoſtrophe commutatio ſit perſonae fere vnius.

Transſumtio.

Hoc verbo Quintilianus 8, 6. 37. interpretatur Graecorum μετάληψιν, *quae ex alio in aliud velut viam praeſtet*, dicitque tropum rariſſimum, maxime improprium, et Graecis frequentiorem. Addit etiam hanc in metalepſi naturam eſſe, vt inter id, quod transfertur, ſit medius quidam gradus, nihil ipſe ſignificans, ſed praebens transitum. *Hunc tropum*, inquit, *magis affectamus, vt habere videamur, quam vt vllo in loco deſideremus*. cf. Lib. 6, 3. 52. vbi pro *congiariis*, *heminaria per metalepſin* dicta eſſe notat. Voſſius etiam Inſtitt. Orat. Lib. 4, p. 161. μετάληψιν anguſtius tractat pro ea metonymiae ſpecie, qua ex conſequentibus intelligatur antecedens, vſus maxime auctoritate Donati ad Terent. Andr. Act. 3. ſc. 2. Scilicet putidior, quam opus erat, Donati et ſimilium Grammaticorum in troporum diſcriminibus concidendis opera eſſe ſolebat. Ita, cum Terentius l. c. Scen. 3. haec dicit: *iubeo Chremetem ſaluere*, Donatus μεταληπτικῶς *iubeo* pro *volo* dictum docet. vid. quae in Lex. gr. techn. ad μετάληψις diſſeruimus.

Triſtis.

Nec fontem nec ſenſum haec metaphora obſcurum habet. *Triſte* et *ſeuerum* dicendi genus iungitur Cic. Brut. 30. vt *triſtes* et *horridae* literae, quibus *hilarior* oratio et *dulcior* opponitur apud Quintil. 12, 10. 27. vid. voc. *Horridus*. Plinius Lib. 2. epiſt. 5. cum dixiſſet, ſe, vt auribus adoleſcentium aliquid daret, orationi ſuae poeticas quasdam locorum deſcriptiones interſeruiſſe, ita deinde ſe excuſat: „Quod tamen, ſi quis extiterit, qui putet nos *lautius* feciſſe, (Cortius h. l. *laetius* reponi volebat, Geſnero tamen contra dicente) quam orationis *ſeueritas* exigat; huius, vt ita

 dixerim,

dixerim, *tristitiam* reliquae partes actionis exorare debebunt." *Ernsthafte, für das Nachdenken und für gesetztere Empfindungen geschriebene Stellen, im Gegensatze von solchen, die die Phantasie mit angenehmern und lachendern Gegenständen beschäftigen und unterhalten,* cf. ad voc. *hilaris* adnotata.

Tropus.

Seruato nomine Graeco, τρόπος vel τροπή, quod alii Rhetores *immutationem*, *translationem*, etiam *motum*, interpretati sunt, Quintilianus Lib. 8, 6. *tropus* est, inquit, verbi vel sermonis a propria significatione in aliam rem cum virtute mutatio. Deinde notat, quosdam gratia *significationis*, alios *decoris* assumi, esse alios in verbis propriis, alios in translatis: verti et mutari non modo formas verborum, sed et sensuum et compositionis. Nempe sensuum forma mutatur v. c. in allegoria et aenigmate: compositionis autem in hyperbato et anastrophe. Itaque reprehendit eos auctores, qui non alios crediderint tropos, quam in quibus verbum pro verbo poneretur. Talis est ex Graecis Alexander περὶ σχημ. p. 574. Ald. qui ita statuit: ὁ μὲν τρόπος περὶ ἓν ὄνομα γίνεται ἀρετή, quem locum laudauimus in Lex. gr. techn. ad voc. τροπή.

Tumidus, Tumor.

Huius metaphorae apud Quintilianum duplex hic vsus est, vt *tumorem* vel ingenio, vel orationi tribuat. Prior illa et rarior est, et fere Quintiliano propria in Rhetoricis. Nam in rebus aliis alii quoque tumere vel turgescere dicunt, quae nimio motu exultant, exuberant, feruent. Illi ergo quos Libr. 2, 8. 9. *ingenio tumidos* dicit, ingenia sunt iuuenum luxuriantia et feruida eiusmodi, quae, vt Gesneri verba seruem, facile vel imagines concipiunt iusto maiores, vel similitudines sectantur nimium dissimiles, vel alia orationis meteora captant: *wild aufbrausende, phantasiereiche Köpfe.* His *aridi*, *ieiuni*, *steriles* contrarii sunt, qui inopia virium et spiritus laborant. In illis *frenis*, in his *calcaribus* opus est. Omnis locus, egregia metaphorarum continuatione insignis, dignus est, quem coniunctim adponamus: „Omnino superuacua erat doctrina, si natura sufficeret. An si quis ingenio corruptus ac tumidus,

dus, vt plerique sunt, inciderit, in hoc eum ire patiemur? *aridum* atque *ieiunum* non alemus, et quasi vestiemus? Nam si quaedam detrahere necessarium est, cur non sit adiicere concessum? Neque ego contra naturam pugno. Non enim deterendum id bonum, si quod ingenitum est, existimo, sed augendum, addendumque quod cessat. An vero clarissimus ille praeceptor Isocrates, cum de Ephoro atque Theopompo sic iudicaret, vt *alteri frenis alteri calcaribus opus esse* diceret, aut in illo *lentiore tarditatem*, aut in illo paene *praecipiti concitationem* adiuuandam docendo existimavit? cum alterum alterius natura miscendum arbitraretur." —

Huic *tumidorum* generi affines sunt illi, qui sublimitatem orationis ambitiose consectantur, quosque Graeci ὀγκώδεις, ὑπερόγκους, μετεώρους dixerunt. De his vid. Quintil. 2, 3. 9. vbi κακοζηλία hoc tumoris vitium tribuendum esse putat. coll. Lib. 12, 10. vbi de Asianorum oratorum tumore et abundantia magna cum metaphorarum varietate disputat. Harum numerum Latini Patres nonnulli, quorum loca Cresollius Theatr. Rhet. 3, 26. p. 367. attulit, ita auxerunt, vt *spumam, fumum, vesicam, phaleras* isti orationis tumori et redundantiae exprobrarent. Quamuis iam *spumosum* sic dixerat Persius Sat. 1. vbi vid. Casaub. p. 138. cf. Lex. gr. technol. in ὄγκος et οἰδεῖν; et quae supra ad voc. *inflatus, sufflatus* notauimus.

Ingeniose dicta sunt illa, quibus Seneca *tumoris* illius e regione exilitatis positi excusationem absoluit, Controuerss. Lib. 4, 25. p. 285. ed. Bipont. „*Illi, qui tument*, inquit, *et abundantia laborant, plus habent furoris, sed plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem procliuius est, quod potest detractione curari: illi succurri non potest, qui simul et insanit, et deficit.*" Sed his recte opponi possunt illa Quintiliani ex Lib. 2, 3. 9. *Tumidos et corruptos et tinnulos, et quocunque alio cacozeliae genere peccantes, certum habeo, non virium, sed infirmitatis vitio laborare: vt corpora non robore, sed valetudine inflantur; et recto itinere lapsi plerumque deuertunt.* In quo quidem loco, tacere non possum, mihi semper visum esse pro *lapsi* reponendum *lassi*, quod in libris scriptis et editis nonnullis lectum, ni fallor, contextus omnis ratio flagitat. Quintilianus docere

vult, eos qui a recta dicendi ratione ad tumorem et affectationem declinent, non virium abundantia, sed imbecillitatis vitio peccare. Hoc illustrat 1) corporis tumore, qui non roboris sed valetudinis documentum esse soleat; 2) exemplo eorum, qui a recto itinere devertant. Nempe magnum beneficium est iter facientibus, recta via, quoniam et munita satis, et breuissima est. Si qui ergo ab ea declinant, profecto id non animi vel varietatis, sed potius lassitudinis causa faciunt. Ita demum hoc exemplum cohaeret cum ea sententia, quam commendare Quintilianus volebat, adeoque necessario legendum est sic: *et recto itinere* (vel *a recto itinere*) *lassi plerumque* deuertunt; *wenn der Wanderer die gerade gebahnte Straſse verläſst, so ist er gewiſs matt, und will seitwärts einkehren.* Gesnerus, qui illud *lapsi* defendit, ita locum explicat, vt cum consilio Rhetoris hoc exemplum non recte consentiat: „*recto itinere lapsi*, h. e. qui a via regia quacunque de causa aberrarunt, *deuerti solent:* et doctores illi, qui quod ad rem pertinent, non inueniunt, quaerunt deverticula.“ Sed de hoc genere deuertendi nunc nullus Quintiliano sermo erat. Hic sensus, quem Gesnerus dedit, pertineat potius ad alium locum Quintiliani Lib. 10, 1. 29. vbi poetas dicit libertate verborum et licentia figurarum vtentes, patrocinio aliquo iuuari, quod alligati ad certam pedum necessitatem, non semper propriis vti possint, *sed depulsi a recta via necessario ad eloquendi quaedam deuerticula confugiant.* Sed Gesnerum etiam illud decepisse videtur, quod omnem illam Quintiliani sententiam ad solos doctores et praeceptores retulerit, de quorum delectu dicere Rhetor instituerat. Immo vero est ille locus quidem communis, ad omnem eloquentiae rationem pertinens. Quodsi vero illud *lapsi* retinere velimus, saltim *erroris* notionem tenere debebimus: *wenn der Wanderer von der geraden Straſse auf Nebenwege geräth, so ist gewiſs immer Unwiſsenheit und Verirrung die Ursache davon.* Omnino Quintilianus in locis eiusmodi communibus nimiae breuitatis et concinnitatis studiosus, interpretationem difficiliorem reddit, e contextu tutissime expediendam. — De tumida Veterum, inprimis Sophistarum dictione cf. inprimis Cresoll. Theatr. Rhet. Lib. 3, 23. p. 324. sqq.

Tumul-

Tumultus.

Vt Graecis θόρυβος et θορυβεῖν, ita Latinis Rhetoribus *tumultus* de *applausu* et *conclamatione strepituque* applaudentium et collaudantium dictus est: nam tum assurgentes, excurrentes, exultantes, conclamantes commemorare solent. vid. Quintil. 2, 2. 12. et 4, 2. 37. vbi et *vociferatio* iungitur. Non exiguum aut breuem hunc acclamantium tumultum et strepitum fuisse, ex eo intelligitur, quod oratores, auditoribus ita tumultuantibus, silere oportebat, donec strepitus resedisset. Quo pertinent *morae laudantium* a Quintiliano commemoratae Lib. 11, 3. 126. 131. et consuetudo oratorum quorundam ineptorum, qui inter illas laudationum moras aut in aurem alicuius loquerentur, aut cum sodalibus iocarentur, aut nonnunquam ad librarios suos ita respicerent, vt sportulam dictare viderentur: vel *silentio laudem poscerent;* quos reprehendit Fabius l. c. §. 121. Patet etiam e Quintil. 8, 3. 3. summum admirationis popularis iudicium *plausum*, qui et *fragor* appellatur, leuioris autem *acclamationem* fuisse. Ciceronem enim dicit in causa Cornelii hoc assecutum esse, vt populus Romanus admirationem suam *non acclamatione tantum*, sed etiam *plausu* confiteretur. Et mox *veluti mente captos, et quo essent in loco, ignaros, erupisse in hunc voluptatis affectum* iudicat. Ex quo loco, plausum, qui proprie ad scenam pertineret, non nisi in summo auditorum affectu oratori tributum esse, intelligitur.

Turpis.

Turpe causae genus (τὸ αἰσχρὸν, τὸ ἄδοξον Gr.) dicitur, cum aut honesta res oppugnatur, aut defenditur turpis. Sic Auct. Herenn. 1, 3. cf. Quintil. 4, 1. 40. vbi et *infames* eae causae dicuntur. vid. Gell. N. A. 17, 12. et quae nos ad vocc. *consistere* et *humile* diximus. — *Turpe* genus argumentationis, ideoque vitiosum, Ciceroni de Inuent. 1, 49. est, quod aut eo loco, in quo dicitur, aut eo homine, qui dicit, aut eo tempore, quo dicitur, aut iis qui audiunt, aut ea re, qua de agitur, indignum, propter inhonestam rem, videtur.

Tympana.

Quintilianus in loco grauissimo Lib. 5, 13. 17. qui declamationum mollium et inertium cum virili, graui,

et

et robusta eloquentia comparationem habet, aetatis suae hominibus etiam hoc exprobrat, quod, dum oratorem studeant effingere, non *arma*, sed *tympana* dent eloquentiae. Iam vt *armis* eam dicendi rationem significauit, quae neruis et robore et interna quadam vi, et grauitate virili instructa pugnat: ita illis opposita *tympana*, quae effeminatorum Deae Phrygiae sacerdotum, Bacchantiumque mulierum instrumenta erant, tribuit eloquentiae declamatoriae illi, quae ad solam voluptatem composita, neruis careret. cf. Lex. gr. technol. in τυμπανίζειν, et Cresoll. Theatr. Rhet. 3, 26. p. 359. qui minus accurate Quintilianum in illo loco *inflato nimis oratori* tympana orationis tribuere statuit. cf. Ouid. Art. Am. 1, 505. sqq. ex quo loco patebit, modestum et neglectum cultum opponi ornatui illi, quo Cybeles sacerdotes molles et effeminati vti consueuerint.

V.

Vanus.

Vana vox, qualis esset, nemo interpretum explicauit ad Quintil. 11, 3. 32. Omnes lectionem sollicitant: Burmannus *vastam* coniiciebat: alii *variam*, alii *rauam* volebant. Mihi vix dubium est, Quintilianum notionem vitii illius mentis humanae, quod et arrogantiae et tumoris nomine venit, ad vocis illam conformationem transtulisse, quae similem in auribus sensum efficit. Nouimus multos, singulari verecundia et modestia homines, quos is, qui minus cognitos habet, ex solo vocis sono, vanos iudicet. Nempe in his, ex faucium vel oris vitio aliquo, vox oritur eiusmodi, quam in aliis affectus prauitas gignit. Ita alia vox *vani*, alia vox *vana*, quamuis eadem sono, erit. Quintilianus autem in illo loco non vitia mentis, sed faucium et oris describit. Fortasse idem vocis vitium in mente habuit Cicero, cum Lib. 3. de Or. 11. *verba inflata et quasi anhelata grauius* reprehenderet, vid. voc. *Inanis.*

Varius. Varietas.

Orationis *varietati* Rhetores Graeci et Latini tantum tribuere solebant, vt, quem iudicassent *varie dicere*, eius

eius simul artificium in dicendo, et suauitatem et copiam se laudasse existimarent. vid. quae dicta sunt in Lex. gr. techn. ad voc. ὁμοειδὲς, προσκορὲς, μονότροπος, ποικίλλειν, et ὁμολογία, quo nomine vitium illi varietati contrarium appellatur. His addamus locum Demosthenis ex Orat. πρὸς Ἄφοβον Ψευδομαρτ. p. 844. Reisk. Tom. II. vbi, cum adolescens diceret, argumenti sui simplicitatem hoc modo declarat: καὶ ταῦτ' εἰ μὲν ἐδεῖτο λόγου τινὸς, ἢ ποικιλίας, ἔγωγε κατώκνουν ἂν, τὴν ἐμαυτοῦ καταμεμφόμενος ἡλικίαν· νῦν δὲ ἁπλῶς δεῖ διδάξαι, καὶ διηγήσασθαι τὰ τούτῳ πεπραγμένα περὶ ἡμῶν, hoc est, *quae res si copia aut ornatu quoque orationis indigeret, ego aetate impeditus, dicere de iis dubitarem: nunc vero simpliciter et nude facta narratione me ea exponere oportet, quibus ille me male habuit.* Et propriam et translatam *varietatis* significationem explicuit Cicero de Fin. 2, 3. his verbis: „*Varietas* Latinum verbum est: idque proprie quidem de disparibus coloribus dicitur: sed transfertur in multa disparia, varium poema, *varia oratio*, varii mores, varia fortuna.“ Itaque a Cicerone de Or. 1, 12. *varie et copiose dicere*, eiusdem perfecti oratoris proprium commemoratur, cuius propriam antea in eadem re *grauitatem, iucunditatem ornatumque* orationis iudicauerat. Sic *tractatio varia* argumenti, vel rerum inuentarum, commendatur Cic. de Or. 2, 41. *ne aut cognoscat artem qui audiat, aut defatigetur similitudinis satietate.* Similiter Lib. 1. de Inuent. 41. vbi de tractandis argumentis exponit: „*Variare*, inquit, orationem magnopere oportebit: nam omnibus in rebus similitudo satietatis est mater. Id fieri poterit, si non similiter semper ingrediamur in argumentationem. Nam primum omnium generibus ipsis distinguere conuenit orationem, hoc est, tum inductione vti, tum ratiocinatione. Deinde in ipsa argumentatione non semper a propositione incipere, nec semper quinque partibus abuti, neque eadem ratione partitiones expolire.“ — Huc pertinet inprimis, quod Quintilianus 4, 2. 117. de figuris praecipit, quibus in narratione vti possimus: „Figurae, inquit, esse debent non illae poeticae, et contra finem loquendi auctoritate veterum receptae, sed quae *varietate taedium effugiant, et mutationibus animum leuent, ne in eundem casum, similem compositionem, pares elo-*

cutio-

cutionum tractus incidamus." Et Libr. 9, 3. 3. Vna in re maxime vtilem figurarum vſum exiſtimat, „vt quotidiani et ſemper eodem modo formati ſermonis faſtidium leuet, et nos a vulgari dicendi genere defendat. Quo ſi quis parce, et cum res poſcet, vtetur, velut *adſperſo quodam condimento iucundior* erit: at qui nimium affectauerit, *ipſam illam gratiam varietatis* amittet."

Actionem variam Cicero de Or. 3, 17. dicere videtur, qua orator vultum et geſtum et vocem ad rerum varias affectiones accommodat, et variat, ne fiat vniſonus, vel vniformis. De hac varietate Quintil. 11, 3. „*Ars variandi*, inquit, cum gratiam praebet, et renouat aures, tum dicentem ipſa laboris mutatione reficit. Illud vero maximum, quod ſecundum rationem rerum, de quibus dicimus, animorumque habitus, conformanda vox eſt, ne ab oratione diſcordet. Vitemus igitur illam, quae Graece *μονοτονία* vocatur, vna quaedam ſpiritus ac ſoni intentio; non ſolum ne dicamus omnia clamoſe, quod inſanum eſt, aut intra loquendi modum; quod motu caret; aut ſubmiſſo murmure, quo etiam debilitatur omnis intentio; ſed vt iisdem partibus iisdemque affectibus ſint tamen quaedam non ita magnae vocis declinationes, prout aut verborum dignitas, aut ſententiarum natura, aut depoſitio, aut inceptio, aut tranſitus poſtulabit."

Vaſtus.

Vaſtitatem orationi modo vt vitium, modo ſenſu bono in Rhetoricis tribui animaduertimus. Vitioſe *vaſta oratio* eſt, quam Graeci *χαύνωσιν* dicunt, quae vel ex crebro vocalium os dilatantium et aperientium vſu, et concurſione, vel ex aſperitate conſonantium iniucundas voces reddit. Priori ſenſu eſt apud Auct. Herenn. 4, 12. *Conſtructio verborum conſeruabitur, ſi fugiemus crebras vocalium concurſiones, quae vaſtam et hiantem orationem reddunt.* Poſteriori apud Cicer. Or. 45. „Quomodo enim veſter *Axilla*, *Ala* factus eſt, niſi fuga *literae vaſtioris?*" Graeci prius illud vitium pronuntiationis etiam *πλατειασμὸν* vel *πλατυστομίαν* appellare ſolebant: neque abſimile illi eſt, quod Cicero de Orat. 2, 22. *oris prauitate*, et *verborum latitudine* notauit. vid. de omni hoc genere docte diſputantem Creſol-

Cresollium Vacat. Autumn. Lib. 3. p. 543. sq. Quare et *vasti* iidemque agrestes in motu corporis dicuntur, quorum oris et corporis conformatio illa elegantia et venustate et dignitate caret, quibus excellere actio et pronuntiatio oratoria debet. Sic Cic. de Or. 1, 25. vbi eadem de causa Q. Varius, *vastus* et *foedus* appellatur, quod tantis corporis, vultus, oris, vocisque vitiis natura laborabat, vt in eo genere perfectus orator esse non posset.

Bono autem sensu Emporius Rhetor, cuius libellus de Ethopoeia editus est a Pithoeo p. 278. *vastum* orationis characterem vocat, quem alii vulgo grandem, vel grauem, vel austerum et robustum, Graeci ἁδρὸν, dixerunt. Ergo hos characteres vel figuras (ἰδέας) ita enumerat: *vastam*, *humilem*, *temperatam*, Asianam, Atticam, Rhodiam. vid. vocc. *grandis*, et *grauis*.

Vendibilis.

Orator *vendibilis* Cic. Brut. 47. est probabilis ex omni parte, h. e. qui in omni ratione dicendi ad fauorem, captum, et vtilitatem populi se comparare solet. cf. de Finib. 1, 4. vbi scripta *vendibiliora*, hoc est, ad vsus ciuium comparata, opponuntur *vberioribus*, h. e. grauiorem quandam et generosiorem vtilitatem, ad vitam, mores, et salutem hominum habentibus.

Venus. Venustas.

Quibus dicendi generibus partibusue orationis Graeci ἀφροδίτην, χάριτες, χάριν, ἡδονὴν tribuerant, eorundem Latini *venerem*, *venustatem*, *gratiam* laudare solent. Paucis exemplis opus erit, vt vis harum metaphorarum cognoscatur. Quintilianus Lib. 4, 2. 116. narrationem omni, qua potest *gratia* et *venere* exornandam putat. Lib. 6, 3. 18. *venustum* dicit esse, quod cum *gratia* quadam *et venere* dicatur. Et Lib. 10, 1. 79. Isocratem indicat omnes *veneres* dicendi sectatum, quoniam se non iudiciis, sed auditoriis comparasset. Manifestum est genus illud dicendi ἐπιδεικτικὸν describi, cuius indolem et virtutes explicuit Cic. Orat. 11, 12. eo modo, vt exinde luculentissime illius gratiae et *venerum* vis intelligi possit. Vnde et Dionysius Halic. Isocratem κομψεύεσθαι dixit, et κομπικὸν, et πανηγυρικώτερον μᾶλλον ἢ δικανικώτερον appellat. Idem Quintil.

l. c.

l. c. §. 10. quam *gratiam* dixerat, mox *venerem* vocat, h. e. nitidam illam elegantiam, quam Graeci in comoedia assecuti erant. Illius virtutis veluti species et partes variae sunt, quas *suauitatem* et *iucunditatem* appellant. De illa copiosius separatim diximus. Hanc autem Quintilianus l. c. Xenophonti ita tribuit, vt ab ipsis *Gratiis* ortam statuat. cf. quae ad voc. *dulcis* diximus et cf. Gellius N. A. 19, 9. Elegans etiam Horatii locus est Art. poet. 320. sq. in quo, quae a rerum, argumenti, tractationisque praestantia separat, et ad elocutionis externa ornamenta refert, *venere*, *arte*, *pondere*, contineri significat:

> Interdum speciosa locis morataque recte
> Fabula, *nullius veneris*, *sine pondere et arte*,
> Valdius oblectat populum meliusque moratur,
> Quam *versus inopes rerum*, *nugaeque canorae*.

Iam propter illam iucunditatem et suauitatem, quam in *venustate* cogitamus, eadem etiam pro facetiis, et iocandi vrbanitate et dulcedine dicitur, cumque his rebus varie iungitur. Ita Cicero pro Flacco 31. *venustatem* et *facetias*, deinde pro Domo 34. sermonem *venustum* et *vrbanum* iungit. cf. de Or. 1, 5. de Offic. 1, 36. et Orat. 18. vbi *venustas* in vultu, non difficili sensu, a dignitate distinguitur: *Anstand und Würde neben einem gefälligen Mienen- und Geberdenspiele.*

Verecundus.

Cicero de Or. 3, 41. „*Verecunda*, inquit, *translatio* esse debet, vt deducta in alienum locum, non irruisse, atque vt precario, non vi venisse videatur: *die leichte, natürliche, ungezwungene Metapher.* vid. *Irruere.* — *Principia* autem *verecunda*, quae in Or. 36. desiderat, sunt sedata moderataque oratione tractanda. Ipse enim Cicero, veluti explicandi caussa, *non elatis incensa verbis*, addit.

Verisimilis.

Narrationem *verisimilem* Auctor. Herenn. 1, 9. vocat, *si, vt mos, vt opinio, vt natura postulat, dicemus.* Haec tria, in quibus rebus insint, copiosius explicat Cicero de Inuent. 1, 21.

Veritas.

Veritas.

Haec etiam loquendi consuetudo, quae vsu *veritatis* constabat, ex Graecorum technologia in libros Latinorum rhetoricos deriuata videtur. Illi enim τὰ ἀληθῆ, et ἀληθεύσεις, hoc est, *veras et forenses causas*, τοῖς πλάσμασι, quae fictae sunt vel ad ostentationem vel ad declamandi exercitationem, opponere solebant. Sic apud Auctor. Herenn. 4, 22. *in veritate dicit* is, qui veram caussam tractat, in foro, in iudiciis, non fictam, vt fit in declamationibus scholasticis. Ibidem, *eiusmodi studia*, inquit, (scil. figurarum, de quibus modo locutus erat) *ad delectationem, quam ad veritatem, videntur accommodatiora.* Crassus apud Cic. de Or. 1, 34. *commentatio*, inquit, *inclusa in veritatis lucem proferenda est;* quam sententiam ipse explicat his verbis: *educenda dictio est ex hac domestica exercitatione et umbratili, medium in agmen, in puluerem, in clamorem, in castra atque in aciem forensem*, h. e. ex declamatoribus fiamus oratores. Libro autem 2, 19. Graecos Rhetores homines *veritatis expertes*, non sine acutae ambiguitatis significatione, appellat, quod nullum vsum forensem habuerint. Et Libr. 3, 56. oratores dicit *veritatis actores*, imitatores autem veritatis, histriones, noto sensu. Vnde et totum genus dicendi illud, quod ἐπιδεικτικὸν nominatur, quoniam abest a contentione forensi, *veritati* causarum opponitur in Orat. 12. — Quintilianus Libr. 2, 10. „Sint ipsae materiae, quae fingentur, ait, quam simillimae *veritati*, et declamatio, in quantum maxime potest, imitetur eas *actiones*, in quarum exercitationem comparata est.“ Totus hic Rhetoris locus ita conformatus est, vt declamatio cum *veritate* h. e. veris actionibus et forensibus comparetur. cf. Lib. 3, 8. 58. et 10, 5. 17. vbi *falsam rerum imaginem*, et *inania simulacra* declamationibus illis tribuit; et Lib. 12, 11. 15. Sic et passim Aurel. August. Princ. Rhet. inprimis p. 296. vbi materiam scholasticam. *veritati* opponit. vid. Ruhnken. ad Rutil. Lup. p. 92. et Casaub. ad Persii Sat. 1. pag. 129. vbi *verum plorare* τῷ *de nocte paratum plorare*, hoc est, veritas affectus, ficto et falso dolori oppositus, docte explicatur.

Vestibulum.

Hoc verbo, facili intellectu metaphora, Cicero Orat. 15. eam partem orationis designat, in qua ora-

tor aditum quasi ad causam munit, auditoresque occupat, et instruit, vt quae sequantur, rectius animos afficiant: quae omnes etiam principiorum vel exordiorum virtutes esse solent. Quare ibidem *aditum* quoque *ad causam*, et *primam aggressionem* appellat, quam circumspicere orator debeat, postquam, quid dicturus sit, cogitauit, et inuenit.

Vibrare.

Vibrans oratio, est incitata, verbisque volucris, qualem dicit Cicero in Bruto 95. Asiaticis oratoribus propriam fuisse, ibidemque *cursum* appellat. Eodem sensu *breues vibrantesque* sententiae Archilocho iunctim tribuuntur a Quintil. 10, 1. 60. Alio loco Lib. 12, 9. 3. reprehendit eos, qui se ab vtilitate causae cupidine praesentis laudis abduci patiantur, semper aequo in campo vires suas populariter explicare velint, adeoque *vibrantibus concitatisque sententiis*, vt missilibus, vtantur. E contrario suadet, vt et insidiis et occultis artibus tum rem gerant: quae non, dum fiant, laudentur, sed cum facta sint. Mox et *dicendi iactationem* illam appellat. Sic et Petron. Arb. commemorat controuersiam *sententiis vibrantibus pictam*, quam alio loco idem *maculosam orationem* dixerat. vid. voc. *translucidus*. cf. Berger. de nat. pulcr. p. 20. vbi intelligit sententias argutas, et tanta circumfusas luce, vt ab aliis exceptae, oculorum, mentis, ingenii aciem praestringant.

Vincire.

Omnis concinnitas vel numerus orationis, quoniam in verbis et sententiis siue ex iunctura, siue ex lege et ordine quodam oritur, inque his rebus vinculorum, et adstrictionis, quae dissolutioni et ἀταξίᾳ contraria sit, notio valet; Rhetores Latinos, vt varia illa concinnitatis genera significarent, metaphoris a *vinciendo* ductis scite vsos esse reperimus. Itaque *vincire sententiam modis et forma*, orator dicitur, cum sententiae et orationi numerum quendam et rhythmum conciliat, vt, versuum instar, pedibus adstricta esse videatur. Sic Cicero de Orat. 3, 42. in loco elegantissimo, in quo exponit, quomodo fiat, vt orator, numero sententiis addendo, aliquid versus et metri poetici simile gignat, ipsos tamen versus non faciat. Locum ipsum ad voc. *numerus*.

numerus illustrauimus. Quare et Cap. 48. definita poetarum pedes *vincula* dicuntur. cf. Orat. 23. et Quintil. 10, 1. 29. vbi *alligatos* ad pedum certam necessitatem poetas dicit; et Ouid. Pont. Ep. 4, 8. 73. *numeris verba coercere.* — *Verba* autem *vinxisse* arte quadam dicuntur Thrasymachus et Gorgias apud Ciceronem in Orat. 13. cum illorum quendam orbem fingerent, et concinnitatem eam, quae in pariter relatis, similiter aut pariter cadentibus, vel paribus contrariis esse solet. Alio loco de Orat. 3, 47. simili metaphora *illigare sententiam verbis* dixerat. Et cum in Orat. 50. veteres dicuntur sententias aut parum *vinxisse*, aut parum *explesse*, illud prius ad verborum in vna periodo comprehensionem, cui concisa, minuta, vel membratim elata oratio opposita est, posterius ad illam periodi perfectionem pertinet, qua nec curta, nec redundans in aliqua parte sit: vnde et *completus* verborum ambitus dicitur; vt Cap. 13. Theodorus *praefractior*, *nec satis rotundus* opponitur Isocrati, qui *mollioribus numeris sententias expleuerit.* cf. Brut. 37. et in Orat. 25. vbi in eadem re *deuincire* dicit. — Neque dissimilis Quintiliani disciplina est, qui Lib. 9, 4. 19. *vinctam* et contextam orationem, h. e. periodicam, *solutae*, qualis in sermone vulgari et epistolis esse solet, opponit, quae laxiora veluti verborum membrorumque vincula habeat, quam ratio dicendi oratoria postulet. Eodemque sensu Lib. 11, 2. 39. prosam *vinctam* a dissoluta distinguit. Ad hanc metaphoram etiam illud pertinet, quod Caligula, narrante Suetonio Cap. 53. Senecae orationem, in minuta membra concisam, sine vinculis, sine comprehensione, *arenam* esse *sine calce* dicebat. Nam haec calcis dos est praecipua, vt arenam, et lapides, quibus interiecta est, vinciat, et copulet.

Violatio.

Georgio Trapezuntio Lib. 3. Rhet. p. 29. *violatio* dicitur genus aliquod argumentationis, in quo ex adversariorum ratione non id, quod ipsi volunt, sed quod pro nobis est, sequi demonstremus. Ibidem notat rectius fortasse latine *violentum* dici, quoniam Graeci τὸ *βίαιον* dixerint. vid. Lex. gr. techn. in *βίαιος*.

Virgo.

Cicero, plane diuinus ille in metaphoris apte quaerendis adhibendisque, in loco elegantissimo Orat. 19.

19. in quo, quid inter eloquentiam oratoris et inter orationem philosophorum, sophistarum, historicorum, et poetarum, discriminis intersit, docet, philosophorum quidem orationem *castam*, et *verecundam* et *virginem incorruptam* appellat. Nam cum antea eandem dixisset *mollem*, *vmbratilem*, quae partim ornatum studiose apparatum respueret, partim vero etiam ab omni affectuum grauiorum vel significatione vel excitatione abhorreret, illa *castitatis* et *virginitatis* commemoratione sententiae suae perspicuitatem egregie absoluit. Cum hoc loco iungendus est alius, similis metaphorae vsu insignis Cap. 23. vbi summissi et subtilis oratoris velut lineamenta quaedam adumbrans, „*vt mulieres*, inquit, *esse dicuntur nonnullae inornatae, quas id ipsum deceat; sic haec subtilis oratio etiam incomta delectat. Fit enim quiddam in vtroque, quo sit venustius, sed non vt appareat. Tum remouebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum: ne calamistri quidem adhibebuntur. Fucati vero medicamenta candoris et ruboris, omnia repellentur: elegantia modo, et munditia remanebit.*"

V i s.

Vis oratoris, quae latissimo sensu dicitur, vt Graecorum δεινότης, quibusnam in rebus insit, luculentissime explicauit Cicero de Or. 2, 17. sub finem. Alio loco Cap. 27. vim oratoris virtutemque in eo ponit Antonius, non vt quid dicendum sit, videat, sed potius vt, quae dicenda sunt, ornate, copiose, varieque dicat: vnde et *vis oratoris* totus ambitus dicitur illarum rerum, quae in oratore desiderantur, et alibi officia oratoris appellari solent. vid. voc. *officia*. Itaque, vt Graeci Rhetores, inprimis Hermogenes, δεινότητα illam propriam Demosthenis virtutem laudarunt, ita eidem oratori *vim*, proprio quodam nomine, tribuunt Latini, vt est apud Cic. de Or. 3, 7. et Orat. 6. qui locus inprimis huc pertinet. — Alia *vis* est, quam idem ille Antonius ad mentes mouendas, concitandasque requirit. Ea est, quod πνεῦμα ἐναγώνιον, τόνον, ἰσχὺν etc. Graeci dixerunt. vid. quae in Lex. gr. techn. ad vocc. πνεῦμα et δεινότης dicta sunt. Idem *impetus dicendi* vocatur Cic. pro Deiot. Cap. 2. Seneca Controu. Lib. 2. praef. *oratorium robur*, et *pugnatorium mucronem* appellat. Poetae latini, ad exemplum Graecorum,

corum, de quo in Lex. gr. techn. in ἐπιστρέπτεσθαι diximus, in ea re *grandinem, nimbos, fulmina* adhibent, vt Saleius Bassus, cuius locum ad voc. *subtilis* attulimus. *Vim terroremque* in Pericle laudat Cicero Brut. 11. isque est ille ipse, qui fecit, vt aculeos in animis eorum, a quibus auditus esset, relinqueret, quemadmodum paullo antea Cap. 9. dixerat. Elegans locus est Quintiliani Lib. 2, 12. 11. in quo, quid inter *vim* et *violentiam* intersit, disputatur. Illa est oratorum doctorum, haec declamatorum, furentium et clamantium. Hinc et *vires* κατ᾽ ἐξοχὴν dicuntur, quaecunque orationem validam reddunt, vt δείνωσις, φαντασία, ἐξεργασία, ἐνέργεια, quas formas Quintilianus adfert Lib. 8, 4. 88. Quo sensu Hermogenes Demostheni τῶν ἐπιχειρημάτων δυνάμεις tribuit. vid. Lex. gr. techn. in δύναμις, et cf. Cic. de Legg. 1, 2.

Viscera.

Caussae *viscera*, Rhetoribus illae ipsae res dicuntur, quibus tota caussa continetur. His nempe opponuntur ea, quae non ad ipsam caussam pertinent, sed extrinsecus quaeruntur. Sic Cicero de Or. 2, 78. principia s. exordia orationis *ex ipsis visceribus caussae* sumenda esse, praecipit. *Ita*, inquit, *et momenti aliquid afferent, cum erunt paene ex intima defensione deprompta, et apparebit ea non modo non esse communia, nec in alias caussas posse transferri, sed penitus ex ea caussa, quae tum agatur, effloruisse.*

Visiones.

Quas φαντασίας Graeci appellarunt, Quintilianus Lib. 6, 2. 30. *visiones* dicit, per quas imagines rerum absentium ita repraesentantur animo, vt eas cernere oculis, et praesentes habere videamur: *das Talent einer lebhaften Imagination, Einbildungskraft.* Has visiones, inquit, quisquis bene conceperit, is in affectibus erit potentissimus. vid. Lex. gr. techn. in φαντασία. Hinc euidentia quoque illa proficiscitur, quam Graeci ἐνάργειαν vocarunt. Easdem *imagines rerum* appellat Quintil. 10, 7. 15. cf. Berger. nat. pulcr. or. p. 104.

Vitiosus.

Quintil. 8, 3. 55. *vitiosum* omne verbum appellat, quod neque intellectum iuuet, neque ornatum. Est is

 locus,

locus, vbi de vitiis elocutionis exponit. cf. voc. *Bonus*, et *Malus*.

Vmbra.

Dupliciter, ad orationem accommodate, metaphora haec a Cicerone inprimis adhibetur. Primum enim *vmbra* ita *soli* opponitur, vt illa significentur exercitationes, quae domi, et a philosophis et Rhetoribus in schola fieri solebant: vnde *vmbracula* commemorantur eruditorum, de Legg. 3, 6. et Theophrasti Rhetoris in Bruto Cap. 9. *vmbratilis*que et mollis oratio philosophorum in Orat. 19. — *Sole* autem contentiones illae, quae fiunt publice, in foro, in iudiciis, veluti in aprico pugnantium. cf. Brut. 9. de Legg. l. c. et pro Murena 14. vbi *vmbra soli cedere* dicitur, hoc est, rei militari iuris scientia et ceterae artes, quae in otio et tranquillitate tractari solent. Quamobrem etiam in Bruto Cap. 8. cum Isocratem dicere vellet nunquam oratorem publicum fuisse, sed scribendo et docendo maxime operam dedisse, hanc sententiam ita expressit: „*Forensi luce* caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo est poeta consecutus." Quintiliani classicus locus de eadem re et forma dicendi, extat Lib. 10, 5. vbi, inter alia, haec praecipit: „adolescentes non debent nimium in falsa rerum imagine (vid. *veritas*) detineri, et inanibus simulacris: vsque adeo, vt difficile ab his digressos sit assuefacere, ne ab illa, in qua prope consenuerint, *vmbra*, vera discrimina, *velut quendam solem*, reformident." Non dissimili metaphora Graecos *σκιαμαχίαν* dixisse, in Lex. gr. techn. in *πλάσμα* commemorauimus. Quibus addo locum Nicephori ad Synes. de Insomn. *ἡ μελέτη σκιαγραφία τίς ἐστι, καὶ προγύμνασμά τινος ἔργου. ὁ δὲ τὴν σκιὰν τοῦ ἔργου διηνεκῶς ὡς ἔργον ἀσκῶν, ἔλαθεν ἀντ᾽ ἀληθείας ψεῦδος κρατῶν, καὶ πονῶν μάτην.*

Deinde cum in picturis *vmbrae* dici soleant loca obscurioribus coloribus ita veluti tecta, vt, qui sint in illorum vicinia lucidiores colores, eo illustriores appareant, et acrius emineant: hinc in oratione Cicero *vmbram* dixit de locis minus illustratis et ornatis, quae hanc vim habeant, vt ceterorum ornatus et venustas et vis eo magis excellat. Ita de Orat. 3, 26. „Habeat tamen illa in dicendo admiratio et summa laus (sermo scil.

fita est de genere dicendi magnifico) *vmbram* aliquam et recessum, quo magis id, quod erit illuminatum, extare et eminere videatur." — Nam, vt in pictura, ita maxime etiam in oratione ad varietatem iucundam hoc pertinet, vt non omnia iisdem veluti coloribus picta sint, sed variis, qui vmbram et lucem habeant, distinguantur. „Omnibus enim in rebus, Cicero ibidem ait, voluptatibus maximis fastidium finitimum est: quo hoc minus in oratione miremur, in qua vel ex poetis vel oratoribus possumus iudicare concinnam, ornatam, festiuam sine intermissione, sine reprehensione, sine varietate, quamuis claris coloribus picta sit, non posse in delectatione esse diuturna."

Vnctus.

Vt, qui se vngunt, ex veterum quidem moribus, elegantiam sectantur, ita luculenta metaphora *vnctam* consuetudinem loquendi Cicero in Bruto 20. appellat, quae elocutionis quandam elegantiam, suauitatem, nitoremque adsciuisset. Sermo ibi est Ciceroni de antiquioribus oratoribus, non autem antiquissimis, adeoque iam ab illo antiquitatis squalore et horrore vacuis. His ergo nihil vnguento et splendore aptius tribui poterat: *iam erat*, inquit, *vnctior quaedam splendidiorque consuetudo loquendi.*

Vocalis. Vocalitas.

Vocalis orator, Ciceroni dictus est, qui voce et lingua potius valet, quam ceteris virtutibus oratoriis; in Bruto 69. vbi hunc sensum totius loci contextus confirmat. Sic Plinius Lib. 4. Ep. 7. Regulum narrat, cum librum de vita filii per totam Italiam prouinciasque dimisisset, publice scripsisse, *vt a decurionibus eligeretur* vocalissimus *aliquis ex ipsis, qui legeret eum populo.* Quo sensu iam Demosthenes Aeschinem εὔφωνον vocauerat, Coron. p. 320. ed. Reisk. Ac *vocales* etiam *magistros* appellatos esse, qui artem pronuntiandi alios docerent, Vossius de Rhet. nat. et constit. Cap. 21. incertum quo ex fonte, adnotauit.

In singulis verbis *vocalia* dicuntur, quae sunt, vt Cicero ait in Orat. 44. *quam suauissimis vocibus*, h. e. sonora, bene sonantia, apud Quintil. 8, 3. 16. cf. Cur. Fortunat. p. 71. Pith. vbi verba sonantia Lucilium εὔ-

Φωνα appellasse notat, hoc est, veluti *vocalia*. Vide et Quintil. 1, 5. *vocalitas* dicta, quae Graecis *εὐφωνία* nominata est; cuius in eo delectus est, vt inter duo, quae idem significant, et tantundem valent, quod melius sonet, malis. — Difficilius autem dictu videatur, quasnam Seneca Controu. Lib. 3. praef. *sententias vocales* nominauerit. Locus omnis est hic de Albutio: „Sententiae simplices, apertae, nihil occultum, nihil insperatum afferentes, sed *vocales* et *splendidae*." In quo quidem loco duplex construendorum verborum modus adhiberi potest. Si ita intelligamus, vt vocales et splendidae sententiae opponantur iis, quae nihil occultum, nihil insperatum afferant, sententiarum significantiam et perspicuitatem describi existimabimus. Sin statuamus loci sensum hunc esse, vt Seneca dicat, sententias Albutii, quamuis simplices et apertas, tamen etiam *vocales* et *splendidas* fuisse, in promtu est *vocales* dici numerosas, concinnas, et apta illi numero vocis suauitate et grauitate elatas. Atque haec posterior explicandi ratio vera nobis videtur. Nam paullo antea haec dixerat: „splendor orationis (scil. in Albutio erat) quantus nescio an in vllo alio fuerit. Non lexis magna, sed phrasis. Dicebat enim citato et effuso cursu." Quae omnia ad *εὐφωνίας* s. vocalitatis, grauitatem et dignitatem quandam pertinent.

Volucris.

Cicero in Brut. 95. genus aliquod orationis Asiaticum commemorat, „non tam sententiis frequentatum, quam *verbis volucre atque incitatum*: quali est nunc Asia tota, nec flumine solum orationis, sed etiam exornato et faceto genere verborum: in quo fuit Aeschylus Cnidius, et meus aequalis Milesius Aeschines. In his erat *admirabilis orationis cursus*, ornata sententiarum concinnitas non erat." Illud vir aliquis doctus in Museo Conziano verterat: *die Asiatische Flug- und Windprose*. cf. quae ad voc. *cursus* dicta sunt.

Vrbanus. Vrbanitas.

Quintiliano 6, 3. 17. *vrbanitas* dicitur, sermo in verbis et sono et vsu proprium quendam gustum Vrbis prae se ferens, et sumta ex conuersatione doctorum tacita eruditio. vid. quae diximus in Lex. technol. graec.

graec. ad voc. πολιτικός. Alio loco §. 103. ex Domitii Marsi libro de Vrbanitate, hanc definitionem adfert: „Vrbanitas est virtus quaedam in breue dictum coacta, et apta ad delectandos mouendosque homines in omnem affectum, maximeque idonea ad resistendum, vel lacessendum, prout quaeque res ac persona desiderat.“ In qua quidem definitione Fabius breuitatis inprimis commemorationem reprehendens, deinde ex sua sententia *vrbanitatem* esse censet, in qua nihil absonum, nihil agreste, nihil inconditum, nihil peregrinum, neque sensu neque verbis, neque ore gestuue possit deprehendi, vt non tam sit in singulis dictis, quam in toto colore dicendi, qualis apud Graecos Atticismus ille redolens Athenarum proprium saporem. Vnde et Lib. 11, 3. 25. vbi de pronuntiationis virtutibus praecipit, *os vrbanum* dicit, in quo nulla neque rusticitas, neque peregrinitas resonet. Et Plinius Lib. 7. epist. 25. de Terentii Iunioris, qui se in agros suos ex vrbe receperat, oratione sententiam ferens, „quam tersa omnia? inquit, quam Latina? quam Graeca? Athenis viuere hominem, non in villa, putes.“ Huc etiam *vrbanitatis color* pertinet, quem Cicero in Bruto Cap. 46. commemorat.

Iam, cum illa vidimus, quaeri non debet, quare Cicero aliique ad facetias quoque et leporem iocandi *vrbanitatem* retulerint. Itaque ille pro Coelio Cap. 3. contumelia, inquit, si facetius iactatur, *vrbanitas* nominatur: *sinnreicher Spott, feine Satyre.* cf. de Fin. 2, 3. et de Orat. 1, 5. Hinc et *vrbani sales* commemorantur ad Diuers. 9, 15. et alio loco pro Domo Cap. 34. homini faceto *sermo vrbanus et venustus* tribuitur. In Bruto autem Cap. 38. notat, in Crasso cum grauitate iunctum fuisse facetiarum et *vrbanitatis* oratorium, non scurrilem, leporem. E quibus illud quoque planum est, quod Quintil. 8, 3. 40. *vrbane dicta*, grauiter dictis opponit. Nempe haec seueritatem quandam habent, quam reuereri solemus, illa hilaritatem et elegantiam, qua delectamur.

Vsitatus.

Auctori Herenn. 4, 12. verbum *vsitatum* dicitur, quod versatur in sermone et consuetudine quotidiana. Quare Cicero de Orat. 3, 38. *inusitata* sunt, inquit,

prisca fere et vetusta, et ab vsu quotidiani sermonis iam diu intermissa. Hinc et illa *praesentia* dicuntur apud Gellium N. A. 1, 10. eodemque sensu Macrobius Saturn. 5, 10. simplicitatem et *praesentiam* orationis iunxit. Horatius Art. poet. 234. *dominantia* dixit. Opposita istis sunt *noua*, *obsoleta*, *exculcata*, *insolentia*, *incognita*, *inaudita*, *inuulgata*, quae omnia genera commemorat Gellius 11, 7. cf. Senecae Controu. Excerpt. Lib. 4. p. 414. Bip. Easdem *exoletas*, et *reconditas* voces dixit Sueton. Aug. 86. vbi et *antiquarii* commemorantur, qui talibus verbis, priscis maxime, vti ament.

V s u s.

Latinis Rhetoribus *vsus* praecipua loquendi consuetudine dictus est, quam χρείαν Graeci appellauerant, commemoratio alicuius orationis vel facti, vel vtriusque simul, celerem s. breuem habens demonstrationem, quae vtilitatis alicuius causa plerumque profertur. Ita descripsit ex Hermogene Priscianus in Proexercitt. Rhet. p. 323. Pith.

V u l g a r i s.

Vulgare exordium, ideoque vitiosum, Auctori Herenn. 1, 7. dicitur, quod in plures causas potest accommodari. vid. Cic. de Inuent. 1, 18. et Quintil. 4, 1. 71. — *Vulgare* genus argumentationis, Ciceroni de Inu. 1, 48. illud est, quod in aliam quoque rem non probabilem, si nunc concessum sit, transferri possit. — In elocutione *vulgare* et protritum dici solet, quod elegantia in delectu et compositione caret. vid. Gellius N. A. 12, 2.

V u l t u s. V u l t u o s u s.

Vultus in disciplina Rhetorica est conformatio oris certa, habitu quodam animi definita, eiusdemque varias affectiones exprimens: *Miene*, *Geberde*, *Ausdruck im Gesichte*. vid. Cic. in Orat. 17. et 18. Ibidem quod *vultuosum* dicitur, nolim cum Ernestio in Claue, de *tristi* et *superciliosa oris conformatione* intelligere, quae explicatio certe arbitraria et nimis angusta est, neque vllo Ciceronianae mentis vestigio nititur, quod ille in hoc loco impresserit. Omnino vetat, ne quid *ineptum* in vultu, aut *vultuosum* sit. Ergo prius illud eo valere

re puto, vt ne orator vultu eo vtatur, qui rebus aut affectibus suis, ceterisque περιστάσεσι non conueniat, nisi quis forte *ineptum* pro arguto nunc dici malit, de quo sensu ad voc. *aptus* diximus; posterius autem, ne nimius sit in vultus mutationibus declarandis: *das outrirte, übertriebene Mienenspiel, die Grimasse.* Ita scripseram meo quodam sensu ductus, prius quam, inspecto Gesneri Thesauro, eandem summi viri sententiam reperirem, qui et iudicabat Nonium 2, 917. anguste nimis *tristem* interpretari *vultuosum.* Nempe, quod vitii genus ex *argutiis digitorum*, et *articulo ad numerum cadente*, gestus oratoris habet, idem in facie *vultuosa* esse existimandum est. Hi oratores, qui vultuosum genus actionis sequuntur, proprie dicuntur *os ducere*, fere vt nos: *Gesichter schneiden.* Sic Cicero in Orat. 25. vbi praecipit, quomodo orator subtilis et tenuis et elegans se gerere in actione debeat, „vultu tamen multa conficiat, inquit, non illo, quo dicuntur *os ducere*, sed illo, quo significant ingenue, quo sensu quidque pronuntient." Eodemque sensu Quintilianus 10, 3. *torquere vultum* ridiculum esse contendit, nisi cum solus sit orator: quod vitium exprobrasse Zenoni Stoico, qui ei πρόσωπον συνεσπασμένον tribuerent, auctor est Diog. Laertius, quem laudauit Cresoll. in Vacatt. Autumn. Lib. 2. Cap. 7. p. 215. vbi et confert, quod στόμα διέλκειν, *os ducere*, et *immodice aperire*, Graeci dixerunt. Simile quid est in illis apud Ouid. Pont. Ep. Lib. 4, 8. 13.

Heu mihi! si lectis vultum tu versibus istis
Ducis, et affinem te pudet esse meum.

Maxime autem perspicue, quid sit illud *vultuosum*, etiam Quintilianus docebit, qui Lib. 9, 3. 101. vbi de recto figurarum vsu exponit, „sed ne hae quidem, quae recte fiunt, inquit, densandae sunt nimis. Nam et *vultus mutatio*, *oculorumque coniectus*, multum in actu valet: sed si quis *ducere os exquisitis modis*, et *frontis ac luminum inconstantia trepidare* non desinat, rideatur." Et mox, metaphoram ab actione sumtam seruans, *rectam* orationis *faciem* requirit, hoc est, non rigidam, sed naturae sequacem, quae ipsa illi vultuosae contraria est. — Huc et pertinet locus Quintil. e Libr. 11, 3. fin. vbi, cum gestus actionisque argutias commemorasset, comoedo magis, quam oratori aptas

quoniam

quoniam actione, non imitatione constet oratio, „non immerito igitur, inquit, reprehenditur pronuntiatio *vultuosa*, et gesticulationibus molesta, et vocis mutationibus resultans;" quod in Demosthene reprehendens Aeschines τερατεύεσθαι eum τῷ σχήματι dixit in Orat. περὶ παραπρεσβ. Breuius etiam Gellius N. A. 1, 5. simili vocis inclinatione *manus* Hortensii *argutas* et *gestuosas* commemorat, h. e. quae gesticulationibus modum excedebant. vid. voc. *argutus* et cf. Cresoll. Vac. Autumn. Lib. 2. Sect. 18. p. 338. Quod si quis autem grammaticam rationem desideret, idem ille Gellius 4, 9. ex Nigidio tradit, „omnia istiusmodi inclinamenta, vt *vinosus*, *mulierosus*, *verbosus*, *morosus*, *famosus*, nimium et praeter modum significare, et idcirco in culpas cadere." His addimus vocem *actuosus*, quam plane isto modo adhibuit Cic. de Orat. 3, 26. Iam, vt *vultuosus* in omni actione, quae quidem vultu maxime et ore efficitur, nimius est; ita, qui in contrarium torporis et inertiae et tarditatis vitium incidit, Ciceroni *contuens* dicitur, hoc est, vno semper oculorum obtutu vtens, nihilque oculos mouens. Sic de Orat. 3, 59. „Animi omnis actio, et imago animi, vultus est, indices oculi. Nam haec est vna pars corporis, quae, quot animi motus sunt, tot significationes et commutationes possit efficere. Neque vero est quisquam, qui eadem, *contuens*, efficiat." Sic enim interpungendus hic locus, neque sollicitandus, quod factum est a nonnullis, qui verba, *eadem contuens*, male iungebant.

Per methaphoram quoque *vultus* mentio fit, vbi *varietas rei* commemoranda est, quoniam haec propria est vultus natura et vis, vt variandis sensibus affectionibusque seruiat. Itaque Quintilianus 9, 2, 63. *actioni varios veluti vultus* tribuit, cum orator variis orationis formis et commutationibus iudicem tenet, vt cum se ipse corrigit, se aliqua ignorare fingit, vel deponit apud memoriam iudicis, vel eadem reposcit, et quae his similia sunt. vid. *Gestus* et *Flexus*.

AD-

ADDENDA.

Ad voc. *numerus* pag. 269. post lin. 14. sequentia, quae vna cum schedula, in qua scripta erant, exciderunt, adde: „Sed commemorandum etiam videtur, quo sensu *virtus numerosa* a poeta ita dici potuerit, vt *numerum* illum, quem ἀριθμὸν Graeci dixerunt, significaret. *Piso*, inquit, *non, vt multi ambitiosi, turba et magno numero clientum, rudium indoctorumque hominum, gaudet; delectatur potius multitudine hominum elegantium, doctorum, sapientium, quibuscum viuat et conuersetur.* Quemadmodum igitur, si prior illa interpretatio valeat, declamantis vox in verbo *numerosa*, ita, si posterior haec eligatur, in verbo *virtus* intendenda et imprimenda erit."

INDEX

INDEX I

SCRIPTORVM ILLVSTRATORVM ET EMENDATORVM

INDEX II

VERBORVM GRAECORVM AD TECHNOLOGIAM RHETORICAM PERTINENTIVM ET PASSIM EXPLICATORVM

A

B

Γ

Δ

E

Z

ἡδονὴ

συμπλο-

INDEX III

VERBORVM LATINORVM EXTRA ORDINEM LITERARVM PASSIM EXPLICATORVM.

com-

lumina

repetita

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03159 4750

